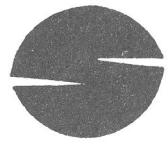

33. DIVIZIJA NOV JUGOSLAVIJE

spektar

Dr ZDRAVKO KRNI

33. DIVIZIJA NOV JUGOSLAVIJE

ZAGREB 1981

Redakcijski odbor:

Josip ANTOLOVIĆ-HRVAT, Božo KUŠEC, Marko LUCIĆ, Marijan prof. dr. LAZAR AN-LAZO, Slobodan PETROVIĆ, Vukašin KARANOVIĆ, Ivo ŠAFRAN, Vjekoslav JANIĆ-CAPO, Stanko LEŠ-DANKO, Tomo BUDEN-HITRI, Stjepan MARINIĆ-VAGO, Žuro PAZDRIJAN, Vlajko GAVRILOVIĆ-BEKER, Svetozar MATIĆ, Milan ŽIVICA, Milan JANČIĆ, Zdenko VOJKOVIĆ, Krešo BANIĆ

PREDGOVOR

Monografija Trideset tre a divizija Narodnooslobodali ke vojske Jugoslavije sastoji se iz dva dijela. U prvoj se daje najosnovniji pregled pojave i razvitka narodnooslobodila kog pokreta na podruju djelovanja okružnih komiteta Komunisti ke partije Hrvatske — azma, Bjelovar i Virovitica u vremenu od 1941. do 19. I 1944. godine.* U njemu se uz nastanak, razvitak i borbenu aktivnost prvih oružanih grupa, partizanskih odreda i prve divizije II operativne zone Narodnooslobodila ke vojske i partizanskih odreda Hrvatske razmatra organizacija i razvoj narodnooslobodila kog pokreta u cjelini. Tu se daju podaci o organizaciji i radu partijskih i skojevskih organizacija, nastanku i radu omladinskih organizacija, antifašisti kih odbora i organizacija žena, narodnooslobodila kih odbora i vojnopolazadinskih institucija Narodnooslobodila ke vojske.

U prvom dijelu Monografije obraduju se i uvjeti u kojima se razvijao narodnooslobodila ki pokret u ovome dijelu Hrvatske. Navode se podaci o snazi, organizaciji i namjerama okupatora i Nezavisne Države Hrvatske u borbi protiv narodnooslobodila kog pokreta. Iznose se podaci o teroru, ofenzivnim akcijama ustaša, domobrana i snaga Tre eg Reicha koje su oni poduzimali u namjeri da onemogu e i unište partizanske odrede i brigade Narodnooslobodila ke vojske, da unište Partiju, Savez komunisti ke omladine Jugoslavije, antifašisti ke odbore žena i narodnooslobodila ke odbore u ovome kraju.

U drugom dijelu knjige obraduje se formiranje 10. korpusa »Zagreba - kog«, Narodnooslobodila ke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, 33. divizije, njen borbeni put kao i njena uloga u borbi protiv okupatora i njegovih suradnika u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Me utim, ovaj dio Monografije nije obi an prikaz doga aja, odnosno borbenih aktivnosti Divizije, nego se njime nastoji prikazati i stalno pratiti ne samo Divizija kao cjelina nego cjelokupan rad i život u brigadama, bataljonima, etama, vodovima i specijaliziranim jedinicama. To zna i da se u njemu obra uje aktivnost Divizije u vojnom i politi kom osposobljavanju boraca i

* To podru je obuhva alo je po etkom 1941. godine teritorije kotareva: Dugo Selo, Ivani -Grad, azma, Križevci, Koprivnica, Bjelovar, ur evac, zapadni dio Virovitice, Grubišno Polje, Garešnica i Kutina.

rukovodilaca, da se daje prikaz formiranja i razvoj službi kao što su sanitetska, veza, pionirska, pontonirska, izvi a ka i obavještajna. Obra uju se Partija i Savez komunisti ke omladine Jugoslavije u Diviziji te njihova uloga u pretvaranju Divizije u formaciju sposobnu da što bolje izvrši zadatok što ga je kao takva imala u narodnooslobodila koj borbi jugoslavenskih naroda.

Dakle, stalnim pra enjem borbene aktivnosti, vojnopoliti kog ospozobljavanja Divizije, kulturno-prosvjetnog i zabavnog rada, naoružanja, odjevenosti, obivenosti, zdravstvenog stanja, prehrane i povezanosti boraca i rukovodilaca Divizije s narodom, nastojao se dati njen sveukupni identitet, a samim time i njen doprinos borbi za nacionalno i socijalno oslobo enje naroda i narodnosti Hrvatske i Jugoslavije.

Monografija je ra ena isklju ivo na osnovu arhivske gra e i literature. Zahvaljuju i dobro sa uvanim dokumentima same Divizije, 10. korpusa i raznih institucija NOP-a koje su djelovale u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, te brojnim ustaškim, domobranskim, oružni kim, njema kim, kao i dijelom dokumentima Njema ke narodne skupine u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj bilo je mogu e pratiti gotovo svakodnevni život Divizije. Primjenom analiti ke i deskriptivne metode, a zatim sintetskog postupka, pokušalo se pratiti njen razvojni put od formiranja do ulaska u Zagreb 9. V 1945. godine i ista i sve ono što je bilo bitno i specifi no za njenu djelatnost u vremenu od petnaest i pol mjeseci. Nastojalo se da se što objektivnije prikažu njeni uspjesti, ali da se ukaže i na gubitke i slabosti što ih je imala u borbi protiv okupatora i njegovih suradnika.

Zagreb, 7. IV 1980. g.

AUTOR

UVOD

Osim njih, bilo je tu mnoštvo velikih sela i ve ih op inskih središta, kao što su Kloštar—Podravski, Pitomaca, Virje, Narta, Dubrava, Križ, Popova a itd. Na ovom podruju živjelo je 1931. godine 376.060 stanovnika. Najguša naseljenost bila je u kotarima Koprivnica i Bjelovar, zatim u Križevcima i Virovitici, a najslabija na podruju azme.²

Stanovništvo se pretežno bavilo poljoprivredom. Na ovu vrstu zanimanja otpadalo je gotovo 85% od ukupnog broja stanovništva. Ostali su bili zaposleni u industriji, trgovini, saobraćaju, ugostiteljstvu i obrtu.

Prema nacionalnoj pripadnosti stanovništva oko 80% su Hrvati a oko 20% Srbi, Nijemci, engi i ostali.³

Navedeni podaci pokazuju da je kraj nastanjivalo pretežno selja ko stanovništvo hrvatske nacionalnosti. Radništva je najviše bilo u Bjelovaru, Koprivnici, Križevcima, Kutini, azmi i Ivani —Gradu.

Ovo podruje, koje je istodobno središnji dio sjeverne Hrvatske, nalazi se u neposrednoj blizini glavnoga grada Hrvatske, Zagreba. Kao najja privredno, vojni ko te politi ko-upravno središte Hrvatske, utjecaj Zagreba na cijeli ovaj kraj bio je od izuzetnog zna enja. On je utjecao na privredu, društvena i politi ka kretanja cijele regije. Razumije se, u nekim njenim dijelovima bio je ja i, na primjer Dugom Selu i Ivani —Gradu, dok je u onim udaljenijim, Grubišnom Polju i Podravini bio slabiji.

No, bez obzira na sve to, društveno-politi ke snage Zagreba vršile su na njega pozitivan i negativan utjecaj. Kao radni ki i komunisti ki centar Zagreb je pridonosio širenju i ja anju naprednog pokreta. Istodobno su tu svoj utjecaj širile i reakcionarne snage, najprije frankovci, ustaše, klerofašisti vodstvo HSS-a, te brojne institucije tadašnje države i društva.

Uzimaju i u obzir sve osobitosti ovog dijela sjeverozapadne Hrvatske, može se re i da on s vojnog gledišta nije pružao veće uvjete za voenje oružanih operacija. Bilo je to relativno gusto naseljeno podruje u kojem se u toku cijelog rata nalazilo mnoštvo ustaško-domobranskih garnizona, te garnizona oružanih snaga Tretega Reicha. Ove snage imale su zadatku da osiguravaju u prvom redu Zagreb, u kojem su se nalazile glavne institucije NDH, kao i mnoga predstavništva okupatora. Osim toga tu su prolazile glavne željezničke i cestovne komunikacije, koje su imale strateško zna enje za okupatora i NDH.

Teren je bio vrlo prohodan, ispresijecan s mnogo cesta i željezničkih pruga. Sa sjevera i juga omeđen je velikim rijekama Dravom i Savom, ispresijecan većim brojem manjih rijeka i potoka, koji su u proljeće i jesen plavili nizinska podruje.

POLITI KE PRILIKE U MOSLAVINI, BJELOVARSKOM KRAJU I PODRAVINI PRIJE NAPADA SILA OSOVINE NA JUGOSLAVIJU

Budu i da je u ovom kraju bilo najbrojnije seljaštvo i to hrvatske nacionalnosti, to je pridonijelo da je Hrvatska selja ka stranka pred rat bila tu najja a politi ka organizacija. U svim kotarima, op inama i selima s hrvatskim stanovništvom, državnu i lokalnu upravu držale su tada njene pristaše. Oni su bili zastupnici u Saboru, kotarski predstojnici, op inski na elnici, šefovi policije, školski nadzornici i seoski knezovi. U ve ini sela postojale su organizacije HSS-a, a u op inama i kotarima njena op inska i kotarska rukovodstva.

Strana ka aktivnost HSS-a doživjela je u ovim krajevima kulminaciju u vremenu od sklapanja sporazuma Cvetkovi —Ma ek, odnosno od stvaranja Banovine Hrvatske pa do sloma Kraljevine Jugoslavije. U to vrijeme, održavaju se mnogobrojni zborovi i proslave zbog tzv. rješenja »hrvatskog pitanja« i uspostave jedinstvene upravne organizacije na teritoriju Hrvatske u vidu Banovine Hrvatske.

Naro ito intenzivan politi ki rad HSS-a u ovom kraju bio je u toku 1940. i po etkom 1941. godine. Svodio se na nekoliko osnovnih pitanja. Jedno od njih bile su pripreme i provo enje izbora za op inska poglavarstva i gradska zastupstva. Ta aktivnost se sastojala u izradi bira kih spiskova, predvi anju kandidata, održavanju predizbornih skupova, u provo enju izbora, te konstituiranju op inskih poglavarstava i gradskih zastupstava. HSS je na ovim izborima dobio sva poglavarstva i zastupstva u mjestima koja je nastanjivalo hrvatsko stanovništvo. Tamo gdje su uz Hrvate živjeli i Srbi, ve inu u tim mjestima dobila je Selja ka demokratska koalicija, HSS-a i Samostalne demokratske stranke. Vrlo rijetke bile su op ine u kojima su na vlast došli predstavnici drugih politi kih stranaka.

Vrijeme od uspostave Banovine Hrvatske do napada Sila osovine na Kraljevinu Jugoslaviju je razdoblje intenzivnijeg rada HSS-a na formiranju Selja ke i Gra anske zaštite. Na cijelom podru ju stvaraju se njene mjesne organizacije, te op inske i kotarske institucije. Sve one drže u to vrijeme brojne politi ke skupove, poduzimaju mnoge organizacijske mjere i provode vojni ku aktivnost. Djelatnost ovih formacija dolazila je do izražaja

u vrijeme raznih političkih događaja, npr. izbora, političkih zborova, manifestacija i proslava.

U ovom razdoblju intenzivnije se radilo na formiranju ogranačaka Seljačke sloge, na njihovu organizacijskom sređivanju, kroz održavanje skupština, kadrovska rješenja, osnivanje itaconica, folklornih i kulturno-prosvjetnih grupa, održavanja mjesnih, općinskih i kotarskih smotri i proslava.

Hrvatska seljačka stranka provodi svoju djelatnost i kroz državnu upravu. U mnogim oblastima: policiji, žandarmeriji, upravi, prosvjeti, pošti, željeznici itd. dolazi do kadrovskih promjena. Na mesta koja su prije toga držale pristalice dvora i vlade, postavljeni su oni u koje je HSS imala povjerenje. Ona tada pojava svoj rad preko sindikalne organizacije Hrvatski radnički savez, kroz vatrogasna društva, i slično.

Sva ova aktivnost imala je za cilj da me u hrvatskim stanovništvom ojača utjecaj HSS-a. Njeno vodstvo išlo je za tim da HSS postane jedina politička stranka hrvatskog naroda, te da samo HSS treba predstavljati njegove interese. Ona nije bila za suradnju s frankovcima i ustašama. Naprotiv, svugdje gdje se to moglo, organizacije HSS-a nastojale su da pod svoj utjecaj dobiju cjelokupno hrvatsko stanovništvo.

Iako bi se moglo pretpostaviti da su protekli događaji: sporazum Cvetkovića — Maček, uspostava Banovine Hrvatske, izbori za općinska poglavarstva i gradska zastupstva, još više ojačali stranku i njen utjecaj na hrvatsko stanovništvo, ipak u osnovi nije bilo tako. Naime, ti događaji i položaj naroda poslije njih koji se u ekonomskom i društvenom pogledu nije ništa poboljšao, nego se naprotiv počeo naglo pogoršavati, prouzrokovali su jak proces političkih diferenciranja unutar Hrvatske seljačke stranke. Uzroka tome bilo je više.

Prije svega, hrvatsko seljaštvo postajalo je sve svjesnije da je vodstvo HSS-a više predstavništvo hrvatskog kapitala, a ne naroda, da ono djeluje imajući i u vidu prije svega svoje interes i da ne poduzima mjeru da poboljša ekonomski i društveni položaj hrvatskog seljaka i radnika. Osnovni problem seljaka: nepravedena raspodjela zemlje, nepravni i veliki porezi i općinski nameti nisu uzimani u razmatranje niti su rješavani. Problemi radnika: slabe zarade, loši uvjeti stanovanja, slaba ishranjenost i bolesti lanova radničkih obitelji, nisu se ništa poboljšali. Što više, nije bilo ni programa za rješavanje tih pitanja. Nasuprot tome, štrajkovi i tarifni pokreti radnika esto su na zahtjev predstavnika HSS-a i Hrvatskog radničkog saveza obustavljeni, a da nisu postigli ono što su radnici tražili. Ekonomski, a time i društveni položaj stanovništva počeo se naglo pogoršavati.

Tome je uz ostalo pridonijelo i izbijanje drugog svjetskog rata

i. IX 1939. godine. Od tada, pa do napada Sila osovine na Jugoslaviju 6. IV i 1941.g. i u Hrvatskoj dolazi do preorientacije privrede na proizvodnju za rat. Mnoge tvornice napuštaju proizvodnju robe za široku potrošnju, te prelaze na proizvodnju za potrebe vojske. Prilazi se ograničavanju slobodne trgovine, zabrani proizvodnje kruha od pšenične brašne, zabranama slobodnog klanja stoke i postepenom racionaliziranju u oblasti opskrbe. Dolaze u upotrebu razne administrativne mjere koje su imale zadatak da ograniči osobnu i društvenu potrošnju.⁴

Potkraj godine vlasti su zabranile rad Ujedinjenim radnim sindikatima, koji su bili pod utjecajem KPJ, zaplijenile njegovu imovinu, zapestile radni ke domove i itaonice, te raspustile društva i klubove što su radili u okviru URS-a. Iako je to bila naredba jugoslavenske vlade koja se odnosila na cijeli državni teritorij Kraljevine Jugoslavije, ipak ju je u Hrvatskoj provodila banska uprava Banovine Hrvatske. Ona ju je provodila koristeći se pri tome svim sredstvima. Za to je imala i stvarne razloge, jer bi likvidiranjem URS-a i njegovih kulturnih i sportskih organizacija bila uklonjena, o ekivali su oni, najveća prepreka potpunijem utjecaju HRS-a na radnike i namještenike.

Dakle, i unatoč jedne strane pozitivnim uvjetima (sporazum, uspostava Banovine), opština i društveno-ekonomski uvjeti potencirani izbjegnjem drugog svjetskog rata, pridonosili su pogoršanju životnih uvjeta stanovništva te povećanju društvenih i političkih suprotnosti. To je utjecalo da se sve veći broj pristaša i nižih voda HSS-a počeo distancirati od politike njenog vodstva. Jedan dio pristaša HSS-a orijentirao se udesno prema frankovcima i ustašama, a drugi dio uljevo prema komunistima. Frankovaca, ustaša i njihovih simpatizera bilo je u svim kotarima, ali ne u velikom broju. Oni su polazili od ocjene da sporazum Cvetkovića — Maček i uspostava Banovine Hrvatske nisu ništa donijeli hrvatskom narodu, jer Hrvatsku nisu izdvojili iz Jugoslavije. Smatrali su da za te ciljeve treba voditi borbu svim sredstvima, a zahtjeva u tom pravcu bilo je 1940. godine gotovo u svim kotarima ovog područja. Oni su inicirani i podržavani lecima i proglašima što su ih štampali frankovci i ustaše. Njih se tada mnogo rasturalo, a najviše pod nazivima: »Izdajnik na djelu«, »Kad slijepac vodi slijepca«, »Kuda ide Vlatko Maček« itd. Njima su napadani Vlatko Maček i vodstvo HSS-a za koje se navodi da su sporazumom sa Cvetkovićem izdali hrvatski narod. Frankova ko-ustaški propagandni materijal i agitatori stizali su u ove krajeve iz Zagreba. Naravito su dolazili do izražaja u Bjelovaru, Križevcima i Koprivnici. Manji utjecaj imali su u Slavonskim Brodima, Garešnici, Grubišnom Polju i u Petrinji.

Desnim snagama HSS-a, frankovcima i ustašama podršku je davao profašistički orijentirani dio katoličkog klera. On se naročito aktivirao pro-

povijedima, vjerskim obredima i vjeronaukom. Brojni profašisti ki orijen-tirani klerici postali su tada politi ki agitatori. Oni su, koriste i crkvu i reli-giju, utjecali na hrvatski narod, razvijali su nacionalnu mržnju protiv Srba, a politi ku protiv komunista.

Zahvaljuju i djelovanju tih reakcionarnih snaga kao i op em objektiv-nom faktoru (teroru režima Kraljevine Jugoslavije, pogoršavanju ekonom-skog i društvenog položaja stanovništva, te uspjeha Tre eg Reicha i fašisti ke Italije u drugom svjetskom ratu u toku 1939. i 1940. godine) postojali su uvjeti da se jedan dio gra ana orijentira udesno.

No, i pored svega toga tako je postupio prije svega samo jedan i to manji broj studenata i u enika srednjih škola. Slijedbenika takve politike bilo je i me u inteligencijom: advokatima, lije nicima, pa i prosvjetnim radnicima, zatim trgovcima, obrtnicima, ugostiteljima, a najmanje me u seljacima i radnici-ma.

Porast utjecaja reakcionarnih snaga na ovom podru ju nije se sastojao u znatnijem pove anju njihova broja. On je, prije svega, bio posljedica njihove bolje organiziranosti i ve e aktivnosti. Povezanost me u njima u selima, op inama, kotarima i pokrajinama iz dana u dan bila je sve bolja. U kotare, op ine i sela ilegalno su iz Zagreba dolazili frankovci i ustaše, te su vo ama, organizacijama i simpatizerima davali upute za rad. Najpovjerljiviji su dobivali oružje kojim su terorizirali protivnike, prvenstveno komuniste i antifašiste. Incidenata što su ih oni izvodili bilo je u Virovitici, Bjelovaru, Koprivnici, Križevcima i nekim drugim manjim mjestima.

Drugi dio HSS-a što je po eo napuštati vodstvo i politiku stranke orijentirao se ulijevo. To je bio onaj dio stanovništva koji je došao do uvjerenja da gra anske stranke i društvo nisu voljni ni sposobni da riješe njegova osnovna pitanja. Njemu su postajali sve bliži ciljevi i politika Komunisti ke partije koja je isticala da radnici i seljaci moraju dobiti bolje uvjete života, da takve pozicije u društvu moraju sami izboriti i da svi narodi Jugoslavije moraju imati jednakaka prava.

No, uza sve to vodstvo HSS-a zadržalo je svoj utjecaj na velik broj svojih pristaša.

O STANJU U KP I NAPREDNOM RADNI KOM POKRETU

Komunisti kih organizacija, lanova KPJ i SKOJ-a bilo je na ovom podru ju kako u gradovima tako i u selima. Me utim, u gradovima i ve im mjestima kao što su bili Sisak, Bjelovar, Virovitica, Grubišno Polje, Gare-šnica, Kaniša Iva, Kutina, Dubrava, azma, Ivanska, Ivani -Grad, Kopriv-nica, Križevci i neka druga, nalazila su se njihova uporišta. Kako su bili organizirani i koliko ih je bilo pokazuju slijede i podaci:

Kotar bro>	Kotarski Mjesni komit. KP	Broj org. KP	Broj lan. KP ,	Broj kandid. KP	Broj lanova SKOJ-a
i. BJELOVAR OK I KK					
KPH MK KPH	15	94	69		63
2. AZMA KK KPH	8	42	—		
3. DUGO SELO KK KPH	7	52	45		nema podat.
4. UR EVAC KK KPH	4	16	IO		nema podat.
5. GAREŠNICA KK KPH	4	28	90		nema podat.
6. GRUBIŠNO POLJE KK	12	26	—		nema podat.
7. KOPRIVNICA	6	27	3		nema podat.
8. KRIŽEVCI KK KPH	3	3°	—		nema podat.
9. KUTINA KK KPH	4	M	—		6
10. SISAK OK I KK KPH	40	2JO	—		5 00
11. VIROVITICA KK	10	69	65		21
UKUPNO: 9 KK i 16 KPH	110	599	237		5 9° 5

Prema tome, na deset kotara bilo je potkraj 1940. godine 10 komiteta, 110 partijskih elija, 599 lanovai 2j7kandidata KP. O SKOJ-u nema potpunih podataka, ali se po nekim izvorima može zaklju iti da je bilo oko 600 lanova.

U navedenim kotarima, osim Koprivnice, postojali su 1940. godine kotarski komiteti. U Bjelovaru tako er neko vrijeme nije bilo kotarskog komiteta KP, ali je njegovu funkciju vršio Mjesni komitet KPH Bjelovar. Kotarski komiteti bili su pod rukovodstvom okružnih, a ovi Centralnog komiteta KPH. Na cijelom podru ju djelovala su tri okružna komiteta i to azma, Sisak i Bjelovar.

Pod rukovodstvom OK KPH azma bile su organizacije u kotarima Dugo Selo, azma i Kutina, a pod rukovodstvom OK KPH Bjelovar bile su organizacije u kotarima Virovitica, Grubišno Polje, Garešnica, Bjelovar, ur evac, Koprivnica i Križevci. Organizacijama KP u posavskim selima rukovodio je Okružni komitet KP Sisak.

Navedeni podaci o organizaciji KP ukazuju na to da je ona tada bila broj ano vrlo mala. Razlog tome bili su uvjeti rada, ali i sektaštvo u pogledu primanja u KP, od strane jednog broja komunista i partijskih elija. Iako je sektaštva bilo u manjoj ili ve oj mjeri u svim kotarima, ipak ga je najviše bilo na podru ju Kutine, Koprivnice, Križevaca i ur evca.

No, i objektivni uvjeti utjecali su na broj partijskih organizacija i lanova KP. Tamo gdje nije bilo tvorni kog radništva ili ga je bilo vrlo malo, bili su slabiji uvjeti za formiranje organizacija. No, to se ne smije uzimati u apsolutnom smislu, jer je npr. Grubišno Polje bio kotar s najslabijom industrijom, a imao je organizacije ak u dvanaest sela. Istina, to

su tada bile male organizacije po broju lanova, ali su one svaka u svome selu bile vrlo aktivne.

Po nacionalnoj pripadnosti u organizacijama je bilo najviše Hrvata, zatim Srba, pa eha, Nijemaca i Maara, a po socijalnoj, radnika, seljaka i intelektualaca.

Više od polovice lanova KP i to najprije onih koji su imali dulji partijski staž, bili su teoretski izgraeni komunisti. To im je omogućilo da pravilno procjenjuju politiku situaciju u njihovim sredinama, da uspostavljaju veze s radnicima, seljacima, intelektualcima i omladinom. Ulazili su u graanske stranke kao što su HSS i Samostalna demokratska stranka, sindikalne organizacije URS i HRS, te ogranke Seljačke sloga, Seljačko kolo, kulturno-umjetničke grupe, knjižnice i itaconice te sportska društva. Zahvaljujući tome, discipliniranosti lanova, te stalnom i upornom radu Partija je u nekim kotarima postala jedan od najjačih političkih inicijativa. Npr. u kotarima Sisak, Čazma, Garešnica, Grubišno Polje, pa i Virovitica, Partija je imala utjecaj na veliki broj radnika, seljaka i omladine. U gradu Bjelovaru mnogi istaknuti intelektualci bili su lanovi KP ili njihovi suradnici. U organizacijama HSS u svim kotarima KP je imala svoje ljude. Naročito se to može reći za Žabno i Odru na području Siska, za elekovac u kotaru Koprivnica, zatim Kanišku Ivu u kotaru Garešnica, Dubravu u kotaru Čazma, Čemernicu u kotaru Virovitica, Veliki Gradić u kotaru Grubišno Polje. Slijedio je bilo i u pogledu utjecaja komunista u Samostalnoj demokratskoj stranici. U mnogim organizacijama u svim kotarima komunisti su u njima imali velik utjecaj. To naročito vrijedi za kotare Grubišno Polje, Križevce, Čazmu i Bjelovar. Kroz njene institucije Seljačko kolo, komunisti su vršili politički utjecaj na sve one građane koji su počeli sumnjati u spremnost i mogućnosti SDS da rješava osnovne probleme seljaka. U tim organizacijama, naročito u oblasti kulturno-prosvjetnog rada, komunisti su svojim djelovanjem osvojili simpatije mnogih građana. Njihovi stavovi u pogledu rata i mira, položaja radnika i seljaka, poreza i općinskih nameta što su ih morali platiti seljaci i siromašni obrtnici, nailazili su na podršku sve većeg broja građana.

Još ja i utjecaj imali su komunisti u sindikalnim organizacijama. Sto se ti u URS-ovih sindikata trebalo da su oni u svim mjestima u kojima su postojali bili pod utjecajem i rukovodstvom komunista. Najizrazitiji primjer za to su organizacije u Sisku gdje je djelovao OK KPH, zatim u pilani i mlinu u Dubravi, međukrojačkim radnicima u Ivanjici-Gradu, metalskim radnicima u Bjelovaru, kožarcima i tekstilcima u Sarampovu Gornjem i živežarskim radnicima u Koprivnici. Osim toga komunisti su imali utjecaj na mnoge lanove HRS-a. Tamo gdje nisu postojale mogućnosti da se oformi

URS-ova sindikalna organizacija oni su se angažirali u HRS-u. Naro ito su u tome uspijevali u SBOTI -u, jer je u njemu bilo više lanova KP.

S obzirom na to da komunisti nisu imali slobodu politi kog djelovanja, morali su tražiti druge oblike i forme za širenje svoga utjecaja. U tome su naro ito uspijevali na podruju kulture i sporta. U mnogim mjestima i selima imali su jak utjecaj u knjižnicama, itaonicama, kulturno-prosvjetnim društvima, foklornim grupama i sportskim društvima. Naro iti utjecaj Partija je imala u ovim institucijama u kotarima: Sisak, Grubišno Polje, Virovitica, Ur evac, Bjelovar, Koprivnica i Garešnica. U nekim kao npr. u Odri i Žabnu u kotaru Sisak, elekovcu u kotaru Koprivnica, Ježevu, Preseki i Leprovici u kotaru Dugo Selo utjecaj Partije bio je vrlo velik. Ve inom knjižnica i itaonica rukovodili su komunisti. Zahvaljuju i tome, u njima su se mogle na i knjige i asopisi koji su ina e službeno bili zabranjeni. Predavanja koja su se u njima održavala bila su naprednog sadržaja. Sli no je bilo i u pogledu recitacija, igrokaza i pjesama, što su se izvodili u sklopu programa kulturno-prosvjetnih grupa Selja ke slogue i Selja kog kola, te sindikalnih grupa i društava.

Ovim i drugim aktivnostima Partija je nastojala da za svoju politiku i ciljeve pridobije što ve i broj stanovništva. Dakako, ona u tome nije u svim krajevima postizala jednak uspjeh. Naro ito je uspijevala u gradovima Sisku, Bjelovaru i Virovitici, te mjestima kao što su Saramov Gornji, Kloštar-Ivani, azma, Dubrava, Kaniška Iva, Brestovac, elekovac, Gornja Rašenica i emernica. To su istovremeno bila središta iz kojih se širio komunisti ki utjecaj na bližu i daljnju okolicu. No, odmah treba re i da su mnoga sela, pa i cijeli dijelovi pojedinih kotara, bili bez utjecaja Partije. Bilo ih je u svim kotarima ovog podruja, a naro ito u Podravini.

MOSLAVINA, BELOVARSKI KRAJ I PODRAVINA U VRIJEME APRILSKOG RATA

Uo i napada fašisti kih sila na Kraljevinu Jugoslaviju, ovaj prostor pokrivale su jedinice 4. armije vojske Kraljevine Jugoslavije. One su istodobno držale granicu prema Ma arskoj na liniji Virovitica—Koprivnica.

Ve inu njenih snaga inile su pješadijske i konjani ke jedinice, zatim artiljerijske i manjim djelom mehanizirane jedinice. U njima je stanje po etkom travnja 1941. godine bilo vrlo teško. Dvor i vlade Kraljevine Jugoslavije svojom su politikom za protekle dvadeset i dvije godine dovele državu u stanje rasula. Oficirski kadar i vojska u cjelini nisu bili pripremljeni

za predstoje e doga aje. Na sastancima komandi raspravljalo se više o raznim pretpostavkama i teoretiziralo, nego što su prou avani stvarni položaj i situacija. U mnogim jedinicama, kao npr. konji kom puku u Virovitici, aktivni su bili ustaško-frankova kih elementi. Oni su me u vojnicima širili demoralizatorsko raspoloženje, pozivali su ih da se ne bore, da otkazuju poslušnost pretpostavljenima i da bacaju oružje. Najavljavali su brzu propast jugoslavenske države, a Tre i Reich i fašisti ku Italiju nazivali su oslobođiocima hrvatskog naroda. S druge strane u njima je bilo pro etni kih, velikosrpskih i režimski opredijeljenih oficira, podoficira i vojnika. Svojim šovinisti kim ispadima jedni i drugi raspirivali su nacionalnu mržnju i sukobe. Odnos ve ine oficira i velikog broja podoficira prema vojnicima bio je loš. Zbog oštih kažnjavanja za sitne prijestupe, neljudskog odnosa starješina prema vojnicima, loše opskrbe vojske odje om, obu om i hranom, dolazilo je do odbojnog odnosa vojnika prema starješinama koji je postepeno prerastao u pasivnu rezistenciju prema svemu što je dolazilo od pretpostavljenih. Demoralizaciju i ravnodušnost velikog dijela vojni kog sastava pove avali su nedostatak odgovaraju eg naoružanja, pomanjkanje puš ane, mitraljeske i artiljerijske municije, nedostatak namirnica, poljskih kuhinja i drugog što je bilo potrebno za život vojnika.

Iako su u nekim jedinicama komunisti ki i antifašisti ki orientirani vojnici, podoficiri i oficiri radili na podizanju borbenog raspoloženja i discipline vojnika, nije se u takvoj situaciji moglo u initi ništa zna ajnije. Njihova nastojanja bila su onemogu avana i djelovanjem ustaško-frankova kih elemenata u pojedinim mjestima, a od samog napada na Jugoslaviju i od strane ve eg dijela pripadnika Selja ke i Gra anske zaštite.

Pošto su Sile osovine 6. IV 1941. godine izvršile napad na Jugoslaviju, neke jedinice vojske Kraljevine Jugoslavije na ovom podru ju izvršile su ranije predvi ene pokrete. Drugi konji ki puk, stacioniran u Virovitici, izvršio je marš u pravcu Kloštra. Tu je dobio nalog da nastavi put u pravcu Zagreba sa zadatkom da se spoji s tamošnjim jedinicama. Me utim, nešto kasnije to nare enje je povu eno, pa mu je saop eno da se uputi preko Novigrada i da kraj sela Peteranec zaposjedne položaje na Dravi. No, u toku no i od 6. na 7. IV, a naro ito 7.IV1941. u jedinici je zavladao kaos. Prilikom pucnjave do koje je došlo kraj Peteranca utvrdilo se da su mnogi mitraljezi neispravni. Osim toga, za njih nije bilo odgovaraju e municije. Vojnici nisu dobili pokriva e, pa su mnogi prozebli. Pukovska kuhinja je na maršu zaostala, te vojnici nisu mogli dobiti hranu. Neke jedinice isle su u pravcu Drave, a druge su se od nje povla ile. Jedne drugima prepre avale su prolaz, pa se i po nekoliko sati stajalo u mjestu. Kada je preko Drave njema ka artiljerija po elu pucati na položaje puka, on im nije mogao

uzvratiti vatru. To nije mogao u initi jer je imao samo dva protutenkovska topa. Istodobno, deset kilometara dalje, u pozadini borbenih položaja, nalazile su se artiljerijske i pješadijske jedinice. Ni jedne ni druge nisu tada stupile u borbu. Nasuprot tome došlo je do rasula jedinica. Topovi su ostajali na cestama i poljskim putovima, vojnici su bacali mitraljeze i puške, napuštane su vojne kolone, kuhinje, sanitet i drugo. Nedisciplina me u vojnicima brzo se širila. Tome su pridonosili mnogi, u prvom redu viši oficiri, koji su napuštali svoje jedinice. Tada su u Koprivnicu ve ušle neke jedinice njema kog Wehrmacht, te su okupirale grad. Pojedini oficiri Drugog konji kog puka napustili su položaje te su im se predali. Drugi su se s ostacima puka povla ili u pravcu sela Mosti i Javorovca.⁶

Pošto je Drugi konji ki puk bio 6. IV povu en iz Virovitice, njegove položaje trebali su zaposjeti 48. i 108. puk koji su iz Bjelovara preko Kloštra ve 7. IV mogli biti na sektoru Virovitice. Me utim, oni nisu krenuli tim pravcem, nego su neki njihovi dijelovi išli zaobilaznim putem preko Grubišnog Polja. Putovanje se oteglo tako da te jedinice nisu ni stigle na odredište. Naime, uz pomo folksdoj era i ustaša iz Virovitice, Nijemci su preko mostova kraj Bar a prešli u Slavoniju, te su ve 8. IV zaposjeli Viroviticu. Borba za grad bila je kratka, jer je pukovnik Garbatovski, komandant garnizona, napustio grad i jedinice, te otpotovao u nepoznatom pravcu. Do žestoke borbe došlo je jedino pod Bilogorom, kraj mjesta Pećica, jer su jedinice jugoslavenske vojske tu Nijemcima pružile jak otpor.⁷

U Bjelovaru je 8. IV 1941. godine 108. pješadijski puk otkaao poslušnost. Oficiri su se u neredu razilazili, a samo su neki, frankova ki orijentirani, s ostacima jedinica kojima su zapovijedali, preuzeli vlast u gradu. Povezali su se sa frankovcima i ustašama, te su je držali do 10. IV, tj. do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske.⁸ Tada su je preuzele ustaše.

PRILIKE U MOSLAVINI, BJELOVARSKOM PODRU JU I PODRAVINI NAKON PROGLAŠENJA NDH

Nakon što je Slavko Kvaternik 10. IV 1941. pro itao proglaš preko Radio-stanice Zagreb o uspostavi NDH i pošto je spiker pro itao proglaš dra Vlatka Ma eka hrvatskom narodu i HSS-u u selima i gradovima frankovci, ustaše i pripadnici Selja ke i Gra anske zaštite preuzimaju vlast. Iz kotarskih oblasti, op inskih poglavarstava, policije, žandarmerije, prosvjete, zdravstva itd. bježe pojedinci koji su se do tada isticali u službi režima Kraljevine Jugoslavije. Iz gradova i sela u Srbiju bježe predstavnici srpskih

gra anskih politi kih stranaka, suci, advokati, pravoslavni sve enici i mnogi istaknutiji gra ani.

S druge strane najprije Slavko Kvaternik i dio ustaškog vodstva što je bilo u zemlji, a od 17. IV Ante Paveli i vlada NDH, poduzimaju najraznovrsnije mjere.

Poglavnik NDH, dr Ante Paveli, i ustaško vodstvo su usporedo s organizacijskom izgradnjom ustaškog poretka, na emu su po eli raditi odmah po dolasku u Zagreb, radili i na izgradnji oružanih snaga NDH — domobranstva i ustaške vojnica, upravnog aparata, op inskih poglavarstava, kotarskih oblasti, velikih župa, oružništva, policije, sudstva, tužilaštva itd. Na sva odgovornija mjesta dovodili su svoje ljude i simpatizere, a otpuštali i progonili one što su bili u službi Kraljevine Jugoslavije, Srbe, Židove, komuniste i antifašiste.

Paveli je 17. travnja 1941. godine uveo izvanredne sudove za su enje po kratkom postupku, a 19. IV specijalnom Uredbom stavio je Srbe i Židove izvan zakona. Na zboru u Zagrebu, 21. travnja, pozvao je ustaše da unište Srbe, Židove i Rome, a 30. IV izdao je Zakonsku odredbu o rasnoj pripadnosti, koja je poslužila kao osnova za progone Srba, Židova i Roma. Osim toga, 23. travnja izdao je Dekret o iseljavanju Srba iz Hrvatske. Za njegovo izvršenje formirana su posebna tijela pri vlasti NDH i pri kotarskim oblastima.

Da bi se te zamisli mogle ostvariti u Zagrebu je 4. lipnja 1941. godine potpisani sporazum izme u Tre eg Reicha i NDH o iseljavanju 200.000 Srba iz NDH u Srbiju i isto toliko Slovenaca iz Slovenije u NDH. Na osnovu tog sporazuma, Paveli je 26. IV formirao Državno ravnateljstvo za ponovu sa sjedištem u Zagrebu. Ono je imalo zadatku da provede iseljavanje Srba.^{8a}

Ve i dio katoli kog klera bio je jak oslonac ustašama u provo enju njihove politike. Nadbiskup katoli ke crkve u Zagrebu dr Alojzije Stepinac 28. IV 1941. godine uputio je Okružnicu katoli kom sve enstvu, pozivaju ga da svim svojim snagama podrži NDH. Sve enstvo je tu okružnicu prenijelo stanovništву katoli kevjere.^{8b}

U drugoj polovini travnja 1941. godine glavnokomanduju i vojske Tre eg Reicha za zaposjednuto jugoslavensko podru je, radi spre avanja dizanja oružanog stanka i omogu avanja redovnog opskrbljivanja njema - kih trupa i njihova pregrupiranja, objavio je da e »djela nasilja i sabotaža biti kažnjena kaznama«. Kao sabotaža, stoji u toj objavi, »smarat e se i svako ošte ivanje ili zadržavanje žetvenih proizvoda, zaliha potrebnih za rat, nanošenje štete postrojenjima svih vrsta, kao i skidanje ili ošte enjivanje istaknutih objava. Pod osobitom zaštitom njema ke oružane sile stoje

plinske, vodovodne i elektri ne centrale, željezni ka postrojenja i vodene brane, kao i umjetni ka blaga.« Osim toga, nare eno je da se predaju sve emisione radio-stanice i oružje, a zabranjeno je okupljanje na ulicama, nagovaranje na obustavu rada, rasturanje letaka, prire ivanje javnih skupova i povorki koje prethodno ne odobri njema ki zapovjednik mjesta.^{8c}

Pošto su uz pomo okupatora preuzeli vlast ustaše su usmjerile svoju aktivnost u dva osnovna pravca. Nastojali su da što više oja aju ustaški pokret i da u njega privuku što ve i broj hrvatskog stanovništva. Pri tome su se koristili raznim sredstvima. Ustaška propaganda prikazivala je Paveli a kao osloboodioca hrvatskog naroda i tvorca slobodne i nezavisne hrvatske države. Naro itu ulogu u propagiranju postoje eg stanja imali su zborovi što su tokom ljeta 1941. održavani u svim kotarskim i op inskim sjedištima, te ve im selima i tvornicama. Govore su na njima držale vo e ustaškog pokreta Mile Budak, Aleksandar Seitz, Mladen Lorkovi , Andrija Artukovi , Milovan Zani i drugi. Na njima su govorili o historijatu ustaškog pokreta i borbe, o Paveli u, Hitleru, pobjedama Sila osovine u ratu protiv SSSR-a i Velike Britanije, protiv Srba, Zidova i komunista.⁹

Nastoje i da ustaše postanu jedini politi ki inilac u životu hrvatskog naroda, da ih on smatra osloboidiocima i tvorcima hrvatske države, Paveli i ustaše su istupili i protiv Hrvatske selja ke stranke. Najprije su objavili raspuštanje Selja ke i Gra anske zaštite, s tim da su neki njihovi pripadnici prišli ustaškom pokretu, a zatim su HSS kao stranku raspustili. Od kolovoza pa do kraja listopada 1941.-godine organizirali su i provodili akciju pristupanja op inskih i kotarskih vodstava bivše HSS ustaškom pokretu. HRS-ove sindikate uklopili su u ustaški pokret. Na rukovode a mesta u HRS-u postavili su svoje provjerene ljude.

U jesen su najve u pažnju poklonili formiranju ustaških organizacija kao što su: Ustaša, Ustaška ženska loza, Star evi eva mladež, Hrvatski junak i Ustaška uzdanica. U tom razdoblju postavljana su vodstva ovih organizacija, održavani su sastanci, marševi i proslave.

Usporedno s ovom aktivnoš u ustaše su se angažirale na stvaranju tzv. dirigirane privrede. Uveli su sistem racionalnog opskrbljivanja, opskrbu na karte, odre ivali su proizvodnju, raspodjelu i uvjete rada, tražili da se organizira što snažnija pomo Tre em Reichu. Najprije su pozivali vojne obveznike dobrovoljno za isto ni front, a kasnije su u tom smislu provodili i mobilizaciju. Vršili su agitaciju za odlazak na rad u Njema ku, angažirali su se u zamjenjivanju njema kih vojnih potencijala ustaškim.

Sve te mjere provodile su se i na ovom podru ju. Tamo, kao npr. u Bjelovaru, Križevcima, Koprivnici i Virovitici, gdje su ustaše imale više

utjecaja, njihove pozicije bile su vrše. Evo što je o tome u referatu na simpoziju Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodila koj borbi i socijalisti koji revoluciji rekao dr Pavle Gregori : »Frankovci, potencijalni ustaše, do dolaska ustaša na vlast, bili su malobrojni. Postojale su samo malobrojne grupe frankovaca u sjedištima nekih kotara, na pr. Bjelovaru, Križevcima, Koprivnici, azmi, iji utjecaj na narodne mase uglavnom nije bio znatan osim u Križevcima i Koprivnici, gdje su djelovali katoli ki sve enici — klerofašisti. Te su se grupe odmah nakon dolaska ustaša na vlast brzo aktivirale i pomagale ustašama na uspostavljanju ustaške vlasti i ustaških organizacija na terenu, prokazivale komuniste i simpatizere Partije.«¹⁰

Nasuprot njima u ovom kraju bilo je kotara u kojima je utjecaj ustaša bio vrlo malen, te se gotovo nije osjeao. Takvo stanje bilo je na podruju kotara Garešnica, azma i Grubišno Polje. U urevcu i Dugom Selu npr. ustaše su bili prisiljeni postavljati bivše pripadnike HSS-a na mnoge važnije položaje. Ovakva situacija dolazila je još više do izražaja u općinama. Npr. u općini Dubrava, kotar azma, Kaniškoj Ivi, kotar Garešnica, amernici, kotar Virovitica i još mnogim nisu imali gotovo nikakva utjecaja.

Osim ovih krajeva, od kojih su neki naseljeni isključivo hrvatskim stanovništvom, ustaše nisu imale utjecaja u onim selima i podružnjima u kojima su pretežno živjeli Srbi. Takvih podružja bilo je kotarima Križevci, Koprivnica, Grubišno Polje, Kutini i azmi. Iako je u svima njima funkcionalala ustaška vlast, ona je uza se imala samo pojedince. Osim malog broja Hrvata koji su svjesno prišli ustašama, te onih što su to inili iz straha, većina hrvatskog stanovništva nije imala podršku. Ako i oni koji su u početku bili poneseni euforijom »oslobojenja« i stvaranja »nezavisne hrvatske države«, postali su već do kraja 1941. godine svjesni da su živjeli u iluziji i da ne postoji nikakva samostalna i nezavisna hrvatska država, te da okupator ima svu vlast.

Druga bitna komponenta ustaške politike svodila se na progone, kako su ih oni nazivali, protuhrvatskih elemenata, a to su po njihovu mišljenju bili Srbi, Židovi, Romi, komunisti i antifašisti. Iako su Pavelić i Glavni ustaški stanovništvo do jeseni 1941. godine i zakonskim odredbama sankcionirali ovu djelatnost, ipak su mjesne ustaše, tabornici i logornici, esto i na vlastitu inicijativu organizirali i provodili teror.

U prvim danima nakon uspostave NDH teror se odvijao stihjski. U tom razdoblju predratne ustaše su zajedno s moralno propalim pojedincima iz raznih pobuda neposredno nakon uspostave NDH otpočele s pojednicianim i grupnim hapšenjem, zlostavljanjima i ubijanjem Srba. Po etak je bio u Grubišnom Polju. Tamo je 26. IV 1941. godine stigao iz Zagreba poseban

vlak sa 30 vagona. U njima su se dovezli policajci, uniformirane ustaše i civili s oružjem. Predvodio ih je ustaški poručnik Sarić. Ujutro slijedeći dan oni su počeli s hapšenjem Srba u Grubišnom Polju, Donjoj Rašenici, Velikoj i Maloj Barni, te drugim selima ovoga kotara. U toku dana uhapsili su 510 ljudi. Slijedeći dan uhapšenici su prevezeni u Zagreb u prostorije Zagreba kog zbora. Tu su im ustaše pouzimale prstenje, satove i drugo što su imali. Tukli su ih i zlostavljeni, a potom su ih ponovo ukrcali u vagone i otpremili u logor Danicu, nedaleko od Koprivnice. Nakon tri mjeseca svih su otpremljeni u logor Jadovno kraj Gospića, gdje su pobijeni.¹¹

Drugo masovno hapšenje, a zatim i ubijanje Srba, izvršile su ustaše u selu Gudovcu kraj Bjelovara. Tu su 28. IV strijeljani 185 ljudi.¹²

Odmah poslije toga dolazili do hapšenja Srba na području kotara Koprivnica. Izvršena su u selima Javorovcu, Plavšincu, Srdincu i još nekim. Sve uhapšene proveli su u logor Danica, gdje su mu eni, a neki i ubijeni. Ostali su u toku svibnja poslani u logor Jadovno, odakle se ni jedan nije vratio.¹³

Do sličnih postupaka dolazi i na području Moslavine. U selu Veliko Vukovje uhapšeno je sedam uglednijih Srba, a u izvještaju Kotarske oblasti Garešnica od 22. VII 1941. godine što ga je uputila Državnom ravnateljstvu za ponovu NDH daju se podaci o hapšenju 107 srpskih obitelji. Nakon tih, do sličnih hapšenja došlo je u Bršljanici, Cairama, Kutinici i Srpskom Selištu. Iz ovoga posljednjeg sela otpremljeno je u sabirni logor Caprag nedaleko od Siska sedam obitelji sa 46 lanova.¹⁴

I na području kotara Virovitica dolazi tada do sličnih pojava. Tu su u toku svibnja pohapšene sve obitelji srpskih kolonista, solunskih dobrovoljaca njih 900 sa oko 4000 lanova, te su transportirani vlakovima za Gunju, odakle su preko Save prebačeni u Mađarsku. Protjerani su sa sobom imali pravo ponijeti samo najnužnije potrepštine. Sve ostalo, pokretna i nepokretna imovina, postalo je vlasništvo NDH.¹⁵

Hapšenje Srba ustaše su provodile i na području azme, te kotara Križevci. Većina uhapšenih otpremljeni su u logore, a samo manji broj je nakon nekog vremena vraćen kući.

Teror protiv ovog stanovništva provodio se prisiljavanjem Srba da se svakodnevno prijavljuju ustaškim taborima, oduzimanjem građanskih prava, oduzimanjem imovine, zatvaranjem trgovina i obrtnih radnji, raspuštanjem svih društava i organizacija, zabranom upotrebe hrvatske, uništavanjem knjiga i druge literature što su se odnosile na povijest i kulturu Srba. Zatvorene su pravoslavne crkve, a sve enice su upisane u sabirne logore i Srbiju.

Potkraj godine ustaše, zajedno s katoličkim svećenicima, i u ovom

kraju po inju akciju prekrštavanja pravoslavaca na katoli ku vjeru. Prekrštavanje se provodilo pod prisilom, a vršili su ga mjesni župnici i za to specijalno upu eni redovnici.

U sli nom položaju našli su se tada Židovi i Romi. Židovi su uglavnom živjeli u gradovima, Sisku, Bjelovaru, Virovitici, Koprivnici, Križevcima, te nekim mjestima kao što su Garešnica, azma, Dugo Selo i Kutina. Ustaše su prema njima postupale na osnovu Zakonske odredbe o isto i arijevske krvi. Najprije su im oduzeli sva gra anska prava, prisilili ih da nose znakove kojima su ih obilježavali, zatvorili su im trgova ke i obrtni ke radnje i sinagore. Ustaški omladinci zajedno s pripadnicima Njema ke narodne skupine u NDH skrnavili su groblja i grobove Židova, uništavali im crkvene i druge knjige. Tjerale su ih na prisilni rad, a kasnije im oduzimali svu imovinu. U jesen i zimu ustaše ih hapse i otpremaju u logore Jasenovac, Mathausen i Oswientzien.¹⁶

Nastojanja ustaša da izgrade upravni, politi ki i oružani aparat NDH na jednoj i progoni Srba, Židova i Roma na drugoj strani, unosili su u hrvatski narod i na ovom podru ju strah i neizvjesnost, ali su istodobno pridonosili da hrvatsko stanovništvo po ne sve brže shva ati njihovu izdajni ku ulogu.

POLOŽAJ KOMUNISTA I ANTIFAŠISTA U TOKU 1941. GODINE

Kao i u drugim krajevima NDH, tako i na podru ju djelovanja bjelovarskog, azmanskog i sisa kog okružnog komiteta KPJ nije bilo masovnih hapšenja komunista i antifašista sve do 22. VI 1941. godine tj. do napada Sila osovine na SSSR. No to ne zna i da u vremenu od 10. IV do 22. VI 1941. ustaše nisu hapsile i pojedine komuniste. Do prvog takvog hapšenja dolazi u kotaru Grubišno Polje 26. i 27. IV. Tada su uhapsili Branka Kljaji a, sekretara KK KPH Grubišno Polje, te mnoge lanove KP.¹⁷ Time su razbili Kotarski komitet i gotovo sve elije KP u kotaru.

Neposredno poslije toga iz istih razloga u Bjelovaru je uhapšen lan OK KPH i sekretar MK KPH Milan Baki . On je nedugo poslije toga pušten, da bi po etkom svibnja bio ponovo uhapšen i otpremljen u logor Danica u Koprivnici¹⁸. Na isti na in uhapšen je u Bjelovaru i komunist Julius Ecker. I on je kao i Baki bio pušten, da bi nedugo zatim bio ponovo uhapšen i otpremljen u logor. Do sli nih hapšenja došlo je u to vrijeme još i na podru ju Križevaca i Koprivnice. U Križevcima su ustaše 24. IV uhapsile sekretara KK KPH Josipa Posavca, sekretara KK SKOJ-a Franju Mareni a i nekoliko lanova KP i SKOJ-a. Dan kasnije pustili su ih na slobodu, da bi

ve 26. IV ponovo uhapsili 26 lanova KP i SKOJ-a koji su otpremljeni u logor Danica. No, oni su nakon nekog vremena bili oslobo eni.¹⁹

S op im progonom komunista i antifašista ustaše i u ovom dijelu sjeverne Hrvatske po inju poslije napada Sila osovine na SSSR. Za to su postojala dva razloga. Prvi je bio op e prirode, a sastojao se u nastojanju fašista da se kona no obra unaju s komunistima i to zbog ideoloških i politi kih suprotnosti. Drugi, je bio sasvim konkretan. Samim tim što su komunisti i antifašisti na poziv CK KPJ ve potkraj lipnja po eli oružanu borbu protiv okupatora i NDH oni su im postali najopasniji neprijatelji.

Prvo brojnije hapšenje komunista po inju u prvoj polovini lipnja 1941. Naime, 6. i 7. VI održana je na Kalniku partijska konferencija za okrug Bjelovar. Ne zna se pouzdano da li je njeno održavanje uzrok, ali je neposredno poslije nje došlo do prvih masovnijih hapšenja komunista. Hapšenja su izvršena u Križevcima. Me u uhapšenima bilo je nekoliko lanova Kotarskog komiteta KPH²⁰. Poslije toga, po etkom srpnja dolazi do hapšenja komunista u kotaru Garešnica. Tada su uhapšeni Branko Horvat, Mirko Mihalinec, Ljudevit Tot, Ivo Hodak i Duka Pribani . Samo nekoliko dana poslije uhapšeni su Nikola Šušnjar, Pajo Mudri , Vladimir Zvolinski i Joco Vasiljevi . Dvanaestog kolovoza ustaše su uhapsile sekretara KK KPH Garešnica Andriju Lustiga i lana KP Valenta Bolta.²¹

Gotovo istodobno, tj. 9. VII dolazi i do hapšenja komunista na podru ju kotara azma. Do njega je došlo jer je ustašama i žandarima bilo javljeno da se 9. VII 1941. godine u šumi Matatinki nedaleko od azme održava prošireni sastanak KK KPH azma. Došavši kamionima ustaše i žandari su po eli opkoljavati cijeli predjel. Komunisti su to primijetili pa su odlu ili da se probijaju pojedina no. Ve ini prisutnih uspjelo je da se izvuku iz obru a, a zarobljeni sū: Stjepan Kendel, Ciril Heleši , Ivan Smu , Ivan Švaljug i Josip Radanovi . Oni su kra e vrijeme zadržani u azmanskom zatvoru, odakle su preba eni u Bjelovar. Tamo su saslušavani, a potom vra eni u azmu. etvorica su odatle pušteni ku ama, a Stjepan Kendel je proveden u njegov zavi aj u Ludbreg. No na putu prema Ludbregu uspje lo mu je pobje i.²²

I na podru ju Kutine dolazi tada do hapšenja komunista. Oko 1. VII uhapšeni su Ivan Frgec, Dragan Dragi evi , Ivan Perkovi i Valent Kljaki . Tom prilikom uhapšeni su i Kata Frgec, sin Valenta Kljaki a i još oko stotinu drugih gra ana, ve inom Srba. Komunisti su odmah upu eni u Zagreb, gdje su bili saslušavani i mu eni. Nakon dužeg vremena i pošto je oko 300 gra ana Kutine potpisalo peticiju Glavnom ustaškom stanu uhapšeni lanovi Partije bili su pušteni ku ama.²³

Do hapšenja komunista u Virovitici dolazi 4. VIII. Tada šu uhapšeni

sekretar KK KPH Virovitice Josip Bendak, David Kranjec i Franjo Moslavac. Nekoliko dana kasnije uhapšen je i lan KK KPH Valent Gazdek koji je kao i Josip Bendak bio uskoro ubijen.²⁴

U Bjelovaru su ustaše hapsile komuniste u toku cijele godine. Nakon prvih hapšenja u travnju i lipnju slijede a su uslijedila u srpnju. Ustaše su 13. VII uhapsile Ivana Varda. Nešto kasnije u Bjelovaru su uhvatile Josipa Plesnega, uru Gašpara i Slavka Palošika u selu Paljevine, a Rudolfa Luk i a u Ivanjskoj. Neko vrijeme držali su ih u zatvoru u Bjelovaru i Križevcima a kasnije su otpremljeni u zatvor u Zagrebu. Tamo su saslušavani i mu eni, da bi na kraju 5. II 1942. godine u Dotršini kraj Zagreba bili strijeljani.²⁵

Na podruju Siska ustaše su 21. IX 1941. godine uhapsile 180 ljudi za koje su sumnjali da su suradnici komunista. Slijede eg dana uhapsili su još 40 osoba.²⁵³

Dan nakon partizanskog napada na Novigrad Podravski, tj. 30. XI 1941. godine uhapšeni su sekretar Okružnog komiteta KPH Bjelovar Kasim Čehaji, lan OK KPH Stjepan Ivezovi i oko 20 sudionika NOP-a. Čehaji i Ivezovi su potkraj godine strijeljani, a suradnici su upu eni u koncentracione logore.²⁶

Pojedina nih hapšenja bilo je u drugim krajevima. No, najteže udarce partijske organizacije bjelovarskog i azmanskog okruga dobivaju potkraj prosinca 1941. godine. U Bjelovaru su 24. XII ustaše strijeljale 90 gra ana medu kojima je bilo najviše komunista. U to vrijeme 18. XII dolazi do hapšenja i na podruju Dugog Sela. No, tu je ve ini komunista uspjelo pobje i, ali su ustaše zbog toga izvršile hapšenja seljaka u Oborovu i Preseki. Prilikom hapšenja opkoljavali su cijela sela, te su na taj na in u narod unosili strah.²⁷

Ustaše su potkraj 1941. godine zadale težak udarac i viroviti koj partijskoj organizaciji. Uhapsile su tada sekretara Kotarskog komiteta Vlastava Vostrela, koga su nakon strašnog mu enja strijeljale po etkom 1942. godine.²⁸

Navedeni podaci pokazuju da je progona i hapšenja komunista u toku 1941. godine bilo u svim kotarima. Uhapšene komuniste ustaše su svirepo mu ile nastoje i da od njih dobiju podatke o partijskim i skojevskim organizacijama, o partizanskim grupama i njihovim suradnicima. Medu uhapšenim komunistima bilo je više lanova i sekretara kotarskih i okružnih komiteta KP. Hapšenja su razbila ve inu kotarskih komiteta i velik broj elija KP. Okružni komiteti KPH Bjelovar i azma tako er su prestali raditi.

Mnoga sela ostala su bez partijskih elija i skojevskih grupa. Sli na situacija bila je i u gradovima. Nesumnjivo da je to uvjetovalo privremeno stagniranje politi ke aktivnosti NOP-a u nekim krajevima sjeverne Hrvatske.

PRIPREME ZA ORUŽANU BORBU

Situacija stvorena okupacijom zemlje i uspostavom NDH mnogosstruko je otežala aktivnost organizacija Komunisti ke partije. To pokazuju i podaci o hapšenju partijskih rukovodilaca i lanova KP, razbijanje partijskih elija, mjesnih, kotarskih, pa i okružnih komiteta. Me utim, unato svemu tome, djelatnost KP ipak se osje ala u narodu. Ona je svoju aktivnost u razdoblju nakon okupacije zemlje usmjerila u dva osnovna pravca. Išla je za tim da lanovima Partije, kandidatima, skojevcima, antifašistima i svim gra anima objašnjava što zna i okupacija zemlje, što je to zapravo NDH i kakve e posljedice fašizam ostaviti na cijeli narod. Uvjeravala ih je da je oružana borba za nacionalno oslobo enje, borba protiv okupatora i doma ih izdajnika, jedini put za ostvarenje boljeg života svih naroda. Putem proglosa, letaka, parola, stalnim i svakodnevnim radom gra anima, bez obzira na nacionalnu, socijalnu i vjersku pripadnost, radila je na ja anju antifašisti kog raspoloženja naroda, na okupljanju svih onih snaga koje su svoj opstanak vidjele u uništenju fašizma i oslobo enju zemlje. S druge strane Partija je poduzimala organizacijske i vojne mjere nastoje i da se osposobi za ulogu koja joj je predstojala. Kada je rije o organizacijskoj aktivnosti, onda treba ista i da se ona odvijala u nastojanjima da se srede partijske organizacije i njena rukovodstva, da se oja a SKOJ i Savez mlade generacije, da se za politiku Komunisti ke partije pridobije što više radnika, seljaka i intelektualaca, da se pridobije što više omladine i žena. S druge strane oružana djelatnost pretpostavljala je prikupljanje oružja, municije, vojni ke opreme, sanitetskog materijala i svega onoga što je potrebno za vo enje narodnooslobodila ke borbe. Ona je sadržala formiranje oružanih grupa i odreda koji e biti konkretan oblik borbe za oslobo enje zemlje.

Kao i u drugim krajevima zemlje tako je i ovdje razdoblje priprema za oružanu narodnooslobodila ku borbu trajalo u osnovi tri mjeseca. Pod time se podrazumijeva, prije svega, širenje proglosa CK KPJ i CK KPH što su ih oni izdavali u vremenu od 15. IV do i. VIII 1941. godine. Usporedo s tim pristupilo se odgovaraju im organizacijskim akcijama. Centralni komitet KPH posao je na ovaj teren svoga lana Pavla Gregori a, te instruktora CK

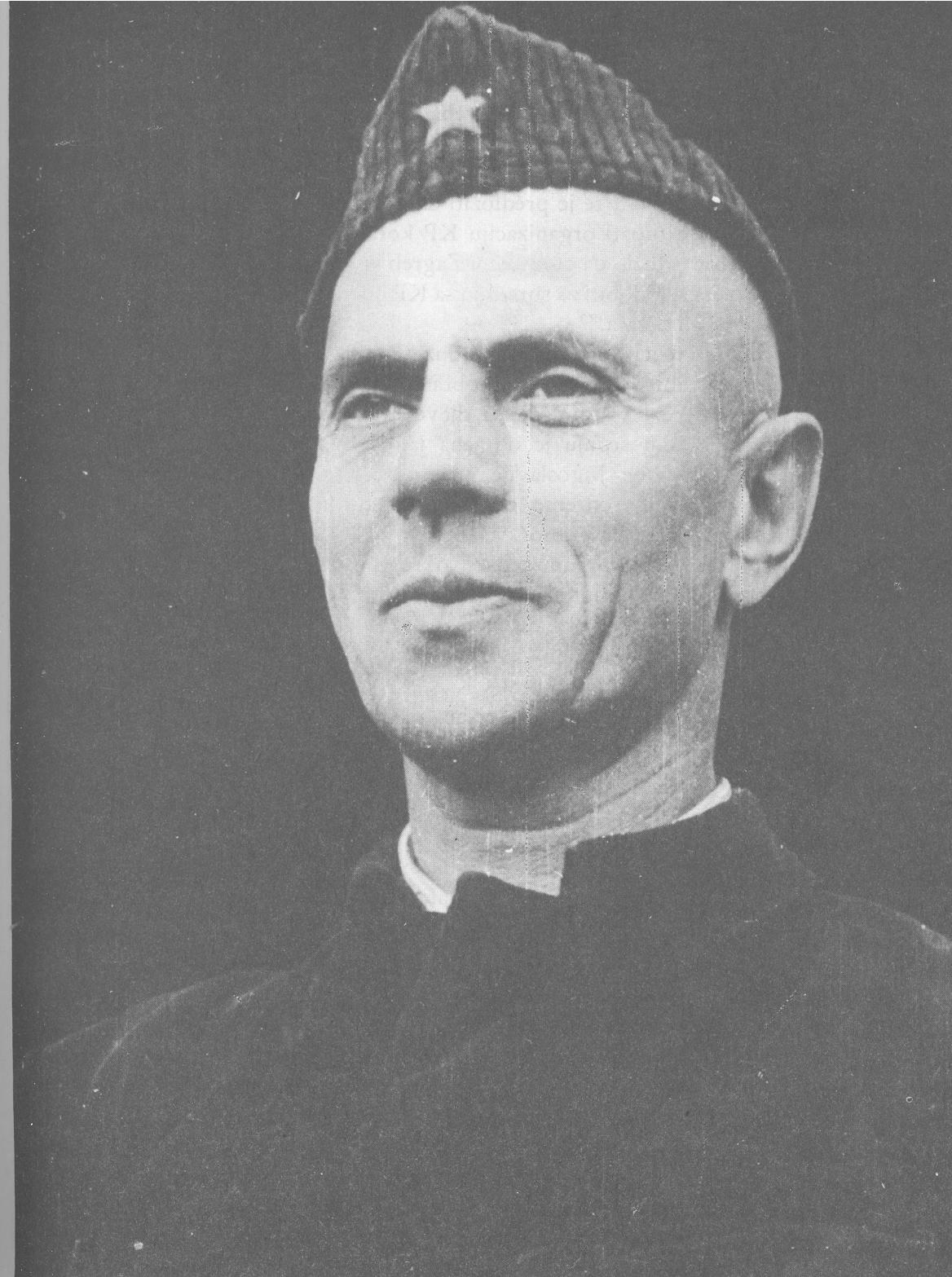
KPH Stjepana Ken ela. Nešto kasnije, po odluci CK KPH, tu je došao i predratni komunist i španjolski borac Grga Jankez.

Pavle Gregori došao je u Bjelovar ve 16. IV 1941. Odmah se povezao sa lanovima Okružnog i Mjesnog komiteta KPH Bjelovar. Održao je s njima sastanak na kojem ih je upoznao s odlukama što ih je CK KPJ donio na sastanku koji je 14. IV 1941. održan u Solovljevoj ulici u Zagrebu. Rekao je da komunisti i partijske elije moraju biti u stalnoj vezi, da trebaju raskrinkavati okupatora i ustaše, okupljati sve antifašiste i rodoljube i da komunisti prikupljaju oružje i drugu vojnu opremu, jer e sigurno do i do borbe protiv okupatora i doma ih izdajnika. Sa sekretarom Okružnog komiteta KPH Kasimom ehaji em Gregori se dogovorio da posjete sve kotarske komitete KP na Okrugu, i da tako svima neposredno prenesu zadatke koje je pred Partiju postavio Centralni komitet.²⁹

Poslije toga Gregori je sa ehaji em otišao u Garešnicu. Tu su se sastali sa sekretarom Kotarskog komiteta Brankom Horvatom, lanom komiteta Andrijom Lustigom i još nekim lanovima KP. Upoznali su ih sa zadacima i dali im upute što treba raditi u novonastaloj situaciji. Upozorili su ih da poja aju rad me u drvnoindustrijskim radnicima u Garešni kom Brestovcu i lijevo orijentiranim pristašama HSS-a. Tražili su da se svi lanovi Partije i SKOJ-a upozore na mogu nost hapšenja, jer ustaše nastoje likvidirati Partiju. Savjetovali su im da svi komunisti moraju živjeti tako da mogu izbjegi i hapšenja i da potom prije u u ilegalnost.³⁰

Nakon povratka u Bjelovar sekretar OK KPH ehaji otišao je u Grubišno Polje. Namjeravao je tamo održati sastanak Kotarskog komiteta KP i njegove lanove upoznati sa zadacima. Me utim, došavši tamo saznao je da su ustaše uhapsile ve inu lanova, ne samo Kotarskog komiteta, nego i svih elija KP u kotaru i da su ih otpremili u logor Danica. Neki od preostalih lanova KP su se iz straha pasivizirali, a samo manji broj ih se me usobno povezao te je ponovo po eo raditi³¹. Ne obavivši posao ehaji se vratio u Bjelovar, a sredinom svibnja odlazi u Koprivnicu. Kod Koprivni kih Brega održao je sastanak lanova KP iz cijelog kotara i na njemu formirao Kotarski komitet. Za sekretara komiteta izabran je Tomo Gregurek, a za organizacionog sekretara slikar Franjo Mraz.³² Poslije Koprivnice ehaji je otpotovao u Križevce, te je i tamo upoznao komuniste sa zadacima.

Dr Pavle Gregori održao je 18. V 1941. kotarsku partiju konferenciju za kotar Virovitica. Održana je u ku i Valenta Gazdeka. Uz Gregori a konferenciji je prisustvovalo etraest lanova Partije. Me u njima bili su lanovi KK KPH i delegati partijskih elija. Pošto se raspravilo o stanju u organizacijama u kotaru, Gregori je upoznao prisutne sa situacijom u svim

Dr Pavle Gregori , član CK KPH i sekretar Povjereništva CK KPH za Slavoniju, Moslavинu i
bjelovarski okrug

jetu i zemlji. Zaklju eno je da se poduzmu sve mjere radi ja anja SKOJ-a, da skojevce, simpatizere i sve rodoljube treba upoznati sa situacijom, da treba raskrinkavati ustaše i okupatora, da se nastavi s prikupljanjem oružja i vojne opreme. Informirao je prisutne da će se uskoro održati okružna konferencija KPH za okrug Bjelovar, te je predložio da konferencija odredi dva ili tri delegata koji će zastupati organizaciju KP korata Virovitica. Na kraju je Vaclava Vostrela zadužio da otpušta u Zagreb i posjeti dra Vlatka Mačku, s tim da ga pokuša pridobiti za suradnju sa KPJ u vezi s pokretanjem borbe protiv okupatora i ustaša.³³

Nakon konferencije u kotaru su poduzete mnoge akcije. Uspostavljena je suradnja s jednim brojem domobrana u viroviti kom garnizonu, primljeno je u SKOJ više mladića i djevojaka, osnovane su etiri nove skojevske grupe, a u srpnju je održana i kotarska konferencija Saveza komunista ke omladine Jugoslavije viroviti kog kotara. Prikupljeno je nekoliko pušaka, vojne opreme, nešto papira za potrebe propagande, te lijekova i pribora za prvu pomoć.³⁴

Na taj način cijela organizacija u okrugu Bjelovar bila je do kraja svibnja povezana, a svi komiteti i organizacije, osim Grubišnog Polja, bili su upoznati sa zadacima koje trebaju izvršavati.

Slično je bilo i na području Okružnog komiteta KPH -azma. Tamo je od početka svibnja radio instruktor CK KPH, radnik iz Zagreba, Stjepan Kendel. On je sa Alojzom Vulincem za 20. V. pripremio okružnu konferenciju KPH za okrug -azma. Toga dana u Šarampov Gornji, nedaleko od Ivaničić-Grada, došao je i dr Pavle Gregorić. Osim njega, Kendela i Vulinca konferenciji su prisustvovali svi članovi OK, te delegati partijskih organizacija kotara Dugo Selo, -azma i Kutina. Na konferenciji se raspravljalo o stanju u partijskim organizacijama, stvaranju novih elija i primanju u njih skojevaca, kandidata i najaktivnijih suradnika. Dogovorenovo je da elije i komiteti moraju biti u stalnoj vezi, da se što prije pristupi prikupljanju oružja i vojne opreme i da se poja a propaganda protiv okupatora i ustaša.³⁵

Poslije okružne konferencije uslijedili su sastanci partijskih elija u sva tri kotara. Na njima su se komunisti dogovarali o konkretnim akcijama. Svaki član i kandidat dobio je određeni zadatak. Uz širenje propagandnog materijala, što su ga dobivali od CK KPH, komunisti su prikupljali oružje i vojnu opremu, a angažirali su se i na pridobivanju suradnika. Na području kotara Dugo Selo najviše su u tome postigli u Preseki, Oboravu, Leprovici i samom Dugom Selu. U kotaru -azma komunisti su bili dobro organizirani. Oni su na dan napada Sila osovine na SSSR održali savjetovanje nedaleko od sela Grabovnice kraj -azme. Savjetovanju je prisustvovalo 30 članova KP i

Alojz Vulinec-Sloga, sekretar OK KPH azma

SKOJ-a. Na njemu se govorilo o situaciji u svijetu, zemlji i u kotaru. Zaključno je da se formiraju omladinske udarne grupe i da se pristupi vršenju diverzija i prikupljanju oružja. Izvršavanju prihva enih zadataka pristupilo se već idući dan.

Na području Kutine komunisti su za suradnju na liniji NOP-a već u svibnju pridobili manji broj istaknutijih pristaša bivše HSS. Najviše uspjeha imali su u Kutini, Osekocu i Gornjoj Gračanici.

Kotar Sisak nije spadao u područje što je pokrivalo OK KPH -azma, ali je njegov sjeverni dio na lijevoj obali Save, dakle u sjevernoj Hrvatskoj, bio povezan sa OK KPH -azma. U selima toga dijela kotara bilo je partijskih organizacija i skojevskih grupa, dakle, komunista. Oni su u to vrijeme bili vrlo aktivni. O tome Vlado Janjić, tada sekretar OK KPH Sisak i član CK KPH piše: »Nikada ranije nije u okrugu Sisak održavano toliko sastanaka, rastureno toliko letaka i marksističke literature, koliko u vremenskom periodu od okupacije do napada na SSSR. Uz suglasnost agitatori su išli u tvornice i sela i tumačili liniju Partije, pozivali na sabotažu i neposlušnost, dijelili narodu letke.« Ta aktivnost utjecala je na stanovništvo u gradu i selima.³⁵³

Pošto su u svim kotarima bjelovarskog okruga održani sastanci komunista, sekretar OK KPH Bjelovar Kasimir Čehajić je uz pomoći Pavla Gregorića pripremio okružnu partijsku konferenciju za okrug Bjelovar, koja je održana 5. VI 1941. godine na Kalniku u kući slikara Josipa Vilhelma. Prisustvovali su joj delegati svih sedam kotara iz okruga. Bilo ih je ukupno 20. Dnevni red konferencije bio je:

1. Stanje u partijskoj organizaciji na okrugu
2. Zadaci Partije poslije okupacije zemlje.

Najprije je predstavnik CK KPH Pavle Gregorić govorio o stanju u organizaciji. Poslije njega su sekretari kotarskih komiteta podnijeli izvještaje o stanju njihovim kotarima. Govorili su o problemima i slabostima u Partiji. Iстично je da ima kolebanja, straha pa i deserterstva. Posebno je kritizirana partijska organizacija Koprivnica, zbog oportunističkog stava jednog broja lana KP u odnosu na smjelije povezivanje s antifašistima i patriotskim raspoloženjem građana. Dana je informacija o stanju u organizaciji u kotaru Grubišno Polje, koja je najviše stradala od ustaških progona. Istaknuti su pozitivni primjeri i uspjesi organiziranja na području Virovitice, Garešnice i Bjelovara.

Nakon izvještaja sekretara kotarskih komiteta govorio je ponovo CK KPH dr. Pavle Gregorić. U knjizi »Narodnooslobodilački pokret u Zapadnoj Slavoniji, Moslavini i bjelovarskom okrugu« dr. Pavle Gregorić o tome piše: »Poslije izvještaja o stanju u zemlji i svijetu, nakon Hitlerovog

pohoda na Evropu, a posebno poslije okupacije Jugoslavije, govorio sam o neposrednim zadacima komunista u pripremama oružanog ustanka. Istakao sam potrebu jačanja partizanske organizacije i organizacije SKOJ-a, vođenja propagande me u širokim narodnim masama u vezi s jačanjem otpora fašisti kom okupatoru i ustašama, o potrebi suprotstavljanja progona Srba i Jevreja, koji su već mjestimi no počeli u vezi s time o jačanju bratstva Srba i Hrvata i bratstva s ostalim narodnostima. Posebno sam istakao hitnu potrebu formiranja udarnih grupa koje bi trebale odmah da otpočnu svoje akcije sa ciljem da se kolikogod može slabiti udarna snaga okupatorske vojske kao i ustaških jedinica. U vezi s tim dao sam zadatak prisutnim komunistima da prošire svoj utjecaj na sve poznate antifašiste u njihovim krajevima i da odmah otpočnu sasakupljenjem oružja, municije i ostalog ratnog materijala, kao i sakupljanje sanitetskog materijala i hrane. Na konferenciji smo izvršili popunjavanje pojedinih koratskih komiteta na mjesto uhapšenih komunista. Izabrali smo odlučnu, mlade drugove.«

Poslije govora Pavla Gregorića izabran je okružni komitet u sastavu od devet članova. Za sekretara komiteta izabran je ponovo Kasim Čehajić. Nakon toga konferencija je završila radom te su se delegati vratili u svoje kotare.

S održavanjem azmanske i bjelovarske okružne konferencije završilo je razdoblje dvomjesečnih priprema Partije za oružanu borbu u ovom dijelu Hrvatske. U uvjetima teških udaraca što su joj zadavale ustaše, Partija se uspjela organizacijski srediti, izabrali i komiteti su se povezali, komunisti su bili upoznati s tadašnjom situacijom kao i zadacima koje su morali izvršavati. I uz sve probleme što su se javljali, kao i slabosti do kojih je dolazilo u Koprivnici, Križevcima i Bjelovaru, ipak je Partija u oba okruga uspješno izvršila zadatke koje je tada imala. Zahvaljujući tome njen se utjecaj u narodu ovoga kraja sve snažnije postao osjećati.

FORMIRANJE ORUŽANIH GRUPA I PARTIZANSKIH ODREDA I NJIHOVA AKTIVNOST TOKOM 1941. GODINE

Nakon što je Treći Reich 22. VI 1941. godine napao SSSR komunisti poduzimaju prve akcije. Prvu oružanu grupu, odnosno partizanski odred, ne samo u ovom dijelu sjeverne Hrvatske, nego u Hrvatskoj i Jugoslaviji uopće, formirali su sisacki komunisti navečer 22. VI 1941. godine. Odred je formiran u Zabenskoj šumi nedaleko od Siska, a sa inaktivima su ga činili OK i MK KPH Sisak, te još nekoliko članova KP i SKOJ-a. Već u srpnju on je izveo nekoliko oružanih akcija.

Zbog njegove aktivnosti ustaše su ga 22. VII i 22. IX 1941. godine pokušale uništiti. Međutim, u tome nisu uspjeli. Sisa ki partizanski odred prebacio se u Baniju, gdje se povezao s banjanskim partizanima.³⁷

Dana 22. VI nave er iznad sela Grabovnice, nedaleko od azme, formirana je udarna grupa koju su inili Ivan Smu , Ivica Klepac i Josip Simani . Ona je odmah poslije formiranja presjekla telefonsko-telegrafske žice na mjestu koje je samo 400 metara udaljeno od oružni ke postaje i ustaškog logora u azmi. Sli nu akciju izveli su komunisti Stevo Maži i Ivan Boškar i to na pravcu azma — Ivani -Grad.³⁸ To su bile grupe samo za pojedine akcije.

Prvu partizansku grupu u ovom dijelu sjeverne Hrvatske formirao je Gustav Perl 10. VII 1941. godine. Grupa je formirana u šumi Bedenik nedaleko od Bjelovara. Prilikom gormiranja imala je sedam, a do kraja kolovoza dvanaest naoružanih boraca.³⁹ Ona sve do studenoga 1941. godine nije izvodila oružane akcije, nego je služila kao zaštita Okružnom i Mjesnom komitetu KPH Bjelovar, koji su u šumu Bedenik prenijeli svoja sjedišta.

Potkraj lipnja i po etkom srpnja komunisti izvode diverzantske akcije na saobraćajnicama Ludina — Križ i Voloder — Popova a. Akciju kraj Novoselca izveo je lan Partije Mato Svetli i sa lanovima Partije iz Sarampova Gornjeg. Pokidali su telefonsko-telegrafske žice, ime su za neko vrijeme prekinuli telefonsko-telegrafski saobraćaj.⁴⁰

U kotaru Križevci prva partizanska baza sagra ena je na padini zvanoj Mladina kraj sela Vojakove ki Kloštar 25. VI 1941. Tu se okupilo pet boraca. Nešto kasnije sagra ene su baze na Kalniku i to jedna u blizini planinarskog doma u Vratnici, a druga kod mlina Franje Katana na Kamešnici. Četvrta baza bila je u samoj Vratnici kod Vinka Govedi a.⁴¹

Na obroncima Kalnika, nedaleko od Kalni kog Osijeka sekretar KK KPH Križevci Josip Posavec formirao je 25. VII 1941. godine partizansku grupu. Grupa je u po etku imala pet boraca. Kasnije se broj boraca poveao.⁴²

Po etkom kolovoza Marijan Milivoj, lan OK SKOJ-a Bjelovar, formirao je na području kotara Koprivnica oružanu grupu. U noći su uz komandira Milivoja bila još četiri naoružana borca.⁴³

U Gornjoj Šušnjari kraj sela Ivanske, Kasim Čehaji je 5. VIII formirao Ivansko-brestovačku partizansku grupu. Za komandira grupe postavljen je sekretar partijske elije Ivanske, Ivan Vardaj. Uz njega u grupi su bili: Franjo Horvati , Josip Pesmeg, Rudolf Lukšić, Slavko Palošika, Ljubo Gašpar, Tomo Buden, Ivan Bobinac i Stjepan Ivekovi .⁴⁴

Nakon formiranja grupa se po odluci Kasima Čehajija trebala prebaciti na Kalnik, s tim da se tamo spoji s kalni kom partizanskom grupom.

Kasim ehaji , sekretar OK KPH Bjelovar

Putuju i u pravcu Kalnika ona je naišla na ustašku-oružni ku zasjedu kraj Carevdara, nedaleko od Križevaca. Tu je ranjen i zarobljen Franjo Horvati , a grupa je bila razbijena. Neki od njenih pripadnika vratili su se u Ivanjsku, da bi se 13. VIII ponovo pokušali spojiti, ali ovoga puta s bjelovarskom grupom. No, i ovoga puta naišle su ustaše. Tom prilikom uhva en je komandir grupe Ivica Vardaj, a odmah poslije njega i Josip Pesmag, uro Gašpar, Slavko Palošika i Rudolf Lukši . Najprije su saslušavani u Bjelovaru, a zatim u Križevcima. Kasnije su odvedeni u Zagreb, gdje su osu eni na smrt i strijeljani.⁴⁵

Od travnja 1941. godine na Bilogori su postojale i djelovale dvije oružane grupe. Jednu je predvodio Gedeon Bogdanovi , a drugu Drago Vrbani . Iako u njima u toku 1941. godine nije bilo komunista, grupe su napadale seoske ustaše. Vrbani eva grupa se u jesen povezala s bjelovarskom grupom, ali je ubrzo poslije toga bila razbijena. Vrbani je poginuo u borbi s ustašama. Neki pripadnici grupe bili su zarobljeni, a ostatak se spojio sa garešni kom partizanskog grupom.⁴⁶

Komunisti Pavle Mari i , Ivica Klepac i Jure Petrli razoružali su jednog ustašu oko 20. kolovoza. Tako su došli do vojni ke puške, 120 metaka i dvije bombe. Toga dana prilaze Mari i u Grga Vukeli i Ante Bušljeta. Potkraj listopada u grupu su došli Josip Augustinovi i Marko Culjat, koji je donio pištolj sa pet metaka.⁴⁷ U prosincu 1941. godine u grupu, koja se nalazila na Kop i brdu, gdje je po odluci OK KPH azma sagradila bazu, dolaze Alojz Vulinec, Mato Svetli i , Ivan Milet , Karlo Remenar, Ivan Pokos, Josip Tur inec, Stjepan Barli , Mato Šantek, Stjepan Sra , Ivan Muškan i Vinko Golubi .⁴⁸ Nedugo poslije toga, tj. 14. XII, sekretar OK KPH azma Alojz Vulinec formirao je partizanski odred. Za komandira je postavio Ivana Pokosa, a za njegova zamjenika Marka uljata. Komesar odreda postao je Alojz Vulinec, a njegov zamjenik bio je Mato Svetli i .⁴⁹ U odredu je bilo devet radnika, šest seljaka i jedan službenik. Po nacionalnosti svih šesnaest partizana bili su Hrvati.

Dok se oružana grupa na Kop i brdu postepeno pove avala, dolazi istodobno i do stvaranja nove partizanske grupe i to zapadno od Garešnice. Osnivali su je Tomo Buden, Ivan Bobinac i Husein Mufti . Oni su naoružani revolverima, upali 22. studenoga 1941. godine u ku u ustaškog tabornika u selu Marinkovcima. Tu se zatekli ve i broj seoskih ustaša koji su održavalii sastanak. Komunisti su im oduzeli dvije puške i 60 metaka. Poslije toga upali su u ku u još jednog seoskog ustaše, te su mu oduzeli pušku, 30 metaka i uniformu. Nakon toga otišli su u bazu na Kop i brdu, gdje su našli Antu Bušljetu, Grgu Vakeli a i Pavla Mari i a. Kasnije Buden, Bobinac i Mufti odlaze u pravcu Garešnice, gdje im se pridružuju Josip i Slavko

Kezele, Stjepan Rek, Mile Marši , Jakov Valjac i Tomo Matijevi .⁵⁰ U toku prosinca grupi su prišli novi borci i to: Ferdo Einspigel, Petar Petrov, Andrija Sa eri , Stevo Milakovi , Milan Vuksanovi , Obrad Raki i Milan Kuku .⁵¹ Potkraj prosinca u grupu dolaze Nikola Šušnjar i Joco Vasiljevi , koji su pobegli iz ustaškog zatvora. Po socijalnom sastavu u grupi je bilo deset radnika, sedam seljaka i jedan intelektualac, a po nacionalnoj pripadnosti u njoj je bilo osam Hrvata, šest Srba, jedan Bugar, jedan Nijemac, jedan Musliman i jedan Talijan.⁵²

Prema tome, sredinom prosinca u Moslavini su postojale dvije partizanske grupe. Jedna je boravila u njenom isto nom dijelu u kotaru Garešnica, a druga na zapadnom, u kotaru azma. Nedugo poslije toga zaklju eno je da te grupe treba ujediniti, pa je grupa sa sektora Garešnica otišla na Kop i brdo gdje se spojila sa azmanskom. Ujedinjavanje je provedeno 21. prosinca 1941. godine. Od grupa je formiran partizanski odred koji je po poginulom komunisti Alojzu Vulincu Slogi, dobio ime »Sloga«. Nešto kasnije Odredu prilaze novi borci, te je potkraj 1941. godine imao 45 partizana.

Usporedno s formiranjem oružanih grupa u toku 1941. godine dolazi do oružanih akcija i diverzija. Osim nekoliko diverzantskih akcija na željezni koj pruzi, Sisa ki partizanski odred napao je u toku srpnja op inske zgrade u selima Topolovac i Palanjak. U njima je zaplijenio 30 pušaka, nekoliko pisa ih strojeva i uništio op inske arhive.^{52a}Na prijedlog Kasima ehaji a, bjelovarska partizanska grupa napala je no u 27/28. studenoga op insku zgradu u Novigradu Podravskom. Napad je u potpunosti uspio. Partizani su tada zaplijenili 16 vojni kih pušaka, 5 00 metaka, jedan geštetner, jedan ciklostil i 100 kg kancelarijskog papira. Osim toga, zapalili su op insku arhivu.⁵³

Po ovim rezultatima moglo bi se zaklju iti da se akcija pozitivno odrazila na stanovništvo u koprivni kom kraju. Me utim, bilo je obratno. Do toga je došlo zato što komunisti s podru ja Koprivnice, koji su sudjelovali u akciji s bjelovarskom partizanskom grupom nisu htjeli i i u partizane, nego su se vratili svojim ku ama. Sutradan su ih ustaše sve pohapsili i zaplijenili dio oružja odnesenog iz op ine Novograd. Svi uhapšeni ubrzo su strijeljani. Pretragom terena otkriven je i uhapšen sekretar Okružnog komiteta KPH Bjelovar Kasim ehaji . Takve posljedice akcije negativno su djelovale na stanovništvo toga kraja.

Moslava ka partizanska grupa iz kotara Garešnica napala je 9. XII 1941. godine naoružane pripadnike Njema ke narodne skupine u Garešni - kom Brestovcu. Ona je išla od ku e do ku e, te je folksdoj erima oduzimala

puške i vojnu opremu. Zaplijenila je pet vojni kih, jednu civilnu pušku i nešto municije, te se poslije toga povukla iz sela.⁵⁴

Novi sukob s folksdoj erima imala je ista grupa izme u sela Kutinice i Bršljanice. Sa ekala je u zasjedi njihovu patrolu, te je zarobila dva pripadnika Njema ke narodne skupine i zaplijenila tri puške. Ostali folksdoj eri su se razbjježali. Dvojicu zarobljenih, partizani su pustili njihovim ku ama.⁵⁵

Nakon formiranja, Partizanski odred »Sloga« odlu io je da 23. XII 1941. godine napadne i razoruža domobransku posadu na lonjskom mostu kraj sela Pre e. O akciji se u izvještaju Partizanskog odreda »Sloga« Glavnom štabu partizanskih odreda Hrvatske navodi: »Odred 'Sloga', akcijom 23. XII 1941^, razoružao vojni ku stražu na lonjskom željezni - kom mostu u Pre ecu kotar Dugo Selo. Plijen 9 pušaka, 1 puškomitraljez, 300 metaka, 6 vojni kih deka (ebadi), 3 šaturska krila, 8 šinjela. U vaktarnici gdje je bila vojni ka straža sa vakterom polupana je telefonska aparatura i pokidane žice i podrapana zloglasnikova (poglavnikova — p-p-) slika. Jedan od vojnika domobrana odupro se je i na samom pokušaju ubijen, tom prilikom pao je jedan naš drug. Razoružanim vojnicima dali smo upute o našoj borbi, te su s oduševljenjem rekli: — Hvala vam, sad smo sretni, možemo našim ku ama, mi smo silom ovamo dotjerani.«⁵⁶

Nakon akcije Odred »Sloga« se prebacio na Moslava ku goru blizu sela Kutinice, gdje je ostao oko mjesec dana.

Akcija odreda imala je veliko zna enje. O njoj je narod pri ao u kotarima Dugo Selo, azma i Kutina. Podigla je moral naroda, a medu suradnicima okupatora izdajnicima pove ala strah. Važnije od plijena bila je injenica da je akcija izvedena na glavnoj željezni koj pruzi Zagreb — Beograd, samo tridesetak kilometara od Zagreba. Zbog toga se o njoj dosta ulo i u samom Zagrebu.

Od 15. VII do kraja 1941. godine na ovom podru ju izvedeno je jedanaest diverzantskih akcija. Sve su one bile na željezni kim prugama. Dvije su bile na pruzi kod Siska, dvije na pruzi izme u Ludbraga i Rasinje, dvije na željezni kog pruzi kod Ivani -Grada, jedna kraj Sesveta kod Zagreba, dvije izme u Lipovljana i Banove Jaruge i jedna kraj Grade a na pruzi Gradec — Vrbovec.⁵⁷

Iako sve ove diverzije nisu bile jednako uspješne, ipak je njihovo zna enje bilo veliko. Ono se nije sastojalo samo u materijalnoj šteti koju su partizani rušenjem pruge i uništavanjem telefonsko-telegrafskih veza nanosili okupatoru i NDH, nego i u podizanju borbenog duha me u partizanima i narodom. S druge strane one su me u simpatizerima okupatora izazivale strah, te su pridonosile da se krug njegovih suradnika smanjivao.

Analiziraju i oružane akcije i diverzije dolazi se do zaklju ka da su one u manjoj ili ve oj mjeri imale osim uspjeha i slabosti. No, to nije udo kada se zna da u svim tim partizanskim udarnim i diverzantskim grupama gotovo da nije bilo profesionalnih vojnika. Akcije su pripremali i izvodili komunisti medu kojima su samo pojedinci služili u vojsci Kraljevine Jugoslavije. Me utim, partizani su u akcijama stjecali borbeno iskustvo, a to potvr uje i injenica da su akcije potkraj godine postale ve e, a uz to i uspješnije.

Podaci o oružanim grupama, njihove lokacije i djelovanje pokazuju da se narodnooslobodila ka borba do kraja 1941. godine razvijala u svim krajevima ovoga dijela sjeverne Hrvatske. Istina, udarne, diverzantske i partizanske grupe bile su male, a me usobno nisu bile ni povezane. Akcije što su ih izvodile bile su manjeg opsega i u vojni kom pogledu nisu imale velik u inak. No, zato je politi ko zna enje grupa i akcija bilo veliko. Oko grupa okupljali su se u mnogim mjestima suradnici koji su ih primali na smještaj i ishranu. Me u suradnicima raznih mjesta uspostavljala se veza i suradnja koja je iz dana u dan postajala sve stalnija. Suradnicima su davane informacije o NOB-u, dijeljen im je propagandni materijal, a me u muškarcima, ženama omladinom nastajale su grupe suradnika koje su se stalno pove avale. Potkraj godine po inju se formirati seoski odbori koji e kasnije prerastati u narodnooslobodila ke odbore.

Pozitivnom razvoju NOP-a i pored svih udaraca što su mu zadavale ustaše, mnogo je pridonio revolucionarni Zagreb. Ne samo da su iz njega na teren stigle okružnica br. 3 i 4, zatim proglaši CK KPJ, CK KPH i CK SKOJ-a, nego su dolazili borci, iskusni revolucionari, koji su svojim radom pridonosili pravilnjem usmjeravanju komunista.

Narodnooslobodila ki pokret u prvoj godini postojanja imao je u ovome kraju i neke slabosti. Prije svega, treba ista i da za cijelo podru je nije u to vrijeme postojalo jedinstveno politi ko i vojno rukovodstvo. Zasebno se radilo na podru ju azmanskog, a posebno bjelovarskog okruga. U toku druge polovice 1941. godine, medu njima je bilo samo nekoliko kontakata. Na tu situaciju i pored mnogih nastojanja nije mogao bitnije utjecati ni delegat CK KPH Pavle Gregori . O ito je da je CK KPH morao ovom kraju pokloniti više pažnje nego je to inio. Isto to odnosi se i na Glavni štab partizanskih odreda Hrvatske, to prije što su okupator i ustaše ovom kraju zbog blizine Zagreba poklanjali izuzetnu pažnju. Osim toga, on je za Tre i Reich zajedno sa cijelim me urije jem izme u Save i Drave, te Save i Dunava, od Zagreba do Beograda, imao izuzetno strateško zna enje. To se vidi i iz naredbe Vrhovnog štaba NOP odreda Jugoslavije Glavnom štabu NOP odreda Hrvatske u sije nju 1942. godine u kome se kaže: ».. Baciti se

glavnom snagom na komunikacije, ime te neprijatelja osjetno pogoditi, a vojnim odredima obezbjediti taktike, moralne i materijalne uvjete.

U cilju ostvarenja postavljenih zadataka postupite ovako.

— III. Na prostoru Slavonije, uključujući i tu i Srem sve do Beograda, formirati jedno operativno rukovodstvo sa 4 partizanska odreda. Uporišta za ove odrede bili bi planine: Moslavačka gora, isto ni obronci Bilogore, Požeške planine, Fruška gora... Treba imati na umu da je vor situacije na dijelu Hrvatske sjeverno od Save. Osim toga, samo na tom dijelu okupator se može osjetno pogoditi...⁵⁸

Dakle, bezpbzira na posebnu brigu okupatora i ustaša za ovaj teritorij, sigurno je da bi veća pomoć od strane rukovode ih organa NOP Hrvatske pridonijela snažnijem razvoju narodnooslobodilačke borbe u ovome kraju.

PRIVREMENI ZASTOJ U RAZVITKU NOP-a U PRVOJ POLOVICI 1942. GODINE

Svjesni težine u kojoj su se razvojem NOP-a našli, Pavelić i Glavni ustaški stan ulagali su sve da prošire i organizacijski u vrste pokret, da ojačaju i u vrste položaj općinskih poglavarstava, kotarskih i župskih oblasti. Popunjavali su ih najodanijim kadrovima, razrivali i dostavljali su im smjernice za rad i izdavali mnogobrojne zakonske odredbe. Ja ali su oružništvo i policiju, a posebnu pažnju poklanjali su oružanim snagama NDH.

Pošto se sve više osjećala nestaćica industrijske robe i poljoprivrednih proizvoda, vlada NDH uvela je opskrbu građana na potrošačke karte i ozakonila oduzimanje viškova proizvoda svim poljoprivrednim proizvođačima. NDH je za oduzete viškove odredila cijene koje su bile znatno ispod tržišnih.

Usporedio s ovom djelatnošću, NDH razvija svestranu propagandu, koja je imala zadatak da utječe na svijest hrvatskog stanovništva, da kod njega stvara uvjerenje da je sve ono što rade Pavelić i ustaše u interesu cijelog hrvatskog naroda. Dakle, mjerile da u ustaški pokret privuku što više građana, da građani što savjesnije izvršavaju svoje obaveze prema NDH, da se odazivaju pozivima za mobilizaciju u domobranstvo i ustaše, da se javljaju na rad u Treći Reich, da se uključuju u borbu protiv partizana, imale su zadatak da pridonesu srećivanju prilika u NDH.

Iz istih razloga Pavelić i vodstvo ustaškog pokreta mijenjaju tada i taktku prema srpskom stanovništvu. Nakon prvih nekoliko mjeseci 1942. godine, kada se nastavljalo s prekrštavanjem pravoslavnog stanovništva na

katolicizam, dolazi do njegova prestanka. Štoviše, odlukom Pavelića u NDH osniva se Hrvatska pravoslavna crkva. Istodobno u javnosti se šire vijesti da Srbi u NDH postaju građani sa svim pravima pa i s pravom na služenje u jedinicama hrvatskog domobranstva.

Ove taktičke novosti prema srpskom narodu imale su zadatak da kod njega stvore uvjerenje da su se odnosi prema njemu potpuno izmijenili, da je NDH i njegova država, te da i on mora pridonijeti njenoj izgradnji. No, cilj te politike bio je u tome da Srbe odvoji od sudjelovanja u narodnooslobodilačkoj borbi, da ih se iz partizana vrati kuama.

Dakle, svim ovim mjerama ustaše su nastojale da dobiju podršku što šireg kruga građana u Moslavini i na bjelovarskom okrugu.

S druge strane one su istodobno oružanim akcijama i terorom nastojale razbiti partizanske jedinice, partijske i skojevske organizacije. Zbog toga nastavljuju s brojnim hapšenjima, su enjima, strijeljanjima i odvojenjem u logore svih onih građana za koje su saznali da su sudionici ili suradnici NOP-a. Usporedio s time poduzimali su vojne operacije protiv partizanskih grupa i odreda. Potkraj prosinca 1941. godine ustaše su nedaleko od Bjelovara strijeljale sekretara CK KPH Kasima Čehaja i još 14 uhapšenih partizana — komunista. Poslije toga cijeli siječanj nastavljuju s hapšenjima na području bjelovarskog okruga. Nakon zlostavljanja uhapšenima su sudili, a zatim su mnoge od njih strijeljali. Samo tokom siječnja na Vojnovi u nedaleko od Bjelovara strijeljali su više od 50 ljudi.⁵⁹

Do slike ne situacije došlo je u vremenu od veljaka do travnja i na području azmanskog okruga. Tada je, uz ostalo, i zaslugom ustaškog provokatora Bore Pavića uhapšeno više od pedeset sudionika i simpatizera NOP-a. Neki od njih bili su nedugo poslije toga strijeljani, a manji broj otpremljen je u logor Jasenovac.⁶⁰

S progona sudionika i simpatizera NOP-a ustaše nastavljuju i kasnije. Oni su imali višestruki uinak. Pridonijeli su razbijanju pojedinih punktova NOP-a, a u narod su unosili strah. Radi toga u pojedinim krajevima dolazi do privremenog opadanja aktivnosti.

Uništenje partizanskih jedinica bilo je za ustaše najvažnije. Zbog toga su one ravnajući i s vrlo oštrom zimom i za ove krajeve neuobičajeno dubokim snijegom, u toku prve polovice 1942. godine poduzele protiv njih više operativnih pothvata. Prvi među njima je izveden 27. I 1942. godine. Toga dana ustaše su ujedinili jedne bojne izvršili podilaženje Podgora i u istoj se blizini nalazila baza Moslavačke partizanske čete »Kasim Čehaji«. Četu, koja je dan prije toga oformljena iz Moslavačkog partizanskog odreda »Sloga«, rasporedio je na položaj i pripremio za borbu njen komandir Pavle Vukomanović Stipe. S obzirom na to da su ustaše opkolile četu i sa svih

strana nastupale u pravcu njena položaja, on je postavio lovce za kružnu obranu. Partizani su ustaše pustili na jurišno odstojanje, a tada ih napali puš anom paljbom. O ekivana prednost ustaša, visok snijeg, pretvorila se tada u njenu suprotnost. Zbog teškog i sporog kretanja na snijegu bili su odli na meta braniocima. Nakon nekoliko neuspjelih pokušaja da se približe partizanima, ustaše su odstupili ostavivši na mjestu borbe osam mrtvih i oko dvadeset ranjenih. Partizani su zaplijenili jedan puškomitrailjez, šesnaest vojni kih pušaka i nešto minicije. Na strani partizana poginuo je jedan borac a ranjena su dva borca.

No u 27. na 28.1 eta se iz Moslavine prebacila u zapadnu Slavoniju, a ustaše su još ve im snagama dva dana kasnije 28. i 29. I pretraživale Moslava ku goru, ali bez ikakva rezultata. S obzirom na to da je Moslava ka partizanska eta ostala u Slavoniji do po etka ožujka, na prostoru cijele Moslavine nije bilo partizanskih jedinica, niti je bilo oružanih akcija. Budu i da je ve i broj lanova KP i SKOJ-a s podru ja Moslavine bio tada u eti »Kasim ehaji «, njenim odlaskom u Slavoniju broj komunista se upola smanjio. Samim tim došlo je i do opadanja politi ke aktivnosti i zastoja u osnivanju politi kih organizacija NOP-a i NOO-a. U toku ožujka ustaški agent Boro Pavi prikupio je i ustašama predao spisak sa oko 40 lanova KP i SKOJ-a s podru ja Moslavine. Pošto su izvršile pripreme, ustaše su u travnju 1942. godine uhapsile oko 40 komunista. Potkraj ožujka podizeli su protiv partizana u Moslavini drugu ofenzivnu operaciju prešavši cijelu Moslava ku goru. Zbog svega toga prestale su postojati neke partijske i skojevske organizacije i kotarski komiteti, a dio komunista se zbog straha pasivizirao. Takva situacija dovela je do stagniranja NOP-a na ovom podru ju.

Na Kalniku i bjelovarskom kraju situacija je bila nešto drugačija. Poslije akcije na Novigrad Podravski, gotovo da i nema oružane aktivnosti. Ostaci partizanskih grupa boravili su zakonspirirani u nekim selima i šumskim bazama na podruju Kalnika. Djelatnost partizana se svela na rad sa simpatizerima u selima i na vlastito vojnopoliti ko usavršavanje. Tek po etkom ožujka dolazi na Kalniku do formiranja značajnije partizanske formacije. Tada je od partizanske grupe koja je boravila u selu Osijek, varaždinskih komunista, grupe domobrana koje je na Kalnik doveo domobranički poručnik, suradnik NOP-a Božo Lajner i grupe Mileve Cetušić, formirana Kalni ka partizanska eta. U njoj je tada bilo oko 56 boraca.⁶² Podijeljena u dva voda eta je do 20. travnja izvršila nekoliko vojnih i politi kih akcija. (Akcije kod Javorovca, u Trnovcu, Jalžabet.) Budu i da su se one pozitivno odrazile na narod u tom kraju, ustaše su protiv ete poduzele energičnu akciju. Oni su 23. IV 1942. godine sa snagama ja im

od 2500 ljudi blokirali cijeli Kalnik. Ustaše su brzo došle u dodir s partizanima, pa su borbe trajale tri dana. Nakon toga komanda ete je naredila da se partizani podijele u grupe i razi u u raznim pravcima. Ustaše su svoju borbu protiv Kalnika ete provodili u dvije faze. Najprije su upadima na sam Kalnik nastojali prona i, razbiti i uništiti partizansku jedinicu. S druge strane, o ekuju i da e partizani koje su napali na Kalniku potražiti izlaz u okolnim selima, oni su sva sela oko Kalnika blokirali, kontroliraju ih danju i no u. Poslije dvodnevne borbe i nakon razbijanja ete u grupe i njihova povla enja u pravcu pojedinih sela, partizani su padali u ustaške zasjede, te ih je više pohvatano i pobijena.⁶³

Gubici Kalni ke partizanske ete imali su teške posljedice za narodno-slobodila ki pokret u ovome kraju. Oružana i politi ka aktivnost bile su znatno smanjene sve do po etka jeseni 1942. godine. Narod, a posebno suradnici i simpatizeri, bili su izloženi progonima, hapšenjima i otpremanju u logore. Mnogi su bili zaplašeni tim doga ajima, pa su privremeno prestali raditi za NOP. Neke ilegalne veze prestale su funkcionirati, a i djelatnost politi kih institucija NOP-a tada je oslabila.

U tom razdoblju i NOP je nekim svojim pogrešnim postupcima pridonio slabljenju svoje aktivnosti. Naime, pošto su ustaše potkraj 1941. godine strijeljale Kasima Cehaji a, Povjereništvo CK KPH postavilo je za sekretara OK KPH Grgu Jankeza, a za organizacionog sekretara Tomu Vinkovi a. Oni su dobili zadatak da sami popune OK KPH Bjelovar kotarske komitete i s njima obnove i me usobno povežu partijske elije. No, cijela zamisao o obnavljanju organizacije u okrugu ubrzo je propala. Sredinom sije nja 1942. godine, kada su ustaše došle da ga uhapse, Tomo Vinkovi se ubio. Nešto kasnije CK KPH zbog potrebe ileganog rada u Zagrebu povukao je Grgu Jankeza. Ti doga aji doveli su do prestanka aktivnijeg politi kog djelovanja na podru ju okruga sve do 17. travnja 1942. Tek da je obnovljen Okružni komitet u sastavu: Antun Biber, Zvonko Brki i Ivan Boži evi .⁶⁴

O posljedicama koje su iz toga nastale dr Pavle Gregori piše: »Duži zastoj u radu partije negativno se odrazio i na politi ko raspoloženje naroda. Istina o ciljevima NOB-a i razvitku partizanske borbe u drugim krajevima zemlje nedovoljno je dopirala u sela. Uz to je ustaška propaganda zasipala narod parolama o svojim uspjesima u borbi s partizanima i velikim uspjesima na Isto nom frontu. Trebalо je dosta vremena da su upornim radom ponovo zadobije povjerenje naroda.«⁶⁵

Zbog toga što se Moslava ka eta »Kasim ehaji « zadržala u Slavoniji sve do kraja ožujka 1942. godine,⁶⁶ kao i zato što su ustaše ofenzivom razbile

Kalni ku partizansku etu oružana aktivnost partizanskih jedinica za neko vrijeme znatno je smanjena. Usporedo s tim smanjena je i politi ka aktivnost NOP-a, pa je sve to dovelo do njegove privremene stagnacije.

KONSOLIDACIJA I RAZVITAK NOP-a U DRUGOJ POLOVICI 1942. GODINE

Okružni komitet KPH Bjelovar obnovljen je 17. IV 1942. godine. No to ne zna i da je ve tada došlo do sre ivanja stanja u NOP-u na tom podruju. To je bio po etak. Antun Biber preuzeo je sre ivanje situacije u kotarima Virovitica, Podravska Slatina i Našice. Zvonko Brki dobio je isti zadatak za Grubišno Polje i Garešnicu, a Ivan Boževi za Bjelovar, Šur evac, Križevce i Koprivnicu.⁶⁷ Svaki od njih otišao je na odgovaraju i teren i tamo je djelovao. Uspjesi su najprije postignuti u kotarima Grubišno Polje i Garešnica. Tu je NOP u prvoj polovici 1942. godine bio u usponu. Na podruju Grubišnog Polja i Garešnice formiraju se u toku prve polovine 1942. godine elije KP i narodnooslobodila ki odbori, odbori AFŽ-a, omladinske grupe i grupe suradnika. Sli an proces odvija se i u viroviti kom kotaru. U ostalim kotarima bjelovarskog i azmanskog okruga stanje u NOP po inje se popravljati tek u srpnju 1942. godine. Tome je u okrugu azma pridonio Dušan ali, instruktor CK KPH kojega je na taj teren uputio lan CK KPH Pavle Gregori. On je najprije uspostavio vezu s komunistima u kotaru Kutina. Tu je s Ivanom Frgecom oformio Kotarski komitet KPH, organizacijski sredio i me usobno povezao elije KP, uspostavio veze s nekim prvacima bivšeg HSS-a koji su prihvatali politiku KP.⁶⁸ Uz srpsko stanovništvo, koje je tu ve inom bilo u NOP-u, sve ve i broj Hrvata, pa i cijela sela, te esi, uklju uju se u NOP.⁶⁹

U okrugu i to u rajonu Sisak — Ivani -Grad djelovao je 2. sisa ki partizanski odred kojega je formirala partijska organizacija Siska. On je imao veze ne samo sa stanovništvom sisa kog, nego kutinskog i dugoselskog kotara. U kolovozu je imao dvadeset boraca, a najviše je djelovao politi ki te organizacijski na formiranju raznih institucija NOP-a.

Po etkom kolovoza sre uje se stanje u NOP-u i na podruju kotara azma i Dugo Selo. Zajedno s Dušanom ali em tu su na sre ivanju stanja u NOP-u radili: Šuro Ban, Stjepan Kendel, Tomo Buden, Vinko Je ut, Danko Leš, Ivan Frgec, Mato Svetli i , Franjo Smoli i Valent Bolt.⁷⁰ Iz partijskih organizacija isklju ivali su neke starije lanove koji su se pasivizirali i odbijali da rade, a u njih su primali nove. U nekim mjestima

Vinko je ut- uk, sekretar OK KPH azma

umjesto postoje ih elija, koje su gotovo prestale postojati, formirane su nove.

Nakon tih i drugih mjera poduzetih u sva tri kotara 13. VII 1942. godine održana je okružna partijska konferencija na kojoj je izabran i novi okružni komitet KPH za okrug azma. Na konferenciji je analizirana situacija u okrugu i odre eni su zadaci za rad s narodom.⁷¹

Konferencija je bila solidna osnova za budu i rad. Pridonijela je da se stanje u okrugu po elo sve brže sre ivati. Formiraju se KK KPH, uspostavljaju se ver.e s radnicima u Novoselcu i Popova i, formira se okružna tehnika, održavaju se mitinzi i sastanci u selima. Sve to, kao i akcije partizanskih jedinica, bitno je utjecalo na opredjeljivanje stanovništva. Ono se znatnim dijelom od pasivnog promatra a doga aja po inje postepeno, ali stalno, uklju ivati u NOB.

Navedenu situaciju potvr uje i brojno stanje partijske organizacije u okrugu. U kotaru Sisak bilo je tada 12 partijskih elija sa 80 lanova, u kotaru azma sedam elija sa 29 lanova, u kotaru Kutina pet elija sa 22 lana i u kotaru Dugo Selo pet elija sa 19 lanova.⁷² Prema tome, u okrugu je bez komunista u partizanskim jedinicama bilo 29 elija sa 150 lanova KP. To je bio krupan uspjeh nakon razdoblja od nekoliko mjeseci kada se osim djelovanja partizanskih grupa nije u ovome kraju osje ao ja i organizirani rad NOP-a.

Odlukom Povjereništva CK KPH za Slavoniju i Srijem, u srpnju 1942. godine rasformiran je tadašnji bjelovarski okrug, te su od njega formirana dva nova i to: bjelovarski u koji su spadali kotari Bjelovar, ur evac, Koprivnica i Križevci, te viroviti ki u ijem sastavu su bili kotar Virovitica, Grubišno Polje, Garešnica, Podravska Slatina i Našice.⁷³

Sredinom srpnja Antun Biber formirao je Okružni komitet KPH Virovitica,⁷⁴ a Ivan Boži evi sredinom kolovoza Okružni komitet KPH Bjelovar. Nešto kasnije formiran je i Kotarski komitet KPH Bjelovar. Usپoredo s time uspostavljena je veza s komunistima u kotaru ur evac, u kojem je tada bilo osam komunista. U Virju je tako er bilo lanova Partije i simpatizera, a u Grkini je postojala grupa suradnika. Njihovim aktiviziranjem stvoren su uvjeti za formiranje kotarskog komiteta, te je polovinom rujna ponovo formiran kotarski komitet KPH ur evac od tri lana.⁷⁵

U to vrijeme formiran je i Kotarski komitet KPH Bjelovar. Me utim, i pored svih nastojanja lanova OK i KK KPH Bjelovar s obnovom partijske organizacije u kotaru išlo je vrlo sporo. Taj proces onemogu avale su ustaše oštrim terorom. U Bjelovaru tada djeluje ustaški prijek sud koji je imao zadatku da na tom podru ju uništi Partiju i njen utjecaj. Ustaša, iako ne u velikom broju, bilo je gotovo u svim selima. Uz pomo oružnika oni su

uspostavili kontrolu kako u gradu tako i selima, te je to stvaralo teške uvjete za rad. Neki komunisti i aktivisti bili su uhapšeni, njih oko 40, neki su se iz straha pasivizirali, a jedan broj lanova Partije i SKOJ-a otišao je u jedinice NOV i na oslobojeni teritorij u Slavoniju.

S obnovom organizacija i ja anjem NOP-a najteže je bilo na podruju Koprivnice i Križevaca. Osim ustaškog terora i teških posljedica nastalih razbijanjem Kalni ke partizanske ete razvitak NOP-a ko ili su pripadnici bivše HSS. No, i uz sve to najprije je u drugoj polovini studenoga formiran Kotarski komitet KPH Križevci, a po etkom prosinca i Kotarski komitet Koprivnica.⁷⁶ Usporedo s tim poja an je rad u onim partijskim elijama koje su postojale, a formirane su i neke nove. NOP je imao utjecaj u Vojakovu kom Osijeku, Zabnjaku, Križevcima, Koprivnici, Repincu, Podjalesi, Gornjakima, Gornjem Tkalcu, Ledinama, elekovcu, Sigetcu, Podravskom Novigradu, Ribnjaku i Velikom Pogancu.⁷⁷

Zahvaljuju i formiranju i dolasku Kalni kog NOP odreda na podruju Kalnika NOP se od listopada sve brže razvija. Najmasovnije mu prilazi srpsko stanovništvo, a u sve ve em broju i Hrvati, najprije seljaci koji se sve više osloboaju utjecaja HSS-a.

Potkraj 1942. godine u kotaru Bjelovar postojao je Kotarski komitet KPH koji je imao pet lanova. Osim njih, u nekoliko sela bila su još etiri lana KP. U selima je tako er bilo deset lanova SKOJ-a, a NOO-i su postojali u jedanaest sela. U Kotarskom komitetu KP ur evac bila su etiri lana, a u dva sela još tri lana KP. U kotaru je djelovala jedna skojevska grupa s pet lanova i tri NOO-a sa 18 odbornika. U kotaru Koprivnica djelovao je Kotarski komitet KPH u kojem je bilo šest lanova, a u selima tri partijske elije s devet lanova. Postojale su i etiri kandidatske grupe sa 14 lanova, Kotarski komitet SKOJ-a u kojem je bilo pet skojevac, jedan opinski komitet SKOJ-a sa šest lanova, etiri skojevske grupe u kojima je bilo osamnaest skojevac, te etiri odbora Saveza mlade generacije s dvadeset lanova. U kotaru Križevci bilo je devet lanova KP, od toga etiri u Kotarskom komitetu i šest u NOO-ima. U cijelom okrugu tada je bilo samo šest odbora AFŽ-a.⁷⁸

U prisutnosti predstavnika Povjereništva CK KPH za Slavoniju i Srijem Dušana Cali a 6. XII 1942. godine održana je sjednica Okružnog komiteta KPH Bjelovar na kojoj je analizirana politička situacija u okrugu i stanje u NOP-u, te su u Okružni komitet izabrani Zajšek Franjo, Bogdan Stjepan i Kendel Stjepan.

Podaci što smo ih naveli pokazuju da je narodnooslobodilački pokret, ne uzimajući u obzir partizanske jedinice i njihovu djelatnost, bio još u vijek vrlo uzak. No, injenica je da je on u osnovi prevladao krizu u kojoj se

nalazio ve im dijelom 1942. godine i da je izgra ena osnovica za njegov daljnji razvoj.

Na podruju viroviti kog okruga situacija je bila identična onoj u okrugu Bjelovar. Tu je postojao Okružni komitet KPH, ali su partijske organizacije bile dosta slabe. U kotaru Virovitica do kraja 1942. godine nije bilo kotarskog komiteta KP. Formiran je tek po etkom 1943. godine. U selima su postojale etiri partijske elije sa 12 lanova.⁷⁹

U lipnju 1942. godine Pavle Gregori formirao je Kotarski komitet KPH Grubišno Polje. No on je više rukovodio NOP-om u širem smislu, nego partijskim organizacijama. Naime, zbog odlaska u partizane nestale su tada partijske jedinice u Cremušini, Dakovcu, Gakovu i Grubišnom Polju. Poslije toga u kotaru, sve do 1943. godine nema ni jedne partijske jedinice. Međutim, potkraj 1942. godine tu postoji široka mreža institucija NOP-a. Djelovalo je osam skojevskih grupa sa 52 lana, osam organizačija mlade generacije, deset odbora Antifašisti ke fronte žena i dvadeset i osam narodnooslobodilačkih odbora.⁸⁰ Budući da u kotaru tada nije bilo kotarskih i općinskih rukovodstava tih organizacija i NOO-a, Kotarski komitet KPH rukovodio je njihovim radom.

Polazeći od navedenih podataka, a uzimajući u obzir djelatnost partizanskih jedinica i njihovo brojano jačanje, treba zaključiti da je NOP na podruju kotara Grubišno-Polje bio u usponu. Potkraj godine u kotaru je u svakom selu bilo njegovih institucija.

Na podruju Garešnice situacija je bila slična. Tu je postojao Kotarski komitet KPH, devet partijskih jedinica i 35 lanova KP. Osim toga tu je djelovalo 12 skojevskih grupa sa 72 lana, etiri odbora AFŽ-a i 24 NOO-a sa 150 lanova.¹⁸

Zbog ovakve situacije unutar NOP-a, žestokog terora ustaša protiv suradnika NOP-a i destruktivnog djelovanja Mađekovih pristaša utjecaj NOP-a na stanovništvo nije bio zadovoljavajući. Najja u podršku imao je me u srpskim stanovništvom zbog toga što je ono u njemu, u narodnooslobodilačkoj borbi, vidjelo jednu alternativu ustaškom teroru. Razumije se da su takvom raspoloženju ovog stanovništva mnogo pridonijeli komunisti, jer su mu objasnjavali ciljeve narodnooslobodilačke borbe.

Slabosti NOP-a jače su se održavale me u hrvatskim stanovništvom. To se prije svega odnosi na politički rad u narodu. No to nije jedini razlog. Ustašama je bilo narođeno to da u središnjoj Hrvatskoj održi mir, pa su izbjegavali da ne izazovu hrvatsko stanovništvo. S druge strane u ovome kraju bile su vrlo utjecajne Mađekove pristaše. Oni su hrvatskom stanovništvu savjetovali da ne sudjeluje u NOB-u, nego da se drži po strani i da eka

kraj rata. Uvjeravali su ga da će se tako najbolje sa uvati i spasiti svoju imovinu.⁸²

FORMIRANJE VE IH PARTIZANSKIH JEDINICA I JA ANJE NARODNOOSLOBODILA KE BORBE

Uočavajući znaće sjeverozapadne Hrvatske za razvoj NOP-a u Hrvatskoj uopće, CK KPH je u toku 1942. godine poduzimao mnoge mјere. U taj kraj poslao je iskusnije političke i vojnike rukovodioce: Pavla Gregorija, Grgu Jankeza, Dušana Čalića i Antuna Bibera. To isto vidi i Glavni štab NOP odreda Hrvatske. On je 13. IV 1942. godine imenovao štab II operativne zone NOP odreda Hrvatske pod čiju su komandu stavljene sve partizanske jedinice na teritoriju Žumberka, Pokuplja, Tropolja, Moslavine, Kalnika, Prigorja i Hrvatskog zagorja. Komandant štaba bio je Pavle Vukomanović, a politički komesar Stanko Parma. Štab je imao vezu s jedinicama u Moslavini kojegori i pokušavao je uspostaviti vezu s Kalnikom.

Drugi štab II operativne zone NOP odreda Hrvatske imenovano je Povjereništvo CK KPH ne znajući za postojanje prvog štaba. Isti je kontrolirao djelatnost jedinica u Hrvatskom zagorju, Žumberku i djelomično Pokuplju. Dužnost komandanta i političkog komesara u ovome štabu vršio je jedno vrijeme Marko Belinić, a kasnije je komandant bio Ivan Krajić, a politički komesar Marko Belinić. Ovaj štab je nosio i naslov: Štab NOP i dobrovoljačke vojske Hrvatskog zagorja.

Radi objedinjavanja rada na cijelom teritoriju II operativne zone NOP odreda Hrvatske lan Organizacionog sekretarijata CK KPJ za neoslobodene krajeve Ivo Ribar Lola je 25. kolovoza 1942. godine izdao Naredbu o formiranju novog jedinstvenog štaba II operativne zone NOP odreda Hrvatske. Tada je za komandanta štaba postavljen Ivan Krajić, za političkog komesara Marko Belinić, a za zamjenika komandanta Miško Breberina.³

Potkraj ožujka 1942. godine ustaško-domobranske i okupatorske snage poduzele su protiv partizana u Moslavini drugu ofenzivnu operaciju većih razmjera. Zbog toga da izbjegne moguće gubitke, jer su je napadale znatno veće snage od onih s kojima je ona raspolagala, Moslava ka partizanska eta »Kasim Čehaji« odstupila je u Slavoniju. Tamo se zadržala do sredine travnja kada se vraćala na teritorij Moslavine. U Slavoniji je tada ostao jedan njen voditelj u sastavu Prvog slavonskog NOP odreda.

Povratkom u Moslavini partizanska eta »Kasim Čehaji« nastavlja sa

izvo enjem oružanih akcija i diverzija i to kako u Moslavini tako i Posavini u rajonu šume Žutica, jer se u toku svibnja jedan njen dio nalazi u tom kraju. U selu Opatincu, kraj Ivani -Grada, borci ove ete razoružali su mjesne ustaše. Pet dana poslije toga 18. V 1942. izveli su napad na ustaše u selu Kloko evcu kraj Hercegovca, zatim su u Cemernici kraj Ivani -Grada napali stražu na željezni koj stranici u Ostrni. U toku lipnja uz oružane akcije dolazi i do diverzija na željezni koj pruzi Dugo Selo — Banova Jaruga. Njih su izvodili diverzanti koje je u toku druge polovine svibnja za tu aktivnost obuio (jedan broj moslava kih partizana) Ilija Hariš. Prvu diverziju izveli su diverzanti tada na željezni koj pruzi izme u Ivani -Grada i Deanovca 27. VI 1942. Šest dana kasnije razrušena je pruga i srušen njemački vlak kod Preloga.³

Po odluci sekretara Povjereništva CK KPH za Slavoniju, Moslavini i bjelovarski okrug dra Pavla Gregorića u drugoj polovini travnja 1942. na podoru je Moslavine dolazi i instruktor CK KPH Dušan Imao je zadatok da poslije gubitaka koje je imala partijska organizacija u Moslavini zbog provale Bore Pavića sredi i obnovi partijsku i skojevsku organizaciju. Tada dolazi do isključivanja oportunistika i sektaša, do raspuštanja nekih osnovnih organizacija i komiteta KP. Umjesto isključenih u partiju su primani mladi ljudi koji su htjeli da rade i da se bore. Umjesto starih formirane su nove partijske elije i kotarski komiteti u cijeloj Moslavini. Usprkos tim formiraju se u toku ljeta skojevske grupe, odbori AFŽ-a i NOO-i.

Povećana oružana aktivnost, formiranje političkih organizacija i jačanje političkih rada u narodu dovodi do sve brojnijeg dolaska stanovništva u partizanske jedinice i sve brojnijeg opredjeljivanja stanovništva za NOP. Osim toga sredinom srpnja na Moslavu kuću goru dolazi iz Banije na osnovi odluke Glavnog štaba NOPO Hrvatske 70 partizana. Od tih »Kasimovića« i 2. ete 6. bataljona Banijskog NOP odreda 23. VIII 1942. formiran je Moslavački partizanski bataljon. Za komandanta bataljona postavljen je Marijan Cvjetković, za političkih komesara Stanko Parma, a za zamjenika komandanta Štefek Rogina.⁸⁴ Uz izvođenje oružanih akcija bataljon je dobio zadatok da uspostavi vezu s partizanima u Slavoniji, Kalniku i Ivanšiću, Pokuplju i Žumberku. Nešto poslije po naredbenju Štaba II operativne zone izvršena je reorganizacija bataljona. Za njegova komandanta postavljen je Mijo Bobetko, za političkih komesara Ivan Turinović, a za obavještajnog oficira uro Ogulinac.⁸⁵

Glavni štab NOP odreda Hrvatske donio je 30. kolovoza 1942. godine odluku o upisu uvanju jednog bataljona Banijskog NOP odreda u Moslavini. Uskoro — on je — kao i jedan bataljon slavonskih partizana stigao na ovo

podru je. To je omoguilo da se po etkom listopada u selu Prokop formira Moslavački NO partizanski odred. Sa njim su ga dva bataljona ujedinili od 280 boraca. Za komandanta odreda postavljen je Marijan Cvetković, a za komesara Franjo Knebl.⁸⁶

Naredbom Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske od 22. IX 1942. godine, trebalo je od Bilogorske, Banjavske, Kalničke i Žumberačke župe (koja je u sjevernu Hrvatsku došla po naređenju Glavnog štaba NOP Hrvatske), te manjeg broja moslavaca kih partizana, formirati Kalnički NOP bataljon. Međutim, štab III operativne zone je 10. X 1942. godine formirao u selu Bijela u Slavoniji Kalnički NOP odred. Za komandanta Odreda postavljen je Mato Jerković, a za političkog komesara Joža Horvata. Odred je prilikom formiranja imao dva bataljona sa 190 boraca i rukovodilaca.⁸⁷ Krajem prosinca 1942. godine u njemu je došlo do kadrovskih promjena, te je umjesto Mate Jerkovića za komandanta odreda postavljen Izidor Strok.

S obzirom na to da su partizani u Moslavini, na Kalniku i željeznicima prugama izvodili mnoge akcije, da su se kretnali u mnogim selima gdje su s narodom održavali sastanke na kojima su govorili o ciljevima NOB-a, o zlostavljanju okupatora, ustaša, etnika i drugih izdajnika, u partizane je dolazio sve veći broj dobrovoljaca.⁸⁸

Od 1. VI do 31. XII 1942. godine na području Moslavine, bjelovarskog i virovitičkog okruga partizani su izvršili oko 130 raznih akcija.⁸⁹ Tu je bilo napada na protivnička uporišta kao što su: Gojilo, Grubišno Polje, Velika Mlinska, Čazma, Dubrava, Voloder, Ivanjska, Berek, Spiši, Bukovica, Bakovica, Botinovac, Apatovac, Martijanec, Carevdar, Veliki Bukovec, Veliko Trojstvo, Kalnik i mnoga druga. Partizanske akcije bile su vrlo različite. Među njima bilo je 85 akcija na ustaška uporišta, domobranske posade i oružničke postaje, a više borbi vodilo se i na otvorenom terenu. Do njih je najviše dolazilo u vrijeme protivničkih operacija na Kalniku i u Moslavini. Poduzeti su mnogi napadi na željezničke stanice, minirane su pruge, teretni, putnički i ekspresni vlakovi i mostovi. Napadani su rudnici, skladišta namirnica i industrijske robe. U tim borbama protivnik je imao veće gubitke nego partizani. Borbe su u pravilu bile najžešće kada su na jednoj strani bili partizani, a na drugoj ustaša ili oružnici. Sto se tiči domobrana tu je bilo razlika. Dok su se jedinice Gorskih zdrugova koturaške i još neke borile bilo je i takvih koje su izbjegavale borbu. U borbama između partizana i ustaša, pa i partizana i oružnika gotovo da nije bilo zarobljenika, dotle su se domobrani, najviše starija godišta, predavalili partizanima. Negdje je to bilo poslije borbe i to onda kada su vidjeli da će biti pobijedeni, a događalo se da se predaju partizanima u samom početku sukoba. Partizani su zarobljene domobrane nakon održanih predavanja o NOB-u puštali

njihovim ku ama, ali je bilo domobrana koji su dobrovoljno ulazili u partizanske jedinice. Oružje i ratnu opremu partizani su zadržavali i njima naoružavali nove borce.

Namirnice, industrijsku robu, ogrjevno drvo i drugo što su plijenili iz željezni kih kompozicija, skladišta, rudnika i javnih zgrada kao što su lugarnice, op inske i druge zgrade, partizani su dijelom davali narodu. Doga alo se da su zaplijenjene željezni ke kompozicije na prugama Zagreb - Beograd, Križevci - Koprivnica, ur evac - Virovitica upu ivali bez vlakovo a i drugog osoblja u stanice Križevci, Koprivnica i Virovitica, što je me u ve inom stanovništva izazivalo divljenje, a me u suradnicima okupatora strah i pomutnju.

Partizani su u oslobo enim selima na skupovima govorili narodu o ciljevima narodnooslobodila ke borbe, o okupatoru i njegovim suradnicima, iznosili su njihove zlo ine, te ga upoznavali sa vojnom situacijom u Jugoslaviji i na frontovima.

Sve te mjere imale su zadatak da u narodu razobli e okupatorsko-ustašku propagandu o partizanima, da narod upoznaju sa ciljevima NOB-a i da ga pridobiju za NOP.

Takva djelatnost partizana bila je vrlo djelotvorna. Narod ih je svakog dana sve više simpatizirao. Broj aktivnih suradnika NOP-a rastao je iz dana u dan. U listopadu u NOP odredima (Moslava ki i Kalni ki NOP odred) bilo je oko 440 partizana, a ve po etkom prosinca iste godine bilo je u njima više od 1000 boraca. Moslava ki NOP odred je 30. XII 1942. godine dao 300 boraca za formiranje 17. slavonske NO brigade IV divizije. Istog dana Kalni ki NOP odred dao je svoj drugi bataljon za formiranje 16. NO brigade, a prvi za formiranje 17. NO brigade.^{89®}

Partizanske jedinice zadavale su ustašama 1 okupatoru mnogo brige i snažno su uzdrmale njihove pozicije. Zato su oni, osim represalija i terora nad stanovništvom, protiv partizana na Kalniku, Moslavini i Bilogori, poduzimali oružane operacije. Oni su ih izvodili obuhvatnim manevrom, s tim što su nakon zatvaranja obru a s mnogim jedinicama u veli ini voda ili ete pretraživali opkoljeni teren. U toku jeseni i zime ustaše su nekoliko puta dovodili u ove predjele brojne i vrlo dobro naoružane snage, no nijedan put nisu postigli cilj. Izbjegavaju i opkoljavanje Moslava ki partizanski odred se u jesen privremeno prebacio na Bilogoru. Sli no je u studenome postupio i Kalni ki NOP odred, koji se u toku protivni ke ofenzive podijelio na tri dijela. Jedan od njih otišao je u pravcu Hrvatskog zagorja, drugi na Bilogoru, a tre i na podru je Bjelovara. U tim krajevima oni su izvodili oružane akcije. U selima kroz koja su prolazili održavali su sastanke s narodom. Sli no su postupale i partizanske jedinice na Bilogori, koje su se

povremeno povla ile u Slavoniju. No one su se brzo vra ale na svoja podru ja, te su aktivnim djelovanjem pridonosile dalnjem širenju i ja anju NOP-a.

Izuzetno zna enje u borbi protiv u borbi protiv okupatora i ustaša imale su i tada diverzantske akcije. Izvodile su ih grupe i vodovi diverzanata. U toku 1942. godine na pruzi Sesvete—Banova Jaruga—Dugo Selo, te Križevci—Koprivnica—Virovitica, Križevci—Bjelovar, zatim na cestama, mostovima i u rudnicima izvršeno je 45 diverzantskih akcija. Mine su naj eš e postavljane pod vlakove koji su prevozili okupatorsko-kvislinške trupe, te teretne vlakove koji su prevozili ratni materijal, robu, poljoprivredne proizvode, drvo i rudno blago. U tim akcijama uništeno je više lokomotiva, oko stotinu vagona, presje ene su mnoge tra nice, srušeno više mostova, uništen ve i broj objekata, kao što su željezni ke stanice i postaje, skladišta robe i si. Diverzije su unosile nered u željezni ki saobra aj, a pozitivno su se odražavale medu narodom.⁹⁰

BRŽI RAZVOJ NOB-a DO JESENI 1943. GODINE

U vremenu od jeseni 1942. do prolje a 1943. godine bilo je više dogadaja koji su bitno utjecali na stanje u Evropi, pa samim time i u Jugoslaviji. Trupe Crvene armije najprije su potkraj 1942. godine zaustavile na Volgi kod Staljingrada armije Sila osovine da bi ih po etkom 1943. godine i uništile. To je ujedno bio najve i i presudni poraz fašisti ih sila na isto nomfrontu. Poslije toga uslijedilo je stalno povla enje njihovih armija s podru ja SSSR-a.

Katastrofa armija Sila osovine kod Staljingrada, a usporedo s time i Romelova afri kog korpusa koji je u jesen 1942. godine doživio potpuni poraz, te iskrcavanje zapadnih saveznika na Siciliju i južnu Italiju po etkom studenoga iste godine silno su potakli antifašisti ke snage u cijeloj Evropi. Naro ito se to povoljno odrazilo u Jugoslaviji, gdje se narodnooslobodila - ka borba proširila u sve krajeve zemlje. I unato etvrtoj ofenzivi okupatorsko-kvislinških snaga NOP je bio u stalnom usponu. U toku 1942. godine u Jugoslaviji su formirani mnogi partizanski odredi, brigade i divizije. Od 26. do 27. XI u oslobo enom Biha u održano je Prvo zasjedanje Antifašisti kog vije a narodnog oslobo enja Jugoslavije, te AVNOJ postaje vrhovno politi ko predstavništvo narodnog oslobo enja Jugoslavije. Vijest o sazivanju AVNOJ-a, njegovo zasjedanje, kao i odluke što ih je donio, imali su snažan odjek, ne samo me u narodima Jugoslavije, nego i šire u Evropi.

Najprije u toku etvrte, a kasnije i Pete okupatorsko-kvislinške ofenzive na podruju Hrvatske stvoren je i u vršen prostrani oslobojeni teritorij. Na njemu su formirane nove brigade, divizije i korporusi NOV. Svuda, kako na oslobojenom, tako i neoslobojenom teritoriju, formirane su partijske, skojevske i omladinske organizacije, te organizacije antifašisti - kog fronta žena i narodnooslobodila ki odbori. Formirana su općinska, kotarska i okružna, a kasnije i oblasna rukovodstva tih organizacija i odbora. Vrhunac svega ini osnivanje Zemaljskog antifašisti kog vije a narodnog oslobojenja Hrvatske sredinom lipnja 1943. godine. Ono postaje glavno političko predstavništvo narodnog oslobojenja Hrvatske i izvor težnji hrvatskog i srpskog naroda u Hrvatskoj.

I na podruju sjeverne Hrvatske, tj. na podruju između Save i Drave, NOP je postigao krupne uspjehe. U Slavoniji je 30. XII 1942. godine formirana 4. divizija, kasnije preimenovana u 12. sa tri brigade, a 17. V 1943. X. divizija NOV i II korpus NOV Hrvatske. Samo dva mjeseca kasnije djelovalo je osim njih na podruju Slavonije šest NOP odreda, nekoliko manjih samostalnih jedinica, vojnopočadinskih podružnica, više komandi mjesti i partizanskih straža.

Veliki poticaj razvoju oružanih snaga u ovome dijelu Hrvatske bio je dolazak 12. slavonske divizije NOV u ljetu 1943. godine na Kalnik i u Hrvatsko zagorje. Njena 18. brigada vodila je s protivnikom borbe oko Bjelovara, a 12. i 16. brigada stigle su na Kalnik u lipnju, a u srpnju u Zagorje. Tamo su vodile borbe sve do 25. VII kada se vraćaju na Bilogoru.⁹¹

Stanovnici mnogih sela u ovim krajevima vidjeli su tada prvi put velike i dobro naoružane jedinice NOV. U tim jedinicama vidjeli su disciplinirane, vedre i odvažne borce koji su s njima stupali u razgovore, održavali zajedničke sastanke i zabave.

Ovi događaji pridonijeli su da većina naroda u selima kroz koje su prolazile slavonske jedinice prozre ustašku propagandu o partizanima. Mnogi su shvatili da su bili obmanjivani te su se njihove simpatije okrenule u korist NOB-a.

Borbe što su ih izvodile snage NOP-a u sjevernoj Hrvatskoj bile su sve veće i značajnije. Napadana su protivnička uporišta kao što su kotarka sjedišta Podravska Slatina, Grubišno Polje i Čazma, mnoga općinska mjesti i jaka protivnička uporišta. Oslobođeni teritorij stalno se širio i u vršivo. Na njemu su formirani okružni komiteti KPH, kotarski komiteti KP i SKOJ-a, sve veći broj partijskih, skojevskih i omladinskih organizacija i odbora AFŽ-a i NOO-a. Izgradivale su se obavještajna i informativna služba. NOP se na cijelom tom teritoriju sve više povezivao. U neoslobođenim gradovima stalno se širio i jačao. Iz Zagreba su na

oslobojeni teritorij Moslavine, Kalnika i Slavonije stalno dolazili novi borci i partijski i skojevski rukovodioci, radnici, studenti, ači i drugi. To se pozitivno odražavalo ne samo na porast broja boraca, nego i u pogledu vojni kog i političkog osposobljavanja rukovode ih organa NOP-a.

Svi ti događaji imali su snažan utjecaj na cjelokupno stanovništvo Moslavine, bjelovarskog i virovitičkog okruga. Broj suradnika okupatora i domaćih izdajnika stalno se smanjivao, a povećavao broj onih koji su bili za NOP. Narod je u sve veće broju davao borce za partizanske jedinice. Znatnom dijelu hrvatskog stanovništva veće je bilo jasno da su ustaše sluge okupatora i izdajnici naroda. Sve veći broj se oslobađao Mađarkova utjecaja i napušta njegovu politiku, te se uključuju u narodnooslobodilačku borbu. Cijela selja naseljena isključivo hrvatskim stanovništvom bila su tada u NOP-u. Ona daju sve veći broj boraca i u njima stvaraju brojne institucije NOP-a. Lijevo orijentirani pristaši HSS-a uspostavljaju veze sa NOP-om, te počinju aktivno djelovati s njegovih pozicija.

I pripadnici drugih nacionalnosti - Česi, Slovaci, Mađari i Nijemci, također sudjeluju u borbi. Istina, najdalje su u tom pogledu otišli Česi, ali značajno je da se tada uspostavljaju veze s Nijemcima i Mađarima. Njihova suradnja u početku sastojala se u materijalnom pomaganju NOP-a, a kasnije uključuju ivanjem pojedinaca u njihove institucije, pod imenom se podrazumijeva i odlazak u partizanske jedinice.

Srpski narod se do tada u većini opredijeljio za NOB. On daje borce u partizanske jedinice i materijalno pomaže narodnooslobodilačku borbu. U selima nastanjениm srpskim stanovništvom formiraju se partijske i skojevskе organizacije, organizacije i odbori AFZ-a, te narodnooslobodilački odbori. U nekim selima nastanjениh srpskim stanovništvom bilo je pojedinačna i grupica koji su bili velikosrpski proetni i raspoloženi. Međutim, oni su predstavljali manjinu i protiv njih se vodila svakodnevna politika borbe. Isto onako kako se NOP borio da mađarske odvoje od hrvatskog naroda i da ih pred njima pokaže onakvima kakvi su stvarno bili, tako je među srpskim stanovništvom razoblijevalo sve one koji su bili nosioci velikosrpskih i proetnih parola i politike.

Posebnu ulogu u razvoju NOP-a na ovom području u toku 1943. godine imali su Povjereništvo CK KPH u Zagrebu, a od kolovoza iste godine Povjereništvo CK KPH za sjevernu Hrvatsku i štab II operativne zone NOV i POH. Najprije Povjereništvo u Zagrebu, a kasnije Povjereništvo za sjevernu Hrvatsku, koje je imalo sjedište u Moslavini nedaleko od

azme, pridonosili su organizacijskom povezivanju NOP-a na cijelom ovom području. Još veći poticaj razvoju NOP-a dalo je formiranje oblasnog komiteta KPH za zagrebačku oblast. Formiran je u rujnu 1943. godine u

jeku borbi za oslobo enje Podravine i Moslavine. Nedugo nakon toga pristupilo se formiranju i drugih oblasnih rukovodstava, za SKOJ, USAOJ, AFZ i NOO-e.⁹² To je bilo još zna ajnije jer povezanost NOP-a u okruzima azma i Bjelovar nije do tada bila zadovoljavaju a. Povjereništvo, Oblasni komitet KPH i Stab II operativne zone utjecali su na izgradnju pravilnije politike NOP-a na ovom podru ju. Insistirali su na formiranju partijskih, omladinskih i ženskih antifašisti kih organizacija, narodnooslobodila kih odbora i vojnih jedinica. Poticali su politi ke organizacije, NOO-e i partizanske jedinice na aktivnost radi pridobivanja gra ana za NOB. Zahtijevali su stalno razobli avanje okupatora i njihovih suradnika.

Tražili su da se medu pripadnicama svih nacionalnosti, a naro ito izme u Hrvata i Srba razvija i u vrš uje bratstvo i jedinstvo, da se bori za ravnopravnost svih gra ana bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost. Ukaživali su da je borba protiv kralja, izbjegli ke vlade i Vlatka Ma eka jednaka borbi protiv okupatora i njegovih suradnika.

Zbog sve ve eg uklju ivanja stanovništva sjeverne Hrvatske u NOP okupatori i ustaše poja avali su teror. O tome ima podataka u mnogim dokumentima. U izvještaju OK KPH Bjelovar Povjereništvu CK KPH Zagreb od 21. IV 1943. godine piše: »Utjecaj ustaša i op enito fašizma je potpuno oslabio naro ito u posljednje vrijeme, naro ito nakon paljenja sela sa strane njema kih bandi. Njema ke su bande palile sela Bedeni ka, Ribnja ka, Ba kovica u bjelovarskom kotaru. U selu Bedeni ka je osim toga ubijena 21 osoba (od toga 3 Srbina, a ostalo Hrvati i Ma ari). Glas o tome paljenju je proširen daleko, naro ito u Podravini, tako da su mase jasno uvidjeli što zna i fašisti ki novi poredak...

U Podravini su mase ogor ene zbog stalnih rekvizicija. Rekviriranje se vrši svaki as, pa su i Podravci malo progledali. Odaziv Podravaca u vojsku, domobbrane, je malen, tako da ima jako mnogo vojnih bjegunaca, ali ipak ne daju se u partizane. Iz ur evca su zadnji mjesec 6-torica otišla u partizane, dok se ostali skrivaju i bježakaju...

Unazad dva mjeseca mobilizirali smo oko 140 boraca od kojih je jedan dio išao u Slavoniju, a drugi dio u II bataljon K P. O. (Kalni ki partizanski odred — p. p.).«

Podaci iz izvještaja što smo ih citirali potvr uju da se stanovništvo ovih krajeva bez obzira na nacionalnu pripadnost sve više opredjeljivalo za NOP. Vidi se tako er da su okupator i ustaše terorom pokušali zaustaviti taj proces, ali da ni time nisu postigli ništa zna ajnije. Podaci tako er pokazuju da ni ma ekovci ni velikosrpski elementi nisu ništa bolje prolazili. I njihov utjecaj stalno je opadao.

»Najve i broj mobiliziranih je s bjelovarskog kotara, gdje dolaze i

Hrvati u partizane. Jedno hrvatsko selo, Severin, dalo je 16 partizana Hrvata i tu se o ituje utjecaj naše partijske organizacije.⁹³

Sli nih primjera nalazi se u izvještajima KK KPH azma. U njegovu izvještaju Povjereništvu CK KPH Zagreb od 29. VI 1943. piše:

»Garešni ki kotar

Zapaža se u posljednje vrijeme da je u nekim hrvatskim selima nastala prekretnica i da ona sela koja do danas nisu bila nama sklona pokazuju vidljivu naklonost za NOB. U tim selima HSS nije uspio sa svojom izdajni kom politikom... etni kih pojava organizacija nema...

Kutinski kotar

U ovom kotaru rad je tako er masovan u jednom dijelu, dok tu masovnost u ostalim dijelovima sprije ava oko 25 bandita koje treba pod svaku cijenu istrijebiti. HSS radi tako er preko svojih bivših prvaka, a koji su povezani sa ustašima, ili pak preko bivših ustaških vo a. Inteligencija u ovom kotaru ve im je dijelom uz NOB, ali uslijed nedovoljnog rada nije sva obuhva ana.⁹⁴

Kakva je bila situacija na ovom podru ju Hrvatske najbolje e pokazati podaci o institucijama NOP-a sredinom 1943. godine.

Na azmanskom okrugu postojao je tada jedan okružni i etiri kotarska komiteta KPH i to: azma, Garešnica, Kutina i Sisak.

Kotarski komitet azma imao je šest lanova. U kotaru je bilo osam partijskih jedinica sa 71 lanom i 15 kandidata. Organizacije i lanovi pokrivali su više od 75% sela u kotaru.

Kotarski komitet Garešnica sastojao se od sedam lanova KP. U kotaru je bilo šest partijskih jedinica u kojima je bilo 30 lanova i 92 kandidata KP. Organizacijom je od 50 sela, koliko ih je bilo na kotaru, obuhva eno 40. Ovo je bilo mogu e jer su neke partijske elije inili lanovi KP i kandidati iz tri i više sela.

Kotarski komitet KPH Kutina imao je sedam lanova. U kotaru su postojale etiri partijske jedinice sa 32 lana.

Kotarski komitet Sisak imao je tako er sedam lanova. U kotaru je bilo 14 partijskih jedinica sa oko 60 lanova i 14 kandidata KP.

U Moslava kom partizanskom odredu bilo je osam partijskih jedinica, 40 lanova i 15 kandidata Partije.

Okružni komitet SKOJ-a sastojao se od pet lanova. U svakom kotaru osim Siska, postojali su kotarski komiteti. (Svi lanovi KK SKOJ-a Sisak uhapšeni su u toku lipnja). U okrugu je bilo 55 skojevskih grupa sa 284 lana.⁹⁵

Do kraja lipnja 1943. godine nije bio formiran okružni odbor USAOJ-a, nego su se vršile pripreme za njegovo formiranje. No, i pored toga, u

svakom kotaru postojao je kotarski odbor. Tada se pristupilo formiranju op inskih odbora, te ih je do 29. VI bilo osam. U okrugu su bila 102 mjesna odbora USAOJ-a sa 650 lanova. Osim toga bilo je i nekoliko stotina pionira od ega 120 samo na garešni kom kotaru.⁹⁶

Sli no omladinskoj, bilo je stanje i u Antifašisti koj fronti žena. Tada je formiran Okružni odbor AFŽ-a za Moslavini. U svim kotarima postojali su kotarski odbori AFŽ-a. Na okrugu su postojala etiri op inske i 68 mjesnih odbora u kojima je bilo više od 250 odbornica i oko 800 lanica AFŽ-a.⁹⁷

U okrugu nije do kraja lipnja bilo okružnog NOO-a, ali su tokom lipnja vršene pripreme za njegov izbor. Svaki kotar imao je tada kotarski NOO. Osim njih u okrugu je djelovalo pet op inskih i 132 seoska NOO-a. Od toga je u kotaru azma bilo 65, Garešnica 30, Kutina 17 i Sisak 20 seoskih odbora.⁹⁸

Okružni NOO azma formiran je 15. VII 1943. godine, na osniva koj konfekciji koja je održana na Kop i brdu. Prisustvovala su joj 84 delegata i to iz kotareva azma i Garešnica, dok s podru ja Kutine i Siska nisu došli zbog blokade podru ja od strane ustaško-domobranskih jedinica. Na konferenciji se raspravljalo o politi koj situaciji u okrugu, mobilizaciji gra ana za vojne jedinice, žetvi, vršidbi, otkupu i spremjanju žitarica. Poslije toga pristupilo se izboru lanova okružnog NOO-a.

U plenum odbora izabrano je 19 lanova, a u uži odbor pet.⁹⁹ Nakon priprema provedenih u srpnju i kolovozu, 25. VIII održana je okružna konferencija USAOJ-a na kojoj je izabran okružni odbor.¹⁰⁰

Formiranjem Okružnog odbora USAOH-a stvorena je i posljednja okružna institucija u okrugu.

I na podru ju bjelovarskog okruga NOP je do kolovoza 1943. godine postigao vidne uspjehe. Oni se sastoje u njegovojo boljoj organiziranosti i sve ve em opredjeljivanju stanovništva za NOB. Tada u okrugu postoje okružni komiteti KPH i SKOJ-a, Okružni odbor AFŽ-a Okružni NOO. U svim kotarima: Bjelovar, ur evac, Koprivnica i Križevci postojali su kotarski komiteti KPH. U toku kolovoza formirani su u Koprivnici i Križevcima KK SKOJ-a, dok su u Bjelovaru i ur evcu postojali još i prije.

U to vrijeme formirani su kotarski odbori AFŽ-a i kotarski NOO-i. U nekim op inama, ali manjem broju, formirana su i op inska rukovodstva politi kih organizacija i narodnooslobodila kih odbora.

Struktura partiskske organizacije u okrugu bila je ovakva:

Na podru ju kotara Bjelovar bilo je devet partiskskih jedinica sa 40 lanova i devet kandidata KP. Kotar ur evac imao je etiri partiskske jedinice u kojima je bilo 15 lanova. U kotaru Koprivnica postojale su dvije partiskske jedinice sa sedam lanova i dva kandidata KP. Na podru ju kotara

Križevci bila je samo jedna partijska jedinica sa etiri lana i šest kandidata Partije.¹⁰¹

Prema tome, u okrugu je bilo ukupno 16 partijskih jedinica, 66 lanova i 18 kandidata partije. Ako se ovome pribroje lanovi kotarskih komiteta kao i lanovi OK KPH Bjelovar izlazi da je u cijelom okrugu bilo tada 90 lanova.

Sli no stanje bilo je i u skojevskoj organizaciji. Na podruju kotara Bjelovar postojalo je šest grupa sa 31 lanom SKOJ-a. Organizaciju u kotaru ur evac inile su dvije skojevske grupe sa sedam lanova. U kotaru Koprivnica bile su tri skojevske grupe i 10 lanova, a na podruju kotara Križevci tri grupe sa 14 lanova SKOJ-a.¹⁰²

Broj organizacija i lanova USAOJ-a bio je nešto vei. Organizaciju na bjelovarskom kotaru inilo je 29 odbora i 138 lanova USAOJ-a. U kotaru ur evac bila su etiri odbora u kojima je bilo 25 lanova. Križeva ku organizaciju inilo je 10 odbora i 67 lanova, a koprivni ku etiri odbora i 25 lanova.¹⁰³

Antifašisti ka fronta žena imala je potkraj lipnja 24 seoska odbora u kojima je bilo 129 odbornica.¹⁰⁴

I broj NOO-a stalno se poveavao. Po etkom kolovoza 1943. godine, na teritoriju okruga bilo je 78 seoskih NOO-a sa 395 odbornika. Najviše ih je bilo u kotaru Bjelovar. Tu su uz kotarski NOO postojala etiri op inska i 44 seoska odbora u kojima je bilo 240 lanova. Na kotaru ur evac bilo je 16 seoskih NOO-a sa 61 lanom. Na podruju kotara Koprivnica u devet odbora bilo je 35 odbornika i u kotaru Križevci tako er devet seoskih NOO-a sa 45 lanova.¹⁰⁵

Usporede li se navedeni podaci s onima od kraja 1942. godine vidi se da se broj institucija NOP-a na oba okruga višestruko poveao. To ukazuje na njegovo ja anje i stalno razvijanje narodnooslobodila ke borbe. Podaci tako er pokazuju da je stanje u okrugu azma bilo bolje nego na podruju Bjelovara. Gledaju i podruje je u cijelini, a polaze i od politi kog utjecaja i organizacijske izgradnje može se zakljuiti da je najja i utjecaj NOP-a u ovom dijelu Hrvatske bio u kotarima azma, Garešnica i Bjelovar. Najslabiji utjecaj NOP je imao tada u kotarima Križevci i Koprivnica. U kotarima Križevci i Koprivnica on je politi ki i organizacijski zaostajao. Na podruju Siska ustašama je tada uspjelo pohapsiti cijela kotarska rukovodstva, vei broj lanova KP i SKOJ-a, te odbornika seoskih NOO-a. Zbog toga, kao i izvanredno oštrog terora nad gra anima došlo je do pri vremene stagnacije NOP-a u prvom redu na dijelu kotara sjeverno od Save.

Sve brojnije opredjeljivanje stanovništva za NOP pozitivno se odražavalo i na partizanske jedinice ovog kraja. Potkraj 1942. godine u Moslavini i

na Kalniku (u moslava kom i kalni kom NOP odredu) bilo je oko 1000 naoružanih boraca. To zna i da je već tada tu bilo moguće formirati jednu narodnooslobodilačku brigadu. No, do toga nije došlo, jer su Kalni ki i Moslavački partizanski odred na osnovu odluke sekretara CK KPH poslali u Slavoniju za formiranje 4. divizije nekoliko stotina boraca.¹⁰⁶ S njima je u Slavoniju otišao veliki broj najspasobnijih vojnih i vojnopolitičkih kadrova. Jedno i drugo negativno je utjecalo na brže narastanje krupnih jedinica NOV u ovom kraju. Međutim, i pored navedenog razvoja i jačanja NOP-a u cijelini u toku prve polovice 1943. godine pozitivno je utjecao i na njegove oružane snage. Sve brojnije opredjeljivanje stanovništva za NOP dovelo je do sve većeg priliva dobrovoljaca u partizanske jedinice.

Sredinom ljeta 1943. godine u Kalni kom NOP odredu bilo je 450, a u Moslavačkom 350 naoružanih boraca.¹⁰⁷

U kolovozu 1942. godine Ivan Hariš formira na Podgari u Moslavaku, a u travnju 1943. na Kalniku, Kalničku diverzantsku etu. Od njih tada formira 3. diverzantski bataljon. Potkraj 1943. godine u selu Poljeniku, u Moslavini, formirao je Zagorsko-prigorsku diverzantsku etu, a nešto kasnije formira još jedan diverzantski bataljon.¹⁰⁸

Organizacijska izgradnja tih jedinica i stručno osposobljavanje diverzantske pozitivno su utjecali na njihovu akcionu sposobnost. Te godine one su izvršile 158 diverzija. U prostoru Moslavine, Posavine, Podravine, Bjelovarskog kraja i Bilogore nije bilo opštine na kojoj u toku godine nije izvršeno nekoliko akcija. Najviše ih je bilo na željezničkim prugama i to prije svega na glavnoj željezničkoj pruzi Zagreb—Banova Jaruga, zatim na pruzi Dugo Selo—Križevci, Bjelovar—Virovitica i Dugo Selo—Križevci—Koprivnica—Virovitica.

Diverzantskim akcijama okupatoru i NDH nanijeta je golema materijalna šteta. Uništeno je nekoliko lokomotiva i veći broj vagona, razoren je nekoliko desetaka kilometara željezničkih tračnica, veći broj skretnica, porušeno je više mostova, zgrada, željezničkih stanica, postaja i magazina, posjeteno je mnoštvo telefonsko-telegrafskih stupova, na desetine kilometara telefonsko-telegrafskih linija, uništeno više telefonskih i telegrafskih aparata.^{108a}

Diverzije su također uvjetovale zakašnjavanja vlakova, koja su zbog svake diverzije iznosila sat-dva pa do jednog i više dana. Nesumnjivo da su posljedice svega toga za okupatora i NDH bile vrlo teške. Time su se ne samo remetili vojni planovi i privredni ritam što su ga organizirali okupator i NDH, nego su oni dovedeni u takvo stanje da su se morali revidirati i iznova raditi.

Diverzantske akcije imale su osim toga i snažan moralno-politički učinak u narodu. Suradnike okupatora i ustaša zahvaća sve veći strah i panika, a narod postaje sve svjesniji snage i sposobnosti NOP-a. U selima i gradovima narod je prepričan da i druge događaje, a to je pridonosilo podizanju morala i jačanju raspoloženja za borbu.

Borci na položaju

RAZVITAK I STRUKTURA NOP-a U JESEN 1943. GODINE

Veliki uspjesi Crvene armije u borbama protiv fašisti nih snaga na podruju Ukrajine, osvajanje južne Italije od strane zapadne saveznika, obaranje Mussolinija i fašisti kog poretka te kapitulacija Italije 8. IX 1943. godine snažno su se odrazili i na stanje u Jugoslaviji. Snage NOV razoružale su u Dalmaciji, Primorju i Istri nekoliko talijanskih divizija, te privremeno oslobostile gotovo cijelo to podruje, ukljuuju i tu i otoke. Uplašivši se nastale situacije, a boje i se da na podruju Dalmacije ne dođe do iskrcavanja savezničkih snaga, Treći Reich je u te krajeve uputio veoma jake i dobro naoružane snage. Jedan dio tih snaga povelen je iz nekih drugih podruja Jugoslavije, pa tako i s podruja između Save i Drave. To je omoguilo veće uspjehe NOV i POJ i u ovom kraju. Svemu tome velik prilog dala je 28. slavonska NO divizija svojim dolaskom na Kalnik i Zagorje u rujnu 1943. godine. Zajedno s brigadom »Braća Radić«, Kalničkim NOP predrom, i. moslava kom brigadom, te Moslavom kom i Zagorskim NOP odredom ona se borila za izvršenje operacionog plana što su ga na zajedničkom sastanku razradili predstavnici Povjereništva CK KPH za sjevernu Hrvatsku, Štaba Drugih operativnih zone i Štaba Šestog korpusa NOV i POJ.

Borbe su se vodile kod Sv. Ivan Zabno, Novog Marofa, Ludbrega, Varaždinskih Toplica, Zlatara, Sv. Ivan Zeline, Ivance i Krapinskih Toplica, azme, Ivaničića i drugih mjesta.

Ta oružana aktivnost dovila je do proširenja slobodnih teritorija. Oslobođena su prostrana područja na Bilogori, Kalniku, Zagorju, Moslavini. Oslobođena su brojna općinska mjesta kao: Varaždinske Toplice, Ludbreg i Novi Marof, te kotarska sjedišta Koprivnica i azma.

Borbe na ovom području vodili su novoformirana brigada »Braća Radić«, te Kalnički, Zagrebački i Moslavski partizanski odred.

U takvoj situaciji dblazi do sve većeg priliva dobrovoljaca u brigadu »Braća Radić« i NOP odrede. S područja OK KPH azma i Bjelovar, tada je u partizane otišlo oko 1000 dobrovoljaca. To je omoguilo Štabu II operativne zone da formira Drugu brigadu NOVJ II operativne zone, odnosno Prvu moslavsku NO brigadu. Formirana je na brdu kod Stare Straže, na Moslavu koji gori, po naredbi Glavnog štaba NOV i PO za

Hrvatsku 21. IX 1943. godine. Nastala je iz Moslava kog NOP odreda i samostalnih jedinica za podruje Moslavine. Prilikom formiranja brigada je imala oko 700 boraca, raspore enih u etiri bataljona.¹⁰⁹

I ranije, a naro ito od ljeta 1943. godine na podruje ju azmanskog i bjelovarskog okruga dolazi do formiranja mnogih partizanskih i udarnih grupa, koje su za kratko vrijeme prerasle u ete. Na azmanskom okrugu do jeseni djelovalo je pet, a na bjelovarskom devet ovih jedinica. One su imale zadatku da štite razne institucije NOP-a, da mobiliziraju borce za partizanske jedinice, da hvataju špijune, dezertere i da izvode manje oružane akcije na protivnika.

Za kratko vrijeme mogla se sagledati sva njihova korist. Osujetile su brojne upade protivnika u oslobo ena sela i na slobodni teritorij uopće, izvršile su ve i broj akcija u kojima su zarobile više protivni kih vojnika i zaplijenile znatne koli ine oružja. Mobilizirale su nekoliko stotina dobrovoljaca. To je pridonijelo i njihovu broj anom pove anju. Osim toga, znatan broj boraca uputile su u odrede i brigadu.¹¹⁰

Od jednog broja tih jedinica po nare enju Štaba II operativne zone formiran je na Bilogori 4. X 1943. godine Bjelovarski NOP odred. Potkraj listopada odred je imao tri bataljona sa 495 boraca.¹¹¹

Drugi dio boraca iz teritorijalnih eta ušao je zajedno sa slijednim jedinicama iz Hrvatskog zagorja u Tre i diverzantski bataljon NOV i PO Hrvatske. Bataljon je formiran u selu Pobijeniku 28. XI 1943. godine u sastavu od tri ete koje su imale 124 borca i rukovodioca.¹¹²

Prema tome, u toku jeseni na ovome podruje djelovale su osim jedinica 28. divizije NOVJ i dvije brigade NOV, tri NOP odreda i jedan diverzantski bataljon iz sastava II operativne zone. Osim njih tu je bilo više komandi mjesta, ve i broj partizanskih straža i nekoliko manjih partizanskih grupa.

Sve te jedinice, a prvenstveno brigade, bile su tada ve vrlo dobro naoružane. U brigade je dodijeljen partijski i vojni ki najizgra enijikadar ovog kraja i Zagreba. Zahvaljuju i tome, brigade su vrlo brzo prevladale po etni ke teško e, te su relativno brzo pokazale znatne vojnopolitičke kvalitete. To se najprije odnosi na brigadu »Bra a Radi«, koja je za nepuna dva mjeseca borbi naredbom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske proglašena udarnom.¹¹³

Zahvaljuju i formiranju brigada moglo se i u ovome kraju pri i napadima na takva protivni ka uporišta kakva su bila azma, Ludbreg i Koprivnica. Ovo se može uzeti kao bitan faktor, to prije kada se zna da je oko io. IX 1943. godine na to podruje je stigla i 28. slavonska divizija NOVJ. Udruženim snagama 28. divizije, brigada »Bra a Radi« i 2. brigada II

operativne zone, Kalni ki, Bjelovarski i Moslava ki NOP odred i dva diverzantska bataljona nakon stalnih i teških borbi oslobođili su tada Varaždinske Toplice, Ludbreg, Ivanec, Zlatar, Koprivnicu, azmu i mnoga manja mjesta.¹¹⁴

Samim tim stvoreni su u predjelima Kalnika, Podravine, Moslavine, Bjelovarskog kraja i Bilogore širi oslobođeni teritoriji. U Ludbregu, Koprivnici, azmi i Dubravi i mnogim drugim mjestima smjestile su se pojedine jedinice NOV i POJ. Tada su formirani Kalni ko i Moslavi ko vojnopolazadinsko područje i to prvo 22. VIII, a drugo i.X 1945. godine, mnoge komande mjesta, straže, NOO-i i političke organizacije. Nešto kasnije, tj. 5.1 1944. godine formirana je i komanda Bjelovarskog područja. Oružane snage NOP-a zadobile su u tim borbama velik plijen i zarobile mnogo protivničkih vojnika. Suradnici ustaša i okupatora bježali su zajedno s poraženim ustaškim, domobranskim i njemačkim jedinicama. Oni su se demoralizirali, a na drugoj strani naglo se poveao broj pristalica NOP-a. Pobjede oružanih snaga NOP-a pridonijele su da su se u NOB uključile mnoge pristaše bivšeg HSS-a koji su se do tada pasivno držali. Zna enje pobjeda jedinica NOV i POJ bilo je i u time što su se ova oslobođena područja nalazila nadomak Zagrebu, sjedištu oružanih i političkih institucija okupatora i njegovih suradnika. Oni su tim događajima bili ne samo iznenađeni, nego ih je zahvatila panika zbog nemogućnosti da se i u neposrednoj blizini Zagreba uspješno suprotstavljaju snagama NOV i POJ. S druge strane u Zagrebu, Hrvatskom zagorju, Moslavini, bjelovarskom kraju i Podravini velik broj građana oduševljeno je pozdravio uspjehe NOV i POJ.¹¹⁵

Takav razvoj događaja omogućio je da se u roku od etiri mjeseca, od rujna 1943. do siječnja 1944. godine, formiraju na ovom teritoriju dvije divizije 32. i 33. divizije i 10. korpus »Zagrebački« NOV i POJ.¹¹⁶

Odredi su djelovali svaki na svojem području, a kada je trebalo oni su sudjelovali u borbama zajedno s brigadama. Diverzantski bataljon od kojeg je jedna eta djelovala na području Moslavine i Bjelovara, a druga u Podravini i dijelu bjelovarskog kraja, partizanske grupe, straže i komande mjesta osiguravale su na jednoj strani slobodni teritorij i razne institucije NOP-a, a na drugoj izvodile su manje oružane akcije, vršile mobilizaciju i pomagali NOO-ima i političkim organizacijama NOP-a.

SITUACIJA NA BJELOVARSKOM I AZMANSKOM OKRUGU U VRIJEME FORMIRANJA 33. DIVIZIJE NOVJ

Usporedo sa širenjem slobodnog teritorija poveao se i broj institucija NOP-a. Na podruju bjelovarskog okruga po etkom listopada 1943. godine bilo je 20 partijskih jedinica, 105 lanova i 35 kandidata Partije. Skojevsku organizaciju inila je tada 21 grupa sa 124 lana SKOJ-a. Istodobno su u okrugu postojala 92 mjesna odbora USAOJ-a sa 825 lanova. Organizaciju AFŽ-a inilo je pet organizacija AFŽ sa 399 lanica. U okrugu je bilo 165 NOO-a u kojima su bila 753 odbornika.¹¹⁷

Sredinom studenoga iste godine u azmanskom okrugu bilo je 420 lanova Partije (u izvještaju OK KPH azma od 22. XI 1943. godine nema podataka o partijskim jedinicama — p-p)-> 123 skojevske grupe sa 903 skojevca, 192 mjesna odbora USAOJ-a, u kojima je bilo više od 8000 mladića i djevojaka, 141 odbor AFŽ-a pod njim rukovodstvom je radilo oko 678 žena. Na okrugu je tada bio 261 NOO u kojima je radilo više od 1000 odbornika.¹¹⁸

Navedeni podaci pokazuju da je u jesen 1943. godine došlo do višestrukog poveanja svih društveno-političkih organizacija u prvom redu SKOJ-a, USAOJ-a i AFŽ-a. Slijedno je bilo i s narodnooslobodilačkim odborima. Institucije NOP-a postojale su tada u više od 74% sela i gradova ovog područja. Ako se uzmu u obzir grupe suradnika u mjestima gdje do tada nisu postojale političke organizacije i NOO-i onda se broj naselja u kojima je NOP djelovao znatno povećava.

Za ovo razdoblje značajno je i to što se uz mjesne i kotarske institucije, formiraju u sve većem broju i općinska, kotarska, okružna i oblasna rukovodstva političkih organizacija i NOO-a. To znači da se uz horizontalnu izgradnju te institucije NOP-a izgrađuju i vertikalna od mjesnih, preko općinskih, gradskih i kotarskih, do okružnih i oblasnih komiteta i odbora.

Usporedo sa civilnim izgradnjom se i vojnopolazadinske institucije NOP-a. Tada, na ovom području djeluju dva vojnopolazadinska područja s brojnim komandama mjesta, partizanskim stražama, vojnopolazadinskim bolnicama, radionicama, informativnom i obavještajnom službom, te službom veze.

Dok vojnopolazadinske institucije organiziraju proizvodnju predmeta za

vojsku i uz pomo NOO-a osiguravaju prehrambene proizvode, dotele NOO-i uz pomo omladine i žena organiziraju proizvodnju poljoprivrednih i zanatskih proizvoda, stvaraju škole, analfabetske te ajeve, vode brigu o zdravlju i socijalnom zbrinjavanju gra ana, organiziraju upravu i sudstvo brinu se o redu i sigurnosti u prvom redu na oslobo enom podru ju.

Sve to pokazuje da se i u ovom kraju Hrvatske odvijao intenzivan proces izgradnje novog društva i države. Istina, u onim predjelima u kojima su okupator i njegovi suradnici imali zbog prisutnosti njihovih jakih oružanih snaga ve i utjecaj, taj proces bio je slabiji. Me utim, važno je to da na cijelom ovom podru ju nije bilo kraja gdje se on nije odvijao makar i u po etnim oblicima.

Svi ovi doga aji, kako oni od me unarodnog zna enja, tako i ovi unutrašnji, snažno su utjecali na raspoloženje stanovništva. Ustaški pokret kao politi ki faktor izgubio je još više utjecaj što ga je imao do 1943. godine. Vlast, što ju je imao u pojedinim sredinama, po ivala je na oružanoj sili, policiji i oružništvu. Samo zahvaljuju i tome, on je u pojedinim mjestima, a

Borci osiguravaju žetvu

naro ito gradovima Bjelovaru, Križevcima i Koprivnici do oslobojenja, te Garešnici, Kutini, Šurjevcu, Vrbovcu, Šazmi, Ivani -Gradu i Dugom Selu, držao u pokornosti jedan dio stanovništva ili ga je prisiljavao na pasivno držanje prema NOP-u.

Što se ti o utjecaju Vlatka Mačeka i vodja bivše HSS situacija je bila drugačija. Oni su još uvijek imali znatan politički utjecaj na jedan dio hrvatskog seljaštva. Međutim, tada se i u tom pogledu stanje mijenjalo. Tome su uz intenzivan rad političkih i vojnih institucija NOP-a pridonijeli i neki istaknutiji pravaci HSS-a. Kada su se Franjo Gaži, Tomo Vojković, Filip Lakuš, i još neki opredijelili za NOP u jesen 1943., tada su se mnoge pristaše bivše HSS uključili u narodnooslobodilačku borbu. Mnogi od njih ušli su u političke organizacije i NOO-e, te su postali ne samo suradnici koji hranovali, opremom i drugim proizvodima pomažu NOB, nego su svojim stalnim i aktivnim radom pridonosili razvijanju i jačanju NOB-a. Mnogi od njih postaju tada članovi mjesnih, opštinskih i okružnih institucija NOP-a.

Da se što više pristaša bivše HSS pridobije za NOP, komunisti su održavali kotarske, okružne, pa i šire skupove istaknutijih vodja HSS. Oni su s tih skupova upućivali pozive cjelokupnom stanovništvu, najprije seljacima, pozivajući ih da prekinu svaki odnos sa ustašama i NDH i da se uključe u NOP. Proglase istog sadržaja upućivali su i pojedincima. No, i pored velikog uspjeha u uključivanju hrvatskog stanovništva u NOB, što se ispoljavalo u sve masovnijem dolasku Hrvata u partizane, i u sve većem broju domobrana koji su prelazili na stranu NOP-a (Koprivnica, Šazma, Popovača, Novoselec-Križ, Dubrava itd. — p-p-X ipak su Maček i njegovi sljedbenici u nekim sredinama bili još vrlo utjecajni. To se u prvom redu odnosi na dijelove bjelovarskog, Šurjeve koga, koprivnici koga, križeva koga, kutinskog i dugoselskog kotara.

Srpsko stanovništvo bilo je tada velikom većinom u NOP-u. Istina, u nekim selima u garešnici kom, bjelovarskom i križevićkom kotaru bilo je manje u njima, velikosrpski orijentiranih pojedinaca, koji su bili za kralja i povratak monarhije. Većina ih je imala takvo opredjeljenje zbog nedovoljne obaviještenosti, odnosno zbog toga što im nisu bili jasni ciljevi NOB-a na jednoj i izdajni ka ulogu kralja i izbjegli kod vlade na drugoj strani. Manji broj bio je etnički nastrojen.

Oni su u pojedinim mjestima pokušali organizirati etničke organizacije. Međutim, ti pokušaji brzo su propali zbog toga što ih je narod prozreo i što su institucije NOP-a na vrijeme intervenirale.

Pripadnici eške, mačke i slovačke narodnosti također se tada sve brže uključuju u NOP. U nekim selima koja su nastanjivali formiraju se razne institucije NOP-a. Sve veći broj građana tih mesta odlazi u jedinice NOV i

POJ. Iznimku ovdje ini njema ko stanovništvo, koje je još uvijek bilo pod jakim utjecajem Njema ke narodne skupine u NDH i Tre eg Reicha. No, ono je u toku 1943. godine ve im dijelom iseljeno u isto nu Slavoniju i Srijem, te nije bio zna ajan faktor za razvoj NOB-a. Preseljavanje Nijemaca iz sela kao što su Velika Bršljanica, Garešni ki Breštovac, Velika Pisanica itd. vršili su predstavnici Njema ke narodne skupine u NDH i Waffen — SS.¹¹⁹

Potkraj 1943. i po etkom 1944. godine struktura i broj oružanih jedinica NOP-a u ovom kraju bila je ovakva:

Postojala je 1. divizija II operativne zone NOV i POJ a inile su ju brigade »Bra a Radi«, 2. brigada II operativne zone i brigada »Matija Gubec«, koja je formirana 15. XII 1943. godine.¹²⁰ U Posavini je djelovalo Posavski, u Moslavini Moslava ki NOP odred, oko Bjelovara Bjelovarski i na Kalniku Kalni ki NOP odred. Na tom podruju djelovalo je tada Tre i diverzantski bataljon, više samostalnih eta, tri vojnopožadinska podruja s ve im brojem komandi mjesta, partizanskih straža, vojnopravizanskih bolnica, raznih radionica, skladišta za hranu, oružje i opremu.

Oko 20.1 1944. godine, dakle neposredno nakon formiranja 33. divizije NOVJ i 10. korpusa, Zagreba kog, NOVJ na ovom podruju, uzimaju i u obzir i Hrvatsko zagorje, bilo je 6335 boraca i rukovodilaca koji su bili naoružani sa 3613 pušaka, 115 automata, 176 puškomitrailjeza, i 32 teška mitraljeza, 6 protutenkovskih topova, jednom protutenkovskom puškom, 17 lakih i teških minobaca a, nekoliko hiljada ru nih bombi i 326 pištolja.¹²¹

Na osnovi svega toga može se zakljuiti da je NOP potkraj 1943. godine postigao u ovom dijelu Hrvatske politi ku pobjedu i zna ajne vojne uspjehe u borbi protiv okupatora i NDH. On je istovremeno postigao zapažen uspjeh u borbi protiv reakcionarnog dijela vodstva HSS-a. To se prije svega odnosi na prostrana osloboena i poluosloboena podruja koja su se prostirala od Ludbrega, preko Kalnika, Podravine i Bi logore do blizu Virovitice u sjevernom dijelu ovog teritorija. Sli no je bilo u Moslavini i Posavini gdje su slobodni i poluosloboeni teritoriji zapremali prostor azmanskog i garešni kog kotara te dijelova kotara Sisak, Kutina i Dugo Selo.

Doda li se tome injenica da na neoslobo enom teritoriju nije bilo sela ni grada u kojem nije postojala makar neka od institucija NOP-a, u kojima su aktivno radili seljaci, radnici i intelektualci, prije svega mlađi i djevojke, dobiva se potpuniji uvid u širinu, organiziranost i utjecaj NOP-a u narodu.

Veliki prilog takvom kretanju dao je revolucionarni Zagreb. Iz njega

su ilegalnim kanalima gotovo svakog dana stizale desetine i stotine radnika, aka, studenata, intelektualaca i drugih gra ana. Me u njima bilo je vrlo izgra enih lanova partije i SKOJ-a. Dolaskom u partizane oni su brzo preuzimali i politi ke i vojni ke dužnosti te su pridonosili uspješnijem djelovanju politi kih organizacija, NOO-a i jedinica NOV i POJ.

BILJEŠKE:

- ¹ Dr Jovan D. Markovi , *Geografske oblasti Socijalisti ke Federativne Republike Jugoslavije*, Beograd, 1966., str. 106. i 133.
- ² Geografija SR Hrvatske, knj. 2. str. 138 i 141.
- ³ Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. III 1951, Knjiga II, Beograd 1938.
- ⁴ Zdravko Krni , Slavonija 1941.g., Osijek 1979., str. 22 i 23.
- ⁵ Slavko Degoricija, Razvoj radni kog pokreta i KP Jugoslavije u Moslavini, *Zbornik Moslavine*, knj. I., Muzej Moslavine 1968., str. 215—228. i dr Pavle Gregori , Narodnooslobodila ki pokret u zapadnoj Slavoniji, Moslavini i bjelovarskom okrugu 1941. godine, Sje anja (U dalnjem tekstu: Sje anja), Slavonski Brod 1949. g. str. 91 i 92 i Prilog gradi za historiju u NOP u Slavoniji 1941. g., Slavonski Brod, 1965, str. 187, Milan Brunovi -Tomo Sovi , Bitka kod Oborova, Zadar 1965, str. 7 i Bartolin Bili i »Sisak u ustanku 1941«, Ustani ke iskre u Hrvatskoj 1941. Zagreb, 1977., str. 398.
- ⁶ F. ulinovi , Slom stare Jugoslavije, Zagreb, 1958. g. str. 225—226.
- ⁷ Prilog gradi za historiju NOP Slavonije 1941.g. Historijski institut Slavonski Brod, 1966; g. str. 166 i 167. (U dalnjem tekstu: Prilog).
- ⁸ Ivan Crnjak, Mosti, neobjavljeni rukopis. (Arhiva autora).
- ⁹ etredeset prva, Beograd 1961., str. 131. i Hronologija oslobodila ke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945. (U dalnjem tekstu: »Hronologija«), Vojnoistorijski institut Beograd, 1964. str. 31, 32 9 43.
- ¹⁰ Hronologija, str. 32.
- ¹¹ Grada za historiju narodnooslobodila kog pokreta u Slavoniji (u dalnjem tekstu: grada), knj. I, Historijski arhiv Slav. Brod 1962, dok. br. 6, str. 7 i 8.
- ¹² Podatke o njima donosilo je ustaško glasilo »Hrvatski narod«.
- ¹³ Pavle Gregori , NOB u isto nom dijelu sjeverozapadne Hrvatske, Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodila koj borbi i socijalisti koj revoluciji, Varaždin 1967. str. 285.
- ¹⁴ Prilog, str. 36—39.
- ¹⁵ Pavle Gregori , n.n. str. 286.
- ¹⁶ Franjo Horvati , Koncentracioni logor »Danica«, Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodila koj borbi i socijalisti koj revoluciji, Varaždin 1975.g., str. 871.
- ¹⁷ Franjo Miroševi , Sabotaže i hapšenja u Moslavini, 1941. *Zbornik Moslavine*, Kutina 1968., str. 277 i 278.
- ¹⁸ Prilog str. 172 i Ivan Antonovski, Slavonija u ustanku 1941, Vojnoistoriski glasnik, br. 4, str. 74.
- ¹⁹ Zlo in fašisti kih okupatora i njihovih pomaga a, protiv Jevreja u Jugoslaviji, Beograd, 1952.
- ²⁰ Prilog str. 33 i 34.
- ²¹ Dr Pavle Gregori , n.n. Sje anja str. 72.
- ²² August Sekelj, Križevci, Ustani ke iskre u Hrvatskoj 1941.g. str. 259 i 607.
- ²³ Dr Pavle Gregori , Sje anja str. 96.
- ²⁴ Franjo Miroševi , n.n. str. 277 i 278.
- ²⁵ Franjo Miroševi , n.n. str. 251, 276 i 277.
- ²⁶ Franjo Miroševi , n.n. str. 276.
- ²⁷ Revolucionarni put azmanskih komunista, azma, 1977. str. 21.
- ²⁸ Bartolin Bili i , n.n., str. 399.
- ²⁹ Dr Pavle Gregori , n.n., str. 207, 208 i 224, 225 i *Zbornik Moslavine*, str. 279.
- ³⁰ uro Ban, Bivši kotar Dugo Selo u narodnooslobodila koj borbi, Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodila koj borbi, Varaždin, 1976., str. 422 i 424.
- ³¹ Prilog, str. 81.

- ²⁹ Dr Pavle Gregori , n.n. str. 46.
- ³⁰ Isto, str. 531 54.
- ³¹ Isto, str. 71.
- ³² Isto, str. 71.
- ³³ Prilog, str. 173. i dr Pavle gregori , n.n. str. 76, 77 i 78.
- ³⁴ Prilog, str. 173 i 174.
- ³⁵ Marija Bradic, Stvaranje prvih partizanskih jedinica na podruju Moslavine, Zbornik Moslavine, str. 249. i dr Pavle Gregori , n.n., str. 78 i 79.
- ³⁶ uro Ban, n.n., Marija Bradi , n.n., str. 238, Revolucionarni put azmanskih komunista, str. 18. i Bartolin Bili i , n.n., str. 397 i 398.
- ³⁷ Dr Pavle Gregori , Sje anja, str. 96 i 97.
- ³⁸ Bartolin Bili i , n.n., str. 398 i 399.
- ³⁹ Revolucionarni put azmanskih komunista, azma 1977., str. 18.
- ⁴⁰ Dr Pavle Gregori , n.n., str. 287.
- ⁴¹ Ivan Hariš, Diverzantske akcije u Hrvatskoj, Zagreb, str. 27. i Božidar Geri , Kutina, Ustani ke iskre u Hrvatskoj i94i.g., str. 270.
- ⁴² August Šket, Križevci, Ustani ke iskre u Hrvatskoj 1941, str. 262.
- ⁴³ Dr Pavle Gregori , n.n., str. 207.
- ⁴⁴ Isto
- ⁴⁵ Revolucionarni put azmanskih komunista, azma 1977., str. 20.
- ⁴⁶ Isto, str. 12 i 13.
- ⁴⁷ Dr Pavle Gregori , n.n., str. 287 i 288.
- ⁴⁸ Marija Bradic, n.n., str. 251 i 252.
- ⁴⁹ Isto, str. 252.
- ⁵⁰ Revolucionarni put azmanskih komunista, azma 1977.g. str. 23.
- ⁵¹ Marija Bradi , n.n. str. 254 i 255.
- ⁵² Isto
- ⁵³ Bartolin Bili i , n.n., str. 398 i 399.
- ⁵⁴ Dr Pavle Gregori , n.n. str. 287
- ⁵⁵ Marija Bradi , n.n. str. 254.
- ⁵⁶ Marija Bradi , n.n. str. 254.
- ⁵⁷ Isto, str. 255.
- ⁵⁸ Ivan Hariš, n.n. str. 27, 28, 33, 36 i 50.
- ⁵⁹ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodila kom ratu jugoslavenskih naroda, vojnohistorijski institut Beograd, (Dalje: Zbornik VJJ), tom. V., dok. br. 2. str. 14-18.
- ⁶⁰ Dr Pavle Gregori , n.n. str. 290.
- ⁶¹ Isto, str. 290.
- ⁶² Revolucionarni put azmanskih komunista, azma 1977. str. 24 i 25. i Zbornik VJJ, t. V, knj. 3 dok. br. 50
- ⁶³ Sekula Joksimovi , Osnivanje i razvoj oružanih jedinica Narodnooslobodila ke vojske u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941-1945, Sjeverozapadna Hrvatska u NOB, Varaždin 1976. str. 146. i Vojnoistoriski institut, Beograd, k. 102 B, reg. br. 46.
- ⁶⁴ Isto.
- ⁶⁵ Dr Pavle Gregori , n.n. str. 290 i 291.
- ⁶⁶ Isto, str. 291.
- ⁶⁷ Zdravko Krni , Daruvan, Radni ki i narodnooslobodila ki pokret, Daruvan i979-g-, str. 149.
- ⁶⁸ Zbornik VJJ, t. V, knj. 4.
- ⁶⁹ Ivan Boži evi , Narodnooslobodila ki pokret u okrugu Bjelovar 1942. g., Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodila koj borbi i socijalisti koj revoluciji, 1976. str. 509.
- ⁷⁰ Mirko Galekovi , Tomo Vojkovi i Ivan Turkovi — okrug azma — p.p.
- ⁷¹ Dr Dušan ali , Organizaciono stanje i rad partijske organizacije okruga azma u 1942. godini, Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodila koj borbi i socijalisti koj revoluciji Varaždin 1976., str. 5 30 i 531 •
- ⁷² Isto, str. 532.
- ⁷³ Isto, str. 532.
- ⁷⁴ Isto, str. 534.
- ⁷⁵ Ivan Boži evi , n.n. str. 514 i dr Pavle Gregori , n.n. str. 291.

- ⁷⁴ Dr Pavle Gregori , n.n. str. 291.
- ⁷⁵ Ivan Boži evi , n.n. str. 515.
- ⁷⁶ Isto, str. 521.
- ⁷⁷ Isto, str. 520 i 521.
- ⁷⁸ Isto, str. 523 i 524.
- ⁷⁹ Gra za historiju narodnooslobodila kog pokreta Slavonije, Slavonski Brod 1965, knjiga IV. dok. br.16., str. 40.
- ⁸⁰ Savo Velagi , Pregled razvjeta radni kog pokreta i oružane borbe na okrugu Virovitica, Historijski arhiv Bjelovar 1967., str. 152-212.
- ⁸¹ Isto
- ⁸² Izvještaj Okružnog komiteta KP Hrvatske Bjelovar, Povjereništvu CK KPH Zagreb od 18.1 i 1943-g. (Arhiv Instituta za historiju radni kog pokreta Hrvatske, reg. br. KP 45/323) i Izvještaj instruktora CK KPH Dušan Cali a, povjereništvu CK KPH, Zagreb od 13. VIII 1942. godine (I HRPH Zgb, KP-45/65) ⁸³ Vojnoistorijski institut Beograd, k. 102 A, regl. br. 19/I; k. 2. reg. br. 36/4! Zbornik Vojnoistorijskog instituta Beograd, t. V, knj. 4, str. 249—251.
- ⁸⁴ Sekula Joksimovi , n.n. str. 147 i Zbornik Vojnoistorijskog instituta Beograd, t. V, knj. 6, dok. 53, str. 227 i Oslobodila ki rat Jugoslavije (dalje: Oslobodila ki rat) knj. II, drugo izdanje, Vojnoistorijski institut, Beograd 1963, str. 305—306.
- ⁸⁵ Isto, str. 148.
- ⁸⁶ Isto, str. 149 i 150.
- ⁸⁷ Isto, str. 148 i 149.
- ⁸⁸ Rade Bulat, Karakteristike oružane borbe u Zagreba koj oblasti, Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodila koj borbi i socijalisti koj revoluciji, Varaždin 1976. str. 107.
- ⁸⁹ Marija Bradi , n.n. str. 301—314 i Tridesetdruga divizija, Kronologija Kalni kog partizanskog odreda, »Zagreb«, Zagreb, 1975, str. 53—54.
- ⁹⁰ Ivan Hariš, str. 51—130.
- ⁹¹ Vlado Mateti , Zna ajnija dejstva jedinica NOV i POH u sjeverozapadnoj Hrvatskoj od sredine i1943-g- do oslobo enja, Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodila koj borbi i socijalisti koj revoluciji, Varaždin 1976, str. 80 -81.
- ⁹² Isto, str. 80- 99.
- ⁹³ IHRPH, KP—45/389.
- ⁹⁴ IHRPH, KP-46/444
- ⁹⁵ Isto.
- ⁹⁶ Isto.
- ⁹⁷ Isto.
- ⁹⁸ Isto.
- ⁹⁹ IHRPH, Zagreb 1/334, 335.
- ¹⁰⁰ IHRPH, Zagreb USAOH — 36/246, a-b.
- ¹⁰¹ IHRPH, Zagreb KP-26/1533.
- ¹⁰² Isto.
- ¹⁰³ Isto.
- ¹⁰⁴ IHRPH, KP-23/1261.
- ¹⁰⁴ IHRPH, KP-26/1533.
- ¹⁰⁶ Rade Bulat, n. n. str. 107.
- ¹⁰⁷ VJJ Bgd., k. 1472, reg. br. 23/4 i 1472, reg. br. 8/4 i Vojnoistoriski glasnik br. 6/1961, str. 148—151.
- ¹⁰⁸ Ivan Hariš, n.n. str. 18 i 19.
- ¹⁰⁸² Ivan Hariš, n.n. str. 130—190.
- ¹⁰⁹ Ivan Antonovski, Formiranje i razvoj partizanskih vojnih formacija na podruju Hrvatskog zagorja, Podravine, Kalnika i Moslavine u toku NOR-a, 1941—1945., Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodila koj borbi i socijalisti koj revoluciji, Varaždin 1976. str. 168.
- ¹¹⁰ IHRPH, KP-46/444
- ⁿⁱ Ivan Antonovski, n.n., str. 168.
- ¹¹² Isto, str. 169.
- ¹¹³ Sekula joksimovi , n.n. str. 155.
- ¹¹⁴ Vlado Mateti , n.n. str. 82—86.
- ¹¹⁵ Isto.
- ¹¹⁷ Isto str. 86—88.

¹¹⁸ IHRPH, Zagreb KP-28/1763.

¹¹⁹ IHRPH, Zagreb KP-56-17.

¹¹⁹ Zdravko Krnić, O iseljavanju pripadnika Njema ke narodne skupine u NDH u vrijeme II svjetskog rata.

Zbornik Historijskog instituta Slavonije, broj 4. Slavonski Brod 1966., str. 63—89.).

¹²⁰ Vojnoistoriski institut Beograd, k. 552, reg. br. i/i

¹²¹ Isto, str. 87—88.

**TRIDESET TRE A
DIVIZIJA NOVJ**

FORMIRANJE DESETOG KORPUSA »ZAGREBA KOG« NOV I PO JUGOSLAVIJE, TRIDESET TREĆE DIVIZIJE I ZAPADNE GRUPE NOP ODREDA

Naglo ja anje NOP-a u ovom dijelu Hrvatske potkraj 1943. godine i to kako u političko-organizacijskom tako i vojnog pogledu, navelo je Glavni štab NOV i PO Hrvatske da što prije izvrši reorganizaciju postojećih i pristupa formiranju novih jedinica NOV i PO. Od tih mjer Glavni štab je očekivao mnogostrukne rezultate. Prije svega, smatrao je da će one pridonijeti povećanju borbenih sposobnosti jedinica i boljem rasporedu vojnih i političkih kadrova u divizijama, brigadama i odredima, daljem širenju oslobođenog teritorija, pri čemu je imao u vidu oslobođanje mnogih sela i gradova u ovom kraju, likvidaciju i potiskivanje protivnih snaga u pravcu Zagreba. Očekivao je da će to pridonijeti još bržem jačanju NOP-a u cjelini.

Budući da se ovaj kraj nalazio u neposrednoj blizini Zagreba, oko kojeg je protivnik radi vlastite sigurnosti koncentrirao vrlo jake njemačko-ustaške snage, i da su kroz taj kraj prolazile komunikacije od izuzetnog značaja za okupatora i NDH, željeznička pruga i cesta Zagreb—Beograd, te pruga i cesta Zagreb—Koprivnica—Maraška, odnosno Zagreb—Križevci—Bjelovar—Virovitica, bilo mu je jasno da će daljnja borba s protivnikom biti neobično intenzivna i teška, te da zato jedinice koje djeluju u tom prostoru moraju biti što je moguće bolje organizirane, da imaju što bolji vojnički i politički kadar, te da budu sposobnije za manevarski način ratovanja. Upravo zbog navedenih okolnosti ovaj način ratovanja, ovdje je, ne samo mogao osiguravati daljnji razvoj i jačanje NOP-a, nego je bio jedini mogući oblik oružane aktivnosti.

Odluku da se reorganiziraju postojeće snage NOV i PO i formiraju nove, Glavni štab NOV i POH formulirao je Naredbom o formiranju Desetog korpusa, Trideset treće divizije i Zapadne grupe odreda. Naredba je u obliku depeše upućena štabu 2. operativne zone.¹ Njome je naređeno da se formira Deseti korpus NOV i POJ. U njegov sastav određeno je da uđu oružane snage NOP-a koje su djelovale između rijeka Sutle na zapadu i Ilave na istoku, te Save na jugu do Drave i Mure na sjeveru. Naredbom o

formiranju korpusa predvi eno je da se reorganizira Prva divizija 2. operativne zone, da se formira Druga divizija i Zapadna grupa odreda. Osim toga, njom su imenovani lanovi štaba korpusa u ovom sastavu: za komandanta 10. korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ imenovan je pukovnik Vladimir Mateti, dotadašnji komandant II operativne zone. Za politi kog komesara postavljen je Ivan Šibi, do tada politi ki komesar Zone. Za pomo nika politi kog komesara 10. korpusa imenovan je Šime Balen, a za na elnika štaba Korpusa Josip Rukavina, koji je do tada bio na dužnosti pomo nika na elnika štaba Šestoga korpusa NOV i POJ.²

Pošto je formiran, štab 10. korpusa izdao je 19.1. 1944. godine naredbu³ kojom se odre uje da 10. korpus sa injavaju 1. i 2. divizija NOVJ i Zapadna grupa narodnooslobodila kih partizanskih odreda Hrvatske. U sastav 1. divizije ušle su brigade »Bra a Radi« i »Matija Gubec«. Drugu diviziju inile su 1. i 2. brigada koje je još isti dana trebalo formirati i to:

U sastav Prve moslava ke brigade ušli su 1. i 2. bataljon Druge brigade II operativne zone NOVJ i dva bataljona Moslava kog NOP odreda. Oni su u sastav brigade stigli i to, jedan 24.1., a drugi tek prvih dana velja e 1944. godine.

Drugu moslava ku brigadu inili su 3. i 4. bataljon Druge brigade II operativne zone NOVJ i 3. bataljon Bjelovarskog NOP odreda koji je u sastav brigade došao petnaest dana poslije njenog formiranja.

Osim ovih dviju divizija naredbom se odre ivalo da u jugoisto nom dijelu ovog podru ja (Moslavina—Bjelovar—Bilogora) djeluju Moslava ki i Bjelovarski partizanski odred, a na zapadnom, Zapadna grupa NOP odreda u kojoj e biti Kalni ki, Zagorski i Zagreba ki NOP odred.⁴

Štab 10. korpusa imenovao je navedenom naredbom lanove štabova 1. i 2. divizije, lanove štabove brigade što su ulazile u ove dvije divizije i štaba Zapadne grupe NOP odreda Hrvatske.

Štab 2. divizije NOVJ imenovan je u ovom sastavu: za komandanta Divizije odre en je major Josip Antolovi, dotadašnji komandant 12. NOV brigade 6. korpusa NOV i POJ, a za politi kog komesara postavljen je Vladimir Mutak, do tada politi ki komesar 2. brigade II operativne zone NOV i PO Hrvatske. Za na elnika štaba Divizije postavljen je Božidar Kušec, do tada na elnik štaba 2. brigade, II operativne zone.

Ovom naredbom imenovani su i lanovi štabova 1. 2. moslava ke brigade, Druge divizije NOVJ. Za komandanta 1. brigade postavljen je Nikola Kliškovi, a za politi kog komesara Vjekoslav Jani do tada politi ki komesar Moslava kog NOP odreda. Za na elnika štaba brigade postavljen je Milan Bobi. Za komandanta 2. brigade, 2. divizije, postavljen je Miloš Kora, a za politi kog komesara Ahmed Delibegovi. Vršilac

dužnosti na elnika štaba 2. brigade postao je Josip Mazalek. Za zamjenika komandanta 2. brigade postavljen je Vladimir Kobal, a za zamjenika politi kog komesara uro Blaha. Potkraj sije nja umjesto Ahmeta Delibegovi a, koji je po odluci Vrhovnog štaba NOV i POJ otišao u Cazinsku krajinu, za politi kog komesara brigade postavljen je Nikola Šušnjar.

lanovi štaba 35. divizije

Jedanaest dana kasnije naredbom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske 1. i 2. divizija 10. korpusa promijenile su nazive i to 1, u 32, a 2 U33. diviziju NOV Jugoslavije.⁵

Analizirajući dio naredbe koji se odnosi na imenovanja vojnih i političkih rukovodilaca dolazi se do nekih bitnih zaključaka. Prije svega, vidi se da su na rukovodeća mjesta u divizije i brigade postavljeni ljudi što su rođeni u Zagrebu i tom dijelu sjeverne Hrvatske, a u većini oni koji su se tu borili od početka narodnooslobodilačke borbe. Samo manji broj došao je iz

drugih krajeva. Svi ti rukovodioci bili su posebno odabrani pri emu se imao u vidu njihov partijski staž i vojnopolitičko iskustvo što su ga stekli u borbama do toga vremena. Osim toga neki od postavljenih rukovodilaca nisu odmah preuzeли dužnost, jer su se nalazili izvan ovog teritorija. To se odnosi i na komandanta Divizije Josipa Antolovića, koji se u vrijeme izdavanja naredbe nalazio u Bosni na dužnosti komandanta 12. udarne brigade 6. korpusa NOV i POJ.

Formiranje 33. divizije i 10. korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ izvršeno je 19.1. 1944. godine u oslobođenoj Koprivnici. Tu su formirane obje brigade 33. divizije. U prvoj moslava koju brigadi bila su tada 883 boraca i rukovodioca, dok je brojno stanje Druge moslava koje brigade bilo 668 boraca i rukovodilaca.⁶ Prva moslava ka brigada imala je peti, a Druga tri bataljona. Svaki bataljon imao je tri ete.

Osim i. i 2. moslava ke brigade u sastav 33. divizije NOVJ, ili bolje pod komandu njenog štaba, došli su Moslavački i Bjelovarski NOP odred. U tom položaju ostali su sve do 14. ožujka 1944. godine kada prelaze pod komandu Štaba. Isto ne grupe NOP odreda 10. korpusa.⁷

Pošto su imenovani vojni i politički rukovodioci od desetina, vodova, eta i bataljona sve do brigada, pristupilo se organiziranju specijaliziranih službi u brigadama i diviziji. Formirane su intendature u bataljonima, brigadama i diviziji. Istovremeno su u njima organizirane službe veze, pionirska kao i sanitetska služba. Usporedo s time u bataljonima, brigadama i Diviziji formirane su informativna i obavještajna služba. Dok je informativna imala zadatak da prikuplja podatke o protivniku i da u njegovim redovima uspostavlja veze i punktove, doglede je obavještajna imala zadatak da u redovima NOV i POJ otkriva protivničke špijune i sabotere.

Istodobno s formiranjem vojnih službi u brigadama su stvorene i političke organizacije. U etama su osnovane partijske elije i skojevske grupe. Elijama i grupama rukovodili su sekretari. Sekretari partijskih elija bili su istovremeno i zamjenici političkih komesara u etama. U bataljonima, što se tiče rukovodstva organizacijom KP, bilo je druga rukovodstva. Tu su postojali biroi KP kojima su rukovodili sekretari partijskih biroa. Oni su istodobno bili i zamjenici komesara bataljona. Bataljonske birove inačice su sekretari partijskih elija, eta, komesar, a negdje i komandant bataljona, te sekretar bataljonskog biroa KP.

Skojevskim organizacijama u bataljonima rukovodili su skojevski rukovodioci bataljona.

U brigadama i Diviziji partijska i skojevska rukovodstva bila su isto u bataljonima s tom razlikom što su tu partijskim organizacijama rukovodili brigadni, odnosno divizijski komitet KP. Njihov sastav bio je kao i sastav

članovi kirurske ekipe 33. divizije

bataljonskih biroa KP, s tom razlikom da su u brigadnim komitetima bili sekretari bataljonskih biroa, a u divizijskom sekretari brigadnih komiteta KP.

Skojevskim organizacijama u brigadama i Diviziji rukovodili su skojevski, odnosno omladinski rukovodioci brigada i Divizije.

Drugih organizacija NOP-a, kao što su USAOJ, AFŽ i JNF u brigadama i Diviziji nije bilo.

Poput brigada bili su organizirani Moslavački i Bjelovarski NOP odred. To vrijedi kako za njihovo vojničko tako i političko ustojstvo.

Nedugo poslije formiranja brigada i Divizije formiraju se pri njihovim štabovima odjeli za agitaciju i propagandu. Oni su imali zadatku da jedinice opskrbljuju informacijama o borbama i političkim odnosima u svijetu, Jugoslaviji, Hrvatskoj i na području djelovanja 10. korpusa. Imali su zadatku da borce i rukovodioce brigade i Divizije informiraju o borbama i životu u brigadama, odnosno Diviziji. Trebali su pokrenuti izdavanje bataljonskih, brigadnih i divizijskih glasila kao što su bataljonske, brigadne, odnosno divizijske novine, vijesti i sl. Dužnost im je bila da nabavljuju novine, brošure i knjige za političko obrazovanje boraca i rukovodilaca Divizije. Morali su pronaći dopisnike u etama i bataljonima, pripremati skeeve, recitacije i pjesme za kulturno-prosvjetne priredbe što su se davale za borce i narod u selima u kojima su jedinice Divizije boravile.

Neposredno nakon formiranja Divizije u svim jedinicama od desetina i vodova do eta održavani su vojnički i politički sastanci. Na vojnim su se počela raspravljati pitanja i problemi vezani za vojničko usavršavanje vojnika i rukovodilaca, a na političkim su se proučavale teme kao što su: Odluke II zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ-a), II zasjedanje Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH-a), zaključci Teheranske konferencije, te ciljevi i zadaci narodnooslobodilačkog pokreta.

Pošto su formirane, partijske elije i skojevske grupe održale su prve sastanke. Na njima je utvrđeno brojno stanje komunista u jedinicama i grupama i od svih su uzeti odgovarajući podaci. Nakon toga sekretari su upoznali lanstvo sa značajem formiranja 33. divizije i 10. korpusa »Zagrebačkog NOV i POJ« lanovi Partije, kandidati i skojevci su upoznati s njihovim zadacima u jedinicama. Objasnjenja im je uloga komunista u vrijeme borbi, u vrijeme odmaranja jedinice, zadržavanja jedinica u selima i krajevima kroz koja prolazi, te o odnosima komunista prema vanpartijskim i građanima.

Ovakav rad u jedinicama bio je to potrebniji što je među brojnim novopridošlim borcima bilo dosta bivših domobrana, a bilo je i onih koji

su prebjegli iz legionarskih i ustaških jedinica. Štoviše neki od domobrana bili su i na rukovode im položajima kao stru njaci u specijaliziranim jedinicama. Neki su sobom donijeli štetne i NOB-u strane utjecaje. O tome politi ki komesar 10. korpusa u izvještaju od 7. II 1944. godine piše da ti novoprdošli iz protivni kih jedinica unose u redove korpusa tu e i štetne utjecaje te da je zaista potreban dobro organiziran politi ki rad i sposobno rukovodstvo da se ti utjecaji odstrane, odnosno svedu na minimum.⁸

Formiranje Divizije i 10. korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ pozitivno je utjecalo na borbeno raspoloženje boraca i rukovodilaca u svim jedinicama NOV i POJ na podru ju djelovanja 10. korpusa. To je dovelo do velikog oduševljenja i porasta borbene spremnosti. U jedinicama su o tome održavani sastanci na kojima se govorilo o zna aju novih formacija i o ja anju udarne mo i NOP-a u ovome kraju.

Do sli nog odjeka došlo je i na terenu sjeverne Hrvatske, me u lanovima KP, SKOJ-a, USAOJ-a, AFŽ-a i NOO-ima. Suradnici NOP-a poneseni oduševljanjem, poja ali su svoj rad, a raspoloženje su iskazivali na masovnim skupovima u oslobo enim selima i gradovima. Održavane su brojne proslave na kojima se govorilo o tome što za daljnju borbu u ovome kraju zna i formiranje novih brigada, Divizije i 10. korpusa. S tih skupova divizija i Štabu Korpusa upu ivani su pozdravi kojima je narod borcima iskazivao svoje oduševljenje i radost. I ne samo to. Ovi doga aji su mobilizatorski djelovali i na stanovništvo cijele oblasti. Prema postoje im podacima samo u roku od mjesec dana u Podravini na podru ju Zagorja u jedinice NOV i POJ stupilo je oko 1400 muškaraca i žena.⁹ Sli na situacija bila je i na podru ju Moslavine, Bjelovara i Bilogore. I tu su u Moslavu ki i Bjelovarski odred svakog dana stizali dobrovoljci. Samo u toku sije nja 1944. godine u jedinice NOV i POJ došlo je tu oko 600 dobrovoljaca.¹⁰

Navedeni doga aji pozitivno su utjecali na rad politi kih organizacija i NOO-a i to ne samo na oslobo enom, nego i neoslobo enom podru ju. Rukovodstvima i lanovima organizacija i NOO-ima to je bio poticaj za još aktivniji rad.

Formiranje 10. korpusa 32. i 33. divizije, te Zapadne grupe NOP odreda imalo je utjecaj i u protivni kim redovima. Njihova vojna rukovodstva vidjela su o tome pogoršanje njihova položaja, te su o ekivala još žeš e i teže borbe. Me u domobranima dolazi do još ve e demoralizacije. Bježanje iz vojnih jedinica se pove ava i dolazi do sve eš eg povezivanja domobrana s partizanima.

Ustaške suradnike hvata još ve i strah i panika. Neki od njih se pasiviziraju, a pojedinci napuštaju sela, te odlaze u gradove Bjelovar, Križevce, Kutinu i Zagreb.

Nastavio se i proces opadanja Ma ekova utjecaja na dio hrvatskog seljaštva što je još uvijek bio pod njegovim utjecajem. Neki od njih povezuju se sa NOO-ima i politi kim organizacijama, a drugi se angažiraju u održavanju sastanaka, sakupljanju pomo i za NOP i sve više dolaze do uvjerenja da je poraz fašisti kih sila neminovan.

Ve ina srpskog stanovništva bila je tada u NOP-u. Samo kod pojedinih osoba u nekim selima osje alo se tada privremeno pasiviziranje. Pojedinci su po eli napuštati jedinice NOV i POJ, te su se zadržavali kod ku a. To je bila posljedica nedovoljnog politi kog rada ali i pokušaj pojedinaca »da sa uvaju glavu« jer su postali svjesni da se bliži kraj rata.

Tada dolazi i do promjene u držanju pripadnika ma arske nacionalnosti prema NOP-u. Sve ve i broj ih se uklij uje u narodnooslobodila ku borbu. Istina, nisu se još brojnije javljali u jedinice NOV i POJ, ali su se aktivirali u pomaganju NOP-a hranom i raznim materijalima, sudjeluju i u politi kim skupovima te su ulazili u politi ke organizacije NOP-a i NOO-e.

Sli no kretanje po elo se odvijati i me u eškim stanovništвом. Tome su pridonosile viesti o formiranju i borbama Cehoslova ke brigade NOVJ »Jan Žiška z Trocnova«. Uz materijalno pomaganje NOP-a njihovi mladi i djevojke dolaze dobrovoljno u jedinice NOV i POJ.

Njema kog stanovništva u Zagreba koj oblasti bilo je još samo u nekim selima. Ostalo su Waffen-SS i 'Njema ka narodna skupina ve bili iselili. Jedan dio onih što su još tu živjeli sa sve više simpatija gledali su na NOV i POJ. Sudjelovali su u politi kim skupovima što su održavani u oslobo enim selima.

Iako o naoružanju Divizije prilikom njen formiranja nema potpunih podataka, ipak se na osnovu naoružanja jedinica što su ušle u njen sastav to može približno utvrditi. Na osnovu toga izlazi da je 33. divizija u naoružanju imala oko 980 pušaka raznih vrsta, najviše tipa »mauser«, 45 automata, 50 mitraljeza, me u kojima je bilo najviše puškomitraljeza tipa »zbrojovka«, 8 minobaca a, 3 protutenkovska topa, 90 revolvera i oko 410 ru nih bombi.¹¹

Podaci pokazuju da vatrena mo Divizije u to vrijeme nije bila naro ito velika. To prije što je me u puškama, mitraljezima i revolverima bilo starih austro-ugarskih, francuskih i belgijskih tipova. Ako se pri tome uzme u obzir prostor u kojem je trebala djelovati, snaga protivnika i njegova odlu - nost da brani svoje pozicije u Zagrebu i njegovo užoj okolini, navedeni zaklju ak to je zna ajnji.

Iako je 33. divizija NOVJ bila u sastavu 10. korpusa, ipak nije bilo predvi eno da ona djeluje na cijelom njegovom podru ju. I pored toga što ni jednim dokumentom nije odre en prostor njenja djelovanja, ipak su to bili isto ni i jugoisto ni kraj od Zagreba, Moslavina, bjelovarski kraj,

Posavina, Podravina i podru je Bilogore. Drugim rije ima, to je podru je isto no od linije koja ide od Oborova na rijeci Savi, preko Dugog Sela, Zeline, Križevaca, zapadne Bilogore u pravcu Podravine. Zapadno od te linije djelovala je uglavnom 32. divizija, Zagorski i Zagreba ki NOP odred, te dvije ete Diverzantskog bataljona 10. korpusa. No, ovo se ne smije shvatiti u apsolutnom smislu jer su divizije, a naro ito neke njihove brigade djelovale na cijelom podru ju sjeverozapadne Hrvatske.

S obzirom na prostor i zna enje pojedinih njegovih dijelova izlazi da je Divizija imala zadatak da u prvom redu napada južne komunikacije na relaciji Dugo Selo—Banova Jaruga, i one što su vodile od Dugoga Sela u pravcu Križevaca i Bjelovara na jednoj, i od Dugog Sela preko Križevaca, Koprivnice i Šur evca u pravcu Virovitice na drugoj strani. Osim toga imala je zadatak da na cijelom tom prostoru napada protivni ke garnizone i posade, da brani i uva oslobo eno podru je Kalnika, Moslavine, Bilogore i Podravine.

Trideset tre a divizija kao jedinica NOVJ bila je u prvom redu vojna formacija, pa joj je oružana aktivnost bila osnovna djelatnost. No, uz to ona je u tom prostoru bila i vrlo zna ajan politi ki faktor. To prije što je u njoj bilo boraca iz svih krajeva ovog podru ja. Me u njima bilo je najviše ljudi iz sela i azmanskog i bjelovarskog okruga. Uz njih u njoj je bilo radnika, aka, studenata i intelektualaca i to ne samo iz Garešnice, Kutine, Bjelovara, Koprivnice, azme i Dugog Sela, nego velikim dijelom i iz Zagreba. To što ih je u Diviziji bilo iz svih krajeva ovog podru ja bilo je za njenu borbenu i politi ku aktivnost od prvorazrednog zna aja. Nije rije samo o poznavanju terena u geografskom smislu, što je svakako vrlo važno, nego i o poznavanju politi kog raspoloženja stanovništva mnogih sela i gradova. Bilo je dobro znati da li je narod ovog ili onog sela i grada, sklon NOP-u ili ne. Važno je bilo da se zna da li i u kojem mjestu ima onih koji su za ustaše. Tako er je bilo potrebno znati gdje Ma ek, a gdje pro etni ki pojedinci imaju utjecaja. Takvo poznavanje politi kog raspoloženja stanovništva davalо je Diviziji prednost u oružanoj borbi protiv okupatorskih i ustaških snaga.

AKTIVNOST DIVIZIJE NEPOSREDNO NAKON FORMIRANJA

Odmah nakon formiranja štab Divizije dobio je zadatak od štaba 10. korpusa »Zagreba kog« da Divizija izvrši prve zadatke. Na osnovu toga 1. moslava ka brigada trebala je no u 21/22.11.1944. godine na željezni kom mostu na Dravi kraj ekenesa likvidirati protivni ku posadu i uništiti

željezni ki most preko Drave. Protivni ka posada koja je uvala most bila je utvr ena jednim vrstim bunkerom koji se nalazio na desnoj strani mosta. Osim njega na pruzi su bila dva manja, te više pomo nih bunkera i rovova. Posadu u tim utvr enjima inilo je 370 vojnika, od kojih su 220 bili domobrani — koturaši i ustaše, a 150 Nijemci.¹²

Pripreme što ih je brigada vršila za napad provedene su na brzinu i zbog toga površno i nedovoljno konspirativno. Nakon toga brigada je izvršila podilaženje protivni kih položaja. Me utim, pošto su Nijemci, ustaše i domobrani bili obaviješteni o napadu, oni su zauzeli obrambene položaje lijevo i desno na prilazu mosta. Ispred položaja ostavili su straže i patrole koje su na vrijeme otkrile nastupanje brigade. Tako pripremljeni otvorili su na borce brigade vatru iz svih oružja. Osim toga u borbu je odmah stupila i ma arska artiljerija koja je obasipala granatama prostor kojim je nastupila brigada. Uvidjevši da je protivnik dobro organiziran, da raspolaže s ve im snagama od onih koje je predvi ao i da nije postignut elemenat iznena enja, štab i. moslava ke brigade izdao je brigadi nare enje da se povu e.¹³

Nakon akcije brigada se vratila u Koprivnicu gdje je ostala do 25.I 1944. godine. Tada je krenula za Sokolovac i dalje za Jakopovec i to s jednim, a u selo Kraljevec s drugim bataljonom. Kod tih sela zauzela je položaje na kojima je ostala do 29.1. Pošto protivnik nije nailazio na njene položaje, brigada nije imala borbi. To je omogu ilo štabu brigade da po vodovima i etama održi sastanke s borcima. Tada su održani i sastanci lanova KP i SKOJ-a. U to vrijeme održani su sastanci komandi eta, štabova, bataljona i brigade. Na njima je izvršena kritika analiza prethodne borbe, te je zaklu eno da je osim nedovoljno konspirativnih priprema za borbu u toku borbe bilo i drugih slabosti. Konstatirano je da rukovo enje brigadom u toku borbe nije bilo zadovoljavaju e. Zbog lošeg komandovanja i slabe povezanosti štabova s borcima nisu pravilno upotrebljeni pojedini rodovi vojske i oružja. To naro ito vrijedi za upotrebu automatskog oružja, jer ono na vrijeme nije došlo do izražaja.¹⁴

Budu i da su se bataljoni nalazili u selima, prehrana boraca vršila se po ku ama seljaka. To vrijeme iskoristili su politi ki rukovodioci te su uspostavili kontakte sa seljacima, antifašisti kim organizacijama i NOO-imma. Obavještavali su mještane o stanju na frontovima, borbi NOV i PO u Jugoslaviji, formiranju 10. korpusa »Zagreba kog« i 32. i divizije NOV i POJ te o odlukama II zasjedanja AVNOJ-a, II zasjedanja ZAVNOH-a, Teheranske konferencije i politi kim prilikama u Podravini.

Dok se Prva moslava ka brigada 33. divizije nalazila na sektoru Koprivnice, Druga je držala položaje prema Križevcima. Nalazila se u rajonu sela: Donjava, Mali Poganac i Botinovac. Imala je zadatak da sprije i

upade protivni kih snaga, što su se nalazile u Križevcima, na slobodni teritorij, u podruju Koprivnice i Podravine uopće. Pošto protivnik nije napuštao uporište u toku 22. i 23.1. 1944. godine brigada nije imala borbe, te je to vrijeme iskoristila za sreivanje svojih jedinica. U njoj su kao i Prvoj moslava koj brigadi u ta dva dana održani mnogi sastanci, kako vojni, tako i politički. Izvršeno je postavljanje i razmještaj nižih vojnih i političkih rukovodilaca. Proučavani su razni politički materijali, a u selima je uspostavljena suradnja s antifašističkim organizacijama i NOO-ima.

Druga brigada u pokretu

Slijedeći dan, tj. 24.1., moslava ka brigada je s dva bataljona izvršila pokret u pravcu šela V. Sesvete, dok je treći bataljon ostao u selu Donjari. Dan kasnije došlo je do dislokacije jedinica, te se njen jedan bataljon našao u selu Donjari, drugi u selu Velika, a treći u selu Male Sesvete. Pošto nije došlo do uspostavljanja dodira s protivnikom u bataljonima su održani sastanci i vojne vježbe.¹⁵ Idući dva dana brigada je ostala na istim položajima s tom razlikom što je jedan njen bataljon dobio zadatku da napadne oružni ku postaju u Sv. Ivanu Zabnu. Posadu u mjestu je bilo 80 oružnika. Im je

napad po eo, oni su se razbjegzali.¹⁶

S obzirom na to da se u blizini nalazila opina Sv. Petar vrstec u kojoj je bilo ustaških suradnika (iz ove opine u ustašama je bilo 13 mještana — p. p.), odlučeno je da ih se pohapsi i konfiscira njihova imovina.¹⁷ Tada je treći bataljon ušao u selo te je terenskim radnicama iz kotara Križevci omogućio da izvrše postavljeni zadatak. Hapšenja i konfiskacije ustaške imovine kao i imovine njihovih suradnika izvršeno je no u 28/29.1.1944. godine. S obzirom na to da je akcija izvršena no u i bez objašnjenja ostalom narodu, ona je izazvala strah i potištenost i kod onih građana koji nisu bili za ustaše. Drugim riječima, ona nije politički uspjela, iako se radilo o izdajnicima naroda i suradnicima okupatora.¹⁸

Slijedeći dva dana brigada je držala iste položaje, ali je 30.1. imala borbu sa 300 do 400 ustaša koji su iz Križevaca nastupili u pravcu sela Grabrovac. Brigada ih je pustila u neposrednu blizinu nakon čega je na njih otvorila vatru iz svih oružja. Osim toga jedna eta 2. moslava ke brigade zašla je u bok protivniku pa je došlo do pometnje u njegovim redovima te se po eo u panici povlačiti. Pretrpjevši gubitke ustaše su se povukle u Križevce.¹⁹ Brigada u borbi nije imala gubitaka. No, ona ipak nije iskoristila mogunost da opkoljavanjem uništi glavninu protivnika, nego se zadovoljila time da ga potuči enog natjera u bijeg. Uspjeh u borbi pozitivno se odrazio među borcima i rukovodiocima te je pridonio podizanju borbenog moralu. Slično je bilo i kod stanovnika okolnih sela koje je u većini obradovao ovaj uspjeh NOV.

Dok su bataljoni bili na položaju štab 10. korpusa izdao je drugo naređenje štabu 33. divizije. Naređenje je izdano 30.1. 1944. godine, a sadržavalo je zadatak Diviziji da uništi željezni ku prugu između Sv. Ivana Zeline i Bjelovara. Na osnovu toga štab 33. divizije izdao je podređenim jedinicama naređenje u kojem se kaže: »... Naša divizija dobila je zadatak da uništi prugu između Sv. Ivana Zabno i Bjelovara. To je prvi zadatak kojega je naša divizija dobila od 10. korpusa. (Ovo je zadatak za cijelu diviziju, dok je akcija na željezni most kod Čekeneša bila stvar samo 1. moslava ke brigade — P-P-) U tom zadatku imamo priliku da pokažemo svoju vrijednost i spremnost za izvršavanje naređenja. Nije potrebno isticati kolika je važnost za neprijatelja da on održi svoje komunikacije. Tom uspjelom akcijom, mi imamo uveliko pomoći našim hrabrim borcima koji se bore u Bosni i Crnoj Gori. Mi moramo ići na taj zadatak sa lozinkom da se neprijatelj ne smije nesmetano služiti našim prugama i cestama. Budimo svjesni da izvršimo naređenje našeg Vrhovnog komandanta koji je naredio da se svim silama bacimo na prugu i neprijateljsku uporištu, kako bi što više orjeli neprijateljsku ofenzivu.«²⁰

(Radi se o Šestoj ofanzivi okupatorsko-kvislinških snaga koja se vodila na teritoriju cijele Jugoslavije — p-p)-

Iz citiranog teksta vidi se da je ovaj zadatak bio u najbližoj vezi s op im operacijama u Jugoslaviji, naro ito u prostoru južno od rijeke Save. To je bio odziv štaba 10. korpusa i štaba 33. divizije NOVJ pozivu što ga je Vrhovni komandant NOV i POJ uputio svim jedinicama u zemlji. Posebno je zahtijevao da se što ja e snage NOV i POJ angažiraju na rušenju komunikacija.

Prva moslava ka brigada dobila je zadatak da s jednim bataljonom izvrši osiguranje na pruzi i cesti od Bjelovara. Zasjedu je trebala postaviti na po etku Bedenik ispred sela Kloko evac. Na predvi enom mjestu trebala je biti u 18 sati i 30 minuta. S njom su na prugu trebali do i mineri da tu ispred zasjede na pruzi postave mine. Zasjeda je imala zadatak da s pruge skine nekoliko tra nica i poruši jedan most kako bi se onemogu io prolazak oklopnog vlaka. Drugi bataljon- i pionirska eta zajedno sa civilima iz okolnih sela trebali su se preko sela Roviš a spustiti na prugu kod Zabljaka te je porušiti na relaciji do sela Crkvene. Imao je zadatak da na nekoliko mjesta prekopa i nasip pruge. Tre i bataljon ostavljen je kao divizijska rezerva.²¹

U isto vrijeme Prva i Druga moslava ka brigada trebala je da protjera protivnika iz Sv. Ivana Zabno, a zatim da kod sela Poljana postavi zasjedu, minira prugu i poruši željezni ki most.

Drugi bataljon ove brigade trebao je uz pomo mještana okolnih sela do i na prugu kod sela Crkvene i pristupiti rušenju pruge isto no i zapadno od mjesta. Tre i bataljon ostao je u Kloštru, a imao je zadatak da održava vezu s jednim bataljom brigade »Bra a Radi « iz 32. divizije. On je istovremeno morao osigurati izvršenje akcije od mogu eg prodora protivnika iz Križevaca.

Štab i. moslava ke brigade imao je sjedište u selu Zabljak, a štab 2. brigade u selu Kustini. Sjedište štaba Divizije bilo je u selu Markovac.²²

Prva i Druga moslava ka brigada zaposjele su na vrijeme odre ene položaje. Nakon toga pristupile su izvršenju zadatka. Porušile su željezni ku prugu u dužini od devet i pol km. Prepilile su više od 100 željezni kih pragova i prekopale oko 1 km nasipa željezni ke pruge. Izme u sela Zabljaka i Crkvene porušile su sve telefonsko-telegrafske stupove. Osim toga na stanici Kloko evac i Sv. Ivan Zabno uništile su šest skretnica, a na pruzi etiri mosta i to dva na Konjskoj Rijeci, jedan na potoku koji vodi u šumi Bedenik i jedan na mostu rneč kraj sela Poljane.²³

Samim tim Divizija je u potpunosti izvršila postavljeni zadatak. Borci i rukovodioci bili su oduševljeni uspjehom. Moralno-politi ki u inak ove

akcije u narodu bio je velik tako er. Željezni ka pruga Dugo Selo—Križevci—Bjelovar bila je onesposobljena za saobra aj za duže od mjesec dana.

RASPORED I JA INA NJEMA KIH, USTAŠKIH I DOMOBRANSKIH SNAGA NA PODRU JU DJELOVANJA 10. KORPUSA I OFENZIVA TIH SNAGA PROTIV PARTIZANA NA KALNIKU I U PODRAVINI

Budu i da su jedinice NOV i POJ iz sastava 2. operativne zone u jesen 1943. godine oslobodile Varaždinske Toplice, Novi Marof, Koprivnicu, Šur evac i Pitoma u u Podravini, te cijeli Kalnik, velik dio Bilogore i Moslava ke gore, manevarski prostor za protivni ke snage naglo se smanjio. Oslobo eni teritorij prostirao se na dvadeset kilometara od Zagreba. Bjelovar i uporišta kao što su Križevci, Vrbovec, Hercegovac, Garešnica i još neka bila su gotovo zatvorena u žice što su ih njema ke, ustaške i domobranske snage izgradile oko tih gradova i mjesta radi vlastite obrane. Samo pet do deset kilometara od vanjske obrane tih oporišta bilo je poluoslobodeno, a dalje je bilo oslobo eno podru je. Jedino što su uporno branili bile su saobra ajnice Dugo Selo—Križevci—Bjelovar. To su u toku studenoga i prosinca 1943. godine i sije nja 1944. godine bile jedine veze Zagreba s Bjelovarom.

Nesumnjivo da je takvo stanje opasno ugrozilo NDH, a u Zagrebu — sjedištu NDH i okupatora za velik dio Balkanskog poluotoka, kod ustaša i njihovih suradnika izazvalo veliki strah. Nijemcima takvo stanje nije bilo prihvatljivo to prije što je veliki dio grani ne linije NDH od Ludbrega gotovo do Virovitice bio pod kontrolom Narodnooslobodila ke vojske. Osim toga i željezni ka pruga na relaciji Dugo Selo—Banova Jaruga bila je esto izvan upotrebe. Samo u toku prosinca 1943. i sije nja 1944. godine ona je bila minirana 26 puta. Mine su naj eš e stavljene pod teretne i transprotne vlakove koji su izba eni iz tra nice onemogu avali saobra aj od tri sata do nekoliko dana.²⁴ Takvo stanje ugrožavalo je ne samo interes Tre eg Reicha i NDH u ovom kraju, nego je imalo dalekosežne negativne posljedice za strateške ciljeve Tre eg Reicha u isto noj i jugoisto noj Evropi.

Ustaše i njema ki okupator saznali su ve 19.1. 1944. g. da su u sjeverozapadnoj Hrvatskoj formirane tako krupne jedinice NOV i POJ kao što su Zapadna grupa NOP odreda, dvije divizije i jedan korpus. Razumljivo je da ih je ta injenica zbulila i teško pogodila. Bili su svjesni da e njihovi interesi u ovom dijelu zemlje biti od tada još više ugroženi. Zbog svega toga

odlu ili su da u tome prostoru angažiraju jake snage i što prije napadnu jedinice NOV i POJ.

Prema izvještaju štaba 10. korpusa, što ga je 6. II 1944. godine uputio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske,²⁵ na sektoru djelovanja 33. divizije nalazile su se ove protivni ke snage:

I Kalni ki sektor

1. Legrad

Ma arska vojska... 480 vojnika koji su od naoružanja imali 480 pušaka, 3 teška i 6 puškomitrailjeza i 4 laka minobaca a;

2. Djekneš

Nijemaca oko 3000 vojnika koji su se tu nalazili kra e vrijeme, jer su bili povu eni s isto nog fronta. Pretpostavlja se da su pripadali 5. njema koj diviziji, koja se na ovom sektoru neko vrijeme odmarala.

3. Dravski most

Posadu u utvr enjima, na mostu i oko njega inilo je 220 ustaša, domobrana i gestapovaca. Osim njih tu je bilo i 150 pripadnika njema kog Wehrmacht a što iznosi ukupno 370 vojnika.

4. Križevci

Ovdje se nalazilo oko 2500 pripadnika 5. divizije njema kog Vehrmac-hta koja je bila povu ena s isto nog fronta, zatim 600 domobrana iz 369. pješa ke pukovnije, 3. nova ki sat Druge nova ke pukovnije iz Varaždina u kojem je bilo 100 domobrana. Osim domobrana tu je bila i jedna ustaška lova ka bojna u sastavu od 300 vojnika, ustaška željezni ka bojna u ja ini od 300 ustaša, zatim 80 oružnika, 300 gestapovaca, konji ki odjel domobrana u ja ini od 70 vojnika i Dojavni odjel iz Zagreba u kojem je bilo 70 domobrana. Prema tome u Križevcima je tada bilo 4320 protivni kih vojnika.

5. Sv.Ivan Zelina

Posadu uporišta u mjestu inili su ustaše i legionari — 420 vojnika.

6. Novi Marof

Ovdje se nalazila jedna ustaška bojna u kojoj je bilo 520 ustaša.

7. Sv. Martin Humski

Posadu uporišta sa injavala je 3. ustaška bojna PTS-a²⁶ iz Karlovca u ja ini od 300 vojnika i u. ustaška bojna PTS-a iz Zagreba u sastavu od 300 ustaša. One su u ovaj kraj dovedene te su se nalazile na položajima,

a mjesto boravka bilo im je u Karlovcu, odnosno u Zagrebu.

8. Varaž. Toplice

U njima se nalazila 2. ustaška bojna PTS-a koja je u svom sastavu imala 380 ustaša.

9. Varaždin

Tu su bile:

- a) i. bojna 2. lova ke pukovnije sa 580 vojnika,
- b) i. strojni ka sat. 2. nov. pukovnije sa 115 vojnika,
- c) Dojavna satnija sa 80 vojnika
- d) Domobradska satnija sa 91 vojnikom
- e) Jedna bitnica domobradske škole sa 4 topa i 120 vojnika
- f) Jedna pohodna satnija 14-domobradske pješa ke pukovnije sa 60 vojnika
- g) Jedna pomo na satnija 14 pješa ke pukovnije sa 160 vojnika
- h) Varaždinska domobradska pomo na satnija sa 180 vojnika i 4. ustaško bojna PTS-a sa 850 vojnika
- j) Gestanovaca 40 vojnika
- k) Oružnika 75

Osim toga u Varaždinu su se nalazila etiri velika i sedam malih tenkova te jedan veliki oklopni automobil i više motornih vozila s posadama. Prema tome njegovu posadu inilo je 2400 vojnika.

II Bjelovarski sektor

i. Bjelovar

- a) Tu se nalazila jedna jedinica Wehrmacht-a koju su inili Nijemci, Austrijanci i englesi, a brojila je oko 1500 vojnika
- b) Domobrani iz 1. lova ke pukovnije, 2. pješa ke pukovnije te Bjelovarske pješa ke satnije, a inilo ih je 1350 vojnika
- c) ustaša 300 vojnika
- d) Oružnika 1. oružni ke puk. 60 vojnika
- e) Oružni ka škola 1700 vojnika
- f) Gestapovca 750 vojnika
- g) Domobr. radna pukovnija 800 vojnika
- h) Ustaška milicija koju su inili dobrovoljci i mobilizirani u okolnim selima u sastavu od 750 vojnika

Prema tome u bjelovarskom garnizonu nalazilo se tada oko 7210 vojnika. Raspolagali su osim lakog naoružanja s teškim minobaca imao, topovima, tenkovima i oklopnim kolima.

2. Narta

- a) Tu je bila smještena 3. bojna, 2. domobranske pješa ke pukovnije koja je imala 300 vojnika,
- b) Osim toga bilo je 50 njema kih vojnika i 150 oružnika pitomaca, što ukupno iznosi 500 vojnika.

3. Veliko Trostvo:

U njemu se nalazilo 250 gestapovca.

4. Veliki Gr evac:

Ovdje su se nalazile manje domobranske i oružni ke jedinice koje su imale 220 vojnika.

5. Velika Pisanica:

Tu je bilo oko 250 vojnika 387 njema ke divizije i oko 200 gestapovaca.

III Moslava ki sektor

1. Veliki Zdenci:

Posada koja se tu nalazila pripadala je 7. satniji 2. bojne 4. pukovnije 4. gorskog zdruga u ja ini od 150 vojnika. U naoružanju su imali 150 pušaka, 12 puškomitraljeza, 2 teška mitraljeza i jedan brdske top.²⁷

2. Hrcegovac:

Posadu u ovom uporištu sa injavali su:

- a) i. satnija 1. bojne 1. gor. pukovnije 1. gorskog zdruga sa 150 vojnika
- b) 9. sat. 2. bojne, 1. gor. puk. 1. gor. zdruga sa 150 vojnika
- c) i. sat. i. bojne Dom. poljske straže sa 150 vojnika
- d) Oružnika 15 vojnika
- e) Nijemaca 16 vojnika

Ukupno je u Hercegovcu prema tome bio 481 vojnik.²⁸

3. Garešnica:

Uporište su inile ove snage:

- a) 10, 11 i 12. satnija 3. bojne 1. gor. puk. 1 gorskog zdruga u ja ini od 550 vojnika,
- b) Gestapovci u ja ini od 250 vojnika
- c) Oružani ki vod 1. oružni ke pukovnije iz Siska 30 vojnika.

Prema tome, u Garešnici se tada nalazilo oko 830 vojnika.

4. Gojilo:

Tu su se nalazile 1, 2. i 3. eta 284 divizije Wehrmacht-a, a imale su oko 700 vojnika. Osim njih ovdje je bila stacionirana 1. bitnica 3. domobranskog topni kog sklopa, a sastavu od 40 vojnika i vod sklopova koji je imao 25 vojnika.

5. Banova Jaruga:

Ovdje su bile:

- a) 4. eta 284 divizije Wehrmacht-a koja je imala 18712. satnija 1. bojne i. željezni ke pukovnije u sastavu od 274 vojnika.

6. Poljana:

U njoj su se nalazile 2. i 3. satnija 1. bojne 1. gorske pukovnije 1. gorskog zdruga u ja ini od 300 vojnika, 20 sklopova iz 2. satnije 1. bojne i. gorske pukovnije i 13 vojnika Wehrmacht-a.

7. Zbjegova a:

Dio 4. ete 284 divizije Wehrmacht-a u sastavu od 86 vojnika.

8. Ilova:

Dio 5. ete 284 njema ke divizije u ja ini od 120 vojnika.

9. Husein:

Dio 5. ete 284 divizije Wehrmacht-a u sastavu od 40 vojnika.

10. Kutina:

Ovdje su se nalazili:

- a) Stožer 1. gorskog zdruga, oklopni vlak, dojavna satnija, opkoparska satnija, pekarsko-mesarski vod, previjalište i voza i, a imali su 483 vojnika,
- b) 3. topni ki sklop sa 220 vojnika
- c) 6. topni ki sklop sa 60 vojnika
- d) 3. satnija 7. željezni ke bojne, 1. pukovnije sa 80 vojnika
- e) Gestapo sa 120 vojnika
- f) Stožer i. gorskog puka i nepotpune 13, 14 i 15 sat. 1. gorske pukovnije u ja ini od 105 vojnika
- g) 4. satnija 1. gorske pukov. sa 80 vojnika
- h) 11 satnija, 3. bojne 5. gorske pukovnije 1. gor. zdruga u sastavu od 83 vojnika i znanstvena satnija sa 64 vojnika. Prema tome, u Kutini se

tada nalazilo 1295 protivnih vojnika,

u. Repušnica:

Ovdje se nalazio dio 7. bojne 1. željezni arske pukovnije i nešto Nijemaca u sastavu od 60 vojnika.

12. Građanica:

Tu je bilo 28 vojnika 7. bojne 1. željezni arske pukovnije.

13. Ludina:

Posadu radi osiguranja željezni ke pruge inila su 44 vojnika, a pripadali su 1. bojni 1. željezni arske pukovnije i nešto Nijemaca.

14. Popova a:

Protivni ke snage bile su stacionirane u mjestu i na željezni koj pruzi, a inile su ih:

- a) 9., 10. i 12. satnija 3. bojne 5. gorske pukovnije 1. gorskog zdruga u ja ini od 295 vojnika
- b) ustaški rod od 40 vojnika
- c) Tenkovska njemačka jedinica i oklopni vlak u sastavu od 270 vojnika.

Prema tome, u Popova i je ukupno bilo 605 vojnika.

15. Most na esmi:

Dio i. željezni arske bojne i nešto Nijemaca u sastavu od 59 vojnika.

16. Novoselac:

Tu su se nalazile:

- a) 6. i 7. satnija 2. bojne 5. gorskog pukovnije 1. gorskog zdruga sa 220 vojnika
- b) i. satnica 5. željezni arske bojne sa 60 vojnika.
- c) Nijemci sa 35 vojnika

Ukupno u Novoselcu je bilo 315 vojnika.

17. Križ:

U njemu su bili:

- a) 14. i 15. satnija 5. gorske pukovnije, školska satnija, prevozna satnija i 2. bitnice 6. topni kog sklopa u sastavu od 600 vojnika,
- b) Nijemci sa \$0 vojnika

18. Ivani -Grad:

- U mjestu i na željezni koj pruzi nalazile su se ove jedinice:
- a) 5. i 8. satnija 2. bojne, 5. gorske pukovnije, 1. gorskog zdruga u ja ini od 260 vojnika,
 - b) Dio 365 bataljona 187 divizije Wehrmacht u sastavu od 150 vojnika,
 - c) Dio i. satnije 5. željezni arske bojne sa 24 vojnika,
 - d) oružnika 7.

Prema tome u Ivani -Gradu bio je 441 vojnik.

19. Dugo Selo:

U njemu je bilo:

- a) Nijemaca iz 187. divizije 500 vojnika
- b). Gestapovaca 230 vojnika
- c) Željezni arske straže 200 vojnika
- d) Oružnika 15 vojnika

Ukupno ovaj garnizon inilo je 945 vojnika.

20. Božjakovina-Brckovljani:

Bolni ko i veterinarsko odjeljenje 187. divizije Wehrmacht 650 vojnika.

21. Lonjica-Vrbovec:

Njema ka artiljerijska jedinica (8 topova) sa 1100 vojnika i željezni arska straža sa 60 vojnika.

Na osnovu navedenih podataka izlazi da je na podruju djelovanja 10. korpusa izuzimaju i Zagreb, njegovu užu okolicu i Hrvatsko zagorje, bilo po etkom velja e 1944. godine ukupno 30.183 vojnika. Medu njima bio je dio snaga 187. njema ke rezervne divizije, dio V divizije njema kog Wehrmacht, neke jedinice Waffen SS-a koje su kao policijske jedinice bile pod komandom policijskog generala Tre eg Reicha u NDH Konstantina Kamerhofera, dijelovi PTS-a, 14. i 1. gorskog zdruga Hrvatskog domobranstva, jedinica ustaške milicije i dijelovi 1. oružni ke pukovnije NDH. inile su ih pješadijske, artiljerijske i moto-mehanizirane jedinice koje su raspolagale kamionima, oklopnim kolima, tenkovima i oklopnim vlakovima na prugama Dugo Selo—Banova Jaruga i Dugo Selo—Križevci—Vrbovec — Bjelovar.

Uscore uju i ih sa snagama koje su bile u sastavu 10. korpusa »Zagreba kog«, NOV i POJ dolazi se do zaklju ka da su one bile gotovo etiri puta brojnije i neusporedivo bolje naoružane. Ako se uzme u obzir da

je i na području Hrvatskog zagorja tada bilo 5358 protivnih vojnika²⁹ i da su u Zagrebu i njegovoj okolini bile brojne njemačke, ustaške i domobranske snage, koje su uz ostalo raspolagale i avionima, onda je odnos snaga za 10. korpus bio još nepovoljniji.

Sva navedena uporišta bila su na području djelovanja Divizije. Ako ih se analizira, utvrdit će se da su se nalazila na pravcima: Varaždin — Križevci, Varaždin — Sesvete, Dugo Selo — Banova Jaruga, Banova Jaruga — Garešnica i Dugo Selo — Križevci — Vrbovec — Bjelovar — Veliki Grdevac i na Dravi kod Čeneša, tj. na prijelazu iz Hrvatske u Mađarsku. To pokazuje da su se one, osim gradova kao što su Varaždin, Križevci, Bjelovar, smjestile duž željezničkih pruga. Zašto je tako bilo, nije teško utvrditi. Željezničke i cestovne komunikacije držali su ne samo s ovako jakim snagama, nego su ih utvrdili sistemima bunkera, rovova, žičanih prepreka i minskih polja. Nastojali su da ih što je moguće više zaštiti i da tako omoguće željezničke i cestovne saobraćaj, koji je bio od velikog značaja za okupatora i NDH kako zbog toga da prema potrebi njime u svaki kraj mogu poslati vojne snage tako i zato da se omogući što bolji promet roba i putnika. S obzirom na to da su bjelovarsko-područje, Podravina i Slavonija žitnice Hrvatske, Zagreb i uopće vojna sila NDH i Trećeg Reicha, koja se tu nalazila, ovisili su o tome da li će se i u kojoj mjeri iz tih krajeva domaći i namirnica.

Analiza takođe pokazuje da unutar navedenih linija nije bilo uporišta. Npr. ne spominju se Čazma, Dubrava, Mirkovčić, Kaniška Iva, Gar, Brestovac, Pitomača, Kloštar Podravski, Virje, Šurjak, Koprivnica i još mnoga druga. To znači da su ta mjesta, gradovi i krajevi bili oslobođeni i pod kontrolom snaga NOV i POJ.

No, istog dana (za taj je dan pregled okupatorsko-kвисlinških snaga) na ovaj sektor, odnosno u Križevce, stigla je tzv. Bobanova ustaška pukovnija.³⁰ Osim nje, u pravcu Križevaca upućeni su i dijelovi ustaško-domobranske posade iz Vrbovca. Od 4. II nadalje okupatorsko-kвисlinške snage vršile su zaposjedanje ceste Sv. Ivan Zelina — Novi Marof — Varaždin. Zaposjeli su visove uz cestu kod Varaždinskih Toplica i potom nastupati u pravcu Sudovca, Kolarca i Draškovca. Usporedo s time ojačane su posade u Gradcu, Repincu i Brezovačkom Humu.³¹

Aktivnost ustaških, domobranskih i njemačkih snaga sastojala se gotovo cijeli siječanj 1944. godine u nasilnom izvještanju oslobođenog i poluoslobođenog teritorija. Upadali su u pojedinačna mjesto, te su u njima hapšili pripadnike NOP-a, najprije komuniste i članove mjesnih, općinskih pa i kotarskih NOO-a. U pojedinim selima vršili su strijeljanja i vješanja suradnika NOP-a. Hvatale su dezertere iz domobranstva te su ih mobilizirali

u svoje jedinice. U selima su vršile prisilnu mobilizaciju za ustašku seosku miliciju. Mobilizirane su obla ili u ustaške uniforme, formirali su od njih vojne jedinice, a zadržavali su ih na području kotareva iz kojih su mobilizirani. Budući su ovi poznavali teren i ljudi na njemu, mobilizirani su postali velika opasnost za suradnike NOP-a u selima. Zbog toga se neki od njih pasiviziraju, a drugi odlaze dublje na oslobođeni teritorij. Jedan broj ustaških suradnika otišao je u uporišta. Ustaše iz takih razloga toleriraju rad Mađekovih pristaša. Koriste i takvu situaciju oni pojačavaju svoj rad protiv NOP-a. Ne samo da protiv njega provode dobro smišljeno političke akcije, nego organiziraju sabotaže i pojačavaju rad na formiranju jedinica Bijele garde.³²

Sve to je pogoršavalo situaciju u pojedinim kotarima. O svemu tome ima podataka u mnogim izvještajima raznih institucija NOP-a. U izvještaju Okružnog komiteta KPH azma od 25. II 1944. godine o stanju na okrugu u toku veljače i marta u ostalim kaže se:

»Kotar azma.

Već u zadnjem izvještaju smo javili da je političko stanje u ovom kotaru vrlo slabo, s tim više što je u zadnje vrijeme otišlo u bandu oko 300 ljudi i to najviše bivših ustaša, dok im je uspjelo povući i za sobom i one kojima nije bilo baš drago, ali možemo reći da se to dogodilo baš i našom krivicom.«³³

U istom izvještaju za stanje u kotaru Kutina kaže se: »Na ovom kotaru narod je mnogo zastrašen, jer je i tamo velik broj ustaša koji su bili povući eni sada ponovo otišao u uporište i upadaju u pojedina sela, hapse narod... Prije toga su se upoznali sa kretanjem naših ljudi, te im sada postavljaju uspješne zasjede. Tako nam je već više ljudi palo u ruke bandi...«

O situaciji u kotaru Sisak navodi se: »U tom kotaru reakcija od strane neprijatelja ne prestaje već skoro dva mjeseca. Tako u mnogim selima imade i erkeza, koji vrše pljačku i teror nad narodom, postavljaju zasjede našim drugovima te im tako onemoguće dolazak u veliku vodu u selu... Kako su zadnje vrijeme pala dva lana Kotarskog komiteta, jednog lana Partije uhapsili i streljali odmah na cesti...«

Slična situacija bila je i u Podravini. O njoj se u izvještaju štaba X korpusa Glavnog štabu NOV i PO Hrvatske od 7. II 1944. godine navodi: »Utjecaj klike oko Mađeka još uvijek je u našim krajevima jak, a narođito se osjeća u Podravini, gdje osim toga imade i utjecaja ustaša. U selu Hlebinama, kraj Koprivnice, seljaci su se organizirali u prišli akciji razoružavanja naše partizanske straže. Prilikom te akcije pohapšeni su gotovo svi sudionici i organizatori jer im akcija nije uspjela.«³⁴

Dakle, uvjeti za aktivnost NOP-a postali su tada znatno teži, nego potkraj 1943. godine. To je bila posljedica povećanja vojne sile protivnika

koju je koncertrirao na ovo podruje. Zbog vojne akcije koju je pripremao na osloboeno podruje je Podravine, on je sredstvima sile i pritiska nastojao mijenjati politi ku situaciju u narodu. Stvaraju i stah, taktiziraju i i daju i obe anja išao je za tim da oslabi utjecaj NOP-a. To je istodobno uz vojne pripreme bila i politi ka priprema predstoje e ofenzive.

Pošto je u Varaždin, Varaždinske Toplice i Novi Marof doveo i. ustašku pukovniju PTS-a, koju su inile etiri bojne, a 5. ustaški zdrug u Križevce, protivnik je 8. II 1944. godine po eo snažnu ofenzivu protiv slobodnog teritorija na Kalniku i u Podravini.²⁵ Iako je štab 10. korpusa osjeao da protivnik nešto priprema, ipak ga je ofenziva iznenadila. To se vidi i iz nare enja upu enog 8. II 1944. svim podre enim jedinicama. U njemu se navodi: »Neprijateljska ofanziva, koju je ovaj poduzeo 8. II o. g. na naš osloboeno teritorij iznenadila nas je i za istu smo saznali tek u posljednji as. Za ovu ofanzivu neprijatelj je izvršio koncentraciju svojih snaga u uporištima Varaždin, Varaždinske Toplice, Novi Marof i Križevci. Od naše informativne službe nismo dobili gotovo nikakve podatke o ovim koncentracijama.«³⁶

Ustaško-domobranske snage otpo ele su nastupanje u pravcu osloboenog teritorija na etiri pravca i to:

— pravcem Novi Marof—Kalnik—Osijek—Apatovac snagama od dvije bojne potpomognute sa etiri manja tenka i Križevci—Apatovac u ja ini jedne bojne;

— Križevci—Koprivni ka Rijeka—Mali Poganac—Prnjavor—Koprivnica sa dvije bojne;

— Varaždinske Toplice—Drenovac—Gabrinovac—Leskovac—Ludbreg s jednom bojom i

— Varaždin—Ludbreg sa jednom bojom i 4 do 5 tenkova.³⁷

Na pravcu nadiranja ovih snaga nalazila se 32. divizija, 2. brigada 33. divizije, Kalni ki i jedan bataljon Zagorskog NOP odreda.

Snage 10. korpusa pokušale su na brzinu zauzeti obrambene položaje i spremiti se za obranu, ali to nije bilo mogu e. Razvu ene su bile na širokom prostoru što je slabilo njihovu obrambenu mo . Zbog toga, a prije svega zahvaljuju i faktoru iznena enja, ustaško-domobranske snage su 9. II zauzele Ludbreg, a nešto poslije toga i Koprivnicu. Uskoro zatim one su zaposjele sva ve a mjesta u Podravini. Poslije toga su s manjim snagama krstarile Kalnikom na kojem su palile sela, hapsile ljude i plja kale njihovu imovinu.

Protivnik je uspio u svojim namjerama. Povratio je komunikacije na linijama Sv. Ivan Zelina—Varaždin; Križevci, Koprivnica—ekeneš i Varaždin—Ludbreg—Koprivnica. Nanio je dosta teške gubitke vojnoj

pozadini io. korpusa na Kalniku i pridonio pogoršanju politi ke situacije u ovom kraju.³⁸

U vrijeme protivni ke ofenzive na Kalnik i Podravinu z. NO brigada 33. divizije nalazila se na položaju kod sela Donjara. Imala je zadatak da onemogu i prodor ustaša na liniji Križevci—Koprivnica. Me utim, 8. II štab brigade dobio je nare enje da se brigada prebaci u Moslavinu gdje je imao zadatak da osigurava Oblasni komitet za zagreba ku oblast, te Povjereništvo CK KPH za sjevernu Hrvatsku koji su tih dana došli u Moslavinu. Osim toga u Moslavini se tada održavala izborna konferencija za Oblasni NOO pa je i njoj trebalo omogu iti nesmetani rad.

Odlaskom 2. moslava ke brigade 33. divizije za Moslavinu, cijela Divizija bila je ve 9. II izvan operacionog podru ja što ga je protivnik poduzeo protiv slobodnih teritorija na Kalniku i Podravini.

STANJE U DIVIZIJI U VREMENU OD 1. DO 10. III1944. I AKCIJA NA UPORIŠTE VELIKI ZDENCI

Nakon izvanrednog uspjeha što ga je postigla na rušenju željezni ke pruge izme u Križevaca i Bjelovara 30. i 31.11944³⁹. 33. divizija je razdvojila svoje snage. Štab Divizije sa 1. moslava kom brigadom otišao je u Moslavinu, te se smjestio u mjestu Dubravi. Prva brigada rasporedila je svoje jedinice po okolnim selima. Toga dana u Štabu Divizije izvršena je analiza proteklih aktivnosti i otpo elo se s rješavanjem neriješenih kadrovskih pitanja i planiranjem slijede ih akcija. Tom prilikom popunjena su sva mjesta u štabu, osim mjesta komandanta koji još nije bio stigao i obavještajnog oficira štaba. Pri Štabu brigade formiran je izvi a ki vod koji je još istoga dana upu en u okolina sela za zadatkom da pronalazi i hvata dezterere. Kako ih nije pronašao on je u štab doveo nekoliko o eva boraca, kojima je objašnjeno da postupci njihovih sinova nisu ništa drugo do dezterstvo i da je to isto što i rad protiv NOB-a. Osim toga vod je u nekim selima izvršio konfisciranje stoke od onih gra ana koji su se ogriješili o interese NOB-a. Pri Štabu Divizije formirana je i kirurška ekipa. Za na elnika Saniteta divizije postavljen je dr Stjepan Ton i .³⁹

Nakon toga pristupilo se održavanju sanitetskih kurseva. Njima je rukovodio divizijski lije nik i osoblje divizijske kirurške ekipe, a sudjelovali su brigadno, bataljonsko i etno sanitetsko osoblje. Na kursu su se izu avale teme kao što su: zadaci bolni ara u toku borbe, kako se iznose ranjenici s vatrenog položaja, pružanje prve pomo i ranjenicima, previjanje rana i u vrš ivanje prijeloma, higijena u jedinicama NOV i POJ, poznavanje

sanitetskog materijala i dr. Usporedno sa sanitetskim održan je i kurs za vezu. Na njemu se u ilo o kurirskoj, telefonskoj i radio-vezi. Kurs se bavio analizom službe veze u proteklom razdoblju, isti u i pri tome pozitivna i negativna iskustva. Tom prilikom istaknuto je da je dobra i stalna veza u toku akcije pola pobjede. Na osnovu toga formirani su zadaci veze u eti, bataljonu, brigadama i diviziji. Osim toga, popunjena su sva predvidena mjesta u ovoj službi i izvršena je raspodjela materijala. Politi ki komesar održao je i. II u Dubravi masovni sastanak mještana kojemu su prisustvovali i borci brigade. Na sastanku se govorilo o Korpusu, Diviziji i prošlim akcijama Divizije, AVNOJ-u, ZAVNOH-u i odnosima izme u vojske i naroda.

Slijede eg dana, pošto su prešli u azmu i njenu okolicu, Štab Divizije i i. moslava ka brigada nastavili su sa sre ivanjem stanja u štabu, prištapskim jedinicama i Prvoj brigadi. Održani su po bataljonima sastanci etnih rukovodilaca, a poslije toga etni sastanci s desetarima, vodnicima i delegatima. Partijske elije i skojevske grupe održale su svoje sastanke na kojima se govorilo o radu i držanju komunista u borbama, njihovu odnosu prema ostalim borcima i narodu u selima. Kritizirani su propusti pojedinaca i konstatirano je da neki borci nisu dovoljno upoznati s politi kim doga ajima u zemlji. Po desetinama i vodovima održana je vojna obuka. U ilo se sastavljeni i rastavljeni razli ito oružje, a govoren je i o tome kako ga treba održavati. Borcima su davane upute kako se s benzinskim bocama mogu napadati tenkovi, oklopna kola i utvr enja. Podu avalo ih se kako se vrši ukopavanje boraca za borbu na otvorenom prostoru, kako se postavljaju zasjede, osvajaju naselja itd. Sve te aktivnosti kao i popunjavanje zaliha hrane, što su ih vršili ekonomi i intendanture, provo ene su sve do 4. II. Tada je u brigadu ušao i jedan bataljon Moslava kog NOP odreda. Nakon toga njegovi borci izmiješani su s borcima koji su do tada bili u brigadi te su bataljoni tako postali ve i, homogenije cjeline. Brigada je tada u svom sastavu imala etiri bataljona.⁴⁰

Tre eg dana boravka u azmi došlo je do pokreta štaba divizije i 1. moslava ke brigade. Oni su preko Ivanske otišli za Berek, a odatle, dan kasnije, za Veliki i Mali Pašijan. Tu se brigada zaustavila i izvršila pripreme za napad na uporište Veliki Zdenci. U Malom Pašijanu smjestili su se Štab Divizije, štab 1. moslava ke brigade i jedan bataljon. Jedan bataljon otišao je u Veliki Pašijan, a jedan u Popovac. Bataljoni su dobili nare enja i potrebna uputstva. Istovremeno je i bataljon Moslava kog NOP odreda stavljen pod komandu štaba 1. brigade.⁴¹

U uporištu Veliki Zdenci nalazila se 7. satnija, z bojne, 4. gorske pukovnije, 4. gorskog zdruga u ja ini od 15 vojnika. Vojnici su se nalazili u

bunkerima koji su bili smješteni oko raskrš a u sredini sela. Naoružani su bili sa 15 pušaka, 12 lakih i dva teška mitraljeza i jednim brdskim topom.

Naredbom Štaba Divizije⁴² 1. bataljon 1. moslava ke brigade dobio je zadatak da uporište napadne iz pravca ceste što od Hercegovca vodi u Velike Zdence. To je istodobno bio pravac glavnog udara. Bataljon je imao zadatak da likvidira bunkere na cesti. Taj zadatak trebao je izvršiti uz upotrebu topova i minobaca a što su im bili pridodani iz brigadne i divizijske prate e ete. Istovremeno s jednom etom trebao je napasti protivnika cestom što od Kon anice vodi prema V. Zdencima. Drugi bataljon dobio je zadatak da postavi zasjedu na po etku sela V. Zdenci u pravcu Garešnice, odnosno Hercegovca, Trebao je onemogu iti protivnika da iz tih uporišta uputi pomo napadnutom garnizom. S druge strane on je imao zadatak da onemogu i izvla enje napadnute posade u pravcu Garešnice i Hercegovca. Jedna njegova eta bila je odre ena da zaposjedne položaje na ribnjacima u pravcu Kon anice, te da sprije i dolazak pomo i napadnutima iz pravca Daruvara. Imala je zadatak da poruši most na rijeci Ilovi i tako onemogu i pristizanje mehaniziranih jedinica 4. gorskog zdruga iz Daruvara.

Tre i bataljon Moslava kog NOP odreda dobio je zadatak da postavi zasjedu na cesti prema V. Gr evcu i da sruši most preko Šovarnice, te da s druge dvije ete zaposjedne cestu i prugu što su vodile za Grubišno Polje, i da sprije i izvla enje protivnika u tom pravcu kao i pristizanje pomo i s te strane.⁴³

Napad na uporište po eo je u odre eno vrijeme. Me utim, štab brigade nije na vrijeme uspostavio kontrolu nad jedinicama, tako da se napad nije sinhronizirano odvijao. Borci su pucali iako protivni ke vojниke nisu vidjeli, pa je došlo i do toga da su jedni borci pucali na druge. Teško oružje, iako je stupilo u akciju, nije bilo pravilno iskorišteno. Prema tome, napad nije bio dobro organiziran niti je bio snažan, pa je to protivniku omogu ilo da se organizira za obranu. Njihovi vojnici su ispred svojih položaja zapalili ku e i stogove sijena te su tako osvjetlili prilazni prostor koji su održali, pod jakom puš anom i mitraljeskom vatrom. Pošto i nakon nekoliko sati borbe bataljon nije uspio probiti protivni ku obranu izdano je nare enje za povla enje. Prilikom odstupanja 1. bataljon 1. moslava ke brigade nije išao odre enim pravcem, nego prijekim putem, pa je naišao na zasjedu protivnika, zbog ega je izgubio jedan teški minobaca i tri konja sa samarima.⁴⁴

Neuspjeh što ga je brigada doživjela u ovoj akciji negativno se odrazio na raspoloženje boraca brigade i odreda. To prije što su oni imali gubitaka, a zadatak nije bio izvršen. Zbog toga su za vrijeme odmora u V. Trnovitici 7. II i Mikleušu 8. II održavani vojni i politi ki sastanci štabova, bataljona i

brigade. Štab Divizije oštro je kritizirao štab brigade, a ovaj je održao sastanak sa štabom i. bataljona. Na svim tim skupovima utvrđeni su nedostaci i slabosti do kojih je došlo u toku akcije. Neki rukovodioči su i smijenjeni s položaja.⁴⁵

Jedan bataljon i. moslava ke brigade je 9. II 1944. godine krenuo na željezni ku progu kod sela Vidrenjak, nedaleko od Kutine. On je imao zadatku da bataljonu Moslava kog NOP odreda pomogne preko željezni ke pruge prevesti oružje što je na području je šume Žutica preko Save preba eno iz Banije. Došavši na prugu bataljon je naišao na protivni ku patrolu, pa je došlo do borbe. Upravo u toku prelaska kolone s oružjem preko pruge naišao je na to mjesto oklopni vlak, te je na borce otvorio vatru iz brzometnog topa i mittaljeza. Zbog toga su tada preba ena samo troja kola oružja i municije, a ostalo se moralo povući, južno od pruge, s tim da je prije u kasnije.⁴⁶

Druga moslava ka brigada držala je od 1. do 9. II 1944. godine položaje na sektoru Koprivnice. Njen 1. bataljon bio je na položaju kod sela Kloštar, 2. bataljon u selu Sv. Petar vrstec, a 3. u selu Rešani. Do borbe s protivnikom došlo je na cesti Križevci—Koprivnica. Tu su ustaše zašle za le a jednom bataljonu te je on pretrpio znatne gubitke. Imao je 12 mrtvih, 6 nestalih i nekoliko ranjenih, a izgubljeno je nekoliko pušaka, jedan puškomitrailjez, jedan pištolj i više municije i vojnog materijala.⁴⁷ Nakon toga brigada je na osnovu naređenja štaba 10. korpusa zauzela nove položaje i to: i. bataljon u selu M. Poganac, 2. bataljon u selu Donjara, a 3. u gradu Koprivnici. Na tim položajima brigada je ostala sve do 8. II 1944. godine.⁴⁸

Na tim položajima brigada nije vodila borbe i radila je na sređivanju jedinica. Održavani su sastanci sa štabovima bataljona i komandama eta. Popunjavana su upražnjena rukovode a mjesta. To je bilo nužno potrebno, jer je tada u brigadi došlo 110 novih boraca iz brigade »Matija Gubec«. Borci su raspoređeni u bataljone i eta, a neki od njihovih rukovodilaca primili su nove dužnosti.⁴⁹

U jedinicama Druge moslava ke brigade svakodnevno su provođene vojna i politička obuka. Specijalizirane službe kao što su: sanitet, veza, inžinjerija i prateća etika iskoristile su ovaj predah za osposobljavanje svoga ljudstva. Informativci su prikupljali podatke o protivniku, hapsili sakrivenе ustaše i njihove agente. Sva tri bataljona upućivala su patrole u bližu okolicu nastojeći da dobiju podatke o protivniku.

Druga moslava ka brigada imala je tada u tri bataljona 600 boraca. Sva rukovode a mjesta u štabu brigade, osim mesta političkog komesara, bila su popunjena. Nekoliko dana kasnije dužnost političkog komesara preuzeo je

Nikola Šušnjar. Štabovi bataljona, komande eta i vodova tako er su bili kompletirani.

Slijede eg d^na brigada je prešla prugu Vrbovec—Bjelovar i otišla u Moslavinu.

DIVIZIJA U MOSLAVINI

Razlozi njena dolaska

Dok su ustaško-domobranske i njema ke snage 8. II 1944. godine poduzele u predjelu Kalnika i Podravine snažnu i dobro organiziranu ofenzivu, dotle su na sektoru Moslavine mirovale. Cijela Moslavina od Božjakovine na zapadu do Garešnice na istoku i od uporišta Ivani -Grad, Novoselac, Popova a i Kutina na jugu do Vrbovca i Bjelovara na sjeveru bila je oslobo ena. Unutar prostora što su ga ome ivale ove linije protivnik nije imao svojih uporišta. Sva naselja bila su oslobo ena i pod kontrolom NOP-a. Protivnik je imao uporišta na rubnim predjelima tog podru ja. Budu i da se takvo stanje, premda s povremenim prekidima, ovdje održalo sve do ljeta 1944. godine, to je pridonjelo da se NOP politi ki i organizaciono razvije i u vrsti. Tome su pridonijele ne samo politi ke organizacije, NOO-i, Divizija i Moslava ki NOP odred, nego i druge institucije NOP-a koje ve po etkom 1944. godine dolaze na ovo podru je. U azmi, Dubravi, Mikleušu i još nekim mjestima najprije su se smjestile oblasne institucije Zagreba ke oblasti. Tu su bili Oblasni komitet KPH, Oblasni komitet SKOJ-a, oblasni odbori USAOH-a i AFŽ-a, Oblasni NOO i štab 10. korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ. Osim njih po etkom velja e 1944. godine tu je došlo i Povjereništvo CK KPH za sjevernu Hrvatsku. Ono je tu boravilo do kraja listopada od kada djeluje samo kao punkt CK KPH, pošto nakon odlaska Anke Berus i Save Zlati a nije više popunjavan-⁵⁰. Od po etka 1944. godine tu su se nalazili Pokrajinski komitet SKOJ-a, Glavni odbor USAOH-a i Glavni odbor AFŽ-a za Hrvatsku.⁵¹ Sve ove institucije, a posebno Povjereništvo CK KPH organizirale su mnoge politi ke akcije. Tu su održavana savjetovanja, provo eni izbori za Oblasni NOO Zagreba ke oblasti, izdavani listovi Glavnog odbora USAOH-a i Glavnog odbora AFŽ-a, 10. korpusa i drugih. Ipak, najvažniji doga aj u to vrijeme bilo je partijsko savjetovanje za Slavoniju, Zagreba ku oblast i grad Zagreb. Održano je u azmi od 17. do 19. velja e. Na njemu su podnijeta etiri referata i to: Politi ka situacija i osnovni zadaci Partije, a održao ga je sekretar Povjereništva Savo Zlati . O organizacionim pitanjima Partije

Anka Berus, Petar Drapšin i Josip Hrn evi

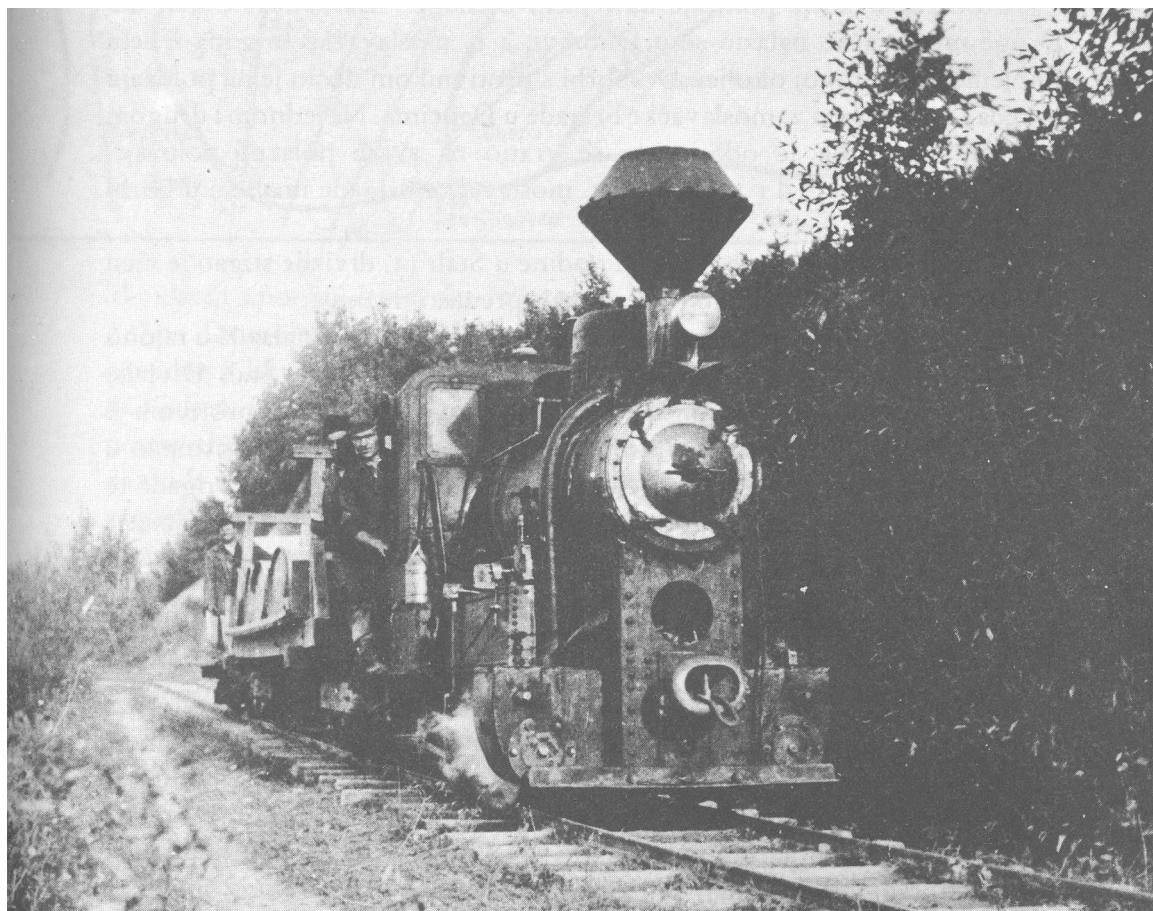
govorila je Anka Berus. Josip Hrn evi podnio je referat o agitaciji i propagandi, a komandant Šestog korpusa NOV i POJ Petar Drapšin o vojnoj situaciji i zadacima NOV i POJ na sektoru 6. i 10. korpusa NOV i POJ.⁵²

S obzirom na to da se sve to doga alo oko 40—50 kilometara daleko od Zagreba i da je bilo prijeko potrebno da ta rukovodstva NOP-a djeluju baš na tom prostoru, nametnula se potreba stvaranja što ve e sigurnosti njihova rada kao i stvaranja što vrš ih pozicija NOP-a u tom kraju. Zbog toga je štab 10. korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ odlu io da se 33. divizija i Moslava ki NOP odred stalno zadržavaju u tome kraju. Divizija i odred imali su prema tome dvostruku ulogu. S jedne strane njihov zadatak bio je da osiguravaju nesmetani rad i sigurnost navedenih institucija, a time i cijelog oslobo enog podru ja. S druge strane, povremeno su dobivali zadatke da napadaju protivnika i to na rubnim podru jima Moslavine. To se inilo zbog toga što se vodilo ra una i o tome da se protivniku ne dade povod da u ovom podru ju poduzima ofenzivne operacije velikih razmjera. Osim toga, ovakva situacija u Moslavini odgovarala je i širim interesima NOP-a. Naime, preko Moslavine održavala se glavna veza NOP-a sjeverne Hrvatske sa CK KPH, Glavnim štabom NOV i POJ, ZAVNOH-om i drugim glavnim institucijama Hrvatske koje su se nalazile u Lici i Kordunu. Na relaciji od Oborova, u kotaru Dugo Selo do uklju ivo šuma Žutica, iz sjeverne Hrvatske prebacivani su u Baniju, Kordun i Liku namirnice i razni materijal potreban NOP-u i narodu u tim krajevima. Istovremeno, tu je preko Save prebacivano oružje i drugi ratni materijal za potrebe jedinica NOV i POJ koje su se nalazile u sjevernoj Hrvatskoj.

Nastoje i da što potpunije izvrši zadatke koje je dobila, Divizija je neprekidno manevrirala u tom prostoru. Manevar se sastojao u tome da je 1. moslava ka brigada naj eš e raspore ivana u isto nim predjelima Moslavine, te je zatvarala pravce prema Bjelovaru, Garešnici i Kutini. Druga brigada je naj eš e raspore ivana na pravcima Ivani -Grad, Križevci i Vrbovec. One su na pravcima mogu ih napada protivnika u pravcu središta slobodnog teritorija: azma, Dubrava—Mikleuš—Podgari , postavljae zasjede, vršile danono no izvi anje, prikupljale podatke o snazi i namjerama protivnika, a povremeno izvodile akcije ograni enih razmjera.⁵⁵

Uspjeh NOV i POJ potkraj 1943. godine uvjetovao je velik priliv dobrovoljaca u NOV i POJ. Zbog toga, a i zbog nedostatka oružja po etkom 1944. godine, mnogi od boraca nisu bili naoružani. Zato je štab 10. korpusa uputio zahtjev Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da mu, ako može, što prije pošalje ve u koli inu oružja i municije. Glavni štab je nedugo poslije toga obavijestio štab 10. korpusa da mu preko Korduna i Banije šalje

ve e koli ine naoružanja i da materijal treba preuzeti na rijeci Savi u šumi Žutica 8.II1944. godine. Primivši tu obavijest štab 10. korpusa izdao je nare enje štabu Moslava kog NOP odreda da na dogovorenou mjesto pošalje jedan bataljon koji e u okolnim selima izvršiti mobilizaciju selja kih kola sa zapregama i preko željezni ke pruge i ceste Dugo Selo—Banova Jaruga dopremiti oružje u Moslavini. Bataljon je na vrijeme preuzeo pošiljku Glavnog štaba te je 9. II organizirao prijevoz. Radi osiguranja transporta štab 33. divizije naredio je štabu 2. moslava ke brigade da 10. II uputi jedan bataljon na željezni ku prugu i tako osigura prebacivanje naoružanja. Ovo je bilo to potrebnije jer je protivnik 8. II 1944. godine došavši s oklopnim vlakom na mjesto prijelaza napao bataljon Moslava kog NOP odreda i kolonu selja kih kola paljbom iz brzometnog topa i

Partizanska željeznica koja je saobra ala na relaciji Podgari —Grabovnica

mitraljeza, te ih razbio i zaplijenio dvoja kola oružja.⁵⁴ Tom prilikom preba ena su u Moslavini troja kola oružja, a ostalo je naoružanje bataljon vratio u šumu Žuticu. Sutradan, kao i idu ih sedam dana vršeni su pokušaji prebacivanja oružja, u emu se na koncu i uspjelo.⁵⁵ Ve i dio dopremljenog naoružanja preba en je 16. II na Kalnik, a u Moslavini je ostalo nešto pušaka, puškomitraljeza i eksploziva potrebnog za miniranje pruga.

Budu i da je saznao za prebacivanje oružja za Moslavini protivnik je 18. II 1944. godine po eo nastupati svojim snagama iz Narte, Križa i Ivani - Grada u pravcu azme. Njegova namjera nije bila da zauzme azmu i da se u njoj zadrži, nego je to bila akcija izvi anja s namjerom da se utvrdi što se tamo doga a i kakve se snage NOV i POJ nalaze na tom sektoru. U izvi anje je krenuo brojnim i dobro naoružanim snagama. Me utim, u selu Dapcima nalazio se u zasjedi 2. bataljon 2. moslava ke brigade, a cijeli Moslava ki NOP odred držao je položaje na relaciji Stefanje—Daskatica. Ostali dio Druge moslava ke nalazio se u Dubravi, a 1. moslava ka brigada u selu Pobjeniku i njegovoj okolici. Do borbi s protivnikom došlo je na položaju odreda i 2. bataljona 2. moslava ke brigade u Dapcima. Na jednom i drugom položaju protivnik je odbijen te se vratio na svoje polazne položaje. Me utim, NOP odred i 2. bataljon 2. moslava ke brigade imali su u borbi samo manje gubitke.⁵⁷

Slijede eg dana, tj. 19. II 1944. godine u Štab 33. divizije stigao je njen komandant Josip Antolovi te je odmah preuzeo dužnost.

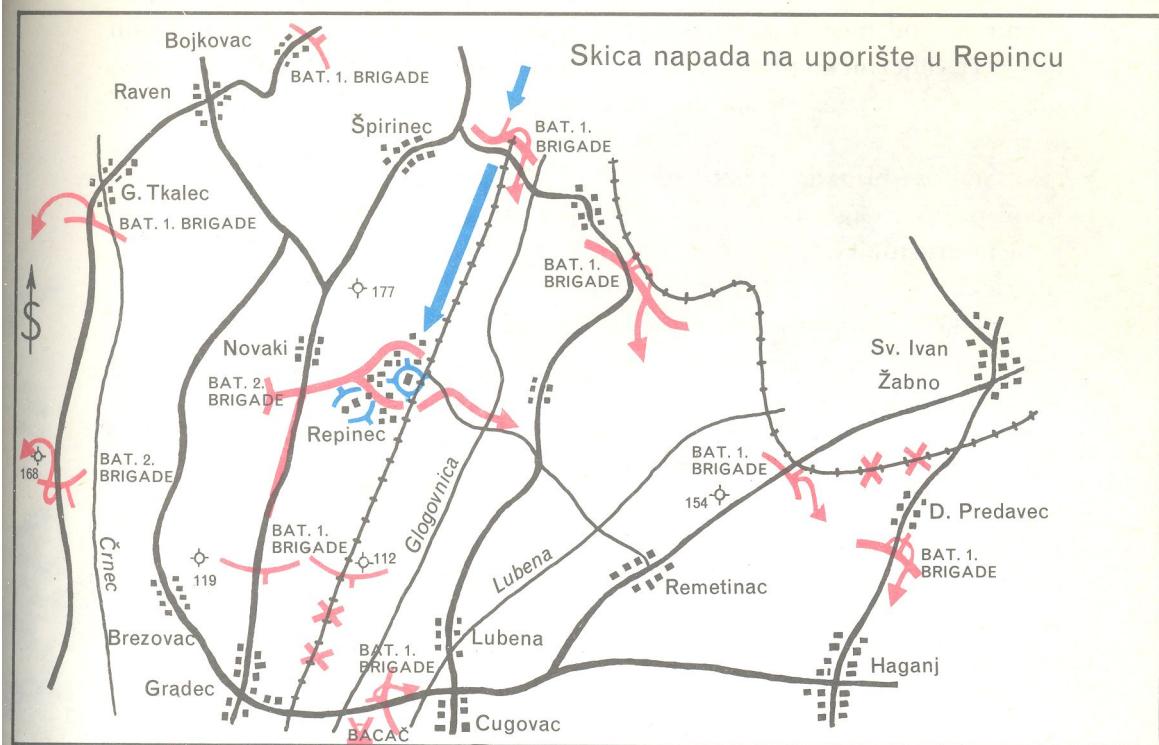
Nekoliko slijede ih dana, zapravo do 25. II Divizija se nalazila u rajonu Dubrave, a tada je krenula u okolicu Ivan ana i Kloštra. Štab Divizije smjestio se u Ivan ane, a jedinice u Kloštar i okolicu. Tek 28. II protivnik je napao položaje divizije artiljerijskom vatrom, a s pješadijom je nastupao u pravcu sela Kapele. Tu ga je do eka 1. bataljon 2. moslava ke brigade te ubrzo odbio. Na tim položajima divizija je ostala do i. III 1944. godine.⁵⁸

NAPAD NA UPORIŠTE REPINEC

Štab 33. divizije izdao je 29. II 1944. godine naredbu štabovima 1. i 2. moslava ke brigade da napadnu i likvidiraju protivni ko uporište Repinec. U uporištu se nalazilo 120 vojnika od kojih su 40 bili ustaše, a 80 domobrani. Naoružani su bili jednim teškim mitraljezom, pet puškomitraljeza, a ostali puškama. Smješteni su bili u zgradama željezni ke stanice i seoske škole. Oko tih zgrada bio je sistem nenatkrivenih rovova, a zapreke oko rovova bile su bodljikave žice.

Zadatak koji je brigadama postavio štab Divizije sastojao se u

Skica napada na uporište u Repincu

likvidaciji uporišta i rušenju željezni ke pruge na liniji Križevci —S.Ivan Žabno. Drugoj moslava koj brigadi bilo je nare eno da s jednim bataljonom napadne i likvidira uporište. Njemu je radi pomo i u izvršenju zadatka dodijeljen protivtenkovski top 47 mm. Njen drugi bataljon trebao je postaviti osiguranje na cesti Vrbovec—Križevci i onemogu iti protivnika da do e u pomo napadnutoj posadi. Tre em bataljonu dan je zadatak da zaposjedne položaj preko željezni ke pruge i to duž puta što vodi od Grade a za Repinec. Odjelenje teškog minobaca a imalo je nare enje da se smjesti izme u Grade a i Cugovca sa zadatkom da kada otpo ne napad na Repinec, na centar Grade a, koji je tako er bio uporište protivnika, ispali nekoliko mina. Diverzantska grupa i pionirski vod brigade trebali su razoriti željezni ku prugu i pokidati telefonske veze ispred položaja 3. bataljona. Oni su imali zadatak da onemogu e dolazak oklopnog vlaka na mjesto akcije.

Prva moslova ka brigada trebala je s jednim bataljom zaposjeti položaje na cesti Vrbovec Križevci kod mjesta Bojnikovec. Drugim bataljom trebala je da zaposjedne položaj sjeverno od sela Spirinec, te da s te strane onemogu i nastupanje protivnika u pravcu Repinca. S jednim bataljom trebalo je zaposjeti položaj na cesti Sv.Ivan Zabno—Haganj kod mjesta D. Predavec, u blizini sela Poljana. Diverzantska grupa i

pionirski vod morali su se podijeliti u dva dijela, s tim da jedan od njih presije e željezni ku prugu u blizini mosta na potoku Glogovnici, a drugi u neposrednoj blizini mjesta S.Ivan Zabno. Imali su zadatak da unište TT veze.⁵⁹

Štabovi brigada upozoreni su da izvo enju zadatka moraju pokloniti punu pažnju, naglašeno im je da se uporište mora likvidirati i željezni ka pruga porušiti. To je bilo potrebno kako iz vojnih razloga, tako i moralno-politi kih.

Nakon izvršenih priprema 2. moslava ka brigada zauzela je no u izme u 1. i 2. III 1944. godine predvi ene položaje. No, napad na samo uporište nije po eo na vrijeme, nego sa zakašnjnjem od tri sata. Do toga je došlo zato što se sa tri strane sela nalaze nizine koje su bile poplavljene dosta dubokom vodom, pa je prilaz uporištu bio mogu samo s jedne strane. Zbog traženja prilaza i zakašnjenja u pogledu zauzimanja položaja za napad protivnik je na vrijeme osjetio prisutnost jedinica te se povukao u utvr enja i pripremio za obranu na željezni koj stanici. Oko sebe osvijetlio je prostor u razmaku od 300m pa je tako onemogu io borcima 2. brigade da mu se neopaženo približe. Osim toga i napad jedinica 2. moslava ke brigade na uporište bio je slabo organiziran. Zbog toga ni dovla enje topa na borbeni položaj, ni njegova vatrica nisu mogli popraviti situaciju. Borba je trajala jedan sat. Pošto nije postignut nikakav uspjeh, štab 2. brigade naredio je u 4,30 sati da se jedinice povuku.

Oko 3 sata došlo je do borbe na zasjedi prema Križevcima. Tu je na položaj 4. bataljona 1. moslava ke brigade naišao protivnik iz Križevaca. Nepažnjom bataljona ustaše su mu zašle iza leda te su ga napale. Za samo pola sata borbe bataljon je bio razbijen te se povukao omogu ivši protivniku slobodan prolaz prema Repincu.⁶⁰

Na ostalim zasjedama nije došlo do borbi. Jedini uspjeh u ovoj akciji postigli su diverzanti i pionirski vod. Oni su željezni ku prugu prekinuli na pet mjesta. Kod Grade a bila je prekinuta na jednom mjestu, izme u Repinca i Prikraja na dva i na pruzi Sv. Ivan Zabno—Križevci tako er na dva mje stava. Porušili su most na Glogovnici duga ak 12 metara i posjekli deset telefonsko-telegrafskih stupova.⁶¹

Analiziraju i kasnije tok ove akcije Štab Divizije zaklju io je da su se ponovile greške što su ih jedinice inile i u prijašnjim borbama.

Prije svega, podaci što su prije napada bili prikupljeni o uporištu nisu bili to ni ni potpuni. Zbog toga što nije predvi ena mogu nost plavljenja okolice Repinca napad je po eo sa zakašnjnjem od tri sata. Osim toga nije bio to an podatak da se protivnik nalazi u školskoj zgradi, nego je bio u zgradi željezni ke stanice, koja je od ove udaljena nekoliko stotina metara.

Borci 2. brigade

Veza izme u štabova bataljona, i štaba brigade bila je u toku akcije vrlo slaba. Štabovi brigada nisu bili stalno informirani od strane štabova bataljona pa zbog toga sve do 4,30 sati nisu Štabu Divizije dostavljali nikakve informacije. Štab 2. bataljona 2. moslava ke brigade nije pokazao dovoljno uspješnosti da u borbi uspješno upotrijebi teško oružje. Nedopustiv propust u inio je i štab 4. bataljona 1. brigade, jer je dopustio — nepažnjom omogu io — ustašima da ga iznenade. To je izazvalo paniku u bataljonu, pa je napustivši položaj omogu io protivniku da nesmetano stigne u pomo napadnutoj posadi. Slabosti su došle do izražaja i prilikom odstupanja nekih jedinica s njihovih položaja. Druga moslava ka brigada povukla se iz Repinca oko 4,30 sati, a Prva ne znaju i za to tek oko 6,30 sati. Zbog toga što je po elo svanjivati 1. bataljon 1. moslava ke brigade, koji se nalazio s druge strane pruge kod sela G. Tkalec, nije mogao prije i prugu i odstupiti u pravcu Moslavine, nego je prešao cestu u pravcu Kalnika, pa je tek druge no i stigao u sastav brigade u Moslavinu.⁶²

Za ovakav završetak borbe postojali su neki objektivni razlozi. Naime, ve ina rukovodilaca u brigadama bili su prije formiranja divizije rukovodoci u partizanskim odredima. Izme u na ina ratovanja odreda i brigada postojale su znatne razlike. U odredima su jedinice kao što su ete ili bataljon same izvodile akcije i to akcije manjih razmjera koje su se izvršavale gotovo u naletu. Ukoliko protivnik pruži ja i otpor, takva se jedinica brzo povla ila. Me utim, kada se radi o brigadi, tu je situacija bila sasvim drugačija. U veini akcija tu ne sudjeluje samo jedan bataljon. Štoviše, rijetko to kada in i samo jedna brigada. Obično je u borbama sudjelovalo više brigada, odreda, raznih rodova vojske kao što su pješadija, artiljerija, diverzanti, pionirske i sanitetske jedinice.

S obzirom na to da je divizija djelovala tek dva mjeseca, a pošto jedan broj rukovodilaca nije imao iskustva u borbama što su ih vodile brigade i divizije, bilo je neminovno da dođe do slabosti koje su se ispoljile i u ovoj akciji. Budu i da je Štab Divizije bio svjestan ove injenice, on je zaključio da mora uložiti velike napore radi vojni kog osposobljavanja rukovodećeg kadra u Diviziji, ovladavanja boraca vojnim vještinama i boljem političkom odgoju i obrazovanju cijelog divizijskog sastava.

Nakon povlačenja u Moslavinu Štab Divizije smjestio se u G. Vukšinac, Prva brigada u Novake, a Druga u Ivan ane.⁶³

Tada, tj. 5. III 1944. godine u Štab Divizije stigao je Marijan Laranđelović te je preuzeo dužnost obavještajnog oficira Divizije. Samim time pojačava se u njoj rad na organiziranju i usavršavanju obavještajne službe.

MJERE ZA JA ANJE VOJNE SPOSOBNOSTI I PODIZANJE POLITI KE SVIJESTI BORACA I RUKOVODILACA DIVIZIJE

U vremenu od 2. do 20. III 1944. godine Divizija se nalazila na teritoriju Moslavine. Najduže se zadržavala u Dubravi i selima oko nje. Akcije, kao što su rušenje željezni ke pruge 5-i 7. III kod Sv. I. Zabno, kada je porušeno oko 1000 m tra nica,⁶⁴ napad na vlak 13. III 1944. godine kada je uništena jedna lokomotiva i dva vagona⁶⁵ i akcija kod Hercegovca dan kasnije u kojoj su protivniku naneseni gubici od 30 mrtvih i 7 zarobljenih vojnika⁶⁶ bili su zna ajniji uspjesi Divizije. Borba 1. moslava ke brigade sa protivnikom koji je 19. III izišao iz Gojla u pravcu Bršljanice u namjeri da izvi a teren, bila je tako er jedan od uspjeha.⁶⁷

Jedini neuspjeh imala je 2. moslava ka brigada u borbi kod Graberja 17. III⁶⁸ u kojoj je jedan njen bataljon bio iznanaden te je bio prisiljen da napusti položaj.

Prema podacima Štaba Divizije njene jedinice su u proteklih 18 dana ubile 46, ranile 59 i zarobile 7 protivni kih vojnika. Zaplijenile su 2 puškomitraljeza, 32 puške, 5 pištolja i 2000 metaka. Uništite su jednu lokomotivu, 3 vagona i 50m željezni ke pruge.

Istodobno su imale 17 mrtvih, 21 ranjenog i 1 zarobljenog. Od oružja su izgubile jedan puškomitraljez, 10 pušaka i 2500 metaka.⁶⁹

Navedeni podaci pokazuju da je divizija u proteklo vrijeme postigla više uspjeha. To nisu sprije ili ni neki objektivni faktori, iako su postojali. Naime, blato, nabujali potoci i rijeke zbog topljenja snijega i poplavljennosti nizinskih terena otežavali su pokrete jedinica. Štoviše, na nekim terenima voda je bila toliko duboka da se nije mogla pregaziti pa su jedinice Divizije bile prisiljene da se kre u obilaznim, dužim, putovima. Zbog toga se doga alo, kao što je to bilo i u služaju napada na uporište Repinac, da bataljoni ne mogu napasti protivnika s one strane s koje je to predvideno, nego su to morali initi s druge gdje za to nisu postojali povoljni uvjeti. To je otežavalo uspješnije djelovanje Divizije.

Stalno kretanje jedinica po poplavljennim i blatnjavim terenima fizi ki je brže iscrpljivalo borce. To je usporavalo kretanje i manevriranje jedinica. Uzme li se u obzir da su borci bili slabo obuvani i odjeveni i da su stalno bili u pokretu, postaje jasno kakvim su teško ama bili izvrnuti i koje su sve prepreke morali savladati.

Protivnik nije energi nije reagirao na aktivnost Divizije, nego se ograničio na osiguravanje komunikacija i izviđanje nekih predjela. Iz tih razloga on je vršio izviđanje iz zraka sime je u nekoliko navrata spojio i bombardiranje pojedinih dijelova Divizije. Najsnažnija su bila ona u Dubravi i Kapeli.⁷⁰ U Kapeli je najprije 9 »štuka« bombardiralo dijelove 2. moslava ke brigade, te su joj nanijele gubitke od 12 mrtvih i 13 ranjenih. Tom prilikom srušile su i 20 stambenih zgrada.

Sto se ti e protivni kih snaga utvrđeno je da su one napustile neka uporišta u tome kraju, a u drugima se smanjio broj njihovih vojnika. Tako er se primjetio prolazak ja ih protivni kih formacija rubnim predjelima Moslavine. Tu se u prvom redu radilo o divizijama Wehrmacht-a koje su preko Dugog Sela i Koprivnice, te Banove Jaruge i Daruvara upućivane u Maarsku, u kojoj je s vlasti svrgnut regent Mikloš Horthy.⁷¹ Brigade su se tada nalazile na ovim položajima: Prva moslava ka brigada bila je na sektoru isto ne Moslavine, u predjelu Kutina—Garešnica—Bjelovar. Druga se nalazila u zapadnoj Moslavini, u rajonu Novoselec—Ivan Grad—Vrbovec. Obje brigade imale su zadatku da sprječe prodor protivnika u unutrašnjost Moslava ke gore i da u izvršavanju tog zadatka vode manje akcije kako bi u njima stekle iskustvo, povećale sposobnost za vođenje borbi i obuhvatite borce i rukovodioce u pogledu rukovanja raznim vrstama oružja.⁷²

Poslije aktivnosti divizije u vremenu od 2. do 20. III 1944. godine, a budući da su prilike dopuštale, Štab Divizije je odlučio da se u svim njenim jedinicama izuđe ste ena iskustva. Izuđanje se vršilo u vodovima, etama, štabovima bataljona, brigadama i Štabu Divizije, u partijskim i skojevskim organizacijama Divizije. Na sastancima je konstatirano da su jedinice Divizije u posljednjih 20 dana vodile 5 akcija, 4 borbe na terenu i izvršile 5 akcija na željezni koj pruzi Križevci—Bjelovar.

Na sastancima Štaba Divizije, štabova brigada i štabova bataljona uočeni su mnogi problemi i nedostaci u jedinicama. Za štab 1. moslava ke brigade u Štabu Divizije konstatirano je da je popunjeno, jedino da nema na elnika štaba koji se nalazi na službenom putu u Kordunu. No i pored toga, rečeno je, da on uspješno radi. Za komandanta 1. moslava ke brigade rečeno je da je poletan i samoinicijativan i da ima uvjeta za razvijanje. Za štab i. bataljona utvrđeno je da nije bio popunjeno. Kraće vrijeme nije imao komandanta. No pošto je to pitanje upravo riješeno, očekuje se da će štab uspješnije vršiti svoju dužnost.

Pošto se 2. bataljon nalazio u Baniji, o njemu se tada nije raspravljalo. Treći bataljon pozitivno je ocjenjen, u prvom redu zbog toga što je vrlo uspješno izvršio zadatku u borbi s dijelovima 4. gorskog zdruga kod

Hercegovca. Najslabiji je bio tada 4. bataljon. Njegov štab nije bio popunjeno, a i članovi štaba esto su mijenjani. Zbog toga, kao i neuspjeha što ga je imao prilikom akcije na protivničko uporište Repinac, iz njega je bilo najviše onih koji su samovoljno napustili svoje jedinice.⁷³

O štabu 2. moslava ke brigade dano je u osnovi nepovoljno mišljenje. Konstatirano je da on nije radio kao kolektivno rukovodstvo, nego je svaki član Štaba sam za sebe izdavao naređenja. Za komandanta je rečeno da je stari borac i da je inicijativan, ali da nedovoljno utječe na niže rukovodioce. Za načelnika, koji je bio podoficir vojske Kraljevine Jugoslavije, rečeno je da nije dovoljno pomogao komandantu i da administrativne i stručne poslove nije obavljao kako bi to trebalo. Zbog toga je i smijenjen s dužnosti, a na njegovo mjesto postavljen je drugi rukovodilac. Negativna ocjena dana je i štabu 1. bataljona. Komandant bataljona, inače prije toga domobranski zastavnik, pokazao se potpuno nesposobnim. Borci su bili svjesni njegove nesposobnosti, pa su tražili da ga se što prije smijeni što je tada i učinjeno. Na njegovo mjesto postavljen je njegov zamjenik, ali ni on nije pridonio poboljšanju situacije. Rad cijelog Štaba je slab, pa je bilo potrebno tu učiniti hitne promjene. Za štab 2. bataljona rečeno je da dobro obavlja svoju dužnost. Konstatirano je da je to posljedica smjenjivanja nesposobnih i dovođenja novih ljudi na rukovodeće položaje. Slična ocjena dana je i štabu 3. bataljona 2. brigade.⁷⁴

U to vrijeme divizija je u svom sastavu imala dvije brigade od kojih je 1. imala četiri, a 2. tri bataljona. Uz štab divizije bili su: vod za vezu, kirurška ekipa, intendantura, straža, kuriri i radio-stanica. U sastavu svake brigade, osim bataljona, postojale su: prateća eta, u čijem su sastavu bili protutenkovski topovi, teški minobaca i po jedna protutenkovska puška; eta za vezu koju su inili kuriri, žičara i radio-vezar; minersko-pionirska eta, izviđački vod, tehnička i glazba. U sastavu svakog bataljona osim tri ete, bili su mitraljeski i sanitetski vod i izviđačka desetina, a u četama su bila po dva voda koje su inile po dvije desetine.⁷⁵

Brojno stanje Divizije 20. III 1944. godine bilo je ovakvo:

Jedinica	Broj stanje po spisku	U jedinici	U rashodu
i. moslava ka brigada	883	776	107
1 bataljon	202	163	39
n i "	181	151	3 ¹
IV "	169	154	15
Prata eta	49	44	
eta za vezu	28	25	3
Kuriri, straže, tehnika i glazba	57	54	3
Štab brigade	5	5	
2. moslava ka brigada	668	589	79
I bataljon	164	,36	28
II "	153	×39	14
III "	169	161	28
Prata eta	29	24	5
Pionir, miner, eta		26	i
eta za vezu	29	29	—
kuriri, straže, izvidj. tehnika	70	68	2
i glazba štab brigade	6	6	—
(u dok. stoji pogrešno pontoniri — p. p.)			

Jedinica	Brojno stanje po spisku	U jedinici	U rashodu
Štab divizije	114	105	9
Vod za vezu	23	21	2
Kirurška ekipa	23	21	2
Intendantura, straže, kuriri, radio stanica	61	56	5
Štab	7	7	—
Ukupno divizija	1665	1470	195⁷⁶

Prilikom analiziranja stanja u jedinicama konstatirano je da su one brojano male, da disciplina boraca i rukovodilaca u potpunosti ne zadovoljava, da ima dosta pojava samovolje, napuštenja jedinica bez dozvole i da sanitetska služba nije s uspjehom obavljala svoje dužnosti. Zbog toga je zaključeno da se 2. moslava koj brigadi, koja je manja po broju boraca, dodijeli izvidjači kod vod što se do tada nalazio pri Štabu Divizije. Slično su

postupili i štabovi brigada, jer su bataljonirna dodijelili borce koji su do tada bili u izvidja kim desetinama pri njihovim štabovima. Zbog ukazanih potreba nastalih nabujalim potocima i malim rijekama, kojih je u Moslavini bilo mnogo, pri Štabu Divizije sredinom ožujka formirana je pontonirska eta. Njen zadatak bio je da nabavi i u rezervi ima sav potreban materijal za premoš avanje svih vodotoka. Pri svim štabovima bataljona formirani su tada sanitetski vodovi. Njih su ve inom inili bolni ari iji je zadatak bio ne samo da u toku borbe pružaju ranjenicima prvu pomo , nego da sve ranjenike i poginule iznose sa vatrenog položaja i otpreme u bolnice i pozadinu.

Na osnovu uo enih potreba Divizije i 10. korpusa tada je u Štabu Divizije i štabovima brigada došlo do zna ajnih izmjena. Na elnik štaba 33. divizije NOV i POJ Božidar Kušec razriješen je dotadašnje dužnosti, te je postavljen na drugu dužnost u štabu 10. korpusa. Na njegovo mjesto štab korpusa postavio je Vladimira Kobala. U štabu 1. moslava ke brigade razriješeni su dužnosti Nikola Kli kovi i komesar Vjekoslav Jani , te su stavljeni na raspolaganje štabu korpusa. Za novog komandanta brigade postavljen je dotadašnji na elnik štaba brigade Alojz Kova i , a za komesara Zvonko Komarica. S obzirom na to da je on u vrijeme postavljenja bio na lije enju u bolnici, dužnost komesara privremeno je obavljao Luka Juras. U štabu 2. moslava ke brigade razriješeni su dužnosti politi ki komesar Nikola Šušnjar i na elnik štaba Josip Mazalek. Za novog politi kog komesara postavljen je Josip Štajner, a za na elnika štaba Peter Anuši .

Izmjene su tada provedene i u štabovima bataljona. Umjesto dotadašnjeg komandanta I bataljona 1. moslava ke brigade Pere Šimatovi a postavljen je Mirko Blanuša. Razriješen je tako er i komandant 2. bataljona iste brigade Milan Dopu a, a na njegovo mjesto postavljen je Dragutin Šukec. U štabu IV bataljona dužnost komandanta bataljona obavljao je do tada njegov zamjenik. No kako se Savo Flego, komandant, vratio s lije enja, ponovo je preuzeo svoju dužnost.

U štabovima bataljona 2. moslava ke brigade tako er je došlo do promjena. Razriješen je dužnosti komandant I bataljona Josip Šilhan, a za vršioca dužnosti komandanta postavljen je Ivan Cindri . U 2. bataljonu tako er je došlo do promjena. Umjesto dotadašnjeg komandanta Tome Mateši a na tu dužnost postavljen je Tomo Drk.

Sve ove promjene izvršene su po nare enju štaba 10. korpusa. Svi razriješeni dužnosti odre eni su na nove funkcije. Jedino su komandant I i II bataljona 2. brigade smijenjeni po kazni.⁷⁷

Osim navedenih mjera, a radi što bržeg osposobljavanja vojni kog kadra, izvršen je izbor starijih komunista i prvoboraca koji nisu imali

dovoljno vojni kog znanja, te su poslani u vojne škole i kurseve.

Usporedo s mjerama vojni kog karaktera u diviziji se provodila i politika obuka. To je bilo potrebno to prije što su vojni neuspjesi u nekim od proteklih akcija negativno utjecali na moral i borbenost boraca i rukovodilaca. Rezultat toga su i pojave samovoljnog napuštanja jedinica koje su uzele više maha u 2. brigadi. Najviše su odlazili oni borci što su u nju došli iz brigade »Matija Gubec«. Iako ni oni, osim pojedinaca, nisu prišli protivniku, ipak je to u suštini bila pojava koju je trebalo brzo sprijeiti. Pošto su jedinice bile u stalmom pokretu i to po mostnom i blatnjavom terenu mnogim borcima propala je obuća i dijelom odjeća, te su bili polubosi i slabo odjeveni. To je također utjecalo na moral boraca. Iako se u hrani nije oskudjevalo, ipak je i prehrana povremeno bila nerедovna, pa je i to stvaralo probleme.

Na borce se najteže odražavala nesposobnost pojedinih rukovodilaca, narođeno ito onih u koje su oni počeli sumnjati zbog promašaja što su ih nekoliko puta na inili. No, takvi su bili samo pojedinci i oni su zbog svojih grešaka smjenjivani.⁷⁸

Osim navedenih pojava na sastancima je konstatirano da borci nisu dovoljno obaviješteni o događajima u Jugoslaviji i svijetu. Neki nisu dovoljno znali što su to AVNOJ i ZAVNOH, niti su im bile poznate odluke što su ih ova tijela donijela na svojim zasjedanjima. Isto tako nisu bile dovoljno poznate odluke Teheranske konferencije. Polazeći od toga, a u duhu odluka što ih je o politici komadu u jedinicama izradio Štab Divizije, u brigadama se pristupilo kolektivnom proučavanju i to:

Od 1. III do 10. III 1944. Rezolucija II zasjedanja ZAVNOH-a

Od 10. III do 18. III zaključak Teheranske konferencije

Od 18. III do 31. III 1944. Odluka II zasjedanja AVNOJ-a.⁷⁹

Išlo se za tim da se borcima i rukovodiocima objasni da se ZAVNOH u ime hrvatskog i srpskog naroda u Hrvatskoj izjasnjava za zajedničku borbu s ostalim narodima Jugoslavije, da je on postao vrhovno političko tijelo narodnog oslobođenja Hrvatske, da je formirao tajništvo koje obavlja poslove privremene vlade i da je donio rezoluciju o pripajanju Istre, Zadra i nekih jadranskih otoka Hrvatskoj i Jugoslaviji.

U pogledu odluka II zasjedanja AVNOJ-a najviše se pažnje poklonilo formiranju Nacionalnog komiteta narodnog oslobođenja, dodjeljivanju Josipu Brozu Titu in maršala i odluci o zabrani kralju Petru II Karaorđeviću u povratak u zemlju.

U objašnjenju Teheranske konferencije ukazivano je na to da je savez između SSSR, Engleske i SAD vrst, da Teheranska konferencija predstavlja nastavak Moskovske konferencije. Posebno je naglašavano da je na njoj

zaklju eno da se poja a borba protiv nacisti ke Njema ke, pruži što ve a materijalna pomo NOV Jugoslavije i da zapadni saveznici što prije otvore drugi front.⁸⁰

Osim ovih tema u jedinicama su prou avane vijesti o borbama NOV i POJ u Jugoslaviji, te vijesti o napredovanju Crvene armije i uspjesima zapadnih saveznika.

Izu avanje ovih i drugih tema provodilo se na dva na ina. Najprije su komesari na etnim sastancima detaljno objasnjavali svaku temu. Poslije toga na vodnim sastancima svaka je tema pojedina no prou avana. Vodni sastanci svodili su se na diskusije u kojima su jedni postavljali pitanja o onome što ih je zanimalo, a drugi su na njih odgovarali. Odgovore su davali ne samo delegati vodova i komesari eta, nego i borci, u prvom redu lanovi Partije i SKOJ-a.

Osim sastanaka u vodovima i etama održana su tada i brigadna savjetovanja. Na njima su sudjelovali vodni, etni i bataljonski rukovodioci. Tu se raspravljalo o stanju u brigadama i suradnji jedinica i naroda u mjestima u kojima su one boravile. Istaknuto je da delegati i politi ki komesari sve bolje sura uju s partijskim, skojevskim i antifašisti kim organizacijama i NOO-ima u selima. Pomažu im na sastancima i u selima narodu objašnjavaju razne doga aje, posebno izdajni ku ulogu Ma eka, kralja i izbjegli ke vlade u Londonu.⁸¹

Uz politi ki mnogo pažnje poklanjalo se i kulturno-prosvjetnom radu. Polazilo se do toga da ovom aktivnoš u treba obuhvatiti što ve i broj boraca. U svakoj eti formiran je pjeva ki zbor. Uvježbavane su recitacije i razni igrokazi. Nakon uvježbavanja grupe su u jedinicama i selima davale priredbe koje su naj eš e završavale kolima i plesom. U etama su se izdavale džepne novine. Priloge za njih pisali su borci i rukovodioci. Iz izvještaja što ga je uputio Povjereništvu CK KPH za sjevernu Hrvatsku politi ki komesar i. moslava ke brigade navodi se da je u brigadi oko 150 boraca pisalo priloge za džepne novine i štampu.⁸² Brigadne glazbe nastupale su tako er na priredbama za borce, ali i za narod u selima. Izvodile su borbene i narodne pjesme.

Sve ove mjere imale su pozitivne posljedice. Riješeni su mnogi organizacijski problemi, borci su u osnovi savladali program vojni ke i politi ke obuke, u vrš ena je disciplina u jedinicama, a znatno se smanjio i broj bjegunaca.

Organizaciju KP u 1. brigadi inilo je tada 25 partijskih jedinica, tri bataljonska biroa i jedan brigadni komitet. U njima je bilo 119 lanova, 1 31 kandidat Partije.

Skojevsku organizaciju ove jedinice inile su 23 grupe koje su imale 188

lanova.

Partijsku organizaciju 2. brigade inilo je 14 jedinica KP, tri bataljonska biroa i brigadni komitet. U organizaciji KP bilo je 86 lanova i 20 kandidata KP. Skojevska organizacija imala je u 23 grupe 194 lana.⁸³

Osim partijskih organizacija u brigadama postojalo je u Štabu Divizije i prištapskim jedinicama još šest partijskih jedinica i divizijski komitet KP. U njima je bilo 50 lanova KP.⁸⁴

Na osnovu iznesenih podataka izlazi da je u 33. diviziji sredinom ožujka 1944. godine bilo oko 688 komunista.⁸⁵

Uporedi li se broj komunista s brojnim stanjem u Diviziji dolazi se do zaklju ka da je svaki tre i pripadnik bio komunist. Me utim, politi ka i ideološka izgra enost jednog broja lanova i kandidata KP kao i skojevaca nije bila zadovoljavaju a. Razloga za takvo stanje bilo je više. Prije svega mnogi od njih primljeni su u Partiju i SKOJ tek nakon formiranja divizije. To zna i da su u organizaciji bili samo jedan do dva mjeseca. Osim toga u jedinicama je bilo najviše omladinaca, od kojih su ve ina bili seljaci. Njihovo op e obrazovanje naj eš e se sastojalo od etiri razreda tadašnje pu ke škole, a neki ni nju nisu polazili te su bili nepismeni. Pošto su osnovni kriteriji za primanje u Partiju i SKOJ bili hrabrost, borbenost i disciplina to su u njih primani oni koji su u tom pogledu bili primjer. esti marševi, odlazak u borbe i zasjede tako er su ometali njihovu izobrazbu. No, i pored svih tih problema i teško a, ipak su organizacije i rukovodstva u protekla dva mjeseca nalazili vremena, te se u partijskim i skojevskim organizacijama, prije svega s mladim lanovima, intenzivno radilo. One komuniste borce koji su pokazivali više zanimanja za razvitak slalo se na niži partijski kurs koji se održavao pri Štabu Divizije. Tu su izu avali materijale kao što su: Kratki kurs historije SKPB, uslovi za boljevizaciju Partije, II zasjedanje AVNOJ-a i Odluke ZAVNOH-a, o NOO-ima i dr. Izgra enije lanove KP i SKOJ-a, u prvom redu rukovodioce, upu ivalo se na srednje i više partijske i skojevske kurseve, koji su održavani na Oblasnom komitetu KPH i Oblasnom komitetu SKOJ-a za Zagreba ku oblast i Slavoniju.

Ina e, naj eš i oblik rada u partijskim jedinicama i skojevskim grupama bio je zajedni ki. Obi no bi netko itao materijal, a poslije toga bi se postavljala pitanja i davali odgovori. To je u uvjetima nedovoljne pismenosti i na itanosti ve eg broja komunista bio najdjelotvorniji na in rada.

BORBA KOD OBOROVA

U vremenu od 20. do 23. III obadvije brigade nalazile su se u sjeverozapadnim i sjevernim predjelima Moslavine. Druga brigada postavila je zasjedu na pruzi izme u Dugog Sela i Križevaca o ekuju i dolazak vlaka. Me utim, zasjedu je protivnik primijetio te je vlak zaustavio na otvorenoj pruzi. Tada je bataljon koji je bio u zasjedi izvršio napad te je protivnika razbio nanijevši mu gubitak od 20 mrtvih i 13 zarobljenih vojnika. Zaplijenio je 12 pušaka, dva pištolja i 650 metaka. Istodobno bataljon je imao jednog mrtvog.⁸⁶ Nakon borbe 2. moslava ka brigada se povukla u sela Lipov ani i Mostare, sjeverozapadno od azme. Tu je ostala do no i 23—24. III 1944. godine. Za vrijeme njenog boravka u ovom kraju, to nije od 17. III pa dalje, esto su se izmjenjivali brzozavi izme u Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i Štaba 10. korpusa »Zagreba kog«. Toga dana, tj. 17. III Glavni štab NOV i POH obavijestio je Štab 10. korpusa da mu namjerava poslati oko 1000 pušaka, 120 automata, 15 puškomitraljeza, osam mitraljeza, za protuavionsku obranu i ve u koli inu odgovaraju e municije. Poru io mu je da e oružje sti i do Save u no i 19. 20. III i da u to vrijeme na Savi kod Oborova, južno od Dugog Sela, bude jedna brigada koja e od kordunaških jedinica preuzeti oružje. Pošto zbog nekih teško a pošiljka nije na vrijeme krenula, Glavni štab je novom depešom obavijestio štab 10. korpusa da jedinica koja e preuzeti oružje bude na odre enom mjestu u no i od 23/24. III 1944. godine⁸⁷. Na osnovu toga je Štab 10. korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ uputio nare enje Štabu 33. divizije, a ovaj je 23. III 1944. godine izdao nare enje 2. moslava koj brigadi da se iste no i prebaci preko željezni ke pruge i do jutra 24. III bude u selu Oborovo. Nakon primljene naredbe štab 2. brigade sazvao je sastanak lanova štabova bataljona u selu Lipov anima. Tu je komandant brigade upoznao prisutne sa zadatkom što ga je brigada dobila. Na sastanku je zaklju eno da sve teško oružje brigade ostane u Moslavini i da se svi bolesni i iscrpljeni borci izuzmu iz njihovih jedinica i ostanu uz teško oružje do povratka brigade iz Posavine.

Na put za Oborovo krenula su tri bataljona u sastavu od 320 ljudi. Vodili su ih operativni oficir Štaba 10. korpusa Vojko Hohšteter i lanovi Štaba 2. brigade Miloš Kora, komandant, Josip Štajner, politi ki komesar, uro Blaha i zamjenik politi kog komesara Josip Mazalek.⁸⁸

S obzirom na to da je oslobo enim krajevima Korduna i Like trebalo sjemena za proljetnu sjetu, bilo je dogovorenog da brigada poneće 350kg

kukuruza i graha te da to preda bataljonu od kojeg je preuzeti oružje.

Nakon tako izvršenih priprema brigade je krenula na put, ali ne 23. III u 22,00 sata, kako je to bilo predvideno, nego tek 24. III u 01,15 sati. To zna i da je u polasku kasnila tri sata i 15 minuta. Po no i je prešla prugu Dugo Selo—Banova Jaruga, nedaleko od Ivani -Grada. U selu Tatno, gdje su se borci malo odmorili, zatekao ih je dan. Odatle su krenuli preko Trebovca u pravcu Oborova. Na istini i ravnom terenu kolonu brigade primijetio je protivnički izvidjači avion te ju je nekoliko minuta nadlijetao i mitraljirao. Dolaskom u Oborovo štab brigade je s na elnikom Štaba 10. korpusa rasporedio bataljone za obranu, jer se znalo da je protivnik obaviješten o dolasku brigade u ovaj kraj. Istodobno štab brigade uputio je preko Save izvinjuće sa zadatkom da uspostave vezu s turopoljskim partizanima i saznaju gdje se nalazi jedinica što donosi oružje.

U Oborovu, koje se nalazi na Savi oko 25 km istočno od Zagreba, nalazile su se mnoge ustanove NOP-a toga kraja. Tu su bili Okružni komitet KPH Zagreb, Kotarski i općinski komitet Dugo Selo, Okružni sud Zagreb, Niži partijski kurs, te mnoge druge institucije NOP-a. U tom kraju nalazio se i Posavski NOP odred koji je formiran na osnovu naredbe Štaba 10. korpusa od 29. II 1944. godine. Sastojao se od dijela boraca Zagreba kog NOP odreda, jedne divizije iz 32. divizije te partizana iz okolnih sela Moslavine.⁸⁹

O ekaju i napad protivnika na elnik Štaba 10. korpusa i komandant 2. moslavaca ke brigade izvršili su raspored svojih snaga kako slijedi:

Prvi bataljon brigade zauzeo je položaj sjeveroistočno od Oborova;
Drugi bataljon smjestio se u selu Prečko;

Treći bataljon bio je rasporen u selu Oborovu, gdje su bili i štab i prištapski dijelovi brigade.

Posavski NOP odred držao je položaje kod sela Rugvice. Odatle je slao patrole u pravcu Dugog Sela i Zagreba.⁹⁰

Brigada i odred bili su stalno u stanju pripravnosti. Vršilo se izvinjuće okolnog terena, pojava anđelje su straže, a pojedini dijelovi jedinica bili su stalno u pripravnosti. Međutim, prošao je 24., 25., 26. i 27. III, a još nije bilo nikakvih vijesti o dolasku jedinice s oružjem. Psihoza među borcima i rukovodiocima postajala je iz dana u dan sve napetija. Stalno su u Štab Divizije stizale obavijesti da protivnik više koncentraciju svojih snaga i opkoljava teren. U takvoj situaciji postavljalo se pitanje da li da se i dalje eka ili da se brigada povuče u Moslavincu. No, postojalo je naređenje da se oružje mora prihvati, te se moralno ekat. Toga dana, 27. III štab brigade uputio je jedan bataljon preko Save kod sela Bukovje sa zadatkom da sa eka kozake (radi se o 1. kozaci koji diviziji nema kog Wehrmacht — p. p.), koji su svakodnevno vršili izvinjuće terena na desnoj obali Save. Ali kozaci toga dana nisu izlazili

iz uporišta te se bataljon bez borbe 28. III vratio u Oborovo. Do borbe je došlo 28. III izme u protivni kih snaga što su izvi ale od Dugog Sela u pravcu Rugvice i Posavskog odreda koji se pod pritiskom ja ih snaga protivnika morao povu i u Preseku.⁹¹

Nave er, 28. III, nakon sastanka štaba brigade, upu en je brzovaj Štabu Divizije u kojem ga se obavještava o borbi Posavskog odreda. Javljen je da brigadi prijeti opasnost od jakih protivni kih snaga i postavlja se pitanje da li da brigada preduzme neki manevar radi osiguranja i zavaravanja protivnika.⁹² Na tu depešu štab brigade nije dobio odgovor, jer ga radist zbog velikih smetnji na radio-stanici nije mogao primiti.

Oko 5 sati ujutro, 29. III 1944. godine, patrole su po ele obavještavati o nastupanju protivnika iz pravcu Dugog Sela, Ivani -Grada, Trebovca⁹³ i s desne obale Save. U 5,30 sati naišao je jedan avion, koji je u brišu em letu iznad Oborova mitraljirao selo. Tada je protivnik, koji je nastupao iz svih pravaca, dao signal avionu da je po eo s nastupanjem. Komandant brigade je tada izjavio da su opkoljeni te je predložio da se brigada pripremi za proboj obru a u pravcu šume Žutica. Operativni oficir štaba 10. korpusa nije se s tim prijedlogom složio. Tražio je da se sa eka i da se utvrdi što se doga a. Tako je izgubljeno dragocjeno vrijeme i to onda kada se još moglo povu i u šumu Žuticu.⁹⁴ U 06,00 sati protivnik je s desne obale Save, iz sela Drnek, otvorio vatru na patrolu brigade koja se kretala od Oborova u pravcu sela Preseka. Istodobno nastupaju i u pravcu Oborova protivnik je došao u sukob sa 2. bataljonom brigade koji se nalazio u Pre nom. Tek tada je štab brigade, nedovoljno organizirano, nastupio sa 1. i 3. bataljonom u pravcu Pre noge s namjerom da se prebace u šumu Žuticu. Prvi bataljon dobio je zadatuk da ide s desne strane puta Prevlaka—Pre no, a 3. s njegove lijeve strane. S ovim bataljonom bio je i štab brigade. Me utim, protivnik je do tog vremena prebacio svoje snage s desne obale Save u selo Prevlaku, te je tu došlo do borbe izme u njega i 1. bataljona. Ubrzo poslije toga ovaj bataljon bio je razbijen, te se u panici i neorganizirano povla io. Tada su od Dubrov aka, savskim nasipom, naišla dva tenka i strelja ki stroj protivnika te su napali 2. bataljon. No, njemu je uspjelo da se probije u šumu Žuticu u pravcu Trebovca gdje se zadržao do kraja dana. Tre i bataljon se nakon sukoba I. bataljona u Prevlaci odbio od puta koji je vodio za mjesto pa je zaobišavši ga krenio u pravcu Pre noge. Ali, tada se sukobio s protivnikom koji je nastupao iz pravca mjesta. Bio je potisnut od Prevlake na istinu uz potok rnet, gdje je došlo do žestoke borbe. Borci su se pokušali prebaciti preko potoka, ali to nije bilo mogu e jer je protivnik zaposjeo njegovu drugu stranu. Razbijene snage 1. i 3. bataljona protivnik je tukao minobaca kom i mitraljeskom vatrom te su jedan i drugi bili gotovo

potpuno uništeni. Spasio se samo manji broj boraca koji su se svaki za sebe prebacivali preko potoka rnet, te su se tako izvla ili iz obru a.⁹⁵

Osim brigade znatne gubitke imao je i Posavski NOP odred od koga se spasila gotovo samo druga eta kojoj je uspjelo izi i iz obru a prije nego što je protivnik odred potpuno opkolio.⁹⁶

Gubitke su imali i vije nici ZAVNOH-a što su se upravo 28. III našli u Oborovu na putu za Topusko gdje su trebali sudjelovati u radu Tre eg zasjedanja ZAVNOH-a, Okružni komitet KPH Zagreb, ICK i OK KPH Dugo Selo, Okružni sud Zagreb, polaznici nižeg partijskog kursa, partizanska straža i drugi.⁹⁷

Drugi bataljon Druge moslava ke brigade te ostaci 1. i 3. bataljona iskoristili su no 29. na 30. III, te su se iz šume Žutice preko željezni ke pruge, kod Ivani -Grada, povukli u Moslavini.

Prema podacima Štaba Divizije, danim u izvještaju Štabu 10. korpusa od 2. IV 1944. godine u Moslavini je stiglo 168 boraca i rukovodilaca, medu kojima je bilo 28 ranjenika. Ostali, njih oko 152 su ili poginuli ili su zarobljeni, od kojih su mnogi pogubljeni, a manji broj ih je odveden u logore. Najprije su bili zato eni u zemlji, odakle su neki otpremljeni u logore Tre eg Reicha.

Brigada je u borbi izgubila 12 puškomitrailjeza, 207 pušaka, jedan laki minobaca , jednu radio-stanicu, jedan šmajser i ve i broj ru nih bombi. Protivnik je u borbi imao oko 150 mrtvih.⁹⁸

Medu poginulima u oborovskoj bici bili su ovi rukovodioci 2. moslava ke brigade: Josip Štajner, politi ki komesar brigade, Josip Maza lek, na elnik štaba, Ivan Cindri , komandant 1. bataljona, Sveto Gostinar, zamjenik politi kog komesara 1. bataljona, Stjepan Bistrovi , operativni oficir istog bataljona, Mato Janekovi , komesar 3. bataljona, Ivan Perkovi , zamjenik komandanta 3. bataljona, Stevo Ruklja , operativni oficir 3. bataljona, Emil Korenovi , informativni oficir ovog bataljona, Ivan Mukavec, komandir ete, Stjepan Puva a, Petar Badanjak, Maks Lon ari , Jo'sip Carek, Milan Otr ak, politi ki komesari eta: Branko Raj evi , uro Cohas, Ivan Po in, zamjenici politi kih komesara eta: uro Prpi , Jovo Cuk, zamjenik komesara 3. bataljona Josip Novak, Jovica Zdjelarevi , komandir straže, Milan Kai , referent saniteta brigade, Stjepan Sitari , komandir ete, te više vodnika, delegata i desetara. Osim njih u borbi je poginuo i operativni oficir Štaba 10. korpusa.⁹⁹

Poraz 2. moslava ke brigade i Posavskog NOP odreda u borbi kod Oborova imao je teške posljedice, kako za samu brigadu i odred tako i za narodnooslobodila ki pokret u ovom kraju. Dio boraca koji se povla io u pravcu Moslavine, samovoljno je otisao svojim ku ama. Izgubljen je velik

broj dobrih rukovodilaca, ne samo onih koji su poginuli, nego i onih koji su bili zarobljeni. Zbog svega toga 2. moslava ka brigada gotovo mjesec dana nije bila sposobna za veće akcije.

Uzroka za poraz brigade ima više. Jedan od najvažnijih je taj što je transport oružja zakasnio, te je u izuzetno nepovoljnim uvjetima, na uskom području između Save i Željezne pruge Zagreb-Beograd, okružena jakim uporištima kao što su Dugo Selo, Ivanić-Grad, Križ, Sisak i Velika Gorica, morala ekati od 24. do 29. III 1944. godine. Drugi razlog je taj što se štab brigade nije u takvoj situaciji snašao, pa na vrijeme nije poduzeo potrebne mjeru, niti je detaljno razradio plan obrane i povlačenja u slučaju napada. Ovo je neshvatljivo što se zna da je on stalno obavještavan o koncentraciji i namjerama protivnika. Osim tih, glavnih, ima i drugih razloga. Npr. zakašnjenje od tri sata u polasku brigade iz Moslavine dovelo je do toga da se ona po danu 24. III našla na preglednom terenu, pa ju je izviđački avion primijetio, nadljetao i mitraljirao. Samim time informacije do kojih je protivnik bio došao prije njena polaska na put time su bile potvrđene.

POLITIKE PRILIKE U MOSLAVINI I AKTIVNOST DIVIZIJE

Uspjesi ustaško-domobrantskih i njemačkih snaga u ofenzivi na Kalnik i slobodni teritorij Podravine, velika koncentracija njihovih snaga u mjestima oko Moslavačke gore te poraz 2. moslavačke brigade i Posavskog NOP odreda u borbi kod Oborova, stvorili su za NOP u Moslavini dosta tešku situaciju. Neka sela u koja su ustaše i domobrani ešte dolazili izgubila su jednim dijelom povjerenje u mogunost tamošnjih jedinica NOV i POJ da ih mogu zaštititi. Neki građani odnosili su se gotovo s nepovjerenjem prema NOP-u. Izbjegavali su da za jedinice NOV i POJ daju vodič, zaprežna vozila, a događalo se da i borce NOV i POJ ne ešte primaju u kuće. U takvima selima raspali su se narodnooslobodilački odbori i antifašističke organizacije. Ustaškim vlastima prijavljivali su se pojedinci građani te su odlazili u njihove formacije.¹⁰⁰ Kakva je tada bila situacija na području djelovanja 10. korpusa, a samim time i u Moslavini, pokazuju i slijedeći izvodi iz izvještaja, što ga je štab Korpusa 2. IV 1944. godine uputio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske i Povjereništvu CK KPH za Slavoniju i zagrebačku oblast. U njemu se navodi: ... »U svojim pothvatima neprijatelj je do sada imao uspjeha, te se može reći iako mi nemamo takođe pregled, da je sa naše oblasti otišlo u neprijateljsku vojsku preko 10.000 ljudi. Od tih 10.000 jedan dio veće je pobjegao kući no veći dio svakako je ostao kod neprijatelja...«

Na sektoru Moslavine, Podravine, te Bjelovara i Križevaca osje a se da je u narod ušla neka panika, uslijed vrlo estih prodora bande koja upadaju i terorizira narod, hvata naše odbornike itd.«¹⁰¹

Još konkretniji podaci o tome nalaze se u izvještaju OK KPH azma, Oblasnom komitetu KPH za zagreba ku oblast od 3. IV 1944. godine u kojem se navodi: »U posljednje vrijeme osje a se poja ana vojni ka aktivnost neprijatelja na itavom našem okrugu, a naro ito na periferiji okruga, koja je izložena stalnim upadima bande. Banda je izvršila upade na svim kotarevima, napadaju i naše straže i ustane. Najuspješniji napad bio joj je na Garešni kom kotaru, gdje je uspjela do i do Podgari a i popaliti radionice, ambulantu i Komandu podru ja. U upadima na kutinskom kotaru skoro su pohvatili Kotarski NOO i Komandu mjesta, koji su se nalazili u Kamenici. U Dubravu i azmu tako er su upali i uspjeli iznenaditi naše straže i jedinice, koje su se tamo nalazile.

...U tim napadima neprijatelj je plja ao bez razlike sve do ega do e i ini razna nasilja nad stanovništvo, a što je izgleda za njega najvažnije, svaki njegov upad je pravi lov na ljude. Tako je na pr. oplja kao Dubravu, Palanane, Sovare, Re icu i pohvatao u tim selima izvjestan broj ljudi koje je mobilizirao u svoju vojsku.«¹⁰²

Ustaško-domobranske i koza ke jedinice njema kog Wehrmacht služe se novom taktikom. One više nisu mirovale u njihovim uporištima, nego su i sa manjim snagama esto prodirale u slobodni teritorij. Ponekad su uspjevale da postignu ono što su željele. Ti njihovi upadi bili su iznenadni i brzi. Gotovo nije bilo dana da ustaše, domobrani ili kozaci nisu upali u neko od oslobo enih sela.

Pogoršanom položaju NOP-a u Moslavini pridonosile su svojim radom Ma ekove pristaše. O tome se u navedenom izvještaju kaže: »U politi kom pogledu Moslavina stoji vrlo slabo. Politi ko stanje ovdje se mnogo pogoršalo. Utjecaj klike oko Ma eka vrlo je jak i iz mnogih sela otišlo je dosta ljudi u neprijateljsku vojsku. Isto tako prestalo je djelovati mnogo odbora.«¹⁰³ (NOO-a — p.p.).

Navedeni podaci, a njih je bilo više, pokazuju da je situacija za NOP u Moslavini u travnju bila teža nego prije toga. Do toga je došlo zato što se politi ko opredjeljenje naroda u odnosu na NOP promijenilo. Uzrok tome bio je strah jednog dijela stanovništva izazvan estim upadima ustaša, domobrana i erkeza u pojedina sela u kojima su plja kali, hapsili i odvodili gra ane u uporišta. S druge strane jedinice NOV, POJ i partizanske straže nisu uvijek bile efikasne u zašti ivanju oslobo enog teritorija i naroda što je na njemu živio.

Polaze i od toga postavlja se pitanje što je radila i kako je 33. divizija, koja je boravila na tome području, vršila svoju funkciju. Odgovor na to pitanje dosta je složen. Naime, u dosta slučaju Štab Divizije nije odlučivao što će divizija kao cjelina ili neke njene jedinice raditi, odnosno gdje će i kada poduzimati akcije. Na to su utjecala više rukovodstva NOP-a, a i protivnik svojom djelatnošću. Tako je 1. moslava ka brigada na osnovu naredbe štaba 10. zagreba kog korpusa potkraj ožujka 1944. godine uputila svoj 2. bataljon u Kordun radi preuzimanja oružja te se tamo zadržao duže vrijeme.

To je po etkom ožujka ukinio i Moslava ki NOP odred koji je jedan svoj bataljon uputio u Baniju radi prihvatanja i dopreme oružja, što ga je Glavni štab NOV i PO Hrvatske dodijelio 10. zagreba kom korpusu. Tada je 2. moslava ka brigada prvi put sa svojim jednim, a drugi put s dva bataljona morala odlaziti na željezni ku prugu da bi osiguravala prenošenje oružja i municije preko željezni ke pruge i ceste nedaleko od Kutine. Gotovo cijela 2. brigada je 23/24. III otišla u rajon Oborova s istim zadatkom i tamo je izgubila trećinu svog bora kog i veći broj rukovodećeg sastava.

Dakle, preuzimaju i izvršavanje specijalnih zadataka i to sa znatnijim dijelom njenih snaga, Divizija je smanjivala svoje snage za ofenzivne operacije. Tome je tako pridonosila i naredba da ona ima zadatak da štiti i uva vojna i politička rukovodstva NOP-a zagreba ke oblasti, pa i neka za cijelu Hrvatsku, jer su ona u toku 1944. godine boravila u Moslavini. Ovo opet navodi na zaključak da je Divizija morala podesiti svoju operativnu aktivnost tako da na sebe, a to znači na Moslavinu, ne navrće veći protivnički snage, odnosno da ne pridoneće ofenzivni protivnika protiv oslobođenog teritorija u Moslavini.

Osim toga Divizija je morala zbog gubitaka Druge moslava ka brigade kod Oborova poduzeti mjere radi njena srećivanja i jačanja. Zbog toga ona oko 20 dana nije sudjelovala u borbama.

Protivnik je svakodnevno s malim snagama od 100 do 150 vojnika, upadao na oslobođeni teritorij s raznih strana. Divizija, Moslava ki odred i partizanske straže intervenirali su u svim slučajevima najčešće uspješno. Ali bilo je slučaju da u nekim predjelima nije bilo jedinica NOV i POJ pa protivnik nije nailazio na otpor. U takvima prilikama on je pljačkao i terorizirao narod u oslobođenim selima.

Pogrešno bi, međutim, bilo zaključiti da Divizija nije i tada poduzimala akcije ofenzivnog karaktera. Dijelovi 1. moslava ka brigade imali su i IV borbu s Nijemcima kod Gornje Garešnice,¹⁰⁴ a 4. IV treći bataljon, jedan bataljon brigade »Braće Radić« i turopoljski partizanski bataljon vodili su borbu s protivnikom u selima i njenoj okolici.¹⁰⁵ Tom prilikom prisilili su

protivnika da napusti azmu koju je privremeno bio zauzeo. U borbi su zaplijenili jedan laki mitraljez tipa »šarac«, dva puškomitraljeza, više metaka i drugog materijala, a oni nisu imali gotovo nikakvih gubitaka. Izvršeno je, tako er, nekoliko akcija na željezni koj pruzi i to 15. IV kod Volodera, a dan kasnije, izme u Popova e i sela Krivaje.¹⁰⁶ Tom prilikom porušeno je oko 70 m željezni ke pruge Zagreb- -Beograd, pokidane su telefonsko-telegrafske linije, porušeni telefonski stupovi i postavljene nagazne mine na cesti kod Popova e.

Prvu borbu nakon borbi kod Oborova Druga moslava ka brigada, i to njeni 2. i 3. bataljon, vodili su 17. IV kod Srpskog Selišta i Mikleuške. Tu su porazili protivnika koji je odstupio u pravcu Popova e uz gubitke od devet mrtvih i 11 ranjenih. Brigada je u toj borbi imala jednoj mrtvog i jednog ranjenog.¹⁰⁷

DIVIZIJA POSLIJE BORBE KOD OBOROVA

I prije borbe kod Oborova 33. divizija bila je brojano vrlo mala. Imala je samo 1560 boraca i rukovodilaca. Budu i da je u njoj izgubila oko 160 boraca i rukovodilaca¹⁰⁸ njeno stanje je po etkom travnja 1944. godine iznosilo oko 1460 boraca i rukovodilaca. To se u prvom redu odnosi na 2. moslava ku brigadu, koja je tada u svom sastavu imala samo 360 boraca. Ni brojno stanje 1. moslava ke brigade nije bilo zadovoljavaju e. Zbog toga je popuna brigada novim borcima bio jedan od najvažnijih zadataka. Druga brigada bila je tada na odmoru u selima Martincu i G. Petri koj. Tu je održan sastanak štaba brigade na kojem je izvršena analiza borbi kod Oborova. Nakon konstatiranja uzroka poraza primljene su na znanje kadrovske izmjene u štabu brigade i štabovima bataljona. Dotadašnji komandant brigade stavljen je na raspolaganje štabu 10. korpusa, a na njegovo mjesto za v. d. komandanta postavljen je Ivan Kosak. Za komesara brigade postavljen je Zvonko Komarica. Na elnik štaba postao je Pero Anuši . Za obavještajnog oficira štaba brigade postavljen je Josip Kotnik.¹⁰⁹

Usporedo s kadrovskim promjenama u štabu, izvršena je i reorganizacija brigade. To je bilo mogu e, jer je u njen sastav došao jedan bataljon Moslava kog NOP odreda (oko 70 boraca i rukovodilaca),¹¹⁰ te oko 116 dobrovoljaca.¹¹¹ Ponovo su u sastavu brigade bila tri bataljona i to:

Od boraca 1. i 3. bataljona formiran je novi 3. bataljon. Drugi bataljon koji je popunjeno s manjim brojem novoprdošlih dobrovoljaca ostao je i

1. koji je po spisku imao	144,	a na licu mjesata	130	boraca
2.	174	"	173	
3.	162	"	158	
Pionirska eta	"	13	12	
Minobaca ko odjeljenje	16	"	15	
eta za vezu	23,	"	19	
Bolni ki vod	10,	"	10	
Izvi a ki vod	14,	"	14	
Štab i prištapske jedin.	22,	"	22	
Ukupno:	578		553	

dalje pod istim nazivom. Novi 1. bataljon formiran je od bataljona Moslava kog odreda i dobrovoljaca. Njemu su pridodani borci i rukovodioci prateće koja je privremeno bila rasformirana.

Istodobno s reorganizacijom brigade izvršene su izmjene u štabovima bataljona. Za v. d. komandanta štaba 1. bataljona postavljen je Zdravko Vaupoti. Nešto kasnije izvršene su i druge izmjene. Politički komesar ovog bataljona smijenjen je po kazni, a za novog komesara postavljen je Ivan Barešić. U štabu 2. bataljona izmijenili su se samo komesar i njegov zamjenik. Umjesto dotadašnjeg političkog komesara Josipa Kotnika, koji je otišao za obavještajnog oficira brigade na tu dužnost postavljen je Slavko Petroković. Za zamjenika komesara imenovan je Ivan Lazar. Mjesto operativnog oficira štaba privremeno je ostalo nepopunjeno. Za v.d. komandanta štaba 3. bataljona postavljen je Mirko Mandekić. Za politički komesar štaba postavljen je Tomo Čevar, a za njegova zamjenika Ivan Fabijani. Na dužnost operativnog oficira imenovan je Pavle Marković, nastavnik pontonirske ete.¹¹³

Nakon tih promjena izvršena je reorganizacija partijske i skojevske organizacije u brigadi. U bataljonima su formirani bataljonski birovi, a u etama jedinice KP. U cijeloj brigadi bilo je tada 70 lanova i devet kandidata KP organiziranih u 10 partijskih jedinica i 75 lanova SKOJ-a u 9 skojevskih grupa.¹¹⁴

U bataljonima su formirani kulturno-prosvjetni odbori koji su imali zadatku da se brinu o obrazovanju i kulturnom životu. U odbore su obavezno ulazili politički komesari bataljona i njihovi skojevski rukovodioци. Sli na tijela formirana su u etama, a nazvana su pododborima.¹¹⁵

Nakon provedenih organizacijskih i kadrovskih promjena pristupilo se intenzivnom radu na vojni komitet i politički komitet osposobljavanju boraca i rukovodilaca. To se uglavnom provodilo putem savjetovanja, sastanaka i

zajedni kog rada u vodovima, etama, komandama bataljona, partijskim jedinicama i skojevskim grupama. Kao predava i za pitanja iz vojne obuke služili su vojni rukovodioci i to najprije oni koji su pri štabu divizije završili dvadeset dnevni kurs za vojne rukovodioce. Politi ki delegati, zamjenici politi kih komesara i komesari. Me u njima posebno su se isticali oni što su se vratili sa srednjeg partijskog kursa što je postojao pri Oblasnom komitetu KPH i nižeg kursa koji je vodio Divizijski komitet KPH.

U vremenu od i. do 20. IV 2. moslava ka brigada boravila je u Dragancu, Martincu, G. Petricu, Dubravi, Siš anima, Popovcu, Bršljanici, Mikleuški, Srpskom Selištu, Dišniku i Velikom Grdevcu, dakle u svim krajevima Moslavine. Ona je tada preuzeila i podru je što ga je do odlaska na Kalnik i Hrvatsko zagorje držala 1. moslava ka brigada. Njeni borci i rukovodioci uspostavljali su u tim selima vezu sa lanovima MNOO-a i antifašisti kih organizacija. Informirali su ih o stanju u Jugoslaviji i na frontovima. Politi ki komesari, njihovi zamjenici i komandanti govorili su na masovnim skupovima naroda u tim mjestima. Nastojali su da narodu objasne politi ke doga aje i da ga upoznaju s uspjesima savezni kih armija. Sav taj rad imao je zadatak da se u narodu u vrsti vjera u pobjedu nad fašizmom i da ga se angažira u borbi protiv okupatora i njegovih suradnika.

Zahvaljuju i svim ovim mjerama stanje u 2. moslava koj brigadi u proteklih dvadeset dana znatno se poboljšalo. Borci i rukovodioci dobivali su sve više samopouzdanja, postajali sve aktivniji.

Dok se Druga moslava ka brigada oporavljala od pretrpljenog poraza i kretala cijelom Moslavom, dotle je Prva moslava ka bila izvan tog podru ja. Kratko vrijeme boravila je na obrancima Kalnika, a zatim je otišla u Hrvatsko zagorje gdje je ostala do 14. V 1944. godine.

Zapravo 1. moslava ka brigada krenula je 10. IV 1944. godine s Operativnim odjelom štaba 10. korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ u pravcu Hrvatskog zagorja. Kod mjesta Zajezde trebalo se sastati sa štabom 32. divizije. Njen zadatak je bio da pomogne 32. diviziji i Zapadnoj grupi NOP odreda likvidirati nekoliko protivni kih uporišta u Hrvatskom zagorju. Naime, u to vrijeme ustaše, oružnici, pa i domobrani bili su stacionirani u mnogim mjestima Hrvatskog zagorja. Iz tih uporišta oni su svakodnevno upadali u okolna sela. Osim toga ustaše i Nijemci su tim krajevima esto krstarili i s ve im snagama me u kojima su se nalazile i motorizirane. Ve u koncentraciju svojih snaga i ofenzivnu aktivnost razvijali su iz tri osnovna razloga. Prije svega rijekom Sutlom išla je tzv. granica izme u NDH i Tre eg Reicha. Nijemci su nastojali da u blizini njihova »državnog teritorija« nema oružane aktivnosti protivnika, pa su

vojnom silom pokušavali da održe mir u susjednim područjima. Osim toga, od Zagreba preko Varaždina i Maribora (i od Zagreba preko Zaboka, Krapine, Rogačke Slatine, Celja i Maribora) vodile su saobracajnice za Graz, Beč, odnosno Trebišnjicu i Reich, pa su bili zainteresirani za sigurnost saobraćaja u tom prostoru.

Drugi razlog bio je taj što je područje Hrvatskog zagorja bilo neposredno zaleđe Zagreba. Pošto se teritorij NDH u to vrijeme sveo, osim uskih koridora uz neke važnije saobraćajne ajnice i isto tako Slavoniju, pretežno samo na dio Hrvatske koju je pokrivala Zagreba ka oblasti, ustaše su po svaku cijenu nastojali da u tom kraju imaju što je u pozicije.

Treći razlog bio je ekonomski prirode. Za Zagreb i oružane snage NDH trebalo je osiguravati makar minimum poljoprivrednih proizvoda kao i sirovine za preradu u industriji.

Iako su Zagorje i Prigorje i sami oskudjevali ovim proizvodima, zahvaljujući i njihovoj blizini oni su bili jedan od glavnih opskrbljivača Zagreba ratarskim proizvodima, mesom, peradi, mlijekom i mlijenim proizvodima, te povrćem i voćem.

Dakle zbog tih razloga oni su nastojali da u Zagorju razbijaju NOP i ostvare potpunu kontrolu nad njegovim stanovništvom.

Svjestan svih tih inilaca štab Desetog korpusa Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije izvršio je u ovom prostoru koncentraciju glavnine svojih snaga te je otpelao s ofenzivnim operacijama.

Ostavši tako privremeno bez i. moslavu ke brigade Štab Divizije razvio je svestranu aktivnost nastojeći da Diviziju vojnički i politički što više osposobi. To je bilo potrebno zbog zadataka koji su joj predstojali.

Najprije je popunjena Štab Divizije. Na upražnjeno mjesto operativnog oficira postavljen je Nikola Šušnjar koji je prije toga bio politički komesar Druge moslavu ke brigade.¹¹⁶

Budući da su protekle borbe pokazale da jedan dio nižeg komandnog kadra ne zadovoljava kao rukovodioci, odlučeno je da se pri Štabu Divizije formira podoficirska škola. Predviđeno je da ona traje 20 dana. Kroz nju su trebali proći svi desetari, vodnici, zamjenici komandira, a izučavali su rukovo enje jedinicom, napadanje na naseljena mjesta i utvrde, borbe na otvorenom terenu, postavljanje zasjeda, ukopavanje boraca i upoznavanje raznih vrsta oružja. Predavači na kursu bili su komandant Divizije, politički komesar, načelnik štaba, operativni oficir i komandiri specijaliziranih jedinica. Osim predavanja u igrilu se zajedno sa itanjem i raspravama o onome što je prošlo. Teoretsko znanje provjeravano je u praktičnim vježbama na terenu. Nakon 20 dana, kada je prvi kurs završio, konstatirano je da je postignut zadovoljavajući uspjeh. Nakon toga polaznici kursa vratili

su se u svoje jedinice.¹¹⁷

Sli no se postiglo i u pogledu politi kog obrazovanja rukovodilaca. Odlu eno je da se pri štabu formira niži partijski kurs kojega e polaziti lanovi Partije, u prvom redu sekretari partijskih jedinica, delegati vodova, politi ki komesari eta, pa i pro elnici skojevskih grupa. Za predava e na kursu predvideni su lanovi Oblasnog komiteta KPH za Zagreba ku oblast.¹¹⁸

Komandant i politi ki komesar Divizije pozivali su lanove štaba Druge moslava ke brigade, lanove njenih štabova bataljona, te rukovo-dioce specijaliziranih jedinica, koje su se nalazile pri Štabu Divizije, te su s njima na sastancima i savjetovanjima analizirali pojedine akcije. I time su nastojali pridonijeti njihovu osposobljavanju.

Tada su osposobljene, pontonirska eta, koja je tada imala 60 boraca i eta za vezu. Njihove komande i borci bili su osposobljeni, ali je nedostatak ete za vezu bio u tome što nije imala dovoljno potrebnih sredstava (telefona, telefonskih centrala i radio-stanica) i materijala.¹¹⁹

Pri Štabu Divizije postojali su tada bolni ki vod i kirurška ekipa. Pripadnici voda svakodnevno su obu avani za poslove koje su obavljali, a kirurška ekipa vršila je obu avanje pripadnika brigadnog saniteta i izvodila manje kirurške zahvate. Probleme ekipi i bolni kom vodu inio je nedostatak sanitetskog materijala, kao što su zavoji, gaza, sredstva za u vrš ivanje prijeloma kostiju, a i lijekovi. Iako u to vrijeme u Diviziji nije bilo oboljenja kao što su tifus i pjegavi tifus, ipak je bilo spolnih oboljenja, skorbuta, svraba i raznih upala. Skorbut je bio posljedica nedovoljne vitaminske hrane u prehrani vojnika, premda su se u to vrijeme naj eš e hranili po seoskim ku ama. Razlog je bio u tome što je tada bilo prolje e, kada u selima nema namirnica s vitaminima (povr e i vo e). Do pojave svraba dolazilo je zbog nedovoljno higijenskih uvjeta, zbog ega su oni borci koji nisu poklanjali dovoljno pažnje osobnoj higijeni oboljevali. Upale na bazi prehlade bile su posljedica slabe odje e i obu e boraca.

Divizijski komitet KP organizacijski je sredio partijske jedinice u štabu i prištapskim jedinicama Divizije. To isto je zajedno s omladinskim rukovodstvom Divizije u inio i u skojevskoj¹²⁰ organizaciji.

OPERATIVNA AKTIVNOST DIVIZIJE U PROLJE E 1944. GODINE

Štab Divizije, prištapske jedinice i Druga moslava ka brigada nalazili su se cijelo to vrijeme na podru ju Moslavine. Oni su 19. IV izvršili pokret

preko isto ne Moslavine u pravcu Bilogore. Sutradan je 2. brigada zaposjela položaje kod V. Trnovitice, N. Plošice i sela Potok, a Štab Divizije smješto se u selo Ruškovac. Tu je Drugoj moslava koj brigadi izdano nare enje da napadne ustašku miliciju u mjestu Veliki Gradić. Do borbe je došlo no u-21/22. IV. Njene jedinice brzo su prodrle u mjesto te su otpo ele s pretresom kući. Tom prilikom ubijeno je šest, a ranjeno deset ustaša. Nakon toga jedinice brigade su se povukle. Prilikom povlačenja razrušile su most na esmi dug 20 m i spalile vojni ke barake.¹²¹ Brigada u akciji nije imala gubitaka.

Idu a dva dana brigada je provela na polaznim položajima. Tu se odmarala i pripremala za slijedeće akcije. Tada je u brigadu stigao novopostavljeni politički komesar Zvonko Komarica. Dne 25. IV prvi i drugi bataljon izvršili su marš preko Dišnika do Srpskog Selišta i Mikleuške, a treći bataljon do Babina. Na položajima kod tih seli ostali su do 26. IV, kada su no u istog dana izvršili napad na bolnicu kod Popova.¹²² Tu je brigada zaplijenila većeg kolike bolničke opreme, lijekova, više konja i goveda, te namirnice i pokrivača. Plijena je bilo 25 zaprežnih kola, koji je nakon povlačenja najvećim dijelom predan vojnojpartizanskoj bolnici na Podgari u.¹²³

Nakon akcije brigada je krenula u pravcu azme i Dubrave. Tu je njen 2. bataljon zaposjeo položaje na putu što od Hagnja vodi za Gradec. Treći bataljon postavio je zasjedu na putu kod sela Cugovca. Zadatak mu je bio da sa eka i razbije kozake, koji su svakodnevno krstarili tim krajem. No toga dana upale su ustaše u selo Stari Glog s namjerom da od naroda rekviriraju žitarice i stoku. Saznavši za dolazak ustaša neke jedinice brigade su ih napale i protjerale. Tom prilikom ustaše su imale nekoliko mrtvih.¹²⁴

Slijedeći dan, tj. 30. IV., jedinice su odmarale i pripremale se za proslavu Prvog maja. U etama su održavani sastanci, a borci su u selima prisustvovali zabavama, što su ih pripremili antifašisti ke organizacije. Najuspješnija proslava bila je u selu Štefanju gdje su borci i omladina sela navečer palili krijesove i priredili zabavu.

Dok su borci slavili Prvi maj i odmarali se, dotle je Štab Divizije sa štabom 2. brigade razradio plan napada na protivničko uporište Sv. Ivan Žabno. Odlučeno je da se napad izvrši no u od 30. VI na 1. V. s time da u napadu sudjeluju njena dva bataljona i udarni bataljon. Isto ne grupe odreda.

Poslije izvršenih priprema napad je na vrijeme izvršen. Borci su brzo svladali vanjske utvrde, te su protivnika progonili u pravcu središta mjesta. Tu se jedan dio protivničkih vojnika utvrdio u vrstama građevina zgradama koje bez artiljerije nije bilo moguće zauzeti. Drugi dio protivničkih snaga se razbjegao.

Ocijenivši da se zgradama u koje se protivnik utvrdio ne može ovladati bez teškog oružja, a njega nije bilo, bataljonima je dana naredba za povla enje.

Protivnik je u borbi imao deset mrtvih, a 2. brigada tri lakše ranjena borca.¹²⁵

Poslije borbe u Sv. Ivanu Zabno jedinice 1. bataljona povukle su se u selo Sv. Petar Cvrstec te su u toku 1. V izvršile pretres sela Sišani. To su u inile jer su bile obaviještene da u selu ima pripadnika ustaške milicije. Pretres sela je izvršen, ali nije pronađen nijedan ustaša. Slijedeći dan 2.13. bataljon takođe je prešli prugu, te su se smjestili u istom selu. Istovremeno 1. bataljon se premjestio u selo Draganac. I dok su se bataljoni odmarali, Štab Divizije razradio je zapovijed za napad na protivničko uporište Rovišće, u kojem je bilo oko 120 ustaša, te je dostavio štabu Druge brigade.¹²⁶

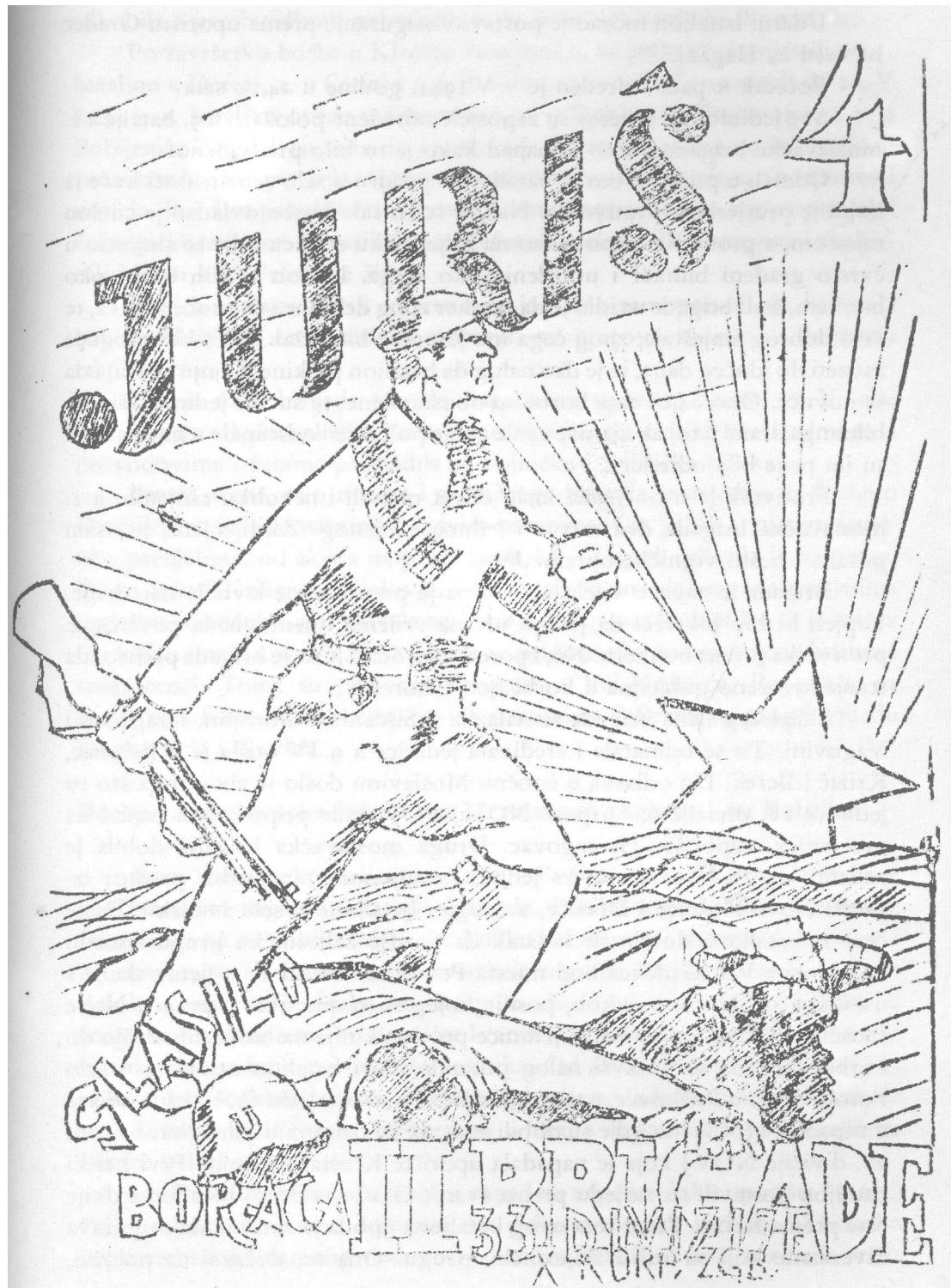
Ova je akcija trebala biti po etak aktivnog djelovanja Štaba Divizije i 2. moslava ke brigade na sektoru Moslavine. To se vidi i iz njegove zapovijedi u kojoj se kaže: »Snage našeg Korpusa koje se nalaze u ofenzivnim operacijama u Hrvatskom zagorju polu ile su zavidne rezultate i sada nakon nekoliko uspješnih akcija na tom sektoru, neprijatelj je grupirao svoje snage i vrši protivnapade na naše jedinice sa namjerom da ponovo osvoji oslobođeni teritorij i izbaci naše jedinice sa tog sektora. Naša je dužnost da pomognemo našim snagama, odnosno da ih rasteretimo neprijateljskog pritiska, a to smo najbolje u svrhu ako pređemo sa našim raspoloživim snagama u ofenzivu, tj. napad na neprijateljska uporišta.«¹²⁷

Dakle, napad na uporište u Rovišće trebao je biti prva akcija u smislu pružanja pomoći glavnini snaga 10. korpusa koje su operirale u Hrvatskom zagorju.

Plan napada na uporište u Rovišće u bio je ovakav:

Druga moslava ka brigade s jednim bataljonom ima zadatku da likvidira uporište. Zbog toga su tom bataljonu dodijeljena dva teška mitraljeza i protutenkovski top. S drugim bataljonom brigada je morala postaviti osiguranje prema Sv. Ivanu Zabnu i onemogućiti probor protivnika u pravcu napadnutog uporišta. Bataljon je na pruzi i cesti trebao postaviti prepreke radi zaustavljanja protivničke motorizacije, a kao pojačanje dodijeljen mu je jedan teški mitraljez. Treći bataljon trebao je ostati u brigadnoj rezervi, a imao se smjestiti kod sela Tuk. Zadatak mu je bio da osigurava jedinicu u napadu i to od strane Bjelovara. Za tu svrhu dodijeljen mu je jedan teški minobaca i teški mitraljez.

Bjelovarski NOP odred dobio je zadatak da postavi osiguranje na liniji sela Marići — Stanići — Prgomejje, i da od Bjelovara onemogući dolazak pojma anja napadnutoj posadi;

»Juriš« — glasilo 2. brigade

Udarni bataljon morao je postaviti osiguranje prema uporištu Gradec na cesti za Haganj.¹²⁸

Po etak napada odre en je 7. V 1944. godine u 24,00 sata.

Sve jedinice na vrijeme su zaposjele odre ene položaje, a 3. bataljon 2. moslava ka brigade po eo je napad kako je to bilo predvi eno.

Odmah u po etku borbe bataljon je prodro u selo zauzimaju i ku e iz kojih je protjerivao protivnika. Nakon etiri sata borbe ovladao je cijelom mjestom, a protivnik se povukao na željezni ku stanicu gdje se smjestio u vrsto gra eni bunker i utvr enja oko njega. Nakon kra ih borbi oko bunkera, štab brigade uvidio je da bunker zbog debljine i vrsto e zidova, te vrlo dobrog smještaja, zbog ega mu je prilaz bio težak, ne e biti mogu e zauzeti do idu eg dana, te je dao nalog da bataljon prekine daljnju borbu i da se povu e. Oko 04,00 sata borbe su obustavljene, te su sve jedinice, što su bile angažirane u toj akciji, napustile svoje položaje i odstupale u mjesta koja su im prije bila odre ena.

Protivnik je u borbama imao devet mrtvih i nekoliko ranjenih, a 2. moslava ka brigada dva mrtva i jednog ranjenog. Zaplijenjeno je osam pušaka i nešto vojni ke opreme.¹²⁹

Brigada je zauzela cijelo mjesto pa je prema tome izvršila nare enje. Uspjeh bi bio još ve i da je brigada na vrijeme onemogu ila povla enje protivnika prema bunkeru. No, i pored toga o ito je da je brigada prebrodila stanje stvoreno gubicima u borbi kod Oborova.

Slijede eg dana brigada se nalazila u Siš anima Gornjim, Dragancu i Vagovini. Tu se odmarala i sre ivala jedinice a 9. IV otišla je u Babinac, Križi i Berek. Do odlaska u isto nu Moslavinu došlo je zbog toga što su jedinice 28. divizije 6. korpusa NOV i POJ vršile pripreme za napad na protivni ko uporište Hercegovac. Druga moslava ka brigada dobila je zadatka da 11.V 02,00 sata s jednim bataljonom zaposjedne prostor izme u Nove Ploš ice i Dražice, a drugim bataljonom selo Ivansku. Dvije ete i. bataljona doble su zadatka da poruše željezni ku prugu izme u Bjelovara i Vel. Gr evca kod mjesta Petkovac. Tu su za vrijeme akcije s ustašama imale manji sukob, poslije kojeg su se povukle u pravcu Nove Ploš ice. Budu i da na druge jedinice protivnik nije nailazio, nije došlo do borbe. Brigada se dobivši nalog povukla. Prvi bataljon otišao je u selo Potok, drugi u Ruškovec, a tre i u Križi . Tu su ostali do 14. V, kada odlaze u zapadnu Moslavinu gdje su dobili zadatka da osiguraju zalede 21. brigadi 28. divizije NOVJ koja je napadala uporište Kloštar—Ivani . Prvi i tre i bataljon postavili su zasjedu prema Ivani -Gradu, a drugi bataljon s dvije ete prema Križu. Tre a eta ovog bataljona dobila je zadatka da osigurava diverzante koji su rušili željezni ku prugu. Ona se, došavši na položaj,

sukobila s protivni kom patrolom, te ju je nakon kra e borbe razbila.

Po završetku borbe u Kloštru bataljoni su se povukli, i smjestili se: i. bataljon u Derezi, 2. u Cerini i 3. u Prokljuvanima.¹³⁰ Tu su ostali do 20. V kada je 1. bataljon otisao u Lipov ane, 2. u Dubravski Prnjavorac, a 3. u Pobijenik. Zadržali su se tu do 21. V, kada su izvršili akciju na željezni koj pruzi izme u Dugog Sela i Gradca u op ini Vrbovec. Akcija je u potpunosti uspjela. Borci su porušili etiri mosta, jedan propust i na 29 mesta presjekli željezni ke tra nice. Porušili su 50 telefonsko-telegrafskih stupova i zaplijenili sedam km telefonske žice.

Uspjeh u ovoj akciji u vrstio je još više samopouzdanje boraca i rukovodilaca što se pozitivno odrazilo na njegovo moralno i borbeno raspoloženje.¹³¹

Poslije toga brigada sve do napada na uporište Narta, 25. V, nije poduzimala nikakve akcije. To vrijeme iskorišteno je da se borci odmore, a po vodovima i etama provodila se vojni ka i politi ka obuka.

Prema tome, oko mjesec i pol Druga brigada je zajedno sa Štabom Divizije krstarila Moslavinom u svim pravcima. as je bila u njenim istim predjelima, od akcija na pruzi Beograd—Zagreb odlazila je na prugu Dugo Selo—Križevci—Bjelovar. Postavljala je zasjede, napadala pojedina uporišta, a naj eš e je djelovala na komunikacijama. Gubici što ih je u tom razdoblju imala nisu bili veliki, pa je to pridonosilo porastu njene borbene spremnosti. Tome su pridonijeli uspjesi u Vel. Gr evcu, Popova i, na pruzi kod Križa, a naro ito uspjeh u rušenju željezni ke pruge izme u Dugog Sela i Gradca.

Borbe 1. moslava ke brigade u Hrvatskom zagorju i na Kalniku

Prvu borbu, iako ne i osobito tešku, Prva moslava ka brigada imala je u Hrvatskom zagorju kod sela Zajezde. Poslije toga kratko se vrijeme odmarala i to ne toliko od borbe koliko od dugog i napornog marša od Moslavine, preko Kalnika do Hrvatskog zagorja. Ve 19. IV 1944. godine dobila je nare enje Štaba 10. korpusa da zajedno s ostalim njegovim snagama napadne ustaško uporište Ivanec. U Ivancu se nalazila etarnaesta ustaška satnija koja je imala 164 vojnika. Od naoružanja imala je oko 160 pušaka, šest puškomitrailjeza, dva teška mitraljeza i jedan teški minobaca .¹³²

U zapovijedi Štaba 10. korpusa u vezi s napadom Prve brigade na Ivanec nalazi se:

»i. Sa dva bataljona e izvršiti napad na neprijateljsko uporište Ivanec. Prije napada na samo uporište sa jednom etom izvršiti likvidaciju neprijateljskog isturenog voda kod crkve Sv. duh. Dok ova eta bude vršila

likvidaciju posade kod Sv. duha, za to vrijeme ete odre ene za napad na uporište Ivanec vršit e podilaženje k samom uporištu i otpo eti napad u odre eno vrijeme.

Od ova dva bataljona zadržati dvije ete u rezervi.

Sa jednim bataljonom postaviti osiguranje prema neprijateljskom uporištu Belec. Osiguranje postaviti na liniji k. 314—Junanš ina—Kr , sjeverno od uporišta Belec.

Jedan bataljon ove brigade nalazit e se u rezervi ovog korpusa.¹³³

Ovom naredbom nije bilo odre eno vrijeme napada, nego je to u injeno dopunskom zapovijedi od 22. IV. Me utim, 21. IV dok je brigada bila u bazama i vršila osiguranja na položajima i to 1. i 3. bataljona kod sela Križari, a 4. kod Zajezde, protivnik je u 09,00 sati toga dana otvorio artiljerijsku vatru na položaje brigade i po eo nastupati u njenom pravcu. Prilazio je s jedne strane od rudnika Mariguti a i Prepuštvca, a s druge od željezni ke stanice Budinš ina, cestom prema Zajezdi. Cestom je nastupao s tenkovima. Me utim, oni su bili zaustavljeni prerekama što su ih na cesti postavili borci 1. moslava ke brigade.

Borba je po ela u 10,30 sati, a trajala je do 15 sati i 10 minuta. U po etku protivnik je vršio jak pritisak na položaj brigade, te je zbog ja e vatre i boljih položaja što ih je imao prisilio brigadu da u toku borbe izvrši manevar. Tek kada su se 2. i 4. bataljon spojili i razvili u obliku slova V po eli su protivnika tu i s lijeve i desne strane. Ubrzo poslije toga prisilili su ga na povla enje. Ostala dva bataljona tako er su održali svoje položaje nakon ega je protivnik protjeran.

Gubici što su ih imale obje strane nisu bili veliki, no najzna ajnije je u svemu tome bilo to da je brigada osjetila namjere protivnika i prisilila ga na povla enje. Tom prilikom zaplijenjena su i dva tenka.¹³⁴

Idu eg dana štab 10. korpusa izdao je dopunsku zapovijed za napad na Ivanec. Njome se 1. moslava koj brigadi nare uje da napad izvrši kako je to predvi eno u zapovijedi od 19. IV. Osim *toga, za napad joj je dodijeljen jedan brdski top 75 mm i tenk što je prošlog dana zarobljen u borbama.*

Napad je po eo 23. IV u 01,00 sat. Istodobno su napadnuti svi položaji protivnika. Zahvaljuju i pažljivom podilaženju protivni kim položajima postignut je efekt iznena enja, zbog ega protivnik nije ništa primijetio do otpo injanja samog napada. Napad je osim pušaka i mitraljeza izvršen brdskim i protutenkovskim topom, i tenkom. Najprije je likvidirana posada na vrhu Sv. duh, a onda su osvojeni bunker i na kraju cijeli Ivanec. Da su bataljoni na vrijeme zatvorili obru oko protivnika, ne bi ustašama uspjelo pobje i u Varaždin. Protivnik je u borbi imao šest mrtvih i sedamnaest zarobljenih, dok je brigada imala tri poginula i devet ranjenih. Brigada je u

borbi zaplijenila osam puškomitrailjeza, jedan teški mitraljez, jedan šmajser, 31 pušku, 30 bombi, jedan laki minobaca , više mina i 11.100 metaka za puške i mitraljeze, tri telefona, jednu poljsku telefonsku centralu, te izvještan broj vojni kih odijela i obu e.¹³⁵

Uzimaju i u obzir broj vojnika, naoružanje, položaj i utvr enja što je protivnik izgradio za obranu, ovaj uspjeh 1. moslava ke brigade spada medu najve e što ih je ona do tada postigla. Borci i rukovodioci bili su oduševljeni, a moral i borbeno raspoloženje znatno su porasli. To više što je brigada za samo tri dana vodila dvije vrlo teške borbe i obadvije je završila s punim uspjehom. S tim u vezi štab 10. korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ izdao je naredbu br. 20. od 25. IV 1944. godine kojom se pohvaljuju jedinice 32. divizije i 1. moslava ka brigada 33. divizije. U naredbi se s tim u vezi kaže:

»U borbama za oslobo enje Ivanca 23. IV o. g. naro ito su se istakli štab I. brigade XXXIII divizije svojim smišljenim i uspješnim rukovo e-njem jedinica u borbi, II i IV bataljon I brigade XXXIII divizije, koji su svojim dobrim držanjem u borbi i snažnim napadom uspjeli osloboediti Ivanac i zadobiti znatan ratni plijen.

Za ovakvo njihovo držanje u borbi

Pohvalujemo:

Štab I brigade XXXIII divizije i II i IV bataljon I brigade XXXIII divizije za njihovo držanje u borbi.

Ovu naredbu pro itati pred strojem.«¹³⁶

To je bilo najve e priznanje koje je brigada dobila od njezina formiranja.

Dva dana kasnije, tj. 25. IV, brigada je dobila zadatak da likvidira ustaško uporište Belac u kojem se nalazila jedna satnija ustaša. Oni su osim lakog naoružanja imali jedan teški mitraljez i teški minobaca . Me utim, prvobitna naredba je povu ena te je napad na ustaše izvršio Udarni bataljon Zapadne grupe NOP odreda. On je jurišem brzo razbio protivnika koji se pretrpjevši gubitke, povla io prema Zlataru. No, na povla enju do ekala ga je i. moslava ka brigada, te ga je razbila, nanijevši mu gubitke od 26 mrtvih i 12 zarobljenih. Tom prilikom zaplijenila je 21 pušku, jedan puškomitrailjez, jedan automat i 800 metaka.¹³⁷

Slijede eg dana brigada je izvršila pokret prema Zlataru, a onda je otišla u pravcu Vel. Trgoviš a. Tu se kratko vrijeme odmarala, a zatim je 28. IV otišla na sektor Sudovec — Mož anec i Hum — Paka. Imala je zadatak

da osigurava napad 32. divizije na Novi Marof.¹³⁸ Pošto napad nije uspio ona je napustila taj kraj, te je 29. IV zaposjela položaje na liniji Veliko Trgovišće — Hrašina. Tu su se borci ukopali i o ekivali nailazak protivnika.¹³⁹ U tom kraju brigada je ostala do 2. V kada je dobila zadatku da likvidira ustaško uporište Donje Orešje. U njemu je bilo 40 pripadnika ustaške milicije. Iako posada uporišta nije bila velika, ipak je imala veliko značenje za stanje u jednom dijelu Prigorja. Radilo se o tzv. ustaškoj miliciji koji su organizirali Bijelu gardu te su zajednički terorizirali narod u tome kraju. Dakle, likvidacijom uporišta stvorili bi se uvjeti za brži razvitak NOP u tom dijelu Prigorja.¹⁴⁰ No u toku priprema za akciju došlo je do promjene. Zadatak za napad na Donje Orešje dobio je 2. bataljon Zagreba kog NOP odreda, a 1. moslava ka brigada morala je postaviti osiguranje prema Mariji Bistrici, Sv. Ivanu Zelini i Kominu. Uporište je brzo likvidirano s tim što je posada uništena do posljednjeg vojnika. Pošto na zasjedu je bio brigada postavila protivnik nije nailazio, ove su po završetku akcije bile povučene. Poslije toga brigada se uputila na područje Ivance, gdje je 6. IV zauzela položaje u pravcu Lepoglave. Protivnik je odlučio ponovo zauzeti Ivanec pa je radi toga prikupio u Lepoglavi još snage. Istog dana krenuo je s tri kolone u pravcu Ivance. Sa injavale su ih dvije bojne PTS-a i jedna oklopna jedinica. U toku toga i 7. V protivnik je nekoliko puta nailazio, ali je svaki put bio odbijen. Idući dan uspjelo mu je doći i u pozadinu brigadi te ju je brzo opkolio. Pošto je primila naredbu enje za povlačenje ona se, formiravši tri kolone, probila iz obrana a pretrpevši samo manje gubitke. Nakon toga protivnik je ponovo zauzeo Ivanec.¹⁴¹

Nakon izvlačenja od Ivance brigada se prebacila u rajon Zlatara. Tu je 11. V 1944. godine dobila zadatku da napadne protivničko uporište Mala e. Napad je trebala izvršiti jednim bataljom, a s dva postaviti osiguranje prema Bedekovici. Jedan bataljon ostavila je u brigadnoj rezervi.

Do napada je došlo od 12. na 13. V u 04,00 sata. Borba je bila žestoka, a trajala je 13. V 1944. godine do 10,00 sati. U borbi su izginuli svi pripadnici posade, 40 ustaša.¹⁴² Prva moslava ka brigada zaplijenila je sve oružje i opremu protivnika. Zbog jakog pritiska ustaških snaga brigada se istog dana povukla iz mjesta, te se zajedno sa 32. divizijom i partizanskim odredima počela povlačiti prema Kalniku. Naime, teško pogodeni ofenzivom snaga 10. korpusa, u kojoj su im one nanijele velike gubitke u ljudstvu i materijalu, ustaše su 13. V završile s koncentracijom svojih joših snaga u rajonu Hrvatskog zagorja. Nastojali su da tu odsijeku, okruže i uništite snage 10. korpusa. Ta operacija koju su ustaše nazvale »Sarajevo«, imala je za cilj da snage 10. korpusa opkole u rajonu sela Kraljevac — Hrašina — Trgo-

viš e, da ih potisnu pod Ivanš icu, koju su ustaše tako er zaposjeli i da ih tu unište.¹⁴³ Me utim, taj plan je u osnovi propao ve 15.V pošto je glavnini snaga 10. korpusa uspjelo izi i iz okruženja. One su krenule prema cesti Zelina — Novi Marof s tim da se kod sela Hum prebace na Kalnik. Me utim, i. moslava ka brigada nije na vrijeme izvršila svoj zadatak. Naime, ona i 2. bataljon brigade »Bra e Radi « nisu na vrijeme odstupili preko ceste Zelina — Novi Marof, te ih je protivnik koji je prije njih zaposjeo položaje na cesti kod Huma prisilio da se vrate u Zagorje. Samim time i. moslava ka brigada i 2. bataljon brigade »Bra e Radi « bili su odsje eni od ostalih snaga 10. korpusa. Oni su cijeloga dana, 16. V, vodili borbe s protivnikom. Pred no su uspjeli razbiti obru , te su se probili preko Brežnice i reta u pravcu sela Kra evac. Odatle je, ne postavivši barikade na cesti kod Sudovca, jer je dobila zadatak da postavljanjem barikada onemogu i brzi prodor protivni kih oklopnih jedinica, odmah odstupila u pravcu Gor. Rijeke. Protivnik je to iskoristio pa je uz pomo motoriziranih jedinica i avijacije brzo gonio snage korpusa. Idu eg dana, 17. V, one su odstupale u pravcu sela Apatovac na Kalniku. Tu je 1. maslova ka brigada zaposjela položaje na kojima je oko 09,00 sati došlo do borbe sa ustašima. Ubrzo zatim brigada je odstupila te je protivnik zauzeo Apatovac. Pošto je povla enje bilo neorganizirano, a odvijalo se u panici, brigada je u rajonu sela Rozgovac — Prkos i Ražinac doživjela težak poraz. Ovdje, kao i gubici zajedno s onima što ih je imala za vrijeme povla enja od 15. V iznosili su 25 mrtvih, 124 ranjena i 149 nestalih. Izgubila je jedan top, jednu protutenkovsku pušku, tri teška i sedam puškomitrailjeza, 156 pušaka, 23 automata, 300 protutenkovskih mina i ve e koli ine opreme. Protivnik je istodobno imao 79 mrtvih i oko 100 ranjenih.¹⁴⁴

Odatle je brigada zajedno sa 32. divizijom otišla na Bilogoru, gdje se nekoliko dana zadržala na odmoru. Vrijeme od 18. do 22. V brigada je iskoristila da se u vodovima, etama, štabovima partijskim i skojevskim organizacijama analizira njena borbena aktivnost u vremenu od 10. IV do 17. V 1944. godine. Naime, ona je u tom vremenu postigla više zna ajnih uspjeha (Zajezda, Ivanac, Ma e, itd), ali je prilikom povla enja doživjela tri teška poraza. Tom prilikom izba ena je iz stroja gotovo polovica njenog borbenog sastava. Za to je bilo više razloga. Prije svega, nare enje za odstupanje brigade dano je dosta kasno, odnosno onda kada je protivnik ve bio zatvorio odstupnicu. Drugi razlog je dugo zadržavanje snaga 10. korpusa u Hrvatskom zagorju. Naime, jedinice iscrpljene i zamorene stalnim borbama po ele su sporije reagirati za zapovijedi što su ih primale. To se vidjelo i u slu aju Prve moslava ke brigade. Sporije se kretala, položaje na vrijeme nije zauzimala, pa su to koristile odmorne, dobre naoružane i

motorizirane ustaške snage. Bilo je tu i drugih razloga, kao što su težak teren, nedovoljna informiranost o protivniku, ali i subjektivnih slabosti, kao što su nedovoljna budnost, slabljenje discipline, nepotpuno izvršavanje zadataka, demoralizacija pojedinaca i nesnalaženje pojedinih rukovodilaca u nekim situacijama. No, bez obzira na sve to brigada je u Hrvatskom zagorju uspješno izvršila svoj zadatak, te se nakon 40 dana izbivanja 20. V 1944. godine vratila na područje Moslavine.

Napad na uporite Narta

Pošto su se 32. divizija i 1. moslava ka brigada na Bilogori odmorile i sredile svoje redove, Štab 10. korpusa donio je odluku da s glavninom svojih snaga kreće u ofenzivu protiv okupatorskih i kvrških snaga na sektoru Bjelovara. Za njen po etak određeno je da se napadnu protivni ka uporišta u Nartu i Velikom Trojstvu. Primivši naređenje, koje se odnosilo na 33. diviziju, Štab Divizije izdao je 23. V 1944. godine zapovijed u kojoj se među ostalim navodi:

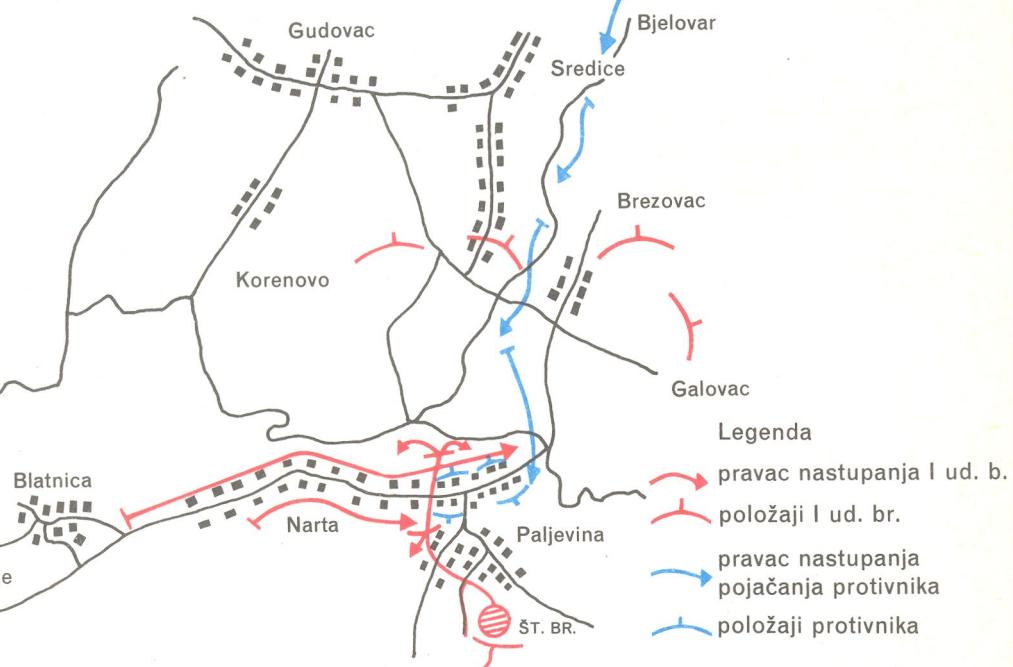
»Dolazi vrijeme naše ponove ofanzive, vrijeme slavnih pobjeda izvođenih kod Čazme, Koprivnice, Ludbrega, Ivance, Zlatara, Varaždinske Toplice i Novog Marofa, Podrute i mnogih drugih. Vrijeme kada će se ponovo za utiigranjem naših minobaca i topova, prasaka i štektanja puškomitrailjeza i kada će kolone slavom ovjenati brigada u svom nastupanju biti vjesnikom slobode i bolje budunosti našeg naroda.

Kao prva uporišta koja imaju pasti pod silom naših udaraca, određene su Narta i Veliko Trojstvo ...«¹⁴⁵

Iz dijela zapovijedi što smo ga citirali vidi se da je Štab Divizije nastojao u svojim jedinicama stvoriti borbeno i euforično raspoloženje. To je bilo potrebno kako radi podizanja borbenog morala, tako i radi izvršavanja konkretnog zadatka. Jer, zadatak što je predstojeao nije bio nimalo lak. Naime, radilo se o likvidaciji uporišta u mjestu Narta iju je posadu sa injavalo 230 domobrana, 170 oružnika i 50 Nijemaca. U sastavu naoružanja imali su 29 puškomitrailjeza, više automata i oko 420 pušaka. Protivnik je bio utvrđen većim brojem bunkera, rovova i vrsto građevina zgrada. Uporište je bilo opasano sistemom bodljivih žica i minskih polja. Osim toga, u neposrednoj blizini nalazilo se uporište Bjelovar, iju je posadu sa injavalo oko 4500 vojnika. Protivničke snage nalazile su se takođe u Sv. Ivanu Zabno i Križevcima. U Sv. Ivanu Zabno bilo je tada 500 njemačkih vojnika i jedna artiljerijska jedinica, a u Križevcima posada koju su sa injavali 1300 domobrana, 400 ustaša, 300 pripadnika Waffen SS-a i oko 1000 pripadnika njemačkog Wehrmacht-a¹⁴⁷.

Zadatak da napadne i likvidira uporište dobila je i. moslava ka brigada. Ona je s jednim bataljonom trebala izvršiti napad na uporište sa zapadne strane tako da izvrši prođor južno od puta koji vodi iz D. Narte u uporište. S druga dva bataljona trebala je uz esmu napasti uporište od strane Bjelovara. Četvrti bataljon, kojem su bili pridodani top i teški minobaca i, trebao je naknadno stupiti u borbu s time da uporište napadne s jugozapadne strane. Za izvršenje toga zadatka dodijeljeno mu je i teško naoružanje. 2. moslava ka brigade. Osim toga, dodijeljena joj je pionirska eta radi rušenja mosta na esmi, mineri i diverzanti koji su imali zadatak da uništavaju prepreke i utvrđenja u uporištu.

Skica napada I ud. brigade XXXIII div. na uporište u Narti

Druga moslava ka brigada imala je zadatak da s jednim bataljom kontrolira prijelaze na rijeci esmi kod sela Sišani, da poruši prijelaze i sakrije amce. Druga dva bataljona određena su za korpusnu rezervu. Izviđačko odjeljenje Druge brigade dobilo je zadatak da kontrolira prostor prema uporištu Sv. Ivan Žabno, a Pontonirska eta stavljena je na raspolaganje štabu 28. divizije koja je sudjelovala u osiguranju napada od strane Bjelovara. Zadatak joj je bio da na esmi kod Dol. Narte i isto no od Kolareva sela, kod šume Rastik, naini mostove i prijelaze preko rijeke.¹⁴⁸

Na osnovu primljenog nare enja i. moslava ka brigada po eli je napad 25. V u 03,30 sati. Bataljon što je napadao od sela Štefanje privukao se na 30m do ži anih prepreka, ali je tada dobivši jaku mitraljesku-puš anu vatru bio primoran da se povu e do obližnjih ku a. U sli noj situaciji našla su se i druga dva bataljona. Zbog jake vatre protivnika oni su bili zaustavljeni spremaju i se da ponovo krenu u napad. Me utim, dio protivni kih snaga neopaženo je izašao iz utvrda, te je zašao iza le a 2. bataljona. Iznenadivši ga jurišem brzo su ga razbili i onemogu ili za daljnje ofenzivno djelovanje. Poslije toga izvršeno je pregrupiranje snaga 1. moslava ke brigade, poslije ega su bataljoni nekoliko puta jurišali na protivni ka utvr enja. No, svaki put bili su odbijeni. Obostrani napadi smjenjivali su se sve do 14,00 sati kada je izdano nare enje za povla enje. Do toga je došlo iz dva razloga. Prvo zato što je brigada imala dosta velike gubitke, devet mrtvih, tri ranjena i 30 nestalih boraca, i drugo što jedinice 28. divizije nisu na vrijeme zauzele položaje koji su im bili odre eni. Prije nego su stigle njih je zaposjeo protivnik, pa je postojala mogu nost da on Prvu brigadu napadne s le a. Na drugim položajima jedinice su vodile borbu sve do 13,30 sati nakon ega su dobile nare enje da se povuku. Dakle, da ih ne napadne i protivnik koji je nastupao od Bjelovara, jedinice 1. moslava ke brigade bile su povu ene iz Narte. Prema tome, napad nije uspio, pa su jedinice Divizije odstupile u Moslava ku goru.¹⁴⁹

RUŠENJE ŽELJEZNI KE PRUGE NA RELACIJI RIJEKA ESMA — ŽELJEZNI KA STANICA POPOVA A

U Moslavini su se brigade dva dana odmarale, a 27. V dobine su nare enje da poruše glavnu željezni ku prugu izme u rijeke esme i Popova e. Na osnovi te naredbe 1. moslava ka brigada je s tri bataljona i jednim vodom diverzanata dobila zadatak da razruchi željezni ku prugu od mosta na esmi do željezni ke stanice Popova a. Jedan bataljon ostao je u rezervi, a trebao se smjestiti u selu V. Ludina. Tu je s jedinicama 2. moslava ke brigade trebao postaviti zasjedu prema Popova i.

Druga brigada s pionirskom etom, odjeljenjem teškog minobaca a, tri teška mitraljeza i topom 47 mm dobila je zadatak da na rijeci esmi kraj Obediš a sruši drveni most, likvidira posadu, te da poruši sve mostove na cesti. Osim toga imala je zadatak da postavi zasjede kraj Novoselca, Križa i Razljeva, te da u toku 28. V osigura rušenje pruge od protivnika koji bi mogao nai i iz pravca Novoselac—Križ.¹⁵⁰

Akcija je po eli 27. V 1944. godine u 24,00 sata. Prva brigada porušila

je prugu na 80 mjeseta i presjekla 50 telefonsko-telegrafskih stupova. Nakon toga ona se povukla u sela G. Vlahini ka i V. Ludina, odakle je u toku 28. V postavljala zasjede u pravcu Popova e. Druga moslava ka brigada djelomi - no je srušila most na esmi, a zatim i drugi most na istoj rijeci kod sela Konš ana. Tu se sukobila s protivni kom patrolom, te ju je razbila. Cijeli taj dan i. moslava ka brigada bila je na položajima, ali protivnik nije izlazio iz Popova e. Oko 10,00 sati protivni ke jedinice iz Križa zaobiše su 2. bataljon 2. brigade, te su ga napale s leda. Tom prilikom bataljon je imao etiri mrtva i dva ranjena. Tada je zbog neopreznosti u selu Re ici razbijen i izvi a ki vod brigade. No, i pored tih gubitaka obje brigade ostale su na svojim položajima. Imale su zadatku da protivniku onemogu e popravljanje željezni ke pruge. Ni drugoga dana 1. brigada nije dolazila u kontakt s protivnikom. No, na 2. brigadu naišao je protivnik u ja ini od 150 vojnika. Prvi bataljon ga je sa ekao te je na njega izvršio juriš. Tre i bataljon mu je zašao iza le a te mu je onemogu io povla enje. U borbi koja nije dugo trajala ubijen je 21 protivni ki vojnik, a 11 ih je ranjeno. Zaplijenjen je jedan puškomitrailjez, 12 pušaka, 2000 metaka i 21 mina za laki minobaca . Preostali protivni ki vojnici razbježali su se na razne strane. Brigada je u borbi imala tri mrtva.¹⁵¹

Napad na željezni ku prugu u potpunosti je uspio. Saobra aj je bio obustavljen tri dana, a protivniku, koji je pokušavao da svojim snagama omogu i popravljanje mostova i željezni kih tra nica naneseni su gubici. Osim toga, akcija se pozitivno odrazila na borce i narod ovog kraja. Na borce cijele divizije djelovala je vrlo pozitivno. Me u narodom podigla je moral i pridonijela pove anju broja suradnika NOP-a. Pri tome bilo je naro ito zna ajno što su ovako velike jedinice NOV boravile prvi put u ovom kraju. Borci i rukovodioci obiju brigada bili su tri dana me u stanovništvo nekoliko sela pa su to iskoristili da mu objašnjavaju ciljeve i zadatke NOP-a. Objasnjavali su mu da ustaše, domobrani i etnici služe okupatoru, da rade za njegove, a protiv interesa kako hrvatskog tako i drugih naroda i da je zadatku svakog rodoljuba, bez obzira na nacionalnu, vjersku pa i politi ku pripadnost da se uklju i u narodnooslobodila ku borbu. S obzirom na to da je u tim selima bio jak utjecaj dra Vlatka Ma eka borci i rukovodioci su nastojali da narod uvjere i u njegovu izdajni ku ulogu. Objasnjavali su im da Ma ekova parola »Ni u ustaše ni u partizane« nije ništa drugo do sabotaža narodnooslobodila ke borbe. Isticali su da je ve ina hrvatskog naroda u Dalmaciji, Hrvatskom primorju, Gorskem kotaru, Istri, Lici i Slavoniji odbacila Ma ekovu politiku ekanja i da se aktivno bori zajedno s ostalim narodima Jugoslavije. Uvjeravali su ih da nova Jugoslavija ne e biti kraljevina i da se ne e dopustiti povratak kralju

Petru II ni izbjegli koj vlati. Seljacima su obe avali da je narod sam odrediti oblik svoje države, da je nova jugoslavenska država biti ure ena na federativnom principu i da je svi narodi i narodnosti u njoj biti ravnopravni.

NEKI DOGAJAJI OD OPSEG ZNAJENJA I POLITIKE PRILIKE NA PODRUČU DJELOVANJA DIVIZIJE SREDINOM 1944. GODINE

Sredinom 1944. godine položaj Trećeg Reicha i njegovih saveznika bitno se pogoršao. Snage Crvene armije osloboidle su cijeli teritorij SSSR i prenijele operativnu djelatnost na teritorij Poljske, Slovačke i Rumunije. Englesko-američke armije držale su front u srednjoj Italiji, a u Normandiji je 6. VI 1944. godine otvoren drugi front. Njemačka obrana na Atlantiku brzo je razbijena, pa su snage zapadnih saveznika počele napredovanje u pravcu Pariza, Bruxellesa i Haga. Istodobno su njihove zrakoplovne snage svakodnevno bombardirale važna vojna i industrijska središta i objekte. Mnogi gradovi Trećeg Reicha: Hamburg, Köln, Frankfurt, Dresden, Berlin i mnogi drugi bili su velikim dijelom razoreni. Treći Reich i njegovi saveznici sve teže su osjećali teret drugog svjetskog rata.

Na jugoslavenskom ratištu situacija je bila slična. S neuspjehom je završila tzv. Šesta ofenziva i desant na Drvar, što je izведен 25. IV 1944. godine. Snage NOV i POJ narasle su na oko 45 000 boraca, a osloboidle su više od polovice jugoslavenskog teritorija. Od II zasjedanja AVNOJ-a pa nadalje pojavljuje se rad na stvaranju nove jugoslavenske države. U sklopu tih nastojanja 8. i 9. V 1944. godine u Topuskom je održano III zasjedanje ZAVNOH-a na kojem su donesene historijske odluke o budućem političkom i državnom-pravnom uređenju Hrvatske. Na njemu je donesena Odluka o odobrenju rada predstavnika Hrvatske na Drugom zasjedanju AVNOJ-a. U sklopu ove Odluke, a na osnovu prava naroda na samoopredjeljenje, prihvjeta ena je odluka o stvaranju zajedno s ostalim narodima Jugoslavije zajedničke države, koja će biti izgrađena na federativnom principu i u kojoj će biti zajamčena ravnopravnost svih njenih naroda. Ono je donijelo Odluku o proglašanju ZAVNOH-a za vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo i najviši organ državne vlasti demokratske Hrvatske, Deklaraciju o osnovnim pravima naroda i građana demokratske Hrvatske, Odluku o ustrojstvu i poslovanju NOO-a i Poslovnik o radu ZAVNOH-a. Treće zasjedanje je umjesto dotadašnjeg Izvršnog odbora izabralo Predsjedništvo ZAVNOH-a u koje je izabran 31. član. Prema tome ZAVNOH time stvarno postaje Sabor Hrvatske, a narod Hrvatske dobio je ovim odlukama

jasnu perspektivu o svom budućem položaju.

Istovremeno sa III zasjedanjem ZAVNOH-a izvršeno je i konstituiranje Jedinstvene narodnooslobodila ke fronte Hrvatske. Njen zadatak bio je da obuhvati sve demokratske i rodoljubive snage Hrvatske, bez obzira na nacionalnu, političku i vjersku pripadnost. Ubrzo nakon njena formiranja pri njenom Izvršnom odboru formiran je Izvršni odbor HRSS-a i Srpski klub vijećnika ZAVNOH-a. Jedinstvena narodnooslobodila ka fronta je u svojim organizacijama okupljala osim dotadašnjih sudionika NOR-a, sve one pristaše bivše HSS koji su odbacili Mađarsku reakcionarnu politiku, Srbe, koji su osuđivali etnike i njihove zločine, ehe, Slovake, Mađare i druge pripadnike nacionalnih manjina u zemlji koji su pristupili NOP-u.

Po etkom lipnja 1944. godine pod pritiskom vlade Velike Britanije kralj Petar II Karađorđević morao je opozvati reakcionarnu Purićevu vladu, a mandat za sastav nove vlade povjerio je drugu Ivanu Šubašiću. Odmah nakon toga Šubašić je uspostavio kontakte s Nacionalnim komitetom narodnog oslobođenja Jugoslavije, te su s jedne i druge strane počele pripreme za sklanjanje sporazuma koji je poznat pod nazivom Tito—Šubašić. Sporazum je potpisana 16. VI 1944. godine na Visu iako su ga razne političke struje u zemlji i izvan nje tumačile kao pobjedu monarhije i povratak na staro (ustaše, etnici, HSS) on je zapravo bio pobjeda NOP-a i to ne, kako se to običalo istaće, samo u vidu njegova međunarodnog priznanja, nego i priznanja stvarnog stanja u zemlji stvorenom narodnooslobodila kom borbom.

Na sve te uspjehe NOP-a okupator i njegovi suradnici reagirali su na razne načine. Oni su se sastojali od poduzimanja estih ofanzivnih operacija na oslobođeni i poluoslobođeni teritorij, uništavanje materijalne baze NOP-a, zastrašivanje naroda terorom pa sve do neistinitih obećanja i krivog tumačenja odluka i mera vrhovnih organa NOP-a. U sklopu te taktike ustaše su npr. za sporazum Tito—Šubašić govorili da je to dokaz da će se u Hrvatskoj vratiti stanje kakvo je bilo do 10. IV 1941. godine, da će Hrvati biti potlačeni i da je NOP izdao interes hrvatskog naroda. Proglašavanjem tzv. amnestije za sve pripadnike NOP-a koji se do kraja svibnja 1944. godine vrate svojim kućama i jamčenjem osobne sigurnosti Pavelić je svim partizanima, Hrvatima, Srbima i ostalima obećao slobodu, prava i sve ono što u NDH, osim ustaše i pripadnika Njemačke narodne skupine nitko drugi nije imao.

Kombiniranjem vrlo intenzivnih vojnih operacija, koje su u Hrvatskom zagorju, Kalniku, Podravini, a u lipnju i Moslavini izvodili s jakim snagama terora i vještih političkih obmana, s jedne i nedovoljnog političkog rada NOR-a kao i povremenih neuspjeha jedinica NOV i POJ s druge strane, stvorena je privremena politička situacija u Zagrebu koja

oblasti koja za NOP nije bila povoljna. O tome u izvještaju Oblasnog komiteta KPH za Zagreba ku oblast od 22. VI 1944. godine upu enog Povjereništvu CK KPH za sjevernu Hrvatsku piše:

»Politi ka kriza, koja se osje a nekoliko mjeseci na itavoj Oblasti, dosada još nije prebro ena. Ta kriza postigla je svoj vrhunac pod kraj prošlog mjeseca, kada je izlazio rok Paveli eve ,amnestije'... Tako je i prilikom te ,amnestije' uslijed prijetnji koje je neprijatelj vješto proturivao da e paliti sela, tjerati u logore itd. otšao ve i broj vojnih obveznika u neprijateljsku vojsku.«¹⁵² U izvještaju se navodi da je tada sa cijele oblasti u protivni ke formacije otislo oko 5000 vojnih obveznika. Napominje se da je najviše otislo s bjelovarskog okruga, oko 2000, a najmanje sa zagreba kog. No, odlazak tih ljudi u protivni ke formacije ne zna i da su oni bili za ustaški pokret i da su odobravali njegovu politiku. To dokazuju i podaci iz kojih se vidi da se oko 50% tih ljudi ubrzo poslije odlaska vratilo svojim ku ama.¹⁵³ Prema tome, odaziv muškaraca u domobranske i ustaške formacije posljedica je straha da im ustaše ne popale ku e, oduzmu imovinu, a njih i njihove porodice upute u koncentracione logore. Takvu ocjenu raspoloženja stanovništva potvr uje i citirani izvještaj u kojem se navodi: »Okupatora i ustaše narod mrzi, ali se ih i boji, dok su simpatije na strani NOB-e, ali momentalno ne vidi snage koja bi mu pružila garanciju da e njegova imovina i familija biti pošte ene od okupatora.«¹⁵⁴

Me utim, bez obzira na motiv koji je ove ljude odveo makar privremeno u redove protivnika NOP-a, to je negativno djelovalo na politi ku situaciju. Prije svega, ko ilo je odlazak gra ana u NOV i POJ. Istina, tada, tj. u svibnju 1944. godine, u NOV je došlo oko 5 00 gra ana. No, sigurno je da bi taj broj bio ve i da nije bilo masovnog odlaska u domobranske i ustaške jedinice.

Odlazak jednog broja Hrvata u domobrane i ustaše negativno je djelovao na neke suradnike NOP-a. Neki od njih su se pasivizirali, odbijaju-i da primaju i pomažu partizane. To je tako er negativno djelovalo i na Srbe. O tome u izvještaju Oblasnog komiteta KPH piše:

»Nepovjerenje prema Hrvatima, koje se osje alo kod Srba ranije, još se više produbilo, a naro ito u onim selima gdje je neprijatelj inio ve a zvjerstva npr. slu aj Kalnik, Sokolova ka op ina.¹⁵⁵ Dakako, da su tome pridonijeli i etnički elementi koji su me u srpskim stanovništvom širili nacionalnu mržnju prema Hrvatima. Govorili su mu da su svi Hrvati za ustaše i NDH, da partizani obmanjuju srpski narod i da samo Srbi ginu u partizanima. Nagovarali su ih da nastoje iz NOV i PO vratiti svoje sinove, bra u i ro ake. Uvjerali su ga, da je Tito pod pritiskom zapadnih saveznika morao pristati na sporazum sa izbjegli kom vladom i da e poslije

rata u Jugoslaviji do i do restauriranja stanja kakvo je bilo do agresije sila Trojnog pakta na Jugoslaviju 1941. godine.«

Navedeni dogadaji negativno su utjecali i na eško, ma arsko i rusinsko stanovništvo. I me u njima dolazi do privremenog pasiviziranja. Smanjio se odlazak u NOV i POJ, a poveao se priliv u domobrane.

Najviše su na narod negativno djelovali iznenadni prodori ustaških, domobranskih i njemačkih jedinica u pojedina mjesta oslobođenog teritorija. S obzirom na to da su u njima palili kuće, pljačkali imovinu i odvodili narod u logore sve dok su se javljali oni koji su govorili da im jedinice NOV i POJ ne mogu osigurati zaštitu. Takvih pojava bilo je na Kalniku i Moslavini. Takvu situaciju koristili su ustaški, ma ekovski, etnički i velikosrpski opredijeljeni građani pa su širili svoju propagandu. Tom su pridonosili i neki unijatski svećenici koji su među narodom propovijedali suradnju s okupatorom i ustašama.

Takvom stanju pridonio je ponegdje i nedovoljan rad antifašističkih organizacija, NOO-a, pa i vojnopožadinskih ustanova NOP-a. U nekim krajevima Moslavine i bjelovarskog okruga nisu narodu dovoljno objašnjavani uspjesi saveznika u ratu protiv Trećeg Reicha. Istina, narod je bio upoznat sa stalnim napredovanjem Crvene armije, ali je npr. bio slabo obaviješten o Drugom frontu, o tome što on zna i za budućnost ratovanja, o odlukama II zasjedanja AVNOJ-a, III zasjedanja ZAVNOH-a, o sporazumu Tito—Subašić, o situaciji među ustašama, ma ekovcima i etnicima koji su bili zaplašeni zbog velikih uspjeha saveznika i NOV. Kontakti između rukovodstava i osnovnih organizacija u selima, suradnja među selima, opština i kotarima nije bila zadovoljavajuća. U odnosu prema obiteljima, koje su imale neke žalove u protivničkim formacijama, bilo je grešaka. U nekim selima vršena je konfiskacija imovine onima kojima se to nije smjelo inicirati, jer za to nisu postojali stvarni razlozi. Neke građane koji još nisu postali aktivni suradnici NOB-a neki aktivisti NOP-a nazivali su bandom, poistovjeđujući ih tako s ustašama.

Bilo je tako da akata samovolje i to kako od strane pojedinih predstavnika NOP-a tako i nekih institucija. Neki odbornici, npr. samovoljno su donosili tako nepravedne odluke. Uzorci tome bili su rodbinski odnosi, korupcija i birokratski odnos prema ljudima. Pojedini opštinski i kotarski komiteti ponašali su se diktatorski, poništavajući odluke drugih organa, bez obzira na to što za takav postupak nisu imali stvarnih razloga. Npr. u Šibeniku komitetu Kotarski komitet KPH poništio je odluku Kotarskog NOO-a i narodu objasnio svoj stav, a da Kotarski NOO o tome nije bio ni obaviješten. Slično događaja bilo je u nekim selima i opština i u drugim kotarima.

Privremeno pogoršanje položaja NOP-a uvjetovanog strahom stanovništva od okupatora i ustaša, a i slabostima NOP-a ne zna i da se proces ja anja i razvitka NOP-a tada zaustavio. Naprotiv, i pored slabosti što ih je imao, NOP je konstantno vodio politi ku borbu za pridobivanje novih suradnika i za širenje svoga utjecaja. Tu borbu vodio je raznim sredstvima i na razne na ine. I pored pove enih teško a on je nastojao da u vrsti i proširi antifašisti ke organizacije, NOO-e i oružane snage. Sve te institucije angažirao je u objašnjavanju najvažnijih zadataka toga vremena, a to su bili:

- a) formiranje i osposobljavanje organizacija JNOF-a, te objašnjavanje njene uloge i zadataka;
- b) razbijanje domobranstva, pod parolom: »Dosta je rata za Paveli a, poja ajmo borbu protiv okupatora i njegovih sluga, da skratimo rat.«
- c) suzbijanje straha medu narodom što ga je protivnik stvorio svojom aktivnoš u i u vrstiti spoznanju o brzoj pobjedi saveznika i narodnooslobodila kog pokreta nad fašizmom,
- d) objašnjavanje Odluka Drugog zasjedanja Antifašisti kog vije a narodnog oslobo enja Jugoslavije i Trećeg zasjedanja Zemaljskog antifašisti kog vije a narodnog oslobo enja Hrvatske, Sporazuma Tito—Subaši i zna enja otvaranja Drugog fronta.¹⁵⁶

O svim tim pitanjima održani su mnogi sastanci i to kako partijski, skojevski, omladinski i Antifašisti ke fronte žena, tako i masovni skupovi naroda, te sastanci i predavanja u jedinicama Narodnooslobodila ke vojske i partizanskim odredima i vojnopožadinskim ustancama. Na njima se nastojalo da se lanovima antifašisti kih organizacija, narodnooslobodila - kih odbora i borcima, što bolje i potpunije objasne najvažniji događaji toga vremena. Stalno je naglašavano da položaj i situacija u nekom mjestu i kraju nije isto što i situacija u Hrvatskoj i Jugoslaviji u cjelini. Iстicalo se da op i razvoj događaja pokazuje da se drugi svjetski rat približava kraju i da će Treći Reich i njegovi saveznici doživjeti poraz. Nastojalo se ukazati da teško će narodnooslobodila kog pokreta u ovom kraju, što su izazvane koncentracijom velikih ustaško-domobranksih i njemačkih snaga, nisu svojstvene drugim krajevima zemlje i da su snage NOP-a u većem dijelu Jugoslavije, Hrvatske, pa i njenog sjevernog dijela, os-tvarile znatnu premo nad protivnikom.

SITUACIJA U POLITI KIM ORGANIZACIJAMA NOP-A i NOO-IMA

Opće stanje na području Zagreba ke oblasti odrazilo se i u partijskoj organizaciji. Od veljače do lipnja 1944. godine ona se po broju lanova smanjila za 8%. Od 2001 smanjila se na 1622 lana. Od toga je na terenu bio 731, a u vojsci (NOP odredima i vojnopolazadinskim područjima — p. p.) 891 lan KP. Smanjenju broja lanova uvjetovala su dva faktora. Jedan dio lanova KP otišao je u jedinice NOV. S druge strane neki lani KP bili su u međuvremenu pohapšeni, te su ubijeni ili otjerani u koncentracione logore. Osim toga iz Partije je u to vrijeme bilo isključeno 80 lanova. Svi ti razlozi doveli su do tolikog smanjenja broja lanova da ni primanje kandidata KP i skojevaca u organizacije KP nije moglo znatnije popraviti situaciju. Zbog toga se prišlo odžavanju najprije okružnih, a poslije njih kotarskih, općinskih i odredskih savjetovanja. Okružne konferencije KPH za okrugove azmu i Bjelovar bile su uspješne. Bjelovarskoj okružnoj konferenciji prisustvovalo je 137 delegata. Na njoj je konstatirano da OK KPH nije u potpunosti zadovoljio, da se prema Srbima nije vodila ispravna politika, što potvrđuje i injenica da ni u OK KPH Bjelovar nije bilo ni jednog Srbin. Takoder je konstatirano da je partijsko lanstvo dosta zatvoreno, da ne iznosi svoja mišljenja, da u organizacijama ima sektaštva i oportunizma. Raspravljanje je o pronalaženju novih formi rada, okupljanja štoreg broja građana u NOP, o tome koje mјere treba poduzimati u okupiranim krajevima i gradovima i što treba initi da bi jedinice KP, općinski i kotarski komiteti uspješnije obavljali svoje dužnosti.¹⁵⁷

Okružna konferencija za okrug azma, kojoj je prisustvovalo 86 delegata, raspravljala je o više partijskih organizacija od oportunističkih sektaških elemenata, o disciplini lanova i potrebi kontrole nad izvršavanjem zadataka.¹⁵⁸

Na okružnim, kotarskim i nekim općinskim konferencijama KPH raspravljalo se takođe o kadrovima i kadrovskoj politici, organizacionim pitanjima, radu Partije na neoslobodjenom teritoriju, radu u antifašističkim organizacijama, NOO-ima i vojski i o načinu rada u narodu. Kritizirane su greške kao što su diktatorski način rada, preuzimanje tih funkcija, odvojenost komunista od naroda i sl. Na konferencijama su birani lani okružnih komiteta KP.

U OK KPH Bjelovar izabrani su: Stevo Debeljak > Marijan Jambrešić, Josip Manolić, Stjepan Banak, Zdenko Svetec, Jovo Plešić i Katica Stanšić. Od njih ih pet je izabran u biro KPH.

U OK KPH azma izabrani su: Marijan Cvetković, Jozo Malina, Tomo Buden, Katica Kušec, Valent Bolt, pragan Carić, Maca Gržetić, Ivo Borić i Vlado Mutak. Od njih devet, petero je izabran u biro komiteta.¹⁵⁹

Prilikom izbora lanova u OK vodilo se različita strana da oni svojim radom mogu pridonijeti osposobljavanju cijele partizanske organizacije. Zbog toga se odmah poslije okružnih izbora na sređivanju kotarskih i općinskih komiteta KPH.

Osim toga, partizanskoj organizaciji, a prije svega njenim komitetima, postavljen je zadatok da SKOJ-u, USAOJ-u, AFŽ-u i NOO-ima pruže veće pomoć nego što su to do tada inili.

Skojevsku organizaciju na području bjelovarskog i azmanskog okruga, dakle na području djelovanja divizije, inili su okružni komiteti SKOJ-a Bjelovar i azma, devet kotarskih, šesnaest općinskih komiteta, 153 grupe i 957 lanova.¹⁶⁰

Komiteti su se sastojali od plenuma i biroa. Sastanke su održavali redovito i to kotarski svakih deset, okružni (biro) svakih 20, a plenumi svakih mjeseca. Uzveši ih u cjelini radili su dosta samostalno. Rad im se najviše sastojao u obilasku skojevskih grupa i održavanju sastanaka, kako u selima tako i u vojski. Sastanci su imali točno odreden red koji se svodio na analizu političke situacije, organizacijska pitanja, agitaciju i propagandu, rad s omladinom, pionirima i pomoći NOO-ima. Osim tih, kako su ih nazivali radnih, u skojevskoj organizaciji održavani su i teoretski sastanci. Na njima su lanovi proučavali materijale kao što su: »Omladinska borba«, »Naprijed«, »Nova Jugoslavija«, »Omladinski borac« i »Mi mladi«.

Da bi što više osposobili kadrove za rukovo enje organizacijom i za rad s omladinom i pionirima, okružni komiteti formirali su niže skojevske kurseve koji su imali zadatok da polaznicima, a to su bili sekretari skojevskih grupa, lanovi općinskih i kotarskih komiteta, dadu političko obrazovanje i praktično ih upoznaju kako se radi i rukovodi organizacijama.

Sve te mjere dale su dobre rezultate. Oni su se najbolje mogli ocijeniti po broju organizacija i lanova USAOJ-a i pionira. Podaci pokazuju da je SKOJ na azmanskem okrugu postigao bolje rezultate nego onaj na području bjelovarskog okruga. Tu su skojevske organizacije u USAOJ okupile oko 6000 mladih i djevojaka, a u pionire 1400 djece.¹⁶¹

Rad SKOJ-a s omladinom i pionirima na oslobođenom teritoriju razlikovao se od onoga na neoslobodjenom - Na oslobođenom taj rad bio je

javan. Sastanci su se održavali javno, naj eš e u školama, raznim domovima, i ve im privatnim ku ama. Bilo ih je radnih i teoretskih. Osim politi kog rada, u radu s omladinom poklanjala se velika pažnja kulturno-prosvjetnom radu. Formirane su kulturno-umjetni ke grupe, analfabetski te ajevi, a održavane su zabave i proslave. U neoslobo enim selima i gradovima rad je bio ilegalan i individualan, manje s grupama mladi a i djevojaka.

Sli no je bilo i u radu s pionirima.

Me utim, iako je u radu s omladinom i djecom bilo uspjeha i iako je on bio bolji nego prije, ipak je još uvijek bio nedovoljan. Osnovna slabost voda, SKOJ-a s omladinom i pionirima bila je u tome što su njegovi lanovi i rukovodstva radili sami, ime su zapostavljali organizacije USAOH-a i Saveza pionira. To je dovodilo do pojave diktatorskih metoda u radu, do samovolje pojedinaca, a sve je imalo za posljedicu usporavanje i zaostajanje u pogledu izgradnje masovnih organizacija mladih.

Narediva ka metoda pojedinih lanova SKOJ-a u odnosu na omladinu i pionire dolazila je naro ito do izražaja u radu na izvršavanju zadatka što su ih imali NOOO-i, a to su: sakupljanje namirnica i drugih potrepština za vojsku, sjetva, žetva, i izvo enje raznih dobrovoljnih radova. esto je u tim trenucima nedostajalo objašnjavanja i uvjeravanja, pa su se zbog toga ponegdje javljali otpori, revolt i odbijanje.

U neoslobo enim selima i gradovima rad s omladinom sastoja se naj eš e u davanju omladini raznih materijala s time da ih prou ava, u pisanju parola, bacanju letaka, uništavanju ustaškog propagandnog materijala te mobilizaciji mladih za jedinice NOV i POJ.

Sve do druge polovice lipnja 1944. godine situacija u Antifašisti koj fronti žena nije bila zadovoljavaju a. Nakon raspuštanja odbora ove organizacije ona jedva da je i postojala. Istina, u nekim mjestima sa ţeftama su održavani sastanci, angažiralo ih se u provo enju raznih akcija kao što su sakupljanje hrane i materijala za vojnopartizanske bolnice, ubiranje plodova i sakupljanje pomo i za ranjenike. Manje su im objašnjavani razni doga aji, te politi ka i vojna situacija u zemlji i svijetu. No, i to što se s njima radilo bilo je stihjski, tj. od akcije do akcije. Prakti no AFŽ kao organizacija nije djelovala, pa ni postojala. S obzirom na to da je to uo eno ve po etkom lipnja pri komitetima KPH formiraju se komisije za rad sa ženama. Na podru ju OK Bjelovar 7. VI poduzimaju se konkretne mjere. Pri CK KPH formirana je Komisija za rad sa AFŽ-om koju su inile: Kata Stanša, Magica Pankovi i Maja Veseli. Poslije toga održano je okružno savjetovanje za rad sa ženama, a prisustvovalo mu je s podru ja okruga 40 žena. Nedugo poslije toga sli no savjetovanje održano je i za kotar Bjelovar, a u njegovu radu sudjelovalo je 30 žena. Do kraja lipnja održani su sastanci i pokrenut je rad

žena u mnogim selima kao što su: Trešnjevica, Šemovac, Hampovica, Sesvete, Kalinovac, V. Pisanica, Severin, Virje i ur evac. Me utim, rad je pokrenut samo u kotarima Bjelovar i ur evac, dok na podruju Križevaca i Koprivnice još nije bilo rezultata.¹⁶²

Na podruju okruga azma do pokretanja rada sa ženama dolazi nešto kasnije. Naime, tu je tek 18. VI 1944. god. održana Okružna konferencija AFŽ-a, a zatim 27. VI i kotarska, i to za kotar azmu. Tu je zakljueno da se odmah poradi na stvaranju i obnavljanju organizacija, te je donesena rezolucija u kojoj su formulirani zadaci za budu i rad. Odmah zatim održane su i ostale kotarske konferencije.

Prema tome organizacija AFŽ-a po inje se tada obnavljati i djelovati kao politička organizacija. Me utim, žene aktivistkinje nisu ni do tada prekidale rad. Na izvršavanju raznih zadataka njih su angažirale partijske jedinice i komiteti, a najviše NOO-i. Mnoge od njih plele su arape, prale rublje, kuhale i sakupljale hranu za vojsku, ranjenike i bolesnike. Nepismene su polazile analfabetske te ajeve. Sudjelovale su i u obnavljanju poljskih radova. Djelovale su kako na osloborenom tako i neosloborenom podruju. Mnoge žene u inile su presudan utjecaj da im se muževi i sinovi koji su bili u domobranstvu vrate ku ama. Neki od njih otisli su dobrovoljno u NOV i POJ, a neki su se kao vojni bjegunci skrivali u selima.

U toku lipnja na podruju oba okruga otpelo se s radom na formiranju organizacija Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte. Na podruju Bjelovara do toga dolazi poslije sastanka Okružnog komiteta KPH održavanog 23. VI 1944. godine. Tu je razrađen i prihvaten plan rada. Njime se predviđalo da se najprije formiraju seoski, odnosno mjesni, a do kraja srpnja kotarski i okružni odbori JNOF-a.

Odmah nakon prihvata anja plana rada održano je savjetovanje istaknutijih predstavnika NOP-a. Prisustvovalo mu je 120 aktivista, a o JNOF-i su govorili Marko Belini, Ivan CK KPH i Šime Balen. Neposredno poslije okružnog, održano je slijedeće savjetovanje za kotar Bjelovar. Njemu je prisustvovalo 90 predstavnika NOP-a iz kotara.¹⁶³ Istodobno su slijedile mjerne poduzete i na okrugu azme. Nakon sastanka Okružnog i kotarskih komiteta KPH potopljen je u drugoj polovici lipnja raditi na formiranju mjesnih odbora JNOF-a. Do kraja mjeseca formirano je na slobodnom teritoriju 30 legalnih, a na neosloborenom pet ilegalnih odbora JNOF-a. U toku prve polovice srpnja radilo se na formiranju općinskih i kotarskih odbora. Okružna konferencija JNOF-a za okrug azmu zakazana je za 16. VII 1944. god.¹⁶⁴

U mjesne odbore JNOF-a ulazili su predstavnici svih organizacija tako da je u njima bilo predstavnika Partije, SKOJ-a, USAOH-a, AFŽ-a, NOO-a

i HASS-a.¹⁶⁵ Za predsjednike odbora obično su birani ugledniji građani i to u selima s hrvatskim stanovništvom istaknuti Hrvati a u srpskim istaknuti Srbi, sudionici NOP-a. Tajnici su u pravilu bili komunisti i to često sekretari partijskih jedinica.

Iako se na masovnim sastancima objašnjavalo da u JNOF treba primati sve građane, osim onih koji surađuju s okupatorom i ustašama, ipak je prilikom stvaranja prvih organizacija bilo pojava sektaštva. Zbog toga su i mjesni sastanci JNOF-a bili slabo posjećeni. Štoviše na njima je bilo i ispada pojedinih aktivista NOP-a, koji su zbog religioznosti ili zato što je iz neke kuće netko bio u domobranstvu pojedince odstranjivali sa sastanaka.

Kasnije su te greške ispravljane.

Slično stanje bilo je i u narodnooslobodilačkim odborima. Izgradnja strukture NOO-a od mjesnih do oblasnog završena je 15. V 1944. godine kada je formiran Oblasni NOO za zagrebačku oblast. Na području jednog i drugog okruga radili su okružni NOO-i. Pod rukovodstvom Bjelovarskog NOO-a radilo je pet kotarskih i to: Bjelovar, Krčevac, Koprivnica, Križevci i Sv. Ivan Žabno. Na području ONOO-a Moslavina djelovala su etiri kotarska i to: Čazma, Dubrava, Kutina i Garešnica.

Potkraj svibnja i po etkom lipnja 1944. godine težište rada narodne vlasti bilo je na okružnim i kotarskim NOO-ima. Do toga je došlo zato što su se zbog estih upada ustaških, domobranskih i njemačkih jedinica u sela oslobođeno teritorija mjesni, pa i velik broj općinskih NOO-a raspali. Npr. u bjelovarskom okrugu od 300 NOO-a, koliko ih je bilo potkraj 1943. godine, u lipnju 1944. bilo ih je samo 60.¹⁶⁶ U isto vrijeme na području Moslavine bilo je 12 općinskih od 20 općina i 120 mjesnih NOO-a od 272 sela.¹⁶⁷

Osim toga neki NOO-i koji su postojali nisu ništa radili. Zbog toga su ojačani kotarski NOO-i te su oni posredstvom svojih lanova i pomoći osoblja u mnogim selima s tamošnjim aktivistima rješavali razne zadatke. U to vrijeme kotarski NOO-i imaju pet odjela i to: gospodarski, upravni, socijalni, zdravstveni i prosvjetni. Osim toga svaki je imao i propagandni odjel.

Najveću aktivnost razvijali su gospodarski odjeli. Oni su imali zadatak da za NOV i POJ osiguraju namirnice, odjevne predmete i obuću. Okružni NOO Bjelovar imao je zadatak da do 15. VI 1944. godine osigura 32. diviziji NOV odgovarajuće količine namirnica, jer je divizija od toga dana trebala prijeći na prehranu putem bataljonskih kuhinja. Međutim, zbog nepostojanja i slabog rada NOO-a u mnogim selima Okružni NOO nije izvršio dobiveni zadatak.¹⁶⁸

Drugi zadatak tih odjela bila je obrada napuštenih zemalja, odnosno

proletarna sjetva. Na bjelovarskom okrugu NOO-i su taj zadatak izvršavali tako što su napušteno zemljište davali u napolicu ili na besplatno uživanje siromašnjim porodicama. Kotarski NOO uravničavac dao je tada 2400 jutara livada i 150 jutara oranica na besplatno uživanje siromašnim seljacima. U kotarima Sv. Ivan Žabno i Križevcima sva je zemlja bila obraćena. Nasuprot tome stanje u kotarima Koprivnica i Bjelovar bilo je slabije. U kotaru Koprivnica ostalo je tada 150, a u bjelovarskom oko 900 jutara nezasajanih površina.¹⁶⁹ Slična situacija bila je i u moslavačkom okrugu. Tu je najgore stanje bilo u kotarima Kutina i Dubrava. Razlog tome su gotovo svakodnevni upadi protivnih jedinica u velik broj sela tih kotara.¹⁷⁰

Od druge polovice svibnja 1944. godine narodnooslobodilački odbori u cjelini, a posebno njihovi gospodarski odjeli, vršili su pripreme za žetvu pšenice, ječma i zobi. Uz pomoć vojnopočadinskih vlasti pljenili su u neoslobodjeno selima vršilice, remenje i drugo što je bilo potrebno da bi se osposobilo vršenje strojeva koji su se nalazili na oslobođenom teritoriju, cilj je bio da se žetva i vršidba obave u što kraćem roku, te da se na taj način onemogući okupator i ustasha da od naroda otmu ljetinu. Istodobno s ovim pripremama prišlo se kopanju zemunica i bunkera na skrovitim mjestima oslobođenog teritorija u koje je trebalo spremiti sve viškove ovršenih žitarica.

U toku svibnja i po etkom lipnja NOO-i su radili na sakupljanju namirnica za potrebe naroda u oslobođenoj selima krajevima Like, Korduna i Banije. Naime, zbog uništavanja kuća, stočnog fonda i usjeva ustasha i njemačkih jedinica u tim krajevima, te Gorskem kotaru i Dalmaciji, došlo je do pojave gladi. Iako akcija zbog intervencija protivnika nije dala zadovoljavajuće rezultate, ipak su preko Save otpremljene veće kolone pšenice, kukuruza, graha, krumpira, masti i nekih drugih namirnica.¹⁷¹ Gospodarski odjeli angažirali su se na gradnji popaljenih kuća, popravci srušenih mostova i cesta.

Upravni odjeli kotarskih NOO-a radili su na popisu stanovništva, izradi mobilizacijskih spiskova i spiskova sumnjivih osoba. Osim toga oni su se angažirali na suzbijanju šverca do kojeg je dolazilo zato što su pojedini građani s oslobođenog teritorija za namirnice u gradovima nabavljali sol, petrolej, orudja za rad i industrijsku robu. Oni su sudili onima koji nisu poštovali odluke što su ih u pogledu zabrane šverca donosili KNNOO-i. Neke su presude donošene na brzinu i bez odgovaranja ih priprema pa su bile nepravedne, a time i štetne. Naročito su se negativno u narodu održavale presude koje su se odnosile na neopravdane konfiskacije imovine.¹⁷²

Socijalni, zdravstveni i prosjetni odjeli radili su slabije. No, i oni su rješavali pitanja kao što su zbrinjavanje i pomoć izbjeglicama, siromašnim i

nezbrinutim obiteljima, otvaranje i rad ambulanti, apoteka, škola, dje jih domova i domova kulture.¹⁷³ Brinuli su se za lije nika i drugo zdravstveno osoblje, u itelje i odgojitelje. Propisivali su razne odredbe radi rješavanja socijalnih, zdravstvenih i prosvjetnih pitanja.

Propagandni odjeli izdavali su radio-vijesti, plakate, parole, letke i zidne novine. Postojale su diletaantske grupe koje su u selima davale priredbe. Ovi odjeli održavali su u selima sastanke i predavanja iz raznih oblasti.

Dakle, i bez obzira na slabosti u prvom redu organizacijske prirode, te greške kao što su svo enje rada cijelog NOO-a samo na pojedine lanove — komuniste, nepravilan odnos pojedinih sekretara komiteta prema op inskim i kotarskim NOO-ima, narodnooslobodila ki odbori su se sve više pretvarali u stvarnu narodnu vlast. Ovisno o uvjetima oni su sve eš e narodu podnosili izvještaje o svom radu. Pojedini odbornici koji su inili greške bili su smjenjivani. Sve ovo ukazuje na to da NOO-i nisu više bili samo politi ki organi NOP-a, koji samo vrše mobilizaciju gra ana za NOV i PO i brinu se za materijalne potrebe oružanih snaga NOP-a, nego stvarna vlast koja se brine o privredi, upravi, sudstvu, prosvjeti, kulturi, zdravstvu i socijalnoj zaštiti ugroženih gra ana. To su tada organi ije lanove biraju gra ani na javnim skupovima, koji za svoj rad odgovaraju narodu. Na masovnim skupovima gra ana podnosili su izvještaje o radu, a pojedinici su kritizirani zbog grešaka i na javnim skupovima smjenjivani s položaja na koje su bili birani.

Postojanje i djelatnost svih tih institucija, zatim aktivnost oružanih snaga NOP-a i postojanje slobodnog teritorija ukazuju da se ovdje radilo o funkcioniranju ne samo nove države, nego i novog društva. To, a ne samo stalno ja anje NOV i POJ, bili su ono što je narod sve više osjeao. Zbog toga su sve više sudjelovali u njihovu radu. To na kraju nisu mogle osujetiti ni jake protivni ke snage svojim estima upadima na oslobojeni teritorij. ak ni teror i zlo ini što ih je protivnik poduzimao protiv pripadnika NOP-a nisu mogli bitnije utjecati na ovo kretanje.

Poja ani rad politi kih organizacija i NOO-a te uspjesi 33. divizije, Moslava kog i Bjelovarskog NOP odreda u toku lipnja 1944. godine doveli su do poboljšanja situacije. Tada dolazi do sve većeg uključivanja hrvatskog stanovništva u NOP. Osim njega to su inili i pripadnici drugih nacionalnosti. Na srpsko je stanovništvo naročito pozitivno djelovalo formiranje Prvog srpskog bataljona Isto ne grupe NOP odreda, 10. korpusa.¹⁷⁴

Na ehe i Ma are najviše su utjecale odluke II zasjedanja AVNOJ-a i III zasjedanja ZAVNOH-a, jer su oni u njima vidjeli garanciju svoje budunosti. Nijemci su tada iz ovih krajeva potpuno iseljeni.¹⁷⁵

O stvarnom raspoloženju naroda od sredine lipnja nalaze se podaci u mnogim dokumentima. U izvještaju Okružnog komiteta KPH azma Oblasnom komitetu KPH piše:

»U nedelju 12. VI odazvalo se dobrovoljno iz tri sela kotara azma preko 100 ljudi, koji su ve inom otišli u 33. Diviziju, a nešto i za Moslava ki odred. U ta tri sela (Grabovnica, Pobijenik i mjesto azma) bila je mobilizacija pripremljena od naših organizacija i zatim sastanak Jedinstvene fronte gdje je prisustvovalo itavo selo i svi zajedni ki zaklju ili da treba, svi oni koji su sposobni za vojsku i odredili godišta koja treba da se jave NOV-u...

Na sam dan kada smo saznali za otvoranje II fronte održano je na itavom okrugu nave er oko 40 sastanaka na kojima je narod pažljivo saslušao govornike. U par dana na kotaru Garešnica zapaljeno je 25 kresova i održano 24 sastanaka. Narod, a naro ito oni koji imaju nekog u partizanima, veselili su se otvoranju II fronte, dok oni koji imaju nekog u neprijateljskoj vojsci mnogo su se zainteresirali kako da ih vrate ku ama. Rezultat toga je da se ve neki vra aju.«¹⁷⁶

U izvještaju Oblasnog komiteta KPH za zagreba ku oblast Povjereništvu CK KPH za sjevernu Hrvatsku od 22. VI 1944. godine uz ostalo piše:

»Mobilizacija za našu vojsku krenula je sa mrtve ta ke, no još je uvijek broj mobiliziranih neznatan. U toku posljednjeg mjeseca na cijeloj oblasti mobilisano je oko 500 ljudi. Po etkom ovog mjeseca, a naro ito poslije otvoranja druge fronte, osje a se ve a politi ka živahnost u narodu, te su svi izgledi da e se stanje za kratko vrijeme znatno popraviti na cijeloj oblasti. Kao primjer navesti smo neka sela Bjelovarskog okruga. Prugovac, selo koje se prošlu godinu hladno držalo prema NOB-i, sada mnogo se interesuju ljudi za politi ke dogadaje u našoj zemlji i u svijetu. Nakon nove ofenzive Crvene armije i otvaranja druge fronte, narod sve jasnije uvi a, da je Hitler izgubio rat. Zbog toga je nastala velika zabrinutost kod onih, koji imaju svoje sinove u neprijateljskoj vojsci. Tako se mnogi interesuju šta e biti sa ustašama, pa i sa domobranima poslije rata. Situacija je vrlo povoljna da se zahvati u širinu, ukoliko naše organizacije budu u stanju da shvate i iskoriste povoljan momenat.«¹⁷⁷

Ovi primjeri, a ima ih mnogo, pokazuju da se politi ka situacija od sredine lipnja uveliko izmjenila. Utjecaj NOP-a znatno je oja ao, a protivnika opao. Tome je, uz ostalo, pridonio i odlazak nekih vojnih formacija Tre eg Reicha s podru ja djelovanja 33. divizije na front u Francusku, Belgiju i Nizozemsku.

USTAŠKO-DOMOBRANSKE I NJEMA KE SNAGE NA PODRU JU DJELOVANJA DIVIZIJE SREDINOM 1944. GODINE

Otvaranje Drugog fronta u zapadnoj Evropi navelo je vrhovnu komandu Trećeg Reicha da izvrši prebacivanje nekih svojih snaga s Balkanskog poluočluka u zapadnu Evropu. Na njihova mesta dovedene su druge, i to koza ke jedinice njema kog Wehrmacht-a, ustaške, oružni ke i domobranske jedinice.

Sli na situacija bila je i na podruju djelovanja Divizije. Na sektoru Moslavine protivni ka uporišta bila su u onim mjestima u kojima su se nalazila i prije toga. No, stalno se mijenjalo njihovo brojno stanje kao i jedinice koje su u njima boravile. Jedino uporište na teritoriju Moslavine koje je bilo napušteno, bio je Kloštar-Ivani. Posada, koju su inili ustaše i domobrani povukla se u Ivani-Grad, te je Kloštar bio bez protivni ke vojske.

Sve do kraja svibnja dijelovi 1. koza ke konji ke divizije bili su smješteni u selima duž željezni ke pruge Dugo Selo—Križevci—Bjelovar. Dok su se tu nalazili vršili su este upade u pojedina mesta oslobo enog podruja Moslavine, prije svega u Dubravu i njenu okolicu. U njima su vršili nasilja nad stanovništvom, plja kaju i njihovu imovinu, hapse i muškarce, siluju i žene i djevojke. Strijeljali su graane, a mnoge su odvodili i u uporišta. Po etkom lipnja koza ke jedinice otišle su u pravcu Novske, a na njihovo mjesto došla je 42. njema ka divizija. Smjestila se u Dugom Selu, Vrbovcu, Križevcima i Sv. Ivan Žabnom.¹⁷⁸ Ona se tu zadržala kra e vrijeme radi odmora i sreivanja jedinica. Nije imala odreene zadatke, niti je došla zbog borbi protiv jedinica NOV i POJ. To se može zakljuiti po tome što za vrijeme boravka u ovom kraju nije poduzimala nikakve akcije. Njene jedinice nisu napadale oslobo eno podruje.¹⁷⁹

Pošto je provela nekoliko dana na ovom podruju 42. divizija otišla je preko Zagreba u pravcu zapadne Evrope. Umjesto nje tu su tada prebaene ustaško-domobranske snage. No ni one sredinom lipnja nisu na sektoru Moslavine protiv oslobo enog teritorija poduzimale veće operativne akcije. Nekoliko puta izlazile su iž uporišta Narta, Križ i Popova a u izviđanje, ali su svaki put bile odbijene i protjerane nazad u uporište.¹⁸⁰

Prema tome, prva polovica lipnja bila je u Moslavini bez zna ajnijih vojnih aktivnosti, barem što se ti e protivnika. Takva situacija omogu ila je 33. diviziji da se više pozabavi radom na sre ivanju jedinica i suradnjom s narodom.

Na sektoru Bilogore i Kalnika stanje je bilo nepromijenjeno. Protivnik se s jakim snagama nalazio u Bjelovaru, Koprivnici i Križevcima. Manje snage držao je u Sv. Ivan Zabnom, Roviš u i Novigradu Podravskom. Iz Koprivnice i Križevaca esto je vršio upade na oslobo eni teritorij Bilogore, Kalnika i Podravine. Plja kao je narodnu imovinu i vršio prisilnu mobilizaciju ljudstva za njihove jedinice.

U Novigradu, Virju, Hlebinama i Drnju ustaše su formirale milicijske grupe te su ih opskrbile oružjem i municijom. Me utim, te grupe nisu bile zna ajne radi vojnih formacija. Njihov zadatak bio je da onemogu uju djelovanje NOP-a. Hapsile su i progonile suradnike NOB-a i provodile mobilizaciju za ustaške i domobranske jedinice.

U predjelu zapadnog dijela Kalnika ustaše, oružni ke i domobranske posade bile su u Ludbregu, Varaždinskim Toplicama, Novom Marofu i Delekovcu. One su svakodnevno kontrolirale taj teritorij krstare i ne samo selima, nego i brdskim predjelima. Istina, tu se nalazio i Kalni ki NOP odred, ali on zbog mnogostruko ja eg protivnika nije mogao sprije iti njihovu aktivnost.¹⁸¹

Glavninu ustaško-domobranskih snaga inile su jedinice PTS-a 5. ustaškog staja eg zdruga i gorskih zdrugova. Osim njih bilo je tu oružnika i jedinica Waffen SS-a. Iako ih je bilo gotovo u svim uporištima, ipak su jedinice PTS-a bile pretežno koncentrirane u Koprivnici, Križevcima, Ludbregu, Varaždinskim Toplicama, Novom Marofu i Hrvatskom zagorju. Nasuprot tome, domobranske jedinice 1. i 4. gorskog zdruga bile su pretežno u Bjelovaru, Vel. Gr evcu, Vel. Pisanici, Hercegovcu, Garešnici, Kutini, Popova i i Križu.

Naoružanje ustaško-domobranskih jedinica inilo je lako oružje (puške, automati i mitraljezi), teško naoružanje, (teški mitraljezi, minobaci, brdske topove i haubice 100 mm) te motorizirane jedinice, koje su u svom sastavu imale tenkove, borna kola i kamione. Tenkove i borna kola posjedovale su u najve oj mjeri ustaške formacije PTS-a.

S jedinicama što su bile raspore ene duž željezni kih pruga i to Dugo Selo—Banova Jaruga, Dugo Selo—Križevci—Koprivnica— ur evac—Virovitica, te Križevci—Bjelovar—Virovitica, sura ivali su oklopni vla kovi, koji su danju i no u patrolirali prugama.

U sastavu protivni kih snaga bile su konji ke jedinice. Naro ito brojne bile su u sastavu 1. koza ke divizije njema kog Wehrmacht-a.

Sve protivni ke snage imale su na cijelom tom podruju zna ajnu podršku zrakoplovstva NDH. Njegova aktivnost sastojala se u svakodnevnom osmatranju terena iz zraka, borbenih zadataka u vezi s operativnim djelovanjem ustaških i domobranskih snaga te bombardiranjem raznih ciljeva na oslobo enom teritoriju. Naj eš e je bombardiralo naseljena mjesta u kojima su se nalazile razne ustanove NOP-a i mitraljirale jedinice NOV i POJ.

Protivni ke snage bile su me usobno stalno povezane raznim oblicima veze. Nju su inile telefonsko-telegrafska veza u obliku stalnih i pokretnih linija i radio-veza, iji se glavni centar nalazio u Božjakovini. U tom punktu nalazilo se specijalno odjeljenje koje je imalo zadatak da hvata i dešifrira radio-depeše jedinica NOV i POJ. Osim toga, u službi veze bila su i pokretna sredstva kao što su motorna vozila, oklopni vlakovi, konjanici i kuriri pješaci.

Osnovni zadatak ustaških i domobranskih snaga duž saobra ajnica bio je da osiguraju što bolje njihovo funkcioniranje. Zbog toga one nisu poduzimale, ili barem ne esto, akcije ofenzivnog karaktera na oslobo eni teritorij.

S druge strane snage smještene u podrujima oko Kalnika i to od linije Križevci—Koprivnica na zapad, nastojale su da ostvare što potpuniju kontrolu u cijelom tom prostoru. Za to su postojala dva osnovna razloga. Morale su po svaku cijenu osigurati što sigurnije stanje prema južnoj Ma arskoj i granici Tre eg Reicha izme u Hrvatskog zagorja i Slovenije. To su od poglavnika NDH dra Ante Paveli a tražili predstavnici Tre eg Reicha. Razlozi za to bili su vojni ke i politi ke prirode. Vojni ke utoliko što su se trupe Crvene armije nalazile na granici Ma arske, pa je Nijemcima bilo važno da što bolje osiguravaju pozadinu njema kog fronta na tom dijelu isto nog fronta.

Drugi razlog za veliku koncentraciju, u prvom redu ustaša, oko Kalnika i u Hrvatskom zagorju sastojao se u tome da tako osiguraju zale e Zagreba i da makar na tom podruju imaju kakvu-takvu kontrolu i utjecaj. Jer, ako se izuzmu uski pojascovi što su ih uz glavne komunikacije na podruju NDH držale snage Tre eg Reicha i NDH, ve ina teritorija koji je bio u okviru NDH, bio je pod kontrolom NOP-a.

Navedeni razlozi odreivali su i taktiku snagama što su bile na tom sektoru. Ona se sastojala u stalnoj aktivnosti bilo da se radi o upadima u naseljena mjesta, važne predjеле oslobo enog podruja, te krstarenje šumama i poljama.

Ustaše i okupator su i na ovom sektoru pristupili formiranju specijalnih jedinica tzv. trupova. To su bile specijalno uvježbane i automatskim oružjem

naoružane jedinice od dvadeset do pedeset ljudi koje su ubacivane u partizansku pozadinu. Njihovi pripadnici nosili su ambleme NOV i POJ, a imali su zadatak da napadaju civilne i vojnopožadinske institucije NOP-a, štabove jedinica, vojnopožadinske bolnice i dr. Zada a im je bila da na oslobođenom teritoriju stvaraju nesigurnost i pometnju i da zadaju udarce NOP-u u njegovojo pozadini. Naročito su bili aktivni u predjelu Kalnika i Bjelovara. Kod Srpske Kapele i Kabla 33. divizija uništila je dvije takve jedinice.

BROJNO STANJE I STRUKTURA DIVIZIJE

estim sukobi divizije s protivničkim snagama u kojima je ona osim mnogih uspjeha imala i nekoliko neuspjeha morali su se odražavati na njen brojno stanje. Upravo zbog gotovo svakodnevnih borbi i žrtva, što ih je u njima imala, na to nije mogao bitnije utjecati ni priliv dobrovoljaca. Naime, u travnju i svibnju u Diviziju je došlo oko 500 dobrovoljaca, a ona je unatoč tome imala isto onoliko boraca koliko je u njoj bilo prilikom njena formiranja. Po spisku u Diviziji je 1. VI 1944. godine bilo 1567 boraca i rukovodilaca. Od toga su 422 bili radnici, 756 seljaci, 99 intelektualci i 290 obrtnici, trgovci i namještenici. Po nacionalnoj pripadnosti u diviziji je bilo 1317 Hrvata, 143 Srbina, 23 Slovenca, 30 Čeha, 18 Rusa, 14 Muslimana i 22 ostalih. Jedan broj boraca i rukovodilaca, većim dijelom iz 1. moslova ke brigade, nalazili su se kao ranjenici i bolesnici u vojnopožadinskim bolnicama, a neki i na oporavku kod svojih kuća. Koliko je iznosio ukupan broj odsutnih nije poznato, ali se na osnovu podataka o broju ranjenih i nestalih u toku svibnja može zaključiti da se on kretao oko 233 boraca i rukovodioca.¹⁸³ U izvještaju štaba 33. divizije štabu 10. korpusa br. OP 61. od 29. V 1944. g. stoji da je u vremenu od 5. V do 20. V Divizija imala 129 ranjenih i bolesnih, te 157 nestalih.

U vremenu od 1. do 15. VI brojno stanje se stalno povećalo. Do toga je došlo iz dva razloga. Prvo zato što su se izliječeni vratili u svoje jedinice, a drugo, jer je Divizija u selima u kojima je boravila vršila mobilizaciju. Borci su joj slali odredi i vojnopožadinska područja.¹⁸⁴

Zbog toga što se 1. moslava ka brigada od 10. IV do 18. V 1944. godine nalazila pod neposrednim rukovodstvom Štaba 10. korpusa, Štab 33. divizije je svu svoju pažnju usmjerio na osposobljavanje 2. brigade i specijaliziranih jedinica koje su se pri njemu nalazile. Sam štab bio je popunjeno, te je sve uspješnije djelovao. Komandant je ostvario potpuni pregled nad jedinicama, a upoznao je teren i njegove karakteristike, znao je

s vojnog gledišta, dobio uvid u snagu, raspored i osnovne namjere protivnika. To mu je omoguilo da pridonese sposobljavanju jedinica. Politički komesar uspješno je pomogao komandantu, a naročito se angažirao na unapređenju političkog rada u jedinicama. Na članik štaba sve uspješnije je obavljao svoje zadatke, te je tako davao svoj prilog naporima štaba u izgradnji Divizije. To su takođe inicijativni, obavještajni i informativni oficir pa je sve pridonijelo uspješnjem djelovanju štaba kao cjeline.

Divizija je tada u svom sastavu imala dvije brigade, vod za vezu, bolnički vod i pontonirsku etu.

Prva moslava ka brigada brojano je bila slabija od Druge moslavice ke brigade. Imala je tada 461 borca. Njen štab neko vrijeme nije djelovao kao cjelina, jer su se neki njegovi članovi nalazili u bolnici i na partijskom kursu. U svom sastavu brigada je imala četiri bataljona, prateće u etu, etu za vezu, bolnički vod, izviđaci vod i minersku desetinu.

Štab i. bataljona bio je dosta dobar. Radio je kao cjelina i mnogo je postigao u podizanju borbenog morala broaca. Situacija bila je i u 2. bataljonu. Štabovi 3. i 4. bataljona takođe su zadovoljavali. Moral i disciplina boraca bili su dobri.¹⁸⁵

Ipak, stanje u 1. moslavci koj brigadi nije bilo zadovoljavajuće. U njemu su se još i tada osjećale posljedice gubitaka što ih je imala na povlačenju iz Hrvatskog zagorja i Kalnika. Ona je tada imala oko 290 boraca manje nego 15 dana prije toga. Izgubila je u 40-dnevnim borbama po Zagorju, Kalniku i Bilogori dosta etnog i bataljonskog komandnog kadra, pa je te gubitke trebalo nadoknaditi. Razumije se, to nije bilo moguće u iniciativi u kratkom roku. Isto tako ova brigada izgubila je pri povratku iz Hrvatskog zagorja dosta oružja. U prvom redu to vrijedi za teško naoružanje, topove, minobaca i teške mitraljeze. Takođe je utrošila velike kolичine municije za razna oružja. I pored zadovoljavajuće morale boraca u cijelini, ipak se kod pojedinaca mogla zapaziti malodušnost, nedisciplina u pogledu izvršavanja zadataka.

Štab 2. moslavice ke brigade bio je popunjeno. Njegova aktivnost u proteklom razdoblju pokazala je da on sve bolje izvršava svoje zadatke, pa je bilo za optimizirati da će uskoro postati još sposobniji. Mnogo je pridonio sredstvima stanja u brigadi. Tome su uz štab brigade pridonijeli i članovi Štaba Divizije. To je bilo moguće jer su se u proteklom dva mjeseca stalno kretali zajedno. Štab Divizije se estabilisao u istom onome selu u kojem je bio i štab 2. brigade. Tako je bilo kada je brigada bila na odmoru ili kada se nalazila u borbi. Brigada je tada imala 540 boraca.

Štabovi i. 2. i 3. bataljona bili su popunjeni i u osnovi su zadovoljni. Najbolje je radio štab 2. bataljona i pokazivao je sve kvalitete dobrog

rukovodstva. Najslabiji je bio štab 3. bataljona. Njegov komandant se nije snalazio na dužnosti, pa je predloženo da ga se smijeni. Sva mesta u štabu bila su popunjena, pa su poduzimane mjere da se novopostavljeni lanovi što prije osposobe.¹⁸⁶

U cjelini Druga moslava ka brigada bila je tada dobra jedinica, a pokazivala je sve znakove da će uskoro biti sposobna i za krupnije vojnike zadatke.¹⁸⁷

Pontonirska eta nije još bila stručno osposobljena da u potpunosti i na vrijeme obavlja određene zadatke. Uzrok tome bila je komanda ete koja nije bila dovoljno sposobna da vodi i osposobljava jedinicu.

Prateće eta i ete za vezu radile su sve bolje. Takvi su također bili bolni koji i izvještavali vod.

BORBENA DJELATNOST DIVIZIJE U VREMENU OD 1. DO 20 VI 1944. GODINE

Nakon izvršenja zadatka na željezni koj pruzi izmeđe u rijeke Drave i željezni ke stanice Popova i Divizija se 30. V povukla u Moslava ku goru. Prva moslava ka brigada smjestila se na sektor istočno od Drave, a Druga u selima između Drave i Dubrave. Slijedeći dan 1. brigada provela je u odmoru i sređivanju jedinice, a Druga ojačana jednim bataljonom Prve moslavke brigade odlazi na područje zapadno od Dubrave. Tu je 31. V naveđen izvršila napad na protivničko uporište Vrbovec. Štab brigade raspolagao je informacijama po kojima se u Vrbovcu nalazi 150 domobrana, manji broj ustaša i oružnika. Međutim, u početku napada u Vrbovac stigao je transport Nijemaca, jedna baterija topova i oklopni vlak koji je patrolirao na pruzi između Dugog Sela—Križevaca i Bjelovara. Zbog novonastale situacije donesena je odluka da se uporište ne osvaja, nego da se na njega otvoriti topovska i minobaca ka vatrica. Osim toga je naređeno brigadi da izvrši napad na željezni ku prugu. U toku borbe protivnik je u akciji izgubio sedam vojnika i nešto oružja. No, važnije od toga bilo je to što je brigada porušila željezni ku prugu na 15 mesta i što je tom prilikom minirala tri mosta nedaleko od Vrbovca. Samim time onemoguila je za nekoliko dana promet ovom saobraćajnicom.

Brigada u akciji nije imala gubitaka.¹⁸⁸

Slijedeći dan tj. 1. VI Prva brigada napušta dotadašnje baze, i smješta se u selima između Drave i Dubrave. Zapravo zaposjela je dotadašnje položaje 2. moslavke brigade, koja 2. VI odlazi u rajon Ivaničko—Kloštra. Prva moslava ka brigada na ovim položajima ostaje do 10. VI. To vrijeme

iskoristila je za vojnu i politi ku obuku boraca. Druga brigada, koje se odmarala u rajonu Kloštra, izvršila je uz pomo diverzantskog bataljona diverziju na željezni koj pruzi izme u Ivani -Grada i Križa. Porušila ju je na 95 mjesta. Tom prilikom dijelovi brigade dolazili su u sukob s protivni kim patrolama, ali su ih bez gubitaka rastjerali.¹⁸⁹ Nakon ove akcije Druga moslava ka brigada povukla se na polazne položaje. etvrto lipnja i. brigada je obaviještena da u pravcu njenih baza od Vrbovca i Grade a nastupaju koza ke jedinice njema kog Wehrmacht. Naime, pošto su po etkom lipnja to podru je napustile snage 42. njema ke divizije, ponovo su tu uz ustaške stigle jedinice 1. koza ke divizije. Kozaci su se kretali na konjima u tri kolone u pravcu Dubrave. Došavši do mjesta zaposjeli su okolne visove. Nakon toga došlo je do borbe koja je trajala od 07.00 do 12.00 sati. U toku borbe Prvoj moslava koj brigadi došla je u pomo 17. udarna brigada 6. korpusa NOV i POJ, te su opkolile kozake s jugozapadne i sjeverozapadne strane. Tada je na protivnika izvršen op i napad. Ubrzo zatim protivnik se po eo pani no povla iti. Bježao je na razne strane. Kozaci su u toj borbi imali 60—70 mrtvih i veliki broj ranjenih. Ubijena su im 64 konja, a 150 ih je zaplijenjeno sa cjelokupnom opremom. Osim toga, zaplijenjeno im je 17 pušaka, jedan automat i 10.000 metaka. Prva i 17. brigada imale su 18 mrtvih i 30 ranjenih.¹⁹⁰

Ova borba zahtijeva da joj se pokloni posebna pažnja. Ne toliko zbog njenih rezultata, koliko zbog uspješno primijenjene taktike. Ona se sastojala u tome što su dijelovi 1. moslava ke brigade na po etku mjesta Dubrava postavili frontalnu zasjedu, dok su druge jedinice zauzele položaje bo no na desnoj i lijevoj strani, ukopavši se na okolnim visovima. Sedamnaesta NO brigada zauzela je položaje na zapadnoj i sjeverozapadnoj strani. Borbu su po ele elne jedinice 1. moslova ke brigade i to tek onda kada se protivnik našao duboko u poluokruženju pri emu sumu bokovi došli pod udar vatre što su je otvorile jedinice raspore ene desno i lijevo na okolnim visovima. Nakon toga uslijedio je napad 17. NO brigade iz pozadine. Tako opkoljen protivnik je pružao žestok otpor, ali je na kraju bio razbijen, te se u panici probijao u pravcu Vrbovca. Nakon ove borbe kozaci, koji su iz Vrbovca i Grade a ranije esto upadali u oslobo eno podru je oko Dubrave, ine to od tada znatno rje e. Shvatili su da je to postalo opasnije nego prije.

Poslije borbe 1. moslava ka brigada se zadržala na dotadašnjim položajima štite i oslobo eno podru je ovog dijela Moslavine na relaciji Vrbovec—Gradec. Druga brigada se 5. VI povukla od Kloštra i smjestila u sela oko azme.

Šestog i sedmog lipnja obadvije brigade držale su položaje zapadno i isto no od Dubrave prema pruzi Dugo Selo—Križevci. Me utim, protivnik

se tih dana nije pojavljivao. Oko 20.00 sati položaje 1. moslava ke brigade napalo je 19 protivni kih aviona. Napad je izvršen bombama i mitraljezima. No, i unato tome što je napad bio iznenadan i vrlo jak, ipak su gubici brigade bili minimalni. Pou ena prijašnjim iskustvima i znaju i koliko protivni ki avioni mogu biti opasni, borci brigade ukopali su se na položajima. Zbog toga je cijela brigada tom prilikom imala samo jednog mrtvog i jednog ranjenog borca. To je pridonjelo da su borci, koji su ina e izbjegavali gradnju rovova, postali svjesni njihove korisnosti.¹⁹¹

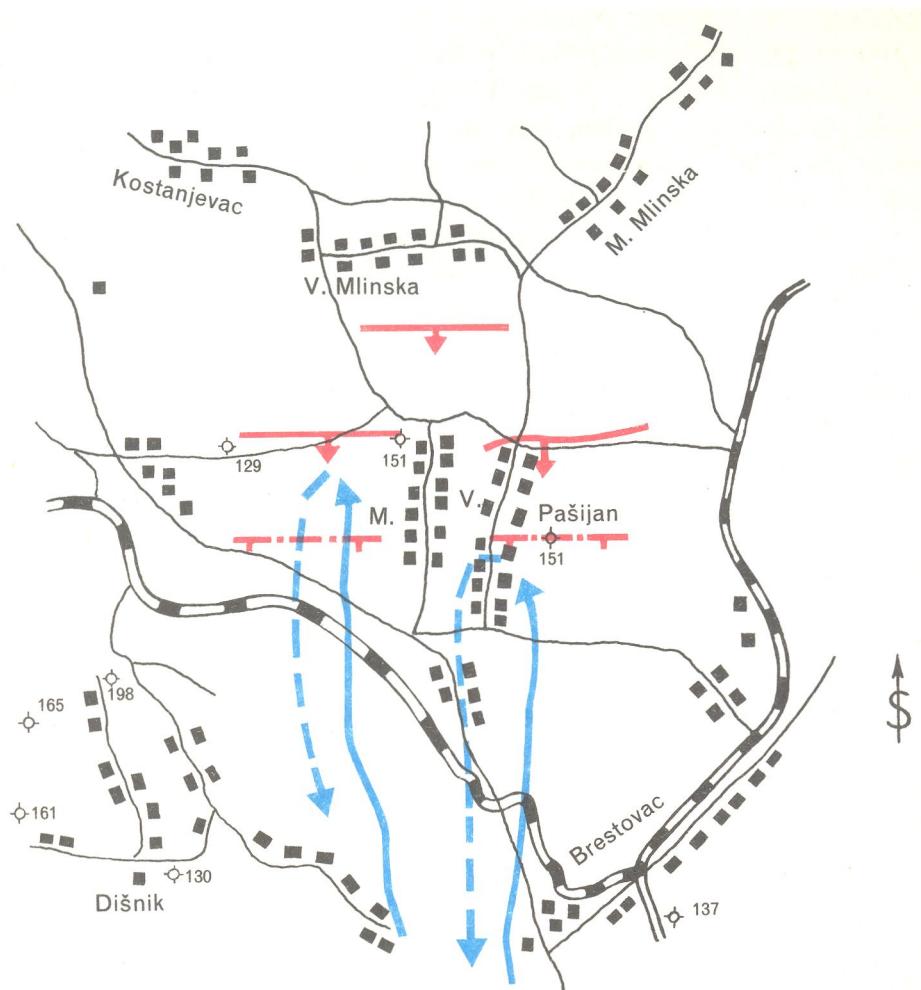
Istodobno s boravkom 1. brigade u Dubravi, 2. moslava ka brigada je presjekla željezni ku prugu na relaciji Božjakovina—Vrbovec. Razrušila je prugu na nekoliko mjesta, likvidirala protivni ku posadu koja je uvala željezni ki most na rijeci Lonji i razrušila most. Poslije toga povukla se u sela Radulec i Berezje.¹⁹²

U vremenu od 8. do 15. VI obje brigade pretežno su se odmarale, te provodile vojni ku i politi ku obuku. Svaka od njih je po jedanput izvršila diverzije na željezni kim prugama 1 to i.na sektoru Vrbovec Gradec, a 2. izme u Ivani -Grada i Pre e a na pruzi Zagreb - Beograd. Dok je napad i.moslava ke brigade bio osuđen napadom aviona na kolonu brigade, dotle je 2. brigada uspjela porušiti prugu na nekoliko mjesta. Pri tome nije imala gubitaka. Jedanaestog lipnja u Prvu brigadu stiglo je 60 dobrovoljaca, te su raspore eni u jedinice. Istovremeno su dijelovi 2. moslava ke brigade napali posadu na mostu Crnec na željezni koj pruzi Ivani -Grad—Dugo Selo. Posadu su brzo likvidirali, a most razrušili.¹⁹³

Nakon dva dana, što su ih obje brigade provele na odmoru i obuci boraca Divizija je izvršila pokret u pravcu isto ne Moslavine. Prva moslava ka brigada zauzela je položaje na liniji G. Garešnica—Šimljan—Oštiri Zid—Šimljanik, a Druga u prostoru Cerina—Prokljuvani. Imale su zadatak da od Hercegovca osiguravaju jedinice 28. slavonske divizije koje su napadale protivni ko uporište Veliki Gr evac. No, do borbe Divizije s protivnikom nije došlo, jer protivni ke snage nisu napuštale Hercegovac. Idu eg dana, tj. 15. VI i brigada se povukla s položaja, te se s tri bataljona smjestila u selo Ladislav, a s jednim u Trupinski Gaj, nedaleko od željezni ke stanice Hercegovac. Poslije podne oko 15.00 sati protivni ke snage u ja ini od 400 vojnika nastupale su prema položajima brigade u dvije kolone. Ubrzo poslije toga došlo je do borbe u kojoj je protivnik bio prisiljen da se povu e u uporište. No, i pored toga uspjeh brigade nije bio potpun jer 2. bataljon nije na vrijeme došao iza le a protivniku. To je protivniku omogu ilo da se, pretrpjevši samo manje gubitke, povu e u uporište.

Istog dana dva bataljona Druge moslava ke brigade povukla su se na

SKICA
borbe I ud. brigade XXXIII divizije u
s. M. i V. Pašijan 17. V 1944 g.

Legenda

- položaji bataljona prije borbe
- zauzeti novi položaji
- pravac nastupanja protivnika
- ↔ pravac povlačenja protivnika

sektor sjeverozapadno od azme, a jedan je neko vrijeme ostao u selu V. Trnovitica.

Slijede eg dana Prva moslava ka brigada je, o ekuju i napad od Garešnice, postavila barikade na cesti Pašjan—Garešnica i željezni koj pruzi Pašjan—Zden ac. Nedugo poslije toga, protivnik je sa snagama od šest satnija raspore enih u tri kolone krenuo u pravcu položaja brigade. Do borbe je došlo oko 10.30, a trajala je 15.00 sati. Nakon toga protivni ke snage odstupile su u pravcu Garešnice, pretrpjevši manje gubitke. I ova borba pokazala je da je borbeni duh boraca 1. brigade bio dobar, ali su štabovi bataljona ispoljili stare slabosti. Naime, oni nisu izvršili zaobilazeњe protivni kih snaga s namjerom da ih opkole i poslije toga pristupe njihovu uništavanju. Zbog toga su one relativno lako odstupile prema Garešnici. Protivnik je u borbi izgubio 30 vojnika i nešto oružja, a 1. brigada je imala 11 lakše ranjenih.¹⁹⁴ Poslije toga 1. moslava ka brigada odlazi za Kostanjevac, G. Garešnicu i Popovac, a odatle još istog dana nave er za selo Kutinicu. Tu je izvršila pripreme za napad na željezni ku prugu izme u Kutine i Popova e.

Dok je i. brigada 17. VI vodila borbu kod Garešnice, dotle se Druga nalazila na podru ju azme. Osiguravala je tu oslobo eni teritorij te vojni ke i civilne institucije 10. korpusa i Zagreba ke oblasti. Osim toga, osigurala je prijevoz žita preko ceste i pruge za Baniju. Protivni ke snage na pruzi Kutina Dugo Selo i akcija Divizije na prugu 20. VI1944. godine.

Što se isto ni front više približavao granicama Jugoslavije a naro iti nakon otvaranja drugog fronta željezni ka pruga Zagreb- -Beograd bila je za okupatora iz dana u dan sve zna ajnja. Koliko su joj zna enje pridavali saznaje se iz podataka koji pokazuju koliko su od Dugog Sela do Kutine imali uporišta, broj vojnika i naoružanje s kojim su raspolagali. U izvještaju Štaba 33. divizije NOVJ Štabu 10. korpusa od 17. VI 1944. godine¹⁹⁵ navode se ovi podaci:

DUGO SELO:

Oko 5 40 vojnika, 5. željezni ke bojne, gestapovaca, oružnika i oko 15 o Nijemaca. (O naoružanju podaci nisu navedeni — p. p.).

PRE E , most na LONJI:

45 domobrana naoružanih sa dva teška i dva laka mitraljeza te oko 40 pušaka;

IVANI -GRAD:

800 vojnika 5. gorske pukovnije, 5. željezni ke bojne i ustaške milicije, te oko 150 Nijemaca. Naoružanje su im inila tri teška minobaca a, 30 puškomitraljeza, oko 950 pušaka, više automata ve i broj pištolja i

ru nih bombi;

DEANOVEC:

20 vojnika u velikom bunkeru naoruženih sa dva puškomitraljeza i 20 pušaka, nekoliko pištolja, više ru nih bombi;

ŠIRINEC:

20 vojnika u velikom bunkeru naoružanih sa dva puškomitraljeza, 18 pušaka, više bombi i nekoliko pištolja;

KRIŽ:

Ukupno oko 930 vojnika 5. gorske pukovnije, jedne bitnice 6. topni kog sklopa i oko 30 Nijemaca. U sastavu naoružanja ove snage imale su 3 topa, 12 teških mitraljeza, 25 puškomitraljeza, više teških i lakih minobaca a, te oko 950 pušaka, veliki broj ru nih bombi i pištolja;

NOVOSELAC:

Oko 280 vojnika 5. gorske pukovnije, te 35 njema kih podoficira. U naoružanju pored pušaka, pištolja i ru nih bombi imali su jedan teški i šest lakih minobaca a, pet teških i 22 puškomitraljeza;

MOST NA ESNI:

47 domobrana i 8 Nijemaca. Naoružanje: 2 teška mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 1 laki minobaca i ostalo puške, ru ne bombe i pištolji;

LUDINA:

Ukupno 82 vojnika od kojih 62 domobrana 5. željezni kog bojne i 10. satnije 2. bojne, 5. gorske pukovnije i 20 Nijemaca;

DONJA VLAHINI KA:

20 domobrana i 6 Nijemaca smještenih u bunkeru koji su u naoružanju uz puške imali: 1 teški i 2 puškomitraljeza;

POPOVA A:

590 vojnika smještenih u mjestu i željezni koj stanci. Naoružanje: 9 teških i 21 puškomitraljeza, 2 teška i 6 lakih minobaca a, oko 500 pušaka, više ru nih bombi i pištolja;

VOLODER-KRIVAJ:

20 domobrana 3. satnije 7. željezni ke bojne i 1 o Nijemaca. Naoružanje: 2 laka mitraljeza, 1 puškomitraljez, oko 25 pušaka i nekoliko desetaka ru nih bombi;

GAREŠNICA:

18 domobrana, 3. satnije 7. željezni ke bojne i 10 Nijemaca. Naoružanje: jedan teški i dva poškomitraljeza, oko 20 pušaka te nekoliko ru nih bombi;

BUNKER GAJ (Tucila a):

25—3° domobrana i 10 Nijemaca. U sastavu naoružanja uz puške imali su i 2 puškomitraljeza i

KUTINA:

1.600 vojnika 1. gorskog zdruga. Naoružanje: 6 topova 100 i 75 mm, 2 teška minobaca a, 10 teških i 43 puškomitraljeza. Imali su oko 1500 pušaka, veće količine ručnih bombi i pištolja.

Prema tome na ovoj relaciji dugoje oko 62 km protivnik je imao 16 uporišta. U svima su se nalazili bunkeri građeni na kat od betona i cigle. Osim njih na udaljenosti od jednog kilometra, duž željezni pruge, nalazio se po jedan takav bunker u kojem su se danju i noć u nalazili vojnici. Oko bunkera bile su postavljene prepreke od bodljikave žice, te nagazne mine. Slike prepreke su postavljene oko mostova i na svim mjestima gdje su prirodne okolnosti omogućavale lakši prilaz pruzi.

U navedenim uporištima bilo je tada ukupno 5459 protivničkih vojnika. Od toga je domobrana bilo oko 4500, a Nijemaca oko 850.¹⁹⁶ U sastavu naoružanja imali su 9 topova 100 i 75 mm, više od 8 teških i više od 14 lakih minobaca a, oko 46 teških i više od 175 puškomitraljeza, veći broj automata, oko 4120 pušaka, te nekoliko tisuća ručnih bombi i nekoliko stotina pištolja.¹⁹⁷

Usporede li se ovi podaci s podacima o brojnom stanju i naoružanju 33. divizije dolazi se do zaključka da su one bile oko četiri puta brojnije i bolje naoružane od ove jedinice 10. korpusa. Navedeni podaci pokazuju koliko je značajno ovoj saobraćajnici pridavao okupator. To postaje još uočljivo kada se zna da su na toj relaciji danju i noć u patrolirali oklopni vlakovi i da su prugu kontrolirali ratni avioni okupatora i NDH. Podaci takođe pokazuju da su prugu uvale jedinice gorskog zdruga i željezničkih bojni domobranstva NDH, te njemačke jedinice Waffen-SS-a. Osim toga u uporištima kao što su Dugo Selo, Ivanić-Grad, Križ, Popovača i Kutina bilo je ustaša, ustaške milicije, oružnika i policije.

Znajući koliko je ova saobraćajnica značajna za okupatora i ustaše štab 33. divizije je smatrao da je uz zaštitu vojnih i političkih institucija koje su boravile na području Moslavine uništavanje ove saobraćajnice njegov najvažniji zadatak. Zbog toga je, kada god su postojali uvjeti, izdano Diviziji naređenje da poduzima akcije radi njena onesposobljavanja. Polazeći od toga on je 17. VI 1944. godine izdao zapovijed da Divizija pojedinačno Udarnim^{197a} i Srpskim bataljonom^{197b} isto ne grupe NOP odreda 10. korpusa od 19. na 20. VI 1944. godine izvrši napad na željezni prugu u prostoru Dugo Selo—Ivanić-Grad—Popovača—Kutina. Tom zapovijedi 1. moslava ka brigada dobila je zadatak da sa jednim bataljom likvidira bunker na

željezni koj stanici Voloder. S jednim bataljonom trebalo je uništiti bunker u Gra enici. Ostala dva bataljona dobila su zadatak da osiguravaju izvršavanje ovih zadataka i to jedan prema Kutini, a drugi prema Popova i. Druga moslava ka brigada imala je zadatak da s jednim bataljom likvidira protivni ke posade u bunkerima na rijeci Lonji, tj. na pruzi i cesti preko te rijeke. Osim toga morala je postaviti osiguranje prema Ivani -Gradu, Dugom Selu i prema Vrbovcu s tim da se osigura eventualni napad protivnika u pozadinu Divizije.¹⁹⁸

Napad brigade po eo je u odre eno vrijeme. Zasjede su tako er na vrijeme zaposjeli odre ene položaje. No, mine kojima je trebalo onesposobiti prugu i sprije iti dolazak oklopnog vlaka na mjesto napada nisu bile ispravne. Naime, nisu eksplodirale kada je oklopnji vlak preko njih prelazio. To mu je omogu ilo da se približi mjestu napada i da tako ometa miniranje pruge i uništanje spomenutih bunkera. No, unato tome i. brigada likvidirala je bunker i porušila most kod Volodera dug šest metara. Uništen je tako er bunker kod Tucila e, a pruga je razoren na 11 mjesta.¹⁹⁹

Idu eg dana tj.21.VI, Druga moslava ka brigada je zajedno s diverzantima 2. ete 3. diverzantskog bataljona razrušila željezni ku prugu kod Deanovca na 72 mjesta. Tom prilikom uništene su 154 tra nice i most dug osam metara. Zbog toga je promet na pruzi bio prekinut 120 sati.²⁰⁰

Istog dana jedinice 2. moslava ke brigade razorile su prugu izme u stanica Širinec i Ivani -Grad u dužini od 96 m, te su uništile 192 tra nice i jedan most dug pet metara.²⁰¹

Prema tome obje brigade su u potpunosti izvršile dobivene zadatke. Uspjeh brigada to je ve i što su u akciji imale samo nekoliko ranjenih.

Poslije ove akcije Prva moslava ka brigada se povukla u Moslavino, te je zaposjela položaje na cesti azma—Bjelovar u selima Draganec, Komuševac, Vagovina i Siš ani. Na njima je ostala sve do 24. VI 1944. godine. Druga moslava ka brigada povukla se u Staru i Novu Mar u, Mar ane i Obrešku, gdje se tako er zadržala do 24. VI 1944. godine.

PROTIVNI KA OFENZIVA NA OSLOBO ENI TERITORIJ MOSLAVINE

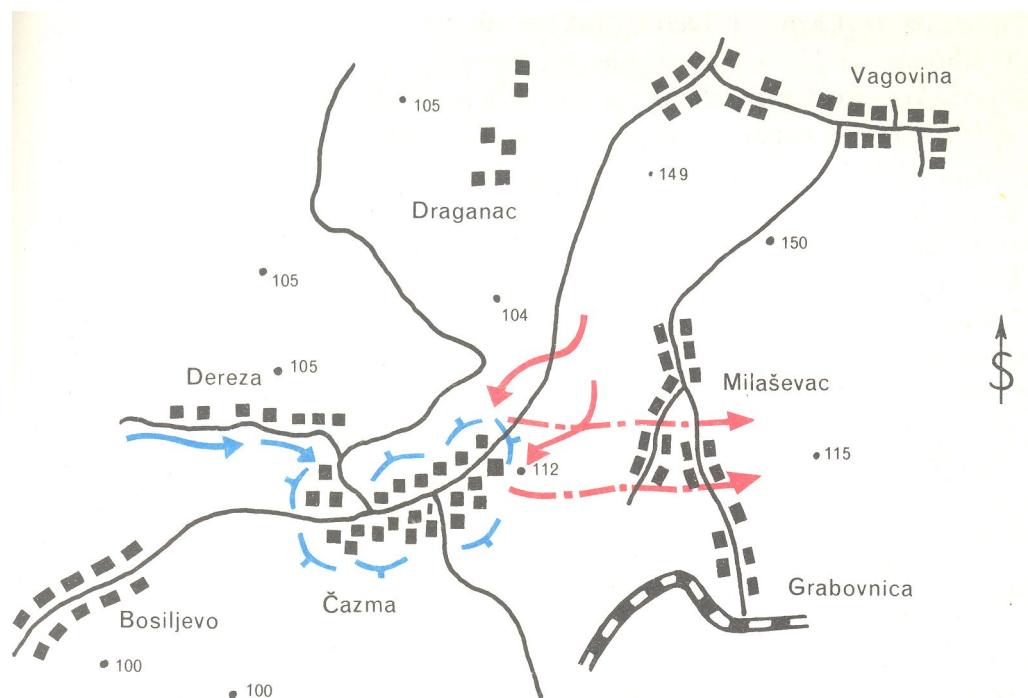
U estale i vrlo uspješne akcije divizije, 3. diverzantskog bataljona te Moslava kog NOP odreda na željezni ku prugu Ivani -Grad—Kutina zabrinule su okupatora i rukovodstvo NDH. Prekidanje saobra aja na glavnoj željezni koj pruzi pet i više dana imalo je tada ve katastrofalne posljedice, ne samo na vojnu aktivnost okupatorsko-kvislinških snaga, nego

za privredu i putni ki saobra aj u NDH. Kada se uzme u obzir da se u NDH tra nice nisu proizvodile i da ih je trebalo uvoziti, da su uništavani mostovi za ije obnavljanje nije bilo vremena ni materijala, te da su uništavane brojne lokomotive, teretni i putni ki vagoni, može se pretpostaviti koliko su ove akcije poga ale okupatora i NDH. Zbog toga da onemogu a ovu aktivnost okupatorske vlasti u NDH odlu uju da se protiv oslobo enog teritorija i snaga NOV i POJ u Moslavini poduzme ofenzivna akcija. Nastoje i da snage NOV i POJ u Moslavini opkoli, a zatim ih i uništi protivnik je 24. VI 1944. godine po eo nastupati prema središtu oslobo enog teritorija iz pet pravaca. S jednom kolonom kretao se od Bjelovara preko Kabla za Vukašinec. Druga kolona krenula je od Sv. Ivana Zabno u pravcu Dubrave, a tre a od Kloštar-Ivani a, jednim pravcem za selo Mostari, a drugim za Palan ane, Bosiljevo i azmu. etvrta kolona nastupila je od Križa za Pavli ane, Pobjenik i Suhaju, a peta od Narte za Štefanje i Lamineae.²⁰²

Najprije, i to 24. VI 1944. godine oko 06.30 sati kozaci su u ja ini od 400 vojnika dolazili iz pravca Ivan ana i Kabla, te su naišli na 4. bataljon Prve moslava ke brigade. Odmah je došlo do borbe koja je trajala jedan sat. Protivnik je položaje bataljona tukao artiljerijom i teškim minobaca ima. Usپoredo s time vršio je na njega pritisak pješadijskim snagama. Polaze i od op e situacije u Moslavini i nastupanja protivnika sa svih strana Štab Divizije odlu io je da se stvori uži front, tj. da brani azmu i njenu okolicu te je i. moslava ku brigadu rasporedio na pravcu Narta—Štefanje, a 2. na liniji Cerina—Prokljuvani. No, zbog nailaska protivni ke motorizacije i jake artiljerijske vatre protivnika Druga moslava ka brigada preba ena je na sektor Milaševac—Grabovnica sa zadatkom da zaustavi protivnika koji je nastupao pravcem Pobjenik—Suhaja— azma. U isto vrijeme Prva brigada vodila je borbu s protivnikom koji je nastupao iz Narte. Nakon etiri sata obostranih juriša, protivnik je bio prisiljen da se povu e u Nartu. U me uvremenu njegove druge jedinice uspjele su se probiti u azmu. Nakon toga on je s le a napao 2. moslava ku brigadu koja je ve vodila borbe s protivni kim snagama, što su nastupale iz Suhaje. Nakon dvosatne borbe brigadi je uspjelo da odbaci protivnika, te se i dalje zadržala na istim položajima. Pošto je koza ke, njema ke i domobranske snage odbacila u Nartu i. moslava ka brigada je preba ena na nove položaje u selo G.Draganac. Samim tim borbe su privremeno prestale. To vrijeme iskoristio je Štab Divizije i izradio novi plan operacija. Na temelju njega 2. moslava ka brigada dobila je zadatak da 25. VI u 02.00 sata napadne protivnika u selima Suhaja i Pobjenik, a 1. moslava ka protivnika u azmi. No, pošto se protivnik u me uvremenu povukao iz Suhaje i Pobijenika izdano je nare enje da 2. brigada ostane u divizijskoj rezervi. Prva

SKICA

Napad I ud. brig. XXXIII divizije na uporište
u azmi 24.6.1944 g.

Legenda

- pravac napada I ud. brigade
- pravac povlačenja I ud. brigade
- ↔ položaji protivnika
- pravac nastupanja pojačanja protivnika

moslava ka brigada napala je protivnika u azmi te su njene jedinice doprle do sredine mjesta. No, napad nije bio dovoljno jak, te je potpuni rezultat izostao. Kad je protivnik po eo nastupati tenkovima, koji su se nalazili u azmi, neke jedinice i. brigade samovoljno su po ele odstupati. Praktično, brigada se bez nare enja Štaba Divizije povukla iz azme.²⁰³

Slijedeći dan, tj. 25. lipnja, Štab Divizije je u 23.30 sati izdao novu zapovijed u kojoj se kaže: »Postoji vjerojatnost da neprijatelj sa svojim snagama iz azme i Dereze tokom 26. VI 1944. godine krene preko Grabovnice i Vuane za Mikleuš s namjerom da pronađe i uništiti naše ustalone. Ako neprijatelj tim pravcem krene jedinice ovo divizije izvršiti će s novih položaja napad na njegove snage na terenu te ih uništiti i protjerati natrag.«²⁰⁴

Ovom zapovijedi 1. moslava koj brigadi je naređeno da noću od 25. na 26. VI poruši sve drvene mostove na cesti Grabovnica—D. Mikleuš. Dobila je zadatak da s jednim bataljonom zaposjedne selo G. Mikleuš, a ostale snage da rasporedi u šumi Pijesak od kote 183 na jug do ivice šume. One su imale zadatak da sa ekaju i razbiju protivnika, ako on bude naišao od Vagovine i Milaševca u pravcu Bojane. Ukoliko se on ne pojavi s te strane, nego nastupi pravcem Grabovnica—Vuani, te se sukobi sa 2. moslava kom brigadom, koja je zaposjela položaje na tom pravcu. Prva moslava ka brigada imala je zadatak da napadne na lijevi bok protivničkih snaga s tim da mu zalaze i u pozadinu onemogući odstupanje.

Druga moslava ka brigada, u čiji je sastav pridodana podoficirska škola 10. korpusa, dobila je zadatak da svoje jedinice rasporedi na liniji Suhaja — kota 152 — Radeš potok — kota 191. Podoficirska škola trebala je zauzeti položaje na raskrsnici putova u selu D. Mikleuš. Brigada je imala zadatak da protivnika propusti preko Grabovnice za Vuane i kada se ovaj sukobi sa 1. bataljom 1. brigade da ga napadne s desne strane. Posebno je naglašeno da brigada po svaku cijenu mora zaposjeti kote 188 na koju treba postaviti protutenkovski top i s njime djelovati protiv protivničke motorizacije.

Ovom zapovijedi odredeni su zadaci i isto noj grupi NOP odreda. Ona je svojim snagama morala zaposjeti položaje na liniji brdo. Sv. Franjo Ksaverski — sjeverno od kote 181; Kozarnice, te duž puta sjeverno od kote 147 zaključno do raskrsnice na sjevernom kraju sela Križi. Imala je zadatak da spriječi protivnika da napadne Diviziju iz pravca Ivanjska—Laminae—Štefanje.²⁰⁵

Protivnik je 26. VI oko 12.00 sati krenuo iz pravca azma—Narta prema položajima što ih je držala Divizija. Njegove snage sastojale su se iz dviju bojni ustaša, Nijemaca i kozaka koje su bile potpomognute sa 27

tenkova. Jedna njegova kolona nastupala je od sjeveroistočnog dijela sela Bojana, te je ubrzo potisnula i. bataljon i. moslava ke brigade s njegova položaja. Samim tim bile su razdvojene snage. Isto ne grupe NOP odreda i Prve brigade. Budući da je time bila ugrožena odstupnica, odnosno zalede obiju jedinica, dijelovi isto ne grupe odreda povukli su se u pravcu svog desnog krila, a jedinice i. moslava ke brigade u pravcu Medinog Polja.

Istovremeno s ovim dogadjajima i 2. moslava ka brigada vodila je s protivničkim snagama borbu sve do 22.00 sata. Njoj je uspjelo da za cijelo to vrijeme odbija protivnika od svojih položaja.

Štab Divizije naredio je 26. VI u 22.00 sata povlačenje te je Divizija odstupila u pravcu Bilogore.

Prema bojnoj relaciji štaba 33. divizije za mjesec lipanj protivnik je u tim borbama imao 250 mrtvih i ranjenih. Gubici Divizije iznosili su: osam mrtvih, 50 ranjenih i 70 nestalih. Od toga je 60 bilo samo iz Prve moslava ke brigade.²⁰⁶

Pred sam po etak ofenzive u Moslavini Partija, SKOJ, antifašisti ke organizacije i NOO-i angažirali su se u prihvatanju naroda s oslobođenjem područja, jer su mnogi napuštali svoje kuće te su se povlačili u brda i šume. I dok su brigade i odredi zaustavljali prodore protivničkih snaga, komunisti i drugi aktivisti NOP-a organizirali su smještaj, prehranu i uz pomoć vojnopočasinskih organa osiguravali narod.

Ustaške, njemačke i koza ke jedinice prolaze i kroz oslobođena mjesta vršili su razne zločine. O njima se u izvještaju Okružnog komiteta KPH navodi: »U samoj azmi zapaljene su 62 kuće i ostalo stanje, koje se nalazi kod tih kuća (štale, štagljevi, svinjci i dr.) U selu Grabovnici zapaljeno je 19 kuća, Suhaji 5, u Derezi 1. Dosta naroda iz tih sela je bježalo, a oni koji su ostali govore da ih više nikada neće ekati. Oni koji su se vratili na svoja opustošena ognjišta nisu pravili pitanje kuda će sada, pošto su se naše organizacije, a prvenstveno partijska, pobrinule za njihov smještaj, tako da su svi smješteni i zbrinuti.«²⁰⁷

Slično se događalo u kotarima Dubrava, Kutina i Garešnica. I tu su ustaši, Nijemci, kozaci i domobrani hvatili muškarce vojne obveznike, te su ih odvodili u uporišta, gdje su ih oblačili u ustaške i domobranske uniforme, te ih razmještali u jedinice. Iz kotara azma odvedeno je tada 30, iz kotara Dubrava 20, a iz Kutine i Garešnice nekoliko desetaka muškaraca.²⁰⁸

Osim toga, ustaške, njemačke, koza ke i domobranske snage plijenile su imovinu mnogih građana, te su je otpremali u uporišta. Tu se u prvom redu radi o stocu, namirnicama i namještaju seljaka.

Može se zaključiti da je ofenziva okupatorsko-kvislinških snaga na

oslobo eni teritorij Moslavine imala za cilj:

1. Uništavanjem jedinica NOV i POJ omogu iti nesmetani saobra aj na željezni kim prugama i cestama Dugo Selo—Kutina — i Dugo Selo—Križevci—Bjelovar.
2. Uništiti snage NOV i POJ u ovom kraju i time dokazati narodu da su toliko snažni da potpuno vladaju situacijom;
3. Palenjem ku a i gospodarskih zgrada, te plja kom narodne imovine uništiti materijalnu bazu NOP-a na oslobo enom teritoriju i tako onemogu iti opstanak oružanih snaga NOP-a u tom kraju,
4. Hapšanjem, zlostavljanjem i odvo enjem gra ana u uporišta stvoriti strah u narodu i odvratiti ga od sudjelovanja u narodnooslobodila koj borbi.

Analizira li se što su protivni ke snage od svoga toga ostvarile, dolazi se do zaklju ka da zadatke što su imale nisu izvršile. Istina, one su prošle jednim dijelom Moslava ke gore i potisnule jedinice NOV i POJ, ali ih nisu uništile niti su im nanijele osjetnije gubitke. To istovremeno zna i da su spomenute saobra ajnice i dalje ostale ugrožene. Pozadina i narod oslobo enog teritorija tako er su imali gubitaka, ali glavnina materijalnih potencijala naroda, a time i NOP-a ostala je sa uvana. Teror i zlostavljanje stanovništva tako er im nisu donijeli željene rezultate. Štoviše, uz ostalo, i zbog zlo ina što su ih inili, narod ih je još više mrzio.

Prema tome i ova je ofenziva doživjela potpun neuspjeh.

SITUACIJA U DIVIZIJI POSLIJE OFENZIVE NA MOSLAVINU

Potekle borbe bile su najbolja provjera stanja kako u Diviziji kao cjelini, tako u brigadama i bataljonima posebno. Iako rezultati borbi upu uju na zaklju ak da se ona stalno razvijala i da je sposobnija, ipak još uvijek nije bila potpuno sre ena. Glavni razlog za to su prilike u kojima se nalazila u posljednje vrijeme. Naime, slabosti Divizije u to vrijeme proizlazile su velikim dijelom iz slabosti 1. moslava ke brigade. Ona je bila znatno slabija od 2. brigade i to kako po broju ljudstva tako i sposobnosti kadra i disciplini. Sve je to bila posljedica estih i vrlo teških borbi što ih je imala od sredine travnja pa nadalje. Nakon povratka iz Hrvatskog zagorja, kada joj je bio potreban odmor, ona je došavši u Moslavini odmah uba ena u nove borbe. U njima se dalje iscrpljivala i imala velike gubitke prije svega u rukovode em kadru, ali i u borcima. Poslije borbe za Nartu ona se broj ano nešto oja ala, da bi zatim nakon borbi s kozacima kraj Dubrave pala na

prijašnje brojno stanje. U kasnjim borbama, a naro ito u toku protivni ke ofenzive na Moslavinu 24., 25. VI 1944. godine ona još više slabi tako da potkraj lipnja ima samo 500 boraca i rukovodilaca.²⁰⁹ Medu borcima i nekim rukovodiocima po elo se stvarati mišljenje da se u brigadi previše gine, te su je neki borci nazivali i »brigadom smrti«. Me utim, i pored svega toga brigada je ipak tada postigla nekoliko ve ih uspjeha. Naro it uspjeh postigla je u borbi protiv kozaka kraj Dubrave u kojoj ih je brojnije i bolje naoružane držala nekoliko sati na jednom mjestu sve dok nije stigla 17. slavonska brigada. Tada su ih zajedno razbile i natjerale na povla enje. Borbenost brigade došla je do izražaja i u silovitom jurišu na protivnika u azmi i brzom prodoru do samog središta mjesta.

Poslije ovih, a i borbi u toku ofenzive, ona je došla u situaciju da su joj ete spale na 20 do 30 boraca. Zbog toga, a izvršavaju i zadatke kao da ete imaju 70—90 ljudi, borci i rukovodioci su se znatno brže i više iscrpljivali.

Brigadi je tada nedostajalo politi kih rukovodilaca, naro ito politi kih delegata vodova i politi kih komesara eta. Tako je npr. samo iz 4. bataljona u bolnicama bilo osam politi kih komesara i delegata.

Gubici kadrova dovodili su uz ostalo i do estih izmjena u rukovodstvima. Tada je izmijenjen gotovo cijeli štab brigade. Pošto je komandant brigade Alojz Kova i ranjen u borbi kod Dubrave za novog komandanta postavljen je dotadašnji na elnik štaba 33. divizije Vladimir Kobal. Za novog na elnika štaba brigade postavljen je tada Pero Simatovi , do tada komandant bjelovarskog NOP odreda. Politi ki komesar Luka Juras poslan je na kurs, te je brigada neko vrijeme bila bez politi kog komesara. Zamjenik politi kog komesara Milivoj Mi i bio je do tada na partijskom kursu. Obavještajni oficir štaba Ivan Bobinac bio je smijenjen te je i to mjesto neko vrijeme bilo upražnjeno.²¹⁰ Prema tome, stanje u štabu bilo je nezadovoljavaju e, pa se to negativno održavalo na cijelu jedinicu. Budu i da je politi ki rad zbog navedenih razloga bio slab, to je dovelo do toga da disciplina i vojni ko držanje boraca nisu bili potpuno zadovoljavaju i.

Stanje u Drugoj moslava koj brigadi bilo je mnogo bolje. Istina, i ona je tada imala nešto više od 500 boraca i rukovodilaca, ali je imala tri, a ne kao Prva etiri bataljona. Zbog toga su optere enja boraca u njoj bila manja.

Vojni ka aktivnost ove brigade bila je pretežno usmjerena na rušenje pruge i mostova. Zbog toga su borci i rukovodioci u ovom poslu postali pravi majstori. Bez obzira na sve prepreke, zasjede, bunkere, oklopne vlakove, ona je sve zadatke koji su se sastojali u rušenju željezni kih pruga u potpunosti izvršila. Radi toga ju je štab 10. »Zagreba kog« korpusa NOV i POJ i pohvalio.

Borbenost brigade bila je tako er zadovoljavaju a. To se najbolje

vidjelo u borbama u toku ofenzive u kojoj je upravo ona najzaslužnija što je protivnik izgubio 350 vojnika.

U svim tim akcijama i ona je imala gubitaka kako u borcima tako i rukovodiocima. Me utim, ona je u svojim redovima imala veliki broj vojni ki i politi ki sposobnih kadrova, te je sama popunjavala upražnjena mjesta. Zbog svega toga politi ko stanje u njoj bilo je bolje, a samim tim disciplina i vojni ko držanje cjelokupnog brigadnog sastava.

Štab 2. moslava ke brigade bio je potpun. Jedino je potkraj lipnja zamjenik politi kog komesara poslan na partijski kurs. Popunjenošta i ustaljenost lanova na njihovim dužnostima pridonijeli su da je štab djelovao kao cjelina. Lanovi su se me usobno pomagali, pa je to me a njima stvorilo dobre drugarske odnose.

Vojni ki i politi ki rad u Diviziji odvijao se po planu. Rezultati toga rada bili su bolji u Drugoj brigadi. Tu je oko 70% cjelokupnog sastava sudjelovalo u njegovu izvršavanju. Nasuprot tome u Prvoj moslava koj brigadi rad je po eo sa zakašnjenjem i nije bio dobro organiziran.

Politi ki rad u brigadama, i Diviziji kao cjelini, odvijao se na osnovu plana, što ga je Diviziji dostavio štab 10. korpusa. Njime se predvi alo da se u roku od 40 dana prorade ove teme:

1. Tekovine narodnooslobodila ke borbe,
2. Izgradnja države u toku rata i
3. Saveznici, odnosi i ratni uspjesi.

Politi ki odjel Štaba Divizije razradio je svaku temu, te ih takve poslao politi kim komesarima brigada i specijaliziranim jedinicama pri Štabu Divizije. S komesarima brigada i bataljona održani su sastanci na kojima je dogovorenko kako se plan treba provoditi. Poslije toga u bataljonima su održani sastanci politi kih komesara, zamjenika komesara i politi kih delegata eta na kojima su dobili uputstvo za rad.

Osim navedenih tema, koje su bile isklju ivo politi ke, plan je predvi ao da se stalno izu ava:

1. Nacionalno pitanje
2. Selja ko pitanje
3. Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma
4. Uloga KP u narodnooslobodila koj borbi
5. Razvitak društva i
6. Ustav SSSR-a²¹¹

Materijal za ove teme umnožen je u korpusnoj i divizijskoj tehniči, a jednim dijelom dobiven je i od Oblasnog komiteta KPH Zagreb.

Planom se predvidjelo da sve teme predaju komesari brigada i njihovi zamjenici. Samo tamo gdje su politi ki komesari bataljona ili njihovi

zamjenici bili teoretski obrazovaniji i oni su uzimani za predava e.

Predava i su prilikom predavanja teoretske probleme razra ivali na konkretnim primjerima iz ovoga kraja. Tada su ona borcima i rukovodiocima bili razumljivija.

Od 15. lipnja provodile se u Diviziji me ukorpusno natjecanje što ga je organizirao Glavni štab NOV i PO Hrvatske. Ono se odvijalo na vojnom, politi kom, kulturnom, sportskom i zdravstvenom polju rada.

Natjecanje u Diviziji odvijalo se po brigadama. U njima su se me usobno natjerali bataljoni, a u ovima ete i tako dalje sve do pojedinaca. Utvr eno je da e ona brigada koja bude imala najbolje pojedinice, desetine, ete i bataljone i pokaže najbolje rezultate kao cjelina biti proglašena najboljom brigadom u diviziji i dobiti prijelaznu zastavicu Štaba Divizije. Pošto se predvi alo da e se natjecanje kasnije nastaviti, a koja brigada tri puta uzastopno ili pet puta na prekide bude proglašena najboljom, dobit e prijelaznu zastavicu u trajno vlasništvo.

Dobivenu zastavicu brigada povjerava najboljem bataljonu, bataljon eti, eta vodu, vod desetini, a ova najboljem borcu. On uva zastavicu i predlaže ga se za odlikovanje.

Predvi alo se da natjecanje traje do 31.1 1945. godine, s tim da se i poslije toga nastavi ako se rat do tada ne završi i da se svaka dva mjeseca sumiraju rezultati i proglašavaju najbolji.²¹²

S otpo injanjem natjecanja porastao je interes boraca i rukovodilaca za mnoga pitanja. Naro ito su se zanimali za stanje na frontu. Borci su na politi kim sastancima postavljali pitanja u vezi sa sporazumom Tito—Šubaši . Nekima taj sporazum nije bio jasan, pa su postavljali pitanja kao što su: da li sporazum zna i da e se kralj vratiti u zemlju? Da li su ti pregovori znak slabosti NOP-a? Kakvo e biti državno ure enje poslije rata?

Po etama i bataljonima održavani su politi ki sastanci na kojima su prora ivane planom predvidene teme. Osim toga, u jedinicama su se održavale politi ke konferencije. Na njima su se pitanjima i diskusijama objašnjavali konkretni problemi i politi ka situacija. U po etku su se borci ustru avali pitati i iznositi svoje mišljenje, ali se situacija postepeno poboljšavala. Najve a korist konferencija bila je u tome što se kroz njih dolazilo do saznanja što borce zanima, te im se to moglo i objašnjavati. Pokazalo se da oni promatraju sve što se oko njih zbiva, da prate rad ustanova NOP-a i pojedinaca, te da kasnije sve to pretresaju pa i kritiziraju.

Na sastancima se raspravljalo i o pojedincima u desetini, vodu i eti. Dobri su pohvaljivani i javno isticani za primjer ostalima, a plašljivci, nedisciplinirani i neaktivni su kritizirani. Mnogi su s tih skupova odlazili ponosni, a oni drugi sa zaklju kom da im se to više ne smije dogoditi.

Osim sastanaka u jedinicama održavani su u selima i skupovi sa seljacima. Na njima su politi ki rukovodioci narodu objašnjavali dogadaje kao što su Treće zasjedanje ZAVNOH-a, sporazum Tito—Subašić, otvaranje Drugog fronta, stanje na isto nom frontu i drugo. Na njima su najčešće govorili politi ki komesari. Druga moslava ka brigada održala je skupove naroda u mnogim selima među kojima u Radulcu, Kašljavcu i Zvekovcu.

Da bi politi ki rad u jedinicama postao što zanimljiviji u obadvije brigade uvedena je jedna novost, nazvana »Politi ke igre«, a sastojala se u tome što su prisutni na postavljena pitanja pogači ali pravilne odgovore. Pravilni odgovori boraca su se evidentirali, te su nakon nekog vremena javno saopštavani.

U jedinicama su za borce održavani i satovi iz geografije, historije, fizike i prirodopisa. Za mnoga pitanja iz ovih oblasti oni su pokazivali veliko zanimanje.

Kulturno-prosvjetnom radu u Diviziji poklanja se velika pažnja. Organizirali su ga i provodili kulturno-prosvjetni odbori i pododbori. Naročite uspjehe u ovom radu postigla je 2. brigada. U njoj je za samo dva mjeseca izdano 60 zidnih, 16 džepnih i dvoje brigadne usmjene novine. Koliko je bilo zanimanje boraca za brigadni list vidi se po tome što je za njega prikupljeno tada oko 300 dopisa. Brigada je takođe tada izdala prvi broj šaljivog brigadnog lista.²¹³ Pošto je Drugoj moslavci koj brigadi pridošla u to vrijeme Ruska eta (pribjegli kozaci — P-P-) ona je imala svoj list na ruskom jeziku.

U etama su postojali i djelovali pjevači zborovi, recitatorske grupe, diletantske grupe i analfabetski te āevi. U te āevima su nepismene u ili pisati i citati. Svaka brigada imala je svoju glazbu. One su nastupale kako u jedinicama, tako i selima u kojima su boravile. U Diviziji je bio i veći broj likovnih umjetnika koji su dolazili do izražaja u raznim izdanjima.

Sanitetska služba u Diviziji nije bila zadovoljavajuća. Uzrok tome bio je nedostatak liječnika, medicinskih tehničara i stručnih bolničara. Takođe se oskudjevalo u sanitetskom materijalu i lijekovima. Higijena boraca bila je dosta slaba. To najbolje pokazuje velika ušljivost: boraca i jednog broja rukovodilaca. Uzrok takvoj situaciji bio je nedostatak rublja, odijela i drugih proizvoda za osobnu higijenu. Tome su takođe pridonosile este borbe i pokreti jedinica.

Teških oboljenja u Diviziji tada nije bilo, ali je zato bio raširen i svrab i prehlade, a bilo je i spolnih oboljenja.

No, slabost saniteta nije se sastojala toliko u poboljevanju divizijskog sastava, koliko u nedovoljnoj sposobnosti saniteta da za vrijeme borbi izvuku s borbenog položaja ranjene i mrtve i da ranjenima pruže kvalitetnu

prvu pomo . Doga alo se da su ranjenici dobivali prvu pomo tek u brigadnoj ili divizijskoj ambulanti, što je esto bilo kasno.

Na zdravlje boraca loše je djelovao i nedostatak obu e i odje e. Potkraj lipnja u Diviziji je bilo 200 potpuno bosih boraca, a dosta ih je bilo koji su imali ve iznošenu obu u. Sli no je bilo i u pogledu odje e. Popravci obu e i odje e vršeni su u brigadnim radionicama. No, one nisu mogle mnogo utjecati na poboljšanje situacije, jer su stalno oskudijevale u materijalu i sredstvima za njihov popravak.

Prehrana boraca vršila se naj eš e putem poljskih kuhinja. Svaki bataljon imao je poljsku kuhinju, pa su borci imali toplu i dosta dobru hranu. Prehrana se znatno poboljšala u lipnju, jer je tada stiglo svježe vo e i povr e. Vodilo se ra una da hrana bude što raznovrsnija.

Sva ta aktivnost koja se odvijala u brigadama odvijala se istodobno i u prištapskim jedinicama Divizije.

Pri Štabu Divizije radio je podoficirski kurs. On je imao komandanta, komesara i dva nastavnika. Kurs su polazili bolji borci i niži rukovodioci. Zahvaljuju i njemu u jedinicama je ubrzo bilo dovoljno nižeg rukovode eg kadra.

Štab Divizije bio je popunjten. Tih je dana za novog na elnika štaba postavljen Petar Biškup.²¹⁴ Štab je djelovao kao cjelina i uspješno je obavljao svoju funkciju.

U sastavu Divizije i dalje su bile dvije brigade. Prva moslava ka je potkraj lipnja imala 577 u etiri, a Druga 538 boraca i rukovodilaca u tri bataljona.

Osim njih pri Štabu Divizije postojali su Pontonirska eta sa 73, Diverzantski vod sa 23, Bolni ki vod sa 24, Vod za vezu sa 20, Prate i vod sa 25 i Podoficirski kurs sa 24 boraca i rukovodioca. Prema tome Divizija je tada na licu mjesta imala 1304 boraca i rukovodioca.²¹⁵

ORUŽANA AKTIVNOST DIVIZIJE NAKON OFENZIVE NA MOSLAVINU

Nakon odlaska Divizije iz Moslavine Prva moslava ka brigada došla je 28. VI u Veliku Pisanicu i tu se smjestila u isto ni dio sela. Druga brigada uputila se u selo Šimljanicu, a dan kasnije u sela Benedik i Bobinac. U tim selima one su se odmarale samo jedan dan, da bi ve 30. VI po nare enju štaba korpusa 1. moslava ka brigada otišla i smjestila se u selima Pupelici i Šandrovcu, a 2. u Kašljevcu. Sutradan su nastavile put preko Paulova kog tunela i Hampovice, te je 1. brigada došla u Poljan ane, Gornje, Srednje i

Donje Moste, a 2. u Babotok, Donje i Gornje Zdjelice. Tokom 2. VII brigade su se odmarale isturivši osiguranja u pravcu Bjelovara, urevca i Novigrada. U veer istog dana 1. moslava ka brigada nastavlja put za Paunovac, Pešenik i Rošanec, a 2. izvodi fingirani napad na Novograd. Iz novih baza 1. brigada tokom 3. VII onesposobljava za promet cestu Križevci — Koprivnica na sektoru Donjara — V. Muna. Istovremeno 2. moslava — ka brigada uništava cestu kod sela Borovljana. Usپoredo s tim osigurava svoje baze prema Bjelovaru.

U toku 4. i 5. VII 1944. godine obadvije brigade nalaze se u svojim bazama. Borci su se odmarali i izvodili vojni ku i politi ku obuku. Jedan bataljon 1. moslava ke brigade u selu Donjari preuzima ranjenike što su dopremljeni iz Kalnika, te ih prevozi u Moslavini. Dijelovi Druge moslava ke brigade u toku 5. VIII postavljaju protutenkovske zapreke na cesti Novograd—Koprivnica i uznemiravanju protivnika u uporištu Novograd.

Bitnijih promjena i važnijih dogaaja nije bilo sve do 8. VII 1944. godine. Toga dana 1. brigada zaposjela je položaj Turski brije — Soštari ko Selo Pednjevo Selo. Druga je s jednim bataljonom bila u selu Brezovica, a s druga dva u mjestu Poveli. Sjeverozapadno, sjeverno i sjeveroistočno od njih rasporedile su se jedinice 32. i 28. udarne divizije. U toku prijepodneva s položaja 28. divizije ulazi se jaka artiljerijska i mitraljeska vatra. Međutim, Štab 33. divizije nije o tome dobio nikakvu obavijest. Naime, u samom po etku borbe došlo je do prekida telefonske veze štaba Divizije sa štabom 10. korpusa, te je on ostao bez potrebnih informacija. Kada se oko 14,00 sati pucnjava u blji položaju što ga je držala Divizija njen komandant je izdao nareenje 1. moslava koj brigadi da s jednim bataljonom zauzme vis Zrinjski brije, s drugim bataljonom da krene od Jalševa ke šume prema natpisu »G. Križ« istoimenog sela sa zadatkom da uspostavi kontakt s protivnikom i da mu sprije i upad u selo Topolovac.

Druga moslava ka brigada dobila je zadatak da s jednim bataljonom zaposjedne vis Severin, a sa druga dva da preko Kosovog Sela izvrši pritisak na desni bok protivnika, koji je nastupao s dvije bojne ustaša i to jednom iz sastava 5. ustaškog stajeg zdruga, a drugom iz sastava PTS-a.

Međutim, jedinice Prve moslava ke brigade nisu uspjele zaposjeti odredene položaje, jer su se na njima već nalazile ustaške snage. Štoviše, one su nastavile s nastupanjem te su iznenadile jedinice 1. brigade koje su se nalazile na Turskom brijeu i u središtu sela Topolovac. Budući da su bile nepripravne protivnik ih je izbacio s Turskog brijea, te su se one preko Šoštari nog Sela povukle u šumu Brdo. U međuvremenu je jedan bataljon 2. moslava ke brigade uspio zaposjeti vis Severin. On je uz pomoć jedne

ete i. brigade napao protivnika u selu Brezovac, te ga je primorao na povla enje na Turski i Zrinski brije.²¹⁶ U me uvremenu je 2. bataljon 2. brigade izvršio pritisak na desni bok protivni kih snaga te ga je opasno ugrozio. No, protivniku je ubrzo stigla pomo pa se bataljon morao postaviti u položaj za obranu. Tada, da rastereti ovaj bataljon, Štab Divizije nare uje 1. moslava koj brigadi da s Turskog brije izbaci protivni ke snage. Nakon toga Prva brigada napala je protivnika, ali samo s jednim bataljom, jer s drugim štab brigade nije imao vezu nekoliko sati. Zbog nadmo i protivnika i da bataljon ne do e u okruženje protivni kih snaga štab brigade ga je povukao.

Bataljon 2. moslava ke brigade, koji se nalazio na visu Severin, i njen i. bataljon, koji je nastupao od Poveli a, vodili su borbu s protivnikom na Zrinjskom brijeu do 22,00 sata. Tada su protivni ke jedinice po ele odstupati preko Turskog brijea za Jakovac i borba je prestala.

Divizija je na kraju osujetila namjere protivnika da je izbaci iz ovoga kraja, a pri tome nije imala ve ih gubitaka. 2. moslava ka brigada uspjela je potisnuti ustaše s njihovih položaja. U borbama koje su bile vrlo žestoke Divizija je elitnim ustaškim jedinicama nanijela zna ajne gubitke. Zbog njih kao i stalnih napada Divizije ustaše su se povukle na rezervne položaje.

Iako je Divizija i u ovim borbama postigla uspjeh, ipak su se u njima pokazali i neki nedostaci. I ovaj put veza izme u jedinica, prvenstveno Prve moslava ke brigade, nije bila zadovoljavaju a. Radi toga se i moglo dogoditi da bataljon 1. brigade koji se povukao s Turskog brijea nije nakon cijelog poslijepodneva bio pod komandom štaba brigade. Štab brigade jednostavno nije znao gdje se on nalazi.

I ova borba je pokazala da je Prva brigada slaba i da se moraju poduzeti još mnoge mjere da se ona sposobi za ve e zadatke.

Poslije ovih borbi jedinice 33. divizije odmarale su se nekoliko dana i vršile pripreme za slijede e akcije. Dobile su zadatak da se pripreme i izvrše napad na željezni ku prugu Dugo Selo — Križevci. Na osnovu toga najprije je 13. VII Druga moslava ka brigada zajedno s moslava kim diverzantima izvršila napad na prugu izme u Vrbovca i mjesta Gradec. Tom prilikom srušena su tri mosta od kojih je jedan bio dug 20, drugi 16, a tre i etiri metra. Na željezni koj stanici Gradec uništена su etiri skretni ka bloka, a pruga je presje ena na 60 mjesta. Uništeno je 120 tra nica. Tom prilikom dijelovi 2. moslava ke brigade likvidirali su domobransku posadu u bunkeru na potoku rnc, te su zarobili osam vojnika, a zaplijenili su jedan automat, osam pušaka i 2345 metaka.²¹⁷

Dva dana kasnije, tj. 16. VII, obje brigade izvršile su akciju na

željezni koj pruzi izme u stanice Repinec i Križevci, te Križevci—Sv.Ivan Žabno. Željezni ku prugu izme u Repinca i Križevaca srušila je Druga moslava ka brigada sa 3. etom 2. diverzantskog bataljona. Prugu su presjekli na 150 mesta i uništili 300 tra nica. Srušili su i jedan most dug 12 metara. Izme u Križevaca i Sv. Ivana Žabno pruga je srušena na 300 mesta i uništeno je 600 tra nica. Srušena su i tri mosta te jedan nadvožnjak. U tim akcijama jedinice Divizije nisu imale gubitaka.²¹⁸

Ovim akcijama je željezni ka pruga Dugo Selo—Križevci i Križevci—Sv. Ivan Žabno, za duže vrijeme bila onesposobljena za saobraćaj.

Poslije akcija na pruzi Divizija je krenula u pravcu Kloštar—Ivani a. Štab Divizije izdao je 20. VII zapovijed štabovima 2. i 1. brigade da no u 21. VII u 23,00 sata napadnu i likvidiraju uporište. U Kloštar-Ivani u bila je posada ustaških milicionera koja je brojila 350 vojnika. U sastavu naoružanja imali su dva teška mitraljeza, dva puškomitraljeza, dva laka minobaca a, nekoliko automata, a ostalo puške raznih kalibara. Ustaše su bile smještene u zgradi šumarije, ustaškog tabora i nekoliko okolnih kuća. Na tornju crkve smjestile su jedan teški mitraljez i uredile osmatračnicu. U Ivani -Gradu, etiri kilometra daleko, bilo je uporište sa 600 vojnika: ustaša, oružnika, domobrana i Nijemaca. U Križu je posadu imalo 900 vojnika koji su u sastavu naoružanje imali dva manja tenka i dvoja borna kola.²¹⁹

Zadatak da likvidira uporište dobila je 2. moslava ka brigada. Napad je trebala izvršiti s dva bataljona i jednom etom trećeg bataljona. Ostale dvije etačne stavljenе su u brigadnu rezervu.

Jedan bataljon Druge moslava ka brigade trebao je izvršiti napad na uporište s njegove južne strane. Za izvršenje zadatka dodijeljena su mu dva protutenkovska minobaca a. Drugi bataljon dobio je zadatak da protivnika napadne sa zapadne strane. I njemu su dodijeljena dva minobaca a. etačne treće bataljone dobila je zadatak da vrši napad u pravcu samostanske crkve.

Prva moslava ka brigada, kojoj su pridodani: Moslava ki udarni bataljon, pionirska etačna i diverzanti, trebala je postaviti osiguranje prema Dugom Selu, Ivani -Gradu i Križu. Jedan bataljon s pionirskom etom trebao je postaviti zasjedu i prekopati cestu u zapadnom dijelu sela Lipovec. Drugi bataljon dobio je zadatak da postavi zasjedu prema pruzi kod kote 159 i natpisa Pešenica, s tim da svojim desnim krilom održava vezu s bataljom u Lipovcu, a lijevim s bataljonom koji će postaviti zasjedu na cesti za Ivani -Grad kod kote 122 u pravcu sela G. Šarampovo. Udarni bataljon trebao je postaviti zasjedu na cesti Ivani -Kloštar—Graberje u blizini mlina, s tim da održava vezu sa bataljom kod G. Šarampova.²²⁰

Napad je po eo 21. VII u 23,00 sata i 50 minuta, dakle sa zakašnjenjem od gotovo jednog sata. Prema planu, s obzirom na to da je protivnik bio u vrsto zidanim zgradama, odlu eno je da u akciju najprije stupe protutenkovski minobaca i pioniri, radi miniranja zgrada. Prvi bataljon 2. brigade brzo je dobro s južne strane do zgrade šumarije, gdje je otpo eo borbu. No, u samom po etku borbe ranjeni su komandant bataljona i operativni oficir. To je dovelo do zabune, pa je napad na šumariju oslabio. Osim toga nije više bio dobro vo en, nego su ete napadale svaka za sebe. No, i pored toga bataljonu je nakon dužeg vremena uspjelo da likvidira ve u štalu iz koje se borio ve i broj ustaša. Ali otpor iz šumarije nije prestajao. Drugi bataljon uspio je tako er brzo do i do zgrade ustaškog tabora i okolnih ku a u kojima su bile ustaše. I umjesto da ku e minira i tako brzo ugijiši otpor borci Drugog bataljona su zapalili ku e. Ustaše su se tada povukle u podrumе zgrada, te su se odatle branile. Bataljon je ekao da vatra ustaše prisili na predaju, ali do toga nije došlo. Zbog velike vru ine što ju je stvarala vatra borcima je bilo nemogu e pri i do podruma. Minobaca i su otvorili vatru po zgradama, a borci su u zaklonima ekali nadaju i se da e minobaca i riješiti problem. eta što je napadala u pravcu samostanske crkve brzo je došla do crkve te ju je minirala. No zbog jakosti zgrade toranj je ostao neošte en, a na njemu i protivnik s teškim mitraljezom. Ipak, posada s tornja više nije pružala otpor.

Budu i da do 05,00 sati 22. VII uporište nije bilo do kraja likvidirano, Štab Divizije izdao je nare enje da se daljnja borba prekine i jedinice povuku.

Na zasjede 1. moslava ke brigade i udarnog bataljona protivnik u toku napada na Kloštar-Ivani nije nailazio i tu nije bilo borbi. Na znak povla enja brigada je krenula preko Vu je jame, te je saznala da se iz uporišta Križ kraj sela Mar ana nalazi jedna protivni ka patrola u ja ini jedne satnije. Odmah je izvršila manevr u namjeri da je opkoli. Me utim, protivni ka jedinica je ve prije toga napustila Mar ane tako da do borbe ni ovoga puta nije došlo.

Druga moslava ka brigada imala je u borbi za Kloštar-Ivani dva mrtva i šesnaest ranjenih. Me u ranjenima bio je i na elnik štaba brigade Petar Anuši .

Podaci o gubicima protivnika nisu bili poznati.²²¹

Moral boraca u toku borbe bio je dobar, ali rukovo enje borbom nije zadovoljilo. To je još zna ajnije što je brigada u napadu raspolagala takvim oružjem kojim je mogu e razbijati bunkere i druga utvr enja. Me utim, oni nisu bili dobro iskorišteni kao ni automatsko oružje u kojem je brigada bila

nadmo nija nad protivnikom. Zakašnjavanje napada, greške u organiziranju napada, nesnalažljivost i slabo korištenje oružja bile su osnovna obilježja ove akcije.

U toku 22. VII Prva i Druga brigada 33. divizije povukle su se u rajon Vrtlinska—Mustafina Klada—Ruškovica—Peš enica—Ludinica. Tu su boravile do 31. VII 1944. godine. Toga dana poslije podne došlo je do borbe dijelova 2. moslava ke brigade s protivnikom koji je u ja ini od 120 vojnika nastupao od Križa, Razljevskog mosta do Re ice. im se za to saznao odmah je odlu eno da dva bataljona napadnu protivnika i to jedan s lijeve, a drugi s desne strane sela Re ice. Tre i bataljon imao je zadatku da protivnika sa eka kada se bude povla io i da ga tako uništi. Me utim, kada su prvi i drugi bataljon napali protivnika, bataljon koji ga je trebao sa ekati prilikom njegova odstupanja nije stigao na vrijeme, tako da se ve ina protivni kih vojnika povukla. Protivnik je u borbi imao 11 poginulih, 14 ranjenih i jednog zarobljenog oficira, brigada samo dva lakše ranjena.²²²

Aktivnost Divizije u toku srpnja odvijala se u borbama na otvorenom prostoru, u rušenju žlezni ke pruge i napadu na jedno protivni ko uporište. I ovom prilikom pokazalo se da je Divizija u rušenju pruge postizala izvanredne rezultate, što nije bio slu aj s napadom na uporište. Sli no je bilo i u pogledu borbi na otvorenem terenu. U njima su do izražaja dolazile iste one slabosti koje je imala i prije.

MJERE ZA DALJNJE JA ANJE DIVIZIJE

Intenzivna borbena aktivnost Divizije u toku srpnja ostavila je u njenim jedinicama negdje lakše, a negdje i teže posljedice. One su se prije svega odnosile na broj poginulih i ranjenih boraca i rukovodilaca. Iako su u njene jedinice stalno stizali novi borci, ipak se zbog broja poginulih i ranjenih kao i upu enih na kurseve i po potrebi u druge jedinice i razne institucije NOP-a brojno stanje Divizije sporo pove avalo. To, dakako, zna i da se i brojno stanje brigada održavalo manje-više na istoj razini.

Iz dosadašnjih pregleda formacijskog stanja Divizije poznato je da je i. moslava ka brigada imala u svom sastavu etiri bataljona. Zbog malog broja boraca brigade, bataljoni su stvarno bili malo ja e ete. Takav sastav pove avao je obaveze svih njenih pripadnika, pa je to dovodilo do njihova bržeg iscrpljivanja. Zbog toga se odlu ilo da se dotadašnja struktura brigade ukine i da se umjesto etiri, formiraju u brigadi tri bataljona. To je ubrzo i provedeno na taj na in što je 1.2. i 3. bataljonu pripala po jedna eta

dotadašnjeg 4. bataljona. Na taj na in bataljoni su se broj ano pove ali, te im se brojno stanje kretalo izme u 160 i 168 boraca i rukovodilaca. Takvi bataljoni, premda još uvijek mali, bili su znatno sposobniji za izvršavanje operativnih zadataka, nego oni sa 100 do 120 boraca. S borcima u ova tri bataljona došlo je i naoružanje svake ete 4. bataljona, te je porasla i vatrena mo sva tri bataljona. Osim toga, iz 4. bataljona u nova tri bataljona došao je i njegov rukovode i kadar. Pravilnom raspodjelom kadrova oja ana su rukovodstva 1., 2. i 3. bataljona.

Kadrovske promjene u Štabu Divizije nije bilo. Nije ih bilo ni u štabu i. moslava ke brigade. Jedino je do promjene došlo u štabu 2. brigade, jer je dotadašnji komandant Ivan Kosak bio ranjen u borbama na Bilogori pa je otisao u vojnopravljansku bolnicu. Na dužnost komandanta postavljen je Mato Škrlijan. U borbama u Moslavini ranjen je tako er i pomo nik komandanta Druge brigade Bogdan Jovanovi, koji je nakon ozdravljenja stavljen na raspolažanje Štabu Divizije. Mjesto pomo nikom komandanta brigade nije tada popunjavano. Isto tako nije popunjavano ni mjesto dotadašnjeg na elnika štaba brigade, jer se o ekivalo da e se dotadašnji na elnik Pero Anuši brzo vratiti s lije enja.

Ali, dok u štabovima brigada i Štabu Divizije tada nije bilo estih izmjena, dote je u štabovima bataljona i komandama eta to bila stalna pojava. Naj eš i uzroci tome su poznati. To su ranjavanja i pogibija rukovodilaca.

Kakav je tada bio formacijski sastav Divizije pokazuju ovi podaci:

i. moslava ka brigada	Brojno stanje po spisku	Na licu mjesta
i. bataljon	176	135
<i>z. bataljon</i>	175	134
3. bataljon	149	134
Prate i vod	18	14
Vod za vezu	21	21
Bolni ki vod	18	17
Izvi a ki vod	13	11
Diverzantski vod	20	20
Tehnika	8	7
Glazba	M	•3
Intendantura	16	M
Štab brigade	4	3
Osoblje pri štabu	16	14
Ukupno	647	538

2. moslava ka brigada	po spisku	na licu mjesata
i. bataljon	146	116
2. bataljon	151	104
3. bataljon	144	109
Ceta za vezu	37	29
Izvi a ki vod	7	7
Pionirska eta	24	24
Baca ko odjeljenje	10	10
Glazba	14	13
Intendantura	21	19
Bolni ki vod	16	11
Štab brigade	5	4
Osoblje pri štabu	26	23
Ukupno:	601	469
Jedinice pri Štabu Divizije:		
Pontonirska eta	50	39
Bolni ki vod	24	23
Vod za vezu	23	21
Podoficirska škola	26	26
Intendantura	21	20
Straža i kuriri	23	21
Politi ki odjel	3	3
Štab Divizije	4	4
Ukupno:	178	157
Sveukupno	1422	1159223

Ako se ima u vidu da je svaki bataljon imao tri ete, a svaka eta dva voda brojno stanje eta kretalo se od 40 do 50, a vodova od 20 do 25 boraca. O ito je, dakle, da su sve jedinice bile malobrojne. Usporede li se pri tome podaci o broju boraca na licu mjesata s brojem po spisku vidi se da su potkraj srpnja 1944. godine izvan Divizije bila 263 boraca i rukovodioca. Izlazi da su u rashodu bila dva bataljona onakva kakva su tada bila u brigadama.

U izvještaju Divizijskog komiteta KPH 33. divizije Oblasnom komitetu KPH Zagreba ke oblasti od 1. VIII 1944. godine analizira se brojno stanje Divizije pa se kaže: »Brojno stanje boraca koji se nalaze na licu u 1. brigadi je 5 84, dok u 2. brigadi 521. Od kako je formirana samo II brigada, pa do danas prešlo je preko nje preko 1200 boraca odprilike, a u I brigadi približno je isto tako.« Zna i da je za šest mjeseci kroz Diviziju prošlo oko 2600 boraca i rukovodilaca. Budu i da ih je tada u njoj bilo oko 1300 proizlazi da su ostali

poginuli, ranjeni ili su otišli u druge jedinice. To znači da je s^ol ü._ njena postojanja bio izbaen iz stroja cijeli sastav tadašnje divizije. To su uvjetovala uglavnom dva faktora. Prvi od njih su uvjeti ratovanja priemu se podrazumijeva kraj s njegovim političkim, strateškim, vojnim, pa i geografskim osobitostima. Drugi je vrlo velik intenzitet borbi i u potku njena postojanja nedovoljno iskustvo komandnog kadra i dosta slabo naoružanje.

Politiku strukturu Divizije inile su organizacije Komunisti ke partije i Saveza komunisti ke omladine. Partijskom organizacijom rukovodio je divizijski komitet koji je bio pod rukovodstvom Oblasnog komiteta KPH za zagrebačku oblast. Međutim, on nije u njoj djelovao kao cjelina, napravljeno zbog toga što su njegovi lanovi esto bili odsutni. Na sastanku što ga je komitet održao 27. Vlil raspravljaljalo se o politici kojih situaciji u Diviziji, partijskoj organizaciji, u SKOJ-u i njegovom radu. Konstatirano je, da je borcima i rukovodiocima dobro objašnjen sporazum Tito-Šubašiću da su ga oni u većini shvatili kao pobjedu Nacionalnog komiteta narodnog oslobođenja Jugoslavije nad izbjegličkim vladom u Londonu, kraljem i reakcijom uopće. Samo manji broj boraca pribjavao se da taj sporazum zna i povratak kralja i politički poraz NOP-a na međunarodnom planu. Upravo zbog toga zaključeno je da se taj događaj i dalje treba objašnjavati.

Na sastanku je istaknuto da u Diviziji ima sedam partijskih biroa, i to šest bataljonskih i jedan prištapskih. Rukovodstvo brigade koji rukovodi elijama što se nalaze u prištapskim jedinicama brigade i 33. divizije. Za rad biroa rečeno je da je dobar, premda su i u njihovu sastavu bile este izmijene. Konstatirano je da je Divizija dala više dobrih partijskih sekretara za druge jedinice — P-P).

Partijsku organizaciju Divizije inilo je u kolovozu 37 partijskih elija sa 295 lanova KP.²²⁵ Njihov rad bio je dobar, a sastojao se uglavnom u provođenju zadataka koje su dobivale od bataljonskih biroa. One su bile povezane sa svim borcima u etama i jedinicama te su mnogo pridonijele da su borci makar u osnovama poznavali međunarodnu situaciju, vojničku i političku situaciju u zemlji. Samo neke od njih inile su u radu greške jer su se pretvorile u analizatore vojnih akcija, zapostavljajući i time rješavanje političkih problema njihove jedinice.

Na sastanku je također konstatirano da se disciplina lanova KP u posljednje vrijeme znatno popravila. To se povoljno odrazilo na disciplinu u vojski uopće. Tome su u znatnoj mjeri pridonijeli partijski kursevi kroz koje su stalno prolazili partijski rukovodioci. Zahvaljujući tome mnogim komunistima postala je jasnija uloga KP u NOB-u i pravilnije su shvatili osnivanje i rad JNOF-a.

U elijama su održavani redovni sastanci, svakih 10 do 12 dana, a teoretski dva puta mjesecno. Termin njihova održavanja ovisio je o pokretima i borbenoj aktivnosti jedinica.

Na radnim sastancima raspravljaljalo se o radu i držanju komunista u borbi i izvan nje, o radu i držanju jedinice u kojoj je elija postojala, o disciplini lanova, primanju kandidata i novih lanova, o radu SKOJ-a itd.

Na teoretskim sastancima proučavao se materijal što su ga elije dobivale od bataljonskih biroa KP.

Raspravljujući o kandidatima za KP konstatirano je da KP u tom radu nije zadovoljila. Da je ovaj zaključak točan potvrđuje i podatak prema kojem su u cijeloj Diviziji bila samo 34 kandidata. To istodobno pokazuje da je u pogledu primanja novih lanova u KP bilo sektaštva. Jer, tada nitko nije mogao postati lan KP ukoliko prethodno nije prošao kandidatski staž tli ako nije bio skojevac.

Stanje u skojevskoj organizaciji bilo je znatno bolje. Ona je imala 304 lana, a u planu je bilo da se upravo tada u nju primi još 20 novih. Ovi podaci pokazuju da je svaki četvrti borac Divizije bio lan SKOJ-a.

Za razliku od Partije koja je u Diviziji imala divizijski komitet, SKOJ-em u Diviziji rukovodio je sekretar SKOJ-a Divizije. Međutim, u brigadama su postojali brigadni komiteti SKOJ-a pod njim rukovodstvom su bili bataljonski rukovodioci i skojevske grupe u etama.

S obzirom na to da je u brigadama bilo najviše omladine normalno je da se među njima najviše osjeća rad SKOJ-a. Oprema politika pitanja skojevcima su izučeni zajedno sa ostalom omladinom u eti i samo teoretska posebno.²²⁶

BORBE KOD RUŠKOVICE, PEŠEČNICE, REČICE I PRODORA DIVIZIJE U POSAVINU

Drugog kolovoza 1944. godine jedinice Divizije držale su položaje na liniji: Ruškovica — Peščenica — Ludina — Vrtlinska — Mustafina Klada. Prema njihovim položajima toga dana u 05,00 sati ujutro krenule su iz Popova i protivnike snage u jačini od tri satnije, a kretale su pravcem Ludina — Selište — Ruškovica. Saznavši za to štab 1. moslavskog brigade izdao je zapovijed svim bataljonima. Prvi bataljon dobio je zadatak da drži položaj u selu Ruškovici, s tim da napadne protivnika im se pojavi. Drugom bataljonu naređeno je da kreće od sela G. Vlahnica, preko kote 135, te da protivniku odsiječemo mogunost odstupanja. Treći bataljon imao je napasti protivnika bočno od sela Peščenica.²²⁷

Kada su bataljoni zaposjeli odredene položaje 3. bataljon je oko 08.00 sati napao protivnika. Za kratko vrijeme protivnik se po eo povla iti prema Ludini i Vidrenjaku. Prvi bataljon nije odmah stupio u akciju, nego tek onda kada je protivnik prošao kraj njegova položaja. Isto tako ni drugi bataljon nije na vrijeme zatvorio prostor kojim je protivnik namjeravao odstupati, te je on imao slobodan prostor za povla enje.

Prvi i tre i bataljon gonili su protivnika u pravcu Ludine, a kasnije su se vratili na svoje polazne položaje.

Oko 12.00 sati u pravcu Ruškovice krenula su nešto kasnije dva protivni ka tenka. Jedan se kretao u pravcu sela, a drugi se zaustavio oko 300 m jugozapadno od njega. Na to je 3. bataljon 1. brigade napao prvi tenk protutenkovskim minobaca em, te ga je odmah oštetio. Tenk je topom tukao položaj 3. bataljona. U me uvremenu i drugi tenk se približio, te je prvog prikva io i odvukao u pravcu Popova e.²²⁸

U isto vrijeme kada je protivnik krenuo iz Popova e, krenule su i dvije satnije domobrana iz Križa u pravcu položaja 2. brigade. Jedna satnija kretala se u pravcu Ra evice, a druga Kampatora.

Primiviši o tome informaciju štab 2. moslava ke brigade naredio je 2. bataljonu da napadne protivnika s južne strane sela Re ica. Tre em bataljonu izdao je zapovijed da protivni ke snage napadne od Kampatora. Prvi bataljon zaposjeo je položaje kod sela Mustafina Klada.²²⁹

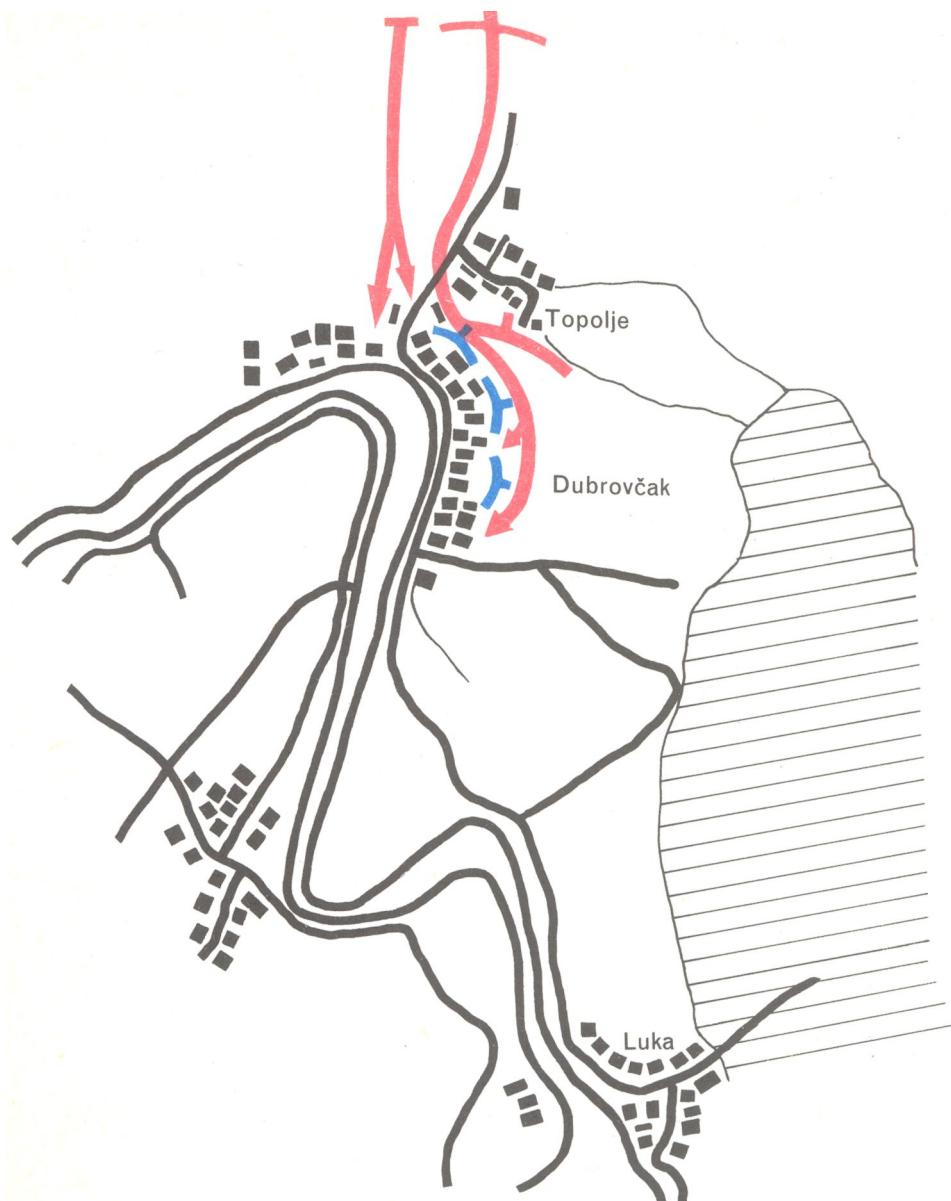
Izvršavaju i nare enje štaba brigade bataljoni su previše slobodno nastupali. To je omogu ilo protivniku da na vrijeme primjeti što se doga a te se na brzinu po eo povla iti. Zbog toga je borba bila kratka, a protivniku je uspjelo izvu i glavninu njegovih snaga.

Divizija je u tim borbama imala jednog poginulog, šest ranjenih i dva zarobljena. Protivnik je imao 29 poginulih, 16 ranjenih i šest zarobljenih. Divizija je zaplijenila jedan puškomitraljez, etiri automata, jedanaest mina za teški minobaca , šest pušaka i više komada vojne opreme.²³⁰

U ovim borbama Divizija nije iskoristila veliku premo da postigne još potpuniju pobjedu. Ta premo nad protivnikom sastojala se u:

1. Pravovremenoj informiranosti o kretanju i snazi protivnika;
2. Pravodobnom rasporedu snaga i posjedanju položaja koji su odgovarali namjeri Štaba Divizije.
3. Broj anoj premo i boraca nad protivnikom i posjedovanju protutenkovskog oružja.

Imaju i sve to u vidu name e se zaklju ak da je potpunija pobjeda Divizije nad pet protivni kih satnija izostala u prvom redu zbog toga što 2. bataljon 1. brigade i 1. i 2. bataljon Druge brigade nisu na vrijeme izvršili dobivena nare enja.

Skica napada I ud. brigade XXXIII divizije na uporište u s.
Dubrov ak 9. VII 1944 g.

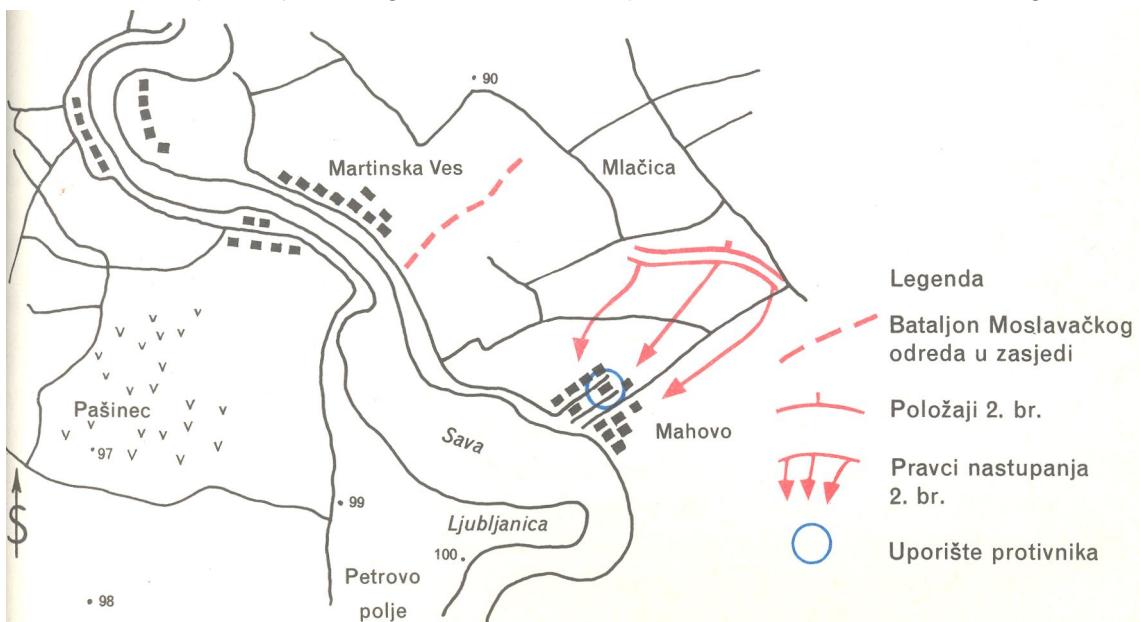
Legenda

- ➡ pravac napada I ud. brig.
- ↑ osiguranje i zasjeda II bat. I u.b.
- ↔ položaji protivnika

Poslije ovih doga aja Divizija je još nekoliko dana ostala na dotadašnjim položajima, a tada je na osnovu zapovijedi štaba krenula preko željezni ke pruge Kutina — Ivani -Grad u Posavinu. Dobila je zadatak da tamo likvidira ustaška uporišta u Dubrovaku i Mahovu. U Dubrovaku su posadu inila 64 pripadnika ustaške milicije. Naoružani su bili s jednim teškim i jednim puškomitrailjezom, te 60 pušaka. Smješteni su bili u župnom dvoru koji su pripremili za obranu. Oko zgrade i dvorišta postavili su žiante prepreke i minska polja za pokretne ciljeve. Likvidaciju uporišta u Dubrovaku imala je izvršiti 1. moslava ka brigada. Napad je izvodio njen i. bataljon i to s dvije ete. Ostali dijelovi brigade bili su u zasjedama i brigadnoj rezervi. Iako napad nije tekao po planu, ipak je primjenom protutenkovskih minobaca a i minera koji su minirali zgrade protivnik bio prisiljen da se pred. Uporište je likvidirano 9. VIII u 06,00 ujutro. Ustaše su imale etiri poginula i 5 5 zarobljenih. Brigada je zaplijenila jedan teški i jedan puškomitrailjez, 50 pušaka, 6000 metaka i više vojne opreme. Prva moslava ka brigada imala je u ovoj borbi sedam ranjenih od kojih je jedan kasnije umro.²³¹

Istog dana i u isto vrijeme 2. brigada napala je protivni ko uporište Mahovo. Napad je izvršio 3. bataljon s dvije ete. Podazilaženje protivni kih položaja izvršeno je na vrijeme i u tajnosti. Zbog nedovoljno snažnog

Skica položaja 2. brigade u borbi za uporište u Mahovu 9. VIII 1944 g.

napada i ogor enog otpora protivnika borba je trajala sve do 04.00 sata. Tada su mineri minama razorili zgrade iz kojih su se branile ustaše. Pod ruševinama zgrada zatrpana je cijelokupna posada uporišta. Protivnik je imao 44 mrtva i jednog zarobljenog; Druga brigada imala je 14 ranjenih.²³²

Divizija se do 11. VIII zadržala u rajonu šume Žutice, sela Vežiš a i Hrastelnice. Tu je jedna jedinica 1. moslava ke brigade imala sukob s patrolom protivnika i prisilila je na povla enje. Toga dana nave er cijela Divizija prebacila se, bore i se, preko željezni ke pruge izme u Ivani -Grada i Popova e u Moslavini. Samim time zadatak što ga je imala u Posavini divizija je u cijelosti izvršila.

Za upu ivanje Divizije u Posavinu postojala su uglavnom tri razloga:

1. Da se u tom kraju, koji je ina e bio privržen NOB-u, pojave ve e snage NOVJ i da time pridonesu dalnjem širenju NOP-a u tom kraju. To je bilo još potrebnije što su Ma ekove pristaše uz pomo ustaške milicije svim sredstvima spre avali razvitak NOP-a;
2. Da se likvidacijom ustaških posada u Dubrovaku i Mahovu unište protivni ki garnizoni, te da se osigura sigurnija povezanost izme u oslobo enih podru ja Moslavine na jednoj i Banije i Pokuplja na drugoj strani,
3. Da 33. divizija ostvari suradnju sa 34. divizijom koja je napadala protivni ko uporište Martinsku Ves.

Likvidiravši u potpunosti oba uporišta Divizija je stvorila sve preduvjete za razvijanje i ja anje NOP-a u Posavini. Njen ugled u narodu znatno je porastao i uklonio u tom kraju posljedice stvorene porazom partizana u borbi kod Oborova.

AKTIVNOST DIVIZIJE NA ZAJEDNI KIM ZADACIMA SA 6. KORPUSOM NOV I POJ

U jesen 1944. godine Nijemci su posebnu pažnju pridavali komunikacijama koje s jadranske obale vode u dolinu Save, kao i željezni koj magistrali Beograd — Zagreb — Ljubljana i pruzi Osijek — Našice — Virovitica — Koprivnica — Varaždin — Maribor, koje su pomo u rokadnih komunikacija (uz ostale: Zagreb — Varaždin, Zagreb — Križevci — Koprivnica i Križevci — Bjelovar — Virovitica) vezivale savski operacijski pravac s dravskim operacijskim podru jem. Okupatorske i kvislinške jedinice u tom razdoblju, zbog zauzetosti na drugim podru jima, nisu bile u stanju da u Moslavini, Podravini, Kalniku i Hrvatskom zagorju poduzimaju tada ve e ofenzivne pothvate, ve su se orijentirale uglavnom na obranu komunikaci-

ja, važnijih saobraćajnih vorova i naseljenih mjesta. Napad su izvodile gotovo uvijek radi toga da odbace snage NOVJ od pojedinih komunikacija i uporišta.

S druge strane, zadatak jedinica NOVJ u ovim krajevima u to vrijeme bio je da razbiju okupatorske i ustaško-domobranske vojne formacije i njihovu vlast, da razaraju sve što je služilo okupatoru i kvislinzima, da prošire slobodni teritorij, izvrše mobilizaciju novih boraca i zajedno s partijskim i drugim društveno-političkim organizacijama pomognu jačanju i razvoju narodne vlasti.

Da bi se omelo manevriranje okupatorskih trupa na cijelom jugoslavenskom ratištu, vrhovni komandant NOVJ i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito, naredio je 17. kolovoza 1944. godine da od 1. do 7. rujna sve jedinice NOVJ ruše željezni kevi i cestovne komunikacije. To je trebalo izvesti po utvrđenim planu i u suradnji sa savezničkim avijacijom.^{232a}

Vrhovni štab NOV i POJ je 9. rujna 1944. godine dopunio ovu zapovijed i naredio Glavnom štabu NOV i POJ Hrvatske da jedinice pod njegovom komandom razviju maksimalnu inicijativu i ofenzivni polet, da pojačaju diverzije na komunikacijama, zauzimaju vorove i da napadaju protivničke garnizone, te tako dezorganiziraju njemačke povlačenje i ne dopuste njemačkim trupama da odnesu oružje iz naše zemlje.^{232b}

U međuvremenu, po etkom kolovoza 1944. godine, Glavni štab NOV i POJ za Hrvatsku naredio je Štabu 7. banjamske udarne divizije NOVJ da se s dvije svoje brigade prebaci iz Banije u Moslavini radi jačanja i izvođenja zajedničkih operacija s jedinicama 10. zagrebačkog korpusa NOVJ. Štab 7. udarne divizije je 14. VIII 1944. godine sa 3. i 4. brigadom krenuo iz Banije u Moslavine.^{232c}

Sredinom kolovoza 6. korpus NOV i POJ dobio je također zadatku da u zajednici sa 33. divizijom 10. korpusa likvidira uporišta u rajonu Bilogora — Ilova — Moslavina i da tako pridonošće oslobođenju teritorija koje se prostiralo između Slavonije, Bilogore i Moslavine. Ostvarivanjem tog zadatka stvorili bi se vojnopolitički i ekonomski preduvjeti za daljnje još brže jačanje i razvitak NOP-a u sjevernoj Hrvatskoj. Time bi se stvorila zajednička prostorno-ekonomska osnovica za djelovanje 6. i 10. korpusa NOV i POJ i to kako u pravcu Daruvara i Pakrac na istoku, tako Virovitice i Čakovca na sjeveru, Bjelovara na zapadu, te saobraćajnice Zagreb — Beograd, na jugu. Ova osnovica, smatralo se, pružila bi dovoljno prostora za razvoj najoptimalnijih taktičkih zamisli nastavljajući se na operativne preduvjetne stvorene borbenim djelovanjem NOV i POJ u Slavoniji, Moslavini, Bilogori i Kalniku. Budući da se radi o kraju u kojem je poljoprivredna proizvodnja bila razvijena i da on do tada nije osjetnije

pogo en ratnim pustošenjima, raspolagao je znatnim viškovima ratarske i sto arske proizvodnje, što je bilo od velikog zna enja za daljnji razvoj NOB-a. Isto tako, to je relativno gusto naseljen kraj u kojem NOV i POJ nisu do tada provodili mobilizaciju, pa je bilo za o ekivati da bi se oslobo enjem tih krajeva jedinice NOV i POJ mogle popuniti novim borcima. Osim toga, osloba anjem tog podru ja pospješilo bi se stvaranje politi kih organizacija NOP-a i NOO-a, a to bi pridonijelo širenju politi ke osnovice NOP-a u cijeloj sjevernoj Hrvatskoj.

Dakle, zbog zajedni kog djelovanja sa snagama 6. korpusa 33. divizija krenula je poslije njenih akcija u Dubrovaku i Mahovu nazad u Moslavini. Prva moslava ka brigada se 12. VIII nalazila u Vrtlinskoj na odmoru, a Druga je zauzela položaje u Pobjeniku i Suhaji. Sutradan 1. brigada odlazi iz Vrtlinske preko Stare Straže za G. Petriku i to s dva bataljona, a s jednim za Oštri Zid. Istovremeno 2. moslava ka brigada vrši pokret te zauzima položaje na liniji Simljani — Krivaja — Oštri Zid. Tada se bataljon i. brigade rokira iz Oštrog Zida te zauzima položaje u D. Petri koj. Zauzimaju i ove položaje Divizija je imala namjeru da tu sa eka koza ke jedinice koje su se iz okolnih uporišta eše e zalijetale i plja kale sela oslobo enog podru ja. No, da li zbog toga što su bili obaviješteni o dolasku ve ih snaga NOV u taj kraj ili zbog drugih zadataka protivni ke snage nisu do 18. VIII vršile ispadne u pravcu položaja što ih je držala Divizija. To joj je omoguilo da svakodnevno u jedinicama izvodi vojnu i politi ku obuku i da u tim selima vrši mobilizaciju novih boraca.²³³

U me uvremenu dok su štabovi 6. i 10. korpusa radili na razradi plana akcije u prostoru zapadna Slavonija — Bilogora — Moslavina i otpoeli s pripremnim operacijama, po evši s koncentracijom snaga u pravcu tog podru ja, neke ustaško-koza ke snage stacionirane u uporištima na liniji Koprivnica — Križevci — Bjelovar — Daruvar dobole su zadatak da izvrše ofenzivnu operaciju u zapadnom predjelu Papuka, isto no od linije Daruvar — Pakrac. U tu svrhu u Virju je 8. VIII 1944. godine formirana ustaška borbena skupina, pod nazivom »Nališ«. Inili su je prva bojna 1. pukovnije PTS-a, jedna bojna 5. ustaškog staja eg zdruga i jedna bitnica topni kog sklopa PTS-a.²³⁴

Ove snage su kamionima i pješke krenule iz Virja preko Šamovca, Hampovice i Rakitnice za Bjelovar. Tu su se 10. VIII spojile sa 1. koza kom donskom pukovnjom. Iz Bjelovara su zajedno krenule 11. VIII u 13.00 sati, te su istog dana stigle u V. Pisanicu i V. Gr evac, a 12. VIII u Grubišno Polje. Slijede eg dana, tj. 13. VIII, došle su u Daruvar, gdje su se koncentrirale velike protivni ke snage, a inile su ih jedinice 1. gorske pukovnije, 4. gorskog zdruga što su se nalazile u Daruvaru i Kon anici,

ustaška skupina »Nališ« i i.donska pukovnija i. koza ke divizije.

Prva koza ka dronska pukovnija bila je u sastavu i. koza ke konji ke divizije koja je formirana u vremenu od svibnja do rujna 1943. godine u poljskom gradu Milavi. Formirana je od bjelogardejaca, zarobljenika bivših boraca Crvene armije, dobrovoljaca i iseljenika koji su se povla ili iz SSSR-a pred Crvenom armijom. U njoj je bilo Donaca, Kubanaca, Gruzina, Azerbejdžanaca, Sibiraca, a manje Rusa i Ukrajinaca.

Divizija se sastojala od i.donskog, 2. sibirskog, 3. kubanskog, 4. kubanskog, 5-donskog i 6. tijerskog puka te artiljerijskog puka, pionirskog bataljona, bataljona za vezu, sanitetskog bataljona, tri veterinarske ete, izvi a kog bataljona, kaznenog bataljona i rezervnog puka koji se nalazio u Francuskoj. U sastavu divizije bile su i razne pomo ne jedinice kao pekarske, prištapske i si.

Divizija je tada bila u sastavu 2. tenkovske armije njema kog Wehrmacha.

Komandno osoblje divizije bili su Nijemci i oficiri nacionalnih pripadnosti, kao i vojnici. Uz besplatnu hranu i odje u pripadnici divizije primali su i pla u.

Divizija je 20.1X1943²³⁵. stigla u Srbiju, a poslije je boravila i sudjelovala u borbama protiv NOV i POJ oko Osijeka, Br kog, Kostajnice, Velike Gorice, Zagreba, azme, Bjelovara i Nove Gradiške.²³⁵

Nakon dva dana borbi ovih snaga s jedinicama 6. korpusa NOVJ i POJ, na Papuku, štab 1. koza ke divizije naredio je ustaškog skupini »Nališ« da se preko Vel. Zdenaca vrati za Severin. U toku 16. VIII podijeljene u dvije grupe skupina »Nališ« i kozaci kretali su se u dvije kolone. Desna je nastupala pravcem Veliki Zdenci — V.Jasenova a — M. Gr evac — V. Pisanica — Bedenik — Severin, a lijeva putem Veliki Zdenci — Pavlovac — Veliki Grdevac — Mala Pisanica — Drljanovac — Nova Ra a — Severin. Na putu prema Severinu ove snage sukobile su se s jedinicama 3 2. divizije u selima Doljanovac i Bulinec, te su 16. VIII nanijele osjetne gubitke brigadi »Matija Gubec«. Skupina »Nališ« je 16. VIII prenoila u Severinu, a 17. VIII odlazi preko sela Prespa i Zdralovi u selo Brezovac. Tu je zauzela položaje, odmarala se i primila odlikovanje što je njenim vojnicima i oficirima uru io komandant 1. koza ke divizije general-potpukovnik. Panowitz.

Idu eg dana skupina »Nališ« iz pravca Narte izvršila je akciju na pravcu: Štafanje—Mladina—Bojana—Vu ani—D. Mikleuš. Kod Bojane se borila s jednim bataljonom moslava kog NOP odreda, a odatle je 18, 19, 20 i 21. VIII preko Krivaje — Siljana, Popovoa i Zdenaca krenula za Palešnik,

gdje se ponovo spojila s Donskim pukom i. koza ke divizije. Odatle su zajedno otišli preko Velikih Zdenaca za Grubišno Polje, a poslije toga preko V. Grdevca i Prespe za Bjelovar i Virje, gdje je skupina »Nališ« rasformirana.²³⁶

Od i2. do 18.VIII — 33. divizija držala je iste položaje o ekuju i daljnja nare enja. Za to vrijeme obadvije brigade slale su manje jedinice u pravcu uporišta Hercegovac i Narta sa zadatkom da izvi aju i uznemiravaju protivnika.²³⁷

Tek 18. VIII 1944. godine cijela Divizija stigla je na operaciono podruje 6. korpusa na Bilogoru. U 23.00 sata toga dana 2. moslava ka brigada stigla je u Veliki Gr evac, a 1. u selo Kova icu. Idu eg dana po nare enju štaba 6. korpusa 1. moslava ka brigada odlazi u V. Barnu, a 2. sa dva bataljona u V. Jasenova u. Tre i bataljon 2. moslava ke brigade ostao je i dalje u V. Gr evcu, gdje je vršio predstražu divizije. Na tim položajima Divizija je ostala u toku 19. VIII i primila nare enje u vezi s napadom 40. divizije 6. korpusa NOVJ na protivni ko uporište Hercegovac.²³⁸ Na osnovu toga ona je imala zadatak da osigurava pozadinu njenog napada od protivnika iz Daruvara i Grubišnog Polja. S tim u vezi, oja ana Daruvarskim NOP odredom, divizija je 20. VIII u 0.4.30 sati zauzela položaj na liniji — od mjesta gdje bezimeni potok presijeca prugu kod Grubišnog Polja — Pavlovac — Ladislav — Topolovac — kroz sredinu sela V. Zdenci — jugozapadni dio ribnjaka — jugozapadno desnom obalom Illove do sjevernog dijela sela Kloko evac zaklju no.²³⁹ Na ovim položajima ostala je cijeli dan, ali protivnik nije nailazio pa nije ni bilo borbe. Na istim položajima Divizija je bila i 21. VIII štite i desni bok snaga 6. korpusa, koje su napustile rajon Hercegovac, te su se kretale u pravcu Grubišnog Polja. Nakon toga povukla se u pravcu V. Pisanice štite i snage 6. korpusa na pravcu V. Pisanica — Bjelovar.

Napad 40. divizije na Hercegovac, te dolazak 33. divizije u podruje Velikih Zdenaca, doveli su do prekida ofenzivne operacije združenih ustaško-domobranksih i koza kih snaga u predjelu zapadnog Papuka. Koza ke snage uputile su se najprije prema Grubišnom Polju, a ustaška skupina »Nališ« najprije za Severin, a odatle na Moslava ku goru. Dobivši informaciju o kretanju ustaške skupine štab 33. divizije naredio je podre enim jedinicama da se što hitnije prebace u Moslavinu. One su 22. VIII, u no i, usiljenim maršom došle u Moslavinu te se 1. moslava ka brigada smjestila u selima Potok, Berek i Batinac, a 2. u selima Ruškovcu i Šimljanici. Samim time 33. divizija izišla je iz sastava snaga 6. korpusa NOV i POJ. S obzirom na to da 6. korpus nije tada likvidirao protivni ko uporište Herce-

govac, da su ustaške, domobranske i koza ke snage još neko vrijeme držale Garešnicu, Pakrac, Daruvar i Grubišno Polje zamisao štabova 6. i 10. korpusa nije tada bila ostvarena.

DIVIZIJA PONOVO U MOSLAVINI

Nijemci su sa, u ja ini dvije ete, zajedno s jednom satnijom pitomaca oružni ke škole NDH iz Bjelovara upali 23. VIII 1944. godine u selo Ivanjsku. Namjera im je bila da od naroda pokupe ovršene žitarice i stoku. Jedan dio njihovih snaga radio je na izvršavanju zadatka, a ve i dio zauzeo je položaje oko sela osiguravaju i nesmetani rad onima u selu. Da onemogu i Nijemce i oružnike u njihovoj namjeri i da ih protjera iz sela štab i moslava ke brigade naredio je 1. i 3. bataljonu da ih napadnu. Do borbe je došlo istog dana oko 12.00 sati. Protivnik je bataljone spremno do eka, te je došlo do žestoke borbe. Jedno vrijeme ni jedna strana nije ostvarila nadmo. Tada je štab brigade izdao zapovijed da bataljoni izvrše juriš. Prethodno se pripremivši, bataljoni su napali protivnika ru nim bombama, minobaca kom, mitraljeskom i puš anom vatrom. Ubrzo poslije toga Nijemci i oružnici bili su razbijeni te se u neredu povla ili. Uspjelo im je pokupiti mrtve i ranjene, ali su sve namirnice i stoku, što su oduzeli seljacima ostavili u selu. Samim time 1. moslava ka brigada je nakon povratka u Moslavini postigla zna ajan uspjeh.²⁴⁰

Dok je Prva brigada vodila borbu u Ivanjskoj, 2. moslava ka dobila je zadatak da krene na sektor Križi — Petri ka. Upu ena je tu s nare enjem da napadne kozake koji su se kretali pravcem N. Ploš ica—Me ura a—Bjelovar. Me utim, borci su bili iscrpljeni marševima proteklih dana do te mjere da su na odre ene im položaje stigli tek kada je protivnik ve prošao.²⁴¹

Pošto je Štab Divizije znao da su borci i rukovodioci fizi ki iscrpljeni odlu io je da Diviziji dade nekoliko dana odmora. U odmaranju, reorganiziranju štabova i jedinica, nastavi i izvo enju prakti kih vježbi Divizija je provela od 23. do 29. VIII 1944. godine. U toku kolovoza u Diviziji je došlo 270 novih boraca.²⁴² Oni su razmješteni u brigade i prištapske jedinice Divizije. Prilikom vojnopoliti ke nastave njima je poklonjena posebna pažnja. Da bi što bolje ovladali potrebnim vojnim i politi kim znanjem od tih novoprdošlih boraca formirane su posebne grupe, te su po skra enom postupku prolazile program obuke koji su stariji borci prora ivali duže vrijeme.

Tada je izvršena i reorganizacija štabova. Dotadašnji komandant Prve

moslava ke brigade Vladimir Kobal postavljen je za komandanta Zagorske brigade, a za komandanta i. brigade postavljen je Dušan Corkovi . Za suca istražitelja u štabu i. brigade postavljen je Oskar Ku an, do tada komesar ete u brigadi.

Do promjena je tada došlo samo u 3. bataljonu Prve moslava ke brigade jer je komandant njegova štaba Sergije Sarunac premješten za na elnika štaba 2. moslava ke brigade, a na njegovo mjesto imenovan je Vilim Begi . Za operativnog oficira tog bataljona postavljen je Drago Crni , do tada komandant bataljona Moslava kog NOP odreda.

Štab 2. moslava ke brigade bio je tako er popunjeno. Komandant brigade Ivan Kosak vratio se s bolovanja. Na mjesto ranjenog na elnika štaba, koji je bio u bolnici, postavljen je dotadašnji komandant 3. bataljona i. brigade Sergije Sarunac. Štabovi bataljona Druge brigade bili su popunjeni i u osnovi su zadovoljili.

Formacijski, Divizija je tada bila organizacijski onakva kako je to predvi eno odlukom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Jedino je umjesto izvi a ke ete pri Štabu Divizije postojao vod. Da i u tom pogledu nije primijenjena odluka Glavnog štaba, razlog je bio još uvijek mali broj boraca Divizije. Formiranjem ete smanjio bi se ionako malen broj boraca u etama.

Na sastancima što su tada održavani, u etama i štabovima izvršena je analiza borbenih djelatnosti Divizije u toku kolovoza. Na njima je konstatiрано da bataljoni ne pokazuju dovoljnu umješnost u napadima na naseljena mjesta barem ne onakvu kakvu pokazuju u borbama na otvorenom terenu. Zbog toga su u toku proteklih šest dana stalno izvodili vježbe napada na naseljena i utvr ena mjesta. Naro ito se tome poklanjala pažnja u radu podoficirskog kursa. Teoretski se radilo samo utoliko, ukoliko je bilo potrebno da se stekne osnova praktične vježbe.²⁴³

Uz standardnu vojnu i politi ku aktivnost Štab Divizije poklonio je ovom prilikom posebnu pažnju analizi funkcioniranja službe veze i vojnom sudu Divizije.

Analizi službe veze pristupilo se sa stanovišta njene organiziranosti u diviziji i brigadama, sa stanovišta stru nosti njenog kadra kao i sa stanovišta opreme. Konstatirano je da pri Štabu Divizije, u 1. i 2. brigadi postoje ete za vezu i da svaka ima 40 boraca i rukovodilaca. Konstatirano je da njihov kadar zadovoljava u stru nom pogledu i to kako u telefonskoj, tako radio-vezi i vezi pokretnih sredstava. Divizija i brigade posjedovali su telefonske zentrale, telefonske aparate, dovoljne koli ine telefonskog kabla (1. brigada 5,5 km, 2. brigada 5,5 km) i radio-stanice.

Telefonska veza uspostavljena je izme u Štaba Divizije i štabova Brigada na jednoj, te štaba 10. korpusa i štaba 32. divizije na drugoj strani.

Radio-veza je u toku posljednjih borbi funkcionirala izme u Štaba Divizije, te štabova 6. korpusa, 32. divizije i 1. moslava ke brigade. Sa štabom 10. korpusa tada nije postojala radio-veza. Razlog tome je neuskla enost radio-talasnih dužina. No, to je ve 12. VIII bilo uklonjeno, jer su tada utvr ene talasne dužine, pozivni znaci i šifra.²⁴⁴

Cijeli ovaj odmor iskorišten je za izvo enje vježbi, uspostavljanje telefonske i radio-veze. Telefonisti, radnici na telefonskim centralama, radio-stanicama i šifranti, izvodili su teoretsku i prakti nu nastavu.

Radi što boljeg i pravednijeg sudovanja, potkraj kolovoza formirano je Sudsko vije e Divizijskog vojnog suda. U njega su ušli:

- za predsjednika Petar Biškup, v. d. na elnika 33. divizije,
- za prvog zamjenika predsjednika Vlado Mutak, komesar 33. divizije,
- za drugog zamjenika predsjednika, Josip Antolovi , komandant 33. di-
vizije,
- za drugog lana vije a Dušan Corkovi , komandant 1. moslava ke
brigade,
- za prvog zamjenika drugog lana vije a Ivan Kosak, komandant
2. moslava ke brigade,
- za drugog zamjenika drugog lana vije a Zvonko Komarica, politi ki
komesar 2. brigade.
- za tre eg lana vije a Jovo Antelj, borac 2. brigade,
- za prvog zamjenika tre eg lana vije a Zvonko Subat, borac 1. brigade i
za drugog zamjenika tre eg lana vije a Ivan Mlinari , komandir ete za
vezu 33. divizije.²⁴⁵

Budu i da su u brigadama postojali vojni istražitelji, ovime je u Diviziji uspostavljena cjelokupna vojnosudska služba. Njen zadatak bio je da istražuje, sudi i donosi presude špijunima, ratnim zlo incima, dezerterima i svima onima koji su radili na slabljenju NOB-a u jedinicama NOV.

Iskoristivši proteklih šest dana za vojnopoliti ku izgradnju, Divizija je 29. VIII 1944. godine dobila zapovijed za pokret.

PONOVNI ODLAZAK DIVIZIJE NA BILOGORU

No u 29/30. VIII 1944. godine, po nare enju štaba 10. korpusa, Divizi-ja se prebacila na prostor zapadne Bilogore se zadatkom da neko vrijeme drži pod kontrolom komunikacije izme u Križevaca i Koprivnice.

Time je 32. diviziji osigurala nesmetanu diverzantsku djelatnost, koju je ona izvodila na saobra ajnicama Varaždin—Zagreb.

Izvršavaju i navedeni zadatak 33. divizija je 1. IX 1944. godine zauzela

ove položaje: Prva moslava ka brigada zaposjela je sela V. Branjska, Ve eslavec, Široko Selo s tim da je u selima Peš enik, Roš anci i Hudovljani, tako er u svakom selu po jedan bataljon.

Prva brigada izvi ala je teren prema uporištu Križevci, a Druga prema Koprivnici i Novigradu Podravskom.

Prije podne i.IX protivnik se nije pojavljivao, te su obje brigade mirovale, zadržavaju i se glavninom svojih snaga na spomenutim položajima. Tek oko 15.00 sati iz Koprivnice u pravcu 2. moslava ke brigade kretale su se ustaše 5. ustaškog staja eg zdruga u ja ini od 200 do 300 vojnika s dva topa. U isto vrijeme iz Novigrada Podravskog krenula je druga kolona ustaša, pripadnika 37. ustaške bojne u ja ini od 700 ustaša i to pravcem Javorovac — D. Mosti — Poljan ani — Sredice. Utvrđili su se u G. Križu, nedaleko od položaja na kojima su bile snage 33. divizije. Kolona koja je nastupala iz Koprivnice razvila se u borbeni poredak u visini St. Grada, te je svojom glavninom nastupala preko Jagnjedovca prema položajima što ih je držala 2. moslava ka brigada.

Dvije ete i. bataljona 2. brigade zaposjele su kotu 304, a dvije ete 2. bataljona kotu 294.²⁴⁶

Trideset tre a divizija na Bilogori

Glavninom i desnom pobo nicom protivnik je napao položaje 2. moslava ke brigade na koti 304, te ih je nakon nekoliko uzastopnih juriša potisnuo u pravcu Hudovljana. Zaposjeo je kotu 304 na koju je dovukao dva topa te je njima tukao položaje brigade pred sobom. Usporedo s time svojom lijevom pobo nicom protivnik se spustio preko kote 285 i rudnika uglja za G. i D. Veliku, te je s te strane po eo napadati položaje brigade pred selom Hudovljanim.

Dvije ete 2. bataljona druge brigade odbijale su neko vrijeme sve napade ustaša. Tada im je u pomo poslana jedna eta 3. bataljona te su jednu kolonu ustaša uhvatili u unakrsnu vatru. Za kratko vrijeme ustaše su bile razbijene, te su u neredu po ele odstupati.

Dok su se borbe vodile na koti 304 dvije ete 2. bataljona, Druge moslava ke brigade što su se nalazile na koti 294, dobole su zadatak da se prebace ustašama iza leda, u selo Jagnjedovac, i da ih napadaju i s te strane primoraju da oslabi pritisak na kotu 304. No, zbog toga što u tom trenutku s njima nije bilo veze taj zadatak nije bio izvršen.²⁴⁷ Time je izostala mogu nost da se promijeni tok doga aja, odnosno da se ustašama nanesu ve i gubici.

Oko 21,00 sat ustaše su se po ele povla iti u svoje polazne baze, a jedinice 2. moslava ke brigade i dalje su ostale na svojim položajima.

Ustaše su u ovim borbama imale 30 mrtvih i ranjenih, a 2. brigada jednog mrtvog i tri ranjena.²⁴⁸

Tek što je 2. moslava ka brigada završila borbe s ustašama, koje su odstupale u pravcu G. Križa, Štab Divizije naredio je 1. bataljonu 1. moslava ke brigade, koji se nalazio u Širokom Selu, da napadne ustaše u selu G. Križ i da ih protjera iz toga kraja. Koriste i se šumom bataljon je nastupio u dvije kolone te je zauzeo kotu 215, koja se nalazila sjeverozapadno od sela G. Križ. Oko 18 sati uz podršku minobaca a 1. bataljon je prodro u zapadni dio sela. Usporedo s frontalnim nastupanjem iz tog pravca, bataljon je fingiraju i napad na desno i lijevo krilo protivnika postigao dekoncentraciju njegove obrane. No, ustaše su se žestoko borile brane i svaku ku u i gospodarsku zgradu. Preko ceste su sagradili bunkere, a svaku ku u pretvorili su u utvr enje. Borba je bila obostrano vrlo oštra, te se odužila sve dok i. bataljonu nije u pomo poslana jedna eta 3. bataljona.

Tada su oja anjem krilnog napada i frontalnim pritiskom na protivnika ubrzo razbijeni njegovi redovi. Me u ustašama zavladala je panika, te su koriste i no bježali u raznim pravcima. Na poprištu borbe ostavili su 24 mrtva, a jedan je bio zarobljen. Izgubili su dva puškomitrailjeza, 12 pušaka, više vojne spreme i devet tovarnih konja. Snage 33. divizije imale su pet mrtvih i osam ranjenih.²⁴⁹

Analiziraju i borbenu aktivnost Divizije u toku i. i ujutro 2. IX, može se zaključiti da je ona ispoljila neke kvalitete u većoj mjeri nego ranije. Prije svega, ona je prije po etika ovih borbi na vrijeme zaposjela najbolje položaje. Štab Divizije je, polazeći i od informacije o protivniku i uzimajući u obzir realne mogunosti napada protivničkih snaga, izradio plan obrane i borbenog rasporeda Divizije. Osim toga, štabovi brigada, štabovi bataljona i komande eta pokazali su tada već u umještost nego u prijašnjim borbama, a borci veliku hrabrost i disciplinu. To i manevriranje jedinicama u toku borbi, najprije na koti 285 a kasnije u selu Gornji Križ, omogućili su pobjedu nad takvim protivnikom kakve su bile ustaše tzv. »bobanove pukovnije«. Jedino što u tim dogadajima nije bilo u redu, bilo je slabo funkcioniranje službe veze u Drugoj brigadi. Taj nedostatak onemogućio je Diviziji da postigne još veći uspjeh.

Slijedeći dan, tj. 2. IX, u 07.00 sati Divizija se premjestila bliže željezni koj pruzi Križevci – Koprivnica i zauzela ove položaje: i. moslava ka brigada smjestila se u sela V. Sesvete, Trnovac, i V. Branjsku, a 2. moslava ka brigada u sela Srijem i M. Branjsku.

Poslije podne istoga dana ustaše, što su odstupile iz G. Križa dobivši pojam anje iz Novigrada, vratile su se nazad u selo G. Križ u kojem su i prenošene. Nad seljacima su vršile represalije ubivši tom prilikom sedam do deset ljudi, među kojima je bilo i dezertera i domobranstva.²⁵⁰ Istodobno je iz Koprivnice krenula jedna bojna koja je nesmetano zaposjela kotu 304 između Hudovljana i sela Rošanci.

Dok su ove dvije bojne zaposjedale navedene položaje, dotele su iz Varaždina na Kalnik stigle druge tri bojne i utvrstile se u Ivancu i V. Pogancu. Namjera im je bila da napadnu 32. diviziju koja se nalazila na Kalniku. Shvativši da su bojne kod G. Križa i Hudovljana bile tu da osiguravaju aktivnost i zalede bojni što su došle na Kalnik da napadnu 32. diviziju, štab 33. divizije izdao je 2. moslava koj brigadi zapovijed da napadne i protjera ustašku bojnu što se utvrdila na koti 304, a 1. brigadi da izvrši napad na bojnu koja se smjestila u selu G. Križ.

Na izvršenje zadatka brigade su krenule 3. IX u 09.00 sati. S protivnikom su uspostavile kontakt u 13 sati. Druga moslava ka brigada nastupala je od Srijema prema Hudovljanim i Rošancima šumom u tri kolone. Treći bataljon ojačan jednom etonom 1. bataljona napao je protivnika frontalno. Drugi bataljon sa jednom etonom zaposjeo je južnu ivicu Jagnje-Jovca, zatvarajući pravac od Koprivnice, a sa drugim dvije ete vršio je abuhvatni napad protiv protivnika na koti 304 obilazeći ga sa sjevera.

Protivnik je svoje položaje utvrdio rogovima i zaklonima od cigle i žrvane građe i tako se pripremio za dužu obranu.

Napad brigade bio je dobro organiziran, podržan minobaca kom vatrom, a uz to i iznenadan te je nakon dva sata borbe doveo do raspada protivni ke obrane i bježanja ustaša. Protivnik je odstupao prema G. Križu, gdje je i. moslava ka brigada vodila borbu protiv bojne koja se utvrdila u selu. Tu je 3. bataljon 1. brigade napadao ustaše od Širokog Sela, 2. bataljon obuhvatno od šume Ciganica, a dva teška minobaca a tukla su protivnika sa Zrinskog brega. Dok je 3. bataljon naišao na jak otpor, te se borio u mjestu, dotle je drugi bataljon nastupaju i sa isto ne strane sela oslobođio cijelo mjesto i ustaše istjerao na seosko groblje. Odmah poslije toga pregrupirao je svoje snage i izvršio pripreme za njihovo uništenje. Međutim, upravo kada je trebao krenuti u odlu uju i napad, bataljon su sile a napale ustaše koje su se povlaile od Hudovljana. Naime, oni nisu znali da su u isto vrijeme kada i oni napadnute i ustaše u G. Križu. Naprotiv, oni su se povlaili i od Hudovljana s namjerom da se s njima ujedine.

Dobivši vatru iz pozadine 2. bataljon 1. moslava ke brigade bio je prisiljen da se pove u položaja. Tada je postalo oito da ni 3. bataljon ne ebiti u mogunosti da izvrši zadatak, te je i on povu en iz borbe.

Dakle, iako su obadvije brigade bile pred potpunim uspjehom i bile u situaciji da protivnika potpuno poraze ipak do toga nije došlo. Odgovornost za to snosi 2. brigada koja nije gonila razbijenog protivnika, koji je samo zahvaljuju i tome, a bježe i pred 2. brigadom, došao kao pomoć opkoljenoj bojni na groblju u selu G. Križ. To je onemoguilo 1. moslava ku brigadu da ona u potpunosti izvrši zadatak.²⁵¹ Kasnije je ponovljen napad i to u 20,00 sati, ali ni on nije uspio.

U borbama u toku 3. IX Divizija je imala etiri mrtva i 32 ranjena,²⁵² a ustaše 23 mrtva, dva zarobljena i nepoznat broj ranjenih.²⁵³

Poslije ovih borbi Divizija se povukla te je zaposjela položaje: i. moslava ka brigada u selima Veleslavac, Ruševac i Poveli, a 2. u Ladislavu i Trnovcu. Istovremeno su iz G. Križa odstupile i ustaške bojne, ali tek tada kada im je u susret došla jedna bojna ustaša iz Koprivnice. Ona im je štitila odstupnicu.

Divizija je na spomenutim položajima ostala u toku 4., 5.-i 6. IX 1944. godine. Njene jedinice su se tu odmarale i održavale sastanke na kojima su analizirane borbe što su ih vodile proteklih dana. Na njima je konstatirano da su još uvijek glavni nedostaci Divizije u službi veze. Komandovanje, borbenost, moral i disciplina bili su dobri. Brigade su pokazale da su postale vrše sposobnije i kompaktnije vojne formacije. Bile su osposobljene za izvršavanje raznovrsnih zadataka. Prema tome, one su tada prebrodile teško i krizu koje su imale u razdoblju nakon osnivanja.

Šestog rujna od Križevaca prema Koprivnici i dalje k Mađarskoj

kretale su se njema ke trupe. Dvije ustaške bojne sa etiri tenka vršile su im osiguranje cestom V. Sesvete — V. Branjska — Plava šuma.

Iako je o njihovu kretanju imao informacije, Štab Divizije nije izdao zapovijed da se one napadnu. Naime, u to vrijeme bile su ve u toku pripreme za napad na protivni ko uporište Križevce.²⁵⁴ Me utim, zbog novonastale situacije do ovog napada nije došlo tada nego kasnije, pa je Štab Divizije, da bi odmorio i sredio jedinice, naredio Diviziji da se povu e dublje u Bilogoru. Tu je ona zauzela položaje na liniji Jarešin — Brezovac — Zrinski Breg — G. Križ — južna ivica šume Ciganica, isturivši osiguranje prema G. Sredicama. Na tim položajima Divizija je ostala do 6. IX. Tada je primila nare enje da se prebaci u Moslavini.²⁵⁵

PRIPREME ZA NAPAD NA UPORIŠTE KRIŽEVCI

Po nare enju štaba Desetog korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ Divizija je 7. IX 1944. godine prešla prugu Križevci- Bjelovar, te se ponovo našla u Moslavini. Prva moslava ka brigada smjestila se u sela Šarampov i Markovac, a druga u Bolac i G. Šarampov. Tu su se zadržale istog dana do 18,00 sati, kada su na onovu zapovijedi Štaba Desetog korpusa krenule u napad na uporište Križevce. U toku no i 1. brigada stigla je do Hagnja i Starog Gloga, a druga do Habjanovaca i Fuka. Desno od 33. divizije, u selima Srpska Kapela i Farkaševac, nalazila se Sedma banijska NOV divizija.²⁵⁶ Slijede eg dana, Štab 33. divizije NOV primio je zapovijed za napad. Me utim, i pored toga što je od Štaba Desetog korpusa primio zapovijed da no u od 9. na 10. IX napadne Križevce, Divizija je naknadnim nare enjem i dalje zadržana na njenim polaznim položajima. Do toga je došlo zato što je protivnik 9. IX prije podne izvršio iz Bjelovara i Križevaca ispad u okolicu mjesta Sv. Ivan Žabno. Pretpostavljaljalo se da je on štitio iseljavanje njema kog stanovništva iz NDH. Do toga je došlo zbog približavanja isto nog fronta granicama Jugoslavije, pa su vo e Tre eg Reicha planski iseljavale njema ko stanovništvo iz Podunavlja u Tre i Reich. Budu i se iseljavanje odvijalo i prugom Bjelovar—Križevci—Koprivnica—Južna Ma arska, Štab Divizije naredio je i. moslava koj brigadi da poruši mostove na pruzi preko Glogovnice i Treme i da minira prugu izme u Sv. Ivana Žabno i Križevaca. Brigada je još iste no i razorila ta dva mosta, a prugu porušila na 90 mjesta.²⁵⁷

Slijede eg dana Divizija je povu ena u unutrašnjost oslobo enog teritorija u Moslavini. Do toga je došlo jer je Štab Divizije dobio zadatku da izvrši izbor najboljih boraca za brigadu Korpusa narodne obrane. Naime,

tada je formiran Korpus narodne obrane Hrvatske, koji je imao zadatak da kao vojni i politički najkvalitetnija jednica NOV osigura mir i stabilnost na oslobođenom području i da izvršava zadatke u vezi s predstojećim potpunim oslobođenjem zemlje.

Prva moslava ka brigada našla se 10. IX 1944. u selima Novaki, sjeverni dio Dubrave i Brezju, a Druga u Podlužanima i Zetkanima. Na tom položaju ostale su 11. i 12. IX. Tu su 2. moslava ka brigada 11., a 1. brigada 12. IX izdvajile iz svojih redova svaka po 100 najboljih boraca i rukovodilaca i stavile ih na raspoloženje štabu 10. korpusa. Nakon toga uslijedila je reorganizacija vodova, eta, bataljona, pa i brigada. Neke jedinice bile su rasformirane da bi se mogle formirati nove. Samim time i mnogi rukovodioci promijenili su dužnosti. Odmah nakon toga prišlo se međusobnom upoznavanju boraca i rukovodilaca, a u svim jedinicama održani su sastanci na kojima se raspravljalo o novostvorenom stanju. Preduzeće 12. IX u Diviziju je stiglo dosta novih boraca, većinom iz kota Dubrava, te je i njih trebalo rasporediti u jedinice.

Pošto su provedene sve te mjerice Divizija je 12. IX u većem krenula u pravcu Križevaca.

Protivničke snage u Križevcima imale su unaprijed pripremljenu obranu uporišta.

Sjeverni i istočni dio Križevaca branila je 4. satnija 3. bojne 1. posadnog zdruga domobranstva NDH. Njen položaj se protezao od gradskog groblja pa do ceste što vodi za željezničku stanicu. Na toj relaciji bilo je oko 15 bunkera ispred kojih je postavljena bodljikava žica. Satnija je u sastavu naoružanja imala dva teška i tri laka mitraljeza i jedan brdski top kal. 65 mm.

Od groblja do ceste za Zagreb obranu je držala 2. satnija 3. bojne istog zdruga. Na njenom sektoru bilo je 13 bunkera. Raspolažala je s tri teška i dva laka mitraljeza, te jednim protutenkovskim topom 37 mm.

Bunker na cesti prema Koruškoj držali su topnici u jednoj jednoj bitnici Posadu mu je imalo sedam vojnika i jedan podoficir.

Od ceste za Zagreb pa zaključno do ulice što vodi na željezničku stanicu položaj je držala 6. jurišna satnija 3. domobranske bojne. Na njenom području bilo je pet bunkera, ali je samo jedan i to onaj što se nalazio na ulici prema željezničkoj staniči, bio zidan. Naoružanje su joj imali dva teška mitraljeza, nekoliko puškomitraljeza, a ostalo puške. U gospodarstvenici Ranogaje kod sajmišta nalazila se takođe posada jedne topničke bitnice.

Željeznička stаница bila je zasebna obrambena tokom. Njenu posadu imala je konjica satnija u jednu od 90 vojnika. Naoružanje su joj imali jedan teški i pet laka mitraljeza, dva laka minobaca, 3—4 automata i oko 4

pušaka. Osim toga u stanici se nalazio oklopni vlak, a oko nje bila su sagra ena tri velika i sedam malih bunkera.²⁵⁸

Osim ovih u gradu su postojale utvrne koje su odgovaraju im posadama. Tako je u zgradi gimnazije koja je s jedne strane umjesto prozora imala puškarnice, bilo smješteno zapovjedništvo i posadnog zdruga i 3.satnija 4. doknadne bojne. U Ratarnici su se nalazile tri protutenkovska topa i veterinarska uprava i posadnog zdruga. U zgradi Hrvatskog doma nalazilo se zapovjedništvo 3. bojne i posadnog zdruga u ja ini od oko 20 ljudi i 5. satnija ove bojne koja je imala 90 vojnika. Osim njih tu su bila i zapovjedništva 2, 4. i 6. satnije 3. bojne. U sastavu naoružanja imali su jedan teški, etiri laka mitraljeza i ostalo puške.

Zgrada Pu ke škole bila je tako uređena za obranu. U njoj su se nalazila 4 doknadna bojna domobranstva NDH, osim jedne satnije koja je bila u zgradi gimnazije. Za borbu se od oknjenog sastava moglo upotrijebiti oko 150 vojnika. Naoružanje su imали jedan laki minobaca , šest puško mitraljeza i puške.

Njema ka komanda mjesta nalazila se u Tvornici salame Greguri . inila su je dva oficira i pet vojnika.

Osim ovih, otporne towe u gradu bili su još: Paromlin, zgrada policije i opštine, zgrada Konzuma, Pivovara, židovski tempi, tri stambene zgrade, apoteka i ustaški logor s gradskom posadom.²⁵⁹

Uzevši u cjelini, posadu uporišta imile su tri nepune domobranske bojne, manji broj ustaša, policija i nešto Nijemaca, ukupno sa 1100 vojnika i oficira. U naoružanju su imali: šest topova, tri laka minobaca a, 12 teških i 31 laki mitraljez, oko 1000 pušaka, te veći broj ruknih granata i pištolja.

Polaze i od toga da su u sistemu obrane imali oko 45 manjih i većih bunkera, da su neki od njih bili međusobno povezani spojnicama i zaštićeni bodljikavom žicom, da su u gradu vrše građene zgrade prilagone za obranu i da se na željezni koj stanici nalazio oklopni vlak koji je danju i no u patrolirao prugom, može se zaključiti da je likvidacija uporišta Križevci bio krupan i vrlo težak zadatak. On je bio još teži što je i sam položaj grada pružao povoljne uvjete za obranu.

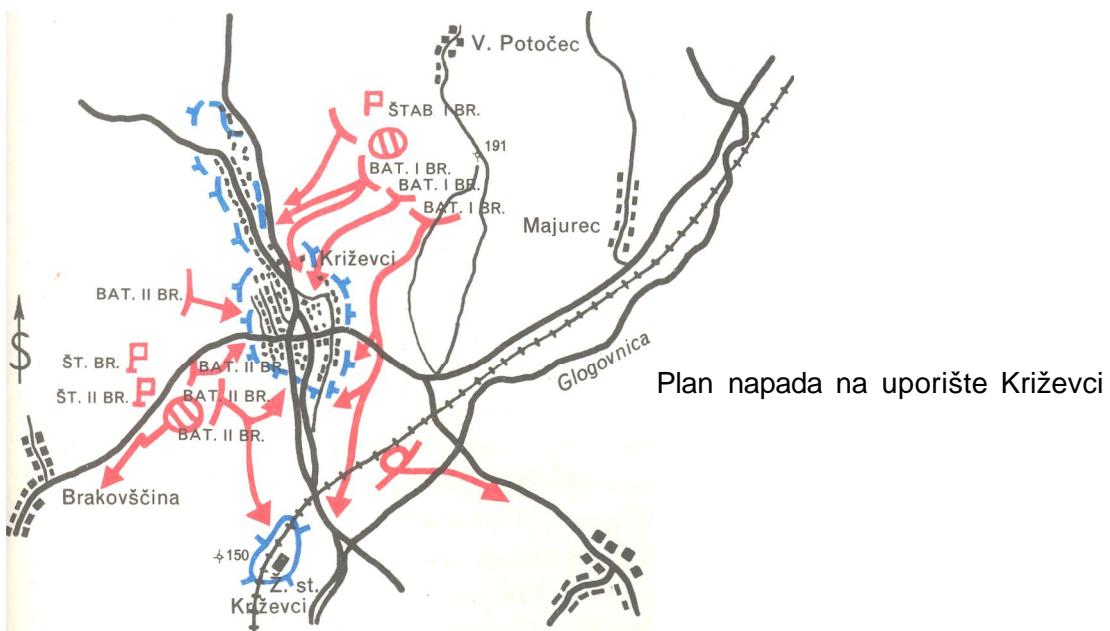
Više pažnje protivni koj obrani Križevaca poklonili smo iz dva razloga.

Prvo zato da se dobije što potpunija predodžba o veličini zadatka jedinice koja ga je morala izvršiti i što je to određeno brojnost snaga i naoružanja napada a.

Stab 10. korpusa izdao je 7. IX 1944. godine zapovijed Štabu 33. divizije da pripremi i izvrši napad. Plan napada je načinjen već 8. IX 1944. godine. Po njemu Prvoj moslavci koj brigadi dodijeljena su dva teška i etiri

protutenkovska minobaca a, vod jurišnih pionira i 250 kg eksploziva. Ona je s dvije ete trebala napasti uporište s isto ne strane kod unijatske crkve, s tim da one predu cestu i kroz vrtove izbiju na zapadnu stranu grada u pravcu sjeverozapadnog dijela zaklju no do groblja. S jednim bataljonom trebala je nastupati istim pravcem kao i spomenute ete, s tim da opkoli Pu ku školu u njoj likvidira domobransku posadu. S dvije ete drugog bataljona trebala je u grad u i istim pravcem kao i prethodne jedinice, s time da se kre u niz Vrtlin potok i napadne zgradu gimnazije i topove koji su se nalazili zapadno od Ratarnice na lijevoj obali Vrtlin potoka. S jednom etom trebala je napasti bunkere koji su se nalazili do puta Poto ec—Križevci, na jugoisto noj strani grada, sve do željezni ke pruge.

Druga moslava ka brigada dobila je za napad dva teška i dva protutenkovska minobaca a, vod jurišnih pionira i 150 kg eksploziva. Ona je s jednim bataljonom trebala nastupati od strane Koruške, likvidirati dva bunkera na ulazu u grad i napasti posade u Hrvatskom domu i zgradu Gradskog poglavarsstva. Sa dvije ete trebala je upasti u grad od strane Koruške sa zadatkom da zaplijeni dva topa na sajmištu i da likvidira njihovu posadu. S jednom etom trebala je napasti više bunkera na jugozapadnoj strani grada, a kasnije s njom zaposjeti položaj prema željezni koj stanici kod njema ke komande mjesta. Zadatak joj je bio da onemogu i prodor

posade sa željezni ke stanice u grad. Kada jedinice što su napadale zgrade Hrvatskog doma i Gradskog poglavarstva, te one što su imale zaplijeniti topove na sajmištu izvrše te zadatke, morale su se srediti te izvršiti napad na protivnika u rajonu željezni ke stanice.

Jedan njen bataljon određen je za divizijsku rezervu.

Prema ovoj naredbi napad je trebao po eti 9/10. IX 1944. u 23.00 sata.²⁶⁰ Osiguranje napada na liniji Bjelovar—Vrbovec—Dugo Selo dobila je 7. udarna, a prema Koprivnici, V. Toplicama i N. Marofu 32. divizija NOV.

U isto vrijeme dok su vršene pripreme za napad predstavnici Štaba 10. korpusa imali su razgovore s predstavnicima domobrana koji su inili obranu uporišta. Tom prilikom dogovoren je da e oni pripremiti predaju pojedinih bunkera i nekih jedinica. Zbog toga je vrijeme napada odgo eno od 9/10. IX za 13/14. IX 1944. godine. Me utim, ustaška obavještajna služba saznala je za te pregovore, te je uhapsila nekoliko domobranskih oficira i podoficira. Zbog toga ovi nisu 13. IX došli na razgovore koji su bili zakazani u vremenu od 08.00 do 09.00 sati. Ne znaju i što se u Križevcima dogodilo predstavnici Korpusa ekali su domobranske oficire 14. IX sve do 01.15 sati. Kada se vidjelo da razgovora ne e biti Štab Korpusa naredio je da po ne napad. Borbe su po ele u 01.15 sati.²⁶¹ Za napad su 33. diviziji pridodani dijelovi 7. udarne divizije, a napadali su na Križevce sa zapadne strane i na željezni ku stanicu. To zna i da su Križevce napadale snage ja e od jedne cijele divizije. To je do toga vremena bila najve a koncentracija i najbrojnije ubacivanje snaga NOV i POJ u napad na protivni ko uporište u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Kada se saznalo za napad na Križevce i za namjeru domobrana da se predaju, u Križevce je 8. IX poslana jedna bojna Bobanove ustaške pukovnije. Ona je smijenila domobranske jedinice i zauzela njihove položaje. Zbog toga je napad 33. divizije i dijelova 7. udarne banjiske divizije naišao na žestok otpor. Sve do 04.00 sata 14. IX borbe su se vodile na liniji vanjske obrane. Procijenivši da do jutra 14. IX ne e biti mogu e prodrijeti u grad i da se izbjegnu velike žrtve, Štab 10. korpusa naredio je da se napad prekine, a jedinice povuku.²⁶²

Uzimaju i u obzir oja anja snaga protivnika kako u broja nom pogledu tako i borbenoj kvaliteti, u odnosu na njega do dolaska ustaša, pove anje vatrene mo i protivnika, te brojnih utvr enja kako na vanjskom, tako i unutrašnjem planu obrane treba re i da nisu postojale realne mogu nosti da se likvidacija uporišta brzo obavi. Producavanje ove operacije dovelo bi do koncentracije ve ih njema kih i ustaških snaga, pa bi se napad i kasnije morao obustaviti. Polaze i od toga da rezultat akcije ne bi mogao opravdati

gubitke koji bi tu mogli nastati, može se reći da je odluka Štaba i o. korpusa o prekidanju napada bila opravdana. Važnije je bilo sa uvati borbenu snagu Divizije i s njome uspješno izvršiti više drugih zadataka, nego da ona bude desetkovana. To bi, da je do toga došlo, imalo ne samo vojni ke, nego i teške moralno-političke posljedice.

Nakon povlačenja iz Križevaca Prva moslava ka brigada smjestila se 14. IX u selima Haganj i St. Glog, a Druga u Farkaševcu, Zvorniku i Žarmici.

DIVIZIJA U VREMENU OD 14. DO 25.1X1944[^].

Napad na uporište Rovišće

Tek što su se jedinice smjestile u navedenim selima Divizija je dobila zadatak da napadne i likvidira ustaško uporište Rovišće u kojem je bilo oko 120 ustaša. Za napad je određena 2. moslava ka brigada i to njen 3. bataljon. Ostali dijelovi brigade, 1. brigada i 7. udarna divizija imale su zadatak da postave zasjede prema uporištima Gudovac, Korenovo, Bjelovar i Križevci.

Pošto su se ustaše nalazile u vrsto građenim bunkerima, te rogovima i bodljikavom žicom osiguranom bunkeru, bataljonu koji je određen za napad dodijeljeno je oružje prikladno za razbijanje utvrđenja. Dobio je dva protutenkovska topa i tri minobaca a.

Napad na uporište počeo je 15. IX u 23.00 sata.²⁶³

Prva eta 3. bataljona napadala je bunker dolazeći i željezni kom prugom sa zapadne strane od željezničke stanice, 2. je napadala od sela Rovišće a tj. sa sjeverne strane, a 3. eta imala je zadatak da bunker napadne s južne strane od sela Tuka, putem prema željezničkoj pruzi. Sa trećom etom bila su oba protutenkovska topa, dok su s drugom bili svi minobaci.

Dvije ete 2. bataljona 2. moslava ka brigade bile su u divizijskoj rezervi, a nalazile su se u selu Rajići. Jedna eta bila je sa Štabom Divizije u selu Majuru. Prvi bataljon s dvije ete imao je zadatak da onemoguji i bježanje ustaša prema Bjelovaru. Jedna njegova eta ostala je u brigadnoj rezervi kod štaba brigade u selu Rovišće.²⁶⁴

Napadne jedinice, usprkos jakoj mitraljeskoj vatri, uspjele su se privući na jurišni položaj, a topovi su dovođeni na odstojanje od 300 metara do bunkera. Budući da su se oko bunkera nalazile saobraćajnice koje su na pojedinim mjestima bile ojačane nadstrešnicama, te uređene kao mali bunkeri i da su se ispred tih saobraćajnica nalazile zapreke od tri reda bodljikavih žica i unatoč topovskoj i minobaca kojih je bataljon nije mogao

prije i u napad niti je likvidirao uporište. Zbog toga, kao i nare enja koja su u me uvremenu stigli u Štab Divizije, napad je bio obustavljen, a jedinicama je nare eno da se povuku u njihove baze.

Brojno pove anje i ja anje udarne mo i divizije

Potkraj kolovoza i u toku rujna 1944. godine op a vojnopoliti ka situacija u svijetu i zemlji pokazivala je da se bliži kraj II svjetskog rata. Savezni ke snage, kako na isto nom tako i na zapadnom frontu, stalno su napredovale prema granicama Tre eg Reicha. Savezni ka avijacija svakodnevno je razarala komunikacije, vojna i industrijska postrojenja u raznim dijelovima Njema ke. U Jugoslaviji je Vrhovni štab NOV i POJ odredio grupu divizija NOVJ koja je imala zadatku da se prebaci u Srbiju, te da zajedno sa srpskim, makedonskim i albanskim jedinicama oslobođe Srbiju i da poslije toga zajedno sa snagama III ukrajinskog fronta koje su se potkraj IX mjeseca približavale isto nim granicama Jugoslavije oslobođe Beograd. U svim dijelovima Jugoslavije snage NOV i POJ bile su u ofenzivi te su tada oslobođile gotovo dvije tre ine zemlje.

U takvoj situaciji maršal Jugoslavije Josip Broz Tito uputio je proglaš svim vojnicima što su do tada služili okupatoru i kvislinzima da im do 15. IX otkažu poslušnost i da prije u na stranu NOV i POJ. S obzirom na to da je u domobranstvu nastalo rasulo i da su mnogi napuštali jedinice, priliv domobrana u NOV i POJ postao je svakodnevni. Samo u toku dvadeset dana, tokom rujna, u 33. diviziju došlo je oko 500 novih boraca.²⁶⁵

Istina, svi koji su tada došli nisu bili samo domobrani. Me u njima bilo je gra ana koji nisu bili u protivni koj vojsci. No, ve inu su ipak inili domobrani.

Divizija je 16. IX bila u selima i to 1. moslava ka brigada u Kabalu, Ivan anima i Vukšincu, a 2. u Siš anima i Zden acu.

Tokom 15. IX u Diviziju je iz Kutine stiglo 80 domobrana sa etiri oficira. Slijede eg dana, tj. 16. IX, oni su raspore ivani u jedinice, a 17. IX u Diviziju su došla još 62 domobrana i nekoliko podoficira. Iz Kutine je 20. IX stigla baterija haubica 100 mm. S njom je došla cijela posada od 62 domobrana. Odmah nakon dolaska ova jedinica je reorganizirana na taj na in što je u nju pridodano 12 starijih boraca i politi kih rukovodilaca.²⁶⁶

Prihvatanje domobrana u jedinicama bio je dobar. Starijim borcima još prije je objašnjavano da e se borbe u Jugoslaviji brže završiti ukoliko se prije razbiju kvislinške snage. Osim toga dolazak domobrana, a i drugih

Dolazak domobranske artiljerijske jedinice u NOV, azma 1944. godine

gra ana koji još nisu bili ni u kakvoj vojsci, pridonio je pove anju jedinica i ja anju njihove vatrene mo i.

U jedinice NOV i POJ dolazili su dobrovoljci i to kako iz oslobo enih, tako i neoslobo enih sela. Na nekim kotarima mobilizacija je tada potpuno provedena. Pišu i o tome Okružnom komitetu KPH azma Kotarski komitet Dubrava u svom dopisu od 20. IX navodi: »Kako smo Vas ve ranije obavijestili mobilizacija na našem kotaru je uspjela u ve ini sela, no imade ipak po koje selo da nije u potpunosti uspjela i ostalo je po par vojnih obveznika kod svojih ku a.«²⁶⁷ Sli no je bilo i u ostalim kotarima azmanskog okruga. Samo u vremenu od 16. do 27. IX 1944, dakle za 11 dana, u NOV i PO došlo je sa tog podru ja 700 omladinaca i omladinki.²⁶⁸ Sve su to bili dobrovoljci koje su doveli lanovi SKOJ-a. Ve im dijelom oni su raspore eni u jedinice Divizije, a manjim u odrede i samostalne bataljone u Moslavini. S bjelovarskog okruga dobrovoljci, mobilizirani i domobrani što su se odazivali na poziv Josipa Broza, uvrštavani su pretežno u 32. divizu, Podravski, Bjelovarski i Kalni ki NOP odred.

Zahvaljuju i tome 33. divizija se za kratko vrijeme pove ala gotovo

100%. Od 1422 borca i rukovodioca, koliko je po spisku imala potkraj srpnja i po etkom kolovoza, ona je 15. IX imala 2934 borca i rukovodio-ca.²⁶⁹

Da bi se o tome mogla dobiti što potpunija predodžba poslužit će ovi podaci:

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA 33. DIVIZIJE

red. broj	JEDINICA	Socijalni sastav					Nacionalni sastav					
		Brojno stanje	Radnici	Seljaci	Inte- lektu- alci	Ostali	Hrvati	Srbi	Rusi	esi	Ma ari	Ostali
i.	Štab Divnije i osoblje pri štabu	18	5	3	7	3	M	i	—	—	—	2
2.	i. BRIGADA	9 ²³	276	466	51	130	728	55	88	14	3	138
5.	2. BRIGADA	854	170	508	37	105	758	45	4	11	4	3 ¹
4.	PONTONIRSKA ETA	57	5	44	3	7	44	6	—	6	—	31
	ETA ZA VEZU	57	26	31	—	—	52	4	—	—	—	i
6.	BOLNI KA ETA	27	8	15	4	—	22	2	i	—	—	3
7.	INTENDATURA	S ²	M	12	1	—	3 ²	4	—	—	—	2
8.	PODOFICIRSKA ŠKOLA	3	—	—	i	2	i	i	i	—	—	i
9.	HAUBI KA BATERIJA	75	8	53	2	12	59	3	i	—	i	13
10.	3.BRIGADA »MILOŠ OBILI «	902	125	667	17	37	466	382	6	14	16	54
UKUPNO:		2.954	645	1.799	^{1^3}	296	2.167	505	IOI	45	M	

Bez obzira na to što se podaci iz Pregleda brojnog stanja potpuno ne slažu, o čemu je da je Divizija postala vojna formacija od gotovo 3000 ljudi. U sastavu njenog naoružanja bile su tada razne vrste oružja. Do prije mjesec dana njega su inili puškomitrailjeri, laki i teški minobacači, te protutenkovski topovi. Tada, tj. oko 20. IX ona osim toga ima protivtenkovske minobacače engleska proizvodnje i bateriju haubica kalibra 100 mm. Dakle, i njena vatrena moć je znatno povećana.

Međutim, veliki dolazak novih boraca i posjedovanje novog naoružanja postavili su pred Štab Divizije nove zadatke. Borce je trebalo što prije

obu iti kako se napadaju utvr ena mjesta, kako se vode borbe na otvorenom terenu i kako se postavljaju zasjede. Moralo ih se pou iti u rukovanju novim vrstama oružja, naro ito topovima, minobaca ima i protutenkovskim oružjem. Trebalо je posti i da se borci nau e ukopavati, podilaziti protivni ke položaje i napadati motorna vozila u prvom redu tenkove i oklopna kola. Nužno je bilo u vrstiti disciplinu, te posti i da se zadaci na vrijeme i u potpunosti izvršavaju. Poduzete su mjere da svi rukovodioci i što više boraca nau i itati topografske karte, da se poboljša služba veze, pionirska, sanitetska i pontonirska služba i da se poboljša opskrba jedinica hranom, odje om i obu om.

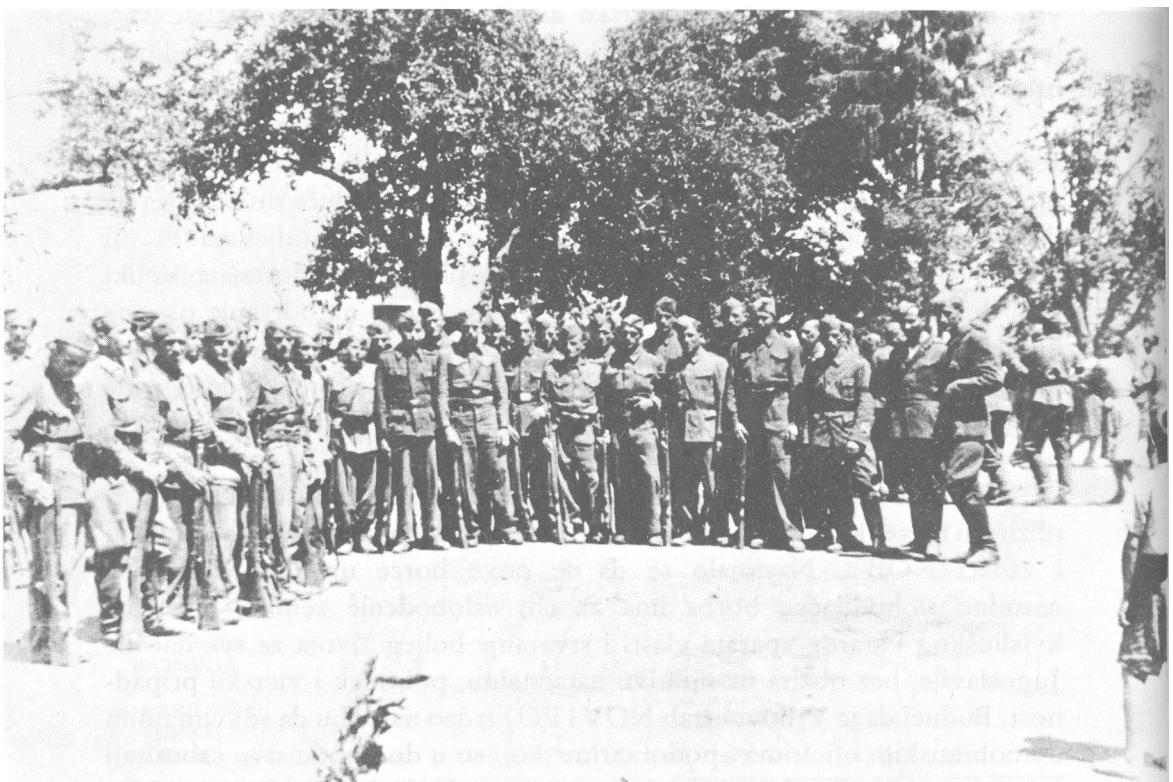
U ve ini ovih zadataka postignuti su dobri rezultati. Disciplina, stru nost i sposobnost jedinica stalno su se usavršavali. Sli no je bilo i u pogledu prehrane boraca. Me utim, u pogledu odje e i obu e situacija je bila dosta teška. Mnogi novoprdošli borci bili su u civilnim odjelima. Stariji borci nisu imali rublja, a i odje a mnogih bila je pocijepana i dotrajala. Veliki broj ih nije imao rublje, što se negativno odražavalo na održanje osobne higijene. Mnogi borci bili su bosi ili polubosi. Sve to negativno je utjecalo na njihovo raspoloženje i narušavalo je izgled boraca. Za proteklih deset dana poduzete su mjere da se i u tom pogledu nešto u ini. Me utim, i pored svih nastojanja situacija je i dalje bila teška.

Usporedo s vojni kom, odvijala se i politi ka aktivnost u Diviziji. S obzirom na velik priliv novih boraca glavna tema u jedinicama bila je: ciljevi i zadaci NOB-a. Nastojalo se da se nove borce upozna s time da narodnooslobodila ka borba ima za cilj oslobo enje zemlje, uništenje kvislinškog i starog aparata vlasti i stvaranje boljeg života za sve narode Jugoslavije, bez obzira na njihovu nacionalnu, politi ku i vjersku pripadnost. Budu i da je Vrhovni štab NOV i POJ izdao naredbu da se svim onim domobranskim oficirima i podoficirima koji su u domobranstvu sabotirali mjere protiv NOP-a, bili njegovi suradnici, a dobrovoljno su došli u NOV i POJ priznaju inovi što su ih imali u domobranstvu, došlo je kod jednog broja starijih boraca do nezadovoljstva. S tim u vezi bilo je pojedina nih ispada i negodovanja. Zbog toga su partijske i skojevske organizacije ovom pitanju poklonile posebnu pažnju. Održavana su bataljonska savjetovanja na kojima su politi ki komesari i njihovi zamjenici objašnjavali ovo pitanje. Naglašavano je da se svaki slu aj posebno ispituje i da in u NOV i POJ ne može dobiti onaj koji se isticao u borbi protiv partizana.

S obzirom na to da su brigade gotovo tjednima boravile u istim selima, one su uspostavile suradnju s politi kim organizacijama na terenu. Ona se sastojala u održavanju zajedni kih sastanaka, kulturno-umjetni kih priredaba i zabava. Iz svake jedinice 17. IX 1944. godine išle su u stroju skupine

boraca na kotarske konferencije JNOF-e azme i Dubrava. Tamo su saslušali politi ke referate, gledali kulturno-umjetni ke programe i sudjelovali u zabavi koja je trajala do kasno u no.²⁷¹

Odmorena, vojni kim i politi kim radom osposobljena, pove ana brojem ljudstva i opskrbljena novim i ve im brojem oružja, Divizija je bila spremna za izvršavanje novih zadataka.

Na proslavi godišnjice oslobo enja azme

FORMIRANJE TREĆE BRIGADE 33. DIVIZIJE »MILOŠ OBILI « KASNIJE NAZVANE »NIKOLA DEMONJA«

U nekoliko izvještaja OK KPH azma te još nekih institucija NOP-a u toku proljeća 1944. godine nalaze se podaci o procjeni politike situacije u Moslavini. U njima se navodi da se srpsko stanovništvo toga kraja, iako materijalno pomaže NOP, ne odaziva dovoljno u jedinice NOV i POJ. U njima se kaže da je to posljedica nedovoljnog politike rada raznih institucija NOP-a s tim stanovništvom. Napominje se da u kotarima kao što su Garešnica, Dubrava, Kutina i azma takvu situaciju koriste velikosrpski i proetnički elementi i da s jedne strane govore narodu da NOB vode Hrvati, da ona ne odgovara interesima srpskog naroda, a s druge da će poslije rata, pod okriljem zapadnih saveznika u zemlju doći kralj Petar, te da ne bi bilo dobro da Srbi sudjeluju u NOB-u. Osim toga, sugerirali su mu da do kraja rata treba sa uvati život, a poslije da će biti bolje.

Dakle, s jedne strane nedovoljan rad institucija NOP-a s ovim stanovništvom, a s druge velikosrpska i proetnička propaganda pridonosili su pasiviziranju ovog stanovništva. Tome su jednim dijelom pridonosili ustaše, domobrani, Nijemci i kozaci palenjem sela, to prije što je ono živjelo pretežno u brdskim selima Moslavačke gore, Bilogore i Kalnika. Zbog toga što su to bila oslobođena područja i što je stanovništvo tih sela bilo većinom za NOP u tim krajevima ustaše i okupator su prilikom ofenziva i manjih upada u ta područja palili, pljačkali, hapsili i zlostavljali stanovništvo. Esto nisu pazili da li to bude sa ženama, starcima ili djecom. Njihov cilj bila je osveta za odnos toga stanovništva prema NOP-u pa su unošenjem straha nastojali odvojiti narod od NOP-a.

Shvativši sve to partiskska, omladinska i vojna rukovodstva, te AFŽ i NOO-i u toku travnja i svibnja poduzimaju mnoge mjeru. Nastojali su da Srbima objasne ciljeve NOB-a i da ih uvjere da će po završetku rata Srbi u Hrvatskoj živjeti slobodno i ravnopravno s hrvatskim narodom. U objašnjavanju ovih pitanja mnogo su se koristile odluke III zasjedanja ZAVNOH-a te osnivanje i rad Srpskog kluba vijećnika ZAVNOH-a. O tim pitanjima održavani su sastanci sa srpskim stanovništvom u selima, općinskim i kotarskim savjetovanjima. U sela se više nego prije dostavlja list »Srpska rješenja«, referati i drugi materijali u kojima se govorilo o ovim pitanjima. Na kraju se

stalo na stanovište da bi bilo dobro da se u Moslavini i Bilogori formiraju partizanske jedinice koje će sa injavati isključivo borci i rukovodioci srpske nacionalnosti. Po naređenju Štaba 10. korpusa 29. svibnja 1944. formiran je Prvi²⁷² a krajem lipnja 1944. i Drugi srpski bataljon. Prvi je bio u sastavu Moslava kog, a drugi Bjelovarskog NOP odreda.²⁷³

Za komandanta 1. srpskog bataljona postavljen je Nikola Šušnjar, a za političkih komesara Jovan Vasiljević. Komandant Drugog bataljona bio je Stevan Cavić, a politički komesar Dane Livada.²⁷⁴ Bataljoni su u po etku imali više političkih, nego vojnih ulogu. Oni su posjećivali srpska selja u Moslavini i Bilogori, te su u njima držali političke skupove, kulturne priredbe i zabave. Objasnjavali su srpskom stanovništvu da im jedino NOB osigurava egzistenciju i da će samo svojom borbom osigurati slobodu i bolju budućnost. Bataljoni su u selima vršili mobilizaciju. Osim političkih koji su sudjelovali i u borbama te su se tako politički radom, borbom i mobiliziranjem novih boraca stalno povećavali. Zahvaljujući tome Štab 10. korpusa predložio je Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, da bi u sastavu 10. korpusa trebalo formirati jednu srpsku brigadu i da za to postoje uvjeti. Na osnovu toga Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 15. IX 1944. godine izdao naredbu da se u sklopu 10. korpusa NOV i PO Jugoslavije formira srpska brigada. Na to je štab 10. korpusa 25. IX 1944. godine izdao naredbu broj 40 u kojoj se kaže:

»Na dan 25. septembra 1944. godine formira se Brigada »Miloš Obilić«. Sastav brigade: Štab brigade, tri bataljona, izviđaci vod, vod za vezu i bolnički vod. U sastav ove brigade ulazi: I i II srpski bataljon, Udarni bataljon i IV bataljon XII udarne brigade sa svojim štabovima i jedinicama.

Brigada ulazi u sastav XXXIII divizije NOVJ.

Naziv brigade

Službeni naziv brigade jeste: III brigada XXXIII divizije »Miloš Obilić«.

Postavljenja:

Za komandanta brigade postavlja se kapetan Gavrilović Vlajko, do sada načelnik XII udarne brigade. Za politkomesara postavlja se Jovanović Aleksandar, do sada oficir pri štabu X korpusa. Za zamjenika komandanta brigade postavlja se Cavić Stevan, do sada komandant 1 srpskog bataljona. Za pomočnika politkomesara Brigade postavlja se Milić Milivoj, do sada pomočnik komesara I brigade, XXXIII divizije.

Za načelnika štaba postavlja se potporučnik Marković Pavle, do sada operativni oficir III bataljona II brigade XXXIII divizije.²⁷⁵

Brigada je formirana 25. IX u Popovcu, na kotaru Garešnica.

Od četiri bataljona koji su ušli u brigadu (I i II srpskog, udarnog

etvrti bataljon 12. NO udarne brigade, koji je ušao u sastav 3. brigade 33. divizije

Glazba 3. brigade

bataljona i 4. bataljona 12. udarne brigade) formirana su tri, zatim intendantura, eta za vezu, bolni ka eta, eta jurišnih pionira i izvikački vod.

Brojno stanje i naoružanje brigade na dan 28. IX bilo je ovakvo:

Jedinice	Ljudstvo						Naoružanje					
	Po spisku	Na licu	Pušaka	Automata	Puško-mitraljeza	Mino-bacača	Tromblona	Teških mitraljeza	Protivtenkov. pušaka	Pištolja	Ručnih bomba	
i	2	3	4	;	6	7	8	9	10	11	12	
ŠTAB BRIGADE	6	6	—	—	—	—	—	—	—	6	3	
I BATALJON	236	236	102	27	12	i	—	2	—	9	77	
II BATALJON	241	241	165	21	13	i	—	—	—	6	76	
III BATALJON	299	299	152	21	15	2	i	2	—	12	98	
INTENDANTURA	8	8	—	—	—	—	—	—	—	1	i	
ETA ZA VEZU	56	56	25	—	—	—	—	—	—	5	1 8	
BOLNI KA										i		
ETA	3 0	3 0	—	—	—	—	—	—	—	—	7	
JURIŠNI PIONIRI	16	16	12	2	—	—	—	—	—	—		
IZVAKI VOD	12	12	9	4	—	—	—	—	—	—	i	
UKUPNO:	9°4	9°4	47°	75	4°	4	1	4	1	37	281	

U pogledu brojnog stanja brigada je bila srednje veline, otprilike kao i većina drugih koje su operirale u sjevernoj Hrvatskoj. Naoružanje joj je bilo znatno slabije. Imala je uglavnom lako naoružanje pri čemu je bilo dosta starijih tipova oružja. Ono što je u ovom pitanju bilo najvažnije je injenica da je gotovo 300 boraca bilo bez ikakva oružja. Bila je to jedna od slabijih strana ove jedinice. Druga je bila u injenici da je brigada sastavljena od etiri sasvim različite jedinice što znači da su se borci i rukovodioci sastavnih bataljona tada tek prvi puta susreli. Upravo zbog posebnosti svakog bataljona, pri čemu se misli na njihove sastave, razlike u vojničkoj politici kojih izgrađuju, razlike u naoružanju i na kraju razlike u pogledu borbenog iskustva, bataljoni su prilikom formiranja brigade rasformirani, te su od ukupnog sastava formirana tri nova i specijalizirane jedinice. Tako je najsvršihodnije izvršen raspored vojnih i političkih kadrova, boraca, oružja i opreme. Na taj način postignuta je ujednačenost eta i bataljona, a to je bilo nužno s obzirom na taktičke zadatke eta i bataljona na jednoj i brigadi kao cjeline na drugoj strani.

Dodjeljivanje brigadi uz službeni naziv Treća brigada 33. divizije NOVJ i ime junaka iz srpske prošlosti »Miloš Obilić« imalo je propagandno-psihološku ulogu. Smatralo se da će to djelovati na srpsko stanovništvo i

pridonijeti njegovom bržem uklju ivanju u oružane jedinice NOP-a. Nešto kasnije umjesto naziva »Miloš Obili « Brigada je dobila naziv »Nikola Demonja«.

Nakon formiranja brigade bilo je potrebno nekoliko dana da se borci i rukovodioci me usobno upoznaju, da se medu njima razvije drugarstvo, da se u etama, bataljonima i brigadi formiraju partijske jedinice, skojevske grupe, biroi i komiteti Partije i SKOJ-a. Bilo je potrebno da se nekoliko dana prije stupanja u borbu u vodovima i etama prorade osnovna pitanja iz oblasti njihove vojne i politi ke uloge. Upravo zbog toga brigada je nakon marša od 26. IX ostala u Berek i Ivanskoj do 30. IX 1944. godine. Tu su svakog dana s borcima i rukovodiocima izvo ene prakti ne vježbe i teoretska nastava. Tek kada su borci i rukovodioci u toku etiri dana proradili i savladali nekoliko osnovnih pitanja, brigada je bila u mogu nosti da krene na izvršenje prvog zadatka. Ona je 30. IX 1944. godine krenula na marš pravcem Berek—Me ura a—Orovac. Tu se smjestila i po elu s izvi anjem terena u pravcu Bjelovara. Samim time bila je uklju ena u operativne akcije 33. divizije.²⁷⁷

OFENZIVNE OPERACIJE DIVIZIJE U PODRAVINI

Borbe za oslobo enje Kloštra i u njegovoj okolini

Pošto su se snage 6. i 10. korpusa NOV i POJ odmorile i popunile novim borcima njihovi štabovi donijeli su zajedni ku odluku da poduzmu ofenzivne operacije u Podravini i to na relaciji Virovitica—Koprivnica. Budu i da se na teritoriju 10. korpusa NOV i POJ još uvijek nalazila 7. udarna divizija i ona je sudjelovala u tim operacijama.²⁷⁸ Plan operacija 6. i 10. korpusa te 7. divizije sastojao se u uništenju ustaških snaga na tom prostoru i oslobo anju gradova i mjesta kao što su Virovitica, Pitoma a, ur evac, Kloštar, Virje i Koprivnica.

U Koprivnici su se nalazile 1. i 7. bojna 5. ustaškog zdruga, u ur evcu 20, a u Pitoma i i Kloštru bila je 35. ustaška bojna.²⁷⁹

Primivši nare enje štaba 10. korpusa u vezi s izvršenjem navedenog plana, Štab 33. divizije izdao je 23. IX podre enim jedinicama zapovijed da krenu na izvršenje zadatka. Divizija je krenula sutradan u 08.00 sati bo nim maršem u odnosu na uporište Nartu i Bjelovar, te je poslije podne stigla u mjesta: Prva moslava ka brigada u Ivanjsku i ureti , a Druga u Sredsku i St. Ploš icu. Toga dana poslije podne u Diviziju je stigao jedan bataljon

Posavskog NOP odreda u ja ini od 120 ljudi. No, on zbog nedovoljnog borbenog iskustva nije zadržan kao cijelina, nego su njegovi borci rasporeni u bataljone 1. moslava ke brigade.

Idući dan ujutro Divizija je produžila prema sjeveroistoku, te je između 15,00 i 17,00 sati stigla i to: 1. brigada u Sandrovac, a 2. u Sirovu i Suhu Katalenu. Desno od njih u Kozarevcu i Trešnjevici nalazile su se snage 32. divizije.

U tim selima brigade su se odmarale dva dana i izvršile pripreme za predstojeće zadatke. Dan nakon toga, a u vezi sa zadatkom 32. divizije, koja je trebala likvidirati uporište Pitoma u, 33. divizija morala je postaviti zasjedu prema Kloštru i ur evcu. Divizija je na ovom prostoru imala tada samo i 2. moslava ku brigadi, te specijalizirane jedinice pri Štabu Divizije. Treća brigada nalazila joj se tada na teritoriju Moslavine.

Dan kasnije, tj. 27. IX, Trideset druga divizija napala je Pitoma u, a snage 33. divizije zauzele su ove položaje: Šuma Preložni ki Berek—kanal Bistra—Vinklerovac—zapadnom ivicom Šume Crni Jarci—zapadna ivica Šume Velika Šeća—Kambinica i epelovac zaključno. Međutim, ujutro 27. IX štab korpusa obavijestio je Štab Divizije da se akcija odgađa, jer je 32. divizija u toku noći od 26. na 27. IX vodila obrambene borbe protiv ustaša koji su izišli iz uporišta i napali je prije nego je ona pošla da zauzme polazne položaje za napad. U toku 27. IX Divizija je ostala na zaposjednutim položajima. Tada joj je na lijevo krilo stigla 7. udarna divizija, koja se smjestila na liniji Kapela - Lipovo Brdo. Istog dana upućeno je naređenje 3. moslava koj brigadi da dođe u sastav Divizije i da se smjesti u selu Orlovac.²⁸⁰

Slijedeće tri dana tj. 28., 29. i 30. IX sve jedinice Divizije bile su na dodataku zaposjednutim položajima, te su vršile izviđačku službu, provodile vojni političku obuku te se odmarale. Jedino iznimku imao je 2. bataljon 1. moslava ke brigade koji je prilikom miniranja ceste Kloštar—Pitoma u imao 30. IX kraju u borbu s protivnikom koja je završila bez rezultata. Toga dana stigla je u Orlovac 3. brigada 33. divizije a slijedeći dan s jednim bataljonom izvršila demonstrativni napad na Bjelovar. Nešto poslije togda iz brigade je dezertiralo 30 novomobiliziranih boraca pretežno iz Vrbovca i njegove okolice.²⁸¹

U toku i. X nije bilo znano ajnijih događaja, osim što je štab 10. korpusa izdao 32. diviziji zapovijed za napad na ustaško uporište Pitoma u. U uporištu se nalazila jedna bojna 5. ustaškog staja te zdruga. Tom zapovijedi naređeno je 33. diviziji da napad 32. divizije osigurava na pravcu ur evac- Bjelovar.

Snage protivnika u okolnim uporištima bile su:

Pitomaca: i. bojna i. ustaškog staja eg zdruga, poja ana s dva topa;
ur evac: 7. bojna 5. ustaškog staja eg zdruga poja ana s dva topa i
nekoliko tenkova;

Kloštar: 37. bojna 5. ustaškog staja eg zdruga poja ana s dva topa;

Koprivnica: 6. bojna 5. ustaškog staja eg zdruga i još neke snage PTS-a.
Križevci: dvije domobranske bojne i jedna satnija 37. bojne 5. ustaškog
staja eg zdruga;

Bjelovar: dvije bojne oružnika i jedna bojna domobrana sa 4 topa 75 mm.²⁸²

Osim topova ove snage imale su od 5—7 tenkova, ve i broj teških
minobaca a i dosta mitraljeza tipa »šarac«. Osim toga one su po borbenosti,
iskustvu i disciplini spadale me u najelitnije ustaške jedinice.

Na osnovu zapovijedi Štaba 10. korpusa štab 33. divizije izdao je
2. X 1944. godine podre enim jedinicama odgovaraju a nare enja. Izvi a -
ko odjeljenje dobilo je zadatak da izi e na teren na liniji
Hampovica—Šemovci— ur evac—Virje— ur evac i da obavještava
Štab Divizije o svojim opažanjima radio-vezom.

Druga moslava ka brigada zaposjela je na osnovu nare enja položaj na
liniji: šuma Jelik — put ur evac—Severovci — isto na obala kanala
Bistra — isto na obala kanala Vinklerovac do kanala ivi evac zaklju no.
Trebalo je na cestu prema Kalinovcu postaviti protutenkovska oružja i
održavati vezu sa 1. moslava kom brigadom.

Prva moslava ka brigada dobila je zadatak da s dva bataljona
zaposjedne i brani položaj od prosjeke koja ide paralelno na sjevernoj strani
od nasipa Crni Jaci — zapadnom ivicom šume preko puta
Kalinovac—Podravske Sesvete do mlina na bezimenom potoku — isto -
nom obalom potoka preko ceste ur evac—Kloštar zapadnim rubom šume
do mlina na bezimenom potoku. S dvije ete da osigurava svoje zalede
prema uporištu Kloštar i to zapadnom obalom potoka Suha Katalena, preko
ceste i željezni ke pruge. Obadvije brigade imale su zadatak da ispred svojih
položaja na cesti prema ur evcu postave mine.

Jednu etu Prva brigada trebala je dati u divizijsku rezervu.

Položaj 3. moslava ke brigade bio je lijevo od 1. a protezao se od
natpisa Kambinica preko k. 161 do Križa južno od natpisa Mi etinac. Na
tom položaju morala je rasporediti dva bataljona, a jedan dati u brigadnu
rezervu. S lijevim krilom trebala je na sebe svratiti pažnju protivnika kada
ovaj nai e tako da ga prisili na široko razvijanje odmah pri izlasku iz
uporišta. Ukoliko se protivnik sukobi s dijelovima 1. brigade što su držali
cestu, imala je zadatak da na njega izvrši bo ni napad. Protutenkovsko oru-
žje treba da postavi na putu koji se spušta od željezni ke pruge prema šumi
Velika se a.

Haubi ka baterija treba da zauzme položaj u blizini kote 207, sjeveroisto no od Suhe Katalene. S tog položaja mogla je po potrebi tu i uporište Kloštar i protivnika ako bi nastupao od ur evca.

Napad na Pitoma u trebao je po eti 3.X u 23,00 sata.²⁸³

Sutradan je došlo do izmjene u pogledu položaja što je odre en 2. X. Njime se predvi alo da bataljon 1. moslava ke brigade, koji je trebao zaposjesti položaj od šume Crni jarni preko puta što vodi iz Kalinovca, ne zaposjeda taj položaj, nego ide u divizijsku rezervu i smjesti se u selo Prugovec s frontom prema Kloštru.

Druga moslava ka brigada ne zaposjeda položaj kako je to predvi eno nare enjem od 2. X nego položaj koji je bio predviden za povu eni bataljon i. moslava ke brigade. Na svom lijevom krilu održavat e vezu sa 1. brigadom.

S dva bataljona Druga brigada zaposjest e položaj duž puta Kalinovac—Sesvete- -Draganci. Zadatak joj je da kontrolira potok Civi evac i na njemu poruši sve mostove i prijelaze.²⁸⁴

Divizija je 3.X u 23,30 sati zauzela položaje koji su joj odre eni.

Još u toku no i jedinice 1. i 2. moslava ke brigade stupile su u borbu s protivni kim patrolama. Kada je svanulo ustaše iz ur evca i Kloštra napale su njihove položaje. U napadima je protivnik angažirao šest—sedam tenkova srednje veli ine i artiljeriju iz uporišta ur evac, a od Kloštra samo pješadiju. No, ta aktivnost nije bila istovremena niti dovoljno koncentri na zbog ega njihov pritisak nije bio osobito jak.

Od jutra do podne 4. X. 3-i 1. bataljon 1. moslava ke brigade i jedan bataljon 2. brigade odbijali su napade protivnika kako od ur evca tako i od Kloštra. Tek oko 12,00 sati jedna satnija ustaša u širokom luku zaobišla je bataljon 2. moslava ke brigade i s le a napala položaj Divizije na cesti prema ur evcu.

To je u po etku unijelo zabunu u bataljone 1. brigade, ali je Štab Divizije odmah reagirao zatvorivši tu rupu rezervnim bataljonom 3. brigade. Na taj je na in položaj bio ponovo u vrš en, te su jedinice energi no odbijale protivnika sve do njegova povla enja za ru evac.²⁸⁵ Za cijelo vrijeme borbi haubi ka baterija pomagala je obrambenu aktivnost Divizije.

Istoga dana oko 21.00 sat dva bataljona 2. moslava ke brigade krenula su u napad. Napali su ustaše u Kloštru i to sa zapadne strane sela. S isto ne i južne strane napale su ih snage 7. udarne divizije. U uporištu su bile jedna mitraljeska i dvije ustaške pješadijske satnije, te etiri manja tenka.

Borba s ustašama trajala je cijelu no i produžila se na 5. X. Završena je toga dana u 11.00 sati. Tada su ustaše po ele bježati u pravcu šume Limbuš. Dijelovi 2. moslava ke brigade i 7. banjiskske divizije gonili su ih sve do

jednog mlina u kojem su se oni zaustavili i iz njega borili. No, zgrada je ubrzo zapaljena, te je u njoj izgorio cijeli ustaški vod.²⁸⁶

Kada je pao Kloštar i 32. divizija zauzela je Pitoma u. Snage 6. korpusa zauzele su istoga dana Viroviticu.²⁸⁷

Razbijene snage ustaša iz Pitoma e i Kloštra bježale su u grupicama nastoje i da se priklju e onima u ur evcu.

Tada su povu ene sve jedinice s njihovih dotadašnjih položaja i iz zasjeda te su se smjestile:

1. brigada u sela Prugovac i Budani evicu,
2. brigada u Kloštar, a
3. u Budrovac.

Saznavši za poraz njihovih snaga u Pitoma i i Kloštru ustaše su se povukle u ur evac, pa su borbe za neko vrijeme prestale.

U borbama za ta dva uporišta ustaše su imale 140 mrtvih i nepoznati broj ranjenih. Snage 32, 33. i 7. divizije zaplijenile su dvije tankete u ispravnom stanju, sedam teških mitraljeza, etiri puškomitraljeza, dva teška minobaca a, 80 pušaka, 16.000 metaka, dva motorbicikla i dosta vojni ke spreme. Njihovi gubici bili su 22 mrtva i 56 ranjenih.²⁸⁸

Me utim, važniji od plijena bio je moralno-politi ki efekt ovih triju pobjeda. Prije svega, ofenzivna operacija snaga NOV u Podravini po ela je vrlo uspješno. To prije što su snage 6. korpusa osvojile Viroviticu u kojoj je protivnik imao 700 mrtvih i oko 200 zarobljenih vojnika.

Zna enje tih uspjeha je i u tome što je Podravina tada bila oslobo ena od Našica pa sve do ur evca, što u dužini iznosi oko 100 km.

Za borce i rukovodioce 33. divizije bilo je zna ajno da su se oni s ostalim snagama dostoјno borili, pa je Divizija u cjelini stekla glas sposobne i snažne formacije NOV. To je još zna ajnije kada se zna da su borbe vo ene protiv tzv. »crne legije« jedne od najelitnijih ustaških formacija.

Zna enje uspjeha što ih je postigla Divizija sadržano je i u Naredbi br. 45 Štaba 10. korpusa u kojoj se kaže:

I.

Za postignute uspjeha u borbama za oslobo enje Kloštra i Pitoma e, pohvaljujemo I i II brigadu XXXIII Divizije i IV Brigadu VII Udarne Divizije, stavljaju i ih za primjer, svim jedinicama X korpusa »Zagreba - kog«.

II.

Za uspješno rukovo enje i li no zalaganje u istim borbama, pohvaljuje-

mo komandanta XXXIII Divizije pukovnika Josipa Antolovića, komandanta II brigade XXXIII Divizije, kapetana Ivana Kosaka i komandanta IV Brigade VII Udarne divizije majora Petra Maljkovića, stavljaju i ih za primjer svim rukovodiocima X Korpusa »Zagreba kog«.²⁸⁹

Ovo priznanje zna i da su te jedinice imale velikih zasluga što je ofenziva snaga 6. i 10. korpusa te 7. divizije NOVJ u Podravini uspješno poela.

U toku 6. i 7. X jedinice su se odmarale, a 7. poslije podne u sastav haubi ke baterije došla su etiri brdska topa kal. 75 mm s posadom.²⁹⁰

Osmog listopada Divizija se pripremila za napad na ustaško uporište ur evac. Tada su komandant Divizije, komandanti 1. i 3. moslava ke brigade, na elnici štabova, komandanti i operativni oficiri štabova bataljona išli u izvi anje uporišta i okolice. Istodobno su i ustaše u ja ini dviju bojni, potpomognuti tenkovima i bornim kolima PTS-a otpoeli nastupanje u pravcu položaja što ih je držala Divizija. Napredovali su u dvije kolone s namjerom da razbiju snage 10. korpusa, te da uporišta ur evac i Koprivnicu oslobole pritiska.

Jedna kolona sukobila se sa 3. brigadom 33. divizije u Budrovcu, i nakon višesatne borbe potisnula je na položaje zapadno od Suhe Katalene.

Druga kolona, nastupaju i cestom od ur evca, uspjela je prodrijeti kroz položaje 1. brigade u Budani evicu. Tu se sukobila sa 2. brigadom koja ju je nave er oko 20.00 sati uspjela odbiti u pravcu ur evca. Ustaše su na mjestu borbe ostavile 24 mrtvih, jedan m. g. mitraljez i 20 pušaka.²⁹¹

Privremeni uspjesi ustaša u toku ovih borbi velikim dijelom su posljedica neopreznosti jednog dijela rukovodećeg kadra Divizije. Naime, dok su se vodile borbe komandanti, neki na elnici štabova i operativni oficiri bili su u izvi anju ur evca i okolice, a borbama su rukovodili njihovi zamjenici i politički rukovodioci.

Slijedeći dana do položaja jedinica 10. korpusa stigle su neke jedinice 6. slavonskog korpusa. Zbog toga je napad na uporište ur evac bio odgođen. Dolazak jedinica 6. korpusa zahtijevao je pregrupiranje snaga 10. korpusa i 7. udarne divizije.

Borbe za Virje, Novigrad i ur evac

Poslije neuspjeha ustaškog pothvata u prostoru Velika Seča njihove snage su se povukle u ur evac, Virje i Novigrad. Pretpostavljaju i da će snage NOV uskoro napasti ta uporišta oni su se pripremali za obranu.

Najprije je napadnut Novigrad. Napala ga je 11. X 1. brigada 33. divizije nastupaju i prema uporištu iz tri pravca u tri kolone. Jedna kolona

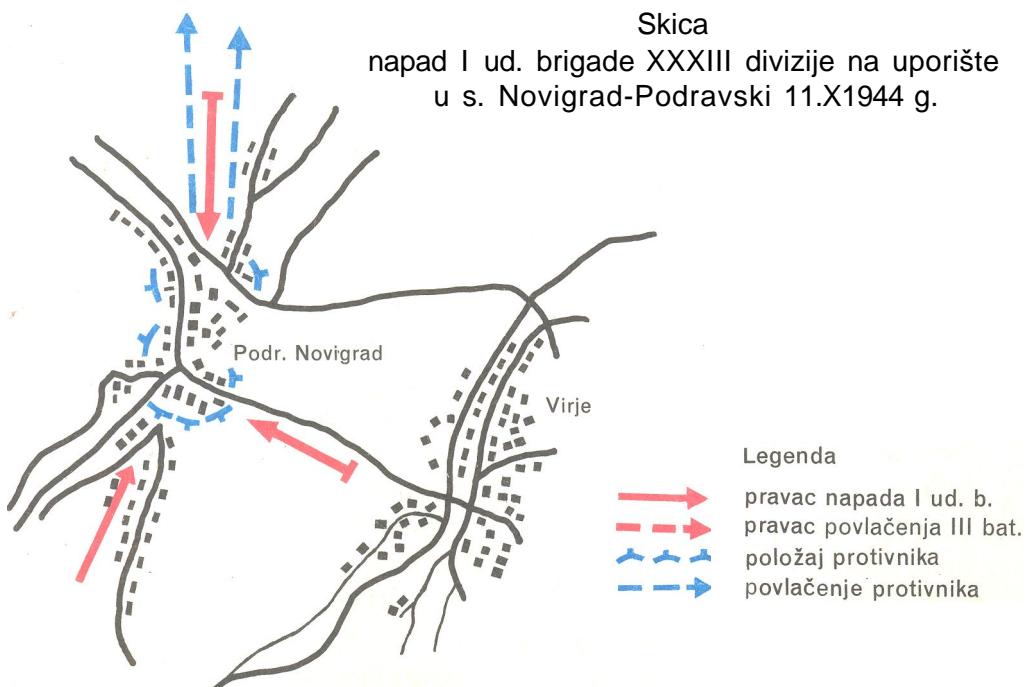
kretala se iz pravca kote 195, druga uz potok Komarnica i cestom od Virja. Ona je imala zadatku da protivnika potisne na drugu obalu potoka tako da joj on kasnije posluži kao brana protiv njegove motorizacije iz pravca Koprivnice. Treća kolona nastupala je od sela Delovi prema željezni koj stanici sa zadatkom da proisti prostor oko željezni ke pruge i onemogu i odstupanje protivnika tim pravcem.

Pošto je izvršena priprema, u 23.00 sata otpočeo je napad na uporište. Podlaženju pješadije prethodila je artiljerijska priprema. Četiri brdske topa kalibra 75 mm tukla su razne protivničke objekte u mjestu, ali je njihov u inak bio slab. Gotovo da nije utjecao na tok borbi.

Iako je napad bio dobro pripremljen i vrlo snažan, on nije iznenadio protivnika jer ga je on spremno dočekao. Ipak je 1. bataljon 1. moslava čete brigade, koji je nastupao cestom od Virja, uspio odmah u početku zauzeti neke točke protivničkog otpora, i držao ih sve do kraja borbe. Tu su izvršeni obostrani juriši nekoliko puta, ali su obje strane zadržale svoje pozicije.

Drući bataljon 1. brigade, što je nastupao od kote 195, primjetile su ustaše još dok je bio od njih udaljen. Kada se približio njihovim položajima obasuli su ga minobaca kom i mitraljeskom vatrom, te je pretrpio gubitke, a da nije dospio ni do prvih kuća u mjestu. Zbog toga je povučen iz borbe, a na

Skica
napad I ud. brigade XXXIII divizije na uporište
u s. Novigrad-Podravski 11.X1944 g.

njegovo mjesto došao je i. bataljon 2. moslava ke brigade. On je u borbu ušao opreznije, te je iako polako, po eo potiskivati protivnika nanose i mu gubitke.

Tre i bataljon i. brigade, koji je nastupao od sela Delovi, došao je do željezni ke pruge te se tu zaustavio nastoje i da na lijevom krilu uspostavi vezu sa i. bataljonom. Pošto mu to nije uspjelo, on je samovoljno odstupio. Kasnije je vra en na isti položaj. U me uvremenu protivnik je nastupao od Novigrada u pravcu sela Delovi, te je 3. bataljon 1. brigade potisnuo na položaje 7. udarne divizije. Ne znaju i da su to borci 1. moslava ke brigade, jer su tu ekali na odstupanje ustaša, borci 7. divizije otvorili su žestoku vatru na ovaj bataljon pa su mu nanijeli gubitke.

Borba u Novigradu trajala je 12. X do 12.00 sati. Tada su ustaše po ele odstupati u pravcu Koprivnice. Povla ili su se planski, štite i svoju odstupnicu tenkovima i jakim zaštitnicama. No, odstupaju i prema sjeveru protivnik je naišao na zasjedu 7. udarne divizije, gdje je uhva en u unakrsnu vatru i bio brzo razbijen.²⁹²

Tre a brigada 33. divizije dobila je zadatak da blokira uporište Virje, ali da eka s napadom dok ne dobije obavijest da su pali Novograd i ur evac. Nešto prije 12.00 sati artiljerija 40. divizije po ela je tu i Virje, pa je protivnik do 12.00 sati po eo odstupati u pravcu sjevera. Dijelovi 3. brigade odmah su ušli u uporište. Tu su izbacili iz stroja 50 protivni kih vojnika, a 7. udarna divizija sa ekala ih pri povla enju još 200.²⁹³ Koliko su borbe bile oštре pokazuju tako er i gubici Divizije. Od 8 do 12 sati ona je imala 27 mrtvih, 110 ranjenih i 17 nestalih.²⁹⁴

Oslobo enjem Novigrada, Virja, i ur evca, oslobo eni teritorij proširio se do u blizinu Koprivnice. Jedan dio stanovništva oduševljeno je do ekao borce. Antifašisti ke organizacije i do tada ilegalni NOO-i odmah su uspostavljeni veze s jedinicama. Borce su razvodili po ku ama za smještaj i prehranu. To je u injeno zbog toga što se znalo da e odmor trajati samo jednu no i da e jedinice poslige toga imati pokret.

Ali osim onih gra ana koji su oduševljeno do ekali oslobo enje njihovih mjesta, bilo je i takvih koji su borce primili hladno, pa i neprijateljski. Do toga je dolazilo jer je iz toga kraja bilo dosta muškaraca koji su bili u ustašama.²⁹⁵ Jedan dio stanovništva u ovom kraju bio je pod utjecajem Ma eka i njegove politike. Ve ina ih se nalazila u 37. ustaškoj bojni koja je operirala u tom kraju. Budu i da su njeni pripadnici poznavali to stanovništvo, oni su bili u mogu nosti da otkrivaju suradnike NOP-a, te su ih strijeljali i otpremali u koncentracione logore. Kada je bojna bila razbijena i gotovo uništena porodice i rodbina njenih pripadnika neprijateljski su do ekali pripadnike NOV.

Zadaci Divizije u vezi s napadom na uporište Koprivnicu i borbe u Bilogori

Poslije oslobođenja Novigrada, Virja i Šurjeveca Divizija se odmarala samo dvanaest sati. U međuvremenu dobila je zadatak u vezi s predstojećim napadom snaga 10. i dijela 6. korpusa te 7. udarne divizije na ustaško uporište Koprivnicu. Odmjereno joj je da krene na Kalnik i da tamo osigurava pozadinu jedinicama što su predviđene za napad na ustaše u Koprivnici. Prva i Treća brigada 33. divizije stigle su 13. X između 19.00 i 21.00 sat u Rasinju, a Druga u Lepovinu te su tu zauzele položaje. Prva moslava ka brigada zaposjela je liniju Gluboki potok, uključujući Rasinje, do mlina Farkaš. Dalje od nje položaj je držala 40. divizija 6. korpusa. Treća brigada rasporedila je svoje jedinice na koti 272—Grdak—Donjava—kota 205—Sesvetska šuma. Druga moslava ka brigada zaposjela je položaj preko željezničke pruge i ceste Križevci—Koprivnica na liniji—kota 205—Donjara—Rublja—zaključno kota 272. Zadatak joj je bio onemogućiti protivnika da iz Križevaca dođe u pomoć napadnutom uporištu.²⁹⁶

Borba u Koprivnici sa 5. ustaškim stajama im zdrugom trajala je od 13. do 16. X. Kada se vidjelo da uporište neće biti savladano Operativni štab jedinica oba korpusa i 7. divizije donio je odluku da se napad obustavi.

Za cijelo vrijeme borbi Divizija je držala položaje prema Ludbregu i Križevcima. Međutim, protivnik nije ni jedanput pokušavao da iz tih uporišta pomogne napadnutima. Zbog toga ni Divizija nije imala borbi. Tada, 16. X., Štab Divizije izdao je zapovijed da Divizija radi odmora i sređivanja krene 17. X. na jug i zauzme raspored: 1. moslava ka brigada s dva bataljona u selu Ladislavu, a jednim u Trnovcu,

2. moslava ka brigada s dva bataljona u Veđeslavcu, a s jednim u V. Sesvetama i

3. brigada 33. divizije u selu Sv. Petar vrstec s dva a u Poveli u s jednim bataljom.

Prvoj moslava koj brigadi naređeno je da postavi osiguranje prema Koprivnici, Drugoj prema cesti i pruzi Križevci—Koprivnica, a Trećoj prema uporištu Križevci.²⁹⁷ U toku 17. X. cestom i prugom primijeđeno je intenzivnije kretanje njemačkih jedinica i to na liniji Bjelovar—Križevci—Koprivnica. Međutim, do sukoba s tim snagama nije dolazilo. Sve do tada očekivalo se da će Divizija krenuti u Moslavincu, ali istog dana dolazi do promjene. Budući da je 7. udarna divizija dobila naređenje da se vratи nazad u Baniju, 33. divizija dobila je naređenje da zauzme njene položaje. Tada se ona pomeri na sjever i 18. X. zaposjeda položaj na liniji G. Moslavac—Veđeslavac—Topolovac. Na tim položajima

ostala je i 19. X kada su istureni dijelovi 1. i 3. brigade došli u sukob s ustašama i oružnicima, koji su u ja ini od 3—4 bojne, krenuli iz Koprivnice, Lepavine i Bjelovara u unutrašnjost Bilogore. Nakon borbe koja se vodila u prostoru izme u Hudovljana i Sesveta protivnik je odba en na polazne položaje.²⁹⁸ Idu eg dana namjeravaju i da izbjegne napad s tri strane, Divizija je odstupila u pravcu istoka. Tada se 1. moslava ka brigada smjestila u Polja ane i Gornje Sredice, 2. u Kapelu, a 3. u Kloštar. S ovih položaja bilo je mogu e suzbijati protivni ke napade koji su imali za cilj da iz prostora sjeverozapadno od Bjelovara izbace snage 33. divizije i da ovladaju zapadnom Bilogorom.

Tek što su brigade 20. X zauzele navedene položaje, jedna kolona oružnika i kozaka napala je 3. brigadu. Budu i da ih je ona spremno do ekala, oružnici i kozaci bili su brzo razbijeni, te su se morali povu i. Slijede eg dana ustaše, oružnici i kozaci došli su u prostor Kakinac—Podgorci, te su zauzeli položaje. Istovremeno su i u selo G. Križ došle njihove jake snage. Jedinice Divizije pratile su u toku dana njihovo kretanje. Nastojale su da saznaju šta one namjeravaju. Izvršavaju i taj zadatak izvi a ki dijelovi Divizije sukobljavali su se s protivni kim patrolama nekoliko puta. Nastoje i da stabilizira položaj Štab Divizije naredio je 1. moslava koj -brigadi da napadne protivni ku posadu u G. Križu. Do napada je došlo kasno nave er. Ali, kako je protivnik pružao jak otpor Štab Divizije je naredio Prvoj brigadi da obustavi napad i da se povu e.²⁹⁹ Slijede i dan protekao je bez zna ajnih doga aja. Divizija je ostala na dotadašnjim položajima, a protivnik u prostoru Podgorci—Kokinac. Ujutro idu eg dana protivnik je krenuo od Bjelovara i Podgoraca. Jedna kolona nastupila je pravcem Plavnice—Stara Diklenica—Star evljani. Njen zadatak bio je da zauzme Kapelu. Druga kolona kretala se od Podgoraca preko brda za Tvrdu Rijeku, nastoje i da se spoji sa snagama koje su bile u selu G. Križ. Manji dijelovi protivni kih snaga kretali su se cestom Bjelovar—Novigrad do sela Jagnjedovci. Tu su angažirali dio snaga 33. divizije i to na njenom lijevom krilu. U toku cijelog dana dva bataljona 2. moslava ke brigade odbijala su napade protivnika koji je namjeravao zauzeti selo Kapelu. Istovremeno su ustaše iz G. Križa napali položaj i. brigade u G. Sredicama. Nakon kratke, ali žestoke borbe, bili su razbijeni te su se povukli u G. Križ. Tre a brigada vodila je u isto vrijeme borbu u prostoru Tvrde Rijeke i to vrlo uspješno.

Prema tome, sve tri brigade vodile su borbu u aktivnoj obrani vrlo uspješno, te su obranile svoje položaje. Pošto ustašama i kozacima nije uspjelo da probiju obranu Divizije ni na jednom mjestu, oni su se okupili u selu St. Diklenica, u južnom dijelu sela Kapela i Tvrdoj Rijeci i to na koti

230. Manji njihovi dijelovi nalazili su se i dalje u Podgorcima, dok su se snage iz G. Križa povukle u Koprivnicu.³⁰⁰

Slijede eg dana, tj. 24. X ustaše su po ele s novim napadima i to iz sela St. Diklenica. S poja anjima što su dobili iz Bjelovara ponovo su pokušali osvojiti Kapelu. Snage što su im dolazile u pomo iz Bjelovara pokušale su jednom kolonom zaobi i lijevo krilo Divizije, ali kada su osjetile da su u N. Diklenici i urkovcu neke jedinice 33. divizije odustale su od te namjere.

Prvi i drugi bataljon 2. moslava ke brigade vodili su borbu u toku cijelog dana. Odbili su sve napade protivnika koji je pokušavao da prodre u središte Kapele. Pošto u G. Križu više nije bilo ustaških snaga, Štab Divizije naredio je 1. moslava koj brigadi da s dva bataljona iz G. Gredica preko Lipovog brda i Srednje Diklenice izvrši bo ni manevar i napadne protivnika u Star evljanima. Istovremeno, 2. brigada trebala je poja ati elni napad i tako razbiti i protjerati protivnika u Bjelovar.

Me utim, Prva moslava ka brigada sporo se kretala u pravcu mjesta na kojem je trebala napasti protivnika, pa je on shvativši namjere Divizije otpo eo odstupati prije nego je došlo do napada. No, u toku odstupanja na njega je napala 3. brigada 33. divizije. Istovremeno ona je protjerala protivnika s kote 230 i iz Tvrde Rijeke. U borbi koja je trajala više od etiri sata, protivnik je bio razbijen i bježao je na sve strane. Na mjestu borbe ostavio je 30 mrtvih i više predmeta ratne opreme.³⁰¹

Protivni ke snage povukle su se u Podgorce i okolna sela, a Divizija je i dalje ostala na svojim položajima. U borbama u toku proteklog dana imala je pet mrtvih i 53 ranjena, dok je protivnik imao 61 mrtvog, 48 ranjenih i šest zarobljenih. Zaplijenjen je jedan mitraljez tipa »šarac«, 26 cijevi za m. g. 23 puške, 15.600 metaka, 64 pokriva a, 30 šatorskih krila, 61 ranac s vojni kom opremom, te više drugih predmeta.³⁰²

Idu eg dana Divizija je ostala na dotadašnjim položajima s tom razlikom da je po nare enju Štaba 10. korpusa Prva brigada krenula u pravcu Moslavine. Dobila je zadatak da tamo štiti slobodni teritorij i da vrši mobilizaciju novih boraca. Pošto je krenula na put, ostale dvije brigade povukle su se prema sjeveru te su se smjestile:

2. moslava ka brigada u selu G. Zdjelice i Babotok, a 3. u Novigrad i Plavšinac.³⁰³

Nakon što je 2. brigada napustila Kapelu, protivnik je selo tukao artiljerijskom vatrom, a zatim su u njega ušle ustaše. One su se u njemu zadržale do ve eri kada su se jednim dijelom svojih snaga povukle prema Bjelovaru, a drugim dijelom prema Podgorcima. Dan kasnije 2. moslava ka brigada, nastoje i da zauzme što bolje položaje, smjestila se u Topolovac, a 3. u Široko Selo, G. Križ i Hudovljane. U toku 27. i 28. X protivnik se nije

pojavljivao pa su borci ta dva dana proveli smjenjuju i se na položajima i odmoru. Protivnik se 28. X iz Podgoraca povukao u Bjelovar, Predava i Roviš e. Sutradan su brigade promijenile baze te se 2. brigada smjestila u Sv. Petar vrstec, a 3. u Ruševac, Breši e i Roš ane. Tridesetog listopada Divizija je obaviještena da se protivnik sa 70 kamiona kre e u pravcu Križevaca. Odmah poslije toga nare eno je 2. moslava koj brigadi da izvrši pokret prema Sv. Ivan Žabno i da ga tamo napadne. Me utim, dok je brigada stigla na odredište protivni ka kolona ve je bila prošla. To su bile snage koje su od 19—24. X sudjelovale u borbama na Bilogori, a tada su vra ene u njihove garnizone.

Dok su 2. i 3. brigada 29. X provele na odmoru, dotle je 1. moslava ka brigada vodila borbu s Nijemcima u selu Šume anima. U toj borbi ubila je 34 protivni ka vojnika, a ve i broj ih je ranila. Zaplijenila je dva kamiona s ratnom spremom.³⁰⁴

Slijede a dva dana 2. i 3. brigada zaposjele su položaje oko Sv. Ivan Žabno, Korita i Kloštra, namjeravaju i da napadnu protivnika ako bi se kretao komunikacijama izme u Bjelovara i Križevaca. No pošto se on nije pojavljivao 31. X i 1. XI nije došlo do borbe. Nalaze i se na položajima 2. i 3. brigada izdvojile su 100 boraca te su ih uputile kao popunu Tre oj brigadi Narodne obrane.³⁰⁵ Sutradan su brigade dobine nare enje za pokret, te se 2. brigada nakon marša smjestila u Novigrad i Plavšinac, a 3. u Vlaislav i Borovljane. Dva dana kasnije cijela Divizija je po nare enju Štaba 10. korpusa krenula za Moslavini.

Neka iskustva iz borbi u Podravini i Bilogori

Budu i da je Divizija 30. IX krenula iz Moslavine u Bilogoru i Podravinu i da se 5. XI vratila nazad, izlazi da je ona više od mjesec dana provela u Podravini i Bilogori. Za to vrijeme ona je u sastavu snaga 10. korpusa, koje su zajedno s dijelom snaga 6. korpusa i 7. banjiskom udarnom divizijom sudjelovale u likvidiranju protivni kih uporišta Pitoma a, Kloštar, ur evac, Virje i Novigrad. Poslije toga držala je osiguranje prilikom napada nekih jedinica 6. korpusa, 32. i 7. divizije na ustaško uporište Koprivnicu, te vodila višednevne borbe s ustašama, oružnicima i Kozacima na zapadnim predjelima Bilogore. Nakon tih borbi oslobo en je cijeli prostor izme u D. Miholjca i Našica u Slavoniji, Bjelovara, Križevaca, Koprivnice i granice prema Ma arskoj u Podravini. Samim tim oslobo eni teritorij u sjevernoj Hrvatskoj protezao se pravcem istok — zapad u dužini od oko 140 km. To je vrijeme kada snage III ukrajinskog fronta vode borbe

za Budimpeštu i oko Blatnog jezera u Ma arskoj. Na taj na in došlo je do prvih kontakata Crvene armije sa snagama NOV i POJ na podru ju Slavonije. Tada su prešle preko Drave kod Bar a neke jedinice za vezu III ukrajinskog fronta Crvene armije i uspostavile stalnu vezu sa štabom 6. i io. korpusa.

U toku cijelog mjeseca Divizija je vodila borbe na otvorenom terenu i napadala utvr ena uporišta. U napadima na uporišta i borbama što ih je vodila u zasjedama ona se borila protiv 5. ustaškog staja eg zdruga jedne od najelitnijih jedinica ustaške vojske. Njeni pripadnici isticali su se po svireposti i zlo inima prema civilnom stanovništvu i fanati noj mržnji prema NOV i POJ uop e. Ne samo da su u pravilu strijeljali sve zarobljenike, nego su po selima hapsili, mu ili i ubijali svakog za koga su samo posumnjali da sura uje sa NOP-om. Bili su odli no naoružani, izvršavali su svako nare enje pretpostavljenih, a u borbu protiv jedinica NOV išli su zaneseni fanati nom mržnjom. Bili su dobro osposobljeni i primjenjivali su sve oblike suvremenog ratovanja. Dakle, rije je o vojnoj formaciji koju je pobje ivati bilo izuzetno teško. To prije što je ona osim , lakog i teškog naoružanja raspolagala tenkovima, kamionima i drugim prijevoznim sredstvima, što joj je omogu avalo ve u pokretljivost, a time i ve u primjenu manevarskog na ina ratovanja. U utvr enim uporištima Pitoma a, Kloštar, ur evac, Virje, Novi Grad i Koprivnica 5. ustaški staja i zdrug držao je posade, i gotovo svakog dana iz tih uporišta upadao u razne krajeve Podravine i Bilogore, stalne satnije i bojne, nastoje i da cijeli taj kraj što vrš e drži pod svojom kontrolom.

Dakle, Trideset tre a divizija je u borbama s takvim protivnikom — i to kako onim napadnim u uporištima i na terenu, tako i u obrambenim — kada je imala zada u da štiti zale e drugih jedinica NOV koje su bile u napadu, postigla mnoge uspjehe. Ona je za mjesec dana borbi ubila 307, ranila 133 i zarobila 6 ustaša. Zaplijenila je dva manja tenka, a druga dva je oštetila. Zaplijenila je dva teška i jedan laki minobaca , šest teških i osam puškomitraljeza, 143 puške, više od 35000 metaka, te više raznog vojnog materijala. U isto vrijeme imala je 72 mrtva, 245 ranjenih i 21 nestalog. Izgubila je pet mitraljeza, nekoliko desetaka pušaka i nešto druge ratne spreme.³⁰⁶

Ako se analiziraju rezultati borbi u napadima na utvr ena mjesta i na otvorenom terenu dolazi se do ovih zaklju aka:

1. Divizija je pokazala više umješnosti u borbama na otvorenom terenu, nego u napadima na uporišta.
2. Ona je uspješno primjenjivala manevarski na in ratovanja.
3. Borci i rukovodioci postigli su visok stupanj borbenosti i u tom su

pogledu nadmašili fanati ne pripadnike 5. ustaškog staja eg zdruga, tzv. bobanovce.

S druge strane u toku borbi ispoljili su se i neki nedostaci. Prije svega, problem je i dalje predstavljala služba veze, jer se doga alo da zataji onda kada ja bila najpotrebnija. No, do toga nije dolazilo zbog nesposobnosti kadra u toj službi, nego prije svega zbog nedostatka prvenstveno telefonske opreme. Ovaj oblik veze trebao je najprije funkcionirati izme u štabova bataljona i štabova brigada na jednoj i me u štabovima brigada na drugoj strani. Me utim, esto ga nije bilo naprsto zato što je nedostajalo poljskih telefonskih centrala, telefonskih aparata pa i telefonskih vodova. Zato je bilo npr. mogu e da 2. bataljon 1. moslava ke brigade privremeno izgubi vezu sa štabom brigade u vrijeme njena napada na uporište Kloštar. Sli nih primjera bilo je i u 3. brigadi.

Druga ispoljena slabost jest zakašnjavanje u pravodobnom zaposjedanju odre enih položaja. To je dovodilo u opasnost druge jedinice jer protivniku nisu na vrijeme bili zatvoreni prolazi u njegovu pozadinu. Osim toga to je omogu avalo protivniku da se na vrijeme povu e s onih položaja na kojima je bio ugrožen.

Iako je u nekim borbama bilo uspješno primjenjivano teško oružje (topovi, minobaca i), ipak eš e ono nije bilo djelotvornije za pješadiju. Dosta neorganizirano i nedovoljno koncentrirano tukli su protivni ke položaje, pa zbog toga nisu postizali povoljni u inak. S druge strane trošilo se nerazmjerno mnogo granata i mina, a u inak nije bio zadovoljavaju i.

Dakle, ovim problemima trebalo je ubudu e pokloniti više pažnje, jer je o njihovu rješavanju ovisila još ve a sposobnost Divizije.

Uzevši u cjelini Druga moslava ka brigada je kroz proteklih mjesec dana postigla najviše uspjeha. Tre a brigada, iako najmla a, s obzirom na datum formiranja, pokazala se kao vrlo sposobna borbena formacija te je ostvarila više zapaženih rezultata. Prva moslava ka brigada, iako je postigla nekoliko vrijednih pobjeda, ispoljila je i neke slabosti. One su došle naro ito do izražaja u zasjedi prilikom napada 32. divizije na Pitoma u, u napadima na Virje i kasnije u zakašnjenu da s boka napadne snage koje su nastupale protiv 2. moslava ke brigade u Kapeli.

STANJE U DIVIZIJI POSLIJE BORBI U PODRAVINI I NA BILOGORI

Sastav Divizije ostao je u osnovi isti kao što je bio i prilikom ulaska 3. brigade u njen formacijski sastav. U toku listopada samo su preformirane neke prištapske jedinice Divizije, a bilo je i manjih kadrovskih izmjena i to uglavnom od štabova bataljona naniže. Tako je npr. došlo do promjena u 2. bataljon 1. moslava ke brigade. Cijeli štab je ukoren od strane Štaba Divizije zbog slabog držanja u borbama i velikih gubitaka što ih je imao u napadu na uporište Virje.³⁰⁷ Sli no je bilo i u 3. bataljonu te brigade. No, tu je potkraj listopada štab popunjen i po eo je dobro raditi. Nakon toga pokazao se sposobnim i u izvršavanju borbenih zadataka.

U toku borbi 1. brigada je u Podravini i na Bilogori imala najviše izba enih iz stroja. Me u ranjenima bili su komandant 3. bataljona, operativni oficiri 1. i 2. bataljona, šest komandira eta i nekoliko politi kih komesara.

Sli nih pojавa bilo je i u 2. moslava koj brigadi. Tu je bio smijenjen » cijeli štab 1. bataljona koji je nakon prvog neuspjeha u napadu na Novigrad klonuo duhom, te nije izvršio povjereni zadatak. Za novog komandanta ovog štaba postavljen je poru nik Drago Crni . Ostali lanovi postavljeni su potkraj listopada.³⁰⁸

Brigada se posebno isticala u obrambenim borbama. Iako je u toku listopada vodila ve i broj tih borbi, ni jedanput je protivnik nije pobijedio.

Tre a brigada 33. divizije, iako mlada, u osnovi bila je ve sre ena jedinica. Ve i problem imala je u tome što je iz nje bilo najviše dezterera, jer od 180 koliko ih je ukupno dezertiralo iz Divizije, oko 130 ih je otpadalo na ovu brigadu. Najve i broj dezterera bio je iz bivšeg 1. srpskog bataljona.³⁰⁹

Jedini problem u kadrovskom pogledu predstavljao je politi ki komesar 1. bataljona, jer se pokazao nesposobnim pa je smijenjen s dužnosti.

U toku listopada brojno stanje Divizije znatno se smanjilo. Do toga je došlo što je ona u 3. brigadu narodne obrane dala 200 najboljih boraca i što je u toku borbi u Podravini i na Bilogori imala oko 3 50 boraca i rukovodilaca izba enih iz stroja. Osim toga oko 180 boraca dezertiralo je iz njenih jedinica.³¹⁰ Prema tome, njeno brojno stanje smanjilo se za oko 730 ljudi, tj. gotovo za jednu cijelu brigadu.

Divizija je 20. listopada 1944. godine imala: 3 345 boraca i rukovodilaca. Od toga 739 radnika, 1885 seljaka, 109 intelektualaca, 387 obrtnika, 178 namještenika, 24 vojna lica i 28 ostalih. Po nacionalnoj pripadnosti u njoj je bilo 2568 Hrvata, 517 Srba, 28 Slovenaca, jedan Crnogorac, 35 Muslimana,

33 Talijana, 99 Rusa, dva Židova, 29 Maara, 51 eh, jedan Nijemac, jedan Ukrajinac, pet Nizozemaca, tri Poljaka i dva Francuza.³¹⁰

U listopadu Štab Divizije formirao je izvajačku etu Divizije koja je imala 30 boraca. Sve ostale specijalizirane jedinice bile su srećne i u osnovi su uspješno obavljale svoje zadatke. Jedino haubi ka baterija prilikom akcije na Kloštar nije pokazala zadovoljavajući uspjeh.

Domobrani koji su do tada došli u jedinice Divizije pokazali su se u proteklim borbama dosta dobro. Gotovo se između njih i starih boraca nije vidjela razlika. Moral boraca, naročito nakon odlaska desertera, bio je vrlo dobar. To se vidjelo u borbama koje, iako vrlo žestoke, nisu na borce ostavile negativne posljedice. U izvještaju Štaba 33. divizije Štabu 10. korpusa od 25. X 1944. godine o tome kao i o nekim drugim problemima navodi se: »Sada u zadnje vrijeme deserterstvo se mnogo smanjilo, a borbenost kod ovih boraca koji su ostali porasla je. Moral boraca se svakodnevno diže i to se naročito vidjelo u borbama kod Bjelovara, gdje su naši borci izdržali jaku artiljerijsku — minobacačku vatru, a za samo vrijeme borbe u 2. brigadi bila je svirala glazba odmah pozadi položaja. Ishrana je zadovoljavajuća. Oprema boraca je vrlo loša. U Diviziji imamo 300 boraca bosih. Isto tako odjeća je takođe loša. Sada pošto je hladno vrijeme, pokazala se potreba za odjećom, a naročito za šinjelima kojih naši borci imaju vrlo malo. Svega oko 15% boraca imaju šinjele.«³¹¹

Ovakvo stanje opremljenosti potiče se negativno odražavati na zdravlje boraca. Ono se tada pogoršalo. To se vidi po tome jer je 25. X u ambulantama Divizije i brigada bilo oko 200 ljudi. Najviše ih je oboljelo od svraba i prehlada.

Svi ti događaji, este i žestoke borbe u Podravini i na Bilogori, sve brojniji dolazak domobrana i novih boraca, odlazak starih i iskusnih boraca među kojima je bilo mnogo članova Partije i SKOJ-a u Brigadu narodne obrane odrazili su se i na rad partitske i skojevske organizacije u Diviziji. Potkraj listopada organizacijski sastav partitske organizacije bio je ovakav:

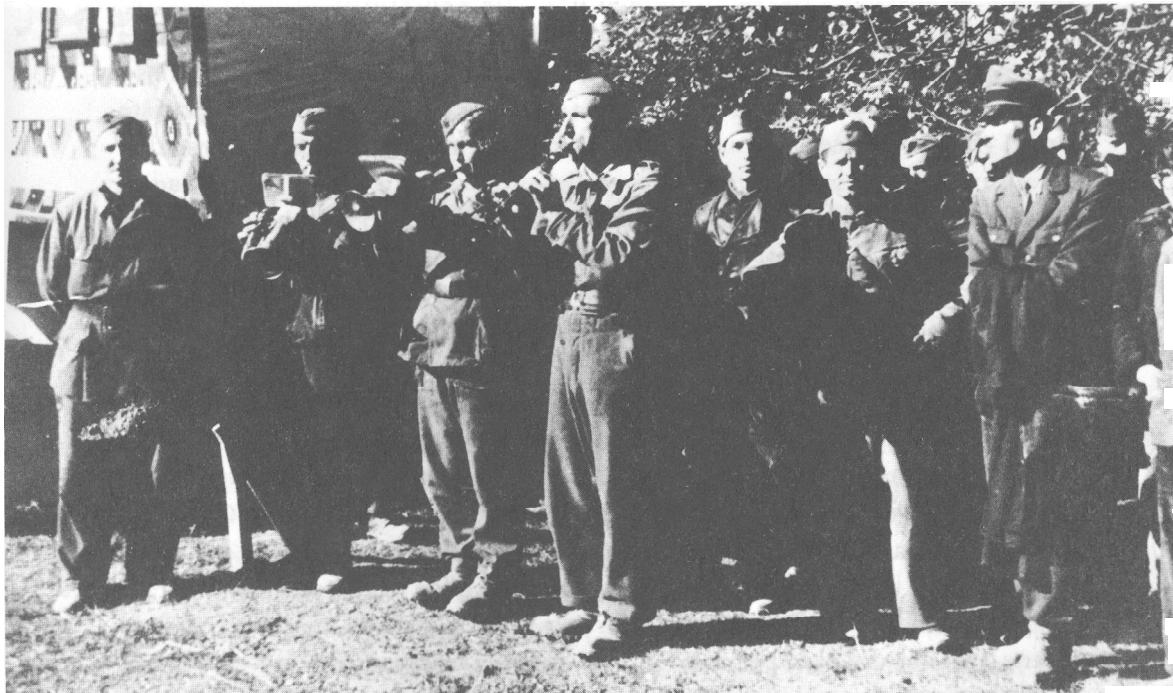
Jedinica	Broj l. bat. biroa	Br. lan. brig. biroa	Broj el.	Br. l. KP	Br. kand. KP
1. brigada	3		21	122	27
2. brigada	3	20	26	124	32
3. brigada	3	17	18	115	17
Jedinice pri Štabu					
Divizije	—	—	5	35	7
Štab Divizije	—	—	1	5	
Ukupno:	9	56	71	401	83

FN³¹²

Usporedi li se broj lanova i kandidata KP s brojem boraca i rukovodilaca u Diviziji do i e se do zaklju ka da je odnos ostao isti, tj. da na pet vanpartijaca dolazi jedan lan KP. Kada se pri tome uzmu u obzir i lanovi SKOJ-a, a njih je u i. moslava koj brigadi bilo no, Drugoj 147, Treoj 112 i 35 u jedinicama pri Štabu Divizije, onda taj odnos postaje još bolji.³¹³ To zna i da je u Diviziji tada bilo 848 komunista ili svaki tre i borac i rukovodilac. Taj sastav bio je dobar. No, me u njima bilo je dosta mlađih, tj. novoprimaljenih lanova KP i SKOJ-a ija politika izgradnja nije bila zadovoljavaju a. Ipak, oni su mnogo pridonijeli u vršenju discipline, borbenog morala, drugarskih odnosa i na kraju vrsto i i izgra enosti Divizije.

DIVIZIJA U MOSLAVINI

Po etkom studenoga dvije brigade 33. divizije i to 1. i 3. nalazile su se na teritoriju Moslavine. Prva brigada bila je 4. XI u selima Haganj i St. Glog, dok se Tre a smjestila u Farkaševac i Sv. Kapelu. Druga moslava ka brigada je po nare enju Štaba 10. korpusa i dalje ostala u Podravini.

Glazba 53. divizije, Srpska Kapela 1944. godine

Obje brigade odmarale su se dva dana, a 6. XI Štab Divizije izdao je zapovijed da no u 7/8 XI napadnu i likvidiraju protivni ka uporišta Brckovljani i Gra ec. Naime, u trokutu Ivani -Grad—Dugo Selo—Zelina nalazila su se tada ova uporišta:

Dugo Selo, u kojem je bilo oko 650 njema kih vojnika i domobrana;

Lupoglav, iju posadu je inilo 350 njema kih vojnika, a bili su naoružani sa 24 razna mitraljeza, pet teških minobaca, jednim topom i odgovaraju im brojem pušaka;

Božjakovina, u kojoj su se nalazile dvije satnije njema ke vojske i jedna satnija domobrana. Naoružani su bili sa 12 mitraljeza, dva teška minobaca a i oko 320 pušaka,

Brckovljani — Gra ec, u kojima je bilo oko 300 Nijemaca i domobrana.³¹⁴

Zadatak ovih snaga bio je da uvaju željezni ke pruge Dugo Selo—Banova Jaruga i Dugo Selo—Križevci, te da onemogu uju snagama NOV i POJ da sa sjeveroisto ne i isto ne strane ugrožavaju Zagreb i njegovu neposrednu okolicu.

Napadi na uporište Brckovljani i Gra ec

Da bi s te strane uz nemiravali okupatorsko-ustaške snage u Zagrebu i njegovoj neposrednoj okolici, Štab 10. korpusa i Štab 33. divizije odlu ili su la i. i 3. brigada napadnu i uniše protivni ko uporište kckovljani—Gra ec. Prva moslava ka brigada dobila je zadatak da sa dva >ataljona nastupa od Lonjice i to lijevo i desno uz cestu prema jugozapadu i la od k. 110 s jednim bataljonom napadne Gra ec sa sjeverne strane, a s Irugim da likvidira protivnika u Brckovljanim. S tre im bataljom treba la kreće preko sela Stan i , zaobide Brckovljane te s jednom etom iz)voriš a Gornjeg napadne protivnika u Brckovljanim. S preostale dvije ete treba da vrši prepade na uporište Božjakovina.

Diverzanti koji su pridodani 3. bataljonu 1. brigade imaju zadatak da liniraju prugu Dugo Selo—Božjakovina na deset mjesta.

Tre a brigada dobila je zadatak da s jednim bataljom zaposjedne selo rikraj. Odatle s jednom etom treba napasti protivnika u uporištu Gra ec, a dvije Božjakovinu i tako onemogu iti protivni ke snage da do u apadnutima u pomo . S dva bataljona bez jedne ete treba da postavi isjedu prema Lupoglavlju na liniji: k. 107 — G. Greda sa zadatkom da s te rane sprije i dolazak pomo i napadnutima. Diverzantima što su joj bili ridodani nare eno je da razruše željezni ku prugu izme u Dugog Sela i otoka Zelina.

Vrijeme napada određeno je za 22,00 sata.³¹⁵

Prouviti naređenje brigade su 7. XI poslje podne krenule na izvršenje zadatka. Dodir s protivnikom uspostavile su oko 23,00, a stvarna borba počela je u 23,30 sati. Glavne snage napada razvile su se od sela Lonjice te su protivnika napale frontalno, a samo manje su podilazile sa strana. Borba je trajala 8. XI do 01,00 sat kada je otpor prestao.

Brigade su u potpunosti postigle efekt iznenađenja, a išlo im je u prilog i to što su se Nijemci u tom kraju osjećali sigurnima. Brigade su u borbi ubile 50 protivničkih vojnika, oko 30 ranili i 15 zarobili. Zaplijenile su jedan mitraljez m. g. jedan engleski puškomitraljez, 33 puške, jedan pištolj, 13 000 metaka, 47 šinjela, 85 uniformi, 40 parova obuće, 80 parova rublja, 60 pokrivača, 55 ranaca, 13 sedala, 52 konja i mule, te više drugog ratnog materijala. Osim toga zapaljeno je 12 kamiona, dva motorkota, a stradalo je i 20 konja.

Gubici Divizije bili su tri mrtvi i šest ranjenih.³¹⁶

Jedinice što su sudjelovale u napadu u potpunosti su izvršile zadatke. No, posebno se istakla 1. eta 3. bataljona 3. brigade koja je brzim zahvatom likvidirala protivnički bivak kraj sela Čime je olakšala ostalim jedinicama da se odmah u početku borbe dohvate prvih kuća. >

Na zasjedama je došlo do borbe samo u pravcu Božjakovine. Tu su jedinice odbijale protivnika koji je u nekoliko navrata pokušao da dođe u pomoć napadnutima. Na zasjedu prema Lupoglavlju protivnik nije nailazio.

Znaće ovog uspjeha to je veće što se on izvodio u znaku proslave godišnjice oktobarske revolucije kao i medudivizijskog natjecanja u sklopu 10. korpusa. Osim toga ona je među borcima izazvala posebno zadovoljstvo i time što su oni došli do šinjela, uniformi, rublja, pokrivača i obuće, koji su im tada bili potrebni, pošto su dani postajali hladniji.

Akcija na uporištu Šume an

Po završetku akcije u Brckovljanim i Gračcu, Divizija se vratila u rajon Dubrave. Tu se odmarala i radila na unutrašnjem sredstvu. U toku 9. XI dobila je od Štaba 10. korpusa 400 kompletne engleske uniforme i obuće. U toku 9., 10. i 11. XI uniforme i obuće su dijeljeni su po etama i prištapskim jedinicama.³¹⁷

S onim što su i 3. brigada zaplijenile u Brckovljanim i Gračcu, te opremom koju je primila od Štaba korpusa, Divizija je izmjenila svoj vanjski izgled. To je sada bila jedinica u kojoj su borci i rukovodnici bili znatno bolje odjeveni i obuveni. U njih nije više bilo boraca u civilnim odijelima, s pocijepanim uniformama, ni bosih. Sada je to bila formacija iji

su vojnici nosili engleske, ustaške i njema ke uniforme. Razumije se, oni su na toj opremi nosili znakove NOVJ. Na glavi su nosili titovke koje je krasila crvena petokraka zvijezda, a podoficiri, oficiri i politi ki rukovodioci nosili su na rukavima i ovratnicima bluza i šinjela oznake položaja koje su zauzimali. Tako odmoreni, odjeveni i obuveni borci Divizije krenuli su 12. XI 1944. godine u napad na njema ke snage koje su se u selu Šume anima nalazile na odmoru. No, pokret 1. i 3. brigade bio je privremeno zaustavljen zbog poplava esme i Glogovnice. Brigade su se tada smjestile u azmi, Derezi i Cerini gdje su ostale sve do 13. XI. Tada su pontoneri preko esme sagradili most te su obadvije brigade i Štab Divizije zajedno sa specijaliziranim jedinicama prešli esmu i u kolonama prišli Šume anima. Za napad su odredeni 1. i 3. bataljon 1. moslava ke brigade, a 2. je stavljen u brigadnu rezervu. Tre a brigada vršila je osiguranje napada prema uporištima Križ i Ivani -Grad.

Napad je izvršen 13. XI u 23,00 sata. Borba je od samog po etka bila izuzetno oštra. Do toga je došlo jer je njema ka viša komanda nakon gubitaka što su ih Nijemci imali u Brckovljanim i Gra ecu naredila podrednim jedinicama najve i stupanj pripravnosti. Ona je naredila neprekidno izvi anje terena, prikupljanje informacija o protivniku i stalno držanje pojedinih jedinica na položaju. Osim toga radilo se ovdje o 27. eti 13.SS divizije.³¹⁸ Probivši se u uporište borci 1. moslava ke brigade osvajali su ku u po ku u. Protivnik je bio potpuno dezorganiziran. Pripadnici 13. SS divizije borili su se svaki za sebe i po grupicama. Tek pred jutro ostaci jedinice sredili su se na kraju sela te su organizirali otpor.

Borba s protivnikom trajala je 14. XI do 05,30 sati. Tada je zbog prekida veze sa 3. bataljom Štab Divizije naredio povla enje. Protivnik je u borbi imao 210 mrtvih i tri zarobljena vojnika. Brigada je zaplijenila dva mitraljeza tipa m. g. sedam automata, devet pištolja i više ratne spreme. Istovremeno je imala 12 poginulih, 72 ranjena i jednog nestalog borca. Izgubila je dva puškomitraljeza.

Plijen brigade bio bi znatno ve i, ali zbog velike tame nije u selu bilo mogu e prona i protivnikovu komoru koju je on ostavio. Naime, preostali vojnici 27. ete su se oko 05,30 sati razbjježali na razne strane.³¹⁹

Divizija se po završetku borbe povukla i to: 1. brigada u Vrtlinsku i Pavli ane, a 3. u Paljemku. U toku 15. XI obje brigade ostale su u svojim bazama te su se tu sre ivale i odmarale.

Akcije na željezni koj pruzi Ivani -Grad—Kutina

Dvadesetog listopada zajedni ke snage NOV Jugoslavije i Crvene armije osloboidle su glavni grad Jugoslavije Beograd. Ubrzo poslije njega oslobo eni su cijela Makedonija i Srbija, te Crna Gora i Dalmacija. U Srbiji, na Dunavu i Dravi formirao se front na kome su snage NOVJ prešle na pozicioni na in ratovanja. Zbog toga što su njema ke i kvislinške snage nastojale da imaju što sigurnije saobra ajnice koje od fronta vode na zapad i obratno, one su duž željezni ke pruge od Vinkovaca do Zagreba koncentri rale svoje jake snage.

Ova saobra ajnica bila je za Tre i Reich važna još zbog jednog razloga. Naime, preko Bosne s jugoistoka Balkanskog polutoka u pravcu Njema ke povla ila se grupa armije »E«. Budu i da su Beograd i Srijem bili oslobo eni, njihovo povla enje nije moglo i i tim putem, nego se odvijalo preko Užica, Višegrada i Sarajeva jednim pravcem, za Slavonski Brod u pravcu Zagreba, a drugim preko Banje Luke i Siska za Zagreb.³²⁰

U vezi s tim doga ajima Štab Desetog korpusa izdao je 15. XI 1944. godine nare enje u kome se kaže:

»i. Sve naše operativne jedinice i partizanski odredi da se svom silinom i najenergi nije bace na neprijatelja koji se povla i. Ovo treba štabovi jedinica da vrše po svojoj inicijativi na sektorima gdje se nalaze ukoliko ne dobiju konkretne zadatke iz ovog štaba.

2. Razarati sve cestovne i željezni ke komunikacije koje dolaze u obzir za povla enje neprijatelja ili za neke druge borbene potrebe. Kao najvažnije komunikacije koje treba onesposobiti jesu cesta i željezni ka pruga Banova Jaruga—Zagreb, Zagreb—Varaždin, Koprivnica—Varaždin i Kotoriba— akovec. Na komunikacijama ne smije ostati itav nijedan most ni propust. Eksploziva ima dosta. Osim toga treba putove minirati, prekopavati i postavljati barikade. Za razaranje komunikacija ne ekati nikakva nare enja, ve to initi po svojoj inicijativi gdje god se bude jedinica nalazila na odmoru ili radi izvršenja nekog borbenog zadatka.«³²¹

Iz nare enja se može zaklju iti da je zadatak u vezi s razaranjem saobra ajnica postao toliko važan da se svim jedinicama davala puna inicijativa, jer se o ekivalo da e se samo tako posti i najve i mogu i u inak. Osim toga ovo upu uje na to da taj zadatak nije više stvar taktike uvjetovane zahtjevima ratovanja u prostoru sjeverozapadne Hrvatske, nego da je rije o aktivnosti od strateškog zna enja. Jer slabljenje pozadine okupatorsko kvislinškog fronta u Srijemu i to po njenoj dubini, onemogu avanje ili usporavanje izvla enja grupe armija »E« s jugoistoka Balkanskog poluotoka i spre avanje njihove namjere da oja aju njema ki front u Ma arskoj i

Austriji, te spre avanje okupatora da s Balkana izveze oplja kanu industrijsku robu, poljoprivredne proizvode, umjetni ka i druga dobra bili su tada najvažniji zadaci. Dakle, nije rije o pitanjima vezanim samo za sjevernu Hrvatsku, pa ni Jugoslaviju, nego se radilo o tome da li e se u manjoj ili veoj mjeri osujetiti namjere vodstva Tre eg Reicha u nekim globalnim pitanjima drugog svjetskog rata.

Prve akcije na pruzi izvršila je 3. brigada 16. XI 1944. Toga dana nave er njene jedinice su izme u Ivani -Grada i Križa razrušile most dug osam metara, a željezni ke tra nice prekinule na 50 m. Prilikom akcije protivnik nije pružao otpor.³²² Slijede eg dana 1. brigada zajedno s Diverzantskim odredom srušila je još jedan most na relaciji Križ—Popova a.³²³ Toga dana kod sela Sirinca pruga je presje ena na 32 mesta. To su ujedno akcije što su ih izvele jedinice Divizije i prije nego im je njezin štab dostavio nare enje.

Štab 33. divizije izdao je 18. XI nare enje 1. i 3. brigadi da pristupe rušenju saobra ajnica na relaciji Kutina—Ivani -Grad. Prvoj moslava koj brigadi nare eno je da s dva bataljona, kojima e se pridodati 30 diverzanata sa 150 mina, minira prugu na relaciji Ivani -Grad—Križ. U sklopu toga trebalo je likvidirati bunker kod stanice Širinec ili Deanoveci i sve mine aktivirati u isto vrijeme. Polazilo se od toga da e to omogu iti istovremeni nastup svih bataljona na prugu koji imaju zadatak da demoliraju skretnice i uniše željezni ke stanice. Brigada je upozorenja da u Križu ima oko 1000 protivni kih vojnika, te da ih treba zaobi i da bi se zadatak izvršio. Na to je upozorenja da prilikom povla enja poslije izvršenog zadatka ne nai e na njegove zasjede.³²⁴

Tre a brigada dobila je zadatak da razruši glavni most na cesti preko esme. Brigada je u vezi s tim trebala s jednim bataljonom krenuti uskotra nom prugom od Re ice i prije i esmu na mjestu gdje je prelazi pruga. Ako to ne bi bilo mogu e zbog duboke vode prijelaz treba izvršiti pomo u amca. Taj bataljon treba da u e u selo Obediš e i da s dvije ete štititi prilaz mostu iz pravca Križa i željezni ke pruge, a s jednom etom da izvrši napad u trenutka kad bude aktivirana plovna mina koja e vodom sti i do mosta. Bataljon istovremeno treba da izvrši napad na bunkere od kojih se dva nalaze s desne, a dva s lijeve strane esme udaljeni od mosta oko 10 m. Ostale snage brigade trebaju postaviti osiguranje prema selu V. Ludina, gdje se nalazi oko 400—600 kozaka, i to tako da se zatvori prolaz na liniji M. Ludina—Vidrenja ki brijege—Vidrenjak.

Za izvršenje zadatka Tre oj brigadi dodijeljen je Diverzantski odred.³²⁵

Nakon obavljenih priprema Divizija je krenula na izvršenje zadatka.

Istog dana u večer i. moslava ka brigada je zajedno s diverzantima i. ete i. bataljona 3. diverzantskog odreda razrušila željezni ku prugu izme u stanica Preće i Ostrna na 40 mesta. Tom prilikom uništeno je 80 tra nica.³²⁶

Zbog teških, gotovo nemogu ih uvjeta da jedinice kao što su brigade uspješno djeluju na poplavljrenom terenu kakav je bio u tom kraju, Štab Divizije povukao je 19. XI nareenje izdano 18. istog mjeseca i zamijenio ga novim kojim se brigadama nareuje da izvrše pokret u pravcu zapadne Moslavine. Slijedeći dan u 08,00 sati 1. i 3. brigada krenule su preko esme te se 1. brigada smjestila u Dragi evcu, a 3. u Lipov animu i Mostaru. Još istog dana 2. bataljon 3. brigade prešao je esmu kod Bosiljeva, te je u G. Maru napao koza ke jedinice. U kratkoj borbi protivnik je bio razbijen te se povukao ostavivši na mjestu borbe 15 mrtvih vojnika.³²⁷

Idući dan jedinice su se odmarale. U toku drugog dana odmora na sektoru Moslavine stigla je i 2. moslava ka brigada koja je prelaze i prugu Križevci—Bjelovar kod Roviša razbila ustašku zasjedu.³²⁸

PROGRAM VOJNOSTRU NOJ OSPOSOBLJAVANJA DIVIZIJE

Štab Divizije i do tada je davao veliko znaenje vojnostru noj izobrazbi cjelokupnog divizijskog sastava. Poduzimao je sve da se Divizija što prije osposobi za što uspješnije izvršavanje svoje zadaće. No, svi dotadašnji napor, ma koliko da su bili energični, nisu dali rezultate koji su se očekivali. Za to su postojala dva osnovna razloga. Prvi je bio objektivne prirode. Naime, radi se o tome da je Divizija dobivala zadatke u vezi s izvršavanjem akcija, marševa i obrambenih borbi, pa je izobrazba njezina sastava bila esto prekidana. Zbog toga se događalo da ono što se počelo izuzavati (teoretski i praktično) zbog takvih okolnosti nije nikad dovršeno. Događaji i iskustva su se tako brzo smjenjivali da ono što danas nije bilo od prvorazrednog znaenja već sutra, ili za neko vrijeme, postane imperativ, te se na njega mora usredotočiti sva pažnja.

Osim vanjskih faktora tome je pridonosio i unutrašnji. Sve do kolovoza brigade, a samim time i Divizija, bile su brojano vrlo male. Brojile su oko 600 boraca i rukovodilaca. Zbog toga su i bataljoni, ete, vodovi i desetine bili brojano vrlo mali, a morali su obavljati zadatke kao da su jedanput već. Zbog toga su borci i rukovodioci morali ešte biti na raznim dužnostima, nego što bi to bili da su jedinice bile brojnije. To je npr. bio osnovni razlog zbog kojeg je u 1. moslava koj brigadi bio rasformiran

4- bataljon i umjesto etiri formirana su tri. Takva je situacija iscrpljivala borce i rukovodioce, pa je to ometalo uspješnije vojnopoliti ko osposobljavanje. Bolje rezultate ometale su i slabosti programa koji su se za tu svrhu izračivali. Istina, inicijativa i pokušaja da se u tom pogledu uini što više bilo je mnogo. Održavana su savjetovanja i sastanci u brigadama, bataljonima, etama i vodovima. Za borce i rukovodioce održavana su predavanja o raznim pitanjima. Provene su praktične vježbe u rastavljanju i sastavljanju oružja, u postavljanju zasjeda, u izvještanju, napadima na utvrđena uporišta i borbi na otvorenom polju, u borbama danju i noću, u podilaženju protivničkih položaja, borbi s tenkovskim jedinicama, gradnji prepreka i u kretanju. No, sve se to radilo parcijalno, esto ovisno o operativnim zadacima Divizije.

Postavši svjestan dotadašnjih slabosti u pogledu uspješnijeg osposobljavanja cijele Divizije njen štab je još u toku rujna i listopada radio na izradi jednog univerzalnog programa vojnog osposobljavanja boraca, podoficira, oficira i političkih rukovodilaca.

Programom su se predviđali zadaci posebno za desetare, vodnike i političke delegate, posebno za komande eta, lanove štabova bataljona i posebno za lanove štabova brigada. Za sve njih predviđeno gradivo bilo je podijeljeno u tri dijela od po 15 dana. Na osnovu njega desetari, vodnici i politički delegati morali su u prvih 15 dana naučiti rukovati puškom, puškomitriljezom, teškim mitraljezom, automatom, ruknim granatama, protutenkovskim puškama i protutenkovskim minobacaima svih vrsta. U drugih petnaest dana morala se provoditi nastava gađanja (teoretski i praktično) puškom, puškomitriljezom, teškim mitraljezom, automatom, u bacanju ruknih granata i gađajući aviona. U toku trećeg dijela obrazovanja morali su prihvatići znanje u pogledu držanja odstojanja za vrijeme marševa i naučiti kako se na položajima organizira oružana vatra i teoriju gađanja.

U to isto vrijeme komande eta morale su svelatati:

- u prvih 15 dana:
 - određivanje odstojanja u maršu, na položaju i podilaženju protivnika,
 - prihvatanje i organizaciju plana vatrenog različitih oružja,
 - upoznavanje sa gađanjem iz raznih vrsta oružja,
- u drugih 15 dana:
 - vršenje pojedinačne obuke;
 - borbeno obuke desetina,
 - borbeno obuke voda i
 - borbeno obuke ete.

U toku trećih 15 dana:

- organizaciju i znanje osmatranja

- koristenje zaklona;
- koristenje jedinica na terenu;
- otvaranje vatre;
- priprema i izvo enje juriša;
- zadaci i na in rada izvidnica;
- vrste, zadaci i izvo enje patrolne službe;
- uloga i zadaci etnih administratora (ordonansi);
- veza i suradnja s lijevokrilnim i desnokrilnim susjedima;
- upotreba puškomitrailjeza;
- upotreba i zadaci bombaša;
- kretanje u vrijeme protivni ke artiljerijske i minobaca ke vatre.
lanovi štabova bataljona morali su u prvih 15 dana savladati:
- gradivo iz nastave ga anja;
- gradivo iz pojedina ne obuke, desetine, voda i ete.

U drugih 15 dana:

- gradivo iz oblasti osmatranja;
- gradivo u vezi korištenja zaklona;
- na in i oblike kretanja u prostoru;
- organizaciju i zna enje vatre razli itih oružja;
- izvo enje juriša;
- ulogu i zadatke izvi a a;
- zna enje i zadatke patrolne službe;
- administrativnu službu u bataljonu;
- upotrebu bombi, mitraljeza i kretanje na terenu kojega tu e protivni ka artiljerija.

U tre ih 15 dana:

- oblike kretanja u raznim uvjetima;
- stanovanje, odnosno smještaj i boravak jedinica izme u borbenih aktivnosti;
- izvi anje terena na pravcima mogu ih napada protivnika i
- osiguranje jedinica u vrijeme borbi i odmora.

Štabovi brigada imali su zadatak da u prvih 15 dana izu e i ovladaju:

- organizacijom i oblicima kretanja jedinica izme u i u toku borbi;
- organizacijom smještaja jedinica kako za odmor tako i za borbenu aktivnost;
- izvi anjem protivnika i osiguravanjem jedinica kako za vrijeme odmora tako i borbe;

U drugih 15 dana: organizacijom borbe, napada, obrane, borbe u susretu i gonjenju protivnika u njegovu povla enju.

U tre ih 15 dana:

- izvo enje no nih borbi;
- organizacija borbi na planinskom zemljisu;
- izvo enjem borbi u brdskim tjesnacima;
- izvo enjem borbi u šumovitim predjelima;
- vo enjem borbi oko rijeka i ve ih potoka;
- organizacijom nasilnih prijelaza preko rijeka;
- izvo enjem borbi u naseljenim mjestima i
- vo enjem borbi protiv bornih kola i tenkova. ³²⁹

Iz programa nastave vidi se da su zadaci odre enih skupina rukovodila ca bili saobrazni veli ini i zadacima njihovih jedinica. Desetari su imali zadatak da ovladaju onim problemima koji su se postavljali pred desetine, vodni rukovodioci pred vodove, etni pred ete itd.

Obuka se izvodila teoretski i prakti no. Vodilo se ra una o tome ako npr. pogine ili bude ranjen nišandžija teškog mitraljeza, minobaca a ili nekog drugog oružja da u jedinici može svaki borac, a prije svega rukovodilac, da ga zamijeni.

lanovi štaba i. udarne brigade promatraju ga anje boraca

Nastava se izvodila u vrijeme odmora jedinica, za vrijeme pokreta, a i u borbama.

Nakon završetka svakog dijela obuke, tj. svakih 15 dana, bilo je određeno da se održe ispiti. Četne komande trebale su vršiti ispitivanje rukovodilaca, desetina i vodova, štabovi bataljona komandi eta, brigadna rukovodstva pripadnike bataljonskih štabova, a Štab Divizije pripadnika brigadnih štabova. Međutim, zbog zadatka što ih je Divizija u to vrijeme imala u svim jedinicama nije bilo moguće potpuno provjeriti sve eno znanje. Ali, o tome se vodilo računa te je svako rukovodstvo u Diviziji dobivalo ocjenu o postignutim uspjesima. Ocjene su bile iznošene u općem vojnooperacionom izvještaju. Na osnovu njih znalo se da je najslabije rezultate postigla 2. brigada. Nešto bolja je u svemu tome bila 1. brigada, ali je na rad štaba brigade i 2. bataljona bilo više primjedabljeno. Najbolji uspjeh postigla je 3. brigada. Njen štab najbolje je izvršavao postavljene zadatke, maksimalno se zalogao i bio je vrlo odgovoran. Slične ocjene dane su i za njene štabove 1. i 3. bataljona, dok je štab 2. bataljona bio slabiji.

No, i pored slabosti što su ih pojedine jedinice imale, u izvještaju Štaba Divizije od 28. XI 1944. godine o stanju u Diviziji navodi se:

»Stanje u našim jedinicama je zadovoljavajuće. Nekih naročito propusta kod naših rukovodilaca nije bilo, već u naših rukovodilaca zadovoljava na dužnosti koju vrši. Još uvjek su naši podoficiri prosječni i jedan izvjestan dio ne zadovoljava i ne uživa naročito ugled boraca, dok jedan velik dio ima autoritet kod boraca. Divizija sada, kakva je, sposobna je za izvršenje zadataka koji bi odgovorio našim snagama. Moral kod boraca je dobar i željni su u borbu i tako.«³³⁰

Dakle, stanje u Diviziji, prema mišljenju njena Štaba, bilo je zadovoljavajuće. Tome je jednim dijelom pridonijela vojna obuka koja se u svim jedinicama provodila 45 dana.

NAPAD NA UPORIŠTE LUPOGLAV

Dobivši podatke o brojnom stanju i naoružanju protivnika posade u uporištu Lupoglav Štab Divizije je 22. XI izdao naređenje 1. i 3. brigadi da ga 23. XI napadnu i zauzmu. Brigade su 23. XI u 17.00 sati krenule na izvršenje zadatka. Međutim, prijelaz preko rijeke Lonje bio je vrlo težak, jer je ona zbog obilnih oborina naglo porasla i poplavila okolno zemljište s obje strane. Dubina vode na poplavljenom zemljištu iznosila je 60 cm. Da bi jedinice mogele prije i nepredviđeno prepreku pontonirska eta Divizije na brzinu je

sagradiila dva provizorna mosta. No, i pored toga borci su prešavši preko mostova morali gaziti vodu razvivši se u borbeni poredak širok oko tri kilometra. Nakon toga mokri gotovo do pojasa, borci su ipak dobro raspoloženi, otpo eli napad u odredno vrijeme, tj. 23. XI u 22,00 sata.

Napad na protivnika izvodila je 3. brigada. Prva moslava ka brigada držala je osiguranje prema uporištu Pre e , a brigada »Bra e Radi « iz 32. divizije prema Božjakovini.

Iako je 3. brigada nastojala da iznenadi protivnika, ona u tome nije uspjela. Naime, protivnik pou en iskustvom borbe za Brckovljane, držao je tokom no i osiguranje oko uporišta. Osim toga po danu i no i izvi ao je cijelu okolicu, pa je bio informiran da se u okolini nalaze ja e snage NOV. Na sam dan napada u njega su došle nove jedinice iz sastava 13. SS divizije o emu Štab Divizije nije imao obavještenje.³³¹

S jedne strane pripreman za obranu, a s druge poja an novoprdošlim jedinicama protivnik je napad 3. brigade 33. divizije do eka vrlo jakom vatrom. Sve to je uvjetovalo da je borba bila vrlo žestoka, a trajala je sve do pet sati ujutro. Neki dijelovi brigade uspjeli su potisnuti protivnika te su zauzeli dio sela. No, 1. bataljon, koji je uba en u borbu da stekne samopouzdanje, nije izvršio zadatak. Kada se zbog spomenutih okolnosti uvidjelo da uporište ne e do jutra biti oslojeno, Štab Divizije je naredio da se napad obustavi, i da se jedinice povuku. Istovremeno je o tome obavijestena i brigada »Bra e Radi a«.

Nešto kasnije Štab Divizije su ilegalni suradnici NOP-a obavijestili da je 13. SS divizija, odnosno njene jedinice koje su sudjelovale u borbi, imala 18 mrtvih i 30 ranjenih i da su zarobljena 2 vojnika. Osim toga brigada je zaplijenila šest pušaka, 15 km telefonske žice, dvije radio-stanice, osam telefona i više drugog vojnog materijala.

Brigada je imala jednog mrtvog i 14 ranjenih boraca.³³²

Zbog objektivnih teško a kao i zbog toga što 1. bataljon 3. brigade nije izvršio zadatak, jer se slabo držao u borbi, zadatak što ga je brigadi odredio Štab Divizije izvršen je samo djelomi no.

DIVIZIJA U VREMENU OD 24. DO 30. XI

Vojno savjetovanje u Diviziji i proslava u azmi

Jedan dan poslije napada na uporište Lupoglav jedinice Divizije su se odmarale i sre ivale u bazama u kojima su bile do akcije. Slijede eg dana izvršile su pokret, te su se smjestile u mjestu Dubravi i okolnim selima.

KOLONA PO JEDAN

Uskoro će zora,
"Kolonom po jedan kreći stazom ovom"!
Čuje se glas Komandanta, tamo,
Jer još korak samo,
"Vremenu novom.

Kolona kreće,
Pala je zapovjed,
I već glasovi razni sa začelja stižu,
Vezom se nižu,
Sve napred i napred,

"Drži vezu"!
"Iz kolone nem j sad izaći"!
Al odmah zatim s čela vijest: dojuvi,
"Začelje požuri"!
Jer moramo stići.

"Lakše čelo"!
"Odstojanje pazi"!
Pet il deset koraka je sada,
Mora red da vlada,
Kud partizan gazi.

"Stovari za odmor"!
To lijepo je čuti,
Kad od puta Tebe umor svlada,
Odmorit ćeš sada,
Makar pet minutu.

"Spremni za pokret"!
Pet minuta odmora je samo,
Idemo dalje prema svojem cilju,
Jer još koju milju,
Pa oto nas tamo.

"Ekonomi napred"!
I uskoro bićemo siti,
Vezom ta riječ najbrže nam ide,
Kao da svi vide,
Gdje odmor će biti.

"Spani čeli"!
Konačno smo stigli,
Tu nek svaka četa sada bazu nađe,
Po kućama neka zade,
Jer u logor smo stigli.

Vladimir Majorine
b rao, II. bataljon

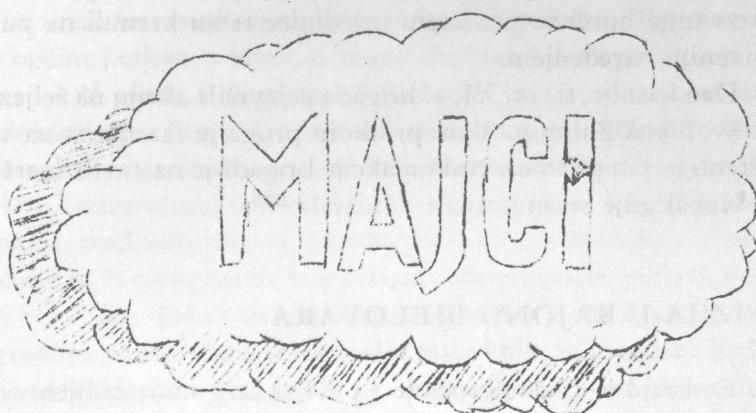
Dvadeset petog studenoga Štab 10. korpusa donio je odluku da u sastav 33. divizije uđe novoformirani inženjerski bataljon. Bataljon je u svom sastavu imao jednu etu jurišnih pionira i etu pontonira. No, on je još neko vrijeme ostao uz Štab 10. korpusa. Tu su njegovi borci bili na stru nom obu avanju.

Drugog dana, tj. 26. XI, u prisutnosti komandanta i politi kog komesara 10. korpusa počelo je divizijsko vojno savjetovanje. Na dnevnom redu savjetovanja bile su ove teme:

1. Opće stanje u jedinicama. Referenti o ovim pitanjima bili su komandiri eta i komandanti brigada.
2. Uvanje vojni ke opreme i oružja, te opskrba jedinica.
3. Razno.

Nakon izvještaja o svakoj točki vodena je svestrana diskusija. U njoj su sudjelovali mnogi, a naročito aktivni bili su predstavnici Štaba 10. korpusa, Štaba Divizije i štabova brigada. Ukazano je na slabosti kao što su nedostatak samoinicijative u nekih rukovodilaca, nedovoljna stručnost u izvođenju napada na utvrđena mjesta, zakašnjavanje nekih jedinica da na vrijeme izvrše određene zadatke, slabosti u službi veze i još neke. No, i pored toga savjetovanje je konstatiralo da je Divizija u posljednja tri mjeseca postigla vidan napredak. Istaknuto je da je ona sposobna za izvršavanje i najtežih zadataka. Za Prvu moslavsku brigadu je rečeno da uspijeva zadržati stalnu operativnu sposobnost i visoku borbenost, a za Treću da je za samo tri mjeseca izrasla u brigadu ravnu po kvaliteti ostalim jedinicama NOV. Druga brigada je slabije ocijenjena jer je oslabila u borbama na Bilogori te je istaknuto da su potrebne posebne mјere da se ona što prije dovede u onakvo stanje kakvo je bilo u vrijeme borbi na Bilogori i Podravini.³³³

U toku 27. i 28. XI u vodovima i etama održavani su sastanci. Na njima su se borci upoznavali sa zaključima savjetovanja i provodile su se one odluke koje je donijelo savjetovanje. Tu se nije radilo samo o mjerama u vodovima i etama, nego i u bataljonima, brigadama, specijaliziranim jedinicama pa i Štabu Divizije. Kada je taj posao završen Divizija je na osnovu naredbe Štaba Korpusa jednim dijelom svojih snaga krenula preko azme i Komuševca u pravcu Bjelovara. Na prolazu kroz azmu dijelovi 1. i 2. brigade zadržali su se neko vrijeme u mjestu, te su prisustvovali proslavi godišnjice oslobođenja azme. Narod Moslavine iskoristio je tu priliku te je borcima i rukovodiocima Divizije dijelio darove. Osim toga Štabu Divizije te štabovima 1., 2. i 3. brigade darovane su tom prilikom nacionalne zastave. Time je narod svojim jedinicama odao priznanje za njihove zasluge u borbi protiv okupatora i njegovih suradnika. Predstavnici Divizije zahvalili su se

Borba bje tešk, krvav i ljut..
Sve se lomi, ruši, urvi,
Kraj uskog kola vo, puta,
Još osjeć Š miris prolivene krvi

Da, pao je mnogo mlađih života
Mlađih radoljuba, heroja.
Ti borba pješe strasne bolgote.
Ti heroji, Lujko, bijahu djeće tvoje.

Znaci da petiš majko,
Ali ja ti ne mogu poloč **sada**
Još uvi jek osjećam, da za me je,
Jedino mjesto - Brigada

Lujko vjeruj! Blizu je čas
Kad i ū k Tebi sasvim se vratit,
I tada će zacijelo,
Tvoje ranjeno srce prestat putit

Gabor Verica
Bolničku četu II brigade

narodu na njegovu priznanju, te su se obavezali da e opravdati priznanja koja je Divizija dobila i da e i ubudu e ispunjavati želje naroda.³³⁴

Poslije podne i nave er 29. XI narod i borci zajedni ki su slavili praznik azme. Kulturno-umjetni ka grupa Okružnog NOO-a azma izvela je kulturno-umjetni ki program, poslije ega su izvo eni ples i narodna kola. Nakon toga borci su povu eni u jedinice te su krenuli na put u skladu s dobivenim nare enjem.

Dan kasnije, tj. 30. XI, 3. brigada je izvršila akciju na željezni koj pruzi kod Sv. Ivana Žabnog. Tom prilikom pruga je razrušena na 100 mesta, a uništeno je 200 tra nica. Nakon akcije brigada je nastavila marš te je stigla u selo Kabal gdje se smjestila i odmarala.³³⁵

DIVIZIJA U RAJONU BJELOVARA

Potkraj listopada ili to nije 24. XI 1944. godine iz Bjelovara i uporišta oko njega otisao je dio ustaško-domobranksih snaga koje su tu bile poslane da pridonesu slamanju ofenzive snaga 10. i dijela 6. korpusa te 7. udarne divizije u Podravini i Bilogori. To nije, te snage vra ene su u njihove garnizone u Hrvatskom zagorju. Samim time ustaško-domobranske i okupatorske snage u rajonu Bjelovara oslabile su pa se pružala mogu nost 10. korpusu da napadne i likvidira neka od njihovih uporišta. Osim toga, s obzirom na to da su protivni ke snage još u rujnu napustile Hercegovac i Garešnicu, da su Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje i Virovitica bili oslobo eni, Bjelovar se sa etiri manja uporišta nalazio u sredini slobodnog teritorija koji se protezao od Vrpolja do Ivani -Grada na jugu, te Sv. Ivan Zeline, Križevac i Koprivnice na zapadu, Drave na sjeveru i D.Miholjca, Našica i akova na istoku. Dakle, on je bio jedino okupatorsko-kvislinško uporište na oslobo enom teritoriju kojega je nastanjivalo više od milijun stanovnika.

Zbog jednog i drugog razloga Štab 10. korpusa ispitivao je mogu nost da pokuša uništiti tu oazu okupatora i njegovih suradnika na oslobo enom teritoriju sjeverne Hrvatske. Da taj zadatak izvrši odjedanput nije imao dovoljno snaga. Naime, 6. korpus NOV i POJ bio je u to vrijeme angažiran u borbama s protivnikom u rajonu akova, Našica i D. Miholjca, dakle u isto noj Slavoniji. Radi toga Štab 10. korpusa je odlu io da zadatak izvršava parcijalno, tj. dio po dio, a kada uništi nekoliko manjih uporišta, koja su istovremeno inila vanjsku obranu Bjelovara, napadne i sam Bjelovar.

U Bjelovaru i njegovoj okolici okupator i kvislinzi imali su ove snage:
V. Korenovo—Uporištušusenalaziledvijesatnije3. bojne4. gorskog

zdruga, koje su u naoružanju imale 10 puškomitraljeza, 9 automata, dva laka minobaca a sa 145 mm. Uporište je bilo utvr eno bodljikavom žicom i strelja kim jarcima, a usred sela su se nalazila utvr enja koja su bila središte obrane.

Gudovac — U njemu se nalazilo 150 ustaša 37. ustaške bojne, a od naoružanja su imali šest puškomitraljeza i oko 140 pušaka. Glavnina ih se nalazila oko op ine i crkve, a ostali, tj. manji dijelovi, bili su po cijelom selu.

Bjelovar — U gradu i njegovoj užoj okolici bilo je oko 3000 ustaša, oružnika i domobrana. Naoružani su bili sa etiri topa, nekoliko manjih tenkova, ve im brojem minobaca a i mitraljeza te sa oko 2900 pušaka. Grad je po vanjskoj i unutrašnjoj obrani bio veoma utvr en. Vanjsku obranu inili su bunkeri, strelja ki rovovi, minska polja i bodljikava žica. Unutrašnju obranu inili su vrsto gra eni bunkeri, utvr ene zgrade, rovovi, minska polja i bodljikava žica. Takav sistem obrane sagra en je još 1943. godine, a njegovom gradnjom rukovodio je njema ki pukovnik, komandant Bjelovara. On je još tada izradio i plan borbi za obranu grada s tim da, u slu aju napada na grad, pod njegovu komandu dolaze sve njema ke i kvislinške snage što borave u gradu.

Križevci — Njegovu posadu inilo je 15 00 vojnika, uglavnom ustaša i domobrana. Od teškog naoružanja imali su tri topa, više teških i lakih minobaca a, te ve i broj mitraljeza i oko 1300 pušaka.

Roviš e — U mjestu se nalazilo 150 ustaša željezni ke bojne. U sastavu naoružanja imali su uglavnom lako oružje.

Prema tome, ako se isklju e Križevci u etiri ostala uporišta bilo je tada od 3700 do 3800 protivni kih vojnika, dobro naoružanih i dobro utvr enih. S obzirom na sve to, a u suglasnosti sa zapovijedi Štaba 10. korpusa NOV, Štab 33. divizije izdao je podre enim jedinicama nare enje da napadnu i zauzmu uporišta V. Korenovo i Gudovac.³³⁶

Napad na uporišta Gudovac i Korenovo

Zapovijed za napad na ova uporišta izdao je Štab 10. korpusa. Tom zapovijedi on je pod komandu Štaba 33. divizije stavio Zagorsku brigadu. Na temelju toga 30. XI 1944. godine Štab 33. divizije izdao je jedinicama svoju zapovijed. Tom zapovijedi odre eno je da 1. zagorska brigada napadne i likvidira ustaško uporište Gudovac. Zbog toga što su ustaše potkraj travnja 1941. godine u Gudovcu i okolnim selima pobile oko 180 Srba, Štab 10. korpusa odredio je iz politi kih razloga da likvidaciju uporišta izvrši Zagorska brigada. To je u injeno zato što su nju inili borci isklju ivo hrvatske nacionalnosti.³³⁷

Na osnovu navedene zapovijedi 2. moslava koj brigadi nare eno je da napadne i zauzme uporište V. Korenovo. S jednim bataljonom trebala je napadati od Narte uz potok Bjelovarku sa zadatkom da se probije u središte uporišta. S ostala dva bataljona morala je blokirati uporište sa zapadne i sjeverne strane s tim da se njihovi borci tu utvrde. Za napad je oja ana jednim brdskim topom, etiri protutenkovska topa i tri teška minobaca a.

Prva zagorska brigada trebala je na Gudovac napasti s dva bataljona i to jednim sa zapadne, a drugim s isto ne strane. Tre im bataljonom trebala je napasti s južne strane od G. Gudovca, s tim da isti raštrkane protivni ke dijelove u pravcu prva dva bataljona. Jedan bataljon morala je ostaviti da je osigurava u pravcu Roviš a.

Prva i tre a brigada doble su zadatak da postave osiguranja. Prva je morala zaposjeti položaj duž ceste D. Gudovac—V. Sredice. S jednim bataljonom trebala je postaviti zasjedu na sjeveroisto noj strani sela Brezovac sa zadatkom da iz Bjelovara sprije i dolazak pomo i napadnutim posadama.

Tre a brigada morala je zaposjeti položaj prema uporištu Bjelovar na liniji sela St. Plavnica—Vojno Strelište, te da ako zatreba sprije i ugrožavanje napada u selima V. Korenovo i Gudovac.³³⁸

Napad na oba uporišta trebao je po eti istodobno i to 2. XII u 05,00 sati.

Dopunskom naredbom Štaba Divizije od 1. XII br. 241 2. moslava koj i i. zagorskoj brigadi pridodan je jedan vod tenkova (tri tenka), te dva topa iz sastava artiljerskog diviziona 1. korpusa. Tenkove i topove preuzet e 2. brigada, a treba ih upotrijebiti u samom po etku napada radi probijanja obrambenih položaja protivnika.³³⁹

Napad je po eo u zakazano vrijeme. No, 3. bataljon kojemu su pridodani tenkovi i protutenkovski top previše se u samom po etku napada oslonio na tenkove te je stao na oko 300 m od prvog bunkera. Pošto je došlo do kvara na strojevima, a i neispravnosti mitraljeza na tenkovima, oni nisu postigli nikakav efekt. Vidjevši to bataljon je tek tada krenuo u napad. Me utim, kako je morao prije i brisani prostor on je nakon prvih gubitaka zastao te mu se aktivnost od 09.00 sati svela samo na blokadu. Tada je 2. bataljonu 2. druge moslava ke brigade, koji je držao blokadu na sjevernoj strani sela nare eno da otpo ne s nastupanjem i da s te strane prodre u selo. Pridodan mu je protutenkovski top. Istovremeno je svim bataljonima nare eno da usmjere vatru na sjevernu obranu uporišta. Uskoro poslije toga ostvarena su ova dva posljednja zadatka, ali ne i prvi. Nastupanje 2. bataljona odvijalo se toliko sporo tako da uop e nije došao u dodir s protivnikom u vrijeme dok je protivnik bio izvrgnut žestokoj vatri ostala

dva bataljona. Osim toga izme u Štaba bataljona i Štaba brigade prekinuta je tada telefonska veza, te je bataljon više od tri sata ostao izvan utjecaja Štaba brigade. Na kraju, pošto je u toku prebacivanja na odre eni položaj pretrpio stanovite gubitke, Štab 2. bataljona oglasio je da bataljon nije u stanju izvršiti odre eni zadatok, te je ostao izvan borbe.

Oko 12.00 sati 3. bataljon izvršio je dva juriša, ali ni jednom nije uspio.

Vidjevši sve to Štab Divizije je odlučio da 2. brigadu više ne izlaže gubicima, pa je njenim jedinicama naredio da se ograniči na blokadu uporišta. Namjeravao je da se novim poja anjima napad ponovi naveći. Na sjeverni dio sela dovući je još jedan top te eta jurišnih pionira, a predviđeno je bilo da 1. bataljon 1. moslava ke brigade obnovi napad sa sjeverne strane. Istovremeno je 3. bataljon 2. brigade uz pomoć tenkova trebao vršiti stalni pritisak na protivnika i time olakšati izvršenje zadatka 1. bataljonu 1. brigade.

Međutim, nešto prije po injanja planiranog napada iz uporišta su poeli bježati i predavati se pojedinci i manje grupe vojnika. Zapovjednici uporišta uputili su istovremeno Štabu brigade prijedlog za predaju posade. Štab je zatražio bezuvjetnu predaju. No, kako se sputila tama u selu je nastao metež. Bataljoni su napuštali svoje položaje, te su išli u selo. Zbog toga je gotovo "polovica protivni ke posade, i to oni koji su bili svjesni svog protunarodnog rada, pobegla iz uporišta, a neki su se posakrivali po kućama i gospodarskim zgradama u selu.

Da li se u ovom slučaju radilo o varki protivnika pomoću koje se namjeravao izvući i spasiti od uništenja, ili stvarnoj odluci da se predati, ne može se posve sigurno zaključiti. Ali, o toto je da je brigada svojim nevojnici postupkom omogućila većem dijelu protivničkih snaga da se izvuče i umakne u Bjelovar.

Nasuprot ovoj u V. Korenovu, situacija u Gudovcu bila je u osnovi drugačija. Tamo je 1. zagorska brigada brzo stegnula protivnika i u prvom naletu uništila njegovu glavninu. Borba je trajala do 11.00 sati, a tada je brigada, pošto je u potpunosti izvršila zadatok, stavljena izvan komande 33. divizije.

U toku poslijepodneva, dakle još dok se borba vodila u V. Korenovu, na položaje 1. moslova ke brigade u selu M. Sredicama i 3. brigade u N. Plavnicama došlo je do borbe s protivnikom koji je iz Bjelovara na svakom pravcu nastupao s jednom satnijom vojnika. Obje brigade lako su odbile protivnika, naročito 3. brigada. Njen 1. bataljon izbacio je iz stroja 26 protivničkih vojnika i zaplijenio tri puškomitrailjeza. Između 13.00 i 15.00 sati iznad Bjelovara se pojavila saveznička avijacija. No, nije se radilo o većoj formaciji, nego samo oko deset lovačkih aparata koji su u više navrata

nadlijetali grad. Ipak, oni su izazvali uzbunu što su iskoristile neke jedinice 3. brigade, te su pred samom žicom likvidirale jedno predstražno odjeljenje protivnika.

Polaze i od materijalnih efekata akcija u V. Korenovu i Gudovcu dala je zadovoljavajuće rezultate. Oba uporišta su zauzeta, protivnike snage uništene oko 60%. Protivnik je imao 125 mrtvih, 160 zarobljenih, među kojima i 40 ranjenih. Zaplijenjeno je 16 puškomitrailjeza, tri teška mitraljeza, jedan laki minobaca sa 100 mina, 160 pušaka, 22000 metaka, 200 rukovih bombi i mnogo drugog ratnog materijala.

Divizija je imala osam mrtvih i 25 ranjenih.

U borbi su se najbolje držali posada protutenkovskog topa 2. brigade i 1. bataljon 3. brigade, a slabo 2. bataljon 2. brigade, pa i cijela 2. brigada. Njeni štabovi, njihovo komandovanje i organizacija napada nisu zadovoljili. Isto tako nije zadovoljio ni tenkovski vod koji je uveliko odgovoran za nepovoljno odvijanje borbi u napadu na uporište V. Korenovo.³⁴⁰

Unatoč tome ova akcija je uspjela i imala je i veliko moralno-politički značenje. To se najprije odnosi na stanovništvo u neposrednoj blizini Bjelovara. Ono je tada bilo prvi put u prilici da vidi veće snage NOV-a i da se njima uspostavi neposredni kontakt. Kako je bilo u planu da se akcija odmah prenese i na Bjelovar, stanovništvo je očekivalo da će uskoro doći do njegova pada. Takvo uvjerenje uvjetovao je dolazak novih boraca iz ovih sela.

Pripreme za napad na uporište Bjelovar

U toku priprema napada 33. divizije na V. Korenovo i Gudovac u Štabu 10. korpusa vođeni su razgovori s predstavnicima misije zapadnih saveznika koja je bila pri Štabu Korpusa o mogućnosti suradnje saveznika i avijacije sa snagama 10. korpusa. Na osnovu tih razgovora utvrđeno je da će 2. XII 1944. godine saveznički avioni napasti Bjelovar. Dogovoren je da oni bombama i mitraljeskom vatrom napadnu i uništite vanjsku obranu uporišta i time stvore mogućnost snagama 33. divizije da uđu u unutrašnjost grada.³⁴¹

Kada su se 2. XII oko 13.40 sati nad Bjelovarom pojavili saveznički avioni Štab Divizije je telefonskim putem poslao obavijesti da se prelazi u napad na Bjelovar. Naime, očekivao je da će zračni napad biti toliko efikasan da će protivnika uhvatiti paniku i da bi ga se uopće pometnji moglo savladati i Bjelovar zauzeti. Međutim, situacija je bila sasvim drugačija. To se

najbolje vidi iz izvještaja štaba 3. brigade Štabu 33. divizije od 3. XII 1944. godine u kojem piše:

»U 13.40 sati pojavljuje se savezni ka avijacija, koja vrši kratko bombardiranje Bjelovara, i prema telefonskom nare enju Štaba Divizije, prelazimo u napad na Bjelovar, prije završenog bombardiranja, cestom i prugom.

Podilaženje je izvršeno do samog spoljnog utvr enog položaja, ali se dalje nije moglo, jer djelovanje savezni ke avijacije bilo je vrlo slabo, a brigada nije raspolagala sa teškim naoružanjem s kojim bi razbila spoljni obrambeni sistem.

Kasnije ponovo se javlja savezni ka avijacija, ali bez nekog naro itog uspjeha.³⁴²

O napadu na Bjelovar govori se i u bojnoj relaciji 33. divizije te se navodi:

»Zamišljeni napad na Bjelovar morao je izostati radi upravo neznatne i neefikasne pomo i savezni kog zrakoplovstva. Umjesto stvarnog bombardiranja i razbijanja obrambenog sistema neprijatelja, demonstriralo je nad gradom oko 10 lova kih aviona, izbacivši par bombi bez zna ajnjeg u inka.«³⁴³

Iz citiranog teksta mogu e je zaklju iti:

1. Da su predstavnici Štaba 10. korpusa stvarno razgovarali s predstavnici ma savezni ke misije o suradnji snaga 10. korpusa i savezni ke avijacije.
2. Da je Štab Divizije izdao nare enje da se napadne Bjelovar i da su jedinice 3. brigade 33. divizije krenule na izvršenje zadatka te likvidirale jednu uporišnu to ku u njegovu sistemu vanjske obrane.
3. Da savezni ka avijacija nije na Bjelovar izvršila stvarni napad, nego je nad gradom samo demonstrirala.

Polaze i od svega što je navedeno, pa i pored injenice da je Štab Divizije naredio jedinicama da napadnu Bjelovar, ipak treba zaklju iti da plan za napad i zauzimanje uporišta Bjelovar, dakle razra eni plan i stvarna zapovijed nisu postojali, barem ne u to vrijeme. Da je Štab 10. korpusa namjeravao da to tada u ini sigurno je da bi, budu i je znao da u Bjelovaru ima tada 3000 protivni kih vojnika, angažirao makar sve one snage koje su bile pod njegovom komandom. Dakle, i pored toga što se u nekim dokumentima govori o nare enju Štaba Divizije za napad, o ito je da se radilo samo o upadu u grad s ograni enim u inkom, odnosno o u inku koji bi bio saobrazan savezni kom zra nom napadu.

DIVIZIJA NA SAOBRA AJNICAMA BANOVA JARUGA — DUGO SELO

Akcije Divizije u selima Husein i Batina

Nakon operacija u okolini Bjelovara Divizija je dobila nare enje da se preko Garešnice spusti na cestu Slav. Brod—Zagreb i to u rajon Kutine. Do toga je došlo jer su se cestom i željezni kom prugom u pravcu Zagreba povla ile snage Tre eg Reicha s Balkanskog poluotoka. Da bi što više zaštitili te saobra ajnice i da bi osigurali nesmetano povla enje, Nijemci su na relaciji Novska—Ivani -Grad i to sjeverno od ceste postavili dijelove i. koza ke konji ke divizije i neke ustaške jedinice, a na sektoru od Ivani - Grada do Dugog Sela i od Dugog Sela preko Božjakovine do Vrbovca razmjestili su 13. SS diviziju.

Dakle, jedna strana poduzimala je mjere da osigura nesmetano povla enje svojih snaga prema zapadu, dok je druga nastojala da je u tome onemogu i.

Izvršavaju i taj zadatak Štab Divizije odlu io je da napadne uporišta Husein i Batinu, a kao glavni zadatak u toj akciji naredio je da se minira i razori most na rijeci Ilovi.

U uporištima Husein i Batina nalazilo se oko 120 Nijemaca i kozaka iz sastava 1. koza ke divizije, a bili su naoružani s tri puškomitraljeza, pet automata i 110 pušaka. Nalazili su se u bunkerima koji su me usobno bili povezani saobra ajnicama.

U Kutini, udaljenoj samo nekoliko kilometara, bilo je oko 1800 Nijemaca i kozaka, te oko 200 ustaša. Tu je bio i štab 1. koza ke divizije. U sastavu naoružanja imali su 12 topova raznih kalibara, etiri tenka, ve i broj minobaca a, raznih mitraljeza i oko 2000 pušaka.

U Ilovi je bilo 130 pripadnika 1. koza ke divizije, a posjedovali su dva teška minobaca a, i šest puškomitraljeza, u Zbjegova i 50 kozaka sa pet puškomitraljeza, Banovoj Jarugi 270 kozaka i ustaša i Repušnici oko 300 Nijemaca i kozaka 1. koza ke divizije.³⁴⁴

Prva moslava ka brigada dobila je zadatak da s dva bataljona likvidira uporišta. S jednim bataljonom morala je razrušiti željezni ku prugu izme u stanica Repušnica i Gra enica.

Druga moslava ka brigada imala je zadatak da postavi osiguranje— prema uporištu Kutina na liniji — kota 115, te pravcem sjever preko ceste do ruba šume, a zatim dalje na zapad preko Ciglenice do Brunovca. Na cestama je trebala podi i barikade i minirati teren.

Tre a brigada 33. divizije s jednim bataljonom i desetinom diverzanata imala se probiti preko ceste Ilova— Banova Jaruga do mosta na Ilovi, te ga minirati. S drugim bataljom trebala je da minira mostove u Batini, i isto no od nje postaviti zasjedu. S tre im bataljom morala je postaviti zasjedu prema Gojilu u kome je bilo oko 300 ustaša.

Napad je po eo 8. XII u 22.00 sata.³⁴⁵ Prva brigada napala je uporište Husein s dva bataljona. Podilaženje protivni kim položajima uspješno je izvršeno. Zahvaljuju i iznena enju protivnik je u samom po etku odba en prema sredini sela. Tu se u nekoliko ku a utvrdio i iz njih je davao jak otpor. Pošto je požar od zapaljenih ku a osvjetljavao prostor bilo im se teško približiti. Borba je trajala do 06.30 sati nakon ega su bataljoni povu eni. Iako su protivniku naneseni znatni gubici, on se ipak održao te ni uporište nije do kraja likvidirano.³⁴⁶

Istovremeno 3. brigada s jednim bataljom napada Batinu u kojoj je bilo 40 vojnika sigurnosnog bataljona 1. koza ke divizije. Borba je po ela u 01.00 sat, atrajala je pola sata. Za to vrijeme bataljon je protivnika istjerao iz rovova, te ga natjerao u selo gdje ga je uništilo.³⁴⁷ Tako er je i bataljon što je imao zadatak da razruši most na Ilovi to uspješno obavio. On je uz pomo diverzanata razrušio most dug 15 m.

Slijede eg dana, tj. 10. XII, Štab Divizije izdao je zapovijed da se na glavnoj cesti u rajonu Kutine napadnu protivni ke kolone. Prvoj moslava - koj brigadi je nare eno da sa dva bataljona napadne protivnika u Škarju i Tucila i. Tre i bataljon trebao je držati osiguranja na liniji Gra enica—Mikleuška. Tre a brigada 33. divizije dobila je zadatak da sa dva bataljona nastupi prema Tucila i, s tim da uspostavi vezu s lijevim krilom Prve moslava ke brigade i da na tom prostoru napadne protivni ke kolone bez obzira na to da li su u prolazu ili su u kautomanu. Drugi bataljon trebao je ostati u rezervi, a tre i da drži u Stupova i zbog osiguranja odstupanja brigade od protivnika u Gojilo. Druga moslava ka brigada po toj zapovijedi trebala je u suradnji s diverzantima 3. diverzantskog odreda savladati protivni ke straže i minirati mostove na Ilovi i na povratku s tog zadatka napasti protivnika u selu Zbjegova i.³⁴⁸

Nakon primljenih nare enja brigade su krenule na izvršenje zadataka. No, u nastupanju prema mjestu napada 1. i 3. brigada naišle su na koza ke jedinice, koje su isle pravcem Mikleuška—Srpsko Selište, pa je to omelo njihov plan. Na mjesto akcije brigade su stigle kasnije od predvi enog roka,

tek u sumrak, pa su se štabovi 1.3. brigade dogovorili da napadnu kozake samo u selu Tucila i. Napad na protivnika izvršila su dva bataljona 1. brigade, dok je 3. držala osiguranje. Zahvaljuju i dobrom podilaženju borci su se neprimje eno približili protivniku, te su na njega otvorili vatru iz sveg oružja, a potom su izvršili juriš. Medu protivnikom došlo je do panike, te je ubrzo dijelom pobijen, a dijelom pohvatan.

Nakon završetka akcije brigade su se preko Mramor-brda povukle u polazne baze.

U akciji na Husein i Tucila u 1. moslava ka brigada nanijela je protivniku gubitke od 110 mrtvih i 15 zarobljenih oficira, podoficira i vojnika. Zaplijenjena su tri mitraljeza, dva laka minobaca a, šest automata, dvadeset pušaka, devet pištolja i 11 600 metaka. Uništen je jedan kamion, etiri druga prijevozna sredstva, jedan most i razorena željezni ka pruga na 28 mjesta. Istovremeno brigada je imala gubitke od sedam mrtvih i 35 ranjenih.³⁴⁹

Napad na uporište Zbjegova u

Dva dana poslije borbi u Tucila i Štab Divizije izdao je zapovijed da se izvrši napad na protivnika u selu Zbjegova i. Ovo, kao i tri prethodna sela, nalazilo se na cesti Banova Jaruga—Zagreb. U njemu se nalazila stalna posada od 50 vojnika medu kojima je bilo Nijemaca i Kozaka. Ona je, uostalom kao i posade u drugim selima uz cestu i prugu, osiguravala prolaz okupatorskim i kvislinškim snagama od srijemskog fronta u pravcu Zagreba i obratno. Od naoružanja imali su jedan teški i jedan laki minobaca , šest mitraljeza, pet automata, dva tromblona i puške. Utvr eni su bili strelja kim rovovima i šest natkrivenih zemljanih bunkera. Uporište je bilo ogra eno bodljikavom žicom.

U vezi s ovom zapovijedi nare eno je 2. brigadi, kojoj je pridodana eta jurišnih pionira, tri teška minobaca a i tri protutenkovska minobaca a, da s jednim bataljonom i jurišnom etom napadne i uništi uporište. S drugim bataljonom trebala je postaviti osiguranje prema Gojilu s južne, a tre im tako er prema Gojilu, ali s isto ne strane.

Tre a brigada dobila je zadatak koji je prije toga bio dodijeljen 2. brigadi, da s jednim bataljonom i vodom diverzanata likvidira posadu na mostu preko Ilove i da po završetku toga zadatka zajedno s jedinicama 2. brigade osigurava u zapadnom dijelu sela Zbjegova e pozadinu jedinica što e napadati uporište. S ostala dva bataljona izvršit e rušenje željezni ke

pruge izme u Repušnice i Kutine. Nakon toga bataljoni trebaju izi i na cestu i tu sa ekati protivni ke kolone.

Sve jedinice morale su pristupiti izvršavanju dobivenih zadataka 15. XII u 23,30 sati.³⁵⁰

Druga moslava ka brigada poela je napad na Zbjegova u dosta sporo i bez snažne vatre. Slaba je bila i suradnja raznih jedinica, a otpor protivnika bio je vrlo jak. Nakon tri sata borbi, pošto nije bilo izgleda na uspjeh, Štab

Borci 53. divizije na položaju kod rijeke Ilove

Divizije izdao je nare enje da se napad obustavi i brigada povu e na polazne položaje.

Tre a brigada 33. divizije napala je posadu u bunkerima kod mosta preko Ilove na željezni koj pruzi Novska- Zagreb. Bataljon što je odre en da poruši taj most mogao se kretati samo cestom, jer se s njene obadvije strane nalazila voda duboka oko jedan metar. Pošto je protivnik primijetio bataljon, otvorio je na njega vatru tako da mu je onemogu io da se približi mostu. Zbog toga se bataljon povukao. Prilikom povla enja miniran je armirano-betonski most na cesti preko Ilove dug 20 metara. Nakon toga bataljon je prema nare enju krenuo u zapadni dio sela Zbjegova e da se spoji s jedinicama 2. moslava ke brigade. Me utim, njene jedinice nisu više bile u Zbjegova i, te se bataljon povukao u pravcu sela M. Vukovje gdje se spojio s jedinicama 2. brigade.

Druga dva bataljona 3. brigade, 33. divizije, koji su imali zadatak da ruše željezni ku prugu, uspjeli su je presje i na 20 mjesta, ime su uništili 40 tra nica. Ispred sela Batine, na cesti preko potoka Husijanec, minirali su betonski most dug 15 metara.³⁵¹

Ovim doga ajima završena je aktivnost Divizije u rajonu Kutine. Likvidirana su tri uporišta, srušena tri ve a mosta i željezni ka pruga prekinuta je na oko 60 mjesta. Nije uspio napad 2. moslava ke brigade na uporište Zbjegova u. Tako er nije porušen ni jedan most na željezni koj pruzi preko Ilove. Na osnovi toga može se zaklju iti da je i pored toga Divizija izvršila zadatak zbog kojeg je došla u taj kraj.

BORBA i. MOSLAVA KE BRIGADE KOD SRPSKE KAPELE

Dok su se 2. i 3. brigada pripremale, prva za napad na uporište Zbjegova u, a druga da sruši mostove preko Ilove i minira željezni ku prugu Banova Jaruga—Kutina, dotle je 14. XII od Štaba 10. korpusa stigla zapovijed Štabu 33. divizije da s jednom ja om brigadom ometa saobra aj na liniji Vrbovec—Križevci. Primivši tu zapovijed Štab Divizije izdao je nare enje 1. moslava koj brigadi da se što prije prebaci u taj kraj. Ona je krenula još istog dana te se smjestila u selima Srpska Kapela i Farkaševac.³⁵²

U Vrbovcu i Gradecu nalazile su se ja e snage 1. hrvatske udarne divizije, koja je formirana po nare enju poglavnika NDH dra Ante Paveli a. U njen sastav ušli su pripadnici PTS-a i ustaške vojnica. Osim toga zapovjedništvo zrakoplovstva, mornarice i Državne radne službe NDH morale su izdvojiti 10% ljudi iz svojih sastava od 1910. godišta mlade i uputili ih za formiranje divizije. I svi lova ki, gorski, doknadni i posadni

zdrugovi morali su tako da izdvojiti 10% svog sastava te ga uputili u Zagreb. Istovremeno je vršen izbor podoficirskog i oficirskog kadra i to na osnovu dva kriterija:

- a) Najprije su u obzir dolazili dobrovoljci i
- b) Oni koje se smatra pouzdanima, koji su do tada bili odlikovani za zasluge i koji su duže vremena proveli u borbama protiv jedinica NOV i POJ.

U sastav i. hrvatske udarne divizije morali su dati:

I	1. Zapovjedništvo zrakoplovstva	159	domobrana	podoficira	i oficira
— 2. Zapovjedništvo mornarice	126	»	»	..	
3. Državna radna služba	400	u	»j	..	
Ukupno:	675	domobrana	podoficira	i oficira	
II 1) 1. gorski zdrug	205				
2) 2. gorski zdrug	'79	»			
3) 4. gorski zdrug	105			»>	
4) 2. lovački zdrug	.56	»»			
5) 3. lovački zdrug	231		»>	>)	
6) 4. lovački zdrug	204		»>	»>	
Ukupno:	1080	»			
III 1) Zagrebački posadni zdrug	149	»>	»»	..	
2) 1. posadni zdrug	96				
3) 2. posadni zdrug	121			»>	
4) 3. posadni zdrug	96	»			
5) 4. posadni zdrug	96				
6) 1. doknadni zdrug	360	»			
7) 5. posadni zdrug	100	»			
8) 6. posadni zdrug	122	»			
9) 7. posadni zdrug	75	»>			»>
10) 2. doknadni zdrug	262				
11) 8. posadni zdrug	112	»			
12) 9. posadni zdrug	94	»			
13) 3. doknadni zdrug	219	»	»>	»>	
Ukupno:	1902	»			
Sveukupno I III	>657	»			

Prema tome i. hrvatska udarna divizija je na dan formiranja brojila 3657 vojnika, podoficira i oficira. Kasnije se taj broj stalno povećao tako da je po etkom 1945. godine imala više od 10.000 vojnika.

Iz baza oko Kapele Prva brigada je osmatrala teren prateći i kretanje

protivnika. Do prvog sukoba došlo je s jednom prethodnicom protivni kih snaga 20. XII kraj sela Gradec. Izbacila je tada iz stroja sedam protivni kih vojnika i zaplijenila nešto oružja.

Sutradan, 21. XII 20. pukovnija 1. hrvatske udarne divizije krenula je od Grade a u selo Haganj, a odatle cestom prema položajima Prve brigade. Prije ulaska u selo protivnik se razvio u borbeni poredak lijevo i desno uz cestu. Druga protivni ka kolona kretala se preko sela St. Glog, te preko kote 128, prema zapadnom dijelu sela Srpska Kapela. Neke jedinice ove grupacije isle su šumom prema po etku sela Bukovac, pa su tako ugrozile bo ni položaj brigade.

Borba s protivnikom poela je 21. XII u 10,10 sati. Poslije obostrane po etne vatre protivnik je na položaj brigade otvorio jaku minobaca ku vatru. Pod njenom zaštitom i ubacivanjem u borbu novih snaga po eo se lijevim krilom približavati položaju brigade. Zbog toga je Štab brigade izvršio rokiranje svojih manjih snaga prema ivici šume i selu Habjanovac, pa je protivnik zaustavljen i odbijen. No, zbog stalnog pritiska protivnika na lijevom krilu, brigada se morala povu i te je u selu zauzela druge položaje. Tu je neko vrijeme pružala otpor, ali je pred sve ja im pritiskom morala odstupiti. Poslije toga zauzela je položaje na liniji Ivan ani—Kabal i od sela Kabal prema selu Farkaševac. Ispred tih položaja i bo no na lijevoj i desnoj strani, isturila je predstraže a patrole su pratile kretanje protivnika.

Pošto se probio u selo Srpsku Kapelu, protivnik je produžio preko Farkaševca i sela Bole te je oko 23,00 sata prešao preko potoka Velika i s jednim dijelom jedinica otišao u pravcu Bjelovara. S drugim dijelom snaga ostao je u Srpskoj Kapeli do jutra 22. XII, a tada je i taj dio otišao u pravcu Bjelovara.

Za vrijeme borbi u Srpskoj Kapeli 1. hrvatska udarna divizija (1. HUD) imala je 27 mrtvih i 19 ranjenih, a 1. moslava ka brigada osam mrtvih i 11 ranjenih.³⁵⁴

Nakon ovih borbi 1. brigada krenula je preko azme u sastav Divizije.

NAPAD NA UPORIŠTE KLOŠTAR—IVANI

Nakon povla enja sa sektora Kutina -Banova Jaruga 2. i 3. brigada otiše su 14. XII u prostor oko Garešnice, te su se tu odmarale do 18. XII 1944. Tada su doble nare enje za pokret, uputile su se u podruje azme. Druga moslava ka brigada smjestila se u selima D.Vagovina i Milaševac, a Tre a u D. Dragancu i Komuševcu. Cilj ovog pokreta bio je da se težište divizijskih operacija prenese u prostor Križ—Ivani -Grad.

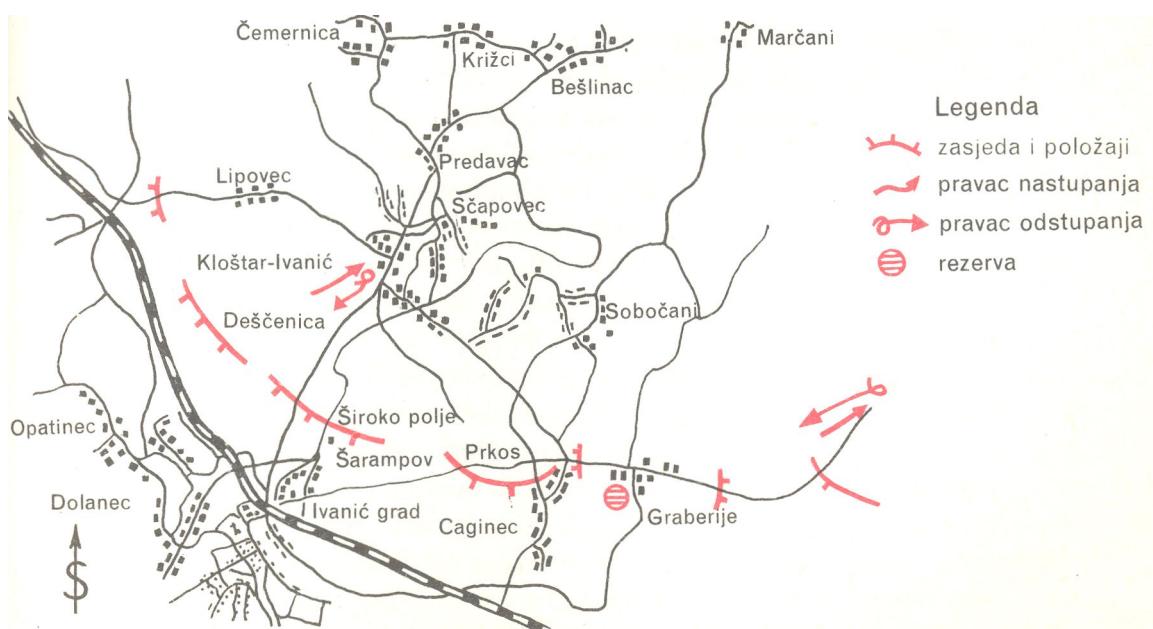
U ovim bazama brigade su provele do 21. XII kada su primile zapovijed Štaba Divizije o napadu na uporište Kloštar—Ivani.³⁵⁵ Napad koji je bio planiran za 21/22. XII morao je biti odgoden za jedan dan, jer se zbog nabujalosti esme nije moglo prije i na drugu stranu. Tada je pontonirska eta Divizije na inila provizorne prijelaze.

U Kloštar-Ivani u nalazilo se tada oko 300 protivni kih vojnika od kojih su 180 bili inžinjeri 1. koza ke divizije. Ostatak od 120 vojnika otpadao je na bicikliste 1. bojne ustaško-domobranskog brzog zdruga. Bili su naoružani sa 12 puškomitrailjeza, jednim teškim minobaca em i puškama. Nalazili su se isklju ivo oko crkve u zgradama: šumarije, ustaškog tabora, samostanu i apoteci. Prema prvoj informaciji posebnih utvr enja kao što su bunkeri, rovovi, bodljikava žica i minska polja, nisu imali. U informaciji što ju je dobio Štab Divizije stajalo je da u mjestu postoji samo jedan bunker i to na raskrš u prema Ivani -Gradu.

U Ivani -Gradu, uporištu udaljenom samo tri kilometra, bilo je 920 vojnika koji su pripadali raznim jedinicama. U Lupoglavu bilo je 300, a u Križu 500 pripadnika 1. koza ke divizije i mjesnih ustaša.³⁵⁶

Na osnovu zapovijedi Štaba Divizije br. 259 od 20. XII 1944. godine nare eno je:

Skica položaja Kloštar-Ivani

3- brigadi oja anoj etom jurišnih pionira, jednim topom 52 mm i tri teška minobaca a da:

a) s jednim bataljonom kojem su prirodana navedena poja anja napadne uporište sa sjeverne strane od strane sela S epovec,

b) s drugim bataljonom, poja anim sa dva protutenkovska minobaca-a engleske proizvodnje, izvrši napad s jugozapadne strane na me uprostoru cesta: Kloštar—Ivani -Grad—Kloštar. Njegov zadatak bio je da na sebe veže protivni ke snage i da tako bataljon što je napadao sa sjeverne strane lakše izvrši glavni zadatak,

c) Tre i bataljort ostao je u Graberju u divizijskoj rezervi.

2. brigada s tri teška minobaca a dobila je zadatak da:

a) postavi osiguranje prema Lupoglavu i Ivani -Gradu na liniji: Lipovac—Peš enica—Široko Polje— pravac selo Prkos, s tim da tu uspostavi vezu s bataljom 3. brigade koji je bio u divizijskoj rezervi. Ona je imala zadatak da minira ceste prema uporištu i tako sprije i dolazak tenkova.

Bataljon 1. brigade dobio je zadatak da postavi osiguranje prema Križu na liniji: Bunjani—Grabovac. Kao i 2. brigada trebao je minirati cestu u pravcu Križa.³⁵⁷

Napad je po eo 22. XII u 21,30 sati. No, u me uvremenu od kada je Štab Divizije dobio podatke o snazi protivnika u uporištu pa do po etka napada na uporište došlo je u njega još oko 650 protivni kih vojnika, pa ih je tada bilo oko 950. inili su ih vojnici 2. i 3. satnije 1. bojne Brzog zdruga, dvije inžinjerijske satnije kozaka sve u ja ini od oko 700 vojnika, te oko 250 pripadnika 4. ete 1. pionirskog bataljona 1. koza ke divizije. Raspolagali su sa etiri teška minobaca a i ve om koli inom automatskog oružja. U me uvremenu su iskopali rovove i sagradili bunkere od zemlje i drveta, a utvr enja su opasali sistemom obrane od bodljikave žice. Na tornju crkve stalno se nalazio protivavionski mitraljez.

Uvjjeti za napad, kao i sam zadatak, bili su dvostruko teži nego što su to pretpostavljali Štab Divizije te štabovi 3. i 2. moslava ke brigade.

Nakon po etka napada 3. bataljon 3. brigade oprezno je nastupao, te je neprimje en stigao do središta mjesta, tj. do op inske zgrade. Tu je na njega otvorena žestoka vatrica iz teških minobaca a i automatskog oružja što ga je prisililo da se zaustavi. Za samo pola sata ovaj bataljon izgubio je 20 boraca.

Da bi ga zaštitio Štab Brigade je naredio minobaca kom odjeljenju da otvori vatru na položaje protivni kih minobaca a. Kada se pristupilo izvršavanju njegova nare enja utvrdilo se da su mine neispravne, pa je tako ta pomo otpala. Nakon toga nare eno je da se protutenkovskim topom ušutka protuavionski mitraljez na tornju. Bilo je potrebno samo nekoliko

granata da se mitraljez više ne javi. To je ujedno bilo i posljednje što je u injeno na rasporedu snaga ovog bataljona.

Prvi bataljon napredovao je do crkve. Tu je naišao na bunkere na raskrš u ulica i zapadnom dijelu crkvenog dvorišta. Nakon kratke ali teške borbe, protivnik je bio likvidiran, te se povukao u zgradu prema šumariji. Tada je Bataljon pristupio osvajanju zgrada. Zauzeo je dvije, od kojih je u jednoj bio Štab pionirskog bataljona i. koza ke divizije. U borbi za zgradu poginuo je njegov komandant ataman Aleksandar Bojko.

Pošto daljnje napredovanje i. bataljona zbog otpora kozaka nije bilo mogu e, 23. XII oko 01.30 sati upu en je na taj sektor vod jurišnih pionira. Oni su minirali župni dvor u kojem je bilo 30 kozaka te su svi završili pod ruševinama.

Borbe su trajale do 05,00 sati ujutro i do tada je zauzeto devet bunkera i tri zgrade. Pošto je preostalo još bunkera i utvr enih zgrada, Štab Divizije zaklju io je da do dana ne e biti mogu e zauzeti uporište, te je naredio da se napad obustavi, a brigada povu e. To je ubrzo bilo i u injeno.

Protivnik je u borbi imao 49 mrtvih, 13 zarobljenih i više ranjenih.. Izgubio je: 24 puške, jedan automat, jedan pištolj, više ru nih bombi i metaka, jednu radio-stanicu, jedan telefon, 12 konja, 6 sedala, 24 šinjela, 32 para uniformi i 2 5 pari cipela, te ve i broj pokriva a, ranaca, šatorskih krila i druge opreme. Sav ovaj plijen brigada je ponijela prilikom povla enja.

Brigada je imala osjetne gubitke. Poginulo je osam, a ranjana 5 2 boraca i rukovodioca. Od oružja uništen je samo jedan puškomitraljez engleske proizvodnje. Mrtvi i njihovo oružje izneseni su tokom borbe.³⁵⁸

Nakon povla enja iz Kloštra 2.13. brigada vratile su se u svoje baze, a i. brigada smjestila se u mjestu Dubravi.

Iako su u izvještaju Štaba brigade o ovoj borbi isti e da se Štab 3. bataljona nije snašao, da su komande eta 1. bataljona malo pažnje poklanjale službi veze i da su teški minobaca i zakazali, ipak glavni razlog što uporište nije likvidirano nije bio u tome. To dokazuje i spomenuti izvještaj u kojem se navodi da su moral i borbenost boraca bili odli ni. Glavni uzrok tome je neto na informacija. Nije isto da li su bataljoni u napadu imali pred sobom 300 ili 950 protivni kih vojnika, da li je protivnik bio utvr en ili nije i da li je imao samo jedan ili pet teških minobaca a. Sli no je bilo i u pogledu drugog naoružanja. Zadatak je zapravo bio mnogo teži nego što se o ekivalo.

DIVIZIJA POTKRAJ 1944. GODINE

U toku protekla dva mjeseca Divizija je ratovala na saobrajajnicama Dugo Selo—Banova Jaruga, Dugo Selo—Križevci—Bjelovar i u okolini Bjelovara. S obzirom na to da su borbe bile vrlo intenzivne, znatan broj boraca i rukovodilaca bio je izbaen iz stroja. Među mrtvima i ranjenima bilo je brigadnih, bataljonskih i etnih rukovodilaca. Broj onih koji su samovoljno napuštali jedinice smanjio se do te mjere da se sveo na pojedince. S druge strane zbog velikih uspjeha saveznika na isto nom i zapadnom frontu i NOV u Jugoslaviji domobranstvo je bilo u rasulu te su sve veće skupine domobrana prelazile na stranu NOV i POJ. Usporedo s time sve veći broj građana odazivao se pozivima za mobilizaciju u NOV i POJ. Zbog toga, i sve veći ih gubitaka, brojano narastaju sve jedinice 10. korpusa pa tako i 33. divizija.

Potkraj prosinca 1944. godine ona je po spisku imala 4034 borca i rukovodioca. Među njima bilo je 3315 boraca, 387 podoficira, 101 oficir i 231 politički rukovodilac. S obzirom na to da je bilo ranjenih i bolesnih koji su bili u bolnicama i na oporavku na licu mjesta bilo je 3037 vojnika i starješina.³⁵⁹ Injenica da je oko 1000 bilo izvan stroja pokazuje kakav je bio intenzitet njenih borbi u proteklom vremenu.

U sastavu naoružanja Divizija je tada imala: 1693 puške sa P3714 metaka, 247 automata sa 34857 metaka, 180 puškomitrailjeza, 8 lakih i 8 teških minobaca a, 150 pištolja, 951 ručnu bombu, 14 protutenkovskih minobaca a, 7 protutenkovskih pušaka, 5 pontona, 200 kg eksploziva, 140 kordi i 21 nagaznu minu. U sastavu službe veze imala je 6 radio-stanica, 4 telefonske centrale, veći broj telefona, 28 km žice i 15 signalnih pištolja. U sklopu intendanture i za potrebe transporta imala je 18 kola, 12 tegle ih, 185 tovarnih i 56 jaha ih konja.³⁶⁰

Usporede li se ti podaci sa onima potkraj listopada 1944. godine do i e se do zaključka da je brojno stanje Divizije za to vrijeme povezano za više od 1000 ljudi i da je znatno povezano i njena vatrena moć. To prije što se poveao broj automatskog, teškog i protivoklopog oružja i mina. Ovo je potrebno istaći zbog toga što su se protivničke posade u naseljenim mjestima, pa i na otvorenom terenu, sve više utvrđivale pa su se samo u uvjetima posjedovanja takvog oružja mogli uspješno izvoditi i voditi borbe.

Usporedo s poveanzom Divizije i ja anjam njene udarne moći stalno je

podizana i njena borbena spremnost. To se odnosi kako na brigade, tako i specijalizirane jedinice koje su bile sposobne za svaki zadatak. To su dokazale u toku protekla dva mjeseca kada su veću zadatku u potpunosti izvršile. Druga moslava ka brigada nasuprot njima bila je znatno slabija. Dok su štabovi 1. i 3. brigade te štabovi njihovih bataljona bili uglavnom popunjeni i kao vojna rukovodstva zadovoljili, dotle to nije bio slučaj u 2. brigadi. Tu Štab brigade nije neko vrijeme bio potpun. Komandant se nalazio na kursu, a na elnik koji ga je zamjenjivao nije zadovoljio. Politički komesar brigade nije se u borbama zalagao te nije zadovoljio. Isto se to može reći i za pomoćnika političkog komesara koji, iako se zalagao, zato što je mlad kao partizan, nije imao potrebno iskustvo.

Slična situacija bila je i sa štabovima bataljona. Npr. Štab 1. bataljona izmijenjen je dva puta u roku od mjesec dana. Komandant je najprije bio ranjen, pa kada se vratio s liječnjakom ponovo je obolio te se vratio u bolnicu. Slijedno se dogodilo i s političkim komesarom. Umjesto dotadašnjeg koji je ranjen bio je postavljen drugi, ali je on odmah poslan na kurs. Tako je bataljon neko vrijeme bio bez komandanta i političkog komesara. Štab 2. bataljona bio je potpun, ali nije zadovoljio. To se najprije odnosi na njegova komandanta koji je smijenjen zbog toga što je bataljon samovoljno napustio 24 sata. Na njegovo mjesto postavljen je operativni oficir 3. bataljona. Stanje u 3. bataljonu bilo je zadovoljavajuće. Štab je kao cjelina, a i lanovi kao pojedinci, uspješno vodio jedinicu.³⁶¹

Svaka od brigada imala je potkraj godine po tri bataljona. To znači da je i u 3. brigadi rasformiran 4. bataljon te su njegovi borci i rukovodioci razmješteni u tri bataljona. Svaka brigada imala je etu za vezu, bolnički vod, izviđaci i radni vod.

Osim brigada u sastavu Divizije bili su tada: izviđaci, inžinjerijski bataljon, eta za vezu i bolnički eta. Osim njih u Štabu Divizije, štabovima brigada i bataljona postojali su obavještajni oficiri koji su rokovodili službom za otkrivanje protivničkih agenata i destruktivnih elemenata u jedinicama. U njima su takođe postojali i informativni oficiri koji su radili na prikupljanju podataka o protivniku i njegovim namjerama. Pri Štabu Divizije, štabovima brigada i bataljona postojale su intendanture koje su se brinule za prehranu, opremu i naoružanje jedinica.

Haubi ka baterija koja je ranije bila u sastavu Divizije prešla je u sastav Artiljerijskog diviziona pri Štabu 10. korpusa.

Sve te specijalizirane jedinice bile su opskrbljene odgovarajućim materijalom, a nastavom i praktičnim radom, prije svega iskustvom, ste enim u borbama, sposobne su se te su u pogledu izvršavanja zadatka zadovoljile.

Prema tome, a uzme li se u obzir i to da su moral, borbenost, prehrana, zdravlje pa i oprema zadovoljili, može se reći da je Divizija kao cijelina uspješno izvršila svoju zadaču.

Protekle borbe pokazale su da su minobaca i jedno od najubojitijih oružja toga vremena. To su osjetile sve tri brigade u mnogim borbama od rujna pa do kraja 1944. godine. Dovoljno je obratiti pažnju na borbe u Novigradu, Kloštru, Lupoglavu, a narođito Kloštar-Ivaniću, pa će se vidjeti da je najveći broj ranjenih i mrtvih bio upravo od tog oružja. Zbog toga je Štab Divizije naredio da se u toku studenoga i prosinca u svakoj brigadi odabere po 45 boraca i da ih se što bolje obući u rukovanju minobaca. Taj kurs u svim brigadama bio je završen do 20. XII 1944. godine, te su brigade došle u situaciju da svaka može primiti uz postojeće još po 10—12 teških minobaca a.³⁶²

injenica da su u jedinice Divizije stalno pridolazili novi ljudi, civili i domobrani, nalagala je njenim političkim rukovodstvima, partijskoj i skojevskoj organizaciji da se maksimalno založe za što potpunije političko obrazovanje njenog cjelokupnog sastava. Da bi se taj zadatak što uspješnije obavio nastojali su da se što više osposobe politički delegati vodova, zamjenici političkih komesara i komesarji eta. Zbog toga su u bataljonima i brigadama u toku XII mjeseca održana za njih predavanja kao što su:

1. Uloga političkih rukovodilaca u NOV i POJ.
2. Razvitak antifašističkog pokreta u svijetu i u nas i stvaranje demokratskog bloka protiv fašizma (Atlantska povelja, Moskovska i Teheranska konferencija i II front).
3. JNOF i uloga KPJ u njegovu stvaranju.
4. AVNOJ i ostala zemaljska vijeće u Jugoslaviji. Stvaranje nove demokratske federalne Jugoslavije i novog jugoslavenskog patriotizma.
5. Nova pobjeda NOP (Sporazum Tito—Šubašić).
6. Uvanje tekovina NOB, izbori i obnova zemlje.
7. O karakteru naše vojske, disciplini i vojni kojnosti.³⁶³

O tim temama održavali su predavanja komesari bataljona i brigada, a poslije njih se vodila diskusija. Nakon toga komesari eta, njihovi zamjenici u etama, te politički delegati u vodovima, morali su na sastancima vodova i eta održavati predavanja za sve borce. Lanovi KP i SKOJ-a na teoretskim sastancima posebno su proučavali navedene teme, te su na skupovima svih boraca sudjelovali u objašnjavanju mnogih pitanja. No, kako su mnogi komunisti s dužim partijskim i skojevskim stažom otišli u brigadu KNOJ-a (Korpus narodne obrane Jugoslavije) to su lanovi KP i SKOJ-a po stažu u organizacijama bili pretežno mladi. Zbog toga je bilo potrebno da se i njihovo naobrazbi pokloni veća pažnja.

U toku prosinca u Diviziji su bila 404 lana i 68 kandidata Komunisti - ke partije. Savez komunisti ke omladine imao je 448 lanova.³⁶⁴ Prema tome u Diviziji je bilo 920 komunista. To zna i da je jedan komunist dolazio na dva vanpartijca. Taj omjer bio je vrlo dobar. No, tako izgleda samo s formalne strane. Kada se uzme u obzir da su mnogi lanovi KP, kandidati i lanovi SKOJ-a bili tek primljeni u organizaciju onda se dobiva jasnija predodžba o njihovoj politi koj izgra enosti. No, bez obzira na to i ovi politi ki pokazatelji upu uju na zaklju ak da je Divizija postala znatno sposobnija i kompaktnija vojna formacija i da je njen doprinos op oj borbi naroda za oslobo enje postao tada znatno ve i, nego je bio prije toga.

Politi kim, kulturno-prosvjetnim i zabavnim radom u Diviziji bavili su se i odjeli za agitaciju i propagandu. Oni su izdavali novine, umnožavali razne materijale, organizirali foto-službu. Uz njih su postojale kulturno-umjetni ke družine i glazbe. One su svoju aktivnost razvijale me u borcima, ali i u narodu.

USPOSTAVLJANJE VIROVITI KOG MOSTOBRANA I BORBE DIVIZIJE OD i. DO 3.1.1945. GODINE

Osmog prosinca 1944. godine štabovi 6. i 10. korpusa NOV i POJ uspostavili su vezu s jedinicama Crvene armije u Bar u. Nakon toga preko Drave u Viroviticu preba ena je 233. pješadijska divizija Crvene armije. Samim time ona je formirala viroviti ki mostobran. Da bi ga oja ala Divizija je u Pitoma u poslala jedan svoj puk i divizion artiljerije. Ali ona je bila slaba, jer je u borbama kod Batine na Dunavu i u nastupanju kroz Baranju izgubila velik broj boraca i rukovodilaca.

S obzirom na to da su njema ke snage u Srijemu i na desnoj obali Dunava uspostavile front, nisu mogle dopustiti da u njegovojo pozadini imaju na sektoru Virovitice mostobran Crvene armije i da im snage 6. i 10. korpusa NOV Jugoslavije ugrožavaju pozadinu fronta. Zbog toga su Nijemci i ustaše po eli na sektor Podravine prebacivati jake snage. Radi toga su na ovaj sektor prebacivali pješadijske i tenkovske snage iz Bosne, sjeverozapadne Hrvatske s linije Koprivnica—Križevci—Bjelovar, te iz isto ne Slavonije sa sektora Vinkovci—Osijek— akovo.

Sa zapadne strane, tj. od Koprivnice, Križevaca i Bjelovara nastupalo je u pravcu ur evca, Kloštra, Pitoma e i Virovitice oko 20000 njema kih i ustaško-domobranskih vojnika. Na pravcu ur evac—Pitoma a nastupao je 15. koza ki korpus s dvije konji ke divizije i divizionom artiljerije. S te strane nastupala je i 1. pukovnija PTS-a. S pravca Bjelovara u smjeru V. Pisanice nastupala je 1. hrvatska udarna divizija.³⁶⁵

U uvjetima kada je napadnuta frontalno od ur evca i bo no od Bjelovara 32. divizija, koja se nalazila u prostoru srednje Podravine i Bilogore, bila je prisiljena da napusti Kloštar i Pitoma u, te je 27. XII zauzela položaje na liniji — Sedlarica—Turnašica—Vukosavljevica. Tada je na osnovu nare enja Štaba 10. korpusa, 33. divizija krenula u pravcu Bilogore. Ve 25. XII njene 2. i 3. brigada bile su u selima Ra a i Ploš ica. Slijede eg dana one su isturile patrole u pravcu Šandrovca i Ribnja ke. S tom aktivnoš u nastavilo se i 27. i 28. XII. Dvadeset devetog prosinca u 07,00 sati 2. i 3. brigada krenule su u prostor V. Pisanica—Ivanjska. U toku toga dana protivnik je na Bogazu, kota 228, odbacio s položaja Zagorsku brigadu, pa je da zaštiti bok snaga 10. korpusa na taj položaj upu ena 3. brigada 33. divizije. Istovremeno 2. moslava ka brigada zaposjela je položaj Bubanj—V. Pisanica. Na toj liniji one su 30. XII pristupile utvr ivanju položaja, a s obzirom na to da su imale zadatak da brane viroviti ki mostobran, one su prešle na frontalni na in ratovanja. Toga dana Divizija je uspostavila vezu s jedinicama 32. divizije.

Slijede eg dana, tj. 31. XII, Štab 10. korpusa izdao je zapovijed 33. diviziji u kojoj se kaže:

»Poslije dužih obrambenih bojeva jedinice našeg Korpusa pre i e u ofenzivu radi iš enja i likvidacije neprijateljskih uporišta, Turnašica—Vukosavljevica sa sa slijede im planom napada:

33. divizija: Sa dvije brigade izvršit e napad na neprijateljski položaj Karšanj (k. 262), a zatim po likvidaciji tog položaja kre e na likvidaciju uporišta Turnašice, s tim što e jedna brigada vršiti zaobilazni manevar, izvršiti napad na Turnašicu sa sjeverne strane. Po likvidaciji Turnašice pre i e na likvidaciju, odnosno u zajednici sa 32. divizijom likvidirati neprijateljsko uporište Vukosavljevicu.«³⁶⁶

U vezi s tom zapovijedi štab 33. divizije naredio je 3. brigadi da sa k. 228 napadne protivnika na k. 262 (Karšanj), da je zaposjedne i po svaku cijenu obrani. Jedan bataljon uputio je na zapadnu ivicu sela Sedlarica sa zadatkom da spre ava protivnika ako pokuša da intervenira u vezi sa zadatkom i. bataljona. Sa 3. bataljom treba da vrši pritisak na protivnika u selu Turnašici koga e napadati 2. brigada.

Drugoj moslava koj brigadi naredio je da krene od Brzaje, k. 228, obi e Sedlaricu i sa dva bataljona sa sjeverne i sjeverozapadne strane napadne protivnika u Turnašici, te ih izbaciti s položaja. S jednim bataljonom ima zadatak da osigurava prostor prema Otravancu, k. 143—k. 131, s tim da se na Sedlarici poveže sa 3. brigadom.

Prva zagorska brigada dobila je zadatak da sa dva bataljona zaposjedne

dotadašnje položaje 3. brigade s tim da izvida prema sjeverozapadu do predjela Turski grobovi, a preostala dva da zadrži u rezervi.

Haubi ka baterija treba da zauzme položaj na k. 228 i da djeluje po nare enju štaba 2. brigade.³⁶⁷

Slijede eg dana 33. divizija je izbila na odre ene položaje i povezala se sa i. zagorskom brigadom, koja se nalazila na kotama 227, 228 i 250, južno od Vukosavljevice. Tada je protivnik poduzeo napad protiv snaga 10. korpusa na k. 235 i 238 radi toga da osigura slobodan prođor njegovih jedinica prema Špiši -Bukovici i Virovitici. Vide i te namjere Štab korpusa aktivirao je 33. diviziju da što prije s jednom brigadom izvrši pritisak na Orovanski brije i Karšanj. Me utim, zbog zakašnjenja Divizije protivnik je poslje višesatne borbe i uz ve e gubitke zauzeo kote 235 i 238. To je primoralo 32. diviziju da se povu e, 333. divizija je obustavila napade te se povukla na njene dotadašnje položaje.

Drugog sije nja 1945. godine protivnik je osigurao nesmetano nastupanje njegovih trupa prema položajima jedinica Crvene armije, te ih je još isti dan napao prethodno zauzevši Buštinu i Špiši -Bukovicu postavivši bo -no osiguranje na visini Zidine — k. 203—Golo Brdo, k 223. Pokretom njegovih snaga prema Špiši -Bukovici protivnik je oslabio sektor Sedlarica—Vukosavljevica, pa je nastao pogodan trenutak da snage 10. korpusa udare njemu u bok i da tako oslabe jak pritisak na položaje jedinica Crvene armije.

Trideset tre a divizija je sa 2. i 3. brigadom izvršila napad na sektoru Sedlarica—Vukosavljevica s op im pravcem nastupanja prema Starom Gradecu s namjerom da protivni kim snagama do e iza le a. Istovremeno i. zagorska brigada izvršila je napad na k. 235 i 238 s time da poslje pomogne 33. diviziji u napadu na Vukosavljevicu.

Tada je 32. divizija napala protivnika na liniji: Zidine — k. 203 i 223 s tim da poslje poja ana 18. brigadom 6. korpusa izvrši iš enje Špiši -Bukovice.

U toku no i 3. brigada 33. divizije zauzela je kotu 275 (Orovanski brije) i potjerala protivnika iz sela Sedlarice. Poslje toga ona je zaobišavši utvr eni Karšanj zauzela Turnašicu. U isto vrijeme 2. moslava ka brigada zauzela je sjeverozapadni dio Velikog brda i probila se do Turnašice s južne strane. Prva zagorska brigada o istila je k. 235 is dijelom snaga upala u Vukosavljevicu te pomogla 2. brigadi u iš enju sela.

Usporedo s time i 32. divizija izvršila je svoj zadatak zauzevši kote 203 i 223, te kosu Zidine.

Protivnik je 3.1. 1945. godine držao isto ni dio Velikog brda, to no iznad Vukosavljevice, k. 238, željezni ku stanicu u selu i vis Karšanj.

Toga dana oko 10.00 sati 2. moslava ka brigada je uz kratku minobaca ku i artiljerijsku vatru izvršila napad na Karšanj radi ega se protivnik povukao prema sjevernom dijelu sela Turnašica.

Druga moslava ka brigada nastavila ga je progoniti, a jedan njen bataljon izvršio je napad na isto ni dio Velikog brda od kuda ga je i protjerala. Poslije toga je s Tre om brigadom izvršila iš enje Turnašice, a sa i. zagorskom Vukosavljevice.

Pošto se protivnik i poslije toga zadržao na koti 238 (Radoti), željezni koj stanici Vukosavljevica i na briješu isto no od mjesta, 1. zagorska je napala na k. 238, ali je zbog artiljerijske vatre protivnika, koji ju je tukao od željezni ke stanice, morala odstupiti.

Poslije tih uspjeha 33. divizije, lijevo krilo protivni kog fronta ostalo je nezašti eno te se on na brzinu i u neredu povukao od Špiši -Bukovice prema Gradcu i Pitoma i. Nešto kasnije povukle su se i protivni ke snage s kote 238, željezni ke stanice Vukosavljevica, te su odstupile u pravcu Pitoma e. Samim time snage 10. korpusa su zaustavile protivni ko nastupanje iji je cilj bio Virovitica. One su ga potukle i odbacile nazad za Pitoma u. Poslije toga zauzele su položaje ispred Vukosavljevice u pravcu Pitoma e.

U tim borbama istakli su se štabovi 32. i 33. divizije, zatim, 3. brigada 33. divizije i 4. bataljon 1. zagorske brigade.

Za cijelo vrijeme borbi sa 233. divizijom Crvene armije nije bilo nikakve suradnje. Naime, ona se uop e nije angažirala u borbi.

Protivnik je u tim borbama imao 150 mrtvih, više od 300 ranjenih i sedam zarobljenih. Gubici 10. korpusa iznosili su 38 mrtvih, 206 ranjenih, etiri zarobljena i osam nestalih.³⁶⁸

Borbe za viroviti ki mostobran u toku sije nja 1945. godine

Pošto je u borbama 2.13.1. 1945. godine protivnik izba en i protjeran s obronaka Bilogore u pravcu Pitoma e i St. Grade a, jedinice 10. korpusa, a samim time i 33. divizije, utvrdile su svoje položaje na liniji k. 193, V. Crešnjevica — sjeverno od Sedlarice u pravcu Karšanja — k. 139. Na desnom krilu Divizija je imala vezu sa 32. divizijom. Na lijevom krilu vršila je pred svojim položajima poja ana izvi anja.

U toku 5. i 6.1 nije dolazilo do borbi. Divizija je bila na istim položajima kao i dan ranije. No, 6.1, predve er njene položaje zauzela je 32. divizija, a 2. i 3. brigada 33. divizije isturene su nešto zapadnije na liniju M. i V. Crešnjevice. Istovremeno se i 1. moslava ka brigada prebacila po nare enju Štaba korpusa iz Moslavine te se smjestila u Lasovac i Pupelicu.

Time je Divizija bila kompletna i rasporeena na sektoru Bilogora—Podravina.

Snage i. pukovnije PTS i 20. pukovnije 1. hrvatske udarne divizije, koje su se nalazile nasuprot jedinicama 32. divizije povukle su se u prostor između Pitoma i Kloštra. Na frontu prema snagama 10. korpusa ostala su samo tri puka 1. koza ke divizije.³⁶⁹

Sedmog siječnja jedinice su bile na položajima i vršile izviđajuću djelatnost. Istog dana Operativni štab (u štabu su bili predstavnici Štaba 10. korpusa NOVJ i 233. divizije Crvene armije) naredio je 33., 32. i 40. diviziji 6. korpusa da na protivnika izvrše opšti napad. Cilj je bio da ga se uništi ili odbaci iz prostora Pitoma i Kloštar. Nave er istog dana jedinice su krenule na izvršenje zadatka.

Trideset treća divizija dobila je zadatak da s dvije brigade vrši pritisak na protivnika u selima Kladari—Dinjevac k. 128 s bojnim osiguranjem prema Pitoma i Kloštru. U prigodnom trenutku trebalo je s jednom brigadom upasti u selo Kladare i time presjeći cestu Pitoma i Kloštar. Inžinjerijski bataljon Divizije dobio je zadatak da minira ceste Kloštar—Pitoma i Kloštar—ur evac.³⁷⁰

Napad je trebao početi 8. I u 07.00 sati, s tim da jedinice do tada iziđu na polazne položaje. Međutim, kada su one stigle pred odredište Dinjevac, utvrdile su da se u selu nalazi oko 250 kozaka koji su tu došli radi bojnog osiguranja koza ke divizije. Tada su jedinice 3. brigade, 33. divizije izvršile napad na selo te su za kratko vrijeme osvojile tri etvrtine mjesta. U međuvremenu protivniku je stiglo pojačanje, zbog toga što 2. brigada nije zatvorila pravac prema Kloštru. Zbog toga je daljnje napredovanje 3. brigade 33. divizije bilo zaustavljeno. Borba se odvijala izmjeni no obostranim napadima sve do 15.00 sati. Tada je protivnik južno od sela uspio probiti položaj brigade pa je na kraju vrijeme razdvojio 1. i 3. brigadu. Nakon pregrupiranja snaga, Divizija je povratila položaje i zatvorila prođor. Takvo stanje ostalo je sve do 9.1 do 04.00 sata ujutro, kada se na osnovu naređenja Divizija povukla.

Prema tome, zadatak što ga je Divizija dobila nije ostvaren. U tim borbenim njenim gubicima iznosili su 11 mrtvih i 89 ranjenih.³⁷¹

Nakon povlačenja Divizija se rasporedila na liniji Sedlarica—Turnašica—Vukosavljevica. Dio snaga bio je na položajima, a dio se odmarao i sređivao. Poslije podne uloge su se izmjenile na taj način što su one s položaja povučene na odmor, a zamjenile su ih one što su se odmarale. Zadatak joj je bio da štiti 40. diviziju koja je držala front Drava—St. Gradac—Lozan—Špišiš—Bukovica.

Snage 32. divizije nalazile su se lijevo od 33. na liniji Severin—Bulinac—Raca sa zadatkom da djeluju u pravcu Bjelovara.

Jedanaestog siječnja od Bjelovara je krenula 21. pukovnija 1. hrvatske udarne divizije, te je zaposjela liniju Severin—Orlovac. Istovremeno su od Banove Jaruge preko Garešnice krenule dvije pukovnije kozaka te su nastavile nastupanje u pravcu sjevera.³⁷²

Polaze i od injenice da je protivnik nastupao od Bjelovara u pravcu Grubišnog Polja i od Garešnice, u pravcu sela V. Zdenci i Grubišno Polje, bilo je očito da on namjerava napasti snage 10. korpusa, 40. divizije i dijelova 233. divizije Crvene armije istovremeno sa zapada na sektor Pitomača—Drava u pravcu Virovitice i s juga od V. Pisanice i Grubišnog Polja u pravcu Virovitice.

U toku 12. I neprijatelj je i dalje prikupljao svoje snage koje su imale sedam pukova od kojih su pet bili kozački, a dva ustaško-domobrantska.

Zbog novonastale situacije 32. divizija se pomakla ulijevo te je zatvorila prostor V. Pisanica—Grubišno Polje, a 33. divizija je dobila zadatku da s jednim dijelom svojih snaga drži dotadašnje položaje, a drugim da ojača svoje lijevo krilo.

Polaze i od ove opštine naredbe 1. moslava ka brigada morala je napustiti dotadašnji položaj i u što kraju em roku zaposjeti kote 273, 228, (Bogaz) i k. 224, sa zadatkom da spriječi protivničku kolonu koja je nastupala sa zapada da prodre u položaje Divizije. Bataljon koji zaposjedne kote 224 mora osim toga osigurati kontrolu prostora sve do sela Brzaja, s tim da onemogući protivnika da nastupa prostorom Zrinska—Brzaja.

Treća brigada 33. divizije ostala je na dotadašnjim položajima. Uz to preuzeila je položaj 1. brigade na Podaršanju, a u slučaju jakog protivničkog pritiska trebala se povuci na k. 262 (Karšanj), koju mora braniti po svaku cijenu. Ostala dva bataljona imala je zadatku da zaposjedne dominantne položaje istočno i zapadno od Turnašice.

Druga moslava ka brigada dobila je zadatku da ostane na dotadašnjim položajima, a u slučaju nužde da obrazuje obranu na liniji V. Brdo—k. 235.³⁷³

Kao glavni pravac svoga nastupa protivnik je odabrao sjeverne obronke Bilogore. Da bi oslabio otpor snaga 10. korpusa na tom prostoru, prethodno je uputio snage u jačini od tri pukovnije pravcem Bjelovar—V. Pisanica i Garešnica—Grubišno Polje.

Borba je počela 13.1. 1945. godine. Tada je protivnik od Severina napao 1. zagorsku brigadu na sektor Zrinska—Bubanj—k. 220. S obzirom na točku 1. brigade 33. divizije dobila je zadatku da napadne protivnika u selu Čavacu. Tu je bilo oko 500 protivničkih vojnika 3. bojne, 21. pješačke kog

puka i hrvatske udarne divizije. Protivnika su napala dva bataljona i to jedan sa sjeverne strane preko k. 227, a drugi preko sela Brzaje, sa istoka preko k. 223. Napad je po eo 13.1 u 20.00 sati.

Bataljon koji je jurišao sa sjeverne strane, probio je protivni ku liniju i prodro do sredine sela. Na sektoru drugog bataljona borbe su bile vrlo žestoke, ali je i on svojim lijevim krilom uspio prodrijeti u selo bore i se za svaku ku u. Na sektoru jednog i drugog bataljona borba je bila prsa u prsa, te su se borci služili kako vatrenim, tako i hladnim oružjem. Pošto je bataljonima ponestalo municije, protivnik je, pošto mu je uspjelo iz sela izbaciti bataljon koji je napadao s istoka, sve svoje snage bacio na bataljon što je napadao sa sjevera. Tada mu je Štab brigade izdao nare enje da se povu e.

Slijede eg dana, tj. 14.1, protivnik je vršio izvi anja na sektoru sela Brzaje, iznad kojega je na koti 233 bila izvi a ka eta 33. divizije. Oko 17.00 sati toga dana dvije bojne ustaša PTS-a krenule su u napad na kotu 233. Najprije je došlo do sukoba u samom selu, pošto su se patrole i. moslava ke brigade povukle na kotu, gdje su njene jedinice držale položaj. Protivnik je svoj napad pripremio topovskom i minobaca kom vatrom, te je u 21.00 sat jurišem izbacio jedinice 1. brigade s njenog položaja. One su se povukle za oko 200 m, te se ponovo ukopale sa ekavši protivnika. On je pokušao zauzeti i taj položaj, ali je odbijen, izgubivši ve i broj vojnika. To je dovelo do slabljenja njegova napada, pa su jedinice i. moslava ke brigade izvršile juriš, izbacile ga sa starih položaja, tj. sa k. 233 i odbile ga u selo Brzaja. Petnaestog sije nja u 06.00 sati 1. bataljon 1. brigade napao je protivnika u selu Brzaja, te ga nakon dva sata borbe protjerao. Gonio ga je prema Ca avcu, a potom se vratio i zauzeo svoje dotadašnje položaje. »

U borbama od 13. do 15. I brigada je imala 11 mrtvih i 44 ranjena, a protivnik 87 mrtvih i 98 ranjenih.

Usporedio s ovima vodile su se borbe i na sektoru 3. brigade. Tamo je 14.1 oko 14.00 sati protivnik ušao u selo Sedlaricu, te je napao položaje 3. brigade na Podaršanju. Poslije kra e borbe brigada se morala povu i te je zauzela položaj na brdu Karšanj. Protivnik je zaposjeo selo Turnašicu, a nakon žestokih borbi uspio je prodrijeti i kroz položaje 2. moslava ke brigade i ubacio se u dio sela Vukosavljevica. Tada, tj. 15.1 2. brigada morala se povu i na svoj glavni položaj, na k. 235, koja se proteže desno, isto no od južnog dijela Vukosavljevice. Kotu 238, Radoti , posjeo je jedan bataljon Viroviti ke brigade, a položaj Veliko brdo prepušten je Tre oj brigadi 33. divizije, pošto se ona morala povu i iz sela Turnašice.

Na položajima Druge, Tre e i Viroviti ke brigade razvile su se žestoke

borbe u koje je protivnik stalno ubacivao nove snage. No, sva njegova nastojanja da toga dana ovlada položajima brigada, ostala su bez uspjeha. Zbog upornih nastojanja da ostvari cilj on je imao velike gubitke u ljudstvu i materijalu.

16.I oko 10.00 sati uslijedio je najja i protivni ki juriš na k. 235. Položaj 33. divizije tukla je jedna baterija topova i oko deset minobaca a, dok su topovska i minobaca ka vatru Divizije, konkretno 2. brigade, bile znatno slabije. Brigada je pola sata, herojskim držanjem zadržavala neusporedivo ja eg protivnika, a tada je bila primorana da se povu e. Povukla se na greben Srednja Zanoga, gdje se vrsto povezala na desnom krilu sa jednim bataljonom Viroviti ke brigade koji se nalazio na k. 238. Time su jedinice 33. divizije na cijeloj liniji obrane, osim k. 262, Karšanju, koji je ostao isturen, potisnute na prvobitne položaje, posljednje s kojih se mogao poduzeti kontranapad prema sjeveru.

Tokom 16.1 protivnik je osvojio k. 238, koju je držao bataljon Viroviti ke brigade, a postigao je i manje uspjehe u predjelu željezni ke stanice Vukosavljevica. On je imao namjeru da nastupa dalje na istok u pravcu Spiš -Bukovice i Virovitice, ali je no u izme u 16. i 17. I izmorena 33. divizija bila zamijenjena 36. vojvo anskom divizijom. Trideset tre a divizija dobila je kratki odmor. Za to vrijeme ona je sre ivala svoje jedinice i opskrbila borce oružjem i municijom.

U tim borbama Divizija je u potpunosti izvršila svoj zadatak. Ona je, postepeno se povla e i, zadržala napredovanje protivnika i onemogu ila mu je da ostvari cilj, tj. da uništi viroviti ki mostobran. U tim borbama protivnik je imao 167 mrtvih i oko 340 ranjenih, dok je Divizija imala 40 mrtvih i 82 ranjena.³⁷⁵

Sve jedinice su u tim borbama izvršile zadatke. To se tako er može re i i za artiljeriju, minobaca e, vezu, sanitet i opskrbu. Sve su postupale onako kako se u toku borbi nare ivalo. Ne samo da su se istakle pojedine jedinice, nego su i mnogi pojedinci inili velika djela. To je potrebno naglasiti, jer što su se borbe odvijale po snježnoj vijavici kada se temperatura spuštala i do —25. Zbog snijega i niskih temperatura povremeno su zatajivale puške, mitraljezi i automatsko oružje.³⁷⁶

Divizija na ostvarenju zapovijedi Štaba 3. JA od 19. I 1945. godine

Zapoviješ u O. broj: 42. štab 3. armije naredio je Zapadnoj operativnoj grupi³⁷⁷ da goni i potiskuje protivnika prema Koprivnici i Bjelovaru, i da u pravcu Koprivnice grupira ja e snage. Osim toga naredio joj je da s manjim

BR.10

13. SIJEĆANJ 1945.

I. BRIGADA NAJBOLJA U XXXIII. DIVIZIJI

U DVODNEVEĆNOM TAKMIČENJU
OD 1.XI.44. DO 1.I.45. I. BRIGADA
IZAŠLA JE POBJEĐNIČKA ZA
17.069 POENA.

Elektricitet i Grujarskom borbeni nadhrnuto natjecanje, koje je raspisano Glavnom štabom NOV i TO Hrvatske u okviru svojih korpusa, završeno je 1.I.1945. Dva mjeseca upornih borbi, samoprijeloga, poštovanje i junakih ljeđa - pojedinaca, dectina, vođova, bataljona i bitavkih brigada - pokazala su tko svo može nositi česno ije prvoja u našoj 33. Diviziji. Tučničili su se svi i bori i rukovodioce. Alcivili su nepristatelja na svakom mjestu i u svako doba. Razbijali su njegova spriječja, tražeći njegove vojnike i oficire, dočekivali ih na njegovim glavnim komunikacijama i tukulju s ilovito, svim žarom svoje rasplasane hržnje, na bijegu iz naše zemlje. Svima ih je bio samo jedan misao pred očima, nismo, koja ih je očišćila za najteže i najgorije podvige - sio više pridonijeti za oslobođenje domovine.

U budućem takmičenju pobijedila je I. Brigada. Njena pobjeda u toliko je značajnija, jer je bila pobjednicom prošlog takmičenja, zadržavši vodeće mjesto od početka do kraja i u svog dvojgesetnog viteškog ujerjenja stoga. Osvjedočeni njenim dosad najvećim uspjescima, čvrsto smo uvjereni, da će I. Brigada načelu sa svojim komandantom, majorom Dušanom Čorkovićem i politikonskim majorom Đurom Blahom, ulaziti sve svoje snage, vojničko znanje, vještinsku ratovanju i usmjeriti da postigne pobjedu i u novom takmičenju, koje je započelo prvim siječnjom 1945 godine.

Pobjedničkoj, I. Brigadi najboljačnije čestitimo veliki i nove uspješno i pobjede u budućim borbam sve do potpunog uništenja fašizma.

DUGOVI BORCI I RUKOVODIOCI XXXIII. DIVIZIJE! VELIKE DIO NAŠE DOMOVINE NEĆE JE OČIĆEĆEM. NATORI KROZ NEFUDU CETIRI GODINE TRGOBA, ČESTITI I HRVAVIM BORBI, NISU BILI UZAOVNI. LETOM PROSLA GODINA BILA JE U OSLOBOĐENJU RODNE GRUDE I TAKMIČENJU. PREDMETIATUĆA KASJEDONČENJA, 1945. JE POBJEĐONOSNA! UČITIMO SLOGI SVE SVOJE SI LJE, MAGRE I ULJEGE, DA SMO PRIJE DOSTIGUĆEMO DAVNO NEISKOVANI CILJ - POKLUNO ISRJEŠIVANJE NEPRIJATELJA I BORČENJE SLEDEC NASEMU NAPADNOM NARODU!

grupama osmatra i osigurava pravce što od Banove Jaruge vode k Bjelovaru. Za komandanta Zapadne operativne grupe postavljen je general-major Vlado Mateti.³⁷⁸

Protivni ke snage koje su tada nastupale od Garešnice i Bjelovara, pošto nisu mogle da se probiju u pravcu Virovitice, povukle su se nešto nazad na liniju: V. Grdevac—V. Pisanica—Bakovica—Ribnja ka. Neke svoje dijelove prebacile su u Podravinu.

U takvoj situaciji Prva i Treća brigada 33. divizije upućene su u prostor ačavac—Bakovica sa zadatkom da vrše daljnje potiskivanje protivnika. Prva moslava ka brigada imala je zadatak da napadne 2. bojnu 20. ustaške pukovnije na Polomu. Nedugo poslije toga ona je izvršila zadatak te je 19.11. zauzela Polom i protjerala protivnika u V. Pisanicu. Druga moslava ka brigada zaposjela je G. Kovačiću i odbacila protivnika u V. Grdevac.³⁷⁹ I Treća brigada postigla je toga dana značajan uspjeh.

Slijedeći dan borbe je vodila jedino 1. moslava ka brigada. Branila je liniju Polom— ačavac, ali se uslijed premoći protivnika morala povuci.

Dvadeset prvog siječnja Zapadna operativna grupa 3. armije počela je ofenzivu protiv protivnika u prostoru Pitomača—Otranec. Nedugo poslije toga ona je odbacila protivnika s linije Vukosavljevica—Turnašica. Trideset treća divizija zaposjela je liniju M. Grdevac—Zrinska—Bubanj—k. 233—k. 248—Turski grobovi zaključno. Tu se povezala sa 40. divizijom 6. korpusa, a imala je zadatak da spriječi protivnika da se s južne strane Bilogore prebaci preko njena bila u Podravinu. Lijevo, u V. Barni, jedinice Divizije bile su povezane sa 32. divizijom.

Idući dan protivnik je u jačini jedne bojne iz sela Ribnja ka napao i. bataljon 3. brigade na Turskim grobovima. Budući da je bio jedini napad na sektoru Divizije i da je brzo odbijen može se zaključiti da je protivnik samo izvještio.

Sutradan je položaj 1. i 3. brigade 33. divizije preuzeo 36. vojvođanska divizija. Poslije podne 1. brigada prebaćena je na sektor M. Grdevac, a 3. je povučena u selo Cremušinu na odmor. Druga moslava ka brigada je i dalje ostala na položajima kod Zrinske i M. Grdevca. Toga dana na frontu Divizije bilo je mirno. Slijedeći dan protivnik je iz V. Grdevca, nastupajući preko G. Kovačića sa snagama jednog puka kozaka i jedne bojne ustaša napao položaj 2. brigade kod crkve u M. Grdevcu. Položaj je branio 1. bataljon. Borba je bila žestoka, ali se zbog premoći protivnika oataljon povukao na nove položaje. Dalje napredovanje protivnika spriječila je i. moslava ka brigada. Nešto kasnije, tj. 24.11.1945. oko 15.00 sati > bataljon 1. brigade, 1. bataljon 2. brigade i eta jurišnih pionira izvršili su izuhvatni napad na protivnika te su ponovo zauzeli položaje kod crkve u

M. Grdevcu. Protivnik se bježanjem povla io te je na bojnom polju ostavio 23 mrtva i više od 50 ranjenih. Divizija je imala 13 mrtvih i 46 ranjenih.³⁸⁰

Idu a dva dana, tj. 25. i 26.1 nije bilo borbi, jer se protivnik povukao u V. Grdevac. Dvadeset šestog sije nja položaje Divizije preuzela je 40. divizija a 33. je krenula k Grubišnom Polju radi preuzimanja slijede eg zadatka.

Idu eg dana brigade su bile na odmoru u Grubišnom Polju, a u 16.00 sati krenule su preko Kon anice u pravcu Dežanovca i Brestovca. Imale su namjeru da protivniku dodu iza leda, te da s tog pravca djeluju u sklopu op eg plana napada na protivni ku južnu grupu u prostoru Ribnja ka—V. Pisanica—V. Grdevac—Zdenci. Taj je plan mogao imati povoljan odraz na operacije u cijelini, ali on nije ostvaren. Sprije io ga je protivnik koji je od Garešnice krenuo u pravcu Daruvara u dvije kolone. Istog dana stigle su njegove jedinice u Brestovac i Dežanovac. Zbog toga je nare enje Diviziji preina eno i ona je dobila zadatak da brani Daruvar. Zaposjela je položaje na liniji: Šibovac—G.Daruvar -Ljudevit Selo—Kon anica.³⁸¹

Dan kasnije protivnik je iz Brestovca i V. Zdenaca poduzeo napad na Kon anicu. Nju su branila dva bataljona 4. brodske brigade 40. divizije koja je tada bila pod komandom Štaba 33. divizije. Borba je bila vrlo žestoka, a trajala je istog dana do poslije podne. Tada su se bataljoni 4. brigade povukli i uklopili u sistem uže obrane Daruvara. Istodobno je nare eno da se izvrši evakuacije Daruvara, tj. da vojnopožadinske i civilne ustanove NOP-a privremeno odu na Papuk.

Protivni ka kolona koja je 27.1 stigla u Dežanovac nije napredovala dalje za Daruvar, nego se 29.1 preko Brestovca uputila za Kon anicu, gdje se spojila s tamošnjim snagama. Tada je 33. divizija u 05.00 sati izvršila jak napad te je izbacila protivnika iz Brestovca i zauzela tre inu sela Kon anica, izbivši na k. 173. Protivnik je bio iznena en ovim napadom kao i napadom 3 2. divizije koji je ona vršila od Grubišnog Polja u pravcu V. Zdenaca.

Jedan i drugi napad primorali su protivnika da se ukopa i brani, a time mu je osuje en plan da toga dana ovlada Daruvarom.³⁸²

Tridesetog sije nja protivnik je na sektor Daruvara doveo iz Garešnice, V. Grdevca i Pavlovca nova poja anja, i ponovo zaposjeo Dežanovac i Brestovac. Odatle je zajedno sa snagama koje su bile u Kon anici napao na položaje 3 3. divizije. No, svi ti napadi bili su odbijeni. Istovremeno, polaze i od injenice da je protivnik s južnog fronta, tj. od Daruvara i Suhopolja namjeravao ugroziti viroviti ki mostobran, to je radi osiguranja toga pravca poduzeta izvanredna mjera. etrdeseta divizija 6. korpusa NOV i POJ stavljena je ponovo pod komandu 6. korpusa i nare eno joj je da se sa sektora Brzaja- Zrinska rokira na podru je Grubišnog Polja. Na njenom

mjesto upu ena je 32. divizija kao i Zagorska brigada koja se do tada kao rezerva nalazila u Virovitici.

Dan kasnije, tj. 31.1 pod pritiskom 33. i 40. divizije protivnik je napustio Konanicu, Brestovac, V. i M. Zdence, te Pavlovac. Povlačio se u pravcu Garešnice. Tada je 33. divizija upu ena na sektor V. Pisanica—Bedenik—Lasovac.³⁸³

Ovim dogadjajima završena je prva faza ratovanja na južnom frontu obrane mostobrana. Obostrani gubici bili su veliki što dokazuje da su borbe bile vrlo žestoke. Unatoč vojnoj premoći i boljem naoružanju, najprije u pogledu topova i minobaca, protivnik nije uspio ne samo da se probije prema Virovitici, nego nije došao ni do Daruvara. Na taj način njegova dva pokušaja da ovlada Viroviticom i to prvi iz smjera Pitomače preko Vukosavljevice i Špiši-Bukovice, a drugi na liniji Grubišno Polje—Daruvar, nisu uspjeli. On se povukao do Garešnice s namjerom da pregrupira i obnovi svoje snage.

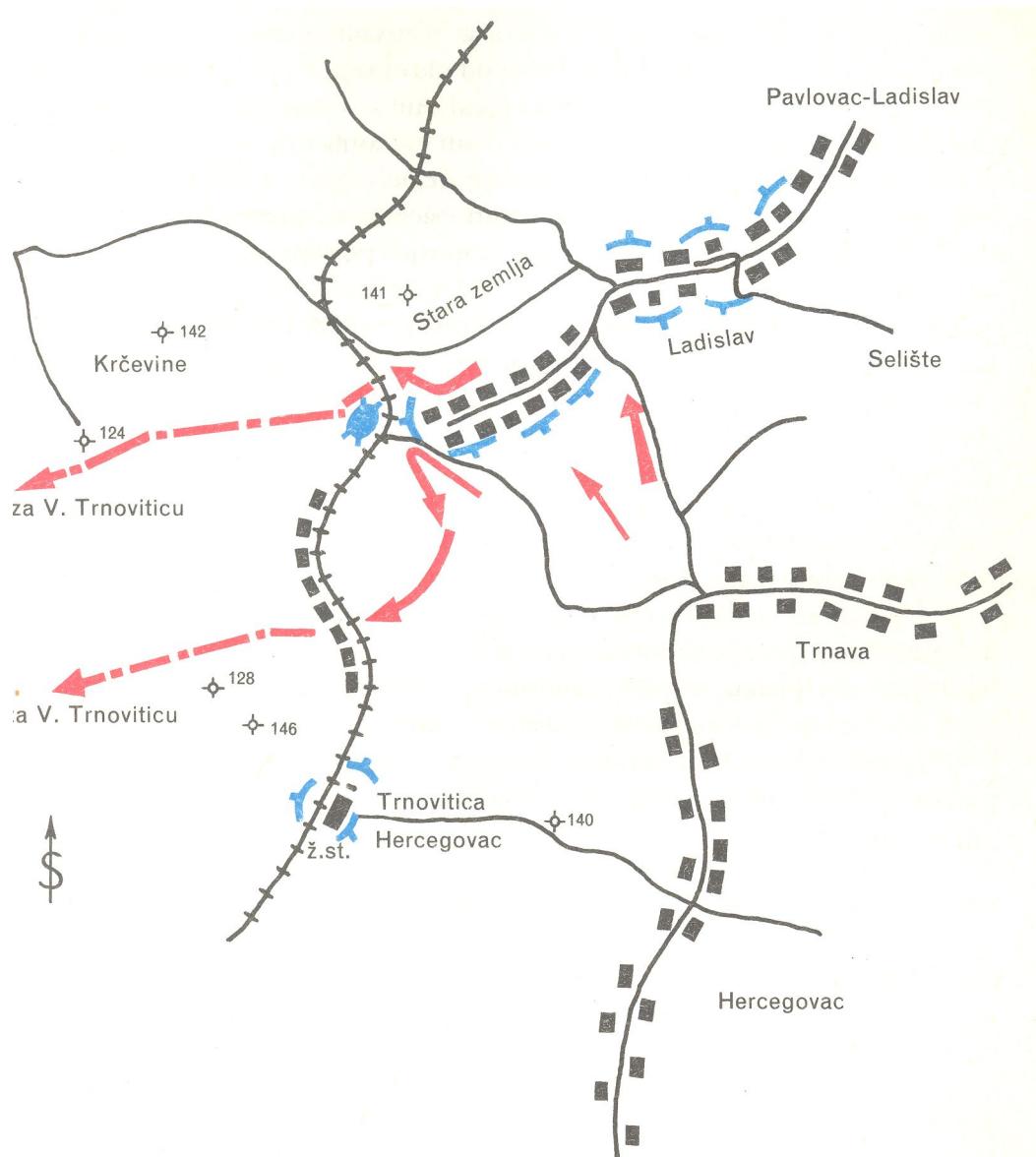
Napad Divizije na protivnika u Ladislavu

Ladislav, kao i sela u njegovoј okolini, zaposjele su protivnike trupe kozaka, ustaša i domobrana. U Ladislavu i to duž cijelog sela nalazili su se kozaci, nešto ustaša i domobrana. Hercegovac, Palešnik, Zdenac i Pavlovac zaposjeli su isključivo kozaci. Brojno stanje kozaka, ustaša i domobrana nije bilo moguće utvrditi zbog toga što su oni bili stalno u pokretu. Oni su ekali dolazak ja ih njemačkih snaga što su se od srijemskog fronta i Bosne kretale preko Našica u pravcu Virovitice.³⁸⁴

Svojom zapovijedi br. 35 od 3. II 1945. godine Štab 33. divizije naredio je i. moslava koj brigadi da napadne Ladislav sa zapadne i jugozapadne strane i da po mogućnosti presječe selo na dva dijela, te da razdvoji protivnika i da ga uništi dio po dio. Druga moslava ka brigada dobila je zadatku da postavi osiguranje prema uporištima Trnava i Hercegovac na liniji: Groblje u Trnavi — usporedo s putem Hercegovac—Trnava i da obuhvati najistočniji dio šume Trupinski Gaj zaključno do željezničke stanice. Svojim lijevim krilom treba održavati vezu s jedinicama 1. brigade koja će napadati uporište. Trećoj brigadi 33. divizije naređeno je da postavi osiguranje u pravcu protivničkih uporišta Pavlovac i sjeveroističnog dijela sela Ladislav sa zadatkom da spriječe i obuhvat snaga koje će napadati. Zasjedu je imala postaviti na liniji Dražica — od crkve preko Rakovca — željezničke stanice Dražica Pavlovac u pravcu kapele na putu Ladislav—Pavlovac gdje će svoju zasjedu okrenuti paralelno selu Ladislav u pravcu kote 141 na Staroj zemlji.

SKICA

borbe I ud. brigade XXXIII div. na uporište kod s. Ladislava

Legenda

- pravac napada I ud. brigade
- pravac povlačenja I ud. brigade
- ████ položaji protivnika

Po etak napada odreden je 3. II u 21.00 sat.³⁸⁵

U prvom naletu 1. moslava ka brigada izbacila je protivnika s prvih položaja i zaposjela zapadnu polovicu sela. Protivnik, dijelovi 2. sibirskog, i. donskog i 4. kubanskog puka u ja ini od oko 1100 vojnika, pokušao je u toku no i nekoliko puta povratiti položaj, ali je svaki put bio odbijen. Dobivši municiju brigada je 4. II u 05.00 sati nastavila s napadima u pravcu crkve. No, juriš 1. bataljona nije uspio, nego je odba en na polazne položaje. Nakon toga protivnik je topovskom i minobaca kom vatrom odbacio ovaj bataljon izvan sela do željezni ke pruge i zaposjeo položaj isto no od mosta, na Bezimenom potoku.

U toku no ne borbe jedinice 1. moslava ke brigade pretrpjele su velike gubitke, a ostale su bez mina za minobaca e.

Ujutro 5. II brigada je zaposjela položaj na željezni koj pruzi te je tu uspostavila vezu sa 2. i 3. brigadom. Druga i Tre a brigada nisu 4. II do 15.00 sati vodile borbe, jer protivnik nije nailazio na njihove položaje. Tek oko 15.00 sati kozaci su iz Pavlovca izvršili protisak prema željezni koj stanici Pavlovac—Dražica. Iz okolice Ladislava odbacili su bataljon koji je držao položaj na Staroj zemlji. Kozaci iz uporišta Hercegovac odbacili su tada 2. bataljon Druge brigade koji se nalazio na isto noj ivici šume Trupinski gaj. Tako je došlo do toga da se položaj cijele Divizije prostirao uglavnom uz prugu izme u željezni kih stanica Pavlovac—Dražica i Trnovica—Hercegovac. Nešto kasnije, oko 17.00 sati, 2. moslava ka brigada odbacila je protivnika iz Trupinskog gaja i zaposjela prijašnje položaje. Tada je uhvatila vezu sa 4. brigadom 40. divizije koja se nalazila u Trnavi.

U toku no i 4. na 5. izvršen je ponovo napad na Ladislav. No, mine za teške minobaca e stigle su 5. II tek oko 05.00 ujutro. Napad je zbog toga po eo tek u 06.30 sati. Prva moslava ka brigada napala je uporište sa zapadne strane, dok je Tre a nastupala putem Dražica—Ladislav, i zauzela kapelicu na Staroj zemlji. Jedinice 16. omladinske brigade 40. divizije vršile su pritisak s jugoistoka. Prva moslava ka brigada uspjela je da prede preko mosta na Bezimenom potoku, ali je tom prilikom pretrpjela teške gubitke. Tu su ranjeni svi lanovi Štaba brigade, osim pomo nika politi kog komesara. To je unijelo pomutnju medu borce, pa su se bataljoni povukli na prugu. Protivnik je odmah izvršio ponovni napad i to s poja anjem od 600 konjanika koji su u me uvremenu stigli iz Pavlovca. Jednom kolonom krenuo je uz Bezimeni potok, a drugom je izbio na željezni ku prugu. Dolaskom na prugu protivnik je razdvojio 2. i 3. brigadu. Poslije toga jedna njegova kolona krenula je prema sjeveru, a druga prema jugu. Samim tim on je i. moslava koj brigadi izbio na bok i iza le a radi ega je ona napustila

položaje i povukla se. Iskoristivši takvu situaciju protivnik je izvršio frontalni pritisak i i. brigadu odbacio za V. Trnoviticu. Druga moslava ka brigada je u me uvremenu razbila protivni ku kolonu koja je prugom išla prema jugu. Odba ena je jedan kilometar. No, tada kozaci iz Hercegovca dolaze 2. brigadi iza le a. Zbog toga je ona prestala goniti prvu kolonu te se okrenula protiv novog protivnika. Sredivši se nakon prestanka pritiska, prva kolona kozaka ponovo je s južne strane napala 2. brigadu. Našavši se tako izme u dviju protivni kih formacija 2. brigada se povukla u pravcu V. Trnovitica—Ladislav.³⁸⁶

Oko 13.00 sati jedinice 3. brigade 33. divizije izvršile su pritisak na protivnika koji je izbio na prugu zapadno od Ladislava. Ali tada na nju napadaju Kozaci. Napad su izvršili na željezni koj stanici Pavlovac - Dražica. Borba je trajala sve do 23.00 sata kada je protivnik bio odba en. Istovremeno se povukla i protivni ka skupina s pruge u pravcu Ladislava. Toga dana, tj. 5. II protivniku je oko 19.00 sati stigla pomo iz Orlovcu u ja ini od 300 oružnika, ali ih je 3. brigada 33. divizije odbacila nazad u N. Ra u. Tre a brigada povu ena je 6. II oko 02.00 sata u M. Trnoviticu. Samim tim borba za Ladislav bila je završena.

Brigade su se tada smjestile u V. i M. Trnovitici.

U borbama od 3. do 5. II koza ke jedinice imale su 60 mrtvih i oko 120 ranjenih, dok je Divizija imala 30 poginulih i 119 ranjenih. Medu ranjenima bilo je dosta brigadnih, bataljonskih i etnih rukovodilaca.³⁸⁷

Iako je Divizija protivniku nanijela ve e gubitke, ona ipak nije uspjela izvršiti zadatak. Nije zauzela Ladislav niti je u njemu uništila protivni ku posadu. Razloga za to bilo je više, ali su dva bila osnovna. Prvo, protivnik je bio znatno brojniji nego što se pretpostavljal, a uspio je da se organizira i to ne samo onaj što se nalazio u Ladislavu, nego su se s njime udružili i oni što su bili u Hercegovcu i Pavlovcu, pa je broj ano i u pogledu naoružanja bio nadmo niji i sposoban da iz obrane prije e u napad. Drugo, jedinicama Divizije je u presudnom trenutku ponestalo mina za teške minobaca e pa je zbog prestanka njihova djelovanja protivnik iskoristio momenat, sredio se te odbacio Prvu moslava ku brigadu iz Ladislava.

Osim toga, protivnikova premo se sastojala i u tome što se uglavnom kretao na konjima, pa je bio pokretljiviji u manevriranju.

Zahvaljuju i hrabrosti i borbenosti boraca Divizije te stalnom maneviranju brigada i bataljona kozacima nije uspjelo da joj nanesu ve e gubitke.

Aktivnost Divizije na području Daruvara

Slijede a dva dana jedinice Divizije su se odmarale. Istovremeno su na mjestu mrtvih i ranjenih rukovodilaca postavljeni novi. Borci su istili oružje, preuzimali municiju i drugo što je u prethodnim borbama uništeno, izgubljeno ili utrošeno.

U isto vrijeme kozaci su napustili Ladislav, Hercegovac, Trnavu i Pavlovac i otišli u pravcu V. Zdenaca. Zbog toga je 7. II Štab 10. korpusa javio Štabu Divizije da je protivnik zaposjeo Imsovac i Sokolovac i da Divizija treba da kreće preko Kovačice za Bubanj. Međutim, tim putem nisu se mogla kretati kola koja su vozila divizijsku rezervu. Kretanje tim pravcem onemoguјilo je to što su na rječici esmi bili porušeni mostovi, a voda je bila visoka, pa se naredba Štaba 10. korpusa nije mogla izvršiti. Zato su jedinice 7. II preko noćnog zadržane u dotadašnjim bazama. Ali, oko 23.00 sata još iste noći stigla je iz Štaba korpusa druga depeša kojom se naređalo da Divizija po svaku cijenu kreće pravcem: Tomašica—Imsovac—Konjanička. No, naredba zbog navedenog razloga te noći opet nije izvršena.

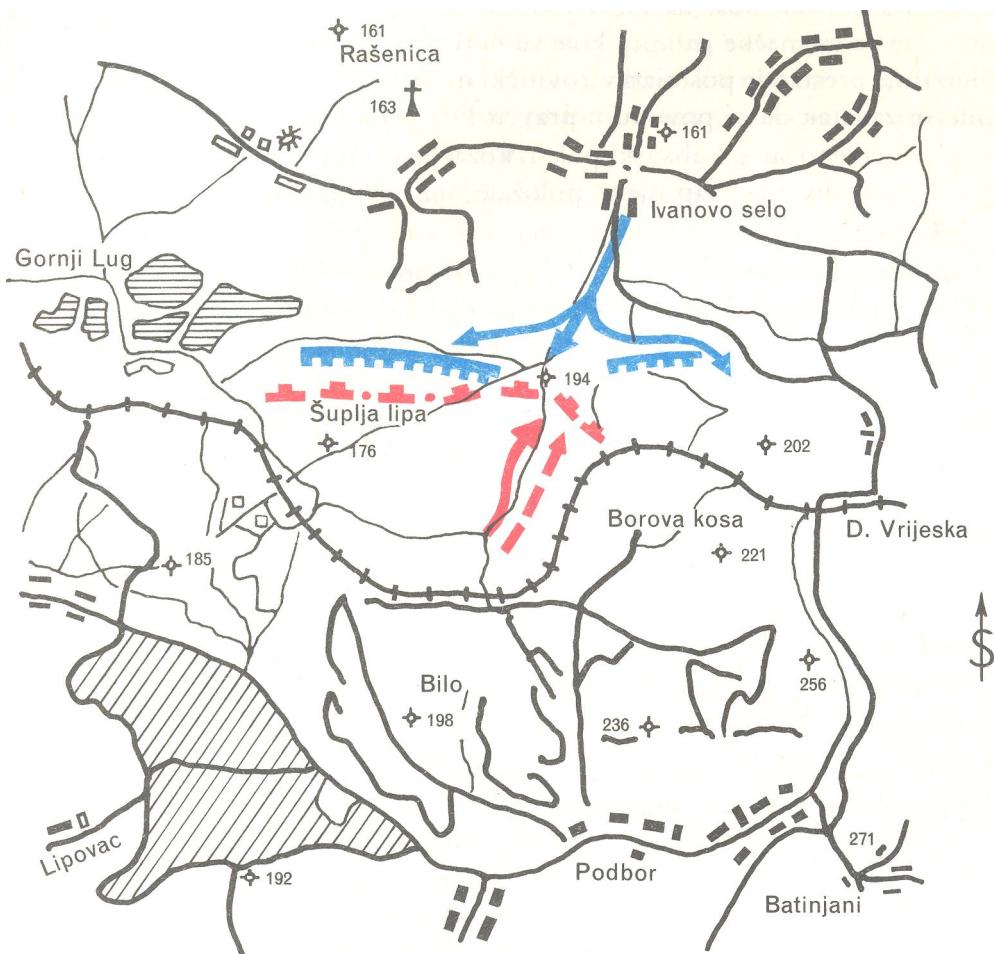
Osmog vremena oko 15.00 sati uprava je 1. moslavu ka brigada preko Trnave za Zdenacu ki Gaj i Klokovac, sa zadatkom da osigura prijelaz Divizije preko Illove. Tri sata kasnije krenule su 2. i 3. brigada preko Hercegovca za Klokovac i oko 22.00 sata izbjele su na Illovu. Istovremeno su se kozaci kretali od Garešnice za V. Zdenacu, a za Garešnicu su sa sjevera od Grubišnog Polja prevozili svoje ranjenike.

Budući da je Illova zbog nadošlih voda poplavila okolna područja, komora se dalje nije mogla prevoziti kolima. Zbog toga je pretovarena na tegle i konje, ali kako nije bilo dovoljno samara, dio opreme, a prije svega municiju i granate, morali su preuzeti borci. Nesumnjivo da je to još više usporilo kretanje brigada po teškom terenu i da je to borce još više iscrpio.

Prebacivanje preko Illove odvijalo se 9. II do 05.00 sati, pa su jedinice tek oko 08.00 sati stigle u Konjaničku. Prva moslava ka brigada zaposjela je sjeverni dio sela i kontrolirala sve prijelaze preko ribnjaka i Illove iz pravca V. Zdenaca i Grubišnog Polja. Druga moslava ka brigada ostala je u rezervi u D. Daruvaru, a Treća je zaposjela najprije središte Konjaničke, a oko 12.00 sati povukla se u pravcu Ivanova Sela i Rašenice. U toku dana bila je u stalnom dodiru s protivnikom. Oko 15.00 sati jedan odred kozaca je konjice, oko 80 vojnika, krenuo je u pravcu položaja 1. brigade. Odmah je isturen jedan vod koji je u zasjedi sa eka kozakom, te ih razbio i odbio nazad za Grubišno Polje.

Desetog vremena u 05.00 sati zaposjela je 2. moslava ka brigada položaj na liniji M. Maslenica—Željezni ka stanica Bastaji—G. Vrijeska.

Skica borbi
I ud. brigade XXXIII divizije kod Konjnice 11—15.11.1945 g

Legenda

- pravci protivnika
- napadi i držanje položaja protivnika
- pravci našeg napadaja I ud. br.
- pravci našeg povlačenja I ud. br.
- naši položaji I ud. br.

Desetog velja e 12. korpus 3. armije prebacio se u južnu Maarsku i rastavio pontonski most na Dravi. Nešto kasnije na desnoj obali Drave pojavile su se njema ke jedinice koje su 9. II pred veer ušle u Viroviticu. Samim time prestao je postojati viroviti ki mostobran, a snage 10. korpusa dobine su zadatak da se povuku u pravcu Daruvara i Pakraca.³⁸⁸

Istovremeno su 4. kubanski puk 1. koza ke divizije i dijelovi 1. hrvatske udarne divizije zaposjeli položaje na liniji: Bastaji—Ivanovo Selo—Grubišno Polje—V. Zdenci.

Deseti velja e prošao je u miru, a 11. II protivnik je u ja ini od 800 vojnika 4. kubanskog puka uz jaku artiljerijsku i minobaca ku pripremu izvršio prijelaz preko Ilove južno od k. 129 i kod mlinu južno od Ilovskog luga, te je napao položaje 3. brigade izme u Cikoš salaša i k. 194. U oštroj borbi protivnik je odbacio njen 1. i 2. bataljon u pravcu istoka, a 3. bataljon u pravcu Cikoš salaša. Nakon dvosatne borbe on je ovладao k. 194 i 202. i ubacio neke svoje dijelove u selo Borova Kosa. Tada su 1. i 2. bataljon 3. brigade zaposjeli položaje: groblje u D. Vrijeskoj i sjeverozapadnu ivicu šume Bubanj.

Izbijanjem na k. 202. protivnik je došao u bok jedinicama Divizije koje su bile u M. Maslenja i i prisilio ih da se povuku na k. 227.

Istovremeno je 2. moslava ka brigada odbila protivnika koji je nastupao od V. Bastaja.

Oko 12.00 sati dva bataljona 1. i 3. bataljon 3. brigade izvršili su napad na protivnika na k. 194. Poslije dvosatne borbe bataljoni su njima ovladali i razdvjili protivni ke snage. Jedne su odbacili preko Ilove u pravcu Ivanova Sela, a druge su gonile prema k. 202. Oko 21.00 sat protivnik je napustio Borovu Kosu i D. Vrijesku te je poja ao svoje snage na liniji k. 202—M. Maslenja a. Samim time protivnik je zadržao položaje koje je prije toga imala Divizija.

U toku ovih borbi obadvije strane imale su zna ajne gubitke. Protivnik je imao 60 mrtvih i oko 80 ranjenih, a Divizija 12 mrtvih, 32 ranjena i sedam nestalih.³⁸⁹

Pošto je nestalo viroviti kog mostobrana, protivni ke snage što su se nalazile u Grubišnom Polju i njegovoj okolici, dobine su zadatak da osiguraju saobraaj na komunikaciji Grubišno Polje—Bastaji. Budu i da se 33. divizija nalazila na tom prostoru protivnik ju je morao odbaciti. Zbog toga je odlu io da zauzme i Daruvar.

S druge strane Divizija je imala zadatak da protivniku onemogu i prijelaz preko Ilove, pa je zato u vrstila položaje. Osim toga odlu ila je da onemogu i protivniku da ovlađa navedenom saobraajnicom.

Polaze i od me usobno suprotnih zadataka nužno je moralo doci do sukoba. Borbe za komunikaciju po ele su 12. II 1945. godine u 09.00 sati. Protivnik je najprije napao sa kote 202. u pravcu kote 194. na kojoj su se nalazile snage 40. divizije. Razbivši jedan njen dio ušao je u selo Borovu Kosu. Ali, nešto kasnije protunapadom snaga 40. divizije protivnik je istjeran iz sela i odba en na k. 202.

Slijede eg dana u pet sati ujutro protivnik je ponovio napad na k. 202, na k. 194 s tim što je jednu kolonu uputio sjeverno od nje. Nakon artiljerijske i monobaca ke vatre napao je pješadijom i konjicom položaje 2. i 1. moslava ke brigade. Uskoro poslije toga odbacio je jedan bataljon 2. brigade, te je zaposjeo teren izme u k. 194 i Cikoš salaša. Te položaje poja ao je novim snagama što su prešle Ilovu kod mлина u Ilovskom lugu. Zbog njegova pritiska nešto kasnije se povukla i 1. moslava ka brigada s druge strane k. 194. Povla enje obiju brigada odvijalo se pod borbom. Nakon sre ivanja jedinica oko 18.00 sati 1. i 2. brigada napale su protivnika na k. 194, i jurišem ga prisilile na odstupanje nazad preko Ilove. Jedino su kozaci zadržali prijelaz kod mлина južno od Ilovskog luga.

Idu eg dana, tj. 14. II 1945. oko 05.00 sati kozaci su obnovili napad na položaje Divizije i to sa k. 202 i od mлина na Ilovi. Uspjelo im je, kao i u prethodnom napadu, da odbace jedan bataljon 2. moslava ke brigade te su zaposjeli položaj iznad k. 194 i Cikoš salaša. U toku cijelog dana vodile su se žestoke borbe jer su 1. i 2. brigada pokušavale da povrate izgubljene položaje. Me utim, svi napadi izme u 17.00 i 20.00 sati ostali su bez uspjeha. Samim tim protivnik je ovladao položajima koji su dominirali cestom Ivanovo Selo—Grubišno Polje, pa je on postigao svoj cilj.

Gubici protivnika bili su 65 mrtvih i 110 ranjenih, a Divizije 18 poginulih i 108 ranjenih. U borbi je poginulo više bataljonskih i etnih rukovodilaca.

U toku borbi dobro su se držale obadvije brigade, osim 2. bataljona 2. brigade. Zbog toga što on nije s dovoljno upornosti držao svoj položaj, protivnik je na inio prodor kroz položaje Divizije. Uspješno je ostvarivana suradnja pješadije i teškog oružja, a veza, sanitet i pionirske jedinice u potpunosti su izvršile svoje zadatke. Isto se to može re i za intendanturu, koja je i osim znatnih teško a dobro opskrbljivala jedinice i to hranom, municijom i raznom opremom.

Udarna mo protivnika sastojala se u njihovoju uvježbanosti, hrabrosti, a naro ito u znatno brojnijem posjedovanju teškog naoružanja. Primjena toga oružja uzrok je da je Divizija imala tako velik broj mrtvih i ranjenih.³⁹⁰

Borbe za Daruvar

Nakon borbi 14. II položaj protivnika bio je na liniji: Grubišno Polje—Mala Maslenja a—Veliki Bastaji. Popodne toga dana na položaje koza kih jedinica došle su jedinice 20. ustaške pukovnije. Sve koza ke snage koje su se nalazile u prostoru Daruvar—Grubišno Polje—Hercegovac—Garešnica, povukle su se u pravcu Garešnice. Namjera im je bila da s te strane krenu u pravcu Daruvara i da ga zauzmu.

Zbog toga je došlo i do pregrupiranja snaga Trideset treće divizije. Prva moslava ka brigada zauzela je položaj 3. brigade od sjeverozapadnog dijela Konanice do sela Otkopa sa zadatkom da kontrolira prijelaz preko rijeke Ilove. Treća brigada 33. divizije zaposjela je položaj na liniji k. 176—194. zaključno. Druga moslava ka brigada bila je u rajonu Cikoš salaš—k. 176.

Na ovim položajima do borbe je došlo 15. II u 18.00 sati. Tada je napadnuta Treća brigada na k. 196. Na Drugu brigadu vršen je samo vatreni pritisak. Poslije prvih neuspjelih pokušaja da odbace brigade s položaja, protivni ke jedinice izvršile su još dva pokušaja i to u 20.00 i 22.00 sata. Međutim, sva tri pokušaja su odbijena, te se protivnik povukao na polazne položaje.

Slijedeći dan 2. i 3. brigada napale su protivnika na njegovu položaju, te su ga odbacile. No, 2. bataljon 2. brigade i ovoga je puta podbacio, pa je gonjenje protivnika bilo obustavljeni.

U toku 17. II na ovom sektoru nije bilo borbi. Protivnik je samo topovskom vatrom tukao položaje Divizije. Takvo stanje Divizija je iskoristila te se rokirala na sektor Konanica—Brestovac. Tu se osigurala na pravcima V. Zdenci—Konanica—Uljanik—Brestovac—Daruvar. Drugog dana brigade su zauzele položaje u 4 sata ujutro i rasporedile se: Prva moslava ka s dva bataljona smjestila se u Dežanovac, a s jednim u Sokolovac. Druga moslava ka brigada bila je u Konanici u divizijskoj rezervi a Treća je s jednim bataljonom bila na Borisovom salašu, s jednim u Konanici, njenom sjevernom dijelu, a s jednim u Otkopima.

Dan prije toga, tj. 17. II, protivnik se pripremio za napad na Daruvar i to s područja južno od Ilove. To je razlog što je toga dana bilo relativno mirovanje. Položaje što ih je do tada držala 33. divizija zaposjela je 32.

Do borbe ponovo dolazi 18. II 1945. u 05.00 sati, upravo u trenutku kada su jedinice 2. moslava ke brigade ustupale svoje položaje 1. zagorskoj brigadi. Protivnik je primjetio tu smjenu, pa je taj prostor obasuo žestokom artiljerijskom i minobaca kom vatrom. Poslije toga, koriste i zabunu, brzo je osvojio Cikoš salaš i k. 194. Oko 08.00 sati 3. brigada izvukla je s njenih

položaja. Druga brigada zaposjela je tada Podbor. Kravjak i tu je prihvatile jedinice i zagorske brigade koje su se povlaile. Treća brigada je poslana na raskrsnicu Konanica—Brestovac, gdje se nalazila i moslava ka brigada. Međutim, Prva brigada vodila je istog dana oko 05.00 sati borbu s protivnikom koji je pokušao da iz V. Zdenaca preko Sigeta prodre u Konanicu. Drugi njen bataljon, koji je bio u Dežanovcu, prihvatio je ujutro borbu u samom mjestu, ali je bio odbranjen na liniju: Dežanovac k. 182—Brestovac. Bataljon 1. moslava ke brigade, koji je bio u Otkopima i Sigetu, stigao je oko 12.00 sati u Brestovac. Tako su tu ojačani položaji, narođeno ito na k. 182. Međutim, dva bataljona koja su se tu nalazila bila su izložena jakoj topovskoj i minobaca kojih vatri, te su pred naletom protivničke pješadije morali odstupiti u šumu Kolorušu. Jednim dijelom snaga protivnik je gonio bataljone 1. brigade, a drugom kolonom krenuo je preko Ivanova Polja i Gornjeg Daruvara i ušao u Daruvar.

Zbog toga je u 15.00 sati donesena odluka da se sve jedinice Divizije povuku u Stražanec i njegovu okolicu, te da odatle preko Illove krenu za Trnoviticu. Sat kasnije inžinjerski bataljon počeo je graditi most preko Illove, a već u 17.00 sati počelo je prebacivanje. Protivnik koji se nalazio u Imsovcu video je jedinice Divizije i očekivao napad. Treća brigada 33. divizije držala ga je stalno pod vatrenom pritiskom, a kad je došla na red i ona se oko 19.00 sati prebacila preko Illove.

»

Na tom izvodu enju najviše je stradala divizijska komora, pošto ju je protivnik tukao topovskom vatrom iz V. Zdenaca i Brestovca. Svoju vatu usmjerio je na Borisov salaš, šumu Polom i Gaj, dakle prostor kojim je Divizija odstupala.

Prema tome protivnik je ostvario svoju namjeru, osvojio Daruvar, a 33. divizija bila je prisiljena da odstupi u pravcu Moslavine.

Protivnik je u tim borbama imao 30 mrtvih i 60 ranjenih, a Divizija 19 mrtvih, 49 ranjenih i 16 nestalih. Osim toga ona je izgubila veći broj iskusnih rukovodilaca, pet puškomitrailjeza, 12 pušaka, 30000 metaka i 121 minu za teški minobaca, 23 engleske puške, 100 ruknih bombi i još nešto druge ratne spreme.³⁹¹

Samim tim bile su završene operacije u rajonu Daruvar.

Neka iskustva iz borbi za virovitički mostobran

Nakon uspostavljanja mostobrana, 33. divizija je zajedno s ostalim snagama 10. i 6. a nešto kasnije i 12. korpusa NOVJ bila prebačena na sektor Virovitice. Zajedno sa 32. i 40. divizijom 6. korpusa te dijelovima 233. divi-

zije Crvene armije ona je imala zadatok da osigurava mostobran Crvene armije na sektoru Virovitica—Barcs. U prvom razdoblju borbi ona je držala položaje na sjevernim obroncima Bilogore, u visini sela Vukosavljevice. Na tom sektoru ostala je sve do tada dok zajedno sa 32. i 40. divizijom nije odbila sve pokušaje ustaško-domobrantskih i koza kih jedinica da se sa zapada, od strane evca, Kloštra i Pitoma e probiju Podravinom i sjevernim padinama Bilogore u pravcu Špiši -Bukovice i Virovitice.

Kada su svi pokušaji protivnika da na tom pravcu ostvare svoj cilj propali, on je pregrupirao svoje snage te je pravac glavnog udara sa zapadne strane prebacio na jugozapad i jug, tj. na pravce Bjelovar—Severin—V. Pisanica—Grubišno Polje i Banova Jaruga—Virovitica. Zbog toga je Štab xo. korpusa izvršio pregrupiranje svojih snaga te je 33. a i druge jedinice, rokirao na jugozapad i jug, odnosno na pravce nastupanja protivnika. Kasnije, u treoj fazi borbi za mostobran one su prebaene dalje na istok i jugoistok u rajonu Daruvara (Konanica—M. Maslenja a—Bastaji i na drugu stranu Konanica—Otkopi—Brestovac—Dežanovac. Po završetku borbi na ovom sektoru, budući da je 10. II 1945. godine mostobran rasformiran, prestala je i potreba da se on brani.

Prema tome Divizija je u borbama za mostobran sudjelovala dva mjeseca.

Te borbe su bile za Diviziju novost. Do toga vremena ona je, moglo bi se reći, vodila samo partizanski način ratovanja. To znači da je napadala protivnička uporišta, postavljala zasjede protivničkim kolonama, ili je, što je bilo rjeđe, vodila borbe na otvorenom terenu. Za takve borbe odgovarale su manje jedinice, jedinice s lakiom naoružanjem. Bitno je bilo da su pokretljive, da esti mijenjaju područje operacija, da izbjegavaju koncentracije protivničkih snaga, da napuštaju prostor gdje do toga dođe i da na kraju izbjegavaju i ne prihvataju borbu tamo gdje uspjeh nije moguć. U takvom načinu ratovanja važno je da jedinica sama bira mjesto, vrijeme i protivnika koga će napasti. Međutim, uključujući iivanjem Divizije u borbe za obranu virovitičkog mostobra načina se u osnovi izmijenilo. Tada je ona moralna prije i na pozicioni, odnosno frontalni način ratovanja. Po pravilima toga oblika rata ona je dobivala odgovarajući prostor u kojem je razvijala svoje jedinice te ga je shodno naredjima branila. Ta obrana mogla je biti pasivna i aktivna. Pasivna je bila utoliko ukoliko joj je protivnik nametnuo borbu svojim napadima na njene položaje a ona se branila. Istina, i u obrambenim borbama mogla se provoditi i provodila se u nekim trenucima aktivna obrana. Ona se sastojala u jurišima i kontranapadima njenih jedinica radi osuđenja ivanja protivničkih ofenzivnih namjera. Primjerom takvih oblika obrane bilo je više, a najbolji su borbne kod sela Brzaje,

na pruzi izme u Ladislava i željezni ke stanice Trnava— Hercegovac, te **kou** Kon anice, Dežanovca i Brestovca.

Drugi ili aktivni oblik obrane je kada je Divizija kretanjem u napad razbijala protivni ki front te je gonila njegove razbijene jedinice ne dopustivši im da se zaustave i srede. To se dogodilo onda kada je Divizija potukla protivnika na zapadnoj obrani mostobrana kod Špiši -Bukovice, Karšanja i Vukosavljevice, kada je lakon zaustavljanja protivni kog napredovanja prešla u ofenzivu, te ga je progona u pravcu Pitoma e i Kloštra.

Usporedimo li partizanski i pozicioni na in ratovanja Divizije uo itemo mnoge razlike. Prije svega, cjelokupni sastav Divizije bio je ve ovladao partizanskim na inom ratovanja, jer ga je primjenjivao gotovo devet mjeseci. Osim toga, na sastancima, predavanjima, kursevima i prakti nom obukom u vrijeme kada su se jedinice odmarale, borci i starješine su se stalno usavršavali u takvom na inu ratovanja. Na kraju, jedinice Divizije bile su naoružane i u osnovi opremljene za takav oblik borbe.

Prelaskom na frontalni rat situacija se u osnovi izmijenila. Tada je bilo potrebno da brojno stanje Divizije i njeno naoružanje bude ako ne bolje ili jednako protivni kim snagama, a ono barem približno tome. Kažemo približno, jer je poznato da su moral, borbenost, i disciplina pripadnika NOVJ bili uvijek ili pretežno iznad tih osobina protivni kih vojski. Kada je rije o naoružanju onda je bitno kakva je vatrena mo Divizije, tj. kakvim naoružanjem raspolaže. U ovom na inu rata bitnu ulogu imala je artiljerija, teški minobaca i, motorizacija (tenkovi i borna kola) i avijacija. Isto tako od presudnog zna enja su opremljenost i sposobljenost specijaliziranih jedinica kao što su služba veze, inžinjerija, pontonjerija, sanitet, intendantura i dr. Dakle, usporedi li se sve ono ime je raspolagala Divizija u odnosu na protivnika, dolazi se do zaklju ka da je ona prema njemu bila u neravnopravnu položaju. Osim toga, protivni ki starješinski i bora ki kadar, u prvom redu jedinice Wehrmacht, koza ke jedinice, a tako er ustaše i domobrani bili su profesionalni vojnici koji su obu eni za ovaj na in ratovanja. Za razliku od njih za Diviziju je taj na in ratovanja bilo nešto novo. Novo je bilo ne samo za borce nego i za rukovodioce. Nije bilo vremena da se u i i postepeno njime ovladava. Moralo se u iti u stalnim borbama. Dakle, nedovoljno iskustvo, naro ito u pravo vrijeme, manje brojno stanje jedinica, slabije naoružanje u pogledu topova i teških minobaca a, a o motoriziranim jedinicama i avijaciji da se i ne govori, jer ih Divizija nije imala, dovodili su do toga da je protivnik uspjeval probijati položaje brigada u pojedinim slu ajevima, da je pojedine bataljone i ete odbacivao s njihovih položaja, da

je u jedinicama Divizije to dovodilo do velikog broja žrtava, kako u pogledu piginulih, tako još više ranjenih boraca i rukovodilaca. Istina, tome je pridonosilo nepridavanje dovoljno pažnje ukopavanju i uopće utvrđivanju boraca na položajima, nedostatak znanja u tom pogledu, te nedostatak tehničkih sredstava.

Divizija je toj nadmoći protivnika suprotstavljala ono ime je ona raspolažala. Ona je bila superiornija od svih protivničkih vojski u moralno-političkom pogledu. Toga je bila svjesna i glavna komanda njemačkih snaga za jugoistok, koja analiziraju i borce i jedinice NOVJ navodi: »Fanatizam, (visok stupanj borbenosti i morala — p-p-) dovitljivost, naoružanje teškim oružjem dobro (što se ti o naoružanja konstatacija ne odgovara stvarnosti — p.p.), velika manevarska sposobnost i manevarska sposobnost noću. Dobro poznavanje zemljišta i snalaženje na njemu. esto mijenjanje položaja, zbog čega se imaju pogrešni, esto pretjerani podaci o njihovoj brojnoj snazi. Iznenadne pojave u bok ili pozadinu neprijatelja. Uopće velika aktivnost i nemoji napadi. Izbjegavanje cesta i poglavito kretanje šumama. Obavještajna služba dobra.«³⁹²

Dakle, protivnik je bio svjestan glavnog oružja NOV i POJ. To su bili moral, hrabrost, disciplina, poznavanje terena, pokretljivost u toku borbi, povezanost s narodom i uvjerenost u pravednost stvari za koju se bore njihovi pripadnici.

Sve te vrline jedinice Divizije koristile su i u frontalnom naoružanju rata. Rukovodstva su pažljivo birala najoptimalnije položaje za obranu. Primjenjivala su sve oblike manevra po unutrašnjoj i vanjskoj liniji obrane. Često su među usobno zamjenjivale položaje, nastojale su napadati protivnika u bok ili u pozadinu, u toku borbe vršile su esto koncentraciju većih snaga na odsudnim mjestima borbe, izbjegavale su jake napade, pokušaje opkoljavanja i druge mjere protivnika, s tim da su stalno zadržavali osnovnu liniju obrane. Povlačile su se samo onda kada su na to bile prisiljene ili je to bilo potrebno da bi se jedinice pripremile za uzvratni udar na protivnika. U primjeni tih i drugih mjer u borbama za virovitići mostobran najprije i najpotpunije se snašao Štab Divizije. Manevrišući brigadama, bataljonima, pa ponekad i etama u najodsudnijim trenucima borbe i na najvažnijim mjestima, on je esto izlazio kao pobjednik nad brojnijim i znatno bolje naoružanim protivnikom.

Pošto su stanovito vrijeme proveli u ovim borbama, veliki uspjeh u tome postigli su i štabovi i. i 3. brigade. Štab 2. moslavci brigade imao je u trećoj fazi obrambenih borbi nekoliko slabosti, ali je i on imao više izvanrednih uspjeha (u prvoj i drugoj fazi obrane mostobrana) koji su u pojedinim trenucima spasavali poziciju cijele Divizije.

Štabovi bataljona kao i komande eta manje su aoiaczui uu „ ovom obliku ratovanja kao samostalne jedinice, jer je naj eš e cijela Divizija bila u akciji. Rje e su to bile dvije, a još rje e samo jedna brigada. No i oni su pokazali mnogo snalažljivosti, naro ito u toku drugog mjeseca borbi za mostobran.

Osim slabosti u pogledu ukopavanja i uop e utvr ivanja, jedinice su imale još neke nedostatke. Nisu npr. poklanjale dovoljno pažnje maskiranju, korištenju zaklona na samo od metaka nego i od oka. Neke su otvarale vatru prije vremena, a ponekad je nisu dovoljno koncentrirale na najhitnije to ke protivni ke obrane ili napada. Dolazilo je i do nedovoljne preciznosti u ga anju topovima i minobaca ima i nedovoljne organiziranoosti u nastupanju. U pojedinim trenucima osje ao se nedostatak potpunijih informacija o brojnom stanju, naoružanju i namjerama protivnika.

No, bez obzira na ove i neke druge slabosti tu su podaci o borbama, rezultati tih borbi i injenica da je Divizija zajedno s drugim snagama 3. armije uspješno branila viroviti ki mostobran sve dok nije nare eno da se borbe za njegovu obranu ne obustave. Samim time ona je u potpunosti i u vrlo teškim uvjetima danono nih borbi svoj zadatak u potpunosti izvršila. To je još zna ajnije što su se one odvijale u zimskom razdoblju, po snežnim vijavicom a vrlo niskim temperaturama. S obzirom na to da su borci bili dosta slabo obu eni i obuveni, da je bilo mnogo teško a u prehrani, opskrbi oružjem i municijom, te izvla enjem i otpremanjem ranjenika u bolnice, postaje jasnije kolike su žrtve podnosili borci i rukovodioci Divizije.

DIVIZIJA PONOVO U MOSLAVINI

Nakon prelaska Ilove Divizija se smjestila u V. i M. Trnovitici. Tu su se njene jedinice nalazile sve do 23. II 1945. Borci su se odmarali, istili oružje i održavali sastanke. Vodovi i ete su popunjavani, a borcima je dodijeljivana municija i potrebna oprema.

Kozaci iz Garešnice došli su 19. II u Hercegovac, Trnavu i Palešnik. Imali su namjeru da Diviziji presijeku put, ali kad su saznali da je ona ve prošla vratili su se u Garešnicu.

Do prve borbe nakon povratka u Moslavini došlo je tek 23. II i to na sektoru 3. brigade. Naime, toga dana u 07.00 sati kozaci su zaposjeli sela Dražicu i Ladislav, a oko 09.00 sati od V. Zdenaca u pravcu Grdevca po eli je nailaziti protivni ka motorizirana kolona. Istodobno se putem od Kloko evca preko Hercegovca za Ladislav i Dražicu kretala protivni ka pješadija, ija je pobo nica išla željezni kom prugom. Oko 09.00 sati kozaci

iz Dražice napali su na položaje 3. brigade u Selištu. Borba je trajala od 09.00 do 17.00 sati. Tri napada ustaša brigada je odbila, a potom se protivnik povukao.³⁹³

No od 23. na 24. II prošla je u miru. Jedino su se patrole sukobile u Ladislavu i Dražici. Sutradan 24. II oko 06.00 sati Divizija se premjestila te je zauzela ove položaje:

3. brigada u Ploš i kim vinogradima
1. brigada u Trnoviti kim vinogradima i
2. brigada u Kostanjevcu

Štab Divizije smjestio se u selu Simljanici.

Istovremeno se 1. hrvatska udarna divizija nalazila u Dražici, Pavlovcu, Orlovcu, Ladislavu, Hercegovcu i Garešnici. U toku 24. II njene jedinice nisu napuštale uporište, nego su 25. II u 18.00 sati otišle u pravcu Bjelovara. Protivni ke snage koje su se nalazile u V. Zdencima, Pavlovcu i V. Grdevcu, otišle su 26. II 1945. u pravcu Bjelovara. Tada je 1. moslava ka brigada zaposjela V. Trnoviticu, V. Pašijan, a 3. je ostala na dotadašnjim položajima i to u Ploš i kim vinogradima sa dva i u M. Trnovitici s jednim bataljonom.

Toga dana 2. moslava ka brigada napala je uporište Garešnicu i nakon etiri sata borbe je zauzela. Protivniku je nanijela gubitke od 27 mrtvih, 47 ranjenih i 27 zarobljenih vojnika. Medu njima se nalazio i jedan satnik. Uspjeh je bio to ve i što brigada nije imala nikakvih gubitaka.³⁹⁴ Nakon toga brigada je ostala u Garešnici. Tada je u Garešnicu došao komandant 10. korpusa general-major Vlado Mateti, te je održao sastanak sa štabovima brigada. Na sastanku su iznesena iskustva koja su jedinice stekle u proteklim borbama, prvenstveno u obrani viroviti kog mostobrana. Nakon toga odredeni su im zadaci. Na osnovu toga 27. II oko 20.00 sati 1. moslava ka brigada zaposjela je Hercegovac, a 2. je ostala u Garešnici. Tre a brigada se smjestila u selu Palešnik, a Štab Divizije u Hercegovcu. U toku no i 2. moslava ka brigada porušila je više mostova na cesti Garešnica—Uljanik i Garešnica —Me uri.³⁹⁵

Idu eg dana, tj. 28. II, nastavilo se sa sre ivanjem jedinica, a održane su i brigadne konferencije štabova bataljona. Na njima se raspravljalo o zaklju cima divizijskog savjetovanja. Poslije toga neki dijelovi Divizije upu eni su u V. Zdence i Grubišno Polje.

Prvog ožujka protivni ke snage napustile su Uljanik a kozaci su se s dijelom svojih snaga zadržavali još samo u Daruvaru. Toga dana u 18.00 sati održana je u Hercegovcu proslava Prve brigade 33. divizije, jer je ona ukazom Vrhovnog komandanta Jugoslavenske armije proglašena udarnom. U proslavi su sudjelovali narod i vojska, a prisustvovao joj je i politi ki komesar 10. korpusa. Istoga dana naredbom Štaba Divizije a u ime AVNOJ-

a za pokazanu hrabrost u borbama, požrtvovanje i zasiugc
borac i rukovodilac.³⁹⁶

, —

U toku no i 2. moslava ka brigada krenula je iz Garešnice za V. Bršljanicu. Tu se zaustavila nekoliko sati te je uputila patrole na liniju Kutina—Popova a. Namjera joj je bila da utvrdi u kojim se mjestima nalazi protivni ka vojska, koliko ima vojnika i kakvo im je naoružanje. To je bilo potrebno radi toga jer je dobila zadatak da se spusti na željezni ku prugu i da na tom sektoru poruši mostove i razara željezni ku prugu. Pošto je prikupila informacije ona je krenula za Mikleušku 1 tamo stigla 3. III u 17.00 sati. Istodobno tu je došao i jedan bataljon 3. brigade koji je nakon odlaska 2. moslava ke brigade iz Garešnice došao na njeno mjesto. Nakon kratkog zadržavanja brigade u Mikleuškoj i poslije izdanog nare enja brigada se uputila u pravcu sela Gra enice. Tu je naišla na protivnika, te ga je napala. Za samo jedan sat borbe protivnik je odba en s njegovih položaja i povukao se na cestu Kutina— Popova a. U 21.00 sat brigada je izvršila drugi napad u rajonu Repušnica—Gra anica s težištem napada na protivnika u Tucila i. No, on nije uspio te je ponovljen u 23.00 sata. Me utim, dok je pripreman tre i napad protivniku je u pomo stiglo 500 kozaka. Oja an, on je poslije i ovog neuspjelog napada izvršio kontranapad u prvoj borbi. Ali ni njegov napad nije uspio, pa se povukao na polazne položaje. Dne 4. III oko 02.00 sata brigada je dobila nare enje da se povu e.³⁹⁷

U toku slijede a tri dana nije bilo susreta s protivnikom. etvrtog ožujka u Diviziju je stiglo 350 novih boraca koji su ravnomjerno raspore eni u sve tri brigade. To vrijeme jedinice su provodile u odmaranju. Za rukovodioce su u toku 5. i 6. III održavana predavanja pod nazivom »Suradnja artiljerije i pješadije«. Do toga je došlo zbog iskustva iz prošlih borbi u kojima ta suradnja nije zadovoljavala. Osim toga ve je bio izra en plan budu ih akcija, pa je tu slabost trebalo otkloniti.

Sedmog ožujka 1945. godine u 19.00 sati Divizija je napustila dotadašnje položaje, te se uputila u pravcu Pavlovca i Grubišnog Polja. Slijede eg dana njene jedinice su se smjestile i to 1. moslava ka brigada u Pavlovcu, 2. u Oreovcu, a 3. u Grubišnom Polju. Štab Divizije bio je u M. Zdencima.³⁹⁸ No, na osnovu novog nare enja 2. moslava ka brigada je ve 9. III napustila taj sektor, te se vratila u Moslavinu. Ona je preko V. Zdenaca i Hercegovca stigla u Dišnik, a nešto kasnije i u V. Bršljanicu. U toku no i njena dva bataljona otišla su u Kanišku Ivu, a jedan u Kapelicu. Ostale dvije brigade i Štab Divizije ostali su na svojim položajima.³⁹⁹

U toku 10. i 11. III nije bilo zna ajnih doga aja. Prva brigada se 10. III sa dva bataljona zadržala u Pavlovcu, a jedan je prebacila u V. Gr evac. Tre a brigada se preko Pavlovca prebacila u Dražicu. Pokreti su nastavljeni i

slijede eg dana tako da je 3. brigada otišla u N. Ploš icu, a 1. najprije u Dražicu, a odatle tako er u N. Ploš icu. Jedan njen bataljon smjestio se u selu Lasovac.

OFENZIVA PROTIVNIKA NA MOSLAVINU I BORBE DIVIZIJE OD 12. DO 30. III 1945.

Pošto su završene borbe za viroviti ki mostobran, protivni ke snage poduzele su ofenzivu na Moslavini. Cilj te ofenzive bio je da na tom prostoru unište snage JA i POJ i da ovladaju cijelim tim prostorom. Naime, pošto su okupatorskim snagama za povla enje prema Zagrebu i dalje na zapad prema Austriji bile potrebne sigurne komunikacije, i to kako longitudinalnog tako i transferzalnog zna enja, kako željezni ke pruge tako i ceste, ustaškim, domobranskim i koza kim jedinicama nare eno je da pretresu Moslavinu, unište u njoj jedinice JA i da ovladaju saobra ajnicama Ivani -Grad— azma—Bjelovar, te Meduri —Garešnica—Bjelovar.

U to vrijeme snage 33. divizije bile su razdvojene. Druga moslava ka brigada nalazila se u središnjem dijelu Moslavine, oko Podgari a i Kaniške Ive, a Prva i Tre a u rajonu V. Gr evca kod N. Ploš ice i Potoka.⁴⁰⁰

Sa 2. brigadom u Moslavini nalazila se 32. divizija i Moslava ki NOP odred. Protivni ke snage što su nadirale od Gojila preko Šimljanika k Podgari u pripadale su 2. pukovniji PTS-a i 4. gorskom zdrugu. Do prvih borbi izme u 2. moslava ke brigade i dijela protivni kih snaga došlo je 12. III kod Podgari a. U tim borbama protivnik je bio odba en, a to je dobro došlo da vojnopožadinske i civilne ustanove izvrše evakuaciju iz sela u šumske predjele, te da iz skladišta spreme robu i namirnice u podzemna spremišta i bunkere. Sli no je ura eno i s ranjenicima i bolesnicima što su se nalazili u vojnopravljanskim bolnicama u Moslavini.

Do druge borbe s protivnikom došlo je istog dana u 13.30 sati u Kaniškoj Ivi. Dva bataljona Druge brigade jurišom su izbacila protivnika iz sela te su ga odbacili na njegove polozaje.

Slijede eg dana, 13. III, brigada je nastupaju i od sela M. Prokop preko Crkvišta k. 309 i Kozare k. 371 izvršila napad na protivni ke jedinice što su bile na Humki. Bataljon koji je napadao nije je uspio zauzeti, nego se ograni io na vršenje pritiska. U 12.00 sati druga dva bataljona krenula su na Podgari da zauzmu k. 260. No, ve su to do tada uspjele jedinice Isto ne grupe odreda. Me utim, protivnik je u borbu ubacio nove snage koje su napale bataljon Druge brigade i jedinice Isto ne grupe odreda, te su ponovo ovladale k. 260, a jedinice 2. brigade povukle su se u Crkvište.

U toku 14. III jedan bataljon 2. moslava ke brigade vodio je borbe na Kozari, k. 371, i odbio sve napade protivnika. Slijede eg dana borbe su se vodile na Crkvištu i ukovcu odakle je protivnik nakon teških borbi odba en. Brigada se poslije toga povukla, najprije u selo Pašijan, a zatim u V. Grdevac.

Tokom ovih borbi, dakle 12, 13, i 14. III Druga brigada je protivniku nanijela gubitke: 39 mrtvih, 84 ranjena i etiri zarobljeni. Zaplijenila je jedan teški i jedan puškomitrailjez, šest pušaka, tri pištolja i oko 3000 metaka. Istovremeno je imala etiri mrtva i 39 ranjenih. Izgubila je etiri puške i jedan puškomitrailjez.⁴⁰¹

Nakon ovih borbi brigada je došla u sastav Divizije.

Dok je 2. brigada 12. III vodila borbe kod Podgari a, dotle su 1. i 3. nastupale u pravcu protivni kog uporišta Potok. U tom predjelu nalazile su se i. bojna 21. pukovnije i 1. i 2. bojna 22. pukovnije 1. hrvatske udarne divizije. One su 11. III nastupale od Pavlovca, u pravcu N. Ploš ice i Berek a gdje su se zaustavile i utvridle. Namjera im je bila da drže pod svojom kontrolom jedinu komunikaciju u ovom kraju kojom su opskrbljivane protivni ke snage što su sudjelovale u ofenzivi na Moslavinu.

Tre a brigada dobila je zadatak da napadne i protjera protivnika iz sela Potok, da zauzme k. 164 i napadne i zauzme uporište Berek. Prvoj moslava koj brigadi nare eno je da Tre oj brigadi osigurava bok. Taj zadatak morala je izvršiti s dva bataljona, dok je tre i trebao ostati u selu Sasovac, tako er radi osiguranja boka cijele Divizije.

Zemljište kojim su se kretale jedinice bilo je šumovito s mnogo grmlja, neprolaznih bara i potoka. Zato je kretanje no u od 11. na 12. III bilo otežano, pa su bataljoni zalutali. Zbog toga je jedan bataljon tek oko pola no i uspostavio vezu sa 1. bataljonom 3. brigade, a drugi je na odre eni položaj došao tek sutradan ujutro. Zauzeo je položaj u selu Sredska uz desnu obalu potoka do k. 119. Drugi bataljon 1. moslava ke brigade tada kre e iz sela Potoka te se povezuje nadesno sa 2. bataljonom i lijevo sa 1. bataljonom 3. brigade. Ovaj bataljon 3. brigade krenuo je tada kroz selo Potok i na njegovu kraju naišao na protivnika koji je tu tek stigao. Kretao se u sastavu dvije satnije s dva teška minobaca a. Iznenadivši ga bataljon je protivnika protjerao u pravcu sela Berek. Ostali dijelovi 3. brigade napadali su u to vrijeme protivnika na k. 164. koju su u prvom naletu zauzeli. No, protivnik je uzvratnim napadom odbacio snage 3. brigade na njene polazne položaje. Tada je 1. bataljon 1. brigade smijenio bataljon 3. brigade u selu Potok, nakon ega je ovaj uklju en u borbe 3. brigade oko k. 164. na pravcu prema selu Šimljanici.

Ujutro 12. III protivnik je po eo tu i položaj 1. bataljona 1. brigade

*

jakom artiljerijskom i minobaca kom vatrom, a oko 10.00 sati sa snagama u ja ini jedne bojne napao je položaj bataljona na zapadnom dijelu sela Potok. Borba je bila vrlo žestoka. Na kraju je protivnik odbijen uz velike gubitke, te do kraja dana nije više napadao.

Poslije podne oko 15.00 sati položaje 1. moslava ke brigade preuzeala je 3. Tada su 1. i 3. brigada krenule u napad. Prva je napala protivnika u selu Sredska, a 3. u Bereku. Prva brigada prodrla je u selo te je iz njega protjerala protivnika. Tre a je prodrla u sjeverni dio sela Berek, ali joj je izdano nare enje da se iz sela što prije povu e. Do toga je došlo zato što je protivnik u me uvremenu ovladao k. 182 odakle je ugrožavao njenu pozadinu. Da se ukloni ta opasnost njoj je nare eno da se okrene i napadne protivnika na tom položaju i da ga odatle protjera. Me utim, njen napad u no i 13. III nije uspio. Istovremeno protivnik je iznenadnim napadom na bataljon 1. brigade, koji se nalazio u selu Sredska, uspio da ga izbac i sela te mu je nanio osjetne gubitke. U me uvremenu 3. brigada ponovo je napadala Berek, ali su svi njeni napadi bili odbijeni.

U toku borbi 12. i 13. III Divizija je ra unaju i tu i rezultate 2. brigade kod Podgari a i Kaniške Ive, nanijela protivniku gubitke od 94 mrtva, 104 ranjena i 12 zarobljenih. Zaplijenila je jedan teški i tri puškomitraljeza, jedan laki minobaca , jedan automat, 36 mina, tri pištolja, 34 puške i oko 13000 metaka. U tim borbama Divizija je imala 10 mrtvih, 83 ranjena i 6 nestalih. Od oružja je izgubila 2 puškomitraljeza i 3 puške.⁴⁰²

Protivniku je do 15. III uspjelo da potisne snage 32. divizije koje su se nalazile lijevo od 33. divizije. Zauzeo je položaje na liniji Sredska—Potok—Šimljanica. Zbog toga je 3. brigada 33. divizije povu ena na liniju Krnja a— Rastovac—Ruškovac—N. Ploš ica i tu zaposjela položaje za obranu. Prva moslava ka brigada držala je tada položaj i to:

1. bataljon od rijeke esme sjevernim rubom sela N. Ploš ica,
2. bataljon od položaja 1. bataljona isto nim rubom sela N. Ploš ica,
3. bataljon od 2. bataljona preko k. 146 i k. 162 do Ploš anskih vinograda gdje se vezao sa 3. brigadom.

Brigada je dobila nare enje da ovaj položaj mora braniti po svaku cijenu.

Do borbe je došlo 15. III u 09.00 sati kada je protivnik nakon artiljerijske i minobaca ke pripreme izvršio napad na položaje 1.13. brigade. Prvu brigadu napao je iz sela St. Ploš ica i Ruškovac. Napad su vršile dvije bojne. Brigada ih je pustila da joj pri u na jurišno odstojanje, poslije ega je jurišem krenula u napad. Prvi i tre i bataljon brzo su razbili obadvije bojne te su ih gonili u pravcu sela St. Ploš ica. U me uvremenu je 3. bataljon i. brigade bio prisiljen da napusti svoje položaje, jer se povukla i cijela

3- brigada koja se nalazila desno od njega. No, nešto kasnije oni su zajedno izvršili kontranapad te su protivnika potisnuli i zauzeli svoje položaje.

Poslije podne borbe su oslabile, a došlo je i do povla enja cijele 32. divizije. Zbog toga se i i. moslava ka brigada morala povu i te je zauzela nove položaje na liniji: Trupinski gaj — prugom preko željezni ke stanice Pavlovac—Dražica sa naslonom na rijeku esmu.

Tre a brigada zaposjela je položaj na liniji od mjesta gdje željezni ka pruga ulazi u šumu Gaj, pa do sjeveroisto nog dijela sela Ladislav. Druga moslava ka brigada trebala je produžiti sa sektora oko Dišnika u pravcu Pašijana i tu napasti protivnika na brdu ukovec. Pošto je poslije kra e borbe odbacila protivni ke snage, ona se prebacila u južni dio sela V. Grdevac, gdje je boravila kao divizijska rezerva.⁴⁰³

Dana 16. III na sektoru Divizije nije bilo borbi, osim što su se patrole 3. brigade 33. divizije sukobile s protivnikom. Taj dogadaj nije bio od zna enja za ostale jedinice. Ovakva situacija pružila je mogu nost jedinicama da se odmore i izvrše sre ivanje svojih redova. To je bilo još potrebniye što je tih dana u brigade svakodnevno dolazilo iz Moslava kog vojnopožadinskog podru ja i vojnopožadinskih ustanova po 20 do 30 boraca. To je dovelo do broj anog narastanja jedinica. S druge strane dolazak ve eg broja novih boraca, a gubljenje starih, utjecao je na njihovu vrstinu i borbenost.

Usporedo s dolaskom novih boraca Divizija je dobila 32 puškomitraljeza i 60 pušaka,- te ve u koli inu municije. Tih dana dobila je ve e koli ine uniformi, naro ito šinjela.⁴⁰⁴

Sutradan su se jedinice spremale za slijede u akciju. Štabovi brigada upoznali su se s planom Štaba Divizije te su nakon toga o tome upoznale Štabove bataljona, a ovi su na sastancima upoznali komande eta. Divizija je na izvršenje zadatka krenula 17. III u 18 sati, komoru je prethodno uputila u selo Veliku Jasenova u. Pred sam polazak ona je dobila šest engleskih teških minobaca a s ve im brojem mina. No, oni nisu dodijeljeni jedinicama, nego su zadržani u odjelu za naoružanje Divizije.

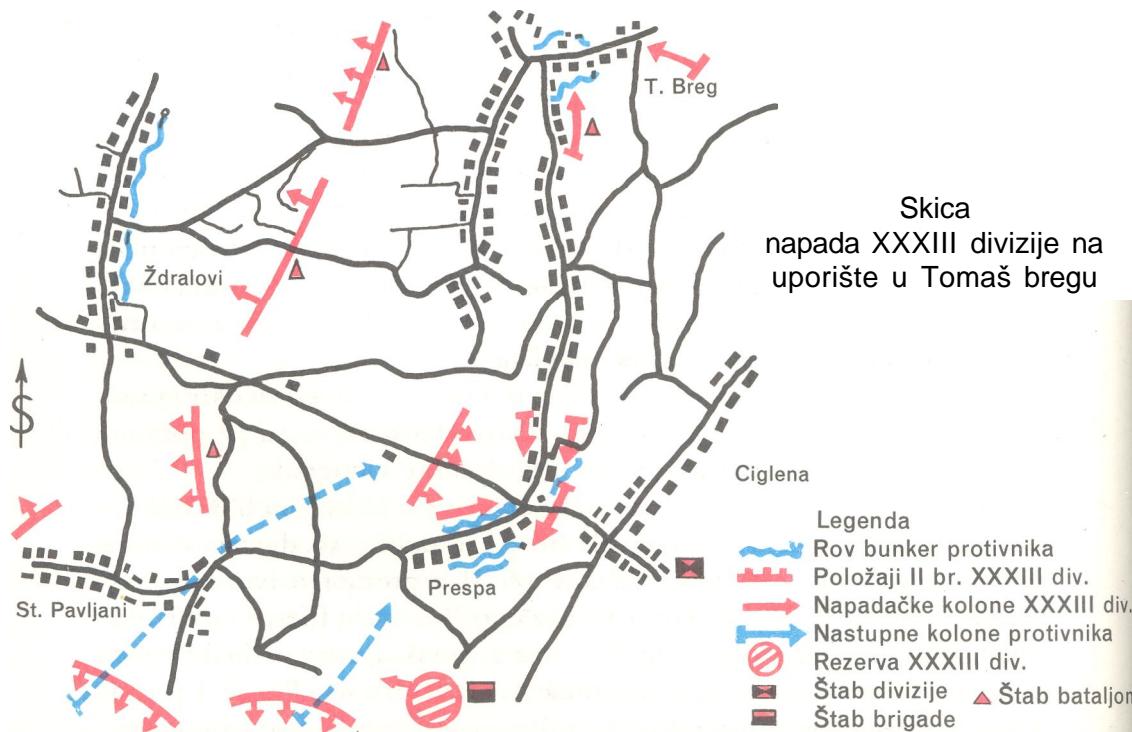
Toga dana manje protivni ke snage iz Trnovitice došle su oko 13 sati, kod mosta na esmi izme u Orlovca i Nove Ploš ice, te su ga potpuno razrušile. Nakon toga povukle su se u Ploš anske vinograde.

Pošto se osje alo da se protivni ka ofenziva u Moslavini bliži kraju, a zato da protivnik ne izvrši zadatak što ga je dobio, 33. divizija oja ana jednom brigadom 32. divizije prešla je 18. III u protuoefenzivu. Kao prvi zadatak dobila je da likvidira protivni ka uporišta u selu Prespa i na Tomaš bregu. Oba uporišta držala je jedna bojna 4. gorskog zdruga. Štab bojne i jedna satnija nalazili su se na Tomaš bregu, a ostale tri u selu Prespi. Uporišta su bila utvr ena objektima poljske fortifikacije, rovovima, saobra ajnicama,

i bunkerima od zemlje i drveta. Naoružanje su inili jedan teški minobaca, 14 puškomitraljeza, 3 teška mitraljeza, 10 automata i ostalo puške.⁴⁰⁵

Štab Divizije izdao je 17. III zapovijed kojom je naredio:

1. Treoj brigadi »Nikola Demonja« da napadne i likvidira uporište u selu Prespi. Osim toga, dobila je zadatak da sa manjim snagama osigura put Prespa—Tomaš breg, s tim da sprije i dolazak snaga sa Tomaš brega u Prespu.
2. Drugoj moslava koj brigadi da sa dva bataljona opkoli i likvidira protivnika na Tomaš bregu. S jednim bataljonom da postavi osiguranje izme u mjesta Novoseljani i Prokljuvani na k. 174 i da održava vezu u šumi Obršine s jednim bataljonom 1. moslava ke brigade.
3. Prvoj moslava koj brigadi da postavi osiguranje prema uporištu Bjelovar na liniji: šuma Obršine — preko ceste Dolina s isturenim patrolama u selu Ždralovi. Taj položaj držat e sa dva bataljona, a s jednim položaj izme u sela Novi i Stari Pavljani. Tom bataljonu dodijeljuje se jedno odjeljenje jurišnih pionira, koji ima zadatak da presije e željezni ku prugu izme u sela Galovca i Novi Pavljani.
4. Prvoj udarnoj brigadi 32. divizije da ostane u divizijskoj rezervi, i da se sa dva bataljona smjesti u selu Kokinac, a s jednim u selo Ciglenu i to u

blizini crkve. Tu je se istovremeno nalaziti i komandno mjesto Štaba Divizije.

Po etak napada određen je za 18.III u 03.00 sata.⁴⁰⁶

Međutim, zbog zakašnjenja nekih jedinica borba je počela sat kasnije, tj. u 04.00 sata i to na Tomaš bregu. Jurišem je u samom početku borbe zauzeta glavna uporišna točka protivnika. Zarobljen je izvjestan broj protivničkih vojnika. Ostali su se povukli na drugi utvrđeni punkt iza k. 212, odakle su pružili jak otpor. Bataljoni su zaposjeli položaj s isto ne, zapadne i južne strane, dok na sjevernoj nije bilo nikoga. Drugi napad koji su na protivnika izvela oba bataljona nije uspio, a oni su pretrpjeli znatne gubitke. Nakon tog a bataljoni su morali odstupiti.

Do trećeg napada došlo je oko 11.00 sati, kad su bataljonima pridodani protutenkovski top i nekoliko teških minobaca. Međutim, ni taj juriš nije uspio, to prije što su topovi i minobaci i zabunom tukli položaje jednog bataljona, te su mu nanijeli gubitke. Poslije toga bataljoni su površili eni na polazne položaje i pošto su sređeni i opskrbljeni odgovaraju im naoružanjem, oko 12.00 sati izvršili su etvrti juriš. Borba je bila vrlo žestoka. Borilo se prsa u prsa. U upotrebu su došle ručne bombe kojima su otišene saobraćajnice i bunker, te je zauzeta i k. 212. Protivnik se u panici povratio, a bataljoni su ga gonili sve do sela Maglenje. Nakon tog a bataljoni su se vratili na Tomaš brijeg i tu zauzeli protivnike položaje.

Dok je Druga moslava ka brigada iznenadila protivnika na Tomaš brijegu, Treće ojačanje u Prespi nije uspjelo. Tu je protivnik, uviđajući borbu na Tomaš brijegu izšao na položaj te je spremno došao do eka 3. brigadu. No, i pored toga ona je jurišem izbacila protivnika iz njegovih predstražnih položaja i koristeći i teško oružje protivniku je nanosila teške gubitke. Minobaca i su tukli dosta precizno, ali ne i dovoljno koncentrirano. Pješadija nije iskoristila vatru minobaca da na vrijeme podigne protivnike položaje. Osim toga dobro sagradili su bunkeri, koji su bili pokriveni drvenim gredama i slojem zemlje debelim jedan metar, bili su sigurna zaštita od minobaca. Nakon borbe od gotovo deset sati, pošto nije bio postignut uspjeh, oko 14.00 sati došli su protutenkovski topovi i teški minobaci i te su obasuli vatrom protivnike položaje. Nakon tog a pješadija je krenula na juriš te je protivnik izbačen iz nekoliko utvrđenja na sjevernom i istočnom dijelu njegovih položaja. Daljnje napredovanje je obustavljeno, jer je protivnik odbacio 1. brigadu 32. divizije s njenih položaja, i pritekao u pomoć posadi u Prespi.

U međuvremenu jedinice 1. udarne brigade 33. divizije, koje su bile na osiguranju prema Bjelovaru, kao i jedan bataljon 2. brigade vodili su oko 10.00 sati borbu s protivnikom koji je pošao u pomoć napadnutima u Prespi.

Brzo je bio odbijen, pa je jedan bataljon i. udarne brigade prešao u napad na uporište Ždralovi. Brzo je odatle izbacio protivnika, a zatim je napao njegove jedinice u selu Novoseljani te je prodro do središta sela. Poslije toga povu en je na njegove polazne položaje.

Protivni ke snage izvršile su pregrupiranje, te su izvršile napad na St. Pavijane koje je branila i. udarna brigada 32. divizije. Protivnik ju je nešto kasnije odbacio do sela Kokinaca. Nakon toga nare eno je 1. zagorskoj da pruži organizirani otpor u Patkovcu i time omogu i povla enje 33. divizije preko Ciglene, ali ona to nije u inila. To je omogu ilo protivniku da oko 16.00 sati u e u Patkovac i preko urinca prodre do sela Ciglene. Jedna njegova kolona kretala se iz St. Pavijana preko k. 127, a druga u pravcu Prespe i zajedno su produžile za Prespu. Tu se jedan njihov dio odvojio i otišao u pravcu Patkovca. Jedinice 33. divizije morale su se pod borbom povla iti preko Tomaš brije i M. Ciglene za Orovac. Povla enje se izvodilo organizirano, pa jedinice zbog toga nisu imale gubitaka. Borbe su prestale oko 18.30 sati.

Iako zbog probroja protivnika kroz zasjedu Prespa nije bila likvidirana, ipak su protivniku naneseni teški gubici. On je u ovim borbama imao 103 mrtva, 77 ranjenih i 7 zarobljenih. Zaplijenjena su dva teška i dva puškomitrailjeza, 55 pušaka, jedan automat i 3000 metaka.

Gubici Divizije iznosili su 18 mrtvih, 90 ranjenih i 12 nestalih.⁴⁰⁷

Akcija je u cjelini bila dobro pripremljena, ali u toku njena izvo enja nije bilo dovoljno organizacije i suradnje. To se najprije odnosi na bataljone 2. moslava ke brigade kod drugog i tre eg juriša na Tomaš brije, gdje je i bilo najviše mrtvih i ranjenih.

Ina e sanitet, veza pa i teško naoružanje dobro su funkcionali te su u potpunosti izvršili svoje zadatke.

Slijede a tri dana jedinice su provele na polaznim položajima. Tu su se odmarale, popunjavale novim borcima i rukovodiocima, a dodjeljivano im je i oružje medu kojim i teški minobaca i.

Na strani protivnika primije eno je kretanje kolona prema Bjelovaru, a 21. III oko 18.00 sati došle su dvije bojne ustaša i domobrana, te su zauzele položaje na liniji: M. Pisanica- Ilova ka Kova ica—D. Kova ica. Odatle su isturile patrole sve do V. Grdevca.

Sutradan, tj. 22. III, protivni ke snage u ja ini etiri bojne 20. i 21. pukovnije 1. hrvatske udarne divizije koncentrirale su se na podru ju: V. Pisanica—M. Pisanica—D. Kova ica—Dražica s namjerom da napadnu i zauzmu V. Grdevac i Pavlovac, te da produže prema V. Barni, V. Jasenova i i V. Zdencima. One su u 06.00 sati napale inžinjerijski bataljon 33. divizije u V. Grdevcu te su ga izbacile iz mjesta. Bataljon se povukao u pravcu

Moravskog mlina, koji se nalazio na putu što vodi iz V.Jasenova e za V. Grdevac. Jedan dio protivni kih jedinica produžio je u pravcu Pavlovca, a drugi je progonio inžinjerijski bataljon. U 07.00 sati napadnut je jedan bataljon 2. brigade koji se nalazio na predstraži u Ladislavu kao i položaji 3. brigade kod željezni ke stanice Dražica—Pavlovac. Nakon kratke borbe 3. brigada po elu se u neredu povla iti pa je imala gubitke. Istovremeno se nakon slabog otpora povukao i 2. bataljon 2. brigade.

Tada je izvršena pregrupacija snaga Divizije. Druga moslava ka brigada zaposjela je položaje od zavijutka željezni ke pruge i zapadne ivice šume Gaj preko k. 146, putem Pavlovac—Grbavac. Tre a brigada preba e-na je u V. Jasenova u s isturenim dijelovima na Morov mlin. Prva udarna brigada smjestila se u G. Kova ici, a Štab Divizije u V. Barni.

Po dolasku u Pavlovac protivnik nije vršio nikakve akcije. Pred ve er, oko 17.00 sati, povukao se iz Pavlovca u Ladislav, a iz V. Grdevca u M. Pisanicu.

U borbama u toku dana protivnik je imao 20 mrtvih i 38 ranjenih, a Divizija dva mrtva, 20 ranjenih, 3 zarobljena i 11 nestalih.⁴⁰⁸

Tokom borbi najslabije se držala 3. brigada, naro ito prilikom povla e-nja s položaja od željezni ke stanice Dražica—Pavlovac i tada je zbog neorganiziranosti imala gubitke. Isto se može re i i za drugi bataljon 2. moslava ke brigade koji je napustio svoj položaj, a borbu gotovo nije ni prihvatio. Odgovornost za te postupke bila je na štabu brigade, odnosno bataljona, jer nad svojim jedinicama nisu uspostavili kontrolu.

Dvadeset tre eg ožujka nije bilo nikakvih aktivnosti. Jedinice su se odmarale i spremale za pokret. Slijede eg dana provele su na maršu, te su stigle na podru je Daruvara. Prva udarna brigada smjestila se u selo Uljanik, Druga u Blagodovac, a Tre a u Kreštelovac. Štab Divizije s prištapskim jedinicama bio je u Petronovcima i Dežanovcu. Slijede eg dana nakon odmora oko 17.00 sati Divizija je krenula preko Uljanika, Marinog Sela, V. Vukovja za Bršljanicu. Ilovu je prešla kod Uovskog luga preko mosta što su ga na inili inženjeri. Tokom marša ona je napala protivnika u selu M. Vukovje koji je pobjegao u Kanišku Ivu. Nešto kasnije, kada je Divizija otišla u pravcu Moslava ke gore bataljon 1. udarne brigade, koji je bio u zaštitnici, napao je protivnika u Kaniškoj Ivi, te ga je protjerao.

Dan kasnije, tj. 27. III, Divizija je nastavila pokret u pravcu azme. Došavši na Staru Stražu ona se zaustavila i izvršila pripreme za napad na protivnika koji se nalazio u azmi.

NAPAD DIVIZIJE NA AZMU

Protivni ke snage koje su sudjelovale u ofenzivi na Moslavini 26. III napustile su njeno podruje. Samo se jedan njihov dio zadržao na saobrajnicama Narta—azma i Narta—Garešnica. Na tim cestama stvorio je uporišta u azmi, Štefanju, Narti, Bereku, Popovcu, Begova i i Garešnici. Štab Divizije nije imao to ne informacije o brojnom stanju protivnika, ali je pretpostavljao da u nijednom uporištu nema više od jedne bojne pa je takvu informaciju poslao Štabu 10. korpusa. Polaze i od toga Štab 10. korpusa stavio je u zadatak 33. diviziji da protjera protivnika s linije azma—Narta i da tako ponovo uspostavi slobodni teritorij u Moslavini.

U skladu s tim Štab Divizije je naredio:

1. udarnoj brigadi da:

- a) s jednim bataljonom izvrši napad na azmu sa zapadne strane uz glavnu cestu,
- b) s drugim bataljonom da izvrši napad sa sjeveroisto ne strane uz glavnu cestu do puta koji ide iz Grabovnice za azmu i to od potoka Bukovine,
- c) s jednim bataljom da ostane u brigadnoj rezervi. Koristit će teške minobaca e sa sjeveroisto ne strane s tim da uporište tuku koncentriranom vatrom i omogu e pješadiji upad u uporište.

2. moslava koj brigadi da:

postavi osiguranje od uporišta Štefanje i omogu i likvidiranje posade u azmi. Osiguranje je trebala postaviti linijom: isto ni dio Vagovine s time da se lijevo krilo pruža preko natpisa Vagovine, a desno preko k. 124, zatim preko puta Bojana—Vagovina tako da se desnim krilom oslanja na južni dio šume Lipov Potok.

Jednu etu trebalo je ukopati na putu Bojana—Miloševac, sjeverno od k. 114. Teško oružje postavila je u sredinu svoga rasporeda, tako da ovo može djelovati po cijeloj dužini fronta.

3. brigadi da:

postavi osiguranje kod uporišta Šume ani i to kraj obale esme. Desnim krilom treba da zahvati 300 do 400 metra od glavne ceste. Ukoliko je protivnik sagradio most na esmi treba ga porušiti. Jedan bataljon stavlja u divizijsku rezervu.

Po etak napada odre en je 27. III u 22.00 sata.

Me utim, napad nije po eo na vrijeme, nego sa dva sata zakašnjenja. U prvom naletu bataljon, što je napadao uz cestu od Bosiljeva, prodro je u samo središte uporišta. Tu se imao spojiti s drugim bataljonom koji je trebao napasti uporište putem Draganac—azma. Me utim, kada je on dolazio da zaposjedne položaje za napad, naišao je na kolonu protivni kih kamiona koji su iz Draganca išli u azmu. I umjesto da je do eka sa ela on ju je napao na za elju. Tako joj je omogu io da se probije u azmu i oja a tamošnji garnizon. Tada u azmi nije bila samo jedna bojna protivni kih vojnika, kako se to prije napada prepostavljalo, nego su u njoj bili: 2. bojna 22. pukovnije 1. hrvatske udarne divizije, satnija oružnika, satnija 2. pukovnije PTS-a, padobransko-lova ka satnija i jedinica što je u toku no i pridošla u azmu. Prema podacima što ih je 1. bataljon 1. udarne brigade dobio prodrijevši u azmu, u njoj je bilo oko 900 protivni kih vojnika.⁴¹⁰

Dakle, situacija je bila znatno druk ija od one što je bila dana u zapovijedi Štaba Divizije br. 91 od 26. III 1945.

Zbog novonastale situacije kada je Prvi bataljon dopro do crkve i užeg središta mjesta gdje je protivnik imao drugu obrambenu liniju, on je bio primoran da zastane, vodi vatreni dvoboј i eka Drugi bataljon da stupi u borbu.

Oko 04.00 sata 2. moslava ka brigada je kod Vagovina sa ekala protivni ku kolonu koja je pošla u pomo garnizonu u azmi, te je uništila tri kamiona i ve i broj vojnika. Istovremeno je i 3. brigada 33. divizije napala kod Bosiljeva posadu na mostu, likvidirala je i razrušila most preko esme.

Budu i da je 2. bataljon protivnik do eka na položaju, on nije uspio u i u uporište. Tada se protivnik pregrupirao, te je jakim napadom izbacio 1. bataljon Prve brigade na njegove polazne položaje. Tada je izvršio napad na bataljon, što je napadao od groblja, ali tu nije uspio.

Vide i tu situaciju Štab Divizije je odlu io da se bataljoni povuku što je 28.III u etiri sata i u injeno. Brigade su povu ene na liniju: Pobijenik—Vrtlinska—St. Straža, te su položaje zaposjeli u 10.00 sati.⁴¹¹

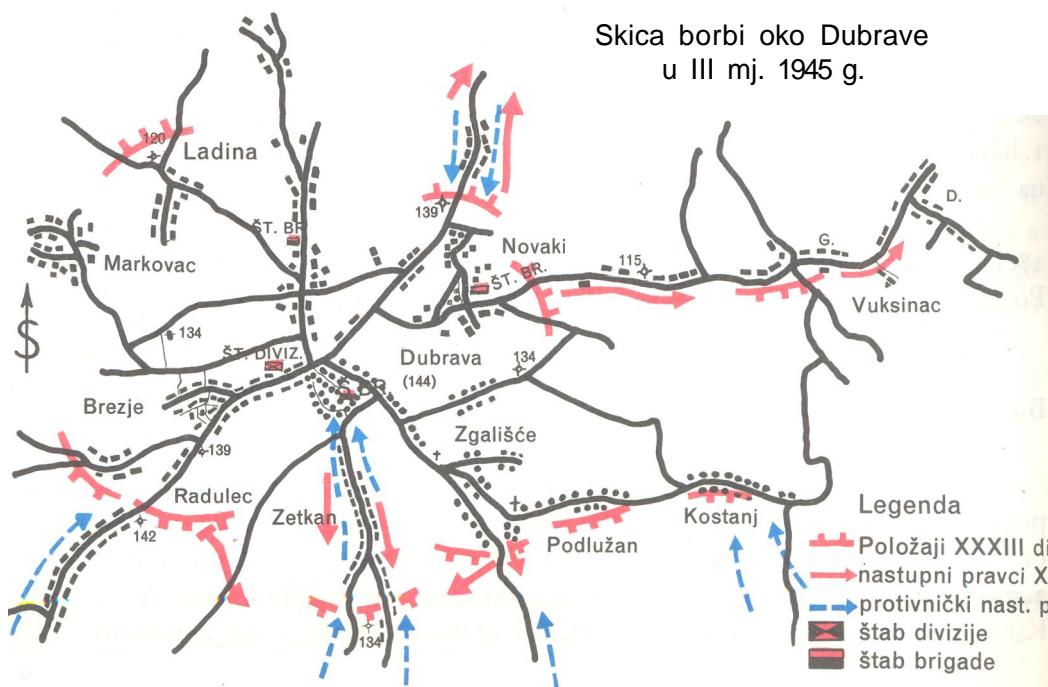
BORBE KOD VRTLINSKE I U OKOLICI DUBRAVE

Saznavši da je azma napadnuta protivnik je iz raznih pravaca pokrenuo snage u njenom pravcu, nastoje i da opkoli 33. diviziju. Pošto je on ovu zamisao po eo provoditi ve 28. III prije podne oko 14.00, patrole 2. moslava ke brigade sukobile su se s patrolama protivnika na Dap evoj Kosi, a u 16.00 sati bataljon 2. brigade, koji je bio na Staroj Straži, prihvatio

je borbu s protivnikom. Prva dva napada protivnika je odbio, ali se okc 17.30 sati morao povu i, jer je bio napadnut i iz pravca abranskog Druma: preko k. 271. Taj kao i 2. bataljon koji mu je išao u pomo povukli su se u 18.30 sati u Vrtlinsku gdje su zaposjeli isto nu ivicu sela. Me utim, okc 19.00 sati protivni ke snage iz pravca Re ice i Mustaljine Klade napali su južni dio sela Vrtlinska, ali su bile odbijene. No, one su i poslije toga nastavile napadati, ali su odbijane sve do 24.00 sata, kada su se bataljoni morali povu i.

Našavši se u vrlo teškom položaju, jer su protivni ke snage nastupale od azme i Mikleuša, Divizija je morala odstupati preko esme.

Radi izvršenja tog zadatka 1. udarnoj brigadi i inžinjerijskom bataljonu nare eno je da oni krenu oko 20.00 sati putem Pobjenik—Palan ani i da preko esme na ine most za prijelaz Divizije. Za dva sata most je bio gotov, te se otpelo s prebacivanjem. Oko 24.00 sata preba ene su komore, a zatim 2. i 3. brigada. Prva udarna brigada držala je osiguranje u toku prebacivanja Divizije. Do se vršilo prebacivanje iz pravca Dabaca naišla je na 3. bataljon i. brigada, koji ju je iznenada napao te je uništio etiri kamiona puna protivni kih vojnika. Ostalih 10 kamiona okrenuli su se i pobegli nazad u pravcu Sume ana. U me uvremenu 2. i 3. brigada su nakon prebacivanja preko esme nastavile 29. III u 02.00 sata pokret pravcem Palan ani—Mar ani—Mar a—Mostovi—Dubrava. Tu su se zaustavile i

sa ekale i. udarnu brigadu. Odmah po dolasku Prva brigada je zaposjela položaj Zetkan—Polužane, Druga brigada Ladinu, a Tre a Novake.

Istog dana oko 10.00 sati na položaje 3. brigade naišao je protivnik iz pravca Dubrave sa oko 220 vojnika. U borbi što se tada razvila protivnik je odbijen uz gubitke od 15 mrtvih i 10 ranjenih. Brigada nije imala gubitaka. Pošto ga je gonila sve do Srp. Kapele brigada se tu zaustavila i zaposjela položaje.

Kod Cerine je oko 12.00 sati borbu s protivnikom koji se kretao od azme za Dubravu prihvatio Zagorski NOP odred. Kasnije, oko 16.00 sati 3. bataljon 1. udarne brigade vodio je borbu kod Zetkana na k. 134, s dvije protivni ke bojne. Nakon žestoke borbe bataljon je bio odba en u pravcu Dubrave. Protunapadom tog bataljona, jednog bataljona 2. brigade, te prištapskih dijelova 1. udarne brigade protivnik je izba en iz Zetkana uz znatnije gubitke. Istovremeno je razbijena i jedna protivni ka kolona koja se kretala od Radulca u pravcu sela Brezje. Takoder je u to vrijeme jedan bataljon 3. brigade razbio jednu kolonu pri njenom ulazu u selo Kostanj, te je zaposjeo selo.

Oko 18.00 sati Štab Divizije je obaviješten da je neprijatelj zaposjeo prugu Bjelovar—Križevci i da je u Sv. Ivan Žabno dovukao topove. U to vrijeme Štab 10. korpusa obavijestio je Štab Divizije da se ona povu e i da je 32. divizija dobila zadatak da prihvati snage 33. divizije na cesti Draganac—Štefanje u mjestu Siš ani. Tada se oko 20.00 sati Divizija poela povla iti pravcem Novaki—Vukšinac—M. Markovac—Zden ac. Na elu kolone isla je 3. brigada, a 2. i 1. su kod Dubrave još vodile borbe. Tridesetog ožujka oko 02.30 sati prešla je esmu i divizijska komora, a brigade oko 04.00 sata. Uputile su se u pravcu Štefanja i Daskatice. No 3. brigada je u maršu sa dva bataljona napala protivnika u Vagovini. Istovremeno Vagovinu su s južne strane napale i snage 32. divizije. Bataljoni 3. brigade bili su odbijeni.⁴¹² U 05.00 sati jedinice Divizije prelazile su cestu u Daskatici i produžile preko Pijeska na odre eno mjesto. Prva udarna i Druga moslava ka brigada krenule su iz Zdenaca za Štefanje. Odatle je i. udarna brigada otišla za Martinec. Tre oj brigadi nare eno je da se povu e u 05.20 sati, jer su ostale jedinice ve bile na cesti u Daskatici. Tada se ona preko Štefanja povukla za Samaricu, a samo jedan njen bataljon krenuo je u G. Mikleuš. Tu se sukobio s protivnikom koji se kretao iz pravca Vu ana. Bataljon se povukao prema Samarici na k. 209. Protivnik je produžio iz Mikleuša prema Martincu, u koji je oko 10.00 stigla 1. udarna brigada. U 12.00 sati brigada se povukla u selo Petri ku.

Ove borbe oko azme, odnosno u Moslavini, spadaju u red najtežih borbi što ih je Divizija vodila od njenog formiranja do tada. injenica da je

ona nakon borbi kod Prespe i Tomaš brijege odšla na podru je Daruvara, zatim se još istog dana kada je stigla u Dežanovac—Kreštelovac i Uljanik, okrenula i prešla Ilovu, vodila borbe kod Kaniške Ive i do 27. III stigla do azme ukazuje na napore koje su njene jedinice imale. Budu i da su taj put savladale za samo tri dana i da su slijede eg, tj. 28. III, uba ene u borbu za azmu, govori da su one podnijele izvanredno težak napor, da su bile iscrpljene do te mjere da im je fizi ka snaga bila na kraju. Pošto su i protivni ke snage u azmi i okolnim uporištima bila neusporedivo brojnije nego se prepostavljalo, napad na azmu nije zbog svih tih okolnosti mogao uspjeti.

Nakon povla enja Divizije od azme protivnik je zaklju io da angažiranjem ve ih snaga s podru ja Moslavine opkoli Diviziju i da je tu uništi. Uspjelo mu je za samo dva dana da Diviziju opkoli dva puta i to kod Vrtlinske i Dubrave, ali se ona oba puta probila iz okruženja te je protivniku nanijela gubitke. Prelasci preko esme dva puta, jedan put od azme u pravcu Dubrave, a drugi put obratno, prave i mostove za prijelaz preko rijeke, prebacuju i komoru i jedinice, štite i prijelaze i pokret jedinica, vode i borbe u svakom danu i to svaka brigada gotovo istovremeno po nekoliko puta, borci i rukovodioci Divizije više su nego uspješno prevladali izuzetno tešku situaciju. Istina, Divizija nije likvidirala uporište azmu, ali je u borbama tokom 28., 29. i 30. III izvojevala veliku pobjedu nad bolje naoružanim, opremljenim i odmornim protivnikom. To uostalom pokazuju i ovi podaci: protivnik je u tim borbama imao 292 mrtva, 279 ranjenih i 19 zarobljenih vojnika i oficira. Istodobno je izgubio tri teška minobaca a, sedam puškomitraljeza, 134 puške, tri automata, 600 metaka, 30 mina, etiri kamiona i dosta druge opreme.

Divizija je imala 37 mrtvih, 126 ranjenih i 187 nestalih. Izgubila je etiri puškomitraljeza, 147 pušaka, te tri automata i jedan engleski minobaca . Osim ostalih u tim borbama poginuo je politi ki komesar 3. brigade Milivoj Mici.⁴¹³

Navedeni podaci pokazuju da su ove borbe bile vrlo žestoke, da su gubici s obje strane bili veliki, ali protivni ki znatno ve i. Ovaj zaklju ak je to niji kada se zna da 187 nestalih boraca Divizije nisu bili zarobljeni, nego su to oni borci koji su u toku ofenzive u Moslavini dolazili u Diviziju iz vojnopolazinskih ustanova. Medu njima bilo je dosta bivših ranjenika, starijih i zdravstveno slabijih pa su mnogi od njih kada su došli u Moslavinu, a budu i da su ve inom bili iz toga kraja, zbog iscrpljenosti odlazili svojim ku ama i u vojnopolazinske institucije. To je bilo i mogu e, jer je ofenziva na Moslavinu bila završena. No, i pored toga od ovih 187 oko 5 0% ipak se za nekoliko dana vratilo u svoje jedinice.⁴¹⁴

STANJE U DIVIZIJI POSLIJE BORBI NA PODRU JU AZMA—DUBRAVA

Pošto 3 i. III nije bilo zna ajnijih dogadaja, Divizija je dan provodila u odmoru i sre ivanju. Sve jedinice popunjene su novim borcima. Istovremeno su na rukovode a mjesta umjesto piginulih i ranjenih postavljeni drugi. U svim jedinicama od vodova preko eta, bataljona i brigada do Štaba Divizije održavani su sastanci. Na njima su se analizirale protekle borbe, držanje boraca i rukovodilaca. Iстicani su za primjer oni koji su se hrabro držali i koji su pokazali umješnost u borbi s protivnikom. Isto tako kritizirani su, a neki su kažnjeni i smijenjeni s dužnosti, koji su se slabo držali i nisu izvršili odredene zadatke.

Na etnim sastancima, kao i na sastancima partijskih elija i skojevskih grupa konstatirano je da u jedinicama ima malo starih boraca. Ve inu su inili oni koji su u njih došli potkraj 1944. i po etkom 1945. godine. Osim njih bilo je tu nekoliko stotina boraca koji su prije toga bili u vojnopolazinskim ustanovama. No, uza sve to ocijenjeno je da je ve ina sastava Divizije postala sposobna za uspješno ratovanje, da je u borbama o vrsla i da su mnogi od njih postali vojni i politi ki rukovodioci u svojim jedinicama.

Na sastancima se raspravljalo i o pojavi dezerterstva, pa je zaklju eno da medu onima koji su u toku borbi ili poslije njih napuštali svoje jedinice ima više kategorija. U prvu, tj. prave dezertere, ubrajaju se oni koji su mobilizirani, ili su iz bojazni da im se što ne dogodi ako se ne odazovu mobilizaciji, pokušavali da dolaskom u jedinice NOV opravdaju raniju službu u protivni kim formacijama, ili su ih napuštali zbog op ih uspjeha saveznika u borbi protiv Tre eg Reicha, pa su mislili, pošto je kraj rata blizu, da je vrijeme da se nadu na strani koja pobje uje. Takvi su, a oni nisu bili za NOB, kada im je postalo teško i kada su jedinice bile u žestokim borbama, iz njih bježali, odlazili su svojim ku ama, te su se tamo skrivali o ekuju i kraj rata. Me u njima bilo je i onih koji su se predali ustašama izjavljuju i da su oni prisilno uvršteni u jedinice NOVJ i da su, kada im se ukazala prilika, iz njih pobegli.

Za ostale je konstatirano da se mogu podijeliti u dvije grupe i da oni ubiti nisu dezerteri, iako su napuštali svoje jedinice. U prvu grupu spadaju oni koji su se u toku borbe uplašili te su se, boje i se za život, sakrivali, zaostajali

iza jedinica, ali su se nakon nekog vremena u njih vrašali, ili su se javljali u neke druge jedinice. Za to su postojali neki razlozi pa su im ti postupci u izvjesnom smislu tolerirani ili su blaže kažnjavani. Drugu grupu inili su borci, pa i neki rukovodioci iz vojnopožadinskih ustanova, koji su obično u

Politički komesar 33. divizije uručuje borcima odlikovanja

vrijeme protivni kih ofenziva na pojedine krajeve dolazili u operativne jedinice, a kada one završe naj eš e odlaze u svoje ustanove. Jedan dio ih je za takav postupak imao opravdanje. Naime, medu njima bilo je bivših pripadnika ove ili one brigade ili odreda koji su zbog ranjavanja ili bolesti bili nesposobni za operativne jedinice kakve su bile brigade. Zbog nemogu nosti da izdrže napore u brigadama oni su se vra ali u svoje ustanove. Uo eno je da je medu ovima iz druge grupe bilo i takvih koji su mislili samo na sebe, te su nastojali da po svaku cijenu sa uvaju život.

Od po etka sije anja do kraja ožujka 1945. godine u Diviziju je došlo oko 500 do 600 novih boraca, pa se može pretpostaviti da su njene jedinice postale brojnije nego ranije. Me utim, zbog estih i vrlo žestokih borbi one su imale velik broj mrtvih i ranjenih. Kakvo je bilo brojno stanje Divizije po etkom travnja 1945. godine pokazuju ovi podaci:

JEDINICA	Brojno stanje	Socijalni sastav					Nacionalni sastav				
		Radnika	Seljaka	Intelekt.	Ostali	Hrvati	Srbi	Slovenci	Crnogorci	Muslimani	Ostali
Štab Divizije i kancelar osoblje	11	4	i	i	5	9	2				
1. udarna brigada	735	218	374	34	109	566	70	9	—	9	81
2. brigada	702	182	391	21	108	572	60	12	i	10	47
3. brigada	737	96	454	22	.65	379	245	8	—	3	82
Inžinj. bataljon	96	32	49	2	13	75	3	4	—	1	3
Jedin. pri Štabu Divizije	42!	94	171	27	133	345	47	7	—	i	25
SVEGA	2706	626	1420	107	533	1946	437	40	i	24	258

Ako se usporede ovi podaci s onima potkraj 1944. godine, kada je na licu mjesta u Diviziji bilo 3037 boraca i rukovodilaca, izlazi da je njen brojno stanje po etkom IV mjeseca bilo manje za oko 400 boraca. Doda li se tome da je u me uvremenu u Diviziju došlo oko 5 00 novih boraca izlazi da je samo za tri mjeseca iz nje izba eno oko 900 do 1000 ljudi. Prema tome i ovaj podatak ukazuje na žestinu i intenzitet njenih borbi u to vrijeme.

Zbog estih borbi, stalnog pokreta i dugih marševa nije tada bilo ni najosnovnijih uvjeta za vojnopoliti ku izgradnju jedinica. Od vremena do vremena održavalii su se u njima sastanci na kojima se govorilo o vojnoj situaciji u Evropi i Jugoslaviji. Politi ki doga aji kao što su osnivanje JA, vlade demokratske federativne Jugoslavije, vlade i sabora Demokratske federalne Hrvatske samo su u najop enitijim oblicima prenošeni borcima. Nešto više u tom smislu nije u injeno ni u partijskim jedinicama i skojevskim grupama.

Najve a politi ka aktivnost uz povremene sastanke sastojala se u itanju vijesti, novina i proglaša što su raznim putovima stizali u Diviziju.

Dakle, zbog objektivnih okolnosti rad na vojni koj i politi koj izgradnji boraca, pa i rukovodilaca, nije bio zadovoljavaju i.

ODLAZAK DIVIZIJE IZ MOSLAVINE I NJENA AKTIVNOST NA PODRU JU ZAPADNE SLAVONIJE

Po etkom travnja protivnik je oko azme grupirao i. hrvatsku udarnu diviziju, a na relaciji Narta—Bjelovar i. i 2. pukovniju PTS-a.

U isto vrijeme, tj. 1. IV 1945. godine, izvršen je premještaj jedinica Divizije. Prva udarna brigada smjestila se u selo Simljane, Druga u Samaricu, a Tre a u Simljanik. Dijelovi 2. brigade nalazili su se u selu Oštri Zid.

Da bi se osigurali položaji Prva brigada postavila je obranu na liniji: k. 204—Bre ka kosa, k. 186 — zaklju no do potoka Sredska. Druga brigada zauzela je položaje od k. 209—Medino polje — duž cijele Samarice, spajaju i se s jedinicama 1. udarne brigade. Tre a brigada nalazila se u divizijskoj rezervi.

Tek što su brigade zaposjele navedene položaje na 2. brigadu napali su dijelovi 1. hrvatske udarne divizije. Borba se vodila na k. 209 i to od pravca Mikleuša na jednom i od k. 193 Gornja Petri ka, pa šumom za Rastov Potok sa sjevernog dijela sela na drugom pravcu. Po elu je u 12.30 sati.

Protivnik je napao na lijevo krilo 2. moslava ke brigade u pravcu Mikleuša, ali su u po etku njegovi napadi bili odbijeni. No, nakon duže borbe sa znatno ja im snagama, on je potisnuo lijevo krilo brigade, pa je to zahtjevalo da se izmjeni obrambeni položaj u sjeverozapadnom dijelu sela Samarice. Osim toga na lijevo krilo 2. brigade pristigla je 3. brigada koja se do tada nalazila u rezervi.¹ Istovremeno s ovim izmjenama u položaju Divizije protivnik je koncentrirao artiljerijsku i minobaca ku vatru na cijeli položaj što ga je držala Divizija. Nakon te pripreme izvršio je žestoki napad na položaj 2. brigade. Zbog toga je ona morala napustiti svoje položaje te se povukla na k. 207. Tu je ostala relativno kratko vrijeme, jer je protivnik odbacio lijevo krilo 3. brigade pa je postojala opasnost da one dodu u okruženje.

Istovremeno protivnik je napao i položaj 1. moslava ke brigade, ali je bio odbijen, pa se pridružio snagama koje su napadale 2. moslava ku brigadu.

U borbama u toku dana protivnik je imao oko 30 mrtvih i 5 5 ranjenih, a Divizija 9 mrtvih, 47 ranjenih i 6 nestalih. Od oružja nije ništa izgubila.⁴¹⁶

Slijede eg dana u 01.00 sat Divizija je izvršila pokret te se u 10.00 sati

1. udarna brigada smjestila u M. Zdencima, 2. u zapadnom dijelu V. Zdenci, a 3. u Hercegovcu. Do 4. IV jedinice su se u bazama odmarale i osmatrale okolicu, a tada su krenule dalje te se 1. brigada smjestila u selo M. Petrovi u, 2. u M. Barnu, a 3. u V. Barnu. Samim tim Divizija se našla ponovo na Bilogori, ali na njezinu isto nom dijelu. Tu je ostala do 5. IV kada je krenula u pravcu Gakova. No nedugo poslije toga vratila se u polazne položaje. Idu eg dana, tj. 6. IV, u 05.00 sati ona je krenula u D. Vrijesku. Tu su se na željezni koj stanici jedinice ukrcale u vlak te su preko Daruvara prevezene za Badljevinu, gdje se iskrcala 2. brigada, dok je 3. produžila vlakom do Lipika. U mjestu su ostali Štab brigade i jedan bataljon. Drugi bataljon produžio je za selo Kukunjevac; a tre i za selo Gaj. Štab Divizije smjestio se u Pakracu.

Budu i da 1. udarna brigada nije putovala u sastavu Divizije, ona je tako er 6. IV krenula iz M. Peratovice te je preko V. Zdenaca otišla u Uljanik. Jedan njen bataljon sa Štabom brigade ostao je u Uljaniku, drugi je otišao u D. Garešnicu, a tre i u Rastovac.

Ovakvim rasporedom Divizije 3. brigada zatvorila je pravac Oku ani—Pakrac i Banova Jaruga—Lipik, a 1. Banova Jaruga—Uljanik i Banova Jaruga—D. Garešnica. Druga brigada stavljena je u divizijsku rezervu.

Slijede eg dana 2. moslava ka brigada prebacila se u Požešku kotlinu te je stavljena pod komandu 6. korpusa. Ona je 9. i 10. IV bila angažirana u sastavu 40. divizije u napadu na protivni ko uporište Vetovo, ali se u me uvremenu od akcije odustalo. Poslije toga brigada je povu ena na sektor Sloboština—Koprivna—Zve evo. Tu je pod kontrolom držala cestu Slavonska Požega—Pakrac.

Prva i Tre a brigada su se cijelo to vrijeme, tj. od 7 do 15. IV, nalazile u prostoru Pakrac—Lipik—Kunjevac—Uljanik. Jedanaestog travnja 3. brigada postavila je no u zasjedu na cesti isto no od Oku ana. Cestom su se dan i no u pravcu Zagreba kretale protivni ke kolone. Tom prilikom ona je ubila 50 i zarobila 30 protivni kih vojnika, te zaplijenila manje koli ine oružja. Brigada u akciji nije imala gubitaka.⁴¹⁷

Slijede eg dana 2. moslava ka brigada vršila je demonstrativni napad na Slav. Požegu u kojoj je bilo oko 2500 vojnika.

U toku 15. IV Tre a brigada se pripremala za napad na uporište N. Subocka. Oko 23.00 sata stigla je na predvi ene položaje za napad, ali je od toga odustala, jer je baš u to vrijeme selom prolazila kolona tenkova, bornih kola i automobila. ekala je do 03.00 sata, pa kada je kolona prošla, ona je napala uporište. Me utim, nedugo nakon toga ponovo je naišla njema ka motorizirana kolona, pa se brigada, nemaju i protutenkovskog oružja povukla u svoje baze.

Istog dana 2. brigada vodila je borbu s protivnikom kod sela Podvrško. Nakon kratke borbe brigada je odbila protivnika.⁴¹⁸

Slijede eg dana jedinice su se odmarale jer ni na jednom sektoru nije došlo do borbi. Dan kasnije, tj. 17. IV, u 1. udarnoj brigadi održana je brigadna konferencija na kojoj su sudjelovali svi rukovodioci od komandira eta do Štaba brigade. Na konferenciji je izvršena analiza stanja u brigadi, te je ukazano na slabosti.

Susret nogometnih ekipa 33. i 52. divizije u Daruvaru 16.IV194; godine

Toga dana 2. moslava ka brigada preba ena je u selo Mihaljevci kraj Slavonske Požege na cestu Slavonska Požega—Kutjevo u rajon sela Jakši . Tu je sa ekala protivni ku kolonu i u kratkoj borbi nanijela joj gubitke od 80 mrtvih, 20 zarobljenih i ve i broj ranjenih. Zaplijenila je dva topa 75 mm, jedan protutenkovski top, 18 mitraljeza, pet automata, 24 puške, 10 teških i tri laka minobaca a, 80800 puš anih metaka, 3200 metaka za automate, 362 topovske granate 75 mm, 28 raznih kalibara, 72 tromblonske mine i mnogo drugog ratnog materijala. Brigada je imala tri mrtva i pet ranjenih.⁴¹⁹

Uspjeh je postignut zahvaljuju i potpunom iznena enju protivnika koji nije bio pripreman za borbu. Uslijed jakog napada on se ve u po etku u panici razbježao ostavljaju i na terenu oružje i vojni ku opremu.

Dan kasnije, tj. 19. IV 1. udarna brigada napala je u 23.30 sati dijelove 181. njema ke divizije, koji su se nalazili u selu Me uri u. Nakon dvosatne borbe Nijemci su bili razbijeni, te su se povukli u Banovu Jarugu. U borbi su imali 30 poginulih, 45 ranjenih i pet zarobljenih. Brigada je u akciji zaplijenila tri kamiona, dva osobna automobila, jedan motorbicikl, dva puškomitrailjeza, jedan teški minobaca , jednu telefonsku centralu, 14 telefona, jednu radio-stanicu, 24 sanduka mina za teški minobaca , dva sanduka trombolnih mina, jedan sanduk nagaznih mina, 18 sanduka ru nih bombi, 12 sanduka mina za panzerfaust i 16 «00 metaka.

Brigada je u borbi imala jednog mrtvog i 22 ranjena.⁴²⁰

Idu eg dana 2. moslava ka brigada prebacila se iz Požeške kotline u okolicu Pakraca te se smjestila u sela Gaj i Antunovac. U isto vrijeme i. udarna brigada je ispred tih sela vodila borbe s Nijemcima koji su napadali na njene položaje od sela Poljane. Nakon kra e borbe odbacila ih je na polazne položaje.⁴²¹

BORBE NA BILOGORI POTKRAJ TRAVNJA 1945. GODINE

Pošto su jedinice 2. armije probile 12. IV protivni ki front u Srijemu, a 3. armija 14. IV forsirala Dravu kod Valpova, okupatorske i kvislinške snage povla ile su se na cijelom sjevernom frontu jugoslavenskog ratišta. Zbog toga je io. korpusu nare eno da svoje snage prebaci na Bilogoru i Podravinu u rajon Grubišno Polje—Virovitica—Pitoma a i da tu djeluje udarima u bok protivnika koji se povla io Podravinom.

Na osnovi zapovijedi što ju je dobila od Štaba Korpusa 33. divizija krenula je iz rajona Pakrac 21. IV 1945. godine. Prva udarna brigada prebacila se u V. Peratovicu, Tre a je otišla preko Pavlovca u V. Barnu, Druga je iz Daruvara otišla u rajon Špiši -Bukovice, a Štab Divizije smjestio se u selu M. Peratovica. Nakon dolaska u nove baze nije bilo zna ajnjih doga aja, pa su se jedinice odmarale i vršile pripreme za akcije. Toga dana u Diviziju je došao novi 101 borac.⁴²²

Slijede eg dana jedinice su krenule preko V. Peratovice, te su zauzele položaje na padinama Bilogore, jugozapadno od Virovitice na liniji: od k. 223 do k. 231. Te no i 3. brigada trebala je zajedno sa 36. divizijom 3. armije napasti Viroviticu, ali je napad bio odgo en, jer Diviziji nije stigla artiljerija. Naime, zbog teškog i raskvašenog terena njen napredovanje bilo

je otežano, te je stigla tek sutradan.

Prilikom zauzimanja položaja na k. 236 1. udarna brigada sukobila se 22. IV s kozacima na Trome aku te ih je nakon kratke borbe razbila. Protivnik se povukao u pravcu Spiši -Bukovice. Poslije toga je brigada nastavila kretanje u istom pravcu, i ubrzo izbila na željezni ku prugu jugoisto no od mjesta.

U toku no i od 22. na 23. IV Divizija je zaposjela odre ene položaje. Nakon toga, oko pola no i 3. brigada krenula je na polazne položaje za napad na Viroviticu, a 1. i 2. brigada su krenule da zatvore pravac Spiši Bukovica—Virovitica na liniji: Odžin Potok, k. 125—Korije—Kobna Zemlja, k. 136—Rastova Voda, k. 203—k.236. Budu i da je željezni ku prugu Virovitica—Spiši -Bukovica zaposjeo protivnik, to su brigade kre u i se u zadanom pravcu došle oko 10.00 sati s njime u sukob. Druga moslava ka brigada razbila je njegovu posadu u selu Korije i protjerala ga u pravcu Špiši -Bukovice. Tre a brigada napala je protivni ku kolonu koja se kretala od Virovitice do Spiši —Bukovice, te ju je odbacila nazad u Viroviticu. Zatim je produžila nastupanje cestom za Viroviticu gdje se sukobila s protivnikom koji se spremao da odbaci snage Divizije iz me uprostora Virovitica—Spiši -Bukovica i da oslobodi put za odstupanje. No, 3. brigada ga je ponovo razbila te je nastavila nastupanje prema gradu.

U me uvremenu protivnik je, da bi deblokirao svoje snage u Virovitici sa zapadne strane, iz Spiši -Bukovice, napao i probio položaje 2. moslava ke brigade kod sela Korije, te je nastupao u pravcu Virovitice. Zbog toga je Tre oj brigadi zaprijetila opasnost da s le a bude napadnuta, te je napustila svoje kretanje u pravcu Virovitice i povukla se udesno prema obroncima Bilogore. Odmah poslije toga povukla se i 1. udarna brigada tako da se cijela Divizija ne izvršivši zadatak našla na polaznim položajima. U toku tih borbi imala je osam mrtvih, 37 ranjenih i 23 nestala, a izgubila je 2 puškomitrailjeza, 19 pušaka i jedan teški minobaca . Protivni ki gubici iznosili su: 51 mrtav i neutvr eni broj ranjenih. Jedinice Divizije zaplijenile su jedan puškomitrailjez, etiri puške, tri automata, devet jaha ih konja i uništile 9 kola s ratnim materijalom.⁴²³

Nastoje i da osiguraju lijevi bok povla enja svojih snaga od Virovitice 2000 kozaka je 24. IV oko 14.00 sati napalo položaje 1. udarne brigade na k. 223—203—236. Nakon dva sata borbe brigada je bila odba ena, pa su se njene jedinice povukle na Duga ku Kosu. Tre a brigada je unato tome i dalje zadržala položaje na razvodnici Bilogore kod Kozje Glave.

Oko 22.00 sata brigada je izvršila povratni napad na k. 233, zauzela je, a zatim je zaposjela i k. 236 i 203, jer ih je protivnik ve bio napustio. Poslije toga 3 2. divizija zauzela je položaje 1. i 3. brigade, tj. prostor izme u k. 203 i

Prva udarna brigada na maršu

236, a i. brigada 33. divizije povu ena je u divizijsku rezervu. Toga dana kozaci su u borbama imali 80 mrtvih i 40 ranjenih, a Divizija 20 mrtvih, 38 ranjenih i 10 nestalih.⁴²⁴

Slijede eg dana, tj. 25. IV, radi dalnjeg prodiranja snaga Jugoslavenske armije na zapad, snage 10. korpusa doble su zapovijed da zauzmu nove položaje. Trideset druga divizija dobila je zadatak da zaposjedne liniju: k. 228—k. 195. — isto ni dio sela M. Grdevac, s tim što e jedna brigada ostati na liniji k. 236—Jasik radi zatvaranje pravca Spiši -Bukovica—Jasik. Trideset tre a divizija morala je rasporediti svoje snage na liniji: k. 207—Gradina—Skres—k. 231—k. 228.⁴²⁵

Toga dana snage 36. i 16. divizije 3. armije, nakon dvodnevnih borbi, oslobodile su Viroviticu i produžile napredovanje u pravcu Pitoma e. Dvadeset šestog travnja 51 divizija nastavila je pokrete pravcem Brezik—Rogovac—Pitoma a. Lijevo od nje položaje je držala 33. divizija, te je zaposjela položaje u prostoru: Radoti , k. 236—k. 235—V. Brdo—k. 273 iik. 228 zaklju no. Lijevo od nje položaje je držala 32, a još dalje

i 6, 12. i 40. divizija 3. armije. Takav je bio položaj 3. armije 26. IV, a protezao se od Drave, gdje su se nalazile bugarske jedinice pa do Grubišnog Polja zaključno. Lijevo od nje bile su snage 2. armije.⁴²⁶

U skladu s opom zapovijedi Štab Divizije naredio je toga dana 1.udarnoj brigadi da izbije na k. 228, Bogaz—k. 273 i da o isti taj prostor od protivničkih snaga. Druga moslava ka brigada dobila je zadatak da zauzme k. 235 i Veliko Brdo, te da produži goniti protivnika kroz Vukosavljevicu. Na lijevoj strani održavat će vezu sa 1. a na desnoj sa 3. brigadom. Trećoj brigadi naređeno je da izbije u prostor Radoti a k. 232, zatim na k. 144 s tim da likvidira protivničke snage na toj liniji. Lijevo se trebala vezati za 2. brigadu, a desno za jedinice 51. divizije.⁴²⁷

Odmah pošto su primile naređenja brigade su krenule na njihovo izvršenje. Druga brigada je 12.00 sati zamjenila Prvu brigadu na k. 231—k. 228, da bi istog dana u 22.00 sata zajedno s ostalim jedinicama napala protivnika na liniji k. 144—Radoti —Srednja Zanoga—k. 227—Bogaz (k. 228). Nakon žestoke borbe 1. udarna brigada zaposjela je Bogaz, dok 2. i 3. brigada uslijed jakog otpora nisu napredovale.

Slijedeći dan protivnik je vršio pritisak na frontu cijele Divizije, a narođeno je 1. brigade. Tu je pojavio avši svoj napad sa 400 ljudi konačno odbacio brigadu iz Bogaza u pravu Sedlarice. No, pola sata kasnije brigada je novim napadom ponovo osvojila Bogaz i odbacila protivnika.

Treća brigada je 28.IV u 01.00 sat napala protivnika na Otrvanskom Brijegu i zauzela ga. Nakon kraja vremena protivnik je uzvratnim napadom povratio izgubljene položaje.

Istovremeno je i 2. brigada izvršila napad na Karšanj, ali nije uspjela.

U toku noći 36. divizija preuzeila je položaje 33. divizije, a ona se premjestila u pravcu M. rešnjevice i Kozarevca. Prva udarna brigada je 29. IV u 12.00 sati napala njemačke položaje u rajonu Turskih grobova poslije čega je nastavila da ih progoni. Druga moslava ka brigada zaposjela je položaje u Kozarevačkim vinogradima, a Treća među prostorom Torine—Jasenik.⁴²⁸

Idući dan u 09.00 sati Divizija je izvršila napad na liniji: M. Crešnjevica—Kozarevački vinogradi—k. 149. Treća brigada odbacila je protivnika sa k. 149, ali Prva u M. rešnjevici i Druga u Kozarevačkim vinogradima nisu imale uspjeha. Obadvije strane imale su gubitke i to protivnik 20 mrtvih i 10 ranjenih, a Divizija osam mrtvih i 25 ranjenih.⁴²⁹

Jedinice su se 1. V 1945. godine prebacile na sektor Jasenik, gdje je 3. brigada zaposjela položaj Torine—Vinograd—Jasenik, 1. brigada Trklje, a 2. k. 232—Bilo—k. 267. Kasnije u toku dana 3. brigada zaposjela je položaje 2. a ova je u noći izvršila napad na Paulovac. Nakon tri sata oštreljivanja

borbe brigada je potisnula protivnika i zauzela selo.

Brigade su sutradan nastavile s napredovanjem. Osvojile su selo M. Trojstvo i izbile na liniji M. Trojstvo, k. 268—k. 238—Livadska šuma. Na toj liniji ostale su do idu eg dana ujutro kada su se premjestile i to 1. i 3. brigada na položaje k.255—268, dok je 2. zatvarala prolaz prema Podravini. Oko 17.00 sati 3. V — 2. i 3. brigada zajedno sa 12. divizijom prešle su cestu ur evac—Bjelovar. Tada je 2. brigada zaposjela položaj: k. 237—Lipovo Brdo. Lijevo od nje nalazila se 3. brigada i to do ceste kod M. Diklenice, a lijevo od nje 1. udarna brigada koja je držala položaj urkovac—Livadska šuma.⁴³⁰

Slijede eg dana cijela Divizija prodrla je u selo Hrgovljane gdje se 1. brigada smjestila u južnom, 2. u centru, a 3. u njegovu sjevernom dijelu. Kasnije oko 24.00 sata 1. brigada ušla je u Bjelovar, 2. u N. Plavnice, a 3. je ostala u Hrgovljanima.

Jedinice su 5. V u 08.00 sati izvršile pokret preko Podgoraca do Domanjkuša. Sutradan, i to još u toku no i, 1. brigada krenula je pravcem Paveli —Kloštar razbijši protivnika kod Brezova polja, te je ušla u Vojakovac. Druga brigada bila je u 12.00 sati tako er u Vojakovcu. Tre a je zaposjela položaj južno od Kloštara. U 19.00 sati 1. i 2. brigada napale su protivnika, 1. pukovniju 11. divizije njema kog zrakoplovstva Luftwaffe, te su joj nakon žestoke borbe na liniji: k. 232—k.218—k.194—Majurac nanijele teške gubitke. Poslije toga su gone i je u 11.45 sati ušle u Križevce. Tu su se susrele s jedinicama 17. divizije Jugoslavenske armije.

Protivnik je u ovoj borbi imao 30 mrtvih, 5 8 ranjanih, 30 zarobljenih, a oslobo eno je 180 civila. Gubici Divizije bili su pet mrtvih i 27 ranjenih.⁴³¹

Samim tim Divizija je završila borbe na pravcu Virovitica—Križevci, a time istupila iz fronte i prestala s dalnjim gonjenjem protivnika.

DIVIZIJA U ZAGREBU

Idu eg dana, tj. 7. V 1945. godine, 2. moslava ka brigada vodila je kra u borbu s ustašama kod Erdovca, dok je 1. udarna brigada bila u selu Brdo, a 3. u Dubovcu. Sutradan u 03.00 sata Divizija je krenula preko Srdovca te je oko 10.00 sati stigla u rajon isto no od Bisaga. Tu su jedinice 2.armije vodile borbu s protivnikom koji se utvrdio zapadno od ceste Sesvete—Varaždin. Divizija toga dana nije imala borbi.

Za vrijeme odmora kod sela Bisaga, kao i u vrijeme nastupanja od Hrgovljana u pravcu Križevaca intendantura Divizije opskrbila je jedinice Divizije vojni kom odje om i obu om. Istovremeno borci su primali

brigada, održavali su sastanke s vojnicima te su im držali predavanja kako treba da se ponašaju kada uskoro uđu u Zagreb, glavni grad Hrvatske. Objasnjavali su im kakav odnos trebaju imati prema gra anima, posebno onima koji su bili u službi okupatora, kako se treba odnositi prema narodnoj imovini, kakva mora biti disciplina i sl. Upozoravali su ih da će svaki onaj koji bude postupao svojevoljno odgovarati za svoje postupke. Upozoravalo se stalno da borci i rukovodioci moraju u gradu dostoјno prezentirati lik narodnog borca i tako među gra anima ste i ugled i poštovanje.

Usporedno s tim vojni rukovodioci nastojali su da kod boraca u što većoj mjeri izgrade vojni ko držanje. U toku ih se postrojavanju, marširanju u koloni prostih i dvojnih redova, pozdravljanju u toku marša i pojedinačno, o nošenju puške i drugog oružja.

Svim time, kao i dijeljenjem odjeće i obuće borcima i oficirima, nastojalo se da pripadnici Divizije ulaskom u Zagreb ostave na granice a ne što povoljniji utisak.

Devetog svibnja u 12.00 sati jedinice Divizije stigle su u Sesvete, a u 15.15 sati produžile su pokret za Zagreb, u koji su ušle u 19.00 sati.

No su provele u kasarnama na Selskoj cesti.⁴³²

Glazba 3. brigade prilikom ulaska u Zagreb, 9. V 1945. godine

REZIME

Razvitak narodnooslobodila kog pokreta na podruju djelovanja Trideset tre divizije Narodnooslobodila ke vojske Jugoslavije bio je u mnogo emu specifi an. Te specifi nosti uvjetovale su u osnovi dva faktora. Prvi od njih je geografsko-strateški položaj ovog teritorija, preko kojeg je Zagreb, glavni grad Hrvatske, povezan s Beogradom, istokom i jugoistokom Balkanskog polutoka, te preko Križevaca i Koprivnice s Podravnom i Maarskom.

Osim toga, to je šira okolica Zagreba, pa se njegov ekonomski, politički i kulturni utjecaj tu snažno osjeao. Zagreb je između dva rata veoma utjecao i na razvoj revolucionarnog radničkog pokreta na tom podruju, a u vrijeme NOP-a snažno je djelovao na njegov razvitak.

Istovremeno s obzirom na to da su se u Zagrebu u vrijeme rata nalazile glavne institucije NDH i Trećeg Reicha za područje NDH, a neke i za šira područja, otuda su protiv NOP-a djelovale okupatorske i ustaške snage. To se prvenstveno odnosi na vojne i policijske snage Trećeg Reicha i NDH.

Drugi faktor koji je uvjetovao brojne specifi nosti u razvitu NOP-a bio je politički odnos snaga u ovom kraju i to kako pred napadom Sila osovine na Jugoslaviju tako i u vrijeme okupacije sve do 1944. godine.

Najjača politička stranka u ovom kraju bila je u vrijeme Kraljevine Jugoslavije Hrvatska seljačka stranka. Njen utjecaj, iako je ona kao stranka bila raspушtena 1941. godine, bio je velik i u toku cijelog NOB-a. Zbog toga je ona bila značajna prepreka širenju NOP-a, a narođito u prve dvije godine rata.

Komunistički i uopće revolucionarni radnički pokret imao je u ovom kraju znatnog utjecaja i to ne samo u gradovima kao što su bili Bjelovar, Virovitica, Koprivnica i Križevci, nego i u mnogim mjestima i većim selima kao npr. Šarampovu Gornjem, Šarampovu Dubravi, Elehovcu, Preseki, Velikom Trojstvu, Brestovcu, Grubišnom Polju, Garešnici, Čemernici, Ježevu i Leprovici. Iako organizacije KPH i SKOJ-a nisu bile brojne i premda je broj članova KP i SKOJ-a bio malen, njihov politički utjecaj prije rata bio je znatan. Svakodnevnim političkim akcijama i mnoštvom formiranih komunističkih skupina širili svoj utjecaj u narodu. Takvim radom nastavili su i u vrijeme rata upoznavajući narod s ciljevima i politikom NOP-a te izdajni kom ulogom ustaša i njihovim radom s okupatorom.

Ustaški pokret u ovom kraju nije za cijelo vrijeme NOB-a predstavljao utjecajniju političku snagu, pa ni 1941. godine, tj. onda kada je u ime okupatora u NDH preuzeo vlast. Međutim, ustaše i okupator su svojim vojnim i policijskim režimom inili sve da narod održe u potresu i da

ga tako odvoje od narodnooslobodila kog pokreta.

Hapšenja komunista, suradnika, i simpatizera NOP-a, otpremanje stanovništva u logore Danicu, Jadovno, Jasenovac, Staru Gradišku i druge, ubojstva muškaraca, žena i djece, este ofenzive protiv partizana na Kalniku, Moslavini i Bilogori, paljenje kuća, gospodarskih zgrada i cijelih sela, imali su za cilj da suzbiju i onemoguće narodnooslobodila ki pokret. U pojedinim su dijelovima ovoga kraja, u Moslavini npr. od siječnja do svibnja 1942. godine, na Kalniku u većem dijelu prve polovice 1942. godine, na Kalniku i Podravini po etkom i potkraj 1944. te po etkom 1945. godine uspjeli narodnooslobodila ki pokret jakim ustaškim, domobranskim, njemačkim i kozačkim snagama dovesti u vrlo tešku situaciju. No, ipak je NOP i u takozvanim prilikama jačao politički i organizaciono, vojnički i u pogledu razvitka njegove materijalne baze. On je od prvih oružanih grupa, malog broja partijskih i skojevskih organizacija u 1941. godini, kasnije u 1942., 1943. i 1944. godini formirao najprije partizanske odrede, zatim brigade i divizije i na kraju 10. korpus »Zagrebački« NOV i POJ. Istodobno su formirane i proširene postojeće političke organizacije, NOO-i, a stvoreni su oslobođeni i poluosloboden teritoriji. Potkraj 1943. godine bili su osim Križevaca oslobođeni cijeli Kalnik, Podravina i Bilogora i to od Varaždina do Virovitice. Oslobođeni su bili Varaždinske Toplice, Ludbreg, Koprivnica, Novigrad Podravski, Virje, Šurjevac, Kloštar i Pitomača. Istovremeno bila je oslobođena Moslavina od opasnosti Dubrava na zapadu do Garešnice na istoku, od Ivaničića-Grada, Križa i Kutine na jugu do Vrbovca, Narte i Bjelovara na sjeveru. Usپoredo s time, potkraj 1943. i po etkom 1944. godine, bila su oslobođena ili poluoslobodena mnoga sela u Posavini i to od Ježeva na zapadu do blizu Siska na istoku.

Moslavački, Kalnički i Bilogorski, a kasnije Podravski, Bjelovarski i Posavski partizanski odred dali su mnogo boraca, ne samo brigadama i diviziji 10. korpusa »Zagrebački« NOV i POJ, nego i u slavonske i zagorske jedinice NOV i POJ. Isto tako su slavonske jedinice NOV i to 12. divizija pomagala je 1943. godine, 28. divizija 1943. i 1944. te 40. divizija 1944. i 1945. godine razvoj NOP-a na Bilogori, Kalniku i Moslavini. Zagorske jedinice NOV i POJ također su ratovale na Kalniku, Podravini, Bilogori i Moslavini, te su pridonosili razvitu i jačanju NOP-a u ovom kraju.

II

Po etkom 1944. godine priliv boraca u brigade i NOP odrede 10. korpusa bio je takav da se moglo pristupiti formiranju novih brigada,

divizija i korpusa. Zbog toga je 19. I 1944. goaine naredbog Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske formiran 10. korpus »Zagreba kog« NOV i POJ 32. i 33. divizija NOVJ te isto na grupa NOP odreda. Toga dana od 2. brigade 2. operativne zone, Moslava kog i Bjelovarskog NOP odreda formirane su 1. i 2. moslava ka brigada. One su, a od 25. IX 1944. i 3. brigada sa specijaliziranim jedinicama koje su formirane pri Štabu Divizije, sa injavale 33. diviziju NOVJ, odnosno Drugu diviziju Desetog korpusa.

Većina boraca i rukovodilaca 33. divizije bili su s područja Moslavine, manjim dijelom s Bilogore, Posavine, Zagreba i s područja Sisaka.

Divizija je ratovala u Moslavini, Posavini, Bilogori, na Kalniku, u Hrvatskom zagorju, Podravini i zapadnoj Slavoniji. Djelovala je na teritoriju na kojem je bio velik broj njemačkih, ustaških, domobranskih, kozačkih i oružanih formacija. Tu su bile stacionirane ustaške, domobranske i njemačke jedinice kao što su 5. ustaški stajci i zdrug, dijelovi dva poglavnikova tjelesna zdruga, 1. hrvatska udarna divizija, 1. i 4. gorski zdrug domobranstva NDH, 1. i 2. kozačka konjička divizija, 187 njemačka i 462. rezervni puk njemačkih Wehrmachta. One su u odnosu na brojno stadije Divizije i partizanskih jedinica na teritoriju njena djelovanja bile i etiri puta brojnije, a dogadalo se da su u odnosu na snage 10. korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ u cjelini bile i deset puta veće. Bile su mnogo bolje naoružane, narođeno ito u pogledu teškog naoružanja. U svom sastavu imale su mehanizirane i tenkovske jedinice, oklopne vlakove, borbene avione, artiljerijske, inžinjerske i konjičke jedinice, suvremena sredstva veze, sanitet i relativno dobru opremu.

U mnogim gradovima i većim mjestima te uz željezni ke pruge i neke ceste ustaše i okupator sagradili su utvrđena uporišta koja su inile vojne posade, zidani i zemljani bunkeri, rovovi, stambene i druge zgrade podešene za obranu, prepreke od bodljikave žice, žice kroz koje se puštala električna struja visokog napona i minskih polja.

Sav vojni potencijal imao je zadatku da u ovom dijelu Hrvatske uva i osigurava što normalnije djelovanje okupacionog sistema.

U toku šesnaestomjesecnog ratovanja Divizija je postigla mnoge uspjehe. zajedno s ostalim snagama 10. korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ te privremeno i sa snagama 6. korpusa i 7. banjamske udarne divizije te narodnooslobodila kog pokreta na ovom teritoriju u cjelini, ona je oslobođila stotine selišta, desetke gradova i kotarskih sjedišta, stvorila je prostran oslobođeni i poluoslobođeni teritorij. Sudjelovala je u oslobođenju mesta i gradova kao što su Azma, Garešnica, Koprivnica, Dubrava, Virje, Novigrad, ur evac, Kloštar Podravski i Ivanec. esto je za saobraćajne onesposobljavala željezni ke prugu i cestu Dugo Selo-Banova Jaruga,

prugu i cestu Dugo Selo—Križevci—Korpivnica—Virovitica i Križevci—Bjelovar—Virovitica. Te i neke druge saobra ajnice bile su povremeno onesposobljene za promet po nekoliko dana i tjedana, a neke i po nekoliko mjeseci.

Dok je NOP svojim djelovanjem i razvitkom pridonosio razvoju i djelovanju Divizije, dotle je ona svojom borbenom djelatnoš u i politi kom aktivnoš u u narodu pridonosila širenju i ja anju NOP-a. Mnogo je pridonijela da je potkraj 1944. godine više od 70% stanovništva na teritoriju njena djelovanja bilo uklju eno u NOP.

Da je u borbama protiv višestru no ja eg protivnika mogla postizati pobjede Diviziji su omogu ili mnogi faktori. Jedan od najvažnijih bio je svakako snaga i pomo narodnooslobodila kog pokreta. On joj je osiguravao borce i rukovodioce, hranu i opremu, politi ku i moralnu podršku. Pod rukovodstvom Komunisti ke partije u NOP-u, a samim tim i u Diviziji, postignut je visok stupanj moralno-politi ke svijesti boraca. Samo zato što su znali da se bore protiv okupatora i njegovih suradnika, da se bore za slobodu i bolji život, borci i rukovodioci inili su mnoga herojska djela te su time nadvisivali i najelitnije okupatorske i kvislinške vojnike.

Drugi važan faktor koji je omogu avao uspjehe bila je stalna vojno-politi ka izgradnja Divizije. Izgra ivala se kako u borbama tako u vrijeme pokreta. Ono što su nau ili u prakti noj obuci, kroz predavanja, rasprave, sastanke i savjetovanja to su svakodnevno primjenjivali u praksi. U ili su rukovati s oružjem, kako treba napadati uporišta, kako se bori na otvorenom terenu, kako se postavljaju zasjede i kako se treba povla iti. Rastavliali su i sastavliali razne vrste oružja, u ili su ga ati, postavljali su mine i rušili razne objekte. Usavršavali su ciljeve i zadatke NOB-a, upoznavali su se s razvojem NOB-a u Hrvatskoj i Jugoslaviji, s borbama na isto nom i zapadnom frontu te Italiji.

Visoka politi ka svijest i stalno vojno i politi ko usavršavanje boraca u rukovodilaca pozitivno su se odražavali na disciplinu, borbenost i izdržljivost cjelokupnog divizijskog sastava.

Prilikom formiranja u Diviziji je bilo oko 1600 boraca i rukovodilaca, da bi potkraj 1944. godine imala oko 4010. U borbama kod Oborova, na Bilogori, u Moslavini, Podravini, borbama za viroviti ki mostobran i oko Daruvara imala je veliki broj mrtvih i ranjenika pa i taj je broj i pored stalnog dolaska novih boraca u užujku 1945, pao na 2900. Pred oslobo enje on se ponovo popeo na oko 3600.

U toku šesnaest mjeseci vrlo intenzivnih borbi Divizija je imala 648 mrtvih, 2612 ranjenih, 87 zarobljenih i 767 nestalih.

Me u nestalima bio je jedan broj onih koji su bili zarobljeni, jedan broj

koji se predao protivniku ili su otišli ku ama. Neki od njih su prešli u druge brigade, partizanske odrede ili vojnopožadinske ustanove. Mnogi od tih nestalih su se nakon nekog vremena vratili u svoje jedinice.

Polaze i od injenice da je Divizija neposredno prije oslobojenja zemlje imala oko 3600 boraca i rukovodilaca i da je u vrijeme njenog postojanja u borbama iz nje izbačeno 4114 njenih pripadnika, izlazi da je kroz nju prošlo oko 7714 boraca i rukovodilaca. Jedan broj onih koji su bili ranjeni ili nestali kasnije se vraćao u jedinice. Takvih je bilo oko 600. Odbije li se ovaj broj od ukupnog broja izlazi da je kroz Diviziju za šesnaest mjeseci prošlo oko 7000 ljudi.

Veliki broj pripadnika Divizije još za vrijeme rata odlikovan je raznim odlikovanjima za vojni ke zasluge, a nekoliko ih je ukazom Predsjednika Republike proglašeno narodnim herojima.

Za izvanredne rezultate što ih je postigla u borbama protiv okupatora i njenih suradnika Prva moslava ka brigada 33. divizije proglašena je 1945. godine udarnom.

U borbama što ih je vodila u toku šesnaest mjeseci Divizija je protivniku nanijela gubitke od 2665 mrtvih, 1813 ranjenih i 596 zarobljenih vojnika, podoficira i oficira. Zaplijenila je devet topova raznih kalibara, 16 teških i lakih minobaca, 85 teških i lakih mitraljeza i puškomitraljeza, 24 automata, 919 pušaka, 29 pištolja, 467 ručnih bombi, 223.500 metaka, 4 tenka, 22 kamiona, 5 radio-stanica, 3 poljske telefonske centrale, 32 telefona i mnogo raznog drugog oružja i vojni ke opreme².

U vremenu od 19. 1. do 31. 12. 1944. godine³ izvršila je na željezničkim prugama 22 akcije. U njima je razrušila 23 km željezničkih pruga, uništila dva drvena, sedam betonskih i 24 željezna mosta u dužini od 257 m, 1 podvožnjak, 10 propusta, 2594 tračnice, devet skretnica, osam lokomotiva, veći broj vagona⁴ i presjekla 1396 telefonsko-telegrafskih stupova⁵.

² Podaci su na injeni na osnovu izvještaja Štaba 33. divizije Štabu 10. korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ i Bojne relacije Divizije. Mogu se uzeti samo orientaciono, jer za nekoliko manjih borbi nisu iskazivani.

³ U 1945. godini Divizija nije izvodila akcije na željezničkim prugama.

⁴ O broju uništenih vagona nema točnih podataka.

⁵ VII Beograd, br. 2—3/3, k. 1207.

BILJEŠKE

- ¹ Knjiga dece Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, VII, Bgd, br. 2—4, k. 119/1.
- ² Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 23, dok. br. 67, str. 288.
- ³ VII, Bgd, br. 4, k. 474.
- ⁴ Isti izvor
- ⁵ Zbornik VII, Bgd, knjiga broj 23, dok. br. 126, str. 554.
- ⁶ Ivan Antonovski, n. n. str. 171
- ⁷ Ivan Antonovski, str. 170.
- ⁸ VII, Bgd, broj 6—4, k. 114.
- ⁹ Ivan Antonovski, n. n. str. 172.
- ¹⁰ VII, Bgd, br. 6—4, k. "4-
- ¹¹ Zbornik VII, Bgd, t. v. knj. 23, dok. br. 87, str. 378.
- ¹² VII, Bgd, br. 8—3, k. 5 54.
- ¹³ Zbornik VII, Bgd, t. v. knj. 23, dok. 138, str. 618—620.
- ¹⁴ Isti izvor
- ¹⁵ Zbornik VII, Bgd, t. v. knj. 25, dok. br. 158, str. 621.
- ¹⁶ Isti izvor
- ¹⁷ VII, Bgd, br. 4—5, k. 554.
- ¹⁸ IHRPH, NOV — 8/897.
- ¹⁹ Zbornik VII, Bgd, t. V. dok. br. 138, str. 22.
- ²⁰ Zbornik VII, Bgd, t. V. objav. 23. dok. br. 131, str. 578. V (za str. 118.)
- ²¹ Isti izvor, str. 579.
- ²² Isti izvor, str. 579 i 580.
- ²³ Isti izvor, str. 620—623.
- ²⁴ Ivan Hariš, n. n. str. 228—245.
- ²⁵ Izvještaj štaba X korpusa od 6. II 1944. (Fotokopija originala u arhivu autora).
- ²⁶ Poglavlјnikov tjeljni drug
- ²⁷ VII, Bgd, br. 22—4, k. 1207.
- ²⁸ Isti izvor, kao u bilješci 25.
- ²⁹ VII, Bgd, br. 26—5, k. 114.
- ³⁰ Radi se o elitnoj ustaškoj formaciji iji je zapovjednik bio Rafael Boban.
- ³¹ VII, Bgd, br. 10—3, k. s 54.
- ³² Radi se o naoružanim grupama Maekovih pristalica koji su u uniformama i oružjem napustili domobranske jedinice, poneki i jedinice NOV i POJ te su ilegalno živjeli u svojim selima. Oni su hapsili partizanske kurire, lanove MNOO-a i antifaističke organizacije i vodili ilegalnu borbu protiv NOP-a.
- ³³ IHRPH, Zagreb, KP — 56/86.
- ³⁴ VII, Bgd, br. 6—4, k. 114 g.
- ³⁵ VII, Bgd, br. 15—i, k. 551/6. i Vlado Mateti, n. n. str. 88 i 89.
- ³⁶ VII, Bgd, br. 15—i, k. 551/6.
- ³⁷ Isti izvor
- ³⁸ Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 24, dok. br. 61, str. 286—295.
- ³⁹ Izjava Bože Kušeca, na elnika štaba 33. divizije
- ⁴⁰ Zbornik VII, Bgd, t. v. Knj. 24, dok. br. 53, str. 141—147.
- ⁴¹ VII, Bgd, br. 441, k. 1207 A.
- ⁴² VII, Bgd, br. 22—4, k. 1707.
- ⁴³ Isti izvor
- ⁴⁴ Zbornik VII, Bgd, t. V. broj 24, dok. br. 33, str. 142 i 143.
- ⁴⁵ Isti izvor
- ⁴⁶ Isti izvor

- ⁴⁷ Isti izvor, str. 145.
- ⁴⁸ Isti izvor, str. 146.
- ⁴⁹ Isti izvor.
- ⁵⁰ Anka Berus, n. n. str. 74.
- ⁵¹ Isti izvor, str. 67.
- ⁵² Isti izvor, str. 69.
- ⁵³ Dnevnik rada štaba 33. divizije korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ odreda od 1. II do 22. VII 1944. g. VII, Bgd, br. 4—i, k. 1207 A.
- ⁵⁴ Isti izvor, str. 2.
- ⁵⁵ Isti izvor, str. 2.
- ⁵⁶ Isti izvor.
- ⁵⁷ Isti izvor, str. 4.
- ⁵⁸ Isti izvor, str. 5.
- ⁵⁹ VII, Bgd, br. 26—4, k. 1207.
- ⁶⁰ VII, Bgd, br. 23—3, k. 1207.
- ⁶¹ Isti izvor
- ⁶² Isti izvor
- ⁶³ Dnevnik rada štaba 33. divizije 10. korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ br. 4—1, 1207 A.
- ⁶⁴ Isti izvor, str. 6.
- ⁶⁵ Isti izvor, str. 7.
- ⁶⁶ Isti izvor.
- ⁶⁷ VII, Bgd, br. 49—3, k. 1207.
- ⁶⁸ Isti izvor.
- ⁶⁹ Isti izvor.
- ⁷⁰ Isti izvor.
- ⁷¹ Usپoredи: Ivan Miškovi , Pregled narodnooslobodila kog rata u Slavoniji, Sla. Brod 1968. g., str. 139 i 140.
- ⁷² VII, Bgd, br. 9—4, k. 1207.
- ⁷³ Isti izvor.
- ⁷⁴ Isti izvor.
- ⁷⁵ Isti izvor.
- ⁷⁶ Isti izvor.
- ⁷⁷ Isti izvor.
- ⁷⁸ IHRPH, Zagreb, 2. brigada, 33. div. 1944. III. 4.
- ⁷⁹ IHRPH, Zagreb, NOV — 8/838.
- ⁸⁰ Isti izvor.
- ⁸¹ IHRPH, Zagreb, KP — 49/637.
- ⁸² Isti izvor.
- ⁸³ IHRPH, Zagreb, NOV — 8/909.
- ⁸⁴ Izjava Bože Kušeca, tada na elnička štaba 33. divizije autoru.
- ⁸⁵ Kažemo »oko« zbog toga što se brojno stanje lanova, svaki dan mijenjalo.
- ⁸⁶ VII, Bgd, br. 25—4, k. 1207.
- ⁸⁷ Milan Brunovi — Tomo Sovi , Bitka kod Oborova, Zadar, 196; godine, str. 179 i 180.
- ⁸⁸ VII, Bgd, br. 25—4, k. 1207.
- ⁸⁹ Milan Brunovi — Tomo Sovi , n. n. str. 42—51.
- ⁹⁰ Isto, str. 52. '
- ⁹¹ Isto, str. 54.
- ⁹² Isto, str. 56.
- ⁹³ Isto, str. 77.
- ⁹⁴ VII, Bgd, br. 25—3, k. 1207.
- ⁹⁵ Isti izvor.
- ⁹⁶ Milan Brunovi — Tomo Sovi , str. 90.
- ⁹⁷ Vidi o tome: Milan Brunovi — Tomo Sovi , str. 89—158.
- ⁹⁸ VII, Bgd, br. 25—; k. 1207.
- ⁹⁹ Isti izvor
- ¹⁰⁰ IHRPH, Zagreb, NOV — 4/333.
- ¹⁰¹ Isti izvor.
- ¹⁰² IHRPH, Zagreb, KP — 57/170.

- ¹⁰³ Isti izvor. ,
¹⁰⁴ VII, Bgd, 4—i, k. 1207 A.
¹⁰⁵ Isti izvor.
¹⁰⁶ Isti izvor.
¹⁰⁷ Isti izvor.
^{•08} IHRPH, Zgb, NOV — 8/898.
¹⁰⁹ VII, Bgd, br. 10—4, k. 1207.
¹¹⁰ VII, Bgd, br. 54—3, k. 1207.
¹¹¹ Isti izvor
¹¹² Isti izvor.
¹¹³ Isti izvor.
^{i'4} IHRPH, Zgb, NOV — 8/898.
¹¹⁵ Isti izvor
¹¹⁶ VII, Bgd, br. 10—4, k. 1207. j
¹¹⁷ Isti izvor.
¹¹⁸ Isti izvor.
¹¹⁹ Isti izvor.
^{i²⁰} IHRPH, Zgb, NOV — 8/842.
¹²¹ VII, Bgd, br. J4—3, k. 1207.
¹²² VII, Bgd, br. 4—1, k. 1207 A.
¹²³ vil, Bgd, 55—23, k. 1207.
¹²⁴ VII, Bgd, br. 55—23, k. 1207.
¹²⁵ VII, Bgd, br. 4—1, k. 1207. A.
^{>24} VII, Bgd, br. 56—3, k. 1207.
¹²⁷ VII, Bgd, 29—4, k. 1207.
¹²⁸ vil, Bgd, br. 29—4, k. 1207.
¹²⁹ VII, Bgd, 56—3, k. 1207.
¹³⁰ Isti izvor
¹³¹ VII, Bgd, br. 28—4, k. 1207.
¹³² Zbornik VII, Bgd. t. V. br. 26, dok. 78, str. 390—392.
¹³³ Isti izvor.
¹³⁴ Zbornik VII, Bgd, t. V. br. 26, dok. br. 97, str. 477 i 478.
¹³⁵ Zbornik VII, Bgd, t. V. dok. br. 104, str. 519—521.
¹³⁶ Zbornik VII, Bgd, t. V. br. 26, dok. br. 113, str. 555—556.
¹³⁷ Isto, dok. br. 114, str. 557.
¹³⁸ Isto, dok. br. 149, str. 784 i 785.
¹³⁹ Isto, str. 786.
¹⁴⁰ Isto, knj. 27, dok. br. 7, str. 30—32.
¹⁴¹ Isto, dok. br. 42, str. 195—198.
¹⁴² Isto, dok. br. 70, bilj. 12, str. 285.
¹⁴³ Isto, dok. br. 155, str. 548—552.
¹⁴⁴ VII, Bgd, br. 56—3, k. 1207.
¹⁴⁵ VII, Bgd, br. 30—4, k. 1207.
¹⁴⁶ Protivni ko uporište u Narti trebala je likvidirati 53. , a u Vel. Trojstvu 52. divizija.
¹⁴⁷ Isti izvor. , /
¹⁴⁸ Isti izvor.
¹⁴⁹ Zbornik VII, Bgd, t. V. br. 27, dok. br. 165, str. 693—704.
¹⁵⁰ VII, Bgd, br. 50—4, k. 1207.
¹⁵¹ VII, Bgd, br. 57—3, k. 1207.
¹⁵² IHRPH KP — 58/340
¹⁵³ Isti izvor.
¹⁵⁴ Isti izvor.
¹⁵⁵ Isti izvor.
¹⁵⁶ Isti izvor.
¹⁵⁷ Isti izvor.
¹⁵⁸ Isti izvor.
¹⁵⁹ Isti izvor.

- ¹⁶⁰ IHRPH, Zgb, KP — 5 8/374.
- ¹⁶¹ IHRPH, Zgb, SKOJ 11/1221.
- ¹⁶² IHRPH, Zgb, KP — 5 8/374/a-
- ⁴⁶³ IHRPH, Zgb, KP — 58/374/*-
- ¹⁶⁴ IHRPH, Zgb, KP — 58/354
- ¹⁶⁵ Od kraja 1943. godine formiraju se u selima odbori Hrvatske republikanske selja ke stranke koje su se uklju ivale u NOP.
- ¹⁶⁶ IHRPH, Zgb, KP — 158/374/a.
- ¹⁶⁷ Izvještaj ONOO-a Moslavina ZAVNOH-u br. 574/1944. od 2. 6. 1944. godine (Arhiv muzeja Moslavina, Kutina, neregistrirano)
- ¹⁶⁸ IHRPH, Zgb, KP — 58/347/a.
- ¹⁶⁹ Isti izvor.
- ¹⁷⁰ Isto kao pod 167.
- ¹⁷¹ IHRPH, Zgb, KP-58/340.
- ¹⁷² Isti izvor.
- ¹⁷³ IHRPH, Zgb, KP-58/354.
- ¹⁷⁴ Bataljon je formiran isklju ivo od boraca srpske nacionalnosti iz Moslavine 29. V 1944. godine.
- ¹⁷⁵ Isto kao pod 167.
- ¹⁷⁶ IHRPH, Zgb, KP-58/330.
- ¹⁷⁷ IHRPH, Zgb, KP-58/340.
- ¹⁷⁸ Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 28, dok. br. 8, str. 33 i 34.
- ¹⁷⁹ Isti izvor.
- ¹⁸⁰ Isti izvor.
- ¹⁸¹ Isti izvor.
- ¹⁸² Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 28, dok. br. 4., str. 18 i 19.
- ¹⁸³ VII, Bgd, br. 56-3, k. 1207 i br. 57-3, k. 1207.
- ¹⁸⁴ Samo 11. VI u I moslava ku brigadu došlo je 60 dobrovoljaca. (VII, Bgd, br. 58—3, k. 1207.).
- ¹⁸⁵ Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 28, dok. br. 8, str. 37, 58 i 40.
- ¹⁸⁶ Isti izvor, str. 38.
- ¹⁸⁷ Isti izvor.
- ¹⁸⁸ VII, Bgd, br. 57—3, k. 1207.
- ¹⁸⁹ Isti izvor.
- ¹⁹⁰ Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 28, dok. br. 62, str. 289.
- ¹⁹¹ VII, Bgd, br. 58—3, k. 1207.
- ¹⁹² Isti izvor.
- ¹⁹³ Isti izvor.
- ¹⁹⁴ Isti izvor.
- ¹⁹⁵ VII, Bgd, br. 3—7, k. 1207 A.
- ¹⁹⁶ U podacima za Kutinu, Popova u i jo neka manja uporišta nisu dati podaci o broju njema kih vojnika, a on se kretao oko 500 — p. p.
- ¹⁹⁷ Podaci o naoružanju nisu potpuno to ni, jer u izvoru nema podataka o naoružanju uporišta Dugo Selo, kao i broj lakih i težkih minobaca a u uporištu Križ — p. p. (Isti izvor).
- ^{197a} Udarni bataljon Isto ne grupe NOP odreda 10. zagreba kog korpusa NOVJ formiran je u drugoj polovini ožujka 1944. godine. U svom sastavu imao je dvije ete s ukupno 110 boraca i rukovodioca. Po etkom kolovoza 1944. ulazi u sastav Moslava kog NOP odreda, a 25. 9. 1944. g. u sastav 3. brigade 33. divizije. (VII, k. 112, br. 12/3; k. 551/b, br. 2/1 i Hronologija, str. 710 i 889.).
- ^{197b} Isto na grupa NOP odreda 10. zagreba kog korpusa NOVJ formirana je 14. ožujka 1944. godine kod bjelovarskog, moslava kog i posavskog NOP odreda. U njen sastav 29. 5. ušao je 1. srpski bataljon, a po etkom kolovoza 1944. i Podravski NOP odred. Rasformirana je 11. velja e 1945. a Moslava ki i Posavski NOP odred ušli su u sastav Grupe NOP odreda 10. zagreba kog korpusa NOVJ (VII, k. 113/a, br. 22/1; k. 551/b, br. 7/1 i Hronologija, str. 706, 850, 762 i 1072).
- ¹⁹⁸ VII, Bgd, br. 15 — i, k. 1207.
- ¹⁹⁹ VII, Bgd, br. 5—4, k. 1207 A.
- ²⁰⁰ Ivan Hariš, n. n. str. 292.
- ²⁰¹ Isti izvor.
- ²⁰² vil, Bgd, br. 33—4, k. 1207.
- ²⁰³ Isti izvor.

- ^{20*} VII, Bgd, br. 17—1, k. 1207.
- ²⁰⁵ Isti izvor.
- 206 vil, Bgd, br. 53—4, k. 1207.**
- ²⁰⁷ IHRPH, Zgb, KP-51/857.
- ²⁰⁸ Isti izvor.
- 209 Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 29, dok. br. 12, str. 65.**
- ²¹⁰ Isti izvor, str. 65. i 66.
- ²¹¹ Isti izvor, str. 67.
- ²¹² VII, Bgd, br. 3—5, k. 1207 A.
- ²¹³ Isti izvor, str. 69.
- ²¹⁴ Isti izvor, str. 72.
- ²¹⁵ Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 29, dok. br. 29, dok. br. 37, str. 198.
- ²¹⁶ VII, Bgd, br. 277—3, k. 551•
- ²¹⁷ VII, Bgd, br. 277—3, k. ffi-
- ²¹⁸ Ivan Hariš, n. n. str. 301 i VII, Bgd, br. 35—4, k. 1207.
- ²¹⁹ Ivan Hariš, n. n. str. 503, i VII Bgd, br. 35—4, k. 1207.
- ²²⁰ VII, Bgd, br. 36—4, k. 1207.
- ²²¹ VII, Bgd, br. 36—4, k. 1207.
- ²²² Isti izvor.
- 223 vil, Bgd, br. 14—4, k. 1207.**
- ²²⁴ IHRPH, Zgb, KP-59/597.
- ²²⁵ IHRPH, Zgb, KP-65/765.
- ²²⁶ IHRPH, Zgb, KP-59/397.
- 227 vil, Bgd, br. 38—4a, k. 1207.**
- ²²⁸ Isti izvor.
- ²²⁹ Isti izvor.
- ²³⁰ Isti izvor.
- ²³¹ Isti izvor.
- ²³² Isti izvor.
- ²³³ a Hronologija, str. 857.
- ²³⁴ b Isto str. 876 i 877.
- ²³⁵ c Isto, str. 852.
- ²³⁶ VII, Bgd, br. 4—4, k. 1207.
- ²³⁷ VII, Bgd, br. 2—2, k. k. 114. a.
- ²³⁸ VII, Bgd, br. 17—4, k. 114 A.
- ²³⁹ VII, Bgd, br. 2—1, k. 114. a.
- ²⁴⁰ VII, Bgd, br. 4—4, k. 1207.
- ²⁴¹ Isti izvor.
- ²⁴² VII, Bgd, br. 1s—4, k. 1207.
- ²⁴³ Isti izvor.
- ²⁴⁴ VII, Bgd, br. 12—8, k. 1207 A.
- ²⁴⁵ VII, Bgd, br. 3/20, k. 1207 A.
- ²⁴⁶ VII, Bgd, br. 41—3, k. 551a.
- ²⁴⁷ Isti izvor.
- ²⁴⁸ VII, Bgd, br. 41—3, k. 551 a.
- ²⁴⁹ Isti izvor.
- ²⁵⁰ Isti izvor.
- ²⁵¹ Isti izvor.
- ²⁵² VII, Bgd, br. 3—1, k. 1207 a.
- ²⁵³ VII, Bgd, 41—3, k. 551 A.
- ²⁵⁴ Radi poduzimanja ofenzivnih operacija širih razmjera u Gornjoj Podravini, po nare
enju Glavnog štaba NOV
i PO Hrvatske 15/16. VIII iz Banije je u Moslavini stigla Sedma banjška udarna divizija u ja imi od dvije

brigade. Ona je imala zadatok da zajedno sa snagama X korpusa likvidira protivni ka uporišta u ovom dijelu Hrvatske (Vlado Maceti , n. n. str. 92).

²⁵⁵ VII, Bgd, 41—3, k. ssi A.

²⁵⁶ VII, Bgd, br. 3—1, k. 1207 A.

²⁵⁷ Isti izvor.

²⁶⁸ VII, Bgd, br. 59—4, k. 1207.

²⁵⁹ Isti izvor.

²⁶⁰ VII, Bgd, 39—4, k. 1207.

²⁶⁰ VII, Bgd, 39—4, k. 1207.

²⁶¹ VII, Bgd, br. 5—1, k. 1207 A.

²⁶² Isti izvor.

²⁶³ VII, Bgd, br. 39—4, k. 1207.

²⁶⁴ Isti izvor.

²⁶⁵ VII, Bgd, br. 16—4, k. 1207.

²⁶⁶ Isti izvor.

²⁶⁷ IHRPH, Zagreb, KP-105/5092.

²⁶⁸ IHRPH, Zgb, SKOJ-i 1/1260.

²⁶⁹ Fotokopija Pregled socijalnog i nacionalnog sastava 33 divizije NOVJ od 15. IX 1944. godine (Arhiva Op inskog odbora SUBNOR azma).

²⁷⁰ Podaci u tabeli se ne slažu, jer se broj iskazan u rubrikama socijalni sastav i nacionalni sastav ne slažu sa ukupnim brojnim stanjem Divizije — p. p. (Isti izvor).

²⁷¹ VII, Bgd, br. 3—1/1207 A.

²⁷² Ivan Antonovski , n. n. str. 175.

^{*273} (f)ruđi srpski bataljon formiran je potkraj lipnja 1944. godine od novoprdošlog ljudstva s operativnog podru ja 10. zagreba kog korpusa NOVJ. Od tada do po etka kolovoza 1944. godine je pod neposrednom komandom Štaba 10. korpusa, kada ulazi u sastav Bjelovarskog NOP odreda kao njegov drugi bataljon. Dvadeset petog rujna 1944. godine ulazi u sastav 3. brigade 35. divizije NOVJ.

²⁷³ Vukašin, Karanovi , Borbeni put Tre e moslava ke brigade Garešnica 1971, str. 13

²⁷⁴ Isti izvor.

²⁷⁵ Isto, str. 21 i 22.

²⁷⁶ VII, Bgd, br. 41—2, k. 552.

²⁷⁷ Vukašin, Karanovi , n. n. str. 24, 25.

²⁷⁸ Vlado Mateti , n. n. str. 94.

²⁷⁹ Isti izvor.

²⁸⁰ VII, Bgd, br. 6—4, k. 1207.

²⁸¹ Poimeni ni spisak desertera, VII, Bgd, br. 16—12, k. 554 A.

²⁸² VII, Bgd, br. 51—i, k. 1207.

²⁸³ Isti izvor.

²⁸⁴ VII, Bgd, br. 32—1, k. 1207.

²⁸⁵ VII, Bgd, br. 3—i, k. 1207 A.

²⁸⁶ Isti izvor.

²⁸⁷ Isti izvor.

²⁸⁸ Isti izvor.

²⁸⁹ VII, Bgd, br. 17—13, k. 1207 A.

²⁹⁰ Isti izvor.

²⁹¹ Isti izvor.

²⁹² VII, Bgd, br. 36—3, k. 1207.

²⁹³ VII, Bgd, br. 3—1, k. 1207 A.

²⁹⁴ Isti izvor.

²⁹⁵ Isti izvor.

²⁹⁶ VII, Bgd, br. 37—1, k. 1207.

²⁹⁷ VII, Bgd, br. 39—i, k. 1207 i br. 40—1, k. 1207.

²⁹⁸ VII, Bgd, br. 3—1, k. 1207 A.

²⁹⁹ Isti izvor.

³⁰⁰ Isti izvor.

³⁰¹ Isti izvor.

³⁰² Isti izvor.

- ³⁰³ Isti izvor.
- ³⁰⁴ Isti izvor.
- Isti izvor.
- VII, Bgd, br. 7—4, k. 1207.
- ³⁰⁷ VII, Bgd, br. 18—4, k. 1207.
- ³⁰⁸ Isti izvor.
- ³⁰⁹ Isti izvor.
- ³¹⁰ **310** Isti izvor.
- ^{310a} VII Bgd, k. 552, reg. br. 312, 43/2 i k. 1207 reg. br. 18/4
- ³¹⁰ Isti izvor.
- ³¹² IHRPH, Zgb, NOV-8/870.
- ³¹³ IHRPH, Zgb, KP-60/634.
- ³¹⁴ VII, Bgd, br. 42—i, k. 1207.
- ³¹⁵ Isti izvor.
- ³¹⁶ VII, Bgd, br. 38—3, k. 1207.
- ³¹⁷ VII, Bgd, br. 3—1, k. 1207 A.
- ³¹⁸ 13. SS divizija je njema ka legionarska divizija, koju su inili dobrovoljci i mobilizirani obveznici s podru ja NDH. Oficiri i uop e komandni kadar ove divizije bili su Nijemci. Cijeli sastav 13. SS divizije završio je vojni ku i politi ku obuku u Tre em Reichu, a tek poslije toga Divizija je prema potrebi upu ivana u Bosnu, Slavoniju, sjeverozapadnu Hrvatsku, a i izvan Jugoslavije u Francusku. Njeni pripadnici fanati no su se borili protiv NOV i POJ. Na podru jima gdje su operirali protiv NOV vršili su zlo ine protiv civilnog stanovništva. Upravo zbog toga dobila je u naziv »Handžar divizija«. Ubrajana je u elitne jedinice SS-a.
- ³¹⁹ VII, Bgd, br. 3—1, k. 1207 A.
- ³²⁰ O povla enju grupe armije E vidi: Martin Kaminski, zna aj i ulogu Slav. Broda u kona nim borbama za oslobo enje zemlje. (Zbornik, HIS SI. Brod, SI. Brod 1962, br. 4, str. 1—15).
- ³²¹ Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 35, dok. br. 43., str. 201.
- ³²² VII, Bgd, br. 3—1, k. 1207/A.
- ³²³ Isti izvor.
- ³²⁴ VII, Bgd, br. 47—1, k. 1207.
- ³²⁵ VII, Bgd, br. 46—1, k. 1207.
- ³²⁶ Isto, str. 382.
- ³²⁷ Bgd, br. 3—1, k. 1207 A.
- ³²⁸ Isti izvor.
- ³²⁹ VII, Bgd, br. 21—4, k. 1207 A.
- ³³⁰ VII, Bgd, br. 19—4, k. 1207.
- ³³¹ VII, Bgd, br. 3—1, k. 1207 A.
- ³³² Isti izvor.
- ³³³ Isti izvor.
- ³³⁴ Isti izvor.
- ³³⁵ Isti izvor.
- ³³⁶ VII, Bgd, br. 1—2, k. 1207.
- ³³⁷ Isti izvor.
- ³³⁸ Isti izvor.
- ³³⁹ VII, Bgd, br. 1—2, k. 1207.
- ³⁴⁰ VII, Bgd, br. 42—3, k. 1207.
- ³⁴¹ Zbornik VII, Bgd, t. V. br. 36, dok. br. 10, bilj. 4. str. 31 i dok. br. 15. str. 59.
- ³⁴² Zbornik VII, Bgd, t. V. dok. br. 10, str. 51 i 32.
- ³⁴³ VII, Bgd, br. 3—1, k. 1207 A.
- ³⁴⁴ Zbornik VII, Bgd, t. V. dok. br. 20, str. 124 i 12;.
- ³⁴⁵ Isti izvor, str. 125—127.
- ³⁴⁶ Zbornik VII, Bgd, t. V. br. 36, dok. br. 40, str. 212 i 213.
- ³⁴⁷ Isti izvor, dok. br. 32, str. 182 i 183.
- ³⁴⁸ Isto, dok. br. 30, str. 173—175.
- ³⁴⁹ Isto, dok. br. 40, str. 211—215.
- ³⁵⁰ VII, Bgd, br. 5—2, k. 1207.
- ³⁵¹ Zbornik VII, Bgd, t. V. br. 36, dok. br. 53, str. 276—278.
- ³⁵² VII, Bgd, br. 3—1, k. 1207 A.

- ³⁵³ VII, Bgd, br. 2—1, k. 117.
- ³⁵³ VII, Bgd, br. 2—1, k. 117.
- ³⁵⁴ Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 36, dok. br. 71, str. 343 i 344.
- ³⁵⁵ VII, Bgd, br. 3—1, k. 1207 A.
- ³⁵⁶ Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 36, dok. br. 64, str. 32; i 326.
- ³⁵⁷ Isti izvor, str. 326—328.
- ³⁵⁸ Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 36, dok. br. 90, str. 420—423.
- ³⁵⁹ Isto, dok. br. 118, str. 579.
- ³⁶⁰ Isti izvor.
- ³⁶¹ VII, Bgd, br. 20—4, k. 1207.
- ³⁶² Isti izvor.
- ³⁶³ IHRPH, Zgb, NOV-8/868.
- ³⁶⁴ IHRPH, Zgb, KP- 1/695.
- ³⁶⁵ vlad Mateti , n. n. str. 96 i Ivan Miškovi , Pregled NOR-a u Slavoniji, str. 82 i 183.
- ³⁶⁶ Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. br. 36, dok. br. 117, str. 576.
- ³⁶⁷ Isti izvor, str. 603 i 604.
- ³⁶⁸ Isti izvor, str. 82—88.
- ³⁶⁹ VII, Bgd, br. 21—3, k. 1208.
- ³⁷⁰ VII, Bgd, br. 21—3, k. 1208.
- ³⁷⁰ Zbornik VII, Bgd, t. V. br. 37, dok. br. 27, str. 121—124.
- ³⁷¹ VII, Bgd, br. 21—3, k. 1208.
- ³⁷¹ VII, Bgd, br. 21—3, k. 1208.
- ³⁷² Isti izvor.
- ³⁷³ Zbornik VII, t. v. br. 37, dok. br. 39, str. 189—192.
- ³⁷⁴ VII, Bgd, br. 40—2, k. 1212.
- ³⁷⁵ Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 37, dok. br. 61, str. 298—306.
- ³⁷⁶ Tre a armija Jugoslavenske armije formirana je 1.1. 1945. g. i od tada su 6. i 10. korpus u njenom sastavu. (Ivan Mateti , n. n. str. 184.).
- ³⁷⁷ Zapadnu operativnu zonu inili su: Snage 10 korpusa 36. divizija 12 korpusa i 40 divizija 6 korpusa.
- ³⁷⁸ Zbornik VII, t. V. knj. 37, dok. br. 65, str. 310.
- ³⁷⁹ VII, Bgd, br. 21—3, k. 1208.
- ³⁸⁰ Isti izvor.
- ³⁸¹ Isti izvor.
- ³⁸² Zbornik VII, Bgd, t. V. br. 38, dok. br. 5. str. 34 i 35.
- ³⁸³ Isti izvor.
- ³⁸⁴ U njihovom sastavu bilo je pet divizija i to: 297 pješadijska divizija, 7. SS divizija »Princ Eugen«, 181. njema ka divizija 41. tvr avska i 117. lova ka divizija. Zbog planirane protuofanzive u rajonu Blatnog jezera Nijemcima su smetali viroviti ki mostobran i poja ana aktivnost dijelova B. armije u pozadini sremskog fronta. Zato su odlu ili da što prije o iste prostor Virovitica — Donji Miholjac — Valpovo i njegovu pozadinu Papuk i Bilogoru. Za tu operaciju grupirali su ove snage: 297, 7. SS, 1. i 2. koza ku diviziju, Borbenu grupu »Fišere oja anu jednim pukom 11. avijati arske divizije Tre eg Reicha i dijelovi 1. i 5. ustaško-domobranske divizije. Sa svim tim snagama Nijemci su 6. II 1945. godine prešli u koncentri an napad na cijelom frontu mostobrana. (Vidi o tome Zbornik VII, Bgd, t. V. knj. 38, dok. br. 12, str. 70, bilj. 2 i 5.).
- ³⁸⁵ VII, Bgd, br. 7—3, k. 1208 II.
- ³⁸⁶ VII, Bgd, br. 7—3, k. 1208 II.
- ³⁸⁷ Isti izvor.
- ³⁸⁸ Vidi Zbornik VII Bgd, t. V. br. 38. dok. br. 39, str. 320.
- ³⁸⁹ VII, Bgd, br. 9—3, k. 1208. II.
- ³⁹⁰ VII, Bgd, br. 10—2, k. 1208/I.
- ³⁹¹ VII, Bgd, br. 10—3, k. 1208 II i br. 12—2, k. 1208 I
- ³⁹² Muzej Moslavine, Kutina, f. NOV i POJ br. 3488.
- ³⁹³ VII, Bgd, br. 21—3, k. 1208.
- ³⁹⁴ Isti izvor.
- ³⁹⁵ Isti izvor.
- ³⁹⁶ VII, Bgd, br. 13—i, k. 1208.
- ³⁹⁷ Isti izvor.
- ³⁹⁸ VII, Bgd, br. 13—1, k. 1212.

- isti izvor.
- ⁴⁰⁰ VII, Bgd, 17—3, k. 557, br. zl—3, k. 1208.
- ⁴⁰² vil, Bgd, br. 42—2, k. 1212 i br. 21—3, k. 1208.
- ⁴⁰³ VII, Bgd, br. 42—2, k. 1212, i br. 21—3, k. 1208.
- ⁴⁰⁴ VII, Bgd, br. 21—3, k. 1208.
- ⁴⁰⁵ vil, Bgd, br. 42—2, k. 1212.
- ⁴⁰⁶ vil, Bgd, br. 18—1, k. 1212.
- ⁴⁰⁷ VII, Bgd, br. 13—3, k. 557.
- ⁴⁰⁸ vil, Bgd, br. 21—3, k. 1208.
- ⁴⁰⁹ vil, Bgd, br. 42—2, k. 1212.
- ⁴¹⁰ VII, Bgd, br. 42—2, k. 1212.
- ⁴¹¹ VII, Bgd, br. 16—5, k. 1208.
- ⁴¹² Isti izvor.
- ⁴¹³ Isti izvor.
- ⁴¹⁴ Isti izvor.
- ⁴¹⁵ Zbroj podataka u rubrikama socijalni i nacionalni sastav ne slaže se sa podatkom u rubrici ukupno brojno stanje Divizije. (Fotokopija dokumenata Pregled socijalnog i nacionalnog sastava Divizije na dan 2. IV 194;. g. u arhivu autora, neregistrirano).
- ⁴¹⁶ VII, Bgd, 17—3, k. 1208 II.
- ⁴¹⁷ VII, Bgd, br. 21—3, k. 1208.
- ⁴¹⁸ Isti izvor.
- ⁴¹⁹ Isti izvor.
- ⁴²⁰ Isti izvor.
- ⁴²¹ Isti izvor.
- ⁴²² vil, Bgd, br. 21—3, k. 1208.
- ⁴²³ Isti izvor.
- ⁴²⁴ Isti izvor.
- ⁴²⁵ VII, Bgd, br. 42- i, k. 1212.
- ⁴²⁶ vil, Bgd, br. 18—3, k. 1212.
- ⁴²⁷ Isti izvor.
- ⁴²⁸ VII, Bgd, br. 21—3, k. 1208.
- ⁴²⁹ Isti izvor.
- ⁴³⁰ Isti izvor.
- ⁴³¹ Isti izvor.
- ⁴³² Isti izvor.

KRATICE

AFŽ	— Antifašisti ka fronta žena
AVNOJ	— Antifašisti ko vije e narodnog oslobo enja Jugoslavije
br.	— broj
CK KPH	— Centralni komitet Komunisti ke partije Hrvatske
SP	— asopis za suvremenu povijest
dok.	— dokument
dok. br.	— dokument broj
HRS	— Hrvatski radni ki savez
HIS	
SI. Brod	— Historijski institut Slavonije, SI. Brod
HSS	— Hrvatska selja ka stranka
IHRPH	— Institut za historiju radni kog pokreta Hrvatske
JA	— Jugoslavenska armija
JNOF	— Jedinstvena narodnooslobodila ka fronta
KNOO	— Kotarski narodnooslobodila ki odbor
k	— kutija
k.	— kota
KK	— Kotarski komitet
KK SKOJ	— Kotarski komitet Saveza komunisti ke omladine Jugoslavije
knj.	— knjiga
KP	— Komunisti ka partija
KPH	— Komunisti ka partija Hrvatske
KPJ	— Komunisti ka partija Jugoslavije
NDH	— Nezavisna država Hrvatska
n. n.	— naprijed navedeno
NOO	— narodnooslobodila ki odbor
NOP	— narodnooslobodila ki pokret
NOV	— Narodnooslobodila ka vojska
NOVJ	— Narodnooslobodila ka vojska Jugoslavije
OK KPH	— Okružni komitet Komunisti ke partije Hrvatske
OK SKOJ	— Okružni komitet Saveza komunisti ke omladine Jugoslavije
ONOO	— Okružni narodnooslobodila ki odbor
p. p.	— primjedba pisca
PO	— partizanski odred
POH	— Partizanski odredi Hrvatske
PTS	— Poglavnikov tjelesni zdrug
POJ	— Partizanski odredi Jugoslavije
SAD	— Sjedinjene Ameri ke Države
SKPB	— Svesavezna komunisti ka partija boljševika
SDS	— Samostalna demokratska stranka

SKOJ	— Savez komunisti ke omladine Jugoslavije
SS	— Sturm Staffel
SBOTI	— Savez bankarskih, trgovina kih i industrijskih inovnika
SSSR	— Savez Sovjetskih Socijalisti kih Republika
str.	— stranica
SUBNOR	— Savez udruženja boraca narodnooslobodila kog rata
t	— tom
URS	— Ujedinjeni radni ki sindikati
USAOH	— Ujedinjeni savez antifašisti ke omladine Hrvatske
USAOJ	— Ujedinjeni savez antifašisti ke omladine Jugoslavije
VIG	— Vojnoistorijski glasnik
VJJ	— Vojnoistorijski institut
ZAVNOH	— Zemaljsko antifašisti ko vije e narodnog oslobo enja Hrvatske

IZVORI I LITERATURA

I. Objavljena grada:

- **Grada za historiju narodnooslobodila kog pokreta u Slavoniji knj. I — VIII, Slav. Brod.**
- **Zagreba ki partizanski odred, Zbornik dokumenata i sje anja, Zagreb, 1976.**
- **Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodila kom ratu jugoslavenskih naroda, t. V, knj. 1—38.**
- **Zbornik dokumenata sanitetske službe u narodnooslobodila kom ratu jugoslavenskih naroda, knj. 2, Beograd, 1952.**
- **Zemaljsko antifašisti ko vije e narodnog oslobo enja Hrvatske, Zbornik dokumenata 1943 i 1944, knj. I, II i III Zagreb.**
- **Žene u borbi, 1943—1944, Zagreb, 1974.**
- **Žene Hrvatske u narodnooslobodila koj borbi, sv. I i II, Zagreb, 1955.**

II. Neobjavljena gra a:

Arhiv Socijalisti ke Republike Hrvatske:

- Dokumenti NOP-a
- Dokumenti NDH o djelatnosti partizana

Historijski arhiv Bjelovar:

- Fond gra e radni kog pokreta
- Fond gra e NOP-a/
- Fond gra e NDH

Institut za historiju radni kog pokreta Hrvatske:

- Fond gra e KP
- Fond gra e SKOJ-a
- Fond gra e NOV i POJ
- Fond gra e NDH

Muzej Moslavine Kutina:

- Fond gra e NOP-a
- Fond gra e NDH-e

Vojnoistorijski institut:

- Fond gra e 10. korpusa »Zagreba kog« NOV i POJ
- Fond gra e 33. divizije NOV Jugoslavije
- Fond gra e 1. brigade 33. divizije NOVJ
- Fond gra e 2. brigade 33. divizije NOVJ
- Fond gra e 3. brigade 33. divizije NOVJ
- Fond gra e 4. gorskog zdruga domobranstva NDH
- Fond gra e 1. oružni ke pukovnije NDH
- Fond gra e PTS-a
- Fond gra e 169. divizije Njema kog Wehrmacha

- Fond grade i. koza ke konji ke divizije Njema kog Wehrmacha
- Fond grade vodstva Njema ke narodne skupine u NDH.

III. Gra a pisana na osnovu sje anja:

BELINI MARKO, Do naših dana, Zagreb, 1966.

BRKI ZVONKO, Bilogorska sje anja, Grubišno Polje 1969.

GREGORIC PAVLE, Narodnooslobodila ki pokret u Zapadnoj Slavoniji, Moslavini i bjelovarskom okrugu 1941. Historijski institut Slavonije, Slav. Brod, 1969.

GREGORI PAVLE, NOB u sjeveroisto noj Hrvatskoj — Sje anja i dokumenti, Zagreb, 1978.

Prilozi za izu avanje historije Komunisti ke partije kotara Bjelovar 1919—1952, Bjelovar,

1959-

Revolucionarni put azmanskih komunista, azma 1977.

Ustani ke iskre u Hrvatskoj, Zagreb, 1977.

Ustanak naroda Jugoslavije 1941. sv. I—VI Vojnoizdava ki zavod Beograd 1962—1966.

KNJIGE I ZBORNICI

- AHMETOVI LUTVO, Zagreb u ustanku i revoluciji, Zbornik, Zagreb, 1966.
- BAKARI VLADIMIR, Politi ki izvještaj CK KPH, Drugi kongres Komunisti ke partije Hrvatske, Zagreb, 1949.
- BIBER ANTUN, Organizacioni izvještaj CK KPH, Drugi kongres Komunisti ke partije Hrvatske, 1949.
- Borbeni put 32. divizije, Zagreb, 1959.
- BRAJOVI PETAR, Jugoslavija u drugom svjetskom ratu, Beograd 1977.
- BROZ JOSIP, Borba za oslobo enje Jugoslavije 1941—1945, Beograd, 1947.
- BROZ JOSIP, Politi ki izvještaj CK KPJ, Peti kongres Komunisti ke partije Jugoslavije, Beograd, 1948.
- BRUNOVI M., Kalnik u borbi, Zagreb, 1953
- BRUNOVI M. — SOVI T., Bitka kod Oborova 29. III 1944. Dugo selo, 1965.
- CVETKOVI B. ZDRAVKO, 17 slavonska bir-gada, Beograd, 1978.
azma u prošlosti i danas, Zbornik., azma 1979.
- ULINOV FERDO, Razvitak nove vlasti, Zagreb, 1946.
- DEDIJER VLADIMIR, Josip Broz Tito — Prilozi za biografiju, Beograd, 1953.
- HARIŠ IVAN, Diverzantske akcije u Hrvatskoj, Zagreb—Ljubljana
Hronologija oslobođila ke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945, Beograd, 19(14).
- IVANC EMIL, Krugovi oko Kalnika, Beograd, 1969.
- JELI BUTI FIKRETA, Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941—1945-, Zagreb 1977-
- JELI IVAN, Hrvatska u ratu i revoluciji, Zagreb, 1978.
- JELI IVAN, Komunisti i revolucija, Zagreb, 1977.
- KA AVENDA PETAR, SKOJ i omladina u narodnooslobodila koj vojsci i partizanskim odredima Jugoslavije 1941—1945, Beograd 1975.
- KARANOVI VUKAŠIN, Borbeni put Tre e Moslava ke brigade, Garešnica 1971.
- KARANOVI VUKAŠIN, Od moslava kih partizanskih odreda do 33. divizije, azma 1978.
- KARDELJ EDWARD, Politi ka i vojna strategija narodnooslobodila kog ustanka 1 socijalisti ke revolucije u Jugoslaviji i Titova stvarala ka uloga u njenom koncipiranju i realizovanju, VIG 3/1976.
- KARDELJ EDWARD, Put nove Jugoslavije, Beograd—Zagreb, 1946. Komunisti ki pokret i socijalisti ka revolucija u Hrvatskoj, Zagreb, 1969.
- KORA DUŠAN, Narodna vlast u Zagrebu i okolici 1941—1945 Zagreb, 1978.
- KRIZMAN BOGDAN, Paveli ev dolazak u Zagreb 1941. godine, Zbornik, HIS, knj. 1 Slav. Brod, 1963.
- Križeva ki zbornik I, Križevci 1970.
- KRNI ZDRAVKO, Daruvar, radni ki i narodnooslobodila ki pokret, Daruvar, 1980.
- KRNI ZDRAVKO, Prilog za monografiju Dvanaesta proleterska udarna brigada, Osijek, 1978.

KRNI ZDRAVKO, Slavonija 1941, Osijek 1978.

LENGEL KRIZMAN NARCISA, Borbeni Zagreb, Zagreb, 1979.

LENGEL KRIZMAN NARCISA, Prilog proučavanju djelovanja zagrebačke partizanske organizacije 1941—1945» SP 2—3/1971. i 3/1972.

MIŠKOVIĆ IVAN, Pregled narodnooslobodilačkog rata u Slavoniji, Slav. Brod, 1968.

MORA A PERO, Narodnooslobodilačka borba Jugoslavije 1941—1945, Beograd, 1975.

NOVAK VIKTOR, Magnum Crimen, Zagreb, 1957.

Oslobodilački rat naroda Jugoslavije, 1941—1945, I—II, Beograd 1963. i 1965.

Podravski zbornik 75, 76, 77 i 78., Koprivnica 1975—1978.

PRAVDIĆ S. — REDŽIĆ N. 16. slavonska omladinska brigada Jože Vlahović, Beograd 1976.

Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije, Beograd, 1963.

REDŽIĆ NAIL, 25. brodska brigada, Beograd, 1976.

Revolucionarni omladinski pokret — studije, dokumenti, kronologija, Zagreb, 1976.

Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj 1941—1948, Zagreb, 1972.

Sedma udarna banjamska divizija, Beograd, 1967.

SEITZ ALEKSANDAR, Put do hrvatskog socijalizma, Zagreb, 1943.

SIMIĆ SIMA, Prekrštavanje Srba za vrijeme drugog svjetskog rata, Titograd, 1958.

Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji, Varaždin 1976.

Spomenica u čast dvadeset i pete godišnjice ZAVNOH-a, Zagreb 1969.

ŠIBLJ IVAN, Zagrebačka oblast u narodnooslobodilačkoj borbi, Zagreb, 1950.

ŠIBLJ IVAN, Zagreb u NOB-i, i socijalističkoj revoluciji, Zbornik, Zagreb, 1970.

Tridesetdruga divizija, Zagreb, 1975.

TUČMAN FRANJO, Okupacija i revolucija, Zagreb, 1963.

TUČMAN FRANJO, Stvaranje socijalističke Jugoslavije, Zagreb, 1960.

VELAGIĆ SAVO, Bilogorski partizanski odred, Virovitica, 1969.

VELAGIĆ SAVO, Bjelovarski partizanski odred, Zagreb, 1964.

VELAGIĆ SAVO, Daruvarski partizanski odred, Zagreb, 1963.

Zbornik Historijskog instituta Slavonije, Slav. Brod, br. 1—10.

Zbornik Moslavine I, Kutina 1968.

Zlo inimici fašističkih okupatora i njihovih pomagača protiv Jevreja u Jugoslaviji, Beograd, 1952. g.

ASOPISI I ŠTAMPA:

**ANTONOVSKI IVAN, Osnovni podaci o narodnooslobodila kim odredima u Hrvatskoj
u toku narodnooslobodila kog rata, VIG 6/1961.**
Hrvatski narod 1941—1944, Zagreb

**LEKOVI M. — ANTONOVSKI I., Osnovni podaci o divizijama Narodnooslobodila -
ke vojske Jugoslavije formirani u toku narodnooslobodila kog rata VIG 6/1959.**
Narodne novine 1941—1945., Zagreb.

**Politički vijesnik i Vjesnik radnog naroda, Institut za historiju radni kog pokreta
Hrvatske, Zagreb, 1965.**

**Srpčići, Historijsko odjeljenje CK KPH, Zagreb, 1951. Vjesnik 1941—1943.,
Historijsko odjeljenje CK KPH, Zagreb, 1955.**

POPIS MJESTA

A

Antunovac 311
Apatovac 47, 93, 135

B

Babinac 127, 129
Babotok 176, 225
Ba kovica 47, 52, 274
Badljevina 309
Banija 30, 46, 97, 100, 108, 121, 150, 162, 188, 189, 223
Banova Jaruga 5, 34, 46, 49, ;6, 79, 84, 88, 90, 91, 101, 108, 116, 154, 232, 235, 252, 253, 254, 256, 258, 262, 270, 274, 286, 309, 311
Baranja 265
Bare 15, 227, 265, 286
Bastaji 280, 282, 283, 284, 286
Batina 252, 253, 256, 265
Batinac 192
Bedekov ina 134
Bedeni ka 52
Bedenik 30, 83, 175, 191, 276
Begova a 300
Belec 132, 133
Beograd 34, 3;., 36, 48, 71, 119, 122, 130, 160, 188, 189, 206, 235
Berek 47, 95, 129, 192, 215, 293, 294, 300
Biha 49
Bijela 47
Bilogora 5, 15, 32, 36, 48, 50, 56, 58, 59, 60,-64, 72, 77, 78, 79, 84, 135, 136, 154, 169, 181, 189, 190, 192, 195, 200, 211, 212, 224, 226, 227, 229, 230, 246, 266, 268, 269, 286, '309, 311, 312
Bjelovar 1, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 37, 40, 42, 43, 44, 48, 49, 50, 52, 54, 55, 56, 58, 60, 62, 64, 71, 72, 77, 79, 82, 83, 84, 86, 90, 91, 94, 98, 100, 108, 120, 128, 129, 130, 136, 137, 138, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 153, 154, 156, 158, 166, 170, 176, 188, 190, 191, 192, 193, 200, 204, 205, 215, 216, 217, 223, 224, 22; 226, 230, 237, 244, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 258, 262, 265, 266, 270, 272, 274, 286, 290, 292, 297, 298, 303, 308, 315
Blagodovac 299
Bobinac 175
Bojana 168, 169, 191, 300
Bojnikovec 103
Bolac 200, 258
Borovljani 176, 226
Bosiljevo 166, 237, 301
Bosna 74, 82, 235, 265, 276
Botinovac 47, 80
Božjakovina 90, 98, 160, 232, 233, 242
Brckovljani 90, 232, 233, 234, 242
Br ko 191
Brdo 176
Brestovac 13, 275, 276, 284, 285, 286, 287
Breši i 226
Bršljanica 19, 34, 107, 124, 299
Brezje 160, 201, 303
Breznica 13;
Brezovac 176, 191, 200, 248
Brezova ki Hum 91
Brunovac 253
Brzaja 266, 270, 271, 275
Bubanj 266, 270, 274, 280, 282
Budani evica 219, 220
Budinš ina 132
Budrovac 219, 220
Bukovac 258
Bukovje 116
Bulinac 191, 270
Bunjani 260

C

Caprag 19
Carevdar 32, 47
Celje 125
Cerina 130, 160, 166, 234, 303
Ciganica 198, 200
Ciglena 296, 298
Ciglenica 252
Cremušina 44, 274

Crkvište 292, 295
Crna Gora 82, 235
Cugovec 103, 127

a avac 270, 271, 274
aire 19
akovet 235
azma 1, 5, 6, 9, 10, u, 12, 13, 18, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 30, 32, 33, 34, 40, 41, 42, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 62, 63, 70, 91, 92, 95, 98, 100, 102, 115, 120, 121, 127, 136, 145, 146, 148, 149, 152, 158, 159, 162, 165, 166, 168, 169, 171, 191, 210, 211, 234, 237, 242, 244, 246, 248, 292, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 308
emernica 12, 13, 18, 46
epelo vac 216
esma 5, 127, 137, 138, 139, 158, 254, 236, 259, 295, 300, 301, 302, 303, 304
ivi evac 217, 218
ret 135
rnet 83, 117, 118, 160, 177
ukovet 291, 295
urkovac 225, 315

D

Dalmacija 58, 139, 150, 23;
Dapci 102, 302
Daruvar 5, 96, 108, 189, 190, 192, 193, 246, 275, 276, 280, 282, 284, 285, 286, 299, 304, 309, 311
Daskatica 102, 103
Deanovac 47, 163, 16;, 236
Delovi 221, 222
Dereza 130, 168, 169, 234
Dežanovac 275, 284, 285, 286, 287, 299, 304
Diklenica 224, 315
Dinjevac 269
Dišnik 124, 127, 291, 29;
Doljanovac 191
Donja Rašenica 19
Donja Velika 197
Donja Vlahini ka 163
Donje Orešje 134
Donji Miholjac 22;, 246
Donji Predavec 103
Donjari 80, 81, 94, 97, 176, 223
Dotrš ina 22

Dragi evac 237
Draškovec 91
Drava 5, 6, 14, 35, 50, ;8, 71, 79, 80, 91, 227, 235, 246, 265, 269, 270, 282, 311, 314
Dražica 129, 276, 278, 279, 289, 290, 291, 292, 295, 299
Drenovac 93
Drnek 117
Drnje 154
Dubrava 6, 10, 12, 13, 18, 47, 60, 63, 91, 94, 95, 98, 100, 102, 107, 108, 120, 124, 127, 149, 153, 158, 159, 160, 166, 169, 170, 171, 201, 211, 233, 242, 261, 301, 302, 303, 304
Dubravski Prnjavorac 130
Dubrovak 117, 187, 190
Dugo Selo i, 5, 6, 11, 13, 18, 20, 22, 26, 34, 40, 42, 46, 49, 56, 62, 64, 79, 84, 90, 100, 101, 108, 115, 116, 117, 118, 119, 130, 153, 154, 158, 159, 160, 162, 164, 16;, 170, 177, 178, 204, 232, 252, 262
Dunav.3;, 235, 265

Dakovac 44
akovo 246, 265, 276
ekenješ 79, 82, 91, 93
Delekovac 12, 13, 43, 154
ur evac 1, 5, 9, 11, 13, 18, 40, 42, 48, 52, 54, 55, 62, 79, 84, 91, 148, 149, 150, 154, 176, 189, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 226, 227, 265, 266, 269, 286, 315
ureti 215
urinac 298

E

Erdovac 315

F
Farkaševac 200, 205, 231, 256, 258
Fruška gora 36
Fuk 200

G

Gabrinovac 93
Gaj 311

Gakovo 44, 309
Garešnica 1, 5, 9, io, u, 12, 13, 18, 19, 20, 21, 24, 28, 32, 33, 40, 42, 44, 53, 54, 62, 79, 84, 86, 88, 91, 96, 98, 100, 108, 149, 154, 162, 163, 169, 193, 211, 246, 252, 258, 270, 27, 276, 280, 284, 289, 290, 291, 292, 300, 309
Garešni ki Brestovac 24, 33, 64, 91
Glogovnica 104, 200, 234
Gojilo 47, 88, 107, 253, 254, 292
Gornja Garešnica 121, 160, 162
Gornja Gra enica 13, 28
Gornja Greda 232
Gornja Mar a 237
Gornja Petri ka 122, 124, 190, 193, 303 308
Gornja Rijeka 13;
Gornja Šušnjara 30
Gornja Velika 197
Gornja Vlahini ka 139, 184
Gornja Vrijeska 280, 309
Gornjaki 43
Gornje Dvoriš e 232
Gornje Gredice 200, 224, 22;
Gornji Draganec 166
Gornji Mikleuš 303
Gornji Moslavac 223
Gornji Tkalec 43, 106
Gornji Vukšinec 106
Gorski kotar 139, 150
Gospo 19
Graberje 107, 178, 260
Grabovac 260, 299
Grabovnica 26, 30, 101, 1; 2, 166, 168, 169, 300
Grabrovac 82
Gra ec 232, 233, 234
Gra enica 89, 16; 252, 253, 291
Gradec 34, 91, 103, 104, 127, 129, 150, 159, 177, 256, 258, 268
Graz 125
Grdak 223
Grkina 42
Grubišno Polje 1, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 15, 15, 18, 20, 24, 26, 28, 40, 42, 44, 47, 50, 96, 190, 192, 193, 246, 270, 274, 275, 276, 280, 282, 283, 284, 286, 291, 311, 314
Gudovac 19, 205, 247, 248, 249, 250
Gunja 19

H

Habjanovci 200, 258
Haganj 103, 127, 129, 200, 205, 231, 258
Hampovica 148, 175, 190, 217

Hercegovac 47, 84, 86, 96, 107, 109, 129, 154, 160, 192, 246, 276, 278, 279, 280, 284, 287, 289, 290, 291, 309
Hlebine 92, 154
Hrastelnica 188
Hraš ina 134
Hrvatska 1, 2, 6, 7, 8, 9, 22, 29, 30, 3; , 36, 47, 5> 53> 55> 62, 64, 71, 76, 77, 78, 91, 98, 100, 121, 125, 142, 144, 204, 265
Hrv. Primorje 5 8, 139
Hrv. Zagorje 4;, 48, 50, 58, 59, 60, 64, 77, 90, 91, 124, 12;, 128, 130, 134, 135, 136, 154, 170, 188, 246
Hudovljani 196, 197, 198, 199, 224,-225, 31;
Hum 133, 13s
Husein 88, 252, 253, 254
Husjanec 256

I

Ilova i, 71, 88, 96, 189, 192, 252, 25 3, 254, 25 256, 280, 282, 283, 284, 285 289, 299, 304
Istra 58, 139
Ivan ani 102, 106, 166, 206, 258
Ivanec 58, 60, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 198
Ivani Grad 1, 5, 6, 10, 12, 26, 30, 34, 40, 46, 58, 62, 90, 98, 100, 102, 108, 116, 117, 118, 119, 129, 153, 159, 160, 162, 164, 165, 178, 187, 188, 232, 234, 235, 236, 246, 252, 258, 259, 260, 292
Ivanovo Polje 285
Ivanovo Selo 280, 282, 283
Ivanska 10, 22, 30, 32, 47, 95, 129, 168, 193, 215
Ivanš ica 47, 135

J

Jadovno 19
Jagnjedovac 196, 197, 198, 224
Jakopovec 80, 177
Jalžabet 38
Jasenovac 20, 37
Javorovac 15, 19, 38, 196
Ježevi 13
Junanš ina 132

K

Kabal 156, 166, 206, 246, 258
Kalinovac 148, 217, 218
Kalni ki Osijek 30, 38, 93
Kalnik 5, 21, 28, 30, 32, 38, 39, 43, 45, 46, 47,

48, 5°, 51, 52, 58, 60> 64, 79, 84, 93, 94, 98, 102, 106, 119, 124, 130, 134, 135, 142, 154, 155, 156, 176, 188, 189, 198, 211, 223
Kambinica 216, 217
Kamenica 120
Kamešnica 30
Kampator 18;
Kaniška Iva 10, 12, 18, 91, 291, 292, 294, 299, 304
Kapela 102, 108, 216, 224, 22;, 228, 257, 291
Karlovac 85, 86
Karšanj 266, 267, 268, 270, 271, 272, 287, 314
Kašljevac 174, 17;
Kladari 269
Kloko evac 46, 83, 192, 280, 289
Kloštar 83, 97, 102, 153, 159, 215, 216, 217, 218, 219, 224, 226, 227, 230, 260, 261, 262, 265, 266, 269, 286, 287, 315
Kloštar Ivani 13, 129, 153, 158, 166, 178, 179, 258, 259, 262
Kloštar Podravski 6, 14, 91
Kokinac 224, 296, 298
Kolarec 91
Kolarevo selo 137
Komarnica 220
Komin 134
Komuševac 165, 244, 258
Kon anica 96, 190, 275, 276, 280, 284, 285, 286, 287
Konšani 139
Konjska Rijeka 83
Kop i brdo 32, 33, 54
Koprivna 309
Koprivnica 1, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 20, 24, 28, 29, 30, 33, 40, 42, 43, 48, 49, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 63, 71, 74, 79, 80, 81, 84, 91, 92, 93, 94, 97, 108, 136, 149, 150, i J4, 155, 176, 188, 190, 195, 196, 198, 199, 200, 204, 215, 217, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 235, 246, 265, 272
Koprivni ki Bregi 24
Koprivni ka Rijeka 93
Kordun 100, 108, 115, 121, 150
Korenovo 205, 246, 248, 249, 250
Korije 308, 310, 311, 312
Korito 226
Koruška 203
Kosovo Selo 176
Kostajnica 191
Kostanjevac 162
Kotoriba 23;
Kovačica 192, 280, 288, 299
Kozarevac 216, 314
Kračevac 135
Kraljevec 80, 134
Krapina 125
Krapinske Toplice 58
Kr 132
Kreštelovac 299, 304
Krivaj 122, 163, 190, 191
Križ 6, 30, 63, 89, 102, 119, 129, 150, 138, 139, 153, 154, 159, 163, 164, 166, 178, 179, 180, 185, 196, 197, 198, 199, 224, 225, 234, 256, 258, 259, 260
Križari 132
Križevci 1, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 17, 18, 20, 21, 22, 24, 29, 30, 32, 40, 42, 43, 48, 49, 54, 55, 56, 62, 71, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 90, 91, 93, 94, 97, 101, 103, 104, 108, 115, 120, 130, 136, 149, 150, 153, 154, 155, 158, 159, 170, 176, 177, 178, 188, 190, 195, 196, 198, 200, 201, 202, 204, 205, 217, 223, 226, 232, 246, 247, 256, 262, 263, 303, 315
Križi 129, 168, 193
Krnjača 294
Kukunjevac 309
Kustina 83
Kutina 1, 5, 6, 10, 11, 18, 20, 21, 26, 28, 34, 40, 42, 53, 54, 62, 64, 77, 79, 88, 92, 97, 98, 100, 108, 121, 149, 150, 154, 162, 164, 165, 169, 170, 187, 206, 211, 23;, 236, 252, 253, 255, 256, 258, 291
Kutinica 19, 34, 162
Kutjevo 310

L

Ladislav 160, 192, 199, 223, 276, 278, 279, 280, 287, 289, 290, 295, 299
Laminae 166, 168
Lasovac 268, 276
Ledine 43
Legrad 85
Lepoglava 134
Lepovina 223, 224
Leprovica 13, 26
Leskovac 93
Lika 100, 115, 139, 150
Limbuš 218
Lipik 309
Lipovani 115, 139, 237
Lipovec 178, 260
Lipovljani 34

Lipovo Brdo 216
Lonja 160, 16;, 241
Lonjica 90, 233
Ludbreg 5, 21, 34, 58, 59, 60, 64, 84, 93, 136,
154, 223
Ludina 50, 89, 138, 139, 163, 184, 185, 236
Ludinica 180
Lupoglav 232, 241, 242, 259, 260, 262

LJ

Ljubljana 188

M

Ma e 134, 13;
Ma va 19
Ma arska 71, 91, 108, 199, 200, 235
Maglen e 297
Mahovo 187, 190
Majur 20;
Mala Barna 19
Mala Branjska 198
Mala Maslenja a 280, 282, 284, 286
Mala Pisanica 191, 298, 299
Male Sesvete 81
Mali Grdevac 191, 274, 275, 313
Mali Pašijan 95
Mali Poganac 80, 93, 97
Mali Zdenci 291, 309
Malo Vukovje 256, 299
Mar ane 16;, 179, 502
Maribor 125, 188
Mari i 128
Mariguti 132
Marija Bistrica 134
Marinkovci 32
Markovac 83, 200, 303
Martjanec 47
Martinec 122, 124, 303
Martinska Ves 188
Matatinka 21
Mathausen 20
Medino Polje 169, 308
Meduri 193, 21;, 290, 292, 311
Mi etinac 217
Mihaljevci 310
Mikleuš 96, 98, 100, 168, 191, 302, 308
Mikleuška 91, 122, 124, 127, 253, 291
Mikševac 166, 168, 258, 300

Mladina 30, 191
Moslava ka Gora 34, 36, 38, 58, 84, 108, 119,
138, 158, 192, 211, 299
Moslavina 7, 13, 15, 19, 25, 28, 33, 37, 38, 45,
46, 47, 48, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 64,
72, 77, 78, 79, 94, 98, 100, 101, 102, 106, 107,
108, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 124, 126,
127, 128, 129, 130, 136, 138, 143, 149, 153,
154, 159, 165, 166, 169, 170, 171, 175, 176,
181, 188, 189, 190, 192, 193, 200, 207, 211,
212, 216, 223, 22;, 226, 231, 237, 244, 268,
285, 289, 291, 292, 295, 300, 303, 304, 308,
Most na esmi 89, 163
Mostari 115, 166, 237
Mosti 15, 175, 176, 196, 302
Moždanec 13 3
Mramor brdo 254
Mustafina Klada 180, 184, 185, 302

N

Narta 6, 87, 102, 130, 136, 137, 138, 153, 166,
168, 170, 192, 215, 248, 300, 308
Našice 40, 42, 188, 219, 226, 246, 276
Novaki 106, 201, 302, 303
Nova Gradiška 191
Nova Mar a 165
Nova Plošica 127, 129, 193, 266, 292, 293, 29;
Nova Ra a 191
Nova Subocka 309
Novi Marof 58, 84, 85, 91, 93, 134, i?5, J}6*
154, 204
Novigrad Podravski 14, 22, 33, 38, 43, 154,
176, 196, 198, 220, 222, 223, 224, 225, 226,
227, 262
Novoselec 50, 42, 63, 89, 98, 108, 138, 163
Novoseljani 296, 298
Novska 153, 252, 256

O

Obediš e 138, 236
Oborovo 22, 26, 79, 100, 115, 116, 117, 118,
119, 121, 122, 129, 188
Obreška 165
Obršina 296
Odra 12, 13
Oku ani 309
Opatinec 46
Orlovac 216, 270, 279, 290, 295

- Orovac 215, 291, 298
 Osekovec 28
 Osijek 188, 191, 265
 Ostma 46, 237
 Oštri Zid 160, 190, 308
 Otrovanec 266
- P**
- Paka 133
 Pakrac 189, 190, 193, 246, 282, 309, 311
 Palanani 120, 166, 302
 Palanjak 33
 Palešnik 191, 276, 289, 290
 Paljenka 234
 Paljevine 22
 Papuk 190, 191, 192, 275
 Pašjan 162, 293, 29;
 Paunovac 176
 Pavlani 166, 234
 Pavlovac 191, 192, 275, 276, 278, 279, 280, 290,
 291, 293, 295, 298, 299, 311
 Pavijani Novi 296
 Pavijani Stari 296, 298
 Peščenik 15
 Pednjevo Selo 176
 Peščenica 180, 184, 260
 Peščenik 176, 196
 Peteranec 14
 Petkovac 129, 298
 Pijesak 168, 303
 Pitoma a 6, 84, 91, 215, 216, 217, 218, 219, 226,
 227, 228, 265, 266, 268, 269, 270, 274, 276,
 286, 287, 311, 313
 Plava Šuma 200
 Plavnice 224, 248, 249, 315
 Plavšinec 19, 225
 Pobjenik 56, 59, *tz*, 130, 152, 166, 190, 301,
 302
 Podgari 37, 56, 100, 120, 127, 292, 293, 294
 Podgorci 224, 225, 226
 Podjalesa 43
 Podlužani 201, 302
 Podravina 5, 6, 7, 13, 52, ;6, 60, 64, 77, 78, 79,
 80, 81, 84, 91, 92, 93, 94, 98, 119, 120, 154,
 188, 215, 219, 226, 227, 229, 230, 246, 26;,
 266, 269, 274, 286, 311, 315
 Podravska Slatina 40, 42, 50
 Podravske Sesvete 217
 Podrute 136
 Podvrško 310
- Pokuplje 4; 46, 188
 Poljana 88, 103, 311
 Poljanani 175, 196, 224
 Popovac 95, 124, 162, 191, 212, 300
 Popova a 6, 30, 42, 89, 98, 122, 127, 130, 138,
 139, 153, 154, 158, 162, 163, 164, 165, 184,
 185, 188, 236, 291
 Posavina 5, ;6, 64, 79, 11; 184, 187, 188
 Potoc 203
 Potok 127, 129, 192, 292, 293, 294
 Poveli 176, 177, 199, 223
 Prede 34, 46, 160, 162, 237, 242
 Preno 116, 117
 Predavec 226
 Prepuštovec 132
 Preseka 13, 22, 26, 117
 Prespa 191, 192, 29; 296, 297, 298, 304
 Prevlaka 117
 Prgomelje 128
 Prigorje 45, 125, 134
 Prikraj 104, 232
 Prkos 135, 260
 Prnjavor 93
 Prokljuvani 130, 160, 166, 296
 Prokop 47, 292
 Prugovac 152, 218, 219
 Pupelica 175, 268
- R**
- Rađa 266, 270
 Rađevica 185
 Radulec 160, 174, 303
 Radeš potok 168
 Raji 205
 Rakitnica 190
 Rasinja 34, 223
 Rastik 137
 Rastovac 294
 Rašenica 280
 Razljev 138, 180
 Ražinac 135
 Rečica 120, 139, 180, 184, 185, 236, 302
 Repinec 43, 91, 102, 103, 104, 106, 109, 177, 178
 Repušnica 252, 255, 291
 Rešani 97
 Ribnja ka 52, 266, 274, 275
 Rogaška Slatina 125
 Rošanec 176, 196, 198, 226
 Roviše 83, 128, 154, 205, 226, 237, 247, 248
 Rozgovac 135

Rugvica 116, 117
Ruševac 199, 226
Ruškovec 127, 129, 192, 294
Ruškovica 180, 184, 185

S

Sava 5, 6, 19, 28, 35, 36, 50, 58, 71, 79, 83, 97,
101, 115, 116, 117, 118, 119
Sedlarica 266, 267, 269
Selište 184, 290
Sesvete 34, 49, 91, 148, 218, 224, 315, 316
Severin 53, 148, 176, 177, 191, 192, 270, 286
Severovci 217
Sicilija 49
-Sigetec 43
Sirova Katalena 216
Sisak i o, 11, 12, 13, 19, 20, 22, 28, 29, 34, 40, j 3,
54, 55, 64, 87, 92, 119
Sišani 124, 128, 129, 137, 165, 206, 303
Slavonija 15, 25, 38, 39, 45, 46, 47, 49, jo, 51,
52, 56, 64, 91, 125, 139, 189, 190, 250, 272,
3°3
Slavonska Požega 309, 3x0
Slavonski Brod 252
Sloboština 309
Sokolovac 280, 284
Sovare 120
Srbija 15
Srđinec 19
Sredice 196, 248, 249
Sređka 215, 294, 308
Srem 36, 64, 265
Srijem 198
Srpska Kapela 156, 200, 231, 256, 258, 302
Srpsko Selište 19, 122, 124, 127, 253
Staljingrad 49
Stanić 128, 232
Stara Diklenica 224, 225
Stara Marica 16;
Stara Ploščica 215
Stara Straža 58, 190, 299, 301
Star evljani 224, 22;
Stari Glog 127, 200, 205, 231, 258
Stupovača 253
Sudovec 91, 133, 135
Suha Katalena 216, 217, 218, 220
Suhaja 166, 168, 169, 190
Suhopolje ;
Sutla 71
Sv. Ivan Zelina 5, 58, 82, 85, 91, 93, 134, 246

Sv. Ivan Žabno 58, 81, 82, 83, 103, 104, 106,
127, 128, 136, 137, 149, 150, 153, 154, 166,
178, 200, 226, 246, 303
Sv. Martin Humski 8;
Sv. Petar vrstec 82, 97, 128, 225, 226

Š

Šandrovac 175, 216, 266
Šarampov 200
Šarampov Gornji 12, 13, 26, 30, 178, 200
Š epovec 260
Šemovac 148, 190, 217
Šimljanici 160, 190, 191, 292, 308
Šimljanik 160, 17;, 192, 293, 308
Širinec 163, 165, 236
Široko Selo 196, 197, 199, 225, 260
Škarje 253
Šoštari ko Selo 176
Šovarnica 96
Špirinec 103
Špiši —Bukovica 47, 267, 268, 269, 272,
276, 286, 287, 311, 312, 313
Štefanje 102, 138, 166, 168, 191, 300, 303
Šumeani 233, 234, 300, 302

T

Tatno 116
Tomaš breg 295, 296, 297, 298, 304
Topolovac 53, 176, 192, 223, 22;
Topusko 118, 140
Trebovec 116
Trema 200
Trešnjevica 148, 216
Trnava 276, 280, 287, 289
Trnovec 38, 198, 199, 223, 278
Trupinski Gaj 160, 276, 278, 295
Tucila a 163, 16;, 253, 254, 291
Tuk 128, 205
Tumašica 266, 267, 268, 269, 270, 271
Turopolje 45
Turski brije 176, 177
Turski grobovi 176, 177
Tvrda Rijeka 224, 225

U

Ukrajina 58
Uljanik 284, 290, 299, 304, 309

V

Vagovina 129, 165, 168, 258, 300, 301, 303
Valpovo 311
Varaždin 85, 86, 91, 93, 125, 132, 188, 195, 198, 235, **SM**
Varaždinske Toplice* 58, 84, 86, 91, 93, 136, 154, 204
Ve eslavec 196, 199, 223
Velika 81, 258
Velika Barna 19, 192, 274, 298, 299, 309, 311
Velika Branjska 196, 198, 200
Velika Bršljanica 64, 291
Velika rešnjevica 268
Velika Gorica 119, 191
Velika Jasenova a 191, 192, 295, 299
Velika Milinska 47
Velika Mu na 176
Velika Pisanica 64, 87, 148, 154, 175, 190, 191, 192, 265, 266, 270, 274, 275, 276, 286, 298
Velika Se a 217
Velika Trnovitica 96, 127, 162, 279, 285, 289, 29er, 295
Velike Sesvete 8i, 198, 200, 223
Veliki Bukovec 47
Veliki Grdevac 12, 87, 91, 96, 124, 127, 129, 130, 154, 160, 190, 191, 192, 274, 275, 289, 290, 291, 292, 293, 295, 298, 299
Veliki Pašijan 95, 290
Veliki Poganac 198
Veliki Zdenci 87, 94, 95, 96, 191, 192, 270, 275, 276, 280, 282, 284, 285, 289, 290, 291, 298, 309
Veliko Trgovišće 133, 134
Veliko Trojstvo 47, 87, 136
Veliko Vukovje 19, 299
Vežišće 188
Vidrenjak 97, 185, 236
Vinklerovac 216
Vinkovci 235, 265
Virje 6, 42, 91, 148, 154, 190, 192, 215, 217, 220, 221, 223, 226, 227, 228, 229
Virovitica 1, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 24, 26, 28, 40, 42, 44, 48, 49, 56, 64, 71, 79, 84, 154, 188, 215, 219, 246, 265, 267, 268, 270, 272, 276, 282, 285, 286, 311, 312, 313, **SM**
Vis 141
Vlajslav 226
Vojakova ki Kloštar 30

Vojakova ki Osijek 43

Vojnovi 37
Volga 49
Voloder 30, 47, 122, 163, 165
Vratnica 30
Vrbovec 34, 62, 84, 90, 91, 98, 100, 103, 108, 130, 153, 158, 159, 160, 165, 177, 204, 216, 256
Vropolje 246
Vrlin potok 203
Vrlinska 180, 184, 190, 234, 301, 302, 304
Vuani 168, 191, 303
"Vukosavljevica 266, 267, 268, 269, 271, 272, 276, 286, 287, 314
Vukšinec 166, 206, 303

Z

Zabok 125
Zagreb 5, 6, 10, 14, 15, 16, 19, 22, 24, 26, 34, 35, 39, 48, 59, 51, 52, 56, 60, 71, 73, 77, 78, 79, 84, 8;, 86, 90, 91, 98, 100, 116, 118, 119, 122, 125, 130, 160, 188, 189, 191, 195, 201, 235, 252, 254, 256, 257, 292, 316
Zajezda 124, 130, 132, 135
Zbjegova a 88, 252, 253, 254, 255, 256
Zdenac 191, 206, 276, 303
Zdjelice Donje 176
Zdjelice Gornje 176, 22;
Zelina 79, 135, 232
Zetkani 201, 303
Zlatar 58, 60, 133, 134, 136
Zrinska 270, 274, 275
Zrinjski Brijeg 176, 177, 198, 200
Zvevo 309
Zvekovec 174
Zvornik 205

Ž

Žabljak 83
Zabno 12, 13
Žabnjak 43
Žarmica 205
Ždralovi 191, 296, 298
Zumberak 45, 46
Žutica 46, 97, 100, 102, 117, 118, 188

INDEKS IMENA

A

Antelj Jovo 195
Antolovi Josip 72, 74, 102, 195, 220
Anuši Petar m, 122, 179, 181
Artukovi Andrija 17
Augustinovi Josip 32

B

Badanjak Petar 118
Baki Milan 20
Balen Šime 72, 148
Ban uro 40
Banak Stjepan 146
Bareši Ivan 12}
Barli Stjepan 32
Begi Vilim 194
Belini Marko 45, 148
Bendak Josip 22
Beraus Anka 98, 99, 100
Biber Antun 39, 40, 42, 45
Bistro vic Stjepan 118
Biskup Petar-Veno 17;, 19;
Blaha uro 93, 115
Blanuša Mirko 111
Bobetko Mijo 46
Bobi Milan 72
Bobinac Ivan 30, 32, 171
Bo kar Ivan 30
Bogdan Stjepan 43
Bogdanovi Gedeon 32
Bojko Aleksandar 261
Bolt Valent 21, 40, 146
Bori Ivo 146
Boži evi Ivan 39, 40, 42
Breberina Miško 45
Broz Josip-Tito 112, 141, 142, 143, 144, 173,
174, 183, 189, 206, 207, 264
Brki Zvonko 39, 40
Budak Mile 17
Buden Tomo 30, 32, 40, 146
Bušnjeta Ante 32

C

Carek Josip 118
Cari Dragan 146
Cetuši Mileva 38
Cevar Tomo 123
Cindri Ivan n i, 118
Cohas uro 118
Cmi Drago 194, 229
Cvetkovi Dragiša 7, 8, 9
Cvetkovi Marijan 46, 47, 146

C

ali Dušan 40, 43, 45, 46
avi Stevan 212
ehaji Kasim 22, 24, 28, 29, 30, 31, 33, 37, 39
orkovi Dušan 194, 19;
uk Jovo 118
ulijat Marko 32

D

Debeljak Stevo 146
Delibegovi Ahmed 72, 73
Dopu a Milan 111
Dragi evi Dragan 21
Drapšin Petar 99, 100
Drk Tomo in

E

Ecker Julius 20
Einspigel Ferdo 33

F

Fabijani Ivan 123
Flego Savo 111
Frgec Ivan 21, 40
Frgec Kata 21

G

Garbatovski, oficir 15
Gašpar uro 22, 30, 32
Gavrilovi Vlajko 212
Gazdek Valent 22, 24
Gaži Franjo 63
Golubi Vinko 32
Gostin ar Svetlo 118
Govedi Vinko 30
Gregori dr Pavle 18, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 35,
39, 40, 44, 45, 46
Gregurek Tomo 24
Gržeti Maca 146

H

Hariš Ivan — Ilija Gromovnik 46, 56
Heleši iril 21
Hitler Adolf 17, 28
Hodak Ivo 21
Hohšteter Vojko 115
Horthy Mikloš 108
Horvat Branko 21, 24
Horvat Joža 47
Horvati Franjo 30, 32
Hrn evi Josip 99, 100

I

Ivekovi Stjepan 22, 30

J

Jambreši Marijan 146
Janečkovi Mato 118
Jani Vjekoslav 80, 111
Jankez Grga 24, 39, 45
Janji Vlado 28
Jedut Vinko- uk 40, 41
Jerkovi Mato 47
Jovanovi Aleksandar 212
Jovanovi Bogdan 181
Juras Luka i n, 171

K

Kai Milan 118
Karadordevi Petar II 112, 140, 141

Katan Franjo 30
Kendel Stjepan 21, 24, 26, 40, 43
Kezele Josip 32
Kezele Slavko 33
Klepac Ivica 30, 32
Kli kovi Nikola 72, 111
Kljaji Branko 20
Kljaki Valent 21
Knebl Franjo 47
Kobal Vladimir 73, ni, 171, 194
Komarica Zvonko ni, 122, 127, 19;
Kora Miloš 72, 115
Korenovi Emil 118
Kosak Ivan 122, 181, 194, 195, 220
Kotnik Josip 122, 123
Kova i Alojz m, 171
Kraja i Ivan-Stevo 45
Kranjec David 22
Ku an Oskar 194
Kuki Milan 33
Kušec Božidar 72, 111
Kušec Katica 146
Kvaternik Slavko 15, 16

L

La an Marijan 106
Lajner Božo 38
Lakuš Filip 63
Lazar Ivan 123
Leš Danko 40
Livada Dane 212
Lon ari Maks 118
Lorkovi Mladen 17
Luk i Rudolf 22, 30, 32
Lustig Andrija 21, 24

M

Ma ek dr Vlatko 7, 8, 9, 15, 26, 44, 51, 52, 63,
78, 79, 92, 113, 120, 139, 141, 188, 222
Malina Jožo 146
Maljkovi Petar 220
Manjdeki Mirko 125
Manoli Josip 146
Mareni Franjo 20
Mari i Pavle 32
Markovi Pavle 123, 212
Marši Mile 33
Mateši Tomo 111

Mateti Vladimir 72, 274, 290
Matijevi Tomo 33
Mazalek Josip 73, ni, 115, "8
Maži Stevo 30
Mi i Milivoj 177, 212, 304
Mihalinec Mirko 21
Milakovi Stevo 33
Mileti Ivan 32
Milivoj Marijan 30
Mlinaric Ivan 195
Moslavac Franjo 21
Mraz Franjo 24
Mudri Pajo 21
Mufti Husein 32
Mukavec Ivan 118
Mussolini Benito 58
Muškan Ivan 32
Mutak Vladimir 72, 146, 19;

Prpi uro 118
Puri , šef izbj. vlade 141
Puva a Stjepan 118

R

Radanovi Josip 21
Rajevi Branko 118
Raki Obrad 33
Rek Stjepan 33
Remenar Karlo 32
Ribar Ivo-Lola 4;
Rogina Štefek 46
Rukavina Josip 72
Ruklja Stevo 118

S

N
Novak Josip 118

Saeri Andrija 33
Seitz Aleksandar 17
Sitari Stjepan 118
Smoli Franjo 40
Smu Ivan 21, 30
Sra Stjepan 32
Stanša Katica 146, 147
Stepinac dr Alojzije 16
Svete Zdenko 146
Svetli i Mato 30, 32, 40

O

Ogulinac uro 46
Otrak Milan 118

P

Palošika Slavko 22, 30, 32
Pankovi Magica 147
Parma Stanko 45, 46
Paveli dr Ante 16, 17, 18, 36, 37, 141, 142, 144,
155, 256
Pavi Boro 37, 38, 46
Perkovi Ivan 21, 118
Perl Gustav 30
Pesmeg Josip 22, 30, 32
Petrli Jure 32
Petrokovi Stanko 123
Petrov Petar 33
Pleš Jovo 146
Počin Ivan 118
Pokos Ivan 32
Posavec Josip 20, 30
Pribani Duka 21

Šantek Mato 32
Šari , ust. poru nik 19
Šarunac Sergije 194
Šibi Ivan 72
Šilhan Josip 111
Šimani Josip 30
Šimatovi Pero ni, 171
Škrđan Mato 181
Štajner Josip 111, 115, "8
Štok Izidor 47
Šubaši dr Ivan 141, 143, '44, '73» '74> >83>
264
Šubat Zvonko 195
Šukec Dragutin 111
Šušnjar Nikola 21, 33, 73, 98, ni, 125, 212
Švaljug Ivan 21

T

Ton i dr Stjepan 94
Tot Ljudevit 21
Turinec Josip 32
Turinovi Ivan 46

Vostrel Vaclav 22, 26
Vrbani Drago 32
Vukeli Grga 32
Vukomanovi Pavle-Stipe 37, 45
Vuksanovi Milan 33
Vulinec Alojz-Sloga 26, 27, 32, 33

V

Valjevac Jakov 33
Varda) Ivan 22, 30, 32
Vasiljevi Joco 21, 33
Vasiljevi Jovan 212
Vaupoti Zdravko 123
Veseli Maja 147
Vilhelm Josip 28
Vinkovi Tomo 39
Vojkovi Tomo 63

Zajšek Franjo 43
Zdjelarevi Jovica 118
Zlati Savo 98
Zvolinski Vladimir 21

Ž

Zani Milovan 17

SADRŽAJ

PREDGOVOR	t
UVOD	5
— GEOGRAFSKE OSOBITOSTI KRAJA	5
— POLITI KE PRILIKE U MOSLAVINI, BJELOVARSKOM KRAJU I PODRAVINI PRIJE NAPADA SILA OSOVINE NA KRALJEVINU JUGOSLAVIJU	7
— O STANJU U KP I NAPREDNOM RADNI KOM POKRETU	10
— MOSLAVINA, BJELOVARSKO PODRU JE I PODRAVINA U VRIJEME APRILSKOG RATA	i ₃
— PRILIKE U MOSLAVINI, BJELOVARSKOM PODRU JU I PODRAVINI NAKON PROGLAŠENJA NDH	15
— POLOŽAJ KOMUNISTA I ANTIFAŠISTA TOKOM 1941. GODINE	20
— PRIPREME ZA ORUŽANU BORBУ	23
— FORMIRANJE ORUŽANIH GRUPA I PARTIZANSKIH ODREDA I NJIHOVA AKTIVNOST TOKOM 1941. GODINE	29
— PRIVREMENI ZASTOJ NOP-a U PRVOJ POLOVICI 1942. GODINE	36
— KONSOLDACIJA I RAZVITAK NOP-a U DRUGOJ POLOVICI 1942. GODINE	40
— FORMIRANJE VE IH PARTIZANSKIH JEDINICA I JA ANJE NARODNOOSLOBODILA KE BORBE	45
— BRŽI RAVZOJ NOB-a DO JESENI 1943. GODINE	49
— RAZVITAK I STRUKTURA NOP-a U JESEN 1943. GODINE	58
— SITUACIJA NA BJELOVARSKOM I AZMANSKOM OKRUGU U VRIJEME FORMIRANJA 33. DIVIZIJE NOVJ	61
— TRIDESETTRE A DIVIZIJA NOVJ	69
— FORMIRANJE DESETOG KORPUSA »ZAGREBA KOG« NOV I PO JUGOSLAVIJE, TRIDESETTRE E DIVIZIJE I ZAPADNE GRUPE NOP ODREDA	71
— AKTIVNOST DIVIZIJE NEPOSREDNO NAKON FORMIRANJA	79
— RASPORED I JA INA NJEMA KIH, USTAŠKIH I DOMOBRANSKIH SNAGA NA PODRU JU DJELOVANJA X KORPUSA I OFENZIVA TIH SNAGA NA PARTIZANE NA KALNIKU I PODRAVINI	84
— STANJE U DIVIZIJI U VREMENU OD 1. DO 10. 2. 1944. I AKCIJA NA UPORIŠTE VELIKI ZDENCI	94
— DIVIZIJA U MOSLAVINI	98
Razlozi njena dolaska	98
— NAPAD NA UPORIŠTE REPINEC	102
— MJERE ZA JA ANJE VOJNE SPOSOBNOSTI I PODIZANJE POLITI KE SVIJESTI BORACA I RUKOVODILACA DIVIZIJE	107
— BORBA KOD OBOROVA	115

POLITI KE PRILIKE U MOSLAVINI I AKTIVNOST DIVIZIJE	119
DIVIZIJA POSLIJE BORBE KOD OBOROVA	122
OPERATIVNA AKTIVNOST DIVIZIJE U PROLJE E 1944	126
Borbe i Moslava ke brigade u Zagorju i na Kalniku	130
Napad Divizije na uporište Narta	136
RUŠENJE ŽELJEZNI KE PRUGE NA RELACIJI	
ESMA—ŽELJEZNI KA STANICA POPOVA A	138
NEKI DOGA AJI OD OP EG ZNA ENJA I POLITI KE PRILIKE NA PODRU JU DJELOVANJA DIVIZIJE SREDINOM 1944.	
GODINE.	140
SITUACIJA U POLITI KIM ORGANIZACIJAMA NOP-a I NOO-ima.	145
USTAŠKO-DOMOBRANSKE I NJEMA KE SNAGE NA PODRU JU DJELOVANJA DIVIZIJE SREDINOM 1944. GODINE	153
BROJNO STANJE I STRUKTURA DIVIZIJE	156
BORBENA DJELATNOST DIVIZIJE OD 1. DO 20. 6. 1944. GODINE	158
PROTIVNI KA OFENZIVA NA OSLOBO ENU TERITORIJU	
MOSLAVINE	165
SITUACIJA U DIVIZIJI POSLIJE OFENZIVE NA MOSLAVINU	170
ORUŽANA AKTIVNOST DIVIZIJE POSLIJE OFENZIVE NA MOSLAVINU	175
MJERE ZA DALJNJE JA ANJE DIVIZIJE	180
BORBE KOD RUŠKOVICE, PEŠ ENICE, RE ICE I PRODOR DIVIZIJE U POSAVINU	184
AKTIVNOST DIVIZIJE NA ZAJEDNI KIM ZADACIMA	
SA 6. KORPUSOM NOV I POJ *	188
DIVIZIJA PONOVO U MOSLAVINI	193
PONOSNI ODLAZAK DIVIZIJE NA BILOGORU	195
PRIPREME ZA NAPAD NA UPORIŠTE KRIŽEVCI	200
DIVIZIJA U VREMENU OD 14. DO 25. IX 1944	205
Napad na uporište Rovište	205
Brojno pove anje i ja anje udarne mo i Divizije	206
FORMIRANJE TRE E BRIGADE TRIDESETRE E DIVIZIJE	
»MILOŠ OBILI «, KASNIJE NAZVANA »NIKOLA DEMONJA«	211
OFENZIVNE OPERACIJE DIVIZIJE U PODRAVINI	215
Borbe za oslobo enje Kloštra i u njegovoj okolini	215
Borbe za Virje, Novigrad i ur evac	220
Zadaci Divizije u vezi s napadom na uporište Koprivnicu i borbe na Bilogori	223
Neka iskustva iz borbi u Podravini, i Bilogori	226
STANJE U DIVIZIJI POSLIJE BORBI U PODRAVINI I NA BILOGORI	229
DIVIZIJA U MOSLAVINI	231
Napad na uporište Brckovljani i Gra ec	232
Akcija na uporište Šume ani	233
Akcije na željezni koj pruzi Ivani Grad—Kutina	235
PROGRAM VOJNO STRU NOG OSPOSOBLJAVANJA DIVIZIJE	237
NAPAD NA UPORIŠTE LUPOGLAV	241
DIVIZIJA U VREMENU OD 24. DO 30. 11. 1944	242

Vojno savjetovanje u Diviziji i proslava u azmi	
— DIVIZIJA U OKOLICI BJELOVARA	24
Napad na uporišta Gudovac i Veliko Korenovo	
Pripreme za napad na uporište Bjelovar	
— DIVIZIJA NA SAOBRA AJNICAMA BANOVA JARUGA—DUGO SELO	
Akcije Divizije u selima Husein i Batina	252
Napad na uporište Zbjegova u	254
- BORBA PPVE MOSLAVA KE BRIGADE KOD SRPSKE KAPELE	256
— NAPAD NA UPORIŠTE KLOŠTAR—IVANI	258
— DIVIZIJA KRAJEM 1944. GODINE	262
— USPOSTAVLJANJE VIROVITI KOG MOSTOBRANA I BORBE DIVIZIJE OD i. DO 3. I. 1945. GODINE	265
Borbe za Viroviti ki mostobran tokom sije nja 1945. godine	268
Divizija u borbi za ostvarenje zapovjesti štaba 3. JA od 19. I. 1945	272
Napad Divizije na protivnika u Ladislavu	276
Aktivnost divizije na podru ju Daruvara	279
Borbe za Daruvar	283
Neka iskustva iz borbi za Viroviti ki mostobran	285
— DIVIZIJA PONOVO U MOSLAVINI	289
— OFENZIVA PROTIVNIKA NA MOSLAVINU I BORBE DIVIZIJE OD 12. DO 30. 3. 1945. GODINE	292
— NAPAD DIVIZIJE NA AZMU	300
— BORBE KOD VRTLINSKE, U OKOLICI DUBRAVE	301
— STANJE U DIVIZIJI POSLIJE BORBI NA PODRU JU AZMA—DUBRAVA	305
— ODLAZAK DIVIZIJE IZ MOSLAVINE I NJENA AKTIVNOST NA PODRU JU ZAPADNE SLAVONIJE	308
— BORBE NA BILOGORI KRAJEM TRAVNJA 1945. GODINE	311
— DIVIZIJA U ZAGREBU	315
REZIME	317
KRATICE	333
IZVORI I LITERATURA	335
Objavljena gra a	335
Neobjavljena gra a	335
Gra a pisana na osnovi sje anja	336
KNJIGE I ZBORNICI	337
ASOPISI I ŠTAMPA	339
POPIS MJESTA	341
INDEKS IMENA	349
SADRŽAJ	353

Dr Zdravko Krni

33. DIVIZIJA
NOV JUGOSLAVIJE

Izdavač:
Spektar, Zagreb
Opinski odbori SUBNOR-a;
azma, Dugo selo, Garešnica,
Ivani grad, Kutina i Vrbovec
Skupština grada Zagreb

Urednik:
Drago Zduni

Razenzent:
Ivan Antonovski

Lektor-Korektor:
Ivana Pavlovi

Oprema:
Akademski slikar Boris Dogan

Tira
5000 primjeraka

Štampa:
Mladinska knjiga, Ljubljana, Titova 145

ISPRAVKE
u knjizi »33. DIVIZIJA NOV JUGOSLAVIJE«

strana	ra/	stoji	treba
Predgo-			
vor	i. odozgo	Narodnooslobodali ke	Narodnooslobodila ke
5.	16. odozdo	Koprivnica	Koprivnica
6.	15. odozdo	frankovci, ustaše	frankovci, zatim ustaše
10.	3. odozdo	Kaniša	Kaniška
12.	18. odozdo	stranici	stranci
16.	10. odozgo	tužilaštva	tužilaštva
	15. odozdo	IV	VI
	6 odozdo	stanka	ustanka
8.	17. odozgo	amernici	ememici
	21. odozgo	je kotarima	je u kotarima
	3. odozdo	pojedni anim	pojedina nim
22.	i. odozgo	Kranjec	Kranjc
	20. odozdo	je u	je i u
26.	4 odozdo	Oborova	Oborovu
28.	7. odozgo	Osekocu	Ose kovu
	12. odozdo	stanju njihovim	stanju u njihovim
	4 odozdo	ponovo CK	ponovo lan CK
29.	14. odozgo	koratskim	kotarskim
30.	13. odozgo	gormiranja	formiranja
	9. odozdo	noj	njoj
32.	6. odozgo	Pesmag	Pesmeg
	7. odozgo	Lukši	Luk i
	17. odozdo	Bari	Barili
	2. odozdo	Vakeli a	Vukeli a
33.	4 odozgo	Kuku	Kuki
	16. odozdo	potpusnosti	potpunosti
34.	11. odozdo	Ludbraga	Ludbrega
35.	18. odozgo	ženama omladinom	ženama i omladinom
36.	i? odozgo	u vrste pokret	u vrste ustaški pokret
38.	i. odozgo	lovce	borce
	8. odozgo	minicije	municije
	19. odozdo	podizeli	poduzeli
39.	10. odozgo	pobijena	pobijeno
44.	6. odozdo	održavale	odražavale
48.	14. odozdo	ustasama	ustašama
5.	19. odozdo	opredijeljio	opredijelio
56.	16. odozgo	Poljeniku	Pobijeniku
58.	13. odozgo	pdred	odred
60.	8. odozgo	Moslavi ko	Moslava ko
77.	i. odozgo	legonarskih	legionarskih
84.	12. odozgo	oporista	uporišta
	24. odozgo	transprotne	transportne
85.	10. odozgo	Djekneš	Djekeneš
87.	15. odozdo	Hrcegovac	Hercegovac
	1. odozdo	Oružani ki	Oružni ki
91.	14. odozgo	zaštitite	zaštite
92.	9. odozgo	smišljenje	smišljene
93.	i. odozgo	koncertrirao	koncentrirao
	16. odozdo	Varaždinske	Varaždinske
94.	13. odozdo	okolina	okolna
97-	6. odozgo	prugu	prugu

10J.	6. odozdo	moslova ka	moslava ka
107.	li. odozgo	iznana en	iznena en
	25. odozgo	služaju	slu aju
111.	i;. odozgo	moslova ke	moslava ke
	23. odozgo	Peter	Petar
112.	16. odozdo	Rezolocija	Rezolucija
124.	15. odozdo	obrancima	obroncima
127.	7. odozdo	VI	IV
133-	18. odozgo	zadobiti	zarobiti
134-	17. odozgo	IV	V
135-	12. odozgo	Kra e vac	Kra evec
	17. odozgo	moslova ka	moslava ka
136.	15. odozgo	ponove	ponovne
138.	2. odozdo	Novoselac	Novoselec
140.	10. odozgo	Bruxellasa	Bruxellesa
142.	6. odozdo	etniki	etni ki
143.	12. odozgo	Tom	Tome
145.	11. odozgo	odžavanju	održavanju
147.	9. odozgo	voda	rada
	6. odozdo	CK	OK
149.	i. odozgo	HASS-a	HSS-3
150.	3. odozgo	ur avac	ur evac
	18. odozdo	usjeva ustaških	usjeva od strane ustaških
156.	11. odozgo	žrtva	žrtava
	18. odozdo	moslova ke	moslava ke
157-	16. odozgo	broaca	boraca
	6. odozdo	proteklih	protekla
158.	20. odozdo	Cezme	azme
159.	14. odozdo	moslova ke	moslava ke
160.	18. odozgo	moslova ke	moslava ke
163.	18. odozgo	ESNI	ESMI
	3. odozdo	poškomitraljeza	puškomitraljeza
164.	9. odozdo	instituacija	institucija
165.	14. odozgo	uniš tanje	uništenje
166.	5. odozgo	onemogu a	onemogu e
	3. odozdo	moslova ka	moslava ka
168.	10. odozgo	ovo	ove
169.	2. odozdo	namirnicami	namirnicama
	17. odozdo	SK	CK
173-	9. odozgo	natjerali	natjecali
	15. odozgo	poklanja	poklanjala
176.	13. odozgo	VIII	VII
	14. odozgo	uznemiravanju	uznemiravaju
183.	15. odozdo	jedinice-pp)	jedinice NOV i POJ (U VII i VIII mjesecu šest sekretara je otišlo u druge jedinice).
			ili
184.	13. odozgo	tli	Popovca
191.	i. odozdo	Popovoa	Ivanskoj
193.	17. odozdo	Ivanjskoj	selu po
196.	3. odozgo	pove e	povu e
199.	16. odozgo	onovu	osnovu
200.	16. odozgo	Ivanjsku	Ivansku
215.	2. odozdo	joj	još
216.	13. odozgo	Cmi Jarci	Cmi jarci
	16. odozgo	ru evac	ur evac
218.	10. odozdo	Donjava	Don jara
223.	10. odozgo		

211.	2. odozdo	Sv. Kapelu	Sr. Kapelu
212.	7. odozgo	minobaca	minobaca a
*35-	10. odozgo	polutoka	poluotoka
236.	19. odozgo	Deanovci	Deanovec
242.	4. odozgo	odre no	odre eno
246.	14. odozdo	Križevac	Križevca
249.	23. odozdo	sputila	sputila
	7. odozdo	moslova ke	moslava ke
	10. odozdo	kautomanu	kantonmanu
260.	4. odozgo	Š epovec	Š apovec
266.	20. odozgo	Gradcu	Gradecu
268.	16. odozgo	Pitoma e	Pitoma a
270.	11. odozgo	protisak	pritisak
278.	16. odozgo	Trnovica	Trnovitica
283.	9. odozgo	monobaca ke	minobaca ke
286.	19. odozgo	sudjelovala dva	ukupno sudjelovala oko dva
287.	5. odozdo	pravo	prvo
289.	8. odozgo	na	ne
	9. odozgo	je	se
291.	16. odozgo	Gra anica	Gra enica
	9. odozdo	Oreovcu	Orovcu
299.	i. odozgo	Moravskog	Morovog
301.	i. odozgo	27.	28.
302.	5. odozgo	napali	napale
	6. odozdo	Do	Dok
303.	19. odozdo	Siš ani	Siš ani
309.	3. odozgo	Petrovi u	Peratovicu
312.	7. odozgo	odre ene položaje	odre ene joj položaje
315 •	17. odozdo	Luftwaffe	(Luftwaffe)
319.	6. odozgo	polutoka	poluotoka
	12. odozdo	elehovcu	eletovcu
320.	9. odozgo	diviziji	divizijama
321.	9. odozgo	Sisaka	Siska
329.	2. odozgo	Ma eti	Mateti
338.	10. odozgo	Jože	Joža
341.	4. odozgo		
	desni stupac	Blagodovac	Blagorovac
342.	2. odozdo		
	levi stupac	D on j ari	D on j ara
345 •,	19. odozdo	Mar ane	Mar ani
350.	18. odozgo		
	desni stupac	Kranjec	Kranjc
351.	2. odozgo		
	desni stupac	šef	predsjednik
354.	21. odozdo	PONOSNI	PONOVTNI
	17. odozdo	ja anje	ja anje
355 - Zalist	18. odozdo	VRTLINSKE U	VRTLINSKE I U
	6. odozgo	Op inski	Op inski
	7. odozgo	selo	Selo
	8. odozgo	Ivani grad	Ivani Grad
	8. odozdo	Korektor	korektor